

[illegible]
1845

Allen
8840
Bates
6-12-1923
Bates plt.

Johannes Sleidanus 1506-1556

IOHANNIS SLEIDANI OPVSCVLA QVÆDAM,

QVORVM IPSE PARTIM AVctor, partim Interpres.

I, De quatuor Summis Imperiis Lib. III.

II, CL. SESELLII de Repub. Gallorum & regum officiis, libri II. Latinè redditi.

III, Summa doctrinæ PLATONIS De Rep. & legibus.

IV. Orationes duæ: vna ad Carolum V. Cæsarem; altera ad Germaniæ Principes & Ordines Imperii.

Omnia nunc primum simul ita iuncta operâ & studio
HELIÆ PVTSCHII.

Accesserunt seorsum COMMENTARII & NOTÆ *Guil. Xylandri* in libros de IV. Monarchiis, nunc primùm in lucem editi.

HANOVIÆ
Apud Guilielmum Antonium,
MDCVIII.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

DEstinauerat hos libellos SLEIDANI, amic Lector, quos tibi iunctos vno libro damus elegantissimus & eruditissimus ille HELIAS PVT SCHIVS ad nos, dum adhuc in viuis esset. Inte rim moritur optimus iuuenis, & debitum natur persoluit, non sine ingenti nostro & omnium qu indolem hominis præclaram, aliaque in eo exi thia, siue mores siue ingenium spectes, noramus dolore, vt qui bonarum litterarum studiis adhu cum ætate crescente, quâ nondum ad XXVII. an num peruenerat, operam talem, qualem pauci dare potuisset. Nos nihilominus opuscula miss typis nostris absoluere voluimus, & vel sic mane amici demerere. Et facimus id tamen non sine au ctario, vbi nostram operam tibi volumus com mendatam. Accidit enim interim, vt aliqui inaudirem de clariss. & doctiss. V. GVL. XYLAN DRI *Prælectionibus in libros de IV. summis Imperiis* Non ante itaque destitimus, quam eas impetra uerimus: quæ res & editioni horum opuscul rum aliquantum moræ iniecit. Vt vero sum nacti, vidimus non in omnes tres libellos con nuatas; quas tamen pertexere cœpit THEOPH LVS MADERVS Medicinæ Doctor & Philo phiæ quondam in Academiis Basiliensi, Altorfi & Heidelbergensi Professor celebris, historiar inprimis studiosus & diligens scrutator, ex cu Bibliotheca ea ab amico consequuti sumus. P lulum quod deerat, suppleuimus aliunde. A cipis itaque COMMENTATIONES & NOT in tres istos libellos omnes; quibus vtere & frue mi Lector, atque vale.

Amp

Ampliß. & consultiß. Viro;

DN. LVDOVICO WILHELMO MOSERO, SERENISS. Electoris Saxoniæ Consiliario intimo, & Secretario primori, Domino & fautori suo,

HELIAS PVTSCHIVS S.P.D.

NON apud suos in Italia ciues dumtaxat puto, Arpinum gloriari potest, Vir amplissime, illo alumno suo nobili quem in lucem primum protulit: (Ciceronem me dicere intelligis) sed & apud omnes gentes atque populos alios, apud quos litteræ modò diuerterunt, & qui non planè barbari sunt atque Musarum expertes. Oppidum illud aliàs nō ita clarum & famosum cer-

tè vt ceteræ quædam ciuitates, qu
caput inter vrbes extollentes se ingẽ
famæ inseruerunt. Nec adeò se ia
ctet tamẽ Mario suo, fuerit is vel s
pties consul, siue omnibus honoribu
ordine functus, & bello vir clariss
mus. plures, inquam, sciunt Cicer
nem eius vrbis municipem, qua
Marium Arpinatem fuisse: adeo t
gata virtus bellicæ nihil cedit. Ide
vero facere SLEIDA ob editum e
se Iohannem Sleidanum potes
& nescio an ob vllum magis; qu
nimirum tam insignem historicu
nasci in illius vrbis solo contigit;
ius laus mehercule non solum a
Belgas suos latet, immo dicam c
bratur potius, sed & alibi locorum
ge est deprædicatissima. Et faciet
ro SLEIDA, gaudebitque suo t
insigni partu, innotescetque porro

c

ciuis cognomine etiam in longinquis oris, absque vllo eorum qui simplicitati & veritati historicæ seriò studēt, cauillo. Quantus enim vir ille fuerit, historicorum sui temporis facile princeps, tibi profectò, Vir amplissime, optime paret: & vel tui caussa eo sermone supersedere debemus, ne in horum libellorum editione, dum te demerere studemus, videamur inepti magis, narrantes scilicet ea quæ melius & rectius nobis ipsis nosti. Propter alios tamen quosdam vitam ipsius cum elogio, vt scriptis suis id non semel consignarunt viri huius ætatis eximii & historiæ scriptores hodie principes & verè augusti, quidquid inuidis quibusdam sociis aliter videatur, postquam paullum ad te fuerimus adhuc præfati, subiicere decreuimus. Sane optandum esset, vt

pro vitilitigatoribus & calumniato
rib. qui & in hoc campo,

Quasi herba irrigua, succrêrunt vberrime
ætas nostra plures haberet illius vi
æmulos, qui τῇ ἁπλότητι studerent i
historia, & cum Persis à primis vn
guiculis δεξάμενοι, ἀληθίζεσθαι discere
potius, quam in phaleris, quas a
populum *iubet sapiens Satyricus*
operam suam abuti, splendideque
mentiri, & fabulas contexere ve
lent. Quotus enim quisque est, pau
cos si excipias, quo numero scilic
optimorum numerus terminari
mat, qui ad istum modum scribat h
die? At multi tamen sunt, qui simpl
citatis viâ ad veritatis arcem gra
santes & hoc serio agentes, nullis n
calumniis adgrediuntur & à scribe
do deterrent. Secli peruersa lab
quib. adeo τὸ μωμήσασθαι magis cordi

qua

quam μιμήσεως. *Scilicet illud* αἶναι ῥᾷον. *Sed ad nostrum institutum reuertamur. Quum itaque forte fortuna eiusdem laudatiss. viri interpretatio librorum duorum, quos* Cl. Sesellius *Episcopus Massiliensis, vir doctus & celebris,* de Rep. Galliæ & Regum officiis *cõscripsit, vel libri vt ipse Sesellius vocat, de* Monarchia Franciæ, *in manus meas deuenisset; quibus adiuncta erat* Sũma doctrinæ Platonis de Rep. & legibus, *congesta eiusdem Sleidani studio: hosq; libellos non amplius exstare, nec in librorum publicis officinis temerè inueniri aduertissem, vt vero exstarent, & in promptu essent, cum cõmodo publico coniunctum fore, cõsiderassem; denuo eorum editionem suscipiendam duxi. Nec enim solis Gallis scripta ista sunt, vel Gallia-*

rum regibus, sed ad omnes reges atque principes pariter pertinent, officiaq;, queę eos decēt, diligēter & accuratè exponūt: eò magis æstimāda, quod ex vsu rerū desūpta, & ad præsentis tēporis statum non parum accommodata, si pauca excipias, videantur. De quib. tamen plura verba habere nolim, quū id iam ipse Sleidanus in sua ibi præfatione copiose & perspicue sit exsequutus; minimeq; etiā forte me deceat in sermone de eiusmodi rebus immorari, apud te præsertim virum grauitate, prudentiaque præstantem, & qui in vsu rerum, præ me qui iuuenis adhuc valde sum, mirum quantum videa atque sis versatus. Quū igitur iā nobis decretum esset hos libellos diligenti typographo dare recudendos, simul nacti eiusdem historici grauissimas Orationes duas: vnam ad Ca-

rolun

rolum V. Cæsarem: *alteram ad Germaniæ Principes & Ordines Imperii: nec earum exempla publice superesse plura arbitrati, bonum factum putauimus, easdem prioribus libellis adiungere, ὡς τοῦ αὐτοῦ πατρὸς καλὰ παιδία, & quæ etiam hac ætate non minus vtiliter & cum fructu legi possent, dignaque lectu essent. Quid fit vero? an itaque omnia Sleidani opuscula, quæ supersunt, exceptis quos scripsit nobiles historiarum libros vnà edimus? inquiebam. Nec deliberatum diu fuit, quin, etiam absque periculo spero, iaceremus hanc aleam & adiungeremus porrò vel potius præfigeremus ceteris eiusdem auctoris,* De quatuor Summis Imperiis libros, *in quibus præsertim multa quorum in Orationib. quoque fit mentio. Sic itaque hic libellus*

creuit atq; factus fuit amplior, nobis
sanè ita volentib. Quæ cui offerremus
& dedicaremus publicè cogitātib. no-
bis, nōdiu certè incerta esse debuit mē-
animi: ita tu statim nobis occurristi
atq; incidisti primus, Vir ampliss. Ex
quo.n. tibi cōmendatū à parēte meo
plurimum honorando Ioh. Philip
Stamlero in amicorū tuorū numeri
nullo meo merito adsciscere voluisti
fauorē tuum in me declarasti multis
modis, nullo non beneuolētiæ & ho-
noris genere ꝓsequutus: inde, inquā
cogitaui sæpius quo pacto, si nō gratias
reddere dignas posse, nec.n. id virium
mearū satis videbā, saltē tamē grati
hunc animū & tibi deuotū publicâ c-
testatione ꝓfiterer; vitāq;, vt ille ait
inuitā mihi duxi, q̃diu eius rei non a-
liqua daretur occasio. Ea verò se cū his
libellis offerre visa fuit, q̃ arripui ita
qu

que cõtinuo atq; lubens, inprimis q&
argumentũ scriptorũ instituto nostro,
fauere videretur, nec id indignũ te fo-
re, si mitterẽ, possẽ existimare. Tu ita-
que, Vir ampliss. istam editionẽ, quã
sub nomine tuo adparere voluim⁹, vt
aliquod grati ac memoris nostri erga
te animi testimonium extaret, serena
fronte dignare, & hanc cõpellationem
nostram vt à cultore tuarũ virtutum
profectã in optimã partẽ accipe: Slei-
danũq; nostrũ & nos cõtra Zoilastros,
si qui maligno dente rodere audebũt,
tutos præsta. Deus te principi sereniss.
diu seruet, tãtumq; fautorẽ litteratis
longo tẽpore superesse sinat saluũ &
incolumẽ. quod cum Ecclesiæ suæ &
Reip. bono vt fiat, summũ illum & be-
nignissimum Deum etiam atq; etiam
iterum rogo atq. obsecro, & vt ex ani-
mi tui sententia valeas. Stadæ, Anno
Domini ∞ IↃ CVI. ipsis Idib. Febr.

EX BOISSARDI ICONI bus virorum illustrium.

IOHANNES SLEIDANVS,

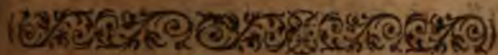

Patria sua, quæ est in Belgio, co gnomen habuit. anno MDVI. i lucem prodiit. In patria primum litterarum fundamentis positi sese inde in Galliam contulit, & Lutetiæ lin guis pariter atq; artibus diligentissimè incu buit, adeò vt eruditione omnibus innote sceret. Postea Iuris studia complexus, pu blice in iis licentiam impetrauit. Hisce & eloquentiæ studium & Latini sermonis pu ritatem adiecit. Cum hoc modo diu in Gal lia versatus esset, tandē anno MDXLII. Ar gētinā venit, vbi rem litterariā sua doctrina plurimū iuuit, & primū PHILIPPI CO-MINÆI Commentarios de rebus gestis Lu douici eius nominis XI. Galliarum regis, & Caroli Burgundiæ ducis, lingua Gallica mi rabili industria scriptos, in Latinum sermo nem transtulit: postea quoque Iacobi Stur mii prætoris nobiliss. & ampliss. prudentis simique familiaritatem nactus, eo non mo dò hortante; sed & materiam suppedi tante CAROLO V. Cæsare, de statu Reli gionis & Reipub. Germanorum, cōmenta rio

nos diligentiſſimè amicorum hortatu ſcribere cœpit, & tandem libris XXV. finiuit; præſertim cum publico Proteſtantium ſtipendio eò inuitaretur: quæ quidem historia Latina ab anno MDXVII. ad MDLV. continuata hodie vbique circumfertur, quę deinde in Germanicam, Gallicam, Italicam linguam verſa, variis in locis excuſa fuit. At verò *Sleidanus*, non tantum librorum ſtudio inhæſit, verum etiam res politicas tractauit, resque ſibi commiſſas magna dexteritate perfecit. Itaque cum reges Galliæ & Angliæ grauiſſimum inuicem bellum gererent; *ipſe* anno MDXLV. Proteſtantium legatus ad Angliæ regem miſſus fuit; vt eum ad pacis ſtudia flecteret. Hinc nomine Argentinenſis Reipubl. anno MDLI. in Tridentino Concilio legatus interfuit, & in eo loco nihil intermiſit, vt tandem cum ſuæ partis *Theologis* actio inſtitueretur. Cùm autem Mauritiani, Cæſari præter expectationem bellum mouiſſent, Sleidanus Concilio ſoluto; & re infecta, domum rediit. Paulo poſt Henricus Galliæ rex per Lotharingiæ fines Argentinam verſus cum instructo exercitu progreſſus eſt. Poſtulauerat is ab Argentinenſibus, vti rebus neceſſariis exercitui ſubuenirent. Ea de cauſa Sleidanus cum Petro *Sturmio* & Friderico Gotteſſemo legati Sarburgum, ſeptem ab vrbe miliaribus miſſi, certam frumenti & vini

portionem detulerũt, cum eo vrbis nomi[illegible] transegerunt. Quibus cum honoribus la boribusq; egregie perfunctus esset, sui se culi Historicus facile princeps, obiit Argen tinæ ex Epidemico morbo, anno MDLV (quamuis non desit apud quosdam dati ve neni suspicio, ob edenda quędam historica quæ tum ab ipso adhuc premebantur) ętati L. sepultusq; ibidem quiescit: in qua ciuitate multiplice & eruditionis & prudentiæ atq pietatis edito specimine, summo semper loco habitus fuit. Transtulit autem præter supra enumerata etiam COMMINÆ *commentariorum de bello Neapolitano libros quinque* cum breui explicatione rerum, & auctoris vita editis. Transtulit & ex Gallico in Latinam linguam CL. SESELLII *de Republ. Gallorum & regum officiis libros duos*: addidit iis *Summam doctrinæ* PLATONIS *de Rep. & legibus*. Præterea edidit ORATIONES DVAS; *vnam ad Carolum V. Cæsarem*; *alteram ad Germaniæ Principes omnes atq; Ordines Imp.* in quibus de Papatu & causa religionis tractatur. FROSSARDI nobiliss. scriptoris Gallici historiarum opus omne breuiter collegit, & Latino sermone reddidit. *De quatuor Monarchiis libellus* elegantissimus, eodem autore habetur publice.

Iaco-

Iacobus Aug. Thuanus Historiarum sui temporis. Lib. II.

Io. Sleidanus, cuius fidei & diligentiæ multum tribuo.

Idem Lib. III.

Cuius ritus [inaugurationis regiæ] quoniam formula publica edita est, & alioqui à Ioanne *Sleidano* diligentissimo rerum nostrarum obseruatore perscripta, de ea dicere supersedebo.

Idem Lib. VI.

Io. Sleidanus Argentinensium legatus, harum rerum diligens scriptor.

Idem Lib. VII.

Io. Sleidanus diligens harum rerum scriptor.

Idem Lib. XII.

Sub exitum Octobris, (anni CIↃ IↃ LVI) cum historiam huc vsque exactâ fide & diligentiâ pertexuisset, scribendi & vitæ finem fecit Ioannes Sleidanus lue populari correptus, anno ætatis LI. à cognomine vico in Belgio ita vocatus, vir eruditione & rerum agendarum peritiâ hoc sęculo clarus, qui adolescentiam apud nos fere egerat & in Bellaiorum familia diu versatus res magnas sub Ioanne Bellaio Cardinali gesserat ac didicerat: inde incalescente per Galliam in Lutheranismi suspectos animaduersione in Germaniam secessit, & Argentinensi reip. suam operam addixit, in eaque vrbe iis rerum quas gesserat, aut a fide dignis acceperat, notitia fretus commentarios scribere aggressus est.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, EBERHARDO, DVC Wirtembergico & Teckio, Comitiq; Mompelicardii,

IOHANNES SLEIDANVS S.P.D.

QVum ordinis vestri maximum sit ornamentum, Dux Eberharde, *literatura vel mediocris, tum illa sanè, quæ res gestas omnium ætatum in se complectitur, inprimis conditioni vestræ conuenit. Et apud nos quidem, qui Christi nomen profitemur, primum in eo genere locum sibi vendicant Biblica scripta, quæ & originem tradunt humani generis, & Dei voluntatem ostendunt, & misericordiæ simul ac iræ diuinæ plurima nobis documenta subministrant. Ab iis proximè cognosci debet, quicquid de reliquis gentibus memoriæ proditum est. nihil enim propemodum euenire possit, cuius non extet, & iam olim aliqua proposita sit effigies: quæ quidem in re permagnum habent adiumentum atq; subsidium, qui Rempublicam gerūt, si partem hanc eruditionis non negligant. Commodissima autem est illa ratio, quæ totum huius mundi curriculum in quatuor Imperia partitur. Ad primum quod attinet, destituimur libris necessa-*

riis

riis & præter sacram scripturam ferè nihil habemus fide dignum, aut quo niti possimus. Fuit haud dubie seculum illud prorsus Heroicum, & rebus excellentibus ac memoratu dignis admodum illustre: sed quota pars eorum ad nos demanauit? Semiramis celebratur & Babylon & Sardanapalus, nec aliud ferè quicquam: illud autem horrendum, & quo nullum fuit vnquam magis terrificum aut triste spectaculum editum in vno aliquo homine, quod ipse de se Nabuchodonosor commemorat, vt est apud Danielem, quis attigit? tanta videlicet potentia regem & monarcham efferari, deiici regno, profligari sedibus auitis, extrudi foras, ab hominum societate remoueri, mutata natura pasci cum cæteris animantibus, & in belluã prorsus degenerare. Simpliciter quidem ista narrantur ibi: sed quo terrore perculsos esse credimus, qui diuinæ maiestatis & iræ documentum hoc tam luctuosum viderunt? Paucis ergo percurritur Assyrium vel Babylonicum Imperium; quod intra sacrarum literarum cancellos planè sit consistendum: reliqua vero tria, quæ sequuntur, Græcum inprimis atq; Romanum valdè sunt authorum scriptis illustrata. quos inter præcipuum locum obtinent, Græci quidem, Herodotus, Thucydides, Xenophon, Polybius. nam alii, quorum Cicero meminit, Pherecydes, Hellanicus, Acusilas, Philistus, Agathocles, Theopompus, Ephorus, Callisthenes, Timæus, Clitarchus, Si-

lenius interierunt: Latini verò, qui priscam scripserunt historiam Romanam, quos & Cicero nominat, desiderantur etiam, Annales Pontificum, Fabius Pictor, M. Portius Cato, L. Piso, Cælius Antipater, C. Fannius, Vennonius, Clodius, Asellio, Attius, L. Sisenna. Nimirum hi sunt, è quibus conflauit suum opus, maxima sui parte mutilatus, T. Liuius, & hoc superior, Salustius, imperfectus & ipse Cicero quidem scribendi genus hoc non tractauit, sed tamen in eo versatus est diligentissimè, sicut ipsius libri demonstrant, qui passim tincti sunt atque respersi totius antiquitatis memoria: sed & temporis fuit obseruantissimus, ita quidem vt & rerum & personarum ætates ordine possint ex eo cognosci. Nam alioqui tenebricosum est, quidquid in literas refertur. Et quia dicere solebat, historiam scribere, præsertim vt Græci, maximè esse oratorium, idcirco Pomponius Atticus eum ad hanc scriptionem hortatur, dum & illam literis Latinis abesse queritur, & ipsum efficere posse dicit, vt in hoc etiam genere Roma Græcia non cedat. Et quidem commentarium sui consulatus Græcè composuit, ac Latinum inchoauit, vt ait ipse. Nam valdè cupiebat illum suum annum celebrari scriptis aliorum: adeò quidem, vt si cessarent illi, non se defuturum sibi, deque seipso scripturum esse diceret. C. Cæsar de suis ipse rebus tantum egit, nec à priscis illis quidquam est mutuatus.

Tunc

Tunc etiam fuit Diodorus Siculus, & aliquanto post Dionysius Halicarnassęus: inde Plutarchus, Suetonius, Cornelius Tacitus, Appianus, Herodianus, Trogus Pōpeius, Ælianus, Q. Curtius: verùm ex ipsis etiam nonnulli, vel omnino, vel bona sui parte perierunt. Ab his extiterunt alii complures, qui sui quisque temporis aut etiā populi prosecuti res gestas, ad hāc nostram vsque memoriam pertingunt. Et hi quidem cognoscendi sunt omnes, aut certè bona pars eorum, vt ea, quæ requiritur facultas comparetur. Cognoscendi sunt autem, alii propter ipsam rem, alii propter rē simul & stylum seu genus orationis: quo quidem in ordine primum locum solus propè sibi iure vendicat inter Latinos, C. Cæsar. nihil est enim eo purius, nihil elegantius: & non solùm paulò posteriores, verùm etiam æquales omneis venustate sermonis longè superauit. Præter eos, de quibus dictum est, euoluendi etiam sunt Ecclesiastici, qui vel conuersionem religionis, vel afflictiones piorum vel conciliorum & antistitum leges atque decreta perscribunt. Et quia regnum Pontificium in sacris litteris prænunciatur, inuestigandum etiam est eius initium, progressus & incrementum, vt cum iis notis atque signis, quæ scriptura delineauit, conferri possit. Sed quia varium est & multiplex & impeditum hoc totum quod diximus argumentum, latissimeque campus iste patet, neque breui aliquo tempore percurri potest,

methodo quadam studiis iuuenilibus consulendum est, quoad facti grandiores, per omne genus authorum, suo Marte, quod aiunt, & liberè vagari possint. Et hac quidem de causa scriptionem hanc suscepi, quò videlicet ætas illa formam aliquam habeat atque notationē eorum quæ discenda sunt, quam interea veluti filum aliquod sequatur, dum sensim adolescat in litteris & eo proficiat, vt hæc abiicere possit atque contemnere. Nec enim, vt his contenti sint, aut intra fines istos maneant, eò scripsi, verùm, vt gustum aliquem percipiant futuræ lectionis, & varietate rerum inuitati, magis excitentur ad perlustrandum aliquando scriptores illos atque libros, vnde sunt ista desumpta. Quùm autem ad eos, qui regendis populis præficientur, hoc studii genus propriè pertineat, vt initio dictum est, ætati simul & conditioni tuæ conuenienter me facturum putaui, Dux EBERARDE, *si tibi lucubratiunculam hanc meam impertirem: quo per te, tuasque manus, vt ita dicam, reliqua iuuentus fructum eius aliquem perciperet, si tamen vllus percipi potest. Quamquā enim in te formando & erudiendo nihil ad summam diligentiam reliqui faciunt ornatissimi viri doctoresui, Iohannes Sigismundus, & Sebastianus Coccius, tamen vt in hortuli cultura, quē exquisitum variisque flosculis depictum esse volumus, non solemus aspernari plantulas & herbas, aliunde nobis allatas; ita quoque non ingra-*

ingratum futurum spero, quod ad ingenii tui fundum excolendum a me defertur munusculum, & tantisper quidem defertur solummodo, dum assumpto robore, sicut antea dictum est, ipse per apertos campos & loca virentia volitare possis & exspatiari. Quæ quidem in re domesticum tibi prælucet exemplum, patris tui, laudatissimi principis, virtus, qui splendorem generis eleganti doctrina non mediocriter auxit & ornauit: & quod præcipuum est, hanc ipsam facultatem ad eum finem confert, quem oportet, nimirum, vt nomen Dei celebretur, vt Ecclesia simul & schola bene constituantur, vt piis doctoribus alimenta subministrentur, & discipulis etiam non desit, quo vitam tolerent. Hoc enim officium inprimis ab ordine vestro Deus requirit: & sicut illius neglectum grauibus pœnis vlciscitur, ita quoq; maximis donis remunerat illos, qui sese fideles in eo præbēt dispensatores. Commemorari autem possent nominatim illustrissimi parētis tui multa pietatis, constantiæ, fortitudinis documenta: sed hæc olim suo tempore copiosius tractata leges, ac propria nobilitatis ornamenta cognosces. nam qui bonis ingeniis ita fauet, quomodo fieri potest, vt non ab iis quem meretur fructum aliquando ferat gratitudinis, & ad posteritatem celebretur? Cum igitur & sui loci dignitatem & iniunctum a Deo sibi munus intelligat, primam hanc voluit esse curam, vt inde a teneris & mollibus annis ad pietatem atque literas a-

animus tuus informaretur: & qui sensus est a-
que stimulus amoris paterni nihil ei possit eue-
nire iucundius, quam si industria tua supera-
ri suam videat expectationem. Hanc autem
in partem & tua te sponte propendere, quant.
hæc ætas ferre potest, & præceptores quoq; tuo
diligenter inuigilare, nihil addubito. Quam
obrem perge bonis auspiciis, Eberarde princeps
& cum sis ad gerendam rempublicam natus, e.
præsidia tibi compares, quæ & perpetua sunt
& certam opem adferunt, & laborem, qui tib
subeundus erit quandoq; gubernandi prouin
ciam auitam, non modo subleuant, sed faci-
lem quoq; reddunt atque suauem. Va-
le. Argentorati, Anno salutis
MDLVI.

IOHAN-

IOHANNIS SLEIDANI, DE QVATVOR SVMMIS Imperiis,

LIBER I.

PRius, quàm de quatuor summis & præcipuis orbis terrarum Imperiis dicam, de *Babylonico, Persico, Græco, Romano*, breuiter hoc mihi præfandum est, in annorum supputatione, ab orbe cōdito, magnam esse dissensionem: nam & Hebræi & Eusebius & Augustinus & Alphonsus & Mirandula, multùm inter se discordant: verumtamen, quia plerique omnes nostri seculi viri docti, rationem Hebræorum, hac quidem in parte, sequuntur, vestigiis eorum & ipse insistam, quum res ita feret. Ac principio quidem, vt ad institutum veniam, ad primum videlicet imperium, omissis illis, quæ in omnium primam ætatem inciderunt, omissa quoque narratione diluuii, quandoquidem sacris literis hæc omnia continentur, neque melius dici possunt, exordium mihi sumam ab eo tempore, quo dissipata rursus aquarum mole, & desiccata terra, genus humanum, tunc ad paucissimos re-

IOHANNIS SLEIDANI, DE QVATVOR SVMMIS Imperiis,

LIBER I.

PRius, quàm de quatuor ſummis & præcipuis orbis terrarum Imperiis dicam, de *Babylonico, Perſico, Græco, Romano*, breuiter hoc mihi præfandum eſt, in annorum ſupputatione, ab orbe cōdito, magnam eſſe diſſenſionem: nam & Hebræi & Euſebius & Auguſtinus & Alphonſus & Mirandula, multùm inter ſe diſcordant: verumtamen, quia plerique omnes noſtri ſeculi viri docti, rationem Hebræorum, hac quidem in parte, ſequuntur, veſtigiis eorum & ipſe inſiſtam, quum res ita feret. Ac principio quidem, vt ad inſtitutum veniam, ad primum videlicet imperium, omiſſis illis, quæ in omnium primam ætatem inciderunt, omiſſa quoque narratione diluuii, quandoquidem ſacris literis hæc omnia continentur, neque melius dici poſſunt, exordium mihi ſumam ab eo tempore, quo diſſipata rurſus aquarum mole, & deſiccata terra, genus humanum, tunc ad pauciſſimos re-

dactum, denuò propagari cœpit. Diluuii tempus ad annum ponitur orbis conditi, millesimum, sexcentesimum, quinquagesimum sextum. Methusalah autem, septimus ab Adam hoc ipso tempore moritur, annos natus nongentos sexaginta nouem. Erat tum Noah, nepos Methusalah ex filio Lamech, sexcentorum annorum, & singulari Dei beneficio, cum sua familia seruatus, vbi iam paulatim augesceret hominum numerus, author suis liberis, atque posteris fuit, vt in diuersas regiones profecti terram colerent & oppida sibi constituerent: suam denique cuique prouinciam, sorte illis designauit, anno circiter centesimo, pòst diluuium. Quo quidem tempore, Nimrod, Nohæ pronepos, vnà cum suis in terra Chaldæorum consedit: cumque tandem crescente hominum multitudine migrandum esset quamplurimis, & diuersæ quærendæ sedes atque coloniæ, voluerunt antea perpetuum sui monimentum relinquere, & duce Nimrodo cœperunt vrbem ædificare, in eaque summę turrim altitudinis: & immemores iræ diuinæ, quæ nuper totum orbem terrarum absorpserat, & de qua diligenter ac sæpè multúmque Noah illis haud dubiè concionatus erat, nominis sui famam superbis & ambitiosis operibus extendere cogitabant.

Offen-

Offensus autem DEVS, irritos fecit illorum conatus, linguarum immissa conturbatione, cum prius vnum fuisset & idem sermonis genus apud omneis. Itaque ab opere inchoato coacti desistere, in varias mundi partes abierunt. Ab hac linguarum conturbatione nomen vrbs accepit, vt Babel diceretur: ab eoque tempore, nimirum ab anno post diluuium circiter CXXXI, regni Chaldæi sumitur initium, & Babylonici.

Primus autem Rex fuit is, quem diximus Nimrod, qui LVI. annis præfuisse dicitur; hunc scriptura vocat robustum venatorem, & vim atque potentiam ei tribuit. Alii Saturnum vocant, eumque imperii sui anno XLV. misisse principes aiunt coloniarum huc illuc, Assur, Medum, Magogum, Moscum, qui regna sui nominis conderent, Assyrium, Medum, Magogum, Moscum, è quibus duo quidem illa prorsus ad Asiam, tertium autem atque postremum ad Asiam, atque Europam pertinent. Ipsius Assur meminit etiam sacra scriptura, & Niniuem vrbem ædificatam ab eo dicit. Nimrodo successit filius Iupiter Belus, qui ad occidentem solem occupasse traditur omnem agrum in Sarmatiam vsque Europæam, ac deinde bellum quoque fecisse Sagarum

regi Sabario, quem non ipse quidem, e
quod morte præpediretur, sed ipsius fili
Ninus oppressit, & productis longè lat
que finibus, Monarchiam primus omn
um cœpit. Trecẽtis quinquaginta post d
luuium annis Noah moritur, & duodev
gesimo pòst anno circiter Abraham, dec
mus à Noah, iussus à Deo, patriam relir
quit, cum esset annorũ septuaginta quir
que: vigesimo quarto autem anno poste
fœdus cum illo facit Deus per circumcisio
nem, quam instituit. centesimo ætatis an
no natus est ei filius Isaac: post illud tem
pus vixit annos septuaginta quinque. nan
humanæ vitæ spacium multò iam erat con
tractius. Quomodo nepos eius Iacob
quaque occasione deuenerit in Ægyptum
ibique sit mortuus; quomodo deinde ipsi
us posteritas aliquot seculis in Ægypto per
manserit, & durissima seruitute pressa, be
neficio Dei, per Mosen administrum edu
cta fuerit atque liberata, sacræ literæ do
cent. Ponitur autem hæc emigratio Israe
lis ex Ægypto, ad annum orbis conditi bis
millesimum, quadringentesimum, quin
quagesimum quartum, nempe quadrin
gentis annis & triginta, post promissio
nem Abrahamo datam, vt ait Paulus Apo
stolus. Post Mosen, iudices habuit popu
lus

lus Israeliticus, ad Saulem vsque, cui Dauid successit, rex alter eius populi.

Nunc ad Babylonicum imperium reuertamur. Nino mortuo regnauit eius vxor Semiramis, quæ diuitiis & victoriis & triumphis nulli mortalium cessit. Babylonem oppidum extendit, & iustæ magnitudinis vrbem effecit, & variis ornauit ædificiis, muroque cinxit. Æthiopiam deuicit. & in India quoque bellum gessit. Eius filius Zameis, quintus rex, nihil memorabile perfecit; sed proximus ab eo Arius, Bactrianos, & Caspios imperio suo coniunxit. Qui successit huic Aralius, ingenio quidem & studio militari clarus fuisse traditur: quid autem gesserit non est proditum literis. Alter ab eo Baleus, quamplurimas gentes domuit suosque fines ad Iudæam vsque produxit, ideoque Xerxes fuit cognominatus, hoc est, victor, & triumphator, seu bellator. Armatrites nonus, voluptatibus & otio planè fuit addictus. De Belocho X. nihil traditur, nisi quòd auspicia curauit, & diuinationes. Baleus vndecimus, alteram à Semiramide laudem habet virtutis & industriæ militaris, & doctorum hominum scriptis valdè celebratus fuisse dicitur. Altadas XII. ocium & vitæ tranquillitatem secutus fertur, eò quod stultum esse duceret multis defatigari laboribus, & variis im-

plicari curis, amplificandi regni causa: quo-
niam ea res ad nullam hominum salutem
& vtilitatem, sed ad detrimentum potiu
atque seruitutem pertineret. Qui hun
excepit Mamitus XIII. belli curam atqu
laborem in suis iterum excitauit, eiusqu
fuit suspecta potentia Syriis & Ægyptii
In Mancaleo XIV. narrandi deficit argu
mentum. Sphæri XV. magna dicitur fuiss
virtus atque prudentia. Mameli XVI. nu
lum facinus commemoratur. Sub Sparet
XVII. proditum est, passim accidisse mi
randa. Qui fuit XVIII. Ascatades, omnen
Syriam suæ ditionis fecit. Et hactenus qui
dem is, qui circumfertur, Berosus: de quo
quidem scripto, plerique omnes vald
dubitant, & adulterinum esse putant: se
quoniam aliis monumentis hac in parte
destituimur, hunc ordinem sequuntur
Ab aliis deinde reges viginti numeran
tur ad Sardanapalum vsque, trigesimum
octauum Assyriorum regem. Fuit hic o-
mnium hominum longè effeminatissi-
mus: inter mulierculas perpetuò desidens,
colum & lanam tractabat, adeò totus im-
mersus voluptatibus, vt vix vmquam sui
conspectum præberet. His rebus aliena-
ti ab eo duo quidam eius præfecti, Belo-
chus, Babyloniæ, Arbaces autem Medo-
rum, facta coniuratione, cum turpitudi-
nem eius atque mollitiem vulgò traduxiss

sent, bellum fecerunt. ipse *cum suo semiuiro comitatu*, vix tandem progressus in aciem, re male gesta profugit in regiam, & constructa pyra, se diuitiasque omnes in ignem abiecit, hoc vno facto virum imitatus, vt quidam ait. Hi duo præfecti monarchiam post inter se partiuntur, & Belochus quidē Babylonis, Arbaces verò Medorum atque Persarum rex factus est. Fuit ergo Sardanapalus Assyriorum rex postremus, in eo quidē ordine, quū ad mille trecentos annos ea Monarchia stetisset: nam plerique reges omnes diutissimè vixerunt.

Belochus XXXIX, aut si magis libet, primus Assyriorum rex, in noua monarchia, Manahen regem Israelis, vectigalem sibi fecit: hunc scriptura sacra, non Belochum sed Phul appellat. Ei successit Phul Assur, cognomento Tiglath Pillesser, qui vrbes aliquot Iudęæ cepit, & populū in Assyrios captiuū abduxit: hunc ipsum Tiglath, Achas rex Iuda, sub quo vixit Esaias, de auxiliis interpellauit aduersus regem Syriæ, eique dona misit. Tiglath regem secutus est Salmanassar, qui Samariam vrbem post trium annorum obsidionem cepit, & Hoseam regem Israelis vnáque populum abduxit, & per suam ditionem illis domicilium attribuit, etiam in Medis, vt ait scriptura: vnde quidam colligunt ipsum imperasse

plicari curis, amplificandi regni causa: quoniam ea res ad nullam hominum salutem & vtilitatem, sed ad detrimentum potius atque seruitutem pertineret. Qui hunc excepit Mamitus XIII. belli curam atque laborem in suis iterum excitauit, eiusque fuit suspecta potentia Syriis & Ægyptiis. In Mancaleo XIV. narrandi deficit argumentum. Sphæri XV. magna dicitur fuisse virtus atque prudentia. Mameli XVI. nullum facinus commemoratur. Sub Sparet XVII. proditum est, passim accidisse miranda. Qui fuit XVIII. Ascatades, omnem Syriam suæ ditionis fecit. Et hactenus quidem is, qui circumfertur, Berosus: de qu quidem scripto, plerique omnes vald dubitant, & adulterinum esse putant: se quoniam aliis monumentis hac in par destituimur, hunc ordinem sequuntu Ab aliis deinde reges viginti numera tur ad Sardanapalum vsque, trigesimu octauum Assyriorum regem. Fuit hic mnium hominum longè effeminati mus: inter mulierculas perpetuò deside colum & lanam tractabat, adeò totus i mersus voluptatibus, vt vix vmquam conspectum præberet. His rebus alie ti ab eo duo quidam eius præfecti, Be chus, Babyloniæ, Arbaces autem Me rum, facta coniuratione, cum turpit nem eius atque mollitiem vulgò tradu

ſent, bellum fecerunt. ipſe *cum ſuo ſemiuiro comitatu*, vix tandem progreſſus in aciem, re male geſta profugit in regiam, & conſtructa pyra, ſe diuitiasque omnes in ignem abiecit, hoc vno facto virum imitatus, vt quidam ait. Hi duo præfecti monarchiam poſt inter ſe partiuntur, & Belochus quidē Babylonis, Arbaces verò Medorum atque Perſarum rex factus eſt. Fuit ergo Sardanapalus Aſſyriorum rex poſtremus, in eo quidē ordine, quū ad mille trecentos annos ea Monarchia ſtetiſſet: nam plerique reges omnes diutiſſimè vixerunt.

Belochus XXXIX, aut ſi magis libet, primus Aſſyriorum rex, in noua monarchia, Manahen regem Iſraelis, vectigalem ſibi fecit: hunc ſcriptura ſacra, non Belochum ſed Phul appellat. Ei ſucceſſit Phul Aſſur, cognomento Tiglath Pilleſſer, qui vrbes aliquot Iudęæ cepit, & populū in Aſſyrios captiuū abduxit: hunc ipſum Tiglath, Achas rex Iuda, ſub quo vixit Eſaias, de auxiliis interpellauit aduerſus regem Syriæ, eique dona miſit. Tiglath regem ſecutus eſt Salmanaſſar, qui Samariam vrbem poſt trium annorum obſidionem cepit, & Hoſeam regem Iſraelis vnáque populum abduxit, & per ſuam ditionem illis domicilium attribuit, etiam in Medis, vt ait ſcriptura: vnde quidam colligunt ipſum imperaſſe

quoque Medis. Eum excepit Sennacherib, qui Niniuem vrbem inhabitauit: Ezechiā regem Iuda mulctauit pecuniis, ac deinde cum ingenti exercitu Hierosolymam obsedit, & missis legatis populum ad defectionem hortabatur, & regem, qui auxilium à suo Deo speraret, irridebat: sed nō tulit impunè: nam percutiente angelo Dei, desiderauit vna nocte, ad centū octoginta quinque hominum millia, quod Ezechiæ regi paulò antea per Esaiam Deus confirmauerat; deinde domum reuersus, à suis ipse liberis fuit interfectus.

Hucusque Babylonii, post debellatum Sardanapalum, Assyriis paruerunt: quum autem Sennacherib tantam, vt diximus, calamitatem ad Hierosolymam accepisset, neque multo post à suis filiis esset trucidatus, magna fuit insecuta rerum mutatio, & diuisum est regnum. nam qui cædem fecerant, duo fratres Adramelech & Sarasar profugerunt quidem, sed nihilominus vim & arma pararunt in fratrem Assaradonem qui post necem parentis regnum occupauerat, cum antea quoque, per absentiam illius rempublicam gessisset. Hanc adeptu occasionem rei benè gerendæ, Merodac Babyloniæ præfectus, desciuit, & indict bello cum vicinas vndique gentes, partim gratia, partim vi paulatim ad se traducere

duod

duodecimo demum anno sui regni deuicto Assaradone, totum Assyriorum Imperium Babyloniis adiunxit, & XL. post annis regnauit. Ab hoc nonnulli ponunt Benmerodach & Nabuchodonosor, eius nominis primum: sed quia literæ sacræ nihil ea de re produnt, nec aliis temerè potest adhiberi fides, eum Nabuchodonosor, de quo scriptura sacra plurimam mentionem facit, proximum à Merodach, numerabimus. Is ergo statim à primis annis bellum fecit Ægyptiis & regionem omnem, quæ est inde ab Euphrate vsque ad Pelusium, illis ademit. Ioachim regem Iuda vectigalem sibi fecit, & octauo sui regni anno filium Iechoniam regem vnà cum præcipuis viris & artificibus, non tantum vrbis Hierosolymę, sed totius quoque regionis, Babylonem captiuos abduxit. Anno XVII. sui regni Hierosolymam obsessam per biennium cepit, ac paulò post diripuit, incendit, muros diruit, potissimam populi partem captiuam abduxit, regem Zedechiam exoculauit, filios illius atque proceres interfecit. Hanc verò calamitatem Hieremias anno primo regni Nabuchodonosor prædixerat: & ab hoc quidem tempore numerandi sunt anni septuaginta captiuitatis Babylonicæ Ad annũ circiter XXIV. sui regni, Nabuchodonosor, deuictis A-

phetas denunciauerat. Regnauit Nabuchodonosor annis XLIII. Quàm horrendo spectaculo Deus & exemplo superbiam eius, vt Daniel ait, sit vltus, operæ pretium est, vt cùm omnes mortales, tùm reges inprimis ac viri principes diligenter legant & considerent, quo videlicet maiestatem diuinam reuereantur; & officium suum erga populum sibi commissum faciant.

Successit ei filius Euilmerodach. Is regnauit annis triginta, & successorem habuit Assur, qui tribus annis præfuit. Hunc excepit Labassardach, septem annorum rex. Ab hoc imperii summam obtinuit Balthasar annis quinque. Ad hunc modum eos nonnulli recensent: verum ætatis nostræ viri docti, his duobus omissis, ab Euilmerodach rege numerant Balthasarem filium, eumque per annos quatuordecim regnasse ferunt: quod quidem necesse est, vt conficiantur anni septuaginta, quibus apud Babylonios captiuus fuit populus Iudaicus: quum huius captiuitatis initium sumatur ab anno decimo nono regni Nabuchodonosor. Qui rationem hanc sequuntur, & duos illos reges, de quibus dixi, prætermittunt, scripturæ vestigiis insistunt, & Hieremiæ præsertim testimonio, qui futurum prædixit, vt Iudæi seruirent regi Babel, eiusque filio, filiique filio: sed

hîc li-

hic liberum sit suum cuique iudicium. Balthasar autem, vt ait scriptura, postremus fuit Babyloniorum rex, in eoque pariter omnes consentiunt.

Iam, quomodo capta sit Babylon, non ab vno describitur: quomodo autem imminentem regi calamitatem, & iam præsentẽ Deus illi denunciauerit, Daniel commemorat, & interfecto rege, summam Imperii translatam esse dicit ad Darium, Medum, tum LXII. natum annos. Hic Darius à scriptoribus vocatur Cyaxares, fuitque filius Astyagis, quem Daniel Assuerum vocat, octaui Medorũ regis: & quum sobolem masculam non haberet, filiam suam in matrimonium dedit Cyro Persæ, sororis filio: & bello lacessitus à rege Assyriorum in auxiliũ accersiuit Cyrum, qui profectus eò cum copiis, & factus Imperator totius exercitus, feliciter rem administrauit; vrbe capta potentissima. Post hanc victoriam non amplius anno Darius vixisse traditur. Et hoc quidem tempore, quum capta Babylone Darius adhuc viueret, iamque per annos ferè septuaginta populus Israeliticus esset in Babylone captiuus, Danieli, reuoluenti Hieremiam, eius captiuitatis prænuncium, & precanti, Deus multo maiora patefacit, & non solum instare liberationem cõfirmat, sed quo tem-

pore sit etiam venturus Messias, qui pro peccatis hominum satisfaciat, ostendit.

A morte Darii summa rerum ad Cyrum generum delata fuit: & hoc quidem est alterius initium Monarchiæ. Iam enim & Assyriam & Mediam & Persiam solus Cyrus obtinebat ad Ionium vsque mare, sicut Thucydides ait, cum ante captam Babylonem prœlio cepisset Crœsum, Lydiæ, regem potentissimum. Est ergo Cyrus Persarum rex primus & autor SECVNDÆ MONARCHIÆ. Deuictis Babyloniis, bellum gessit cum Scythis, eoque profectus ipse cum exercitu circumuentus tandem fuit per insidias & interfectus, princeps laudatissimus. Initio sui regni, post captam Babylonem, populo Iudaico permisit, vt ex captiuitate domum reuersi, templum ac vrbem Hierosolymam reædificarent, ad eamque rem sumptum liberalissimè subministrari iussit. Hoc ipsum Deus, per Esaiam, seculis aliquot antè, quam nasceretur ille, prænunciauerat nominatim. De animorum immortalitate disserentem ad filios, ante mortem Xenophon introducit, vt est apud Ciceronem, qui locum illum eleganter, vt omnia, vertit. Ad septuagesimum annum Cyrus peruenit: regnauit annis triginta, quum XL. natus regnare cœpisset. Filius ei fuit Cambyses, quem domo profi-

proficiſcens in bellum Scythicum, regno præfecerat. Is, abſente & occupato patre, cepit Ægyptum: bello quidem egregius, ſed alioqui vitioſus, & patris virtutem minimè repræſentans. Inter alia turpiter, immaniterque facta, fratrem quoque ſuum inſidioſè necari iuſſit. In iis libris quos de legibus Plato conſcripſit, valdè Cyrum in eo peccaſſe dicit, quod molliter filios inter feminas educaſſet, qui grandiores facti, & ab aſſentatoribus corrupti, quum ipſorum auribus plerique ſeruirent, mortuo parente, vitæ periculum alter alteri creârint. Cambyſi, ſecundo Perſarum regi, qui poſt mortem patris non diu ſuperſtes fuit, Darius ſucceſſit, filius Hyſtaſpis. Et quoniam à morte Cyri, ac poſt tantam exercitus calamitatem nonnulli populi, & in his Babylonii, à Perſico regno defecerant, ſtatim ab initio principatus arma ſumſit, & imperio ſuo rurſus illos adiunxit, capta quoque Babylone poſt longam obſidionem opera Zopyri.

Bellum deinde ſuſcepit in Athenienſes; qui ſubitò collectis copiis, neq; Lacedæmoniorũ exſpectatis auxiliis, ad decẽ millia hominũ, ingentem illius exercitũ, ad Marathonem, duce Miltiade fuderunt. Cogitabat redintegrare bellum Darius: verùm in ipſo conatu mortuus filiũ habuit ſucceſ-

ſorem Xerxē, qui decimo anno ſicut Thucydides ait, poſt prœliū illud ad Marathonem, innumerabili cum exercitu venit, vt Græciam omnem ſibi ſubiugaret. Itaque rei gerendæ ſumma, de communi conſenſu fuit demandata Lacedæmoniis, quod ii totius Græciæ plurimum tunc poterant: Athenienſes verò ſecuti conſilium Themiſtoclis, vrbe deſerta, ſuiſque liberis & vxoribus huc illuc depoſitis, naues conſcendunt, & hoſtē ad Salaminem inſulam prœlio vincunt. Ea victoria toti Græciæ fuit ſalutaris: nam terra quoq; profligatus, turpi & infelici fuga domum Xerxes reuertit, & Græci quidem etiam, poſt diſceſſum illiu
Verùm Athenienſes, qui claſſem haberen ad quadringentas circiter naues, prouec longius & inſecuti, Seſtum oppidum i Helleſponto, quod Perſæ tenebant, cap unt, & ibi peracta hyeme reuerſi domun ſuas vxores atque liberos recolligunt, vrbis, quam hoſtis captam incenderat, mœ nia reſtaurant, portumque muniunt. Be lum hoc Perſarum, vel, vt Thucydides v cat, Medorum, eodem ferè tempore fui ſcribit Cicero, quo bellum Volſcoru cui Coriolanus exul Romanus interfu Id autem incidit in annum vrbis condi CCLXVI. Perſicum illud bellum deſc pſit Herodotus, Thucydide prior. Eu
Ci

Cicero vocat patrem historiæ, sed innumerabiles apud eum fabulas esse dicit. Munitionem hanc Atheniensium indignè quidem ferebant Lacedæmonii, sed quum aliud non possent, mussabant. Coniunctis etiam viribus, tum ipsi, tum reliqui Græci, & Athenienses, Cyprum capiunt & Byzantium vrbem, quam Persæ tenebant. Erat tunc inter alios Lacedæmoniorum duces, Pausanias, qui cõuictus proditionis, quum domum rediisset, & obsessus in quodam asylo, fame fuit enecatus. Themistocles etiam accusatus hoc nomine, profugit.

Multis deinde variisque bellis, & dissidiis iactata Græcia fuit, partim externis, partim ciuilibus, quæ Thucydides obiter exponit: sed tandem quinquagesimo anno post Xerxis è Græcia discessũ, vt post Thucydidem ait Cicero, bellum illud ingens natum est, quando Peleponnesus tota coniurauit in Atheniẽses, quorum in eo bello dux erat Anaxagoræ Philosophi discipulus, Pericles, quem dicendo fulgurare, tonare, permiscere Græciam ait Aristophanes. nam iidem erant olim & virtutis & eloquentiæ magistri. Ex altera parte summæ rei præfectus fuit Archidamus, Rex Lacedæmoniorum. Periclis erat æqualis & æmulus Thucydides, qui & bellum illud descripsit. In prætura collegam Pericles habuit

Sophoclem, Poetam Tragicum, vt Cicer[o] narrat. Nunc ad Xerxem reuertamur. Is, r[ebus] malè gesta, cum in magnum contemptu[m] venisset, à suis est interfectus.

Ei successit filius Artaxerxes Longim[a]nus. Ad hunc, Themistocles exul, de q[uo] paulò antè diximus, profugit, ibique vita[m] finiit, sepultus Magnesiæ.

A Longimano regnauit Darius Noth[us] qui sororem illius habebat in matrimon[io]. In huius regnum incidit illud, quod di[xi]mus, bellum Peloponnesiacum. Et Ath[e]nienses quidem, licèt satis impediti esse[nt], tamen eius belli anno quarto, sicut T[hu]cydides ait, classem in Siciliam miseru[nt], verbo quidem, vt Leontinis adessent c[on]tra Syracusanos, reuera autem, vt insul[am] illam suæ ditionis efficerent, quo sic p[os]sent commodius perdomare Græci[am]. quumque subinde reuerterentur & fa[ctio]nes alerent, Hermocrates Syracusanus [au]thor fuit Siculis, vt omni deposita simu[ltate], pacificarent: nam Athenienses ipso[s] omnium libertati tendere insidias. ita persuasit, quod fuit eius belli an° septi[mo].

Tribus pòst annis, pacem Athenie[nses] & Peloponnesiaci faciūt in annos quin[qua]ginta, sed non totum septennium ea p[ax] durauit. tūc enim hostiliter multa fier[i cœ]perunt: & licèt non planè sublata pax [...]

ac

ac ſubinde per inducias reſarcirentur offenſiones, tamen anno decimo rurſus ad arma ventum eſt totis viribus, durauitque bellum hoc alterum annis decē & ſeptem. Tunc Athenienſes denuo claſſem ornatiſſimam in Siciliam mittunt. Primi duces erant inter alios, Alcibiades & Nicias. Et hic quidem, concionibus aliquot habitis, nauigationem valdè diſſuaſit: Alcibiades verò contra. Siculis opem ferebant Peloponneſiaci: tandem in portu Syracuſano Athenienſes cum hoſte confligunt, ſed poſt ancipitem ac ſubinde variantem fortunam profligati fuerunt omnes atque conciſi. Interea Lacedæmonii, ſociique Darium regem Perſarum in Athenienſes fœdere ſibi coniungunt. Darii legatus erat Tiſſaphernes. Ceterùm poſt Codrum, Polydorum Spartanum & Ariſtomenē Meſſenium, hi ferè numerãtur pręcipui maximéque clari Græcorum duces, quorum alii de tota Grę-cia, alii de ſua quiſque patria bene meriti ſunt: Miltiades, Leonidas, Themiſtocles, Pericles, Ariſtides, Pauſanias, Xanthippus, Leotychidas, Cimon, Conon, Epaminondas, Leoſthenes, Aratus Sicyonius, Philopœmen. Ex iis plerique fuerunt iuſſi tandē exulare. Portū Syracuſanū Cic. deſcribit, in eumq; ſolā Athenienſiū claſſem, poſt hominū memoriā inuaſiſſe trecētis nauibus,

victam autem atque superatam in eo ipso portu, loci ipsius portusque natura, & tunc primùm opes ipsius ciuitatis victas, comminutas atque depressas, & nobilitatis, imperii, gloriæ, naufragium fuisse factum dicit. Siciliam in circuitu patere, quantum nauis magna possit obire intra dies octo, & à continenti distare Thucydides ait circiter viginti stadiis.

Dario filii erant duo, Artaxerxes, Mnemon & Cyrus, quorum ille mortuo parenti successit, Cyrus autem Ioniam Lydiamque tenebat: sed sorte sua non contentus fratri regi bellum fecit, in eoque victus fuit & occisus. Cyrum hunc minorem M. Portius Cato, regem Persarum, vt est apud Ciceronem, præstantem ingenio virum, atque imperii gloriâ vocat. Laudat etiam ex Xenophonte, propter studium agriculturæ: nam ei Xenophon, & militauit & fuit familiaris, ideoque post ab Atheniensibus, qui Mnemonem habebant amicum, pulsus fuit in exilium. A Mnemone regnauit Ochus, ex tribus natu minimus filius.

Hunc excepit Darius postremus. Ei bellum fecit Alexander, Philippi Macedonum regis filius, qui Thebis euersis, & pacata Græcia, in Asiam contendit, & tribus prœliis Darium superauit, capta illius & matre, vxore, & filiabus. Ingentes quidem

condi-

conditiones, & regni partem ad Euphratem vsque Darius ei deferebat; sed ille respuit, neque destititante, quàm illum expugnasset. Quum enim pacem obtinere Darius his conditionibus non posset, tertium bellum instaurat, & educto validissimo exercitu, rursus profligatur, inque fuga trucidatur à suis: cumque eo que Persicum imperium quod annis steterat ducentis & amplius, deletum fuit. His tantis victoriis in suam ditionem perduxit Alexander, quidquid est ferè terrarum ad orientem solem, & in Europam ex Asia transportauit imperii summam, & TERTIAM constituit MONARCHIAM. Post etiam in India belligerauit: sed quæ hominum est infirmitas, tantam fortunæ benignitatem & indulgentiam moderatè ferre non potuit: & quum insolenter multa faceret, seque pro numine vellet propemodum adorari, Babylonē vbi venisset, febri, vel vt nonnulli tradunt, veneno fuit extinctus, quum annorum esset triginta trium, & annos regnasset duodecim. Vitæ finem ei prædixerat Calanus Indus, vt ait Cicero. quum enim conscenderet in rogum ardentem, & Alexander eum rogaret, si quid vellet, vt diceret: *optimè*, inquit, *propediem te videbo*. Paucis post diebus mortem obiit Alexander. Interitus eius ad centesimam decimamquartam po-

nitur Olympiadem, vrbis autem Romanæ conditæ anno quadringentesimo nono, trecentis nimirum & viginti duobus annis ante natum Christum. Bonarum artium inprimis amans, & in homines doctos fuit liberalissimus, eoque nomine multorum celebratur monimentis. Homeri poema sibi familiarissimũ habebat: & quanquam scriptores multos rerum suarum secum habuisse dicitur, tamen quum in Sigeo ad Achillis tumulum astitisset, *O fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inueneris*. Etenim sicut ab Apelle potissimum pingi & à Lysippo fingi, sic etiam ab iis tantum celebrari volebat, & posteritatis memoriæ commendari, qui in ipso laudando propriam ingenii gloriam consequi possent. Aristoteli præceptori negotium dedit animalium describendi naturas, ad eamque rem aliquot hominum millia per Græciam Asiamque constituit, pecuarios, venatores, piscatores, cetarios, aucupes, & id genus alios, qui de singulis illum edocerent: ipsi verò scriptori præmium laboris dedisse traditur octingenta talenta, hoc est, vt quidam ætatis nostræ viri docti rationem ineunt, coronatorum aureorum millia quadringenta octoginta. Xenocrati Philosopho quinquaginta per legatos talenta misit, aureorum videlicet

delicet millia triginta: sed illo recusante, quod tanta pecunia non sibi diceret opus esse, legatis reuersis, Quid, inquit, nullos ne habet ille amicos, quibus benefaciat? Primis annis, quum Aristotelis esset discipulus, summo ingenio, summaque modestia præditum, postea verò quàm rex appellatus est, superbum, crudelem, immoderatum fuisse, ait Cicero. De splendore, deliciis & luxu Darii mira narrant scriptores. nam omnis generis coquos, cupedinarios, fartores, artifices, magistrosque gulæ & vnguentarios habebat in castris, ne quid ad corporis voluptatem omninò deesset. Quantus etiam fuerit alioqui regum Persarum splendor & apparatus in quotidianis epulis, non ab vno memoriæ proditum est. Solebant, vt ait Cicero, plures vxores habere: his autem vxoribus ciuitates attribuere, vt hæc mulieri redimiculum præberet, illa hunc, vel illum ornatum. Talem igitur, vt dixi, vitæ finem habuit Darius, & in fuga, quum aquam turbidam bibisset & cadaueribus inquinatam, negabat vnquam se bibisse iucundius: nec enim sitiens vnquam biberat.

A morte Alexandri, diuisa fuit imperii moles in proceres, Ptolemæum, Laomedontem, Antigonum, Cassandrum, Leonatum, Eumenem, Pythonem, Lysimachum,

Antipatrum, Meleagrum, Seleucum: in his autem præcipui fuerunt Seleucus Syriæ, Ptolemæus Ægypti, Antigonus Asiæ minoris, Cassander Macedonum Græciæque rex deinde factus, oppressis omnibus Alexandri propinquis. Lysimachus, ille est quem Alexander iratus aliquando concluserat cum leone: quum autem interfectam ab eo belluam audisset, magno habuit in honore. Ceterum, inter eos, quos dixi modo successores, eorumque filios atque nepotes, grauissima bella fuerunt, vt fieri solet, dum ambitione deprauatus animus quiescere non potest, & aliena cum iniuria suam potentiam augere studet. Et his quidem bellis, quoniam diuturna fuerunt vehementer afflictæ regiones illæ omnes, in populi Romani ditionem paulatim venerunt, qui longè latéque rerum potitus, QVARTAM & postremam effecit monarchiam, de qua nobis iam dicẽdum est. Ceterùm, inter Ægypti reges, Alexandri successores, numeratur Ptolemæus Philadelphus, admodum laudatus princeps: nam & pacem coluit, quantum in ipso fuit, & artes liberales excitauit, constitutis præmiis, & bibliothecam effecit luculentissimam, & Mosi libros atque Prophetarum in Græcam linguam iussit conuerti.

Romæ igitur vrbis initiũ fuit, quo tem-

pore

pore Salmanassar rex, de quo supra dictum est, Assyriis imperabat, nimirum anno primo septimæ Olympiadis, authore Plutarcho, conditi autem orbis anno termillesimo ducentesimo duodecimo, quum annis ferè quadringentis ante in Latio cœpisset regnare Æneas, à bello Troiano, quod Homerus ad posteritatem transmisit. de cuius quidem ætate, sicut etiam patria, nihil certi constat, nisi quod ante conditam vrbem atque Romulum multis annis eum fuisse Cicero scribit. Nullum verò scriptum existit prophanum, illius poëmate vetustius: Nam sicut Horatius ait,

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Vrgentur, ignotiq; longa
Nocte, carent quia vate sacro.

Significat idem quoque Cicero, nec oratoris vllum extare vestigium dicit ante Homerum. Tenuis autem, & propè despecta populi Romani fuit origo: sed quia Deus ita constituit, sicuti postea docebitur, in summam excreuit potentiam.

Principio, REGES ibi septem imperarunt annis ducentis, quadraginta quatuor. Et sexti quidem regis ætate Seruii Tulli, Solonem ac Pisistratum, apud Athenienses: Pythagoram autem in Italia floruisse, Cicero scribit, quo tempore Tarquinius

Superbus fuit eiectus. Athenas etiam ait, regnãte Seruio Tullo, stetisse iam supra septingentos annos. Profligatis regibus, ad binos consules rerum summa delata fuit, quorum magistratus erat annuus. Primus consul, L. Iunius Brutus, quàm fuerat acer & industrius in profligandis regibus, & constituenda libertate, tam etiam erat vigilans & strenuus in eadem conseruanda. Quum enim inter alios nobiles adolescentes Romanos, ipsius quoque filii duo, Titus & Tiberius, occulta tractarent consilia de restituendis Tarquiniis, re per indicium patefacta, capitali supplicio palàm illos affecit. Collegæ quoque suo, Tarquinio Collatino imperium abrogabat, qui fuerat socius eius in expellendis regibus, & consiliorum etiam adiutor. Idque Cicero defendit, vt iustè factũ, & patriæ tum vtile, tum honestum fuisse dicit, vt nomen Tarquiniorum & memoria regni tolleretur. Ceterùm, in varia populi Romani fortuna, quum Hetruria conspirasset omnis, in hostem egressi vrbe Roma trecenti Fabiæ gentis, interfecti fuerunt omnes, vno superstite tantùm, impubere domi relicto, qui familiam deinde propagauit: fuit hoc anno tricesimo tertio post eiectos reges.

Ob turbulentum autem Reipubl. statum conditæ vrbis anno trecentesimo, legati in Græciam missi fuerunt, qui leges il-

ſtinea adferrẽt, quib. deinde ciuitas vteretur. Iis reuerſis, mutata Reip. forma fuit, & *Decemviri* cõſtituti, qui rei ſummæ præeſſent: ſed non totũ trienniũ durauit hic ſtatus, & Appius Claudius, ex Decẽviris vnus, nequitia ſua, cũ L. Virginii, ciuis Rom. filiã virginẽ ad libidinẽ abriperet, occaſionẽ populo dedit, vt ordinem totum profligarent.

Itaque res ad CONSVLES rediit: ſed & hi paucorum fuerunt annorum, & creati ſunt TRIBVNI MILITVM duo, conſulari poteſtate: verum hi ſub finem anni depoſito magiſtratu, conſulibus denuò locum fecerunt. Eoque tempore, quod erat anno *vrbis* CCCXV. L. Quintius Cincinnatus, dictator, Spr. Melium, largitione frumẽtaria captantem in vrbe regnum, per C. Seruilium Halam magiſtrum equitum interfecit, eiuſque domum complanauit.

Biennio poſt, rediit poteſtas ad tribunos militũ, qui deinde non bini, ſed plures eodẽ tempore creabantur pro voluntate populi & reip. cõditione. Durauit hic magiſtratus per annos ferè 70. & inter alios floruit in hoc ordine, M. Furius Camillus, virtute nulli ſecundus, qui præclarè de Rep. meritus in exilium fuit eiectus ab ingrata patria, qui quartum fuiſſet tribunus militũ: ſed quũ captam à Gallis Senonibus vrbẽ Romam liberaſſet, hoſtemq; fudiſſet, reſtitutus dignitati fuit, biẽnio poſt factus Dictator. Paucis verò pòſt annis M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, ob ſuſpicionẽ affectati regni de ſaxo Tarpeio deiicitur, & decretum fuit factum, ne quis gentis Manliæ patricius, vocaretur Marcus.

Septimùm deinde creatus est tribunus militum Camillus, & ætate grauis vitam finiit anno conditæ vrbis CCCLXXXIX. quum anno vno ante ipsius mortem, à tribunis militum, reipublicæ procuratio ad CONSVLES rediisset, ex quibus tunc primùm vnus fuit plebeius.

Dedit autem hæc ætas longè præstantissimos belli duces in ea ciuitate, M. Valerium Coruinum, T. Manlium Torquatum, C. Marcium Rutilium, P. Decium Murem, Papirium Cursorem, Publium Philonem, L. Volumnium & alios. Ex his T. Manlius Torquatus, Consul, filiũ suum, quod præter mandatum, extra ordinem, duello pugnasset in hostem, tametsi feliciter, securi percussit. P. Decius Mus, Cõsul, in prœlio contra Latinos, pro exercitu populi Romani sese deuouit, & in cõfertissimam turbam hostium irruptione facta, confossus, nutantem rem Romanam restituit. Idem fecit eius filius, eiusdem nominis quartùm Consul, annis XLIV. post, in bello contra Gallos Senones.

Eo, quod ante diximus, tempore, ad annum vrbis cõditæ CCCCXX, floruit ac bella gessit Alexander Magnus, tertiæ Monarchiæ conditor, vt supra docuimus. Cum hoc T. Liuius componit L. Papirium Cursorem, & exspatiatus tum sui, tum lectoris refici-

reficiendi causa, demonstrat eum inter alios Alexádro potuisse resistere, si forte post deuictam Asiam in Europam abductis copiis, ille populo Romano bellum fecisset. Erat omninò summa præditus virtute, is quē dixi Papirius Cursor. nam, vt alia prætermittam, quando T. Veturius Caluinus, Sp. Posthumius Albinus II. Consules, cum toto exercitu, sub iugum missi fuerunt à Samnitibus, ad furcas Caudinas, & turpiter cum hoste pacificarunt, ille factus consul, hostem victorē fudit ac profligauit. Quam etiam seuerè disciplinam oporteat seruare militarem, in suo declarauit equitum magistro, dictator ipse.

Protulit insuper hæc & aliquanto superior ætas in Græcia, viros longè doctissimos. tunc enim Socrates, & ab hoc, velut ex fonte quópiam, Aristippus, Plato, Antisthenes, Speusippus, Aristoteles, Dicæarchos, Xenocrates, Heraclides, Theophrastus, Polemo, Strato, floruerunt, physici omnes; &, vt ait Cicero, speculatores venatoresque naturæ. Floruerunt etiam oratores clarissimi, Gorgias, Protagoras, Prodicus, *Hippias*, Isocrates, Lysias, Demosthenes, *Hyperides*, Æschines, Phalereus Demetrius, Demochares. Historici verò Xenophon inprimis, quem Socraticum Cicero vocat, & Callisthenes, comes Alexandri Magni.

Hac ætate vixit Syracuſanorum tyrannus, Dionyſius: ad quem Plato quum veniſſet, deque viri principis officio liberè loquutus eſſet, in maximo vitæ periculo fuit, vt Cicero narrat. Hic eſt ille, qui non propinquis, ſed conuenis quibuſdam & feris hominibus atque barbaris cuſtodiam corporis cõmittebat: qui tõdere filias ſuas docuit, ne tonſori collum committeret: qui ferrum ab eiſdem, quum eſſent adultæ, remouit, inſtituitq; vt candentibus iuglandium putaminibus barbam ſibi & capillum adurerent: qui noctu ſic ad vxores ventitabat, vt omnia ſpecularetur & perſcrutaretur antè: qui quum in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri ſolebat: qui Damocli paraſito, cuiuſmodi ſua eſſet felicitas, quã ille prædicauerat, oſtendit, quũ in ſummis deliciis omniumque rerum copia luxuque accumbenti, gladium fulgentem, è lacunari ſeta equina appenſum, demitti iuſſit, vt impenderet illius ceruicibus.

Poſt Alexandri mortem, annis circiter XLII. bella geſſit cum Romanis, & in Italiam venit Epirotarum rex Pyrrhus. Altero eius belli anno, ſollicitabat ſenatum ad pacem & fœdus faciendum: ſed Appius Claudius, ætate grauis, & cæcus, qui ante annos ſeptendecim fuerat conſul II. vt ait Cicero,

venit in curiam, & senatum inclinantem ad pacem, deterruit, ne fœdus cum eo facerent. Tanta enim erat in eo vis animi, vt in illo suo casu, nec priuato nec publico muneri deesset. Oratio, quam tunc habuit de Pyrrho, quum pacem dirimeret, extabat tempore Ciceronis vt ipse ait. Insignê tunc operam Reipub. nauauit C. Fabricius Luscinus, qui solicitatus à Pyrrho ad defectionem, amplissima illius munera contempsit atque promissa: nec id modo, sed captiuum etiam ei remisit perfugam, qui veneno se posse regem tollere confirmarat. Cicero confert eum cum Aristide Atheniensi. Secundò reuersum in Italiam Pyrrhum Manius Curius Dentatus omninò profligauit, ac triomphum egit. Pyrrhus omnium primus Elephantos adduxit in Lucaniam. Et adhuc quidem, per annos ferè quingentos bella gesserunt Romani cum Italiæ solû populis, è quibus acerrimè restiterunt ac sæpè rebellarunt, nunc victi, nûc victores, Latini, Veiêtes, Æqui, Falisci, Samnites, Hetrusci: quibus demû deuictis atque pacatis exortum est longe grauissimum bellum in Carthaginêses: cuius quidem vrbis originem, Roma multò vetustiorem esse constat.

Initium belli fuit ad annum vrbis Romę 485. in eoque cum primis memorabile est

illud, quod de M. Attilio Regulo memoriæ proditum est, qui captus à Carthaginensibus & Romam missus, vt de pace ac permutandis captiuis ageret, ac nisi impetraret, ad vincula rediret, quum eô venisset, planè diuersum senatui suadebat, neque ex vsu reipublicæ id esse demonstrabat: deinde quod fidem hosti seruandam esse diceret, Carthaginem reuersus, crudelissimo supplicii genere fuit exanimatus, resectis palpebris, & illigatus in machina, vigilando necatus.

Eo durante bello, Romani, omnium primò feliciter mari pugnarunt in Sicilia, C. Duillio, Consule, aduersus Hannonem. Hunc ipsum Duillium & Manium Curium & C. Fabricium, item Attilium Calatinum, Cn. & P. Scipiones, Africanum, Marcellum & Fabium Maximum Cicero nominat, vti clarissimos vrbis Romæ consules.

Anno sequenti L. Cornelius Scipio Cōsul, Corsicam atque Sardiniam capit. Compositum tandem fuit bellum Punicum, Q. Luctatio Catulo Cerco, A. Manlio consulibus, cum annis durasset viginti tribus. Biennio post natus est Ennius, annis quinque natu maior M. Porcio Catone, qui illum suum vocat familiarem. Tum verò nouis bellis implicati Romani fuerunt aduersum

sum Faliscos, Ligures, Illyrios, Gallos, Boios, Insubres: quibus tandem expugnatis, exortum est alterum bellum Punicum, anno vigesimo quarto post factam pacem, P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Longo Coss. Eius erat dux, Annibal, qui Saguntum oppugnabat, & per Hispanias in Galliam, ac Italiam inde contendens, tribus prœliis populum Romanum ordine superauit, ad Ticinum, ad Trebiam flumen, & Trasymenum lacum. Creatus autem dictator Q. Fabius Maximus, & in hostem profectus, cunctatione vim illius & impetum refregit atque tardauit, ille ipse, quem celebrat Ennius, *Vnus homo nobis*, inquit, *cunctando restituit rem*. Calliditatem ei Cicero tribuit, & quod facilè celaret, taceret, dissimularet, insidiaretur, hostiumque consilia præriperet. Post autem ad Cannas, ingentem cladem populus Romanus accepit, quæ quidem tantam excitauit in vrbe trepidationem, vt plerique potentiores de fuga cogitarent & Italia relinquenda: sed à P. Cornelio Scipione P. filio, ingentis animi iuuene, qui tum vicesimum quartum ætatis annum vix ingressus erat, confirmati fuerunt, imò retenti. Quarto post anno M. Claudius Marcellus, post diuturnam obsidionem Syracusas capit. In eius vrbis direptione fuit occisus Archimedes, nobi-

lis mathematicus, qui in puluere quædam describens, patriam non sensit esse captam. Interitum eius tulit permolestè Marcellus, vbi resciuit, & sepeliri iussit, & captam vrbem non solum incolumem esse passus est, vt ait Cicero, sed ita reliquit ornatam, vt esset idem monimentum victoriæ, mansuetudinis, clementiæ; immò victoria Marcelli pauciores homines desideratos fuisse dicit, quàm Deos aduentu Verris prætoris in eandem vrbem. Liuius autem iræ, inuidiæ, auaritiæ, multa fœdaque dicit ibi fuisse edita exempla. Sepulchrum Archimedis, obsoletum prorsus, & dumis atque vepribus obsitũ, & ipsis adeò Syracusanis ignotũ, Cicero quæstor Siciliæ, cum illud ex descriptione quadã cognitum haberet, senatui Syracusano demonstrauit, centum triginta septem post annis. Vrbem Syracusas, maximam esse Græcarum vrbium, pulcherrimamque omnium, & ex quatuor vrbibus maximis constare dicit Marcus Tullius: Insulâ, vbi fons est Arethusa, plenissimus piscium: Acradinâ, vbi forum & porticus & curia: Tyche, vbi [illegible]num Fortunæ; Neapoli, quæ postrema ædificata, theatrum habet amplissimum. Porrò, nationum omnium exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani applicuit, & primo omnium

est ap-

est appellata *Prouincia*, sicut idem Cicero testatur.

Annibal à Cannensi victoria, Campaniam omnem deditione capit: exercitus illius Capuæ hybernans, copia rerum atque luxu totus fuit eneruatus atque fractus. Post expugnatas Syracusas, anno tertio, Capua deditione capta fuit à Romanis. Diu multúmque deliberatum fuit, an esset vrbs delenda: postremò placuit conseruandam esse: verumtamen ne posset vnquam rebellionem facere, ademptus fuit illis ager, sublatus omnis magistratus atque senatus, publicumque consilium, imago nulla Reipublicæ relicta, sed constitutum, vt esset locus comparandis condendisque fructibus, receptaculum aratorum, nundinæ rusticorum, cella horreumque agri Campani. Biennio post, Asdrubal nouas copias auxiliares in Italiam adduxit, verùm à M. Liuio Salinatore, & C. Claudio Nerone, consulibus, ad Metaurum flumen concisus fuit. Interea rem feliciter in Hispaniis gerebat P. Cornelius Scipio, quem diximus, quum ipsius & pater & patruus ibi fuissent interfecti: & omni recuperata prouincia, Romam reuertit, & factus consul, Africam sibi dari petit, vt ibi bellum gerat. Vehementer autem ei restitit Q. Fabius Maximus, ætate grauis, & non adeundam

Africam, sed cum Annibale prœliandum esse contendit. Scipio contra: quod si Carthaginésibus bellum inferatur in ipsorum finibus, fore, vt necessitate coacti, Annibalem, in quo summam spem atque præsidium collocassent, ex Italia domum reuocent. A multa disceptatione, Scipioni senatus tribuit Siciliam: &, si quidem esset ex vsu Reipublicæ, vt in Africam eat, permittit. Ille igitur è Sicilia tandem in Africam proficiscitur, & quod senatui prædixerat, re comprobauit ipsa. nam prœliis aliquot ab eo victi, plurimisque damnis affecti Carthaginenses, Annibalem reuocant. Sic ille, qui sexdecim annis per Italiã grassatus erat, qui sub Romæ vrbis mœnia castris locum delegerat, domum redire coactus est, quantumuis inuitus atque dolens: & tandem ingenti prœlio superatus à Scipione fuit, qui de senatus voluntate pacem deinde cum hoste fecit. Hinc ei datum cognomen, vt Africanus diceretur.

Hîc verò considerandum est, quomodo summis ex angustiis emerserint Romani. Iam enim per annos aliquot tenuissimo filo pendebat omnis ipsorum fortuna: sed in fatis erat, vt vim omnem atque calamitatem superarent, & domini fierẽt orbis terrarum: idque præuidisse ferunt Annibalem, quum fratrem esse victum Asdrubalem

lem audiſſet. Ipſius quidem verba, quibus tunc vſus fuit, Horatius refert in illo carmine, quo Druſi laudes, eiusque familiæ celebrat. Et quia doctiſſimum eſt elegantiſſimumque carmẽ, planè meretur, vt iuuentus illud inter alia memoriæ commendet.

Facta cum Carthaginenſibus pace, Romani, præter ea bella, quibus occupati fuerunt per Italiam, Iſtriam, Luſitaniam, graue quoque bellum geſſerunt cum Philippo Macedonum rege, qui Græciam oppreſſerat. Eius belli fuit Imperator T. Quintius Flaminius, qui tandem hoſte deuicto, de ſenatus voluntate Græciam libertati reſtituit, & inter alia Philippo regi præſcripſit, ne ſenatus iniuſſu belligeraret extra Macedoniæ fines.

Huic bello ſucceſſit alterum, aduerſus Antiochum Syriæ regem, qui transgreſſus in Europam, deuictus fuit à Manio Glabrione, Græciaque pulſus, auxilium Romanis ferente Macedonum rege, Philippo. Sunt autem hi, quos diximus, Aſiæ, Syriæ, Macedoniæ reges, ex eorum poſteritate, qui poſt Alexandri Magni mortem, prouincias inter ſe partiti fuerant, vt ſupra diximus. Nam Carthagine pacata, totaque ſubacta Italia Romani, cum reliquas etiam Europæ partes viciniores terra marique debellaſſent, eò iam potentiæ creuerant,

vt longinqui etiam reges atque populi fidem ipsorum implorarent. Hunc ad modum Ægyptii, quorum rex Ptolemæus Epiphanes admodum adolescentulus, per ætatem non poterat administrare, cum ab Antiocho Magno periculum immineret, missis Romam legatis petebant, vt senatus tutelam regis pueri susciperet. Eo facto, senatus Antiocho denunciat, vt ab Ægypto abstineat: ille, offensus, præsertim, quum Annibal profugus, & hospes ipsius, vehementer bellum suaderet, in Græciam cum classe traiecit, ibique profligatus fuit, vt antea diximus. Cōparata deinde classe, Romani persequuntur illum, & in Asiam transportati, maximo prœlio vincunt, & vltra Taurum montem reiiciunt. Post acceptam cladem dicere est solitus, vt Cicero narrat, benignè sibi à populo Romano esse factum, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur. Bellum hoc gubernabat L. Cornelius Scipio, P. Scipionis Africani frater, vocatus ob hoc ipsum Asiaticus.

Pòst Ætolos debellauit M. Fuluius Nobilior, de iisq; triumphauit. Et quum ex Asia domum reuertisset, P. Scipio Africanus, qui legatus eo bello fratri fuerat, à tribunis plebis diuexatur. Itaque Liternum secessit, in villam suam, atque ibi, sicut non-

nulli

nulli tradunt, mortem obiit, vir longè præstantissimus, natus annos LVII. æqualis M. Porcii Catonis. In Dialogo, quem de senectute Cicero scribit, Catonem introducit amanter, & honorificè de Scipione, deque sua & illius ætate studiisque loquentem, in primis verò celebrãtem illius magnitudinem animi: Liuius autẽ inimicum ei Catonem, solitumq; fuisse dicit, hanc ipsius fortitudinẽ odiosius exagitare: celeritatem ei Cicero tribuit in re gerenda. Florebant eo tempore, Ennius, Plautus, Neuius, poëtæ.

Debellato Antiocho, Annibal ad Prusiam Bithyniæ regem profugit, & quum illum sibi dedi Romani postularent, hausto veneno vitam finiit. Antiocho successit filius Antiochus Epiphanes, qui & ipse per insidias Ægyptum occupare cogitabat, quum esset Ptolemæi Philometoris, Ægypti regis, qui mortuo patri successerat, auunculus. Itaque tutorem se professus adolescentis, opprimere illum, ac rei summam ad se traducere constituit: sed intellecta fraude, Romani, quorum auxilia denuò sollicitauerant Ægyptii, legatum miserunt C. Popilium Lænatem. Is, quum in colloquium venisset, Antiocho, populi Romani nomine denunciat, vt ab Alexandria, quam obsidebat, discederet: qui quum deliberandi spacium peteret, ille

virgula stantem circumscripsit, & quid facturus esset, clarè iussit antè respondere, quàm ex ea circumscriptione excederet. Ita perterrefactus, quod populi Romani potentiam non ignoraret, pacem promisit.

Hæc eô commemorantur, vt videri possit, quemadmodum Romani paulatim à paruis initiis creuerint, ac progressus fecerint ad summam rerum constituendam. Iam enim virtus illorum egressa fines Italiæ, in diuersas quidem mundi plagas impressionem fecit, sed permultum adhuc operis reliquum erat ad coaceruationem illius imperii molis, quæ potissimam orbis terrarum partem ambitu suo complectitur, vt ordine deinceps, tametsi breuiter, exponam.

Is, quem supra dixi, Philippus, Macedonum rex, quod à Romanis in angustias redactum se grauissimè ferret, bellum redintegrare cogitabat: sed præoccupatus morte, successorem habuit Persea filium, qui iampridem in Romanos exacerbatus, belli quoque gerendi velut hæreditatem suscepit. Sed L. Æmilius Paulus, II. Consul, prœlio tandem illum vincit, & vnà cum vxore, matre, liberisq; capit, inque triumpho ducit, vocatus idcircò Macedonicus, ab eoq; tempore Macedonia facta est populi Romani

mani prouincia. Superiori proximo anno mortuus erat Ennius, annorum septuaginta, sicut ait Cicero.

Paucis deinde post annis, P. Cornelius Nasica, Dalmatiam subigit: neque multò post, tertium est bellum Punicũ exortum. Etenim, quum Carthaginenses, quietis impatientes & ocii, reliquis vicinis, præcipuè verò Masanissæ, Numidiæ regi, populi Romani socio & amico, vim atque bellum inferrent, sollicitati Romani de auxiliis, bellum decreuerunt, ad annum vrbis conditæ circiter sexcentesimum quartum. Sed in eo sententiis variabant, vtrum euertu ciuitatem, an verò seruari oporteret integram: vna erat eorum sententia, qui non delendam esse censebant, eò quòd Carthagine sublata fore dicerent, vt ciuilibus inter se dissidiis atque bellis conflictarentur ipsi: M. autem Porcius Cato, diuersum suadens, quantum Reipublicæ Romanæ periculum impenderet ab ea ciuitate, nisi funditus euerteretur, demonstrabat, eaque sententia vicit, ipso in hac deliberatione mortuo, cum ad octogesimum quintum annum ætatem produxisset. Eum Cicero nominat inter oratores antiquos, & proximum à Marco Cornelio Cethego ponit, quem ab Ennio celebratum esse dicit. Catonis autem orationes extare centum

ait quinquaginta, refertas & verbis & rebus illustribus, & sui temporis homines delicatiores reprehendit, quòd non eas diligenter euoluant. Confert eum cum Lysia scriptore Attico. Bello Punico tertio præfectus demum fuit P. Scipio Æmilianus, Pauli Macedonici filius, P. verò Scipionis Africani, per adoptionem nepos. Is post inchoatum bellum ab aliis, anno quarto, Carthaginem aliquot diebus vehementer oppugnatam capit, diripit, incendit, complanat: adeptus ideò cognomen, vt Africanus etiam diceretur, sicut ille, qui Annibalem debellauit, vt supradictum est. Et hic quidem est vrbis potentissimæ finis, quæ & origine vetustior, quàm Romana, & ducum præstantia ferè non inferior, longè latéque dominata fuit. P. Scipionem Cicero scribit, Carthagine capta, Siculis reddidisse, quæ superioribus annis Carthaginenses illis ademerant signa & ornamenta, & Agrigentinis quidem taurum illum nobilem, quem Phalaris tyrannus habuisse dicitur, quo viuos, supplicii causa, demitteret homines, & subiicere flammam solebat. Phalaris hic non ex insidiis interiit, vt alii multi tyranni, sed in eum vniuersa Agrigentinorum multitudo impetum fecit. Africam Cicero vocat prouinciarum omnium arcem.

Eodem

Eodem ferè tempore, bellum Romani fecerunt Achæis, Græciæ populo propter violatos legatos. Belli dux erat Lucius Mummius Cos. qui prœlio victor Achaiam omné deditione cepit, & Corinthum, primariam vrbem, ac totius Grætiæ lumen, vt Cicero inquit, ex senatusconsulto incendit, funditusque sustulit, ne quando recreata exurgere, atque erigere sese posset. Mummius ob eam rem vocatus est Achaicus.

Ad hoc etiam tempus Lusitaniam occupauit Viriatus quidam, ex pastore venator, ex venatore latro, ac deinde validi exercitus dux factus: qui cum Romanis, per aliquot annos, ac sæpè quidem feliciter prœliatus, insidiosè tandem fuit interfectus: ac tum demum Decius Iunius Brutus Consul, Lusitaniam ad Oceanum vsque perdomuit.

Romani magnam interea cladem à Numantinis, Hispaniæ populo, acceperant: quumque pacem à Mancino Consule factam repudiarent, quod esset ignominiosa, P. Scipionem Æmilianum Africanum extra ordinem denuò creant consulem, eiq; bellum demandant. Is cum exercitu profectus, & ad seueram disciplinam reuocato milite, qui mollior factus erat, & laboris

impatientior, Numantiam vrbem, vbi circumuallasset aliquandiu, capit ac deleuit, anno post deletam Carthaginem decimo quarto, vrbis autem conditæ anno sexcentesimo vigesimo secundo. Carthaginem, Numantiamque Cicero vocat duos terrores imperii Romani.

Eodem tempore seruorum est ortus in Sicilia tumultus, qui maximis collectis copiis vix tandem à C. Fuluio consule fuerunt oppressi.

Post hæc, bellum fuit Romanis cum Aristonico in Asia: nam Pergami rex Attalus, populum Romanum testamento fecerat heredem. Aristonicus autem eius propinquus, occupata ea parte Asiæ testamento Romanos fraudabat. Hunc & debellauit & tandem cepit M. Perperna consul.

Anno autem sequenti qui fuit annus vrbis conditæ DCXXV, P. Scipio Africanus, domi suæ cubans noctu fuit oppressus à propinquis, vti creditur. Eloquẽtiam summam, fidem, integritatem ei Cicero tribuit: & quamquam ipsius interitu, maximum dolorem ciuitas tota perciperet, nullam tamen quæstionem de illius morte latam fuisse scribit: Solem verò fuisse geminatum eodem anno tradit. Itaque ducum longè omnium præstantissimus periit, natus annos LVI. quod quidem Africanum ei ma-

ioren

iorem præsignificasse, commentatione quadàm suauissima fingit Cicero.

Vixerunt hac ætate Lucilius, Terentius, Pacuuius, Accius, Licinius, Cæcilius, Afranius: & Pacuuium quidem C. Lælius, Africano coniunctissimus, amicum suum vocat, Terentium verò, familiarem.

Post hæc Fabius Maximus consul, Allobroges, Aruernos, Rutenos, Galliæ populos ingenti prœlio superauit: eodemque tempore fuit interfectus Romæ C. Gracchus, tribunus plebis, vir eloquens, legis Agrariæ defensor, quum ante annos XII. eius frater Tiberius Gracchus consimili de causa cæsus fuisset. Vtrique Cicero tribuit eloquentiæ laudẽ, & Tiberii quidem orationes non satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiæque plenissimas, C. verò fratrem eius legendum esse cum primis iuuentuti dicit, quod non solum acuere, sed etiam alere ingenium possit, eumque vocat Romanorum ingeniosissimum atque eloquentissimum. Somniauerat Gracchus, Tiberium fratrem sibi visum esse dicere, fore vt eodem letho quo ipse periret: & hoc illum dixisse nonnullis antequam tribunus plebis factus esset, Cicero refert. Extant illorum leges frumentariæ, de coloniis deducendis, de commodis militum, de prouinciarum administratione, de po-

puli suffragiis, de locatione agri Attalici & Asiæ.

Hos motus tribunicios consequutum est bellum populi Romani cum Ingurtha Numidiæ rege, quod quidem bellum à L. Calpurnio Bestia Cos. susceptũ, & à Quinto Cæcilio Metello continuatum; à Caio Mario consule, qui Publio Scipioni militauerat, tandem confectum est: nam rex Mauritaniæ Bocchus, Iugurthæ socius prœlio victus, cum belli periculum nollet sustinere diutius, vinctum Iugurtham Syllæ tradidit, qui missus à Mario fuerat, huius rei causa.

Et ad hoc ipsum tempus, quod erat vrbis conditæ anno DCXLVII. natus est M. Tullius Cicero, cum annis ante ipsum octo natus esset Q. Hortensius, clarissimus orator. Per bellum Iugurthinum Cimbri & Theutoni innumerabili multitudine penetrant, alii in Italiam, alii in Galliam: ac vbi maximis cladibus populum Romanum affecissent, & nunc proconsules, nunc legatos aliquot prœliis vicissent, tandem ad internecionem cæsi fuerunt à C. Mario IV. consule, Theutoni quidem, ad aquas Sextias, prouinciæ Galliæ oppidum, Cimbri autem ad fines Insubriæ.

Hanc felicitatem excepit nouus tumultus: nam Italiæ populi aliquot à Romanis defe-

defecerunt, Samnites, Peligni, Marsi, Vestini, Marrucini, Vmbri, Picentes, Lucani. Variè cum his pugnatum est, & vix tandem ad officium reducti fuerunt.

Mox aliud malum, ac Reipublicæ perniciosissimũ interuenit. Mithridates, Ponti rex, Cappadociæ regem Ariobarzanem, & Bithyniæ regem Nicomedem, populi Romani socios & amicos, finibus eiecerat, & occupata Phrygia, Romanorum prouincia, penetrauerat in Asiam. Itaque senatus bellum decreuit: hic autem orta factione, alii L. Syllam, nobili genere natum, alii C. Marium poscebant Imperatorem. Marii partes iuuabat P. Sulpicius, tribunus plebis. Habebat autem exercitum Sylla, Mariumque vrbe eiecit, qui maximo deinde vitæ periculo, cum in plaudibus circa Minturnas delituisset, parua nauicula in Africam traiecit exul.

Per absentiam Syllæ, belligerantis in Asia, Lucius Cornelius Cinna, Consul tumultuari cœpit, & moliri res nouas: verùm eiectus à Cn. Octauio collega, & pulsus vrbe recolligit vires, & C. Mariũ, ista occasione reuersum ex Africa, sibi coniungit. Itaq; contractis copiis Romam obsident ambo, qua parte Ianiculum erat: & cum non ignauè tantum, sed & perfidiosè multa in vrbe fierent, neque iam illis resisti pos-

set, intromissi cædibus atque rapinis omnia complent: deinde seipsos renunciant consules, in eoque magistratu crudeliter multa fecerunt: & L. quidem Cinna præstantissimum oratorem M. Antonium interfici iussit: Marius verò Q. Catulum. His rebus cognitis, L. Sylla, quum pleraque omnia bello recuperasset, pace cũ Mithridate facta, in Italiam reuertit: sed iam è vita decesserat Marius VII. Consul. L. verò Cinna collegam habebat suarũ partium, Cn. Papirium Carbonem: qui, licèt vim & arma Syllæ opponerent, vnà cum filio Marii profligati fuerunt: & Sylla rerum potitus, aduersarios omneis acerbissimè persequitur, proscriptionis tabulam proponit, proscriptorum bona vendit, eorumque liberis facultatem eripit, atque ius vllos honores in republica consequendi: factus inde Dictator, pro suo arbitratu omnia constituit, ac tribuniciam potestatem infringit, & quum ciuium Romanorum bona venderet, prædam se suam vendere pro concione dicebat: breuiter, nemo illo inuito nec bona, nec patriam, nec vitam retinere poterat. In C. verò Marium odio tam acerbo fuit incitatus, vt eius reliquias apud Anienem fluuium sitas dissipari iusserit: ipse autem primus è patriciis Corneliis igni voluit cremari, fortasse timens idem suo corpori posse ac-

se accidere. Mario vim & virtutem, & in iracundia perseuerantiã Cicero tribuit: Syllã, vehementem, L. verò Cinnam vocat crudelem. Marium appellat etiam terrorẽ hostium, spem, subsidiumque patriæ. L. Sylla quatuor nouas leges tulit, de falso, de parricidio, de sicariis, de iniuriis. Ipso dictatore, M. Cicero, natus annos XXVI. In forum prodiit, & pro S. Roscio publicam causam dixit. Ante ipsum clarissimi nominis oratores fuerunt Q. Catulus, C. Iulius, M. Antonius, L. Crassus, cuius quidem ætate lingua Latina suam quasi maturitatem habuit, vt ait Cicero. Fuit autem hæc Ciceronis ætas omniũ eruditissima: nam vt tot, tamque præstantes oratòres omittam, Iurecõsulti quoq; fuerunt insignes, & in his C. Aquilius Gallus, L. Lucilius Balbus, C. Iuuentius, Sex. Papyrius, auditores Q. Mutii Scæuolæ, pontificis, cui & Cicero dedit operam adolescens. Æqualis autem propè Ciceronis erat P. Seruius Sulpicius, qui superiorum auditor, discipulos habuit, A. Offilium, P. Alphenum Varum, Caium, Titium Cæsium, duos Aufidios, C. Atteium Pacuuium, Flauium Priscum, Cinnam, P. Cæcilium. Floruit etiam cum Sulpicio, C. Trebatius, cui discipulus fuit Antistius Labeo. Sulpicium mortuum Cicero verbis amplissimis laudans, omnes, ait, qui ex omni ætate

hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iurisconsultus quàm iustitiæ fuit.

Ex proscriptorum numero Q. Sertorius restabat, vir animi robore bellique scientia præclarus. Is in vlteriori Hispania grauissimum bellum excitauit, & deuictis aliquot ducibus populi Rom. complures vrbes in suam potestatem redegerat. Itaq; belli administratio tandē commissa fuit Cn. Pompeio: quumque varia fortuna sæpè pugnatum esset, tandem insidiosè fuit interfectus Sertorius, & Pompeius deinde decimo ferè anno post incœptum bellum, Hispanias recipit.

In hoc tempore Nicomedes Rex Bithyniæ, moriens populum Romanum instituit heredem: Mithridates autem Ponti rex, qui fœdus antea cum Sertorio fecerat, in illa Mariana & Syllana factione, occupata Bithynia, maximis viribus bellum restaurat. In eum missus est cum exercitu L. Lucullus, qui Cos. equestribus prœliis feliciter rem gessit, ac deinde procōsul, cæso exercitu, & erepta Bithynia, coëgit illum in Pontum retrocedere. Ibi quoque inge prœlio victus Mithridates, ad Tigran Armeniæ regem confugit. Lucullus v

persequens & instans vtriusque copias aliquot prœliis concidit, & quo minus planè bellum conficeret, optatumque victoriæ fructum atque laudem reportaret, in caussa fuerunt seditiones militares, callidè à nonnullis excitatæ. Nam paulò pòst reuocato Lucullo, belli administratio cõmissa fuit Cneo Pompeio: cuius quidem rei suasor etiam fuerat M. Cicero, quum in Pompeii laudem luculentam haberet ad populum orationem. Lucullus reuocatus, triumphauit nihilo secius, & epulũ splendidissimum populo Romano dedit: relicta deinde Republica, domi vixit priuatus in *Philosophiæ* studiis, & amplissimam instituit Bibliothecam, in victu quotidiano splendidus & magnificus, vt antea semper. Eius Bibliothecæ meminit Cicero, seque eò venire solitum esse ostendit, vt libros inde promeret. Pompeius Mithridatem in fugam coniecit, longissiméque persecutus est. Et Tigranem regem deditione cepit: quumque in suis castris illum supplicem abiectumque vidisset, erexit, vt ait Cicero, atque insigne regium, quod ille de suo capite abiecerat, reposuit, & imperatis certis regibus regnare iussit. Mithridates tandẽ obsessus à filio suo Pharnace, mortẽ sibi cõsciuit ipse. Cn. Pompeio magnã au-

thoritatem conciliauerat bellum illud, quod cum piratis gessit: quod quidem fuit antè quàm in Mithridatem iret.

Eo sedato bello, mox aliud incendium ciuile ortum est. nam L. Catilina cum aliis multis in perniciem reipub. coniurauerat: verùm singulari Ciceronis industria, qui tum consul erat, patefacto scelere, pulsus vrbe, cùm copias in Hetruria & manus perditorum hominum coegisset, à C. Antonio consule, Ciceronis collega, prœlio victus occubuit. Operam, quam tum Reipublicæ præstitit Cicero, passim in suis scriptis prædicat: & non modò tunc visas nocturno tẽpore faces, ardoremque cœli, fulminumque iactus, & terræ motus extitisse dicit, verum etiam illa prodigia, quæ L. Cotta & Torquato consulibus annis duobus ante ipsum consulem acciderant, huc accommodat, quando complures in Capitolio turres percussæ, & simulacra Deorum depulsa, & statuæ veterum hominum delectæ, & legum æra liquefacta fuerũt, tactus etiam qui Romam vrbem condidit, Romulus paruus atque lactens, & vberibus lupinis inhians. Catilinæ naturam & ingenium Cicero describens, nunquam ait fuisse tale monstrum in terris vllum, tam ex contrariis diuersisque inter se repugnantibus naturę studiis cupiditatibusq; conflatum. Ci-

cerone

cerone Conſule, natus eſt C. Octauius, & Iudæa Romanis facta ſtipendiaria, cum Hieroſolymam Cneus Pompeius expugnaſſet.

Quinto pòſt anno L. Piſone, A. Gabinio, conſulibus, Heluetii ſedes mutarũt, & maximis cum copiis per prouinciam Galliam conſtituerunt in reliquam Galliam penetrare, & ibi propter agri fertilitatem conſidere. Quo cognito, C. Iulius Cæſar, ſex annis natu minor Cicerone, collecto exercitu, quod ei prouinciam ſenatus attribuiſſet, profectus illuc, & commiſſo prœlio fudit hoſtem: poſt etiam Ariouiſtum, Germanorum regem, qui Galliam Celticam, inprimis autem Heduos, populi Romani ſocios oppreſſerat, non procul à Rheno debellauit, Veſontione, Sequanorum oppido, profectus. Omnem deinde Galliam in ditionem populi Romani perduxit, ſimul traiecto mari, Britanniam deuicit. Ex Britannia Cæſarem ad ſe dediſſe literas ait Cicero, Calendis Septembris, quas ipſe pòſt acceperit ad quartum Calend. Octobris. Cum in Galliam Cæſar iret, Cicero vexatus à P. Clodio tribuno plebis, in exilium d[illegible]ſſit, oratione prius habita ad populum &[illegible]uites, qua ſuos liberos atque familiam i[illegible]ommẽdat. Reuocatus autem aliquot [illegible]menſibus à ſenatu, maxima cum po-

puli gratulatione, alteram habuit orationem ad Quirites, qua gratias agit amicis. Causam exilii pòst contulit in L. Pisonem, A. Gabinium, cõsules, ab iisque proditum sese demonstrat, habitis orationibus in vtrumque, quarum in altera senatui suadet, vt prouincias illis adimant, Syriam ac Macedoniam, & ne C. Cæsarem felicissimè belligerantem in Galliis, reuocent, sed vt imperium ei proferant, quo planè bellum conficiat.

Interea Ptolemæus Auletes, Ægypti rex, propter ignauiam & crudelitatem regno pulsus, Romam venit, & persuasus à Cn. Pompeio senatus, per A. Gabinium restituit illum, Archelao pulso, qui de populi voluntate regnabat. Gabinius fuit damnatus tandem, vt in ærarium inferret decem millia talenta, vel vt quidam nostri homines rationem putant, sexagies centena millia, quòd tantam summam à Ptolemæo accepisset.

M. etiam Crassus, cui Parthicum bellum fuit decretum, Euphrate transmisso, victus in colloquio deinde per fidem fuit interfectus. Hic est ille, qui dicere solebat, neminem esse diuitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus. Per hoc quoque tempus fuit occisus à T. Annio Milone P. Clodius: Milonem Cicero defendit, Cn. Pompeio,

peio, III. & solùm consule: sed ille tamen iussus est exulare.

Confecto bello Gallico, quod fuit octauo circiter anno, bellum est natum ciuile Caii Cæsaris, cum Cneo Pompeio genero. Caussa erat belli, quod Cæsar à consulatu repudiaretur, ni dimitteret prius copias, & prouinciam traderet: illi verò persuasum erat, se saluum esse non posse, si ab exercitu recederet: ferebat tamen eam condicionem, vt tum ipse, tum Pompeius traderent exercitus: quumque id repudiaretur, progressus incredibili celeritate cum copiis, è Gallia venit in Italiam, & Flaminiam ingressus, oppida quamplurima, partim gratia, partim deditione capit. Ea re cognita, Pompeius, & ambo consules, C. Marcellus, L. Lentulus Roma fugiunt, & Brundusium Apuliæ oppidum maritimum petunt. Eò venit etiam Cæsar: sed iam consules traiecto mari Dyrrhachium iuerant, neque multò pòst insequitur eos Pompeius: & quum Cæsar, tempore exclusus, quod classem idoneã non haberet, illũ persequi non posset, Romã venit, & conuocato senatu, de iniuriis queritur, ac simul pacis condiciones proponit: cumque remissius ageretur à senatu, Massiliam petit, quæ portas illi clausit. Itaq; comparata classe, terra mariq; illam obsidet, & relictis ibi legatis in Hi-

ſpaniam proficiſcitur, Ibi Petreium, & Afranium, Pompeianos duces, totumque exercitum deditione tandem capit. Poſt, Maſſiliam redit: quæ tum primum deſperatis rebus omnibus, in poteſtatem illius ſe permiſit, & abſens à M. Lepido prætore dictator factus, Romam venit, comitia habet, & conſul creatur cum P. Seruilio Iſaurico: deinde rebus in vrbe conſtitutis, in Græciam transmittit, ac tandem in Theſſalia Pompeium maximo prœlio vincit, copiis multo ſuperiorẽ, & caſtris exuit. Pompeius fugiens, Ægyptum petit. Erat tum Ægypti rex Ptolemæus Dionyſius, Ptolemæi Auletæ filius, quem expulſum regno, Pompeius conſul per A. Gabinium reduxerat, vt ſupra diximus. Propter hoc beneficium ſperabat opem atque tutelam in ea regione: rex autem erat ætate puer, eiuſque familiares, vel quòd fortunam Pompeii deſpicerent, vel quod motum aliquem metuerent, inſidiosè illum interficiunt. Cæſar fugientem perſequutus, Alexandriam peruenit cum tribus millibus hominũ, & ducentis, atque ibi primùm de morte Pompeii cognoſcit. Cicero iudicans de vtroque, proximo bello, inquit, ſi aliquid de ſumma grauitate Pompeius, multùm de cupiditate Cæſar dimiſiſſet, & pacem ſtabilem, & aliquam Rempublicam nobis habere licuiſſet.

isset. Gerebat tunc bellum Ægypti rex cum sorore Cleopatra. Cæsar itaque, cum esset Alexandriæ, voluit de controuersiis iure potius apud se, quàm armis inter ipsos disceptari, eò, quòd consul esset populi Romani, & quòd superioribus annis, cum Ptolemęo, patre regis, lege & senatusconsulto societas facta erat. Hoc ipsum verò indignissimè ferebant præfecti, querentes maiestatem regiam minui, quòd ad dicendam causam euocaretur. Concitatis ergò animis, bellum aduersus Cæsarem moliuntur, sed ille, post magna pericula victor, extincto rege, non quidem redegit Ægyptum in prouinciæ formam, sed Cleopatrę eiusque fratri minori regnum permisit. Inde profectus in Syriam, ac pòst in Pontum, Pharnacem regem, Mithridatis filium, profligat; Cappadociam, Armeniam, Gallogræciam, Pontum & Bithyniam pacat. In Italiam ac Romam deinde reuersus, media pòst hyeme, & ad solstitium hybernum, ex Lilybęo traiicit in Africam, licèt à summo aruspice monitus esset, ne antè brumam transmitteret. Eò confugerant à pugna Pharsalica Scipio & Cato, M. Porcii Catonis pronepos, magnisque contractis copiis, Iubam regem sibi consociauerant. Profectus igitur eò Cæsar ad internecionem omnes deleuit. Et Cato quidem, ne in illius potesta-

tem veniret, Vticæ mortem sibi consciuit ipse, quod quidem Cicero defendit, & cui incredibilem quandam natura grauitatem dedisset, ei potius hoc faciendum fuisse dicit, quàm tyranni vultus aspiciendus. Erat Stoicæ disciplinæ Cato, & sententias horridiores nonnumquam in senatu defendebat, tamquam in Platonis versaretur politia, sicut ait Cicero, non tamquam in Romuli fece. Romã postea Cęsar venit: quumque de Gallia, Ægypto, Ponto, & Africa triumphasset, aduersus Sextum Pompeium bellum suscepit in Hispaniam profectus, eumque debellauit. Itaque deuictis omnibus aduersariis, & longè lateque pacatis populis in vrbem redit anno quinto post inceptum bellum ciuile: & quum de Hispania triumphasset, Dictatoris quoque nomen atque potestatem sibi delatam perpetuò sumeret, ac senatum pro suo constitueret arbitratu, reliquos etiam honores ac munera publica propè solus elargiretur, ac quibus vellet, distribueret, in odia plurimorum incurrit.

Mutato igitur Reipublicæ statu, & ad vnius principatum redacta summa rerum, coniurationes in eum factæ, tandem exarserunt, & quinto pòst mense, quam Romam venisset, in curia Pompeii fuit Idibus Martiis interfectus, ab iis ipsis, quos recen-

recenti beneficio ſibi deuinxerat, quibusque ignouerat, quod bello Pompeiano contra ipſum militaſſent. Hi erant M. & D. Brutus, Caius Caſſius, Cneus Domitius, C. Trebonius, Q. Tullius Cimber, duo Seruilii, Caſca, Hala, & complures alii. Ciceronem quoque Marcus Antonius, conſul, collega Cæſaris, vt conſcium cædis, ad ſenatum coarguit, quòd interfecto Cæſare ſtatim cruẽtum altè extollens Marcus Brutus pugionem, ipſum nominatim exclamaſſet, atque ei recuperatam libertatem eſſet gratulatus. Tradunt nonnulli C. Cæſarem Græcis verbis affatum eſſe Marcum Brutum irruentem, & appellaſſe filium: id quomodo accipiant illi, neſcio: hoc quidem ex Cicerone conſtat, Brutum annis quindecim fuiſſe natu minorem illo. Leges aliquot tulit, partim conſul, partim dictator, quæ propter ipſum Iuliæ dicuntur; agraria, de iudiciis, de vi, maieſtatis, repetundarum, de ſacerdotiis, de fœnore. Sunt aliæ quædam eius nominis, verum ab Octauio latæ. Clementiam Cæſari tribuunt omnes: Cicero etiam ingenium, acumen, rationem, memoriam, litteraturam, cogitationem, diligentiam: ſed eius dominatum ægerrimè tulit, occultè tamen, & in quadam ad Atticum Epiſtola, Intelliges, inquit, id regnum vix ſemeſtre eſſe

posse. Fuit autem in hac tota causa Cicero valdè lubricus & inconstans. nam in bello secutus est partes atque castra Pompeii, licèt ipsius animi deiectionem, atque negligentiam reprehenderet: & in epistolis ad amicos, C. Cæsarem belligerantem vocabat tyrannum atque monstrum. Profligato autem & extincto Pompeio, quum Cæsar multis ignosceret, stylum vertit, & tribus habitis orationibus, ad cœlum vsque laudibus eum efferebat: quumque sibi fieri Cæsar insidias audisset, seque satis vixisse nonnumquam diceret, ille deprecatur, & orat, vt hanc opinionem deponat: nam etsi gloria sit cumulatissimus, ideoq; sibi quidem satis vixerit, non tamē satis vixisse Reipublicæ, quæ præsidio carere non possit ipsius atq; tutela: de periculo non esse quod sit sollicitus: Nam omnes, inquit, tibi non modò excubias, & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus & corporum pollicemur. A nece verò Cæsaris mirum in modum exultabat, & qui illum occidissent, eam gloriam consecutos esse dicebat, quæ vix cœlo capi posse videretur.

Hæc est igitur QVARTA & postrema MONARCHIA. quo quidem in loco notandū est, quomodo ex minimis initiis paulatim ad summam potentiam creuerit ea ciuitas, quæ à pastoribus condita, domina

tandem

tandem euasit orbis terrarum. Nunc deinceps breuiter, quantum licebit, exponam, quemadmodum ab illo rerum fastigio, sensim posteà declinarit ad interitum.

IOHANNIS SLEIDANI DE QVATVOR SVMmis Imperiis,

LIBER II.

CÆsare interfecto, C. Octauius, qui Cæsaris sororis erat nepos, traductis ad se legionibus, acerbissimè persequutus est illius percussores. Et quũ initio pro Republica videretur in M. Antonium arma sumere, tandem partitus Imperium cum illo, & M. Lepido, Triumuiratum instituit, in quo M. Cicero, qui vehementer Antonium oppugnauerat, trucidatus ab eo fuit, natus annos LXIII, quum ante annos octo mortem obiisset Q. Hortensius totidem annis natu maior illo, sicut suprà dictum est. Ciceronem planè fefellerunt sua consilia: quum enim à morte C. Cæsaris Remp. perturbaret Antonius, C. Octauium Cæsaris propinquum, viginti annorum adolescentem, miris laudibus se-

natui Cicero commendabat, & suadere cœpit, vt non habita illius ætatis ratione crearetur cõsul, adductis ex veteri memoria multis exemplis, quamobrem id fieri posset, refutatis etiam iis, quæ metuenda videbantur, fidem suam obligare se profitebatur senatui, semper illum talem fore ciuem, qualis tum esset, qualemque eum maximè velle & optare deberent. Sed pòst ab illo destitutus, in Antonii manus deuenit. Marcus Brutus etiam grauiter eum reprehendit, quod illi sic adularetur. Ceterùm in æmulatione imperii, natis, vti fieri solet, offensionibus, quum propter coniurationem in Octauium triumuiratu iam antea motus esset, & relegatus Marcus Lepidus, bellum in Antonium alterum collegam suscepit Octauius, & ipsum atque Cleopatram, de qua suprà diximus, post Actiacam victoriam, expugnauit ad Alexandriam, & ad mortem sibi ipsis inferendam adegit, & Ægyptum populi Romani prouinciam fecit. Tradunt authores, Ægypti fructus annuos fuisse, Ptolemæo Aulete regnante, duodecim millia quingenta talenta: hanc summam nostri temporis viri docti redigunt ad septuagies & quinquies centena coronatorum aureorum millia. Quum autem in populi Romani deditionem venisset, multò putant fuisse fru-

se fructuosiorem, propter Indiæ & Æthiopiæ commercia.

Deuicto & sublato Antonio, solus per annos XLIIII. rempublicam gessit Octauius, & ipsius imperii anno XXIX. conditi autem orbis termillesimo nongentesimo quinquagesimo quarto, sicut plerique numerant, natus est saluator noster IESVS CHRISTVS, quum ante septé annos Herodes, cognomento Magnus, templũ Hierosolymæ dirutum reædificasset magnificentissimè.

M. Antonius habebat in matrimonio, C. Octauii sororé, sed amore captus Cleopatrę, quum Asiam peragraret, illa deserta, duxit hanc vxorem, eaque res partim etiam belli caussam dedit. Summus autem erat vtriusque luxus, deque conuiuiis illorum atque deliciis & voluptatibus incredibilia ferè prodiderunt authores: verùm is, quem dixi, fuit ipsorum exitus, vitæque finis. M. Antonius erat M. Antonii, de quo suprà dictum est, oratoris clarissimi nepos.

C. Octauio regnante, populi Romani exercitus omnium primò bellum Germaniæ fecit, in ipsorũ finibus. C. Iulius Cæsar bis quidé profligauit Germanos, verùm in Galliis, nempe Ariouistũ in Celtis, & deinde ad Mosæ confluentem atq; Rheni: post

eam victoriam extructo ponte Rhenum transiit, sed paucis diebus ibi commoratus, exercitú in Galliam reduxit, pontemq; rescidit. Biennio deinde pôst, rursus ponte Rhenum transmisit, paullò supra eum locum, quo antea exercitum traduxerat, ac tum planè constituit in Sueuos proficisci: verùm per exploratores certior factus de rebus omnibus & difficultatem veritus inopiamque commeatus, in Galliam se recepit, partem aliquam pontis rescidit, & in altera parte turrim atque castellum constituit, præsidiisque firmauit, ne sui reditus metum hostibus omninò tolleret. Et hæc quidem solùm aduersum Germanos gessit C. Cæsar, sicut ipse commemorat: verum Octauius per Tiberium atque Drusum fratres, bellum Rhætis intulit atque Vindelicis: & ex Vbiis, populi Romani sociis, eam Germaniæ partem, quæ *Westphalia* dicitur, inuasit, duce Quinctilio Varo: sed hunc ad internecionem propè concidit Cheruscorum dux Arminius, inter Amisiam flumen & Luppiam. Eius morte grauissimè perturbatum Vergilium, Horatius carmine pulcherrimo consolatur. Drusus in Germania periit, relictis filiis, Germanico, viro præstantissimo, & Claudio. Celebrat eum Horatius, ode doctissima, sicut antè quoque diximus, & stirpem ipsius

ipsius refert ad C. Claudium Neronem, qui consul cum M. Liuio Salinatore, II. fratrem Annibalis, Asdrubalem, nouas adducentē copias, ad Metaurum flumen concidit. Cātabros præterea domuit Augustus, & Aquitanos, & Pannonios, & Dalmatas, & Illyricos, & Salassios, Alpium incolas. De deponenda quidem imperii mole dicitur cogitasse non semel: sed quum inuicem reputaret, & se priuatum non sine periculo futurum, & illam arbitrio multorum temerè committi, sententiam mutauit. Regni ipsius anno XXXIII. Herodes magnus, quem M. Antonius & ipse, tertio triumuiratus anno Iudææ regem constituerant, mortuus est: & octauo pòst anno, filius eius atque successor Archelaus, relegatus fuit in exilium, Viennam Galliæ oppidum. Ad prouinciarum Imperii tutelam legiones aluisse scribitur Octauius XLIV, & in Ægypto quidem ternas, in Hispania totidem, per Germaniam octonas. Quantus autē fuerit eius rei sumptus annuus, nonnulli rationem inierunt, & ad centies atq; vicies centena coronatorum aureorum millia ponūt, sic, vt in singulas legiones annua ducenta septuaginta duo distribuant aureorum millia. Legionem verò sex millibus peditū censent, equitibus quingentis. In Octauio valdè prædicatur studium &

liberalitas erga viros doctrina præstantes. Erant tunc præcipui nominis poëtæ, Varius, Vergilius, Plotius, Valgius, Fuscus, duo Visci, Pollio, Messalla, Bibuli, Seruius, Furnius, Horati⁹ qui sua scripta cupit illis probari, minimè sollicitus, quid alii sentiant. Ceterum inde à M. Porcio Catone & Africano maiore, ad hoc vsque tempus, perpetua quadam serie clarissima Romæ fuiſſerunt ingenia: sed hoc Augusti sæculum ferè postremum est, quod natiuum illum linguæ Latinæ succum, & sanguinem incorruptum retinuit. Nam deinceps paulatim magis atque magis fuit sermo vitiatus, donec in meram degenerauit barbariem, quæ ad hanc nostram vsque memoriam adhæsit. Cordubæ natos Poëtas pingue quiddam sonare Tullius ait & peregrinum; quid de illis iudicaturum fuisse putamus, qui centum & amplius post annis vixerunt, non Cordubæ nati solùm & educati, sed etiam Romæ?

Ceterum, Tiberius, Octauii Augusti priuignus & gener & filius adoptiuus, admodum inuitus, vt quidē præ se ferebat, & vix tandem exoratus à supplicante senatu, principatum suscepit, & initiò quidem nihil solus agebat, deque rebus omnibus, quæ alicuius essent momenti, cum senatu communicabat, sed paulò pòst, Reipubli-

cæ cura

cæ cura planè depoſita, totum ſe voluptatibus tradidit. Eo regnante, Armeniam Parthi occuparunt, Mœſiam Daci & Sarmatæ. Galliam vaſtabant Germani: ſed his incommodis nihil ipſe mouebatur. Eius regni anno decimoquinto, Chriſtum ſeruatorẽ noſtrum eſſe crucifixum, nonnulli tradunt, & magni quidem in re Theologica viri: ſed eodem anno Lucas baptiſatum eſſe ſcribit à Iohanne. Floruerunt tunc Marcus Cocceius Nerua, pater & filius, Caſſius Longinus, Iureconſulti. Tiberii pater fuit Tiberius Nero, qui Caio Cæſari bello militarat Alexandrino. Succeſſit ei C. Cæſar Caligula, parẽtis optimi, Germanici, peſſimus filius, & planè monſtrũ. Viginti tribus illis annis quibus præfuit, infinitam auri vim Tiberius collegiſſe ſcribitur, quam iſte primo ſtatim anno totã profudit. Ipſius regni anno ſecundo circiter, Herodes Antipa, Magni filius, interfector Iohannis Baptiſtæ, Lugdunum fuit miſſus in exilium: & ſucceſſorem habuit Herodem Agrippam, qui Iacobum Apoſtolum extinxit.

Caligulæ necato ſubrogatus eſt Claudius patruus. Is, vbi defeciſſet Britannia, profectus eò, & parte inſulæ in deditionem recepta, domum rediit. Maxima fuit, eo regnante, paſſim inedia, quam ab

Agabo prænunciatam fuiſſe, Lucas Euangeliſta commemorat.

Claudii ſucceſſor Nero Claudius non obſcurè ſignificabat, ſe quandoque ſublaturum eſſe prorſus ordinem ſenatorium. Eo regnante, Britannia magnam cladem accepit, direptis ibi ciuibus atque ſociis populi Romani: Legiones etiam ſub iugum miſſæ fuerunt in Armenia, & vix ægrè retenta Syria: deinde Gallia defecit, authore Iulio Vindice eius prouinciæ præfecto, pòſt etiam Hiſpania, duce Sergio Galba. Quumque de recuperandis amiſſis cogitaret, inque Galliam pararet profectionem, reliqui etiam exercitus, quos habebat paſſim in prouinciis rebellarunt. Quam fuerit immanis & efferata bellua, notum eſt ex hiſtoriis: itaque iudicatus hoſtis à ſenatu, ſeipſum interfecit, adiuuante ſeruulo. Florebant eo tempore præter Senecam, Lucanus, Perſius, Silius Italicus, poëtæ: & hic quidem vltimo Neronis anno fuit conſul.

Ab eo tempore ſtatus Reipubl. fuit eò redactus, vt penes exercitum atque legiones populi Romani eſſet, creare Cæſarem. Hunc ad modum factus eſt etiam Cæſar Veſpaſianus. Nam qui per Mœſiam erant, & Pannoniam, & Iudæam & Syriam exercitus, ab A. Vitellio defecerunt, & in Veſpaſiani verba iurarunt. Hic Achaiam, Ly-

ciam,

um, Rhodum, Byzantium, Samum, Thraciam, Ciliciam, & Comagenem populi Romani prouincias fecit, & Hierosolymā funditus deleuit, administrante bellum Tito filio.

Flauius Domitianus, cum Chattis, cum Dacis, cum Sarmatis bella gessit, deque iis triumphauit. Vixerunt tunc Statius, Iuuenalis, Martialis, Poëtæ.

Vlpius Traianus à Nerua Cocceio adoptatus, ac deinde Cæsar factus, Dacos bis rebellantes domuit, ac Romanæ ditionis fecit, coloniasque deduxit. In Armeniam & Parthos cum exercitu profectus deditione & gratia sibi illos adiunxit, & Parthicus deinde vocatus est: Verum plerique omnes ab eo subiecti populi rebellarunt tandem, præcipuè per Armeniam & Mesopotamiam. Parthi etiam regem ipsis datum ab illo, repudiarunt, cum in Italiam reuerti cœpisset.

Ælius Adrianus Iudæam rebellantem domuit. Eius caussa belli fuit, quòd Hierosolymæ, quam rursus habitari permisit, Ioui Olympio templum ædificasset, quam rem indignissimè Iudæi ferebant. Gallias, item Germaniam, & Britanniam, & Hispanias inuasit: deinde Mauritaniam & Parthos & Asiam, & Græciam, perque Siciliam Romam rediit: inde rursus, in Africam profe-

ctus, Romamque reuersus, denuò Græciam, Asiamq; petit, illinc in Arabiam contendit, & post in Ægyptum. Conuocato senatu, commẽdauit eis Antoninum Pium, qui post eum factus Cæsar, pacem coluit, déque omnibus benè mereri studens, exteros reges atque populos litteris & humanitate in officio continuit. Eius tempore Iureconsulti floruerunt, Aburnius Valens Tuscianus, Vinidius Verus, Vlpius Marcellus, Arrianus, Tertullianus, Saluius Iulianus, L. Volusius Metianus.

Antonino Pio successit filius M. Antoninus, cognomento Philosophus, qui propinquum L. Aurelium Verum, socium imperii sibi sumpsit. Per eum feliciter gessit Parthicum bellum: ipse domi & in vrbe Rempublicam curans: deinde mortuo Vero, solus imperauit, & in Germanos benè rem gessit: Marcomanos etiam oppressit & Sarmatas & Vandalos, & Quados, qui Pannonias inuaserant. Plætique enim omnes populi, inde ab Illyrico vsque in Galliam, eo tempore contra nomen Romanum conspirauerant.

Huius laudatissimi principis filius flagitiosissimus, Commodus Antoninus, per legatos deuicit Mauros atque Dacos: composuit Pannonias, Germaniam, Britanniam, imperium eius recusantes, ipse interim in omni

in omni genere turpitudinis & crudelitatis vitam degens.

Septimius Seuerus, ciuile bellum gessit cum Nigro, qui Asiam, & cum Albino, qui Galliam ad defectionem sollicitabat: cum Parthis feliciter pugnauit; Iudæos per Syriam debellauit. Persarum regem Abagarum subegit, Arabas in deditionem accepit. Britanniam communiuit, muro vtrinque ad Oceanum ducto, per transuersam insulam, & subactis populis, Britanniæ infestis, Eboraci vitam finiit.

Eius filius Antoninus Bassianus Caracalla bellum intulit Parthis & Armeniis. Hic est, qui Papinianum, prætorii præfectum, nolentem defendere parricidium, trucidari iussit. Viguerunt hoc tempore complures Iureconsulti plerique omnes Papiniani auditores, Tarruntius Paternus, Macer, Terentius Clemens, Menander, Arcadius, Ruffinus, Papyrius Fronto, Anthius, Maximus, Hermogenianus, Africanus, Florẽtinus, Tryphoninus, Iustus, Callistratus, Venuleius, Celsus.

Interfecto Caracallæ successit Macrinus, qui parum feliciter pugnans cum Artabano, Parthorum rege, quum legiones animaduerteret ad Heliogabalum Bassiani filium inclinare, pacem fecit.

Alexander Seuerus, fœdissimi hominis Heliogabali successor, vir strenuus, Artaxerxem, Persarum regem, ingenti prœlio vicit, Mesopotamiam recuperauit, deperditam ab Heliogabalo: per legatos in Mauritania, in Illyrico, in Armenia feliciter belligerauit: in Germanos deinde profectus, qui Galliam vastabāt, à quibusdam suis militibus interfectus est. Huic erat familiaris admodum Vlpianus Iureconsultus, Papiniani discipulus. Vixerunt tunc etiam Paulus, & Pomponius, & Modestinus.

Alexandrum excepit Maximinus. Is totis viribus in Germaniam profectus, non solum Romano milite, sed Mauris etiam, & Osdroënis, & Parthis, quos Alexander habuerat, vsus est: Vicos Germaniæ longè latéque incendit, hostium vim magnam concîdit, ac multò plures cepit, militemque reduxit opulentum. Germania pacata, Sirmium venit, & Sarmatis bellum inferre cogitabat: nec id modo, sed ipsius etiam erat propositi, regiones illas omnes, quæ sunt sub septentrionibus, ad Oceanum vsque Romano subiicere Imperio: sed offensus crudelitate illius exercitus, Gordianum summæ rei præficit, eamque rem senatus, qui & ipse Maximinum oderat, habuit ratam, & illum Reipublicæ hostem pronunciat. Hoc factum vindicaturus ille, habita

concione

concione ad exercitum, Romam contendit: quo cognito, senatus Pupienum, & Balbinum Imperatores declarat: & Pupieno quidem belli tradit administrationem aduersus Maximinum, qui, Aquileiam obsidens, à suis militibus, vnà cum filio, quiescens in tabernaculo fuit interfectus.

Post hæc, Pupieno & Balbino per seditionem militarem occisis, quum biennio regnassent, ad Gordianum adolescentem, rerum summa delata fuit. Is quarto sui Imperii anno per Mœsiam atque Thraciam in Persas profectus est, in iisque locis populi Romani hostes profligauit: inde per Syriam venit Antiochiam, quæ tum à Persis tenebatur: illic frequentibus prœliis decertauit, & Saporem Persarum regem eiecit, ita quidem, vt Persæ, qui iam propè formidabiles erant Italię, suos intra fines recipere sese cogerentur. Sexto demum imperii anno circumuentus à Philippo, prætorii præfecto, qui milites ad seditionē concitauerat, interfectus est.

Idem fuit etiam exitus Philippi, qui cōtra Scythas, Romanorum sociis ac municipiis inferentes bellum, legatos cum exercitu misit.

Hic successorem habuit Decium, qui à legionibus Illyricis factus Cæsar, assentiente postea senatu, primùm Galliæ motus

composuit. deinde republica senatui commendata, profectionem vnà cum filio, imperii socio, de senatus voluntate, suscipit in Scythas, qui terra marique Thraciam & alia imperi loca vastabant: & prœliis aliquot victor, hoste in angustias locorum redacto, plenam victoriam reportasset, nisi Gallus Hostilianus, extremæ Mœsiæ præfectus, consilium illius ad hostem enunciasset: quò factum est, vt, prœlio commisso, pater & filius ex insidiis circumuenti interficerentur.

Gallus deinde, Cæsar factus à legione vna & militum reliquiis, qui superstites erant, pacem cum Scythis fecit, populo Romano turpé & ignominiosam quando tributum eis dependere promisit, rem inauditam, & tanti nominis maiestate prorsus indignam. Itaque ferociores facti Scythæ, rupto fœdere, populabantur Dardaniam, Thraciam, Thessaliam, Macedoniam; nec id modo, sed Asiam quoque, vastatis & deletis quamplurimis vrbibus. Demum Scytharum exemplo multi alii facti sunt Romanorum hostes, complures etiam rebellarunt. In Syriam penetrabant Parthi, & Armeniam occupabant fugato ipsorum rege Tyridate. Scythæ verò tam erant insolentes, vt etiam Italiæ minarentur: & magna perfecturi videbantur, nisi Æmilianus, Mœsia

Mœsiæ præfectus ad oram Sarmaticam, confirmato suo milite pollicitationibus & spe præmiorum illos fudisset, ac longissimè persecutus, ipsorum quoque fines diripuisset. hac de causa Cæsar fuit salutatus à milite; Gallus autem eo cognito, profectus, vt obsisteret, vnà cum filio Volusiano, imperii socio, fuit interfectus. Hoc tempore Cyprianus floruit, Episcopus Carthaginensis, cuius extant, inter alias multas, epistolæ quædam ad Lucium Episcopum Romanum, quem fratrem vocat, & collegam: multò autem plures ad Cornelium, vbi conqueritur, inter alia, de iis, qui propter delicta condemnati ab Africanis Episcopis, & sacerdotio deiecti Romam confugerant, amplioris cognitionis causa. Nam æquum esse dicit, vt quo loco crimen est admissum, ibi caussa disceptetur: singulis enim pastoribus attributam esse portionem gregis, de qua sint rationem reddituri domino: non ergò scindendam esse concordiam Episcoporum, neque despiciendum iudicium eorum, qui per Africam de causa iam statuissent.

Interim exercitus alter, qui in Alpibus erat, Valerianũ, nobili genere natum, Cæsarẽ creat: quod cum Æmiliani milites audissent, ne turbis implicarentur, suum Cæsarem interficiunt, & ad Valeriani partes

transeunt. Æmilianus datis ad senatum literis, quum Imperator factus esset, promiserat se liberaturum Thraciam, & Mesopotamiam ab hostibus, recuperaturum Armenias, & depulsurum vndique hostes Romani nominis. Valerianus in bellum Persicum profectus, culpa cuiusdam sui ducis captus fuit à Sapore, Persarum rege, quem vicini principes, atque populi confœderati hortabantur, frustrà tamen, vt captiuum dimitteret: hoc enim esse Romanorum fatum, vt victi multò fortius resistant.

Capto Valeriano, successit eius filius, Gallienus. Hic totum se voluptatibus dabat, neglecta Republica, sic quidem, vt milites, qui passim per prouincias erant, nouos Imperatores sibi deligerent, per Galliam, Hispaniam, Pannonias, Illyricum, Ægyptum, Africam ceterisque in locis, qui tamen omnes partim ab illo, partim ciuilibus inter ipsos dissidiis oppressi fuerunt. Ipso regnante, Gothi Thraciam occupant, Macedoniam vastant, Thessalonicam obsident: Scythæ in Bithyniam, & Cappadociam & Asiam inuadunt, & ab Euxino Ponto in Istrum deuecti, Romanorũ municipiis vim faciũt. Eius verò tanta socordia fuit, vt cum de prouinciarũ defectionibus, & publicis calamitatib. audiret, ridiculè semper & contemptim responderet, quasi Respublica

publica nihilominus consistere, suamque dignitatem retinere posset, nec ideò facta in eius deterior conditio: contemptus igitur tam domi, quàm foris, ob dedecorosum vitæ genus, Reipublicæ quamplurimos conciliauit hostes. ac Scythæ quidem, & Gothi, cumque his permixti quamplures alii populi erant tum in armis, ac in perniciem populi Romani coniurauerãt, circiter CCCXX. hominum millia: sed hos omnes in Mœsia, multisque aliis in locis debellauit tandem Flauius Claudius, qui interfecto Gallieno successerat, vir magnæ virtutis ac dignus longiori vita.

Post Claudium fuit Aurelianus, quoniam eius erat perspecta virtus, quam regnante Claudio, multis locis in hostem declarauerat. Is per Insubriam bella gessit, & cum Marcomanis conflixit, dubiè quidem initiò & periculosè, verùm feliciter tandem, postquam illius mandatu, libris inspectis Sibyllinis religionem senatus procurasset: Romam inde profectus, & mulctatis nonnullis, ob seditionem excitatam se absente, bellum suscepit, vt, quæ sunt ad orientem solem, & in Syria, prouincias recuperaret: quas Zenobia, fortis & animosa femina, suorum liberorum tutrix, obtinebat, ab Odenato, coniuge sibi relictas, qui Gallieno Cęsare, multa fortiter ac pręclarè

iis in locis gesserat. Quacunque transiret Cæsar, hostes populi Romani fudit, in Illyrico, in Thracia ceterisque in locis, ac demum in hostilem regionem vbi venisset, post variam, & periculi plenam dimicationem vicit, & reginam cepit, quæ Persarum & Armeniorum auxiliis confisa, fortissimè repugnauerat. Eius autem regionis, quàm debellauerat, præcipua erat ciuitas Palmyra: quumque Cæsar ex Asia rediisset in Europam, Palmyrani rebellarunt, occiso duce, & militibus in præsidio collocatis. Reuersus igitur eò, captã vrbẽ euertit, interfectis omnibus, ita quidẽ, vt nec ætati parceret vlli, neq; sexui. Ægyptum deinde, quæ tum defecerat, recepit, & Gallias denuò Rom. ditionis fecit: pòst Romæ triumphauit: inde per Illyricũ profectus, Persis bellũ indixit: sed in itinere à suis familiaribus est interfectus.

Ab eius interitu fuit interregnum aliquamdiu, quod post Romuli mortem acciderat nunquam. Tandẽ successit Tacitus, qui paucorum mensium Imperator, nihil memorabile perfecit: hunc senatus orauerat, ne moriens liberos suos, verùm aliquẽ spectatæ virtutis ac probitatis virum, imperii successorem faceret. Is fuit Probus, qui tam ab exercitu, quàm à senatu confirmatus Galliam recepit, & Francones Germanos,

manos, qui illam obtinebant, multis prœliis deuicit. In Illyrico Sarmatas aliasque gentes concidit, & itinere facto per Thraciam, barbaros populos, Romani nominis terrore & rerum gestarum magnitudine, sibi deuinctos reddidit: Asiam pacauit, & Parthorum regem ad petendam pacem sola nominis sui fama excitauit: pacem cum Persis fecit, ac inde in Thraciam reuertit, & externos populos deuictos in Romanum solum transtulit: ex quibus aliqui fidem seruarunt, alii contra, quos tamen omneis magna ex parte pòst oppressit. Et quum rebelliones per Galliam, Hispaniam atque Britanniam sedasset, iter ingressus per Illyricum, vt Persis bellum inferret, à suis insidiosè fuit interfectus. Florebat tum Respublica, longè latéque pacatis vndique populis, ita quidem, vt Probus aliquando diceret, breui futurum, vt legionibus atq; præsidiis nihil esset opus: hoc illius dicto, milites offensi, iudicabant è medio tollendum esse.

Post eum subiit Carus, qui Sarmatas, morte Probi factos insolentiores, & Italiæ minitantes fregit, inque Persas proficiscens Mesopotamiam cepit, longiusque profecturus interiit. Ex filiis natu minorem, Numerianum, militiæ secum habuit, alterum, Carinum Galliis præ-

fecerat. Numerianus à socero suo fuit occisus, in eiusque locum venit Diocletianus: cum eo prœliis aliquot conflixit Carinus, adipiscendi imperii caussa, sed victus occubuit. Diocletianus, propter nascentes non vno in loco turbas ac seditiones collegam sibi sumpsit Maximianum. Is Galliam commotam pacauit & Africam. Diocletianus autem Ægyptum, interfectis turbarum authoribus. Britanniam quoque decimo pòst anno, quam defecerat, recepit: & vt firmior esset Reipublicæ status, neve propter successionem noui motus excitarentur, Galerium adoptauit, Maximianus autem Constantinum Chlorum. Contra Narsem, Persarum regem, missus à Diocletiano Galerius, infeliciter pugnauit, amissa maiore parte exercitus: sed iussus redintegrare bellum, ingenti prœlio superauit hostem, & longius, quàm quiuis alius Imperator, excepto Traiano, iis locis progressus, capta Ctesiphonte, totam Assyriam domuit, & quinque trans Tigrim flumen prouincias, quæ Traiano Cæsare, defecerant, recepit. Per Asiam, rebus compositis, in Europam Diocletianus rediit, in qua pacati tum erât Scythæ, Sarmatæ, Alani, Bastarnæ, Carpi, Catti, Quadi. Postea tum ipse, tum Maximianus, abdicato magistratu, suos consortes, de quibus antè diximus, imperio

præfi-

præficiunt, Constantium quidem Galliis, Britanniæ, Hispaniis, Italiæ, Africæ; Galerium autem Illyrico, Græciæ & Asiæ. Hoc tempore Romæ fuit Episcopus, Marcellus, cuius extat decretum, Episcopis non licere conuocare Synodum, absque Romanæ sedis authoritate, non licere item damnare vllum Episcopum, qui Romam prouocarit. Erat huius etiam, sicut aliorum ante ipsum, afflicta tenuisque fortuna, quum Cæsar eum persequeretur Maxentius. Itaque facilè colligi potest, an in his angustiis atque latibulis tantùm ille sibi sumpserit, vt eiusmodi faceret decreta.

Constantio tandem Eboraci mortuo, Galerius adoptauit Seuerum & Maximianum. Interea milites prætoriani Maxentium Romæ salutant Cæsarem. Interfecto Seuero Maximianus imperii collegam assumpsit Licinium. Inter hos magni fuerunt motus, ideoque nobiles Romani Constantinum Constantii filium in Galliis agentē euocant, vt vrbem à tyrannide Maxentii liberaret. Ille cum parte copiarum in Italiam profectus commisso prœlio vincit, & tandem ad vrbem Romam exercitum Maxentii planè concîdit. Tandem etiam cum Licinio bella gessit, qui prœlio victus, & plerisque omnibus exosus, à militibus demum fuit interfectus. Eius belli causam

fuisse nonnulli scribunt, quòd Christianæ professionis homines acerbè Licinius persequeretur, cum quidem persæpè rogatus esset atque monitus à Constantino ne faceret. Nam inde à resurrectione Christi ad hanc ætatem vsque per annos ferè trecentos, qui Christum profitebantur, variè fuerunt afflicti. Nam vt illa prætermittam, quæ sacra scriptura de Stephano, de Iacobo fratre Iohannis, de Petro captiuo, sed per angelum liberato, commemorat, vt Paulum quoque taceam, qui & ipse grauiter Ecclesiam Dei persecutus est, & postea conuersus, nullum non periculorum genus adiit propter Christum: Romani quoque Cæsares horrendas & immanes excitarunt lanienas, Nero, Domitianus, Traianus, Septimius Seuerus, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, Diocletianus, Maximianus. Rerum autem potitus Constantinus, & veram complexus religionem, portus extitit atque refugium Christianis. Tunc primum etiam Episcopi Romani cœperunt esse in tuto: nam hucusque plerique omnes fuerant affecti suppliciis.

Numerantur autem inde à Petro, quem ipsi primum fuisse volunt, ad hoc vsq; tempus triginta tres. Horum decreta sunt in libros inserta conciliorum: sed ex iis pleraque

quę tam ſunt leuicula, tam nugatoria, tam aliena prorſus à ſacris literis, vt credibile ſit, ab aliis longo pòſt tempore fuiſſe confiicta. Sin autem vera ſunt, & ab illis emanarunt, tunc ſanè, quod vaticinando Paulus dicebat, filium illum perditum, hominemque peccati iam tum operari cœpiſſe myſterium iniquitatis, rectiſſimè videtur hanc etiam ad partem accommodari poſſe. Anacleto, qui ponitur quartus à Petro, tribuitur, & extat decretum, quo ſtatuit Eccleſiam Romanam eſſe mandatu & inſtitutione Chriſti, caput aliarum Eccleſiarum. Alteri poſt eum, Alexandro, decretum adſcribitur, quo mandat, vt aqua cum ſale conſecretur ad expurgandum populum & amoliendum inſidias Diaboli. Quæſo, quantum iſta differunt ab Apoſtolorum illa maieſtate, quantum autem à Iohannis Euangeliſtæ ſcriptis, qui propè ad hoc vſque tempus, ætatem produxit? Hæc duo poſui ſolùm, vt de reliquis iudicium fieri poſſit. nam ferè ſunt eius generis, & ambitionem apertè præ ſe ferunt, &, vt ſermo eſt illorus, ita quoque res ipſa nihil habet ſalis, quem in Eccleſiæ miniſtris Paulus requirit. Huc etiam pertinet illud Conſtantini Cæſaris Edictum, quod ſuis libris inſeruerunt, ipſorum potentiæ videlicet fundamentum atque robur. Nam

quæ ponitur ibi liberalitatis, illius immensæ caussa & occasio, falsi redargui potest ex historiis atque conuinci. Deinde, vt maximè fuerit Cæsar profusus, vni sibi fortasse potuit hoc ipso ius suum imminuere: successoribus autem, æquali potestate prædi- tis, & reipublicæ tutoribus, non potuit. Nam qui ius & imperii vectigalia deteriora facit, patriæ pater appellari non debet, & par pari præscribere non potest, aut præiudicare.

Constantini Cæsaris mandatu, Nicęæ vrbe Bithyniæ, fuit indictum & habitum concilium longè frequentissimum, in eoque dogma damnatum Arrii, qui Christum negabat eiusdem esse cum patre substantiæ. Non ex Europa tantùm & Asia, sed ex Ægypto etiam atque Libya conuenisse eô scribuntur Episcopi. Decretum inter alia fuit, vt per Ægyptum, Libyam, Pentapolim vetus consuetudo seruetur, nimirū vt hi omnes Alexandrino subsint Episcopo, quum Romanus etiam Episcopus hunc morem vsurpet & retineat: Item vt Antiochiæ ceterisque prouinciis & Ecclesiis, integra maneant sua cuique priuilegia. Post hanc Synodum, Eustathio quodam authore, natæ fuerũt opiniones prauæ, de vitando matrimonio, de nouo & inusitato genere vestitus, de non edendis carnibus, de relinquen-

linquendis possessionibus. Quum ergo plerique coniuges diuortium facerent, & serui, relictis dominis, ad nouum illum ac religiosum vestitum, vti vocabant, confugerent: idem quoq; facerent mulieres, desertis maritis: quum ii, qui carnibus vescebantur, item Ecclesiæ ministri, qui duxerant vxores, vulgò despicerentur, tanquam impuri & ingrati Deo, Gangræ, oppido Paphlagoniæ, fuit habita Synodus, in eaque damnati, qui sic docerent atque sentirent. Salutatus amplissimè à senatu populoque Romano Constantinus, propter restitutam Reipublicæ pacem, ad externa bella totum sese conuertit, multisque prœliis Gothos, atque Sarmatas vicit, Thraciam diripientes: deinde iam ætate grauis, bellum indixit Persis, Mesopotamiam vastãtibus, & in Asiam vbi venisset cum exercitu, sumpto pharmaco, valetudinis curandæ caussa, vitam finiit, non absque veneni suspicione. Hic ille est, qui cognomento dicitur Magnus, & qui Byzantium, vrbẽ Thraciæ, suo de nomine vocauit, eò translata sede regia. Cœpit autem regnare ad annum à natali die Christi circiter trecentesimum duodecimum. Cometes inusitatæ magnitudinis mortem eius antecessisse dicitur.

Tres reliquit filios, Cõstantinum, Constantium, Constantem: hos inter diuisum

fuit imperii corpus: Constantino pars obtigit Alpium, Gallia, Hispania, Britannia, Orcades, Hibernia, Thyle: Constanti, Italia, Africa cum Insulis, Illyricum, Macedonia, Achaia, Peloponnesus, Græcia: Constantio Asia & Thracia. Constantinus ea diuisione non contentus, bellum intulit fratri Constanti: iamque peruenerat Aquileiam: ibi congressus cum copiis Constantis, amisso exercitu, confoditur. Constans, qui interea cum Getis & Sarmatis in Dacia belligerabat, post eam victoriam, de qua diximus, in Italiam venit, & superatis Alpibus, in Galliam penetrauit, & biennio ditionem omnem mortui fratris obtinuit: sed paullò pòst insidiis & fraude Magnentii fuit interfectus. Hunc Magnentium milites anteà deliniti ac præmiis allecti, salutarunt imperatorem. Ea re cognita, Constantius, ex tribus fratribus adhuc superstes, relicto per Asiam legato patruele & sororio suo Gallo, magnis cum copiis in Italiam, ac inde in Galliam accedit, & hostem ingenti prœlio vincit. Elapsus autem Magnentius, de pace legatos mittit, sed reiectus à victore, denuò prœliatur & infeliciter quidem: itaque Lugdunum fugiens, quum suos etiam comites insidiari sibi videret, nec quô se reciperet, haberet, mortem sibi consciuit ipse. Constantius deinde, Gal-

de, Gallum, patruelem, legatum ſuum per Aſiam, vt dictum eſt, abutentem imperio ac poteſtate, cum alia ratione ſanare non poſſet, interfici mandat: poſt in Aſiam redit, perfecturus bellum Perſicum, quod propter factionem Magnentii, vt ſupra diximus, intermiſerat. Et quoniam ſub hoc ipſum tempus, Germani facta impreſſione, Galliam vaſtabant, alterum ſuum patruelem, Iulianum, Galli fratrem adoptauit, & Galliæ tutelam illi commiſit. Iulianus feliciter adminiſtrata re, multiſque prœliis victor, hoſtem trans Rhenum expulit, complures cepit, ac Romanos milites captiuos liberauit, & ad Argentoratum hoſtilem exercitum ferè totum concidit, ideoque ſalutatus eſt ab exercitu non modo Cæſar, verùm etiam Auguſtus, & diademate ornatus, licèt inuitus, vti præ ſe ferebat. Nam litteris ad Conſtantium datis, inuidiam facti conabatur à ſe deriuare: ſed Conſtantius ea re plurimùm offenſus, omiſſo Perſico bello, vicinisque populis liberaliter & amicè compellatis, vt in fide perſiſterent, iter ingreſſus eſt, vt Iulianum ad officium reduceret: ſed in itinere, quum adhuc eſſet in Aſia, febri correptus, vitam finiit, Iuliano prius conſtituto ſucceſſore.

Regnante Iuliano, populi Rom. hoſtes

intra ſuos fines ſe cõtinebant, nec vllus erat vſpiam motus. Ipſe cõtra Perſas profectus & Aſſyriam populatus exercitu hoſtili profligato, Cteſiphõtem vſque peruenit: tandem reducturus copias, à tergo inuaditur ab hoſte: quumque medius verſaretur inter ſuos milites, accepto vulnere, paullò pòſt exceſſit è vita, Chriſtiani nominis hoſtis.

Milites, amiſſo duce, cùm in magnis verſarentur anguſtiis, Cæſarem faciunt Iouinianũ. Erat tum Epiſcopus Romanus Iulius, eius nominis primus. Epiſtolę eius quędam extant ad Epiſcopos Orientales, in quibus non ſemel inculcat, ſibi ſoli, qui ſit primæ ſedis, vt ait, præſul, ſingulari quodam priuilegio & ex præſcripto diuino ius competere conuocandi ſynodos generales. Mirum autem videri poſſit, qua fronte iſtud ſcribat, aut alii iactent, quum & ante ipſum, Conſtantinus, Nicænum, & poſt ipſum, annis omninò centum, Martianus Imperator, Chalcedonenſe coëgerit concilium. Ad ſe quoque ſolum, eius vrbis Antiſtitem, pertinere dicit, vt de cauſſis Epiſcoporum, & id genus aliis grauioribus negotiis cognoſcat. Hanc eius arrogantiam Epiſcopi illi ferre non poterant, & Antiochiæ congregati maſculè reſpondent, ſententiam ab ſe latam, retractari ab ipſo non oporte-

oportere, quòd eundē dignitatis gradum obtineant, quem ipse: nam inde à suis finibus, Christi doctrinam, Apostolorum opera & ministerio, Romam peruenisse tandem: quòd si pergat & noua decreta faciat, non se parituros, & nihil sibi fore commune cum ipso, consiliumque capturos esse, quemadmodum res ipsa postulabit. In alia quoque Synodo eius vrbis, multò frequentiori, quæ prius habita fuit, inter alia statuunt, quod sit Episcopi, quod officium Metropolitani, si quando grauiores caussæ disceptentur. Nam si dissentiant Episcopi, iubent, vt Metropolitanus è finitima prouincia quosdam adhibeat iudices, litemq; definiat: sin autem Episcopus aliquis de communi sententia reliquorum Episcoporum sit condemnatus ob crimen, firmum esse mandant iudicium, neque retractandum ab alio. Decernunt etiam, vt bona sacra dispenset fideliter, & elargiatur Episcopus in vsus pauperum, & ipse quoque, si sit opus, desumat ex illis, quod erit necessarium ad tolerandam vitam, quum Paulus dicat, victu & amictu nos oportere esse contentos: quòd si forsan in sua suorumque priuata commoda, facultates illas auertat Episcopus, & suis propinquis eorum administrationem committat, synodo coërcendum esse dicunt. Iouinianus, imminente hoste,

pacem demùm fecit ignominiosam Reipublicæ: nam prouincias illas quinque trans Tigrim, occupatas à Galerio, sicut anteà diximus, ac simul Mesopotamiæ partem reddidit: deinde pactus fuit, populum Romanum non esse laturum opem Armeniæ regi, socio & amico. Progressus cum exercitu, vt domum rediret, in finibus Bithyniæ mortuus est.

Ilicò Cæsarem fecit exercitus Valentinianum, qui deinde, postquam Constantinopolim venit, imperii collegam sibi sumsit, fratrem suum, Valentem, eique regiones illas commendans, & profectus in Germaniam, Saxones Oceano vicinos domuit. In Galliam deinde postquam venit, ira concitatus periisse fertur. Erat per id tempus in Asia frater ipsius Valens, alter Cæsar, vt Parthos Armeniam vastantes, & Persarum regem, rupto fœdere, belligerantem coërceret: sed cùm Huni siue Tartari & Scythæ Pannoniam, Epyrum, & Thessaliam vastarēt, in Europam rediit, &, commisso prœlio victus, ac in fuga vulneratus, inque tugurium quoddam delatus, immisso ab hostibus igne, conflagrauit. Valentiniani Cæsaris atque Valentis edictum extat, quo mandatur, vt qui monasticam vitam sectantur atque solitudinem, eaque ra-

que ratione militiam & onera publica defugiunt, extrahantur è suis latibulis, & aut patriæ seruiant, aut omnibus aliis commoditatibus careant, quæ post conferantur in eos, qui laborem & periculum pro Republica sustinent. Hostes deinde circumsessâ Constantinopoli, quum donis atque pecuniis essent ab Imperatore placati, discesserunt.

Valentinianus Cæsar, pacatâ Saxoniâ, filium suum Gratianum cooptarat collegam. Cùm ergò tam pater, quàm patruus Valens, mortem obiissent, Gratianus vtrique succedit. quumque variis turbarum fluctibus agitaretur respublica, Theodosium belli ducem insignem allegit, & ad solem orientem misit. Is ad Constantinopolim Hunos fudit atque Gothos, & Thraciæ finibus eiecit. Gratianus deinde à quodã suo belli duce, Maximo, affectante imperium per insidias fuit in Galliis interfectus. Præceptorem habuit in literis Ausonium Burdegalensem, cuius extant poëmata quædam, eumque tandem ad consularem dignitatem Romæ perduxit. Eodem propè fato, filius eius Valentinianus occubuit etiam, fraude sui familiaris Arbogasti. Sed non tulerunt impunè percussores: nam cæsi postea fuerunt vterque à Theodosio Cæsare, & Maximus quidem

captus, Aquileiæ fuit interfectus, alter verò mortem sibi consciuit ipse.

Deletis ergò tyrannis, Theodosius rerum potitus, imperii socios constituit filios, Honorium & Arcadium: &, quoniam ætate minores erant, duces, ac veluti moderatores illis attribuit, Arcadio Rufinum, Honorio Stiliconem: neque multò pòst vitam finiit. Ipso iubente, Constantinopoli fuit habita Synodus, damnatumque in ea Macedonii dogma, diuinitatem Spiritui S. derogantis. Qui fuerunt ibi patres, ad centum quinquaginta, sicut traditur, instituerunt Episcopos, tum ibi, tum Antiochiæ, quam vocant seniorem & verè Catholicam Ecclesiam, tum Hierosolymæ, quam Ecclesiarum omnium matrem esse dicunt, & hæc quidem acta sua perscribunt ad Damasum Episcopum Romanum, qui conatus fuerat eos euocare Romam. Damaso fuit familiaris Hieronymus, quum esset iuuenis. Eius est dictum illud memorabile: Vbicunque Episcopus fuerit, siue Romæ, siue Eugubii, siue Constantinopoli, siue Rhegii, siue Alexandriæ, eiusdem meriti est atque sacerdotii. Theodosius magnâ fuisse pietate fertur, & ab Episcopo Mediolanensi Ambrosio reprehensus, adituq; templi prohibitus, patienter tulit. Arcadius ad orientem solem Constantinopoli præerat:

Honorius autem Romæ: sed Rufinus, vt imperium ad se transferret, Gothorum regem clam hortabatur, vt Arcadio bellum faceret: intellecta perfidia, Rufinus à militibus trucidatur. Arcadium Cæsarem, Innocentius, eius nominis primus, Episcopus Romanus excõmunicauit, quòd consenserat, vt Iohannes Chrysostomus ab Ecclesia sua pelleretur, sicut in iure Pontificio refertur. Floruit tunc etiam Augustinus, Hipponensis Episcopus, qui concilio Carthaginensi tertio interfuit, & quarto: vbi decretum inter alia fuit;

Vt Episcopus non longè ab Ecclesia suum hospitiolũ, item, vt vilem supellectilẽ, & mensam & victum pauperem habeat, & fide vitæque integritate sibi paret authoritatem, vt rebus Ecclesiæ, tanquam commendatis, non tanquam propriis vtatur. Augustino quoque scripsit Innocentius primus, & Aurelio Carthaginensi Episcopo, & cohortatus ad mutuas precationes, germanos vocat & consacerdotes. Ab Innocentio fuit Zozimus, qui patrũ, & antiquitatis decreta laudãs, ne Romanæ quidẽ sedi, sicut vocãt, licere dicit, vt in iis aliquid mutet, aut contra statuat. Morem quoque sui temporis insectatur & corrigit, quod plerique nullis imbuti literis ad sacerdotalem ordinem aspirabant. Zozimum exce-

pit Bonifacius primus. Erat tunc Carthagine concilium ſextum valdè frequens, cui & Auguſtinus interfuit. Eò miſſis legatis, Bonifacius oſtendit, Synodum Nicænam ſedi Romanæ tribuiſſe ius illud, vt ad ipſam ex omnibus prouinciis vndiq; prouocaretur: petit igitur à patribus, vt hoc ipſi quoque ſanciant & confirment. Illi reſpondent, nihil eiuſmodi fuiſſe Nicææ decretum, quod quidem ipſi ſciant: veruntamen, vt certò res inueſtigari poſſet atque ſciri, placuit ab Alexandrina & Conſtantinopolitana Eccleſia petendum eſſe verum eius Synodi exemplar. Eo tandem allato, deprehenſum eſt planè contrarium fuiſſe ſtatutum, hoc videlicet, vt de ſuis cauſis quæque prouincia cognoſceret, & ab Epiſcopis ad Synodum prouinciæ, vel etiam ad Oecumenicum, vti vocant, concilium prouocaretur. Erat tum Alexandrinus Epiſcopus, Cyrillus. Antequam exemplar veniret, mortuus erat Bonifacius: quumque ſucceſſor eius Celeſtinus idem vrgeret, reſponſum tulit iuxta formulam decreti.

Mortuo Arcadio, ſucceſſit filius Theodoſius II. quo regnante, & iubente, Epheſina fuit habita Synodus, in eaque damnatus Neſtorius, qui Chriſtum, natum eſſe Deum ex Maria virgine, negabat, Auguſtinus tunc è vita diſceſſit. Ab altera

tea parte Stilico, tutor Honorii, perfidiose rem etiam egit, vti Rufinus. Et quum in Gallia domiciliũ sedemq; Gothis tribuisset commonuit illos, vt in Italiam ingressi, duce Alarico Romam caperent, quod fuit anno conditæ vrbis MCLXII, post Christũ verò natũ CCCCXII. Romæ paucis diebus Gothi commorati, quum Rhegiũ venissent populabundi, ac in Siciliã traiicerent; naufragium fecerunt, extincto etiã rege. Cum deinde multa Stilico nequiter faceret & insidiosè, quò suum ad filiũ Eucherium imperii summã transferret, intellecta fraude captus & Honorii iussu fuit interfectus. Alarico rege mortuo, Gothi regẽ sibi sumserunt Adolphũ, eius propinquum, eóque duce Romã redeunt, & quod reliquum erat, absumũt. Eo interfecto, regnauit Gensericus, & hoc sublato, Wallis, cũ quo Cõstantinus, Honorii per Gallias legatus & consortius, ac deinde imperii socius, amicitiã & fœdus iniit concessa illi Aquitania, Galliæ parte, quã inhabitaret. Vexabant tum Britanniã Scoti & Picti, verùm auxiliis, ab Honorio Cæsare missis, profligati fuerunt. Per Hispaniam quoque Wandali & Alani, Genserico duce, grassabantur.

Honorio tandẽ Romę mortuo successit ad occidentẽ solem atq; Romæ, Valẽtinianus, sororis filius: quum interim Theodo-

sius Arcadii filius, vt supra diximus, alteram mundi plagam Constantinopoli gubernaret. Ad hoc tempus Wandali & Alani dissidiis & factionibus Romanorum ducum, qui per Africam erant, inuitati, penetrarút ex Hispaniis in Africam, ferroque regionem atque flamma vastabant. Ab ea clade pars quædam Africæ fuit illis ad habitandum attributa. Gothi qui Galliam Aquitaniá incolebant, Honorii Cæsaris voluntate atque permissu, vt paullò ante diximus, nó contenti suis finibus vim & iniuriam inferebant vicinis, & Narbonem obsidione fatigabant: sed missus eò cum copiis Litorius oppidum obsidione liberauit, annonam intulit, & commisso prœlio feliciter primò pugnabat: pòst autem toto ferè exercitu deleto, captus est: tantaque fuit ea clades, vt populus Romanus pacem orare cogeretur. Wandalorum etiam rex Gensericus, pace violata, quam cum Romanis in Africa fecerat, vt anteà diximus, Carthaginem ex improuiso capit, ac multa crudeliter ibi facit: quę quidem ciuitas per annos quingentos octoginta quinque populi Romani té fuerat. Occupata Carthagine in Siciliam traiicit, magnisque cladibus eam afficit. Tum demum instructa classe Theodosius Imperator bellum in Wandalos mouebat: sed quum eodem tempore Huni Thraciam

ciam & Illyricum vastarent, exercitus è Sicilia fuit ad ea loca propugnanda reuocatus. Faciebant tunc denuò impressionem in Britanniam Picti atq; Scoti: quumque de Romanorum auxiliis Britanni desperarent, ab Anglis populo Saxoniç opem petunt: sed hi puchritudine regionis allecti, quum paulatim maioribus copiis eò adnauigassent, maximam Insulæ partem suæ ditionis fecerunt, Britannis oppressis. Non multò pòst Constantinopoli mortuus est Theodosius II. eo regnante, solis deliquium fuisse traditur, & apparuisse cometa, inde ab Idibus ferè Iuliis ad mensem vsque Septembrem.

Theodosio ad orientem solem successit Martianus. De Genserico Wandalorum rege, suprà diximus: cum eo pacem facit Valentinianus, diuisa inter ipsos Africa. Circiter hoc tempus Athila Rex Hunorum, qui Dacia & Pannonia occupata, vicinas regiones, Macedoniam, Mysiam, Thraciam crudelissimè vastabat, ad occupandam Imperii Romani partẽ, quæ est ad occidentem solem, animum adiecit. Et quoniam eius belli summã fore difficultatem videbat, siquidem Gothi, qui tum pacem cum Romanis colebant & Galliæ partem inhabitabant, vt supra dictum est, auxilia Romanis ferrent, idcircò missis legatis

amicitiam eorum atque fœdus expetebat: verùm Aëtius, Valentiniani Cæsaris legatus, huic rei præuertit: &, cum Theodorico, Gothorum rege, firmato fœdere, totum se comparabat ad bellum. Athila nihilo secius progreditur; fit prœlium longè maximum, in campis Catalaunicis, quæ quidem Galliæ pars, propter ingentem planiciem, hodiè vocatur Campania. Cecidisse in eo prœlio feruntur CLXXX hominum millia: in his etiam Gothorum rex Theodoricus occubuit. Victus autem Athila, seipsum interficere cogitabat, ne viuus in potestatem hostis veniret: sed cum Theodorici regis filius Aëtii ducis consilium sequutus, cum suis copiis domum rediret, vt mortuo parenti succederet, Athila colligendi sui spacium adeptus, in Pannoniam redit, & nouis collectis copiis, iræ plenus, Italiam ingreditur: Aquileiam vrbem obsidione diuturna fatigatam demum expugnat, diripit, incendit: inde Concordiam, Patauium, Vincentiam, Veronam, Brixiam, Bergomum, Mediolanum, & Papiam capit: postea grassatus per Flaminiam, castra tandem facit ad Mincii confluentem atque Padi. Quo quidem in loco, quum deliberaret an Romam iturus esset cum exercitu, Leo venit ad ipsum, vrbis Romæ Episcopus, eius nominis primus, idque perfecit, vt,

mutata

mutata voluntate, non solùm non Romam peteret, verùm etiam, Italia omni relicta, rediret in Pannoniam, vbi non multò pòst vitam finiit. Hic est Leo ille, cuius exstant Epistolæ complures ad Theodosium II. & Martianum Impp. in quibus partim excusat, quamobrem ad consilia venire non possit, ab illis indicta, & deprecatur, ne molestè ferant, quòd legatos eò mittat: partim etiam orat, vt in Italia potius, quàm in Asia concilii locum designent: sed nihil impetrauit. Dum per Italiam ita sæuiret Athila, Venetorũ vrbs condita fuit, quando ex vicinis locis plerique potentiores in illa maris æstuaria, & insulas, tumulosque velut in portum aliquem, sese receperunt. Humile fuit igitur ac propè desperatum & calamitosum huius vrbis initium, & nunc in tantam, vti videmus, amplitudinem excreuit. Octoginta quinque numerantur illorum duces, ad hoc vsque tempus: ex iis primus fuit Paulus Anasatus, anno salutis septingentesimo sexto, quum ante ducentos quinquaginta duos annos vrbs ædificari cœpta fuisset.

Interfecto postea Valentiniano, Wandalorum rex Gensericus, classe deuectus in Italiam ex Africa, cum exercitu longè maximo, & adiutus à Mauris, Romam

contendit, & vrbem propè desertam ab omnibus capit: sed exoratus à Leone Episcopo, qui & Athilam placauerat, vti diximus, ab incendiis abstinuit atque cæde. Direpta vrbe, captiui maximo numero Carthaginem deportati sunt. Hostes deinde Campaniam magnis calamitatibus afficiunt, Capuam, Nolam, Neapolim aliasque ciuitates euertunt: superstites à cæde coniiciunt in catenas, & opibus Italiæ facti diuites in Africam reuertuntur.

Martianus ad Orientem solem Imperator, pacem coluit, naturâ quietus: ac dicere solebat, quamdiu pacatè viuere liceret, non esse principi decorum, vt arma sumat. Ipso regnante, & iubente Chalcedone fuit coactum concilium amplissimum & damnatus Eutyches, duas naturas in Christo confundens. Ibi decretum inter alia fuit, ne quis clericus, vti vocant, in duarum ciuitatum Ecclesiis recipiatur. Non erat nota tunc temporis illa, quæ dicitur, pluralitas beneficiorum, quæ nunc sic inoleuit, vt nihil sit ea frequentius. Et nostra quidem ferè memoria, consuetudo illa, inter alias Ecclesiæ maculas obrepsit, vt vni duos attribueret Pontifex Episcopatus. Quod si iam eum, qui superiori proxima ætate fuit, hac in parte, morem restitueret, officium suum faceret: sed quoniam id ferre non potest,

geſt, an putamus vmquam eſſe permiſſurum, vt iuxta ſacras litteras, & Apoſtolorum, atque primi temporis decreta, res emendentur? Nimirum fruſtra laborant, qui facta Paparum ad antiquæ religionis rationem exquirunt.

Imperii anno ſeptimo, Martianus mortuus eſt, eique Leo ſucceſſit: Romæ autem & ad ſolem occidentem, vbi Roma capta, Genſericus in Africam reuertiſſet, Valentiniano ſucceſſit Auitus, deinde Maiorianus, poſtea Seuerus, ab hoc Anthemius, pòſt alii parum celebres, qui mutuis lanienis & inſidiis interierunt, neque diu regnarunt, adeò quidem, vt iam altera pars Imperii Romani, verſus occidentem ſolem valdè eſſet afflicta. De Leone Cæſare nihil memorabile proditum eſt, niſi quod cum Gothis, Illyricum vaſtantibus, amicitiam atque fœdus iniit. Exſtant ad ipſum quoque Leonis Epiſcopi Romani vna & altera Epiſtola. Succeſſorem habuit Zenonem Iſauricum. Inter eos, qui Romæ præfuerunt, à morte Valentiniani, fuit etiam Auguſtulus quidam.

Ad hoc tempus, Odoacer, cum ingenti manu Herulorum & Scirorum, ex Pannonia in Italiam inuadit: Oreſtem, patricium Romanum, qui Papiam cum ſuis copiis ſeſe receperat, capit & occidit, oppidum di-

ripit & incendit: progressus, omnem regio
nem vsq; Romã occupat. Augustulus, ani
mo fractus, imperium sponte deponit: O
doacer vrbem ingreditur, & Italiæ regnun
adeptus, per annos XIV. nullo resistente
præfuit. Tunc demum Theodoricus O
strogothorũ rex, missus à Zenone Impera
tore, & Constantinopoli profectus Gep
das & Bulgaros resistentes vincit: deind
per Mysiam, & Pannoniam iter facien
in Italiam accedit, & non procul ab Aqu
leia castra ponit: quo postquam & Odoa
cer venisset, summis copiis dimicatur. V
ctus Odoacer in fugam coniicitur: sed re
collectis copiis denuo prœliatur non pro
cul à Verona, iterumque victus, & quam
plurimis desideratis, qui partim in confli
ctu, partim in Athesi flumine perieran
Romam fugiens contendit. Illinc exclu
sus, vastato circum agro, Rauennam veni
ibi per triennium ferè circumsessus, ac de
ditione tandem captus, interficitur. Theo
doricus, Odoacro sublato, factus Italię Do
minus, Romam venit, ibique conciliu
habuit vnum & alterum Episcopo
quos ex diuersis Italiæ prouinciis
uocauerat, vt de Symmachi ca
scerent, Episcopi Romani
repudiabant, vt indi
tum. Theodoricu

dem pontificiorum libri dicunt. Est autem ille, qui cognomine dicitur Veronensis, Theodorici illius, qui in prœlio cōtra Hunnorum regē Athilam occubuit, vt supra dictū est, propinquus. Odoacer erat Rugus, qui est ad mare Balthicum, Germaniæ populus. Theodoricus, muniendi sui caussa Wandalorum, Visigothorum, & Burgundionum reges per affinitatem sibi conciliauit. Dum hæc in Italia geruntur, magni fuerunt motus per Thraciam, Africam, Britanniam, in qua superiores tandem extiterunt Saxones.

Zenoni mortuo Constantinopoli, succedit Anastasius. Is nonnullos fouebat, qui dogma probabant Eutychianum: ideoque dissidium ei fit cum Episcopo Romano Gelasio, qui litteris prolixis eum dehortatur, vt quidē ipsorum habent libri, ne tutelam eorum suscipiat: duo enim esse præcipuè, quibus hic mundus gubernetur, sacram pontificum authoritatem, & potestatem regalē: & sacerdotibus quidem eo plus oneris incumbere, quòd aliorum etiam nomine, Deo sint aliquando redditurі rationem: ipsum quidē ciuili præesse politię; sed tamen subiici sacrorum ministris, & ab eorum pendere iudicio: cumq; sacerdotes legibus politicis obtēperent, æquum esse, vt ipse vicissim non recuset ea, quæ rerum

diuinarum antistites decernunt: & quum hic honos omnibus Ecclesiæ ministris debeat impendi, rem ipsam postulare, vt ei cum primis deferatur, quem & sua voce Deus, & Ecclesiæ deinde consensus toti sacerdotum ordini voluit præesse: desistat igitur, & in hac vita deprecatorem se potius audiat, quàm in altera sentiat accusatorem. Subiungitur postea decretum eius de sacris Bibliis, in eoque sedi Romanæ, quam vocant, tribuit principatum, pòst Alexandriæ tertium locum dat Antiochiæ. Regnante Anastasio, turbæ fuerunt & bellici motus per Ciliciam; sed sedati, oppresso authore. Huni tum etiam vastabant Armeniam & Cappadociam, Getæ verò Macedoniam, Thessaliam, Epirum; vtrosque Cæsar coactus est præmiis & maximis iacturis placare. Hoc ferè tempore, quod erat anno salutis quingentesimo, rex Francorum Clodoueus, Christi religionem primus fuit amplexus, quum sæpè multumque fuisset ab vxore, quæ familiæ Burgundicæ erat, solicitatus, vt id faceret, relictis idolis atque superstitione. Concilium exstat Aurelianense, triginta trium Episcoporum Gallorum, habitum, ipso regnante: quo statuitur inter alia, si raptor virginis confugerit ad templum, etiamsi vim puellæ fecerit, ne mortis adeat discrimen, sed

vel ser-

vel seruili sit condicione, vel ab ea sese redimat. Anastasiũ, fulmine extinctũ, vel, vt ius pontificium ait, emissis intestinis exanimatum, Iustinus excepit obscuro genere natus, & è subulco factus miles, vti scribitur. Dissidium huic erat cum Theodorico, Gothorũ rege, Italiæ domino, propter diuersam religionem: sed ab armis tamen temperatum fuit. Mortuo deinde Theodorico successit Alaricus, è filio nepos, magna Gothorum alacritate atque studio. Erat tum Episcopus Romæ, Iohannes, eius nominis primus, hic à Theodorico rege, quem diximus, Cõstantinopolim fuit missus legatus cum aliis, & exceptus honorificentissimè, sicut ipsorum habent libri, non à populo tantùm, sed ab ipso quoque Cæsare. Nam summa lætitia fuisse dicunt affectos, quòd beati Petri vicariũ, vti loquuntur, nunc demum Græciæ contingeret videre, & suscipere, quod inde à Constantini Magni tempore, & à Syluestro datum ipsis non fuisset. Illud autem de Syluestro mirum est cur dicant, quum Græciam non adierit, vti constat: nam tunc, quum inprimis oportuit & opus erat, nimirum in Synodo Nicæna, non se commouit, sed legatos eò misit Victorem, atque Vincentium: & alteram ipse post habuit Romæ, sicuti tradunt, qua concilii Nicæni decreta con-

firmat. Extat etiam Iohannis primi, ad Episcopos Italiæ consolatoria quædã Epistola, quâ monet eos, quanquã rex Theodoricus, hæresi pollutus Arriana, vastitatem ipsis & toti minitetur Italiæ, ne tamen ab instituto desistant, sed fortiter agant. Post Iustinũ, factus est Imperator Iustinianus, sororis Iustini filius. Is ad restaurandã Remp. animũ adiecit, & initio quidẽ toti administrationi Belisariũ præfecit. Is Persas, egressos extra fines, ac Romanorum ditioni vim adferẽtes, magnis prœliis vicit, Illyricũ à Gepidis & Bulgaris vastatũ, liberat: Parthos belligerantes ad amicitiã adducit: Wandalorũ maximas copias in Africa fundit: regẽ capit: Carthaginẽ recuperat: inde transgressus in Siciliã, accepto nuncio de rebellione per Africã, eò reuersus feliciter rẽ gerit. Tunc demũ in Italiã profectus, Neapolim occupat, diripit, Gothosq; fundit, quorũ rex tũ erat Theodatus. Postea Romã venit, amanter ab omnibus exceptus & honorificè: illinc digressus, oppida passim & munitiones occupat, & in his Perusiã: pòst obsidet Rauennã: ibi cõgressus cũ eo Vitiges Gothorũ rex, amisso exercitu capitur, Cõstantinopolim ductus à Belisario. Gothi, redintegratis viribus, in regione Transpadana regẽ sibi sumũt Hildebrandũ. Huic successit vnus & alter, ac deinde Totilas. Is absente Belisario, per totã Italiã grassatus, Romã obsessam capit, diripit, incendit. Itaq; reuocat⁹ Belisarius, cõfecto bello Parthorũ, qui Syriã denuò vastabãt, reuertitur in Italiã, & vrbẽ propè desertã recreat. Inde cũ hoste cõgressus feliciter prœliatur, & annonæ caussa, nauigãs in Siciliã, à Iustiniano reuocatur, quæ quidẽ res occasionẽ To-

illæ præbuit, vt, restauratis viribus, Romã rediret. Cæsar deinde Narseté Eunuchũ Italico bello præfecit, qui Gothos omni expulit Italia: quod eò facilius fuit, quũ Totilã regẽ ex vulnere mortuũ illi amisissent. Bellũ illud Gothicũ, in annos XVIII. fuit productũ. Iustinianus ergò, recuperata Italia & Africa, quũ ex filia nepotem Iustinũ imperii sociũ assumpsisset, mortẽ obiit. Sunt qui socordis ingenii principẽ, & vxoris imperio Theodorę subiectũ fuisse tradũt. Erat apud eũ in summa gratia Tribon. ICtus, qui, veterũ scriptis ac disputationib. abolitis, legũ cẽtones ex illis collegit, & fragmẽta nobis tãtùm reliquit, quæ nũc Pandectarũ nomine cẽsentur. Eius autẽ operis quosdã habuit adiutores, qui passim nominãtur. Idẽ postea fecit in principũ rescriptis atq; legibus, quas tribus libris cõprehensis, Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, cõtraxit in vnũ volumẽ, & Iustinianeũ codicẽ vocat, vsus aliorũ opera, quos in eius libri prefatione Cęsar enumerat. Sunt authores, qui Tribonianũ fuisse hominẽ auarũ, & precio fixisse leges, vt ille ait, ac refixisse tradũt. In eo, quẽ diximus, Codice, quamplurimę sunt Iustiniani leges, quæ superioribus derogãt: accessit etiã opus peculiare, Nouellarũ cõstitutionũ, qđ per omnia Iustin. nomẽ atq; titulũ habet. Eum, quẽ dixi, Belisariũ quo duce tot tamq; gloriosas consecutus erat victorias, ignominiosiss. tractauit Cæsar, & valdè senẽ excœcauit etiã. Ipso regnante, Cõstantinopoli fuerũt aliquot habitę Synodi, quibus Menna pręerat, eius vrbis Patriarcha, qui sanctiss. & beatiss. vocatur & œcumenicus, vt ipsorũ habẽt libri. Initio codicis Epi-

stola ponitur Cæsaris ad Iohannem Archiepiscopum vrbis Romæ, quâ caput ipsum vocat omnium Ecclesiarum, eique subiicit omnia. Porrò, quamquam homines docti commentitiam esse iudicant, tamẽ, etiam si vera esset, certum est, cõtrouersiam illam durasse multis post annis, donec tandem Episcopi Romani, facultatibus amplificati, peruincerent, & in Ecclesiæ possessione sibi constituerent arcem, quæ manibus hominum exædificata seu fauore principum, nunc titulum habet, quasi diuinitus eò sit collocata. Diximus antea, quemadmodum Augustini tempore sextum fuit habitum Carthagine concilium, in eoque fraus deprehensa Paparum, Bonifacii primi & Celestini, quando Nicææ constitutum fuisse dicebant, vt ad ipsos ex omnibus vndique locis prouocaretur. Iustiniani verò tempore Romæ erat Episcopus, Bonifacius II. Huius extat Epistola, quâ grauiter taxat Aurelium, qui superiori concilio, Carthaginis fuerat Episcopus, eumque cum suis collegis impugnasse Romanam Ecclesiam ait, instigante Diabolo: simul Deo gratias agit, quòd huius temporis Episcopus Eulalius, Aurelii successor cum Ecclesia Romana redierit in gratiam. Deinde scriptum Eulalii recitat, quo profitetur ille, se damnare suos maiores & successores, quicunque san-

que sanctæ Romanæ, & Apostolicæ Ecclesiæ priuilegia labefactare conantur. Alter à Bonifacio, Agapetus, Anthemium Patriarcham Constantinopolitanum loco remouit, negantem duas naturas in Christo: tulit hoc in primis ægrè Theodora, Cæsaris vxor, & Syluerium Agapeti successorem monuit per Belisarium, vt illum restitueret: quum etiam aliæ quædam criminationes accederent, Belisarius eum loco deiicit, & in exilium mittit, subrogato Vigilio: sed quum & iste Constantinopolim euocatus, Anthemium nollet reuocare, consimili pœna fuit mulctatus: vnde satis apparet, quomodo in Cæsarum tunc potestate fuerint vrbis Romæ Episcopi.

Iustino II. Cæsare, renouatum est bellum Persicum, quod quum primum feliciter gereretur, Cæsaris legatus, Archelaus, pacem denuò fecit. Narses, Cæsaris per Italiam legatus, expulsis Gothis, & mortuo Totila, per annos XVI. obtinuit Italiam: pòst reuocatus à Cæsare, quum parum lætas accepisset literas, & ingratitudinem in iis deprehenderet, nō solùm non reuertit, verùm etiam vlciscendi sui caussa missis legatis, Langobardos, qui tunc in Pannonia consederant, maximis propositis emolumentis, excitauit, vt Pannonia relicta, in Italiam venirent, omnium regionum & pul-

cherrimam&fructuosissimam. Itaque par-
tem illam Italiæ, quæ nomen ab ipsis a-
hoc vsque tempus retinet, occuparun-
Iustinus hic per Italiam instituisse scrib-
tur magistratum, Exarchum: is erat tan-
quam Cæsaris vicarius, atque legatus: Ra-
uennæ potissimum habitabat, neglect-
Roma, singulisque ciuitatibus & oppidi-
vnum aliquem præficiebat. Itali scriptore-
nouum hoc institutum, Romę ac Italiæ fu-
isse tradunt exitiale. Narses deinde Rom-
mortuus est.

Iustini successor fuit Tiberius, iam an-
cooptatus, & imperii factus collega. Is c-
tra Persas bis feliciter pugnauit: pacē cu-
Longobardis fecit, qui tum, inde à Sam-
tibus, ad Alpes vsque regnabant, excep-
tantùm vrbe Roma, quam vbi grauiter o-
sedissent aliquamdiu, vi tempestatis & i-
brium coacti, tandem castra mouerunt.

Tiberii gener, Mauritius factus Cæs-
per legatos prœliis aliquot fudit Persas-
demum pacem cum iis fecit: reuocato-
ercitu Scythas expulit è Mysia: Longob-
dos per Italiam repressit: Hunos è Pan-
niis eiecit: propter auaritiam exosus m-
ti, coactus est, orta seditione, profug-
Chalcedonem. ibi tandem cum vxore
liberis, omnique stirpe fuit interfect-
Phoca centurione, qui per seditionem
i-

inde salutatus est Imperator. Mauritio regnante, cometa, senis mensibus apparuisse: tunc etiam natus esse träditur Mahometus, de quo paullò pôst dicetur. Eo tempore Constantinopolitanus Episcopus Iohannes, vniuersalem se vocabat Patriarcham: Pelagius verò secundus, Episcopus Romanus, vehementer obstitit, eiusq; decreta pronunciauit irrita. Qui successit huic, Gregorius primus, grauiter hoc ipsũ in illo reprehendit, & in concilio Chalcedonensi, titulum hunc atque honorem suis maioribus attributum quidem fuisse, verùm ex ipsis neminem vsurpasse dicit. Datis etiam litteris ad Mauritium Imp. hortatur vt illum coërceat: nam ad ipsius authoritatem hocquoque pertinere, quam ille, dum talem sibi potestatem sumit, multum imminuat. Alter autem pôst Gregorium Bonifacius tertius, à Phoca scribitur obtinuisse primatum, diuulgatis in eam rem edictis atque diplomatis.

Phoca rerum potiunte, Pērsæ magnis incommodis Remp. affecerunt, occupata Mesopotamia & Assyria, & in minorem Asiam vsq; progressi: tanta erat principis ignauia: sed & Germania, Gallia, Hispania, bonaq; pars Italiæ defecerunt. Ægyptum vastabant Saraceni: sic ille, propter crudelitatem & neglectam Remp. occisus, Heraclium habuit successorem.

Tunc iterum Persæ longissimè prog
ex Ægypto in Africam inuadunt,& su
tionis efficiunt. Europam variè laçera
Scythæ: profectus tandem in Asiam H
clius, quum pacem impetrare non p
parum etiam honestis nominis Ron
propositis conditionibus,penè coactu
certauit cum Persis,qui iam Iudæam v
bant, eosque vno aut altero prœlio f
inde Tigrim flumen transgressus, & P
am longè latéque populatus, amiciti
mum inita cum Persarum regis filio
cho, qui, necato parente, regnum in
rat,Africam,Ægyptum,& quicquid o
no Persæ occupauerant, recepit: pac
que fuit, vt Persicam ditionem à Ror
separaret Tigris. Ad hoc tempus, Sa
ni, Heraclio militantes, quum stipe
fraudarentur, maxima multitudine de
unt, & Mahometo duce, per Syriam
sati, Damascum occupant, Ægyp
vastant, Arabiam subigunt, & in P
quoq; feliciter prœliantur. Fuit Mah
tus obscuro genere natus, verùm ast
& audax, post etiam locupletatus m
monio: quumque propter animi pron
tudinem authoritate valeret, nouum
ctrinæ genus, rationi valdè iucundum
magna sui parte ridiculum & ineptũ,
posuit; quo sic animos hominum mag

que magis deuinciret, & regnum sibi firmius constitueret, & quamquam initio facilè potuisset hoc incendium restingui: tamen quia neglectum fuit, breui tempore creuit in immensum: ab eoque tempore, magis atque magis populi Romani maiestas & imperium, ad orientem solem, interiit, deficientibus aliis atq; populis. Heraclio regnante, quartum fuit concilium Toletanum. Et quia per Hispaniam plerique sacerdotes, precationem, quam Christus ipse nos docuit, non quotidiè, sed eo die solùm orabant, quem Dominicum vocamus, decretum inter alia fuit, vt id corrigeretur: item, vt Apocalypsis Iohannis Euangelistę, sicut aiunt, à Paschate doceretur in templis, ad vsque Pentecosten. Regnabant tunc in Hispaniis Gothi: quumq; dominationis externæ, sicut fieri solet, Hispani pertæsi res nouas captarent, graui pœna Synodus edicit, ne qua coniuratio fiat in Regem, Gothicamve gentem, vtque mortuo rege, primores totius gentis atque sacerdotes communi consilio successorem constituant. Idem pòst in aliquot aliis ipsorum conuentibus repetitum fuit. Prohibetur etiam, ne per quadragesimæ tempus, vti vocãt, Hebręum illud Alleluia canteturin tẽplis: nam esse mœstitiæ tempus illud, non lætitiæ.

Heraclio successit Constans, è filio Con-
stantino nepos: hic infelicissimè mari pu-
gnauit cum Saracenis, qui, victoria potiti
Rhodum occuparunt, longius haud dubi-
progressuri, nisi factiones inter ipsos or-
biennii inducias Romanis impetrassen-
eo dato respirandi spacio, Cæsar cum exe-
citu transmisit in Italiam, quo ab hostib-
eam liberaret, vt quidem iactabat: quum
que Tarentum esset delatus, Luceriam,
alia quædam Apuliæ loca, ditionis Lang-
bardorum expugnat & euertit. In itine-
cùm Neapolim iret, postremũ eius agm-
cæsum fuit à Langobardis. Romam pla-
dè ingressus, omnibus tandem ornamen-
eam spoliat, & paucis diebus ibi comm-
ratus in Siciliam traiicit. Ibi demum in b-
neo fuit interfectus: cumq; post eius m-
tem de successione essent nata dissidia,
raceni, eam nacti occasionem, magna c-
classe ingrediuntur Siciliam, vastam ed-
hominum stragem, Syracusas capiun-
prædam omnem Constantis ablatam
vrbe Roma, secum asportant.

Constanti successit Constantinus q-
tus, vulgò dictus Barbatus: hic per an-
aliquot cum Saracenis congressus, tan-
eos fudit, ita quidem, vt pacem illi p-
rent, & inducias annorum xxx. simu-
vectigal annuum paciscerentur: ea re c-

mori, qui erant ad occidentem ſolem, populi Romani hoſtes pacem quoque petebant. Bulgari autem ſuis finibus egreſſi, Thraciam vaſtabant: cum his tandem pacificatum eſt, & conceſſa illis vtraque Myſia, tametſi poſtea, quum ignauiam Romanorum deprehenderent, violata pace, rurſus euolarunt, & imperii vires attenuabant. Hic Cæſar omnium primus conſtituiſſe traditur, vt, quem clerus populusque Romanus cum exercitu creaſſet ciuitatis Epiſcopum, is plenam obtineret poteſtatem. nam ad hoc vſque tempus Epiſcopi Rom. dignitas, vel a Cæſaris, vel ab eius per Italiam vicarii cõfirmatione pendebat. Exſtat ad Conſtantinum, Papæ Leonis II. Epiſtola prolixa, quâ damnat omnis generis hæreticos, & ipſum, propter ſtudium ac patrocinium religionis, & liberalitatem atq; munificentiam ſummis laudibus extollit, & Eccleſiam, quæ talem ſit nacta propugnatorem, planè triumphare dicit. Eo regnante, Synodus fuit ſexta Conſtantinopoli, centum quinquaginta Epiſcoporum. In ea ſub finem ipſum fit mentio Canonum, qui dicuntur Apoſtolorum, ſed obſcuris verbis. Gratianus autem contrarias opiniones recenſet. nam dicit eſſe, qui cõſcriptos ab hæreticis, & ab Eccleſia veteri repudiatos, affirment, & inter Apocrypha numerẽt. Zepherinus autẽ Epiſcopus Ro-

manus, ordine decimus sextus, approba
illos dicitur, & post eum, ista, quam di
Synodus, quam Iustiniani II. tempore, q
filius erat Constantini quarti; tradunt a
solutam fuisse. Breuiter, incertis ratio
bus omnia fluctuant. Sed & de numero c
nonum non conuenit: nam alii L. alii L
ponunt, alii LXXXIV. & eo quidem num
ro exstant: vnde facilè coniici potest pau
latim additos fuisse plures, & vno poste
nomine comprehensos, quum à diuersis
manassent. Tunc etiam Archiepiscopu
Rauennas Episcopo Romano se subiecis
fertur, quum anteà, maximè verò pòst e
translatum Exarchatum, nihil Romani
concederet.

Constantino successit Iustinianus filiu
is per ætatem, & imperitiam malè Rem
publicam gerebat, & violata pace, quam e
ius pater cum Saracenis fecerat & Bulga
ris, eò demum redactus est, vt pacem ab v
trisque cogeretur ipse petere. Tandem o
crudelitatem eiectus, & præcisis naribu
relegatus, Leontium habuit successorem
qui propter affectati imperii suspicionen
per biennium fuerat captiuus. In his moti
bus Africam inuadunt Saraceni: sed bien
nio post illinc eiecti fuerunt, commiss
prœlio.

Milites Romani, præsidio in Africa r
lict

Jicti, quum lentè & ignauè omnia administrarentur à Cæſare, veriti, ne à Saracenis, quorum tunc erat ingens potentia, rurſus eiicerentur, Tiberium quendam faciunt Imperatorē. Is cum copiis profectus Constantinopolim, & vrbe potitus, Leontium capit, naribus truncat, in catenas coniicit & per Italiam nouum cōſtituit Exarchum. Et cum ad hunc modum tumultuosè omnia fierent, Saraceni, tempus idoneum nacti, maximisque cum copiis ex Ægypto profecti, Africam rurſus occupant, & Libyam & Hiſpaniam propè totam.

Is, quem ſupra dixi, Iuſtinianus à Leontio Imperatore eiectus & relegatus, Trebellii Bulgariæ regis auxilio Conſtantinopolim tandem occupat, & Leontium Tiberiumque captos interfecit: per annos deinde ſex crudeliter imperauit, ingratus etiam in Trebellium regem: tandem commiſſo prœlio, cum Philippico Bardane, ad quem exercitus defecerat, occubuit tum ipſe, tum filius Tiberius.

Philippicum Conſtantinus Pontifex ob diuerſam religionem, pronunciat ſchiſmaticum, tandem à ſuis exoculatus Cæſar, Anaſtaſium II. habuit ſucceſſorem. Is claſſem inſignem miſit Rhodum, belligerandi cauſſa cum Saracenis, eique bello quendam ordinis Eccleſiaſtici virum præfecit:

ſed quum ei parêre milites recuſarent, orta ſeditione, factus eſt Imperator quidam obſcuri generis Theodoſius, qui, mutata nauigatione, Conſtantinopolim venit, vrbem occupat, & Anaſtaſium prœlio victum ſacris addicit: ſed non multò pòſt eiectus à Leone, copiarum præfecto, vitamque monaſticam ſuit amplexus. Ad hoc tempus, quod erat anno ſalutis ſeptingenteſimo, decimoſeptimo, Mauritani, totis viribus irruunt in Hiſpaniam, & ſuæ ditionis illam faciunt, Rodorico, Hiſpaniarum Rege, quem etiam Gothi elegerant.

Leone regnante, Saraceni, vaſtata Thracia, Conſtantinopolim per triennium obſident terra marique: tandem peſtilentia propè conſumpti domum redire coacti ſunt. Erat Leo valdè infeſtus Epiſcopo Romano, Gregorio II. ſuoque per Italiam vicario, ſiue Exarcho mandauerat, vt illum quocumque modo tolleret è medio: Papam verò defendebant Langobardi, non quidem illius charitate quadam, ſed vt in eo diſſidio ſuos ipſi fines amplificarent: nam Exarchatus oppida multa per hanc occaſionem occuparunt. Huius Gregorii quædam extant Epiſtolæ ad clerum & plebem Thuringiæ, monentis, vt in cognitione Dei magis atque magis proficiant:

Item

Item ad Saxones grauiter eos deterrentis ab idolorum cultu: Bonifacio quodam fuit vsus in his rebus administro, quem in Germaniam emiserat. Leo Cæsar statuas omneis, & diuorum imagines è templis eiicit, Papæ quoque mandat, vt idem faciat; ille verò non modò non morem gerit, sed illi, in suo proposito perseueranti, graues pœnas denunciat.

Leoni successit filius Constantinus, eius nominis quintus, cognomento Copronymus, eiusdem cum patre religionis. Hic magna cum classe profectus in Saracenos, vt Alexandriam Ægypti recuperaret, accepto nuncio de seditione domi nata, & Artabasto, nouo Imperatore electo, Constantinopolim reuertit, vrbem vi capit, & Artabastum exoculat. Huic etiam, sicut parenti Leoni, graue fuit cum Episcopo Romano Gregorio III. dissidium: qui subinde missis internunciis eum excommunicabat, & quum in vincula coniicerentur nuncii, collecta Synodo decretum fecit, vt, qui posthac diuorum imagines demolirentur, aut contumeliosè tractarent, ab Ecclesiæ consortio planè reiicerentur; deinde, omni studio, & opera statuas in variis templis erexit, & magnificè, quantum potuit, exornabat. A Gregorio III. fuit Zacharias. Huius extat

ad Episcopum quendam Bonifacium epistola, qui per Germaniam erat, ille ipse, vt apparet, cuius opera fuit vsus Gregorius II. vt paullò suprà diximus. Eius postulatis respondet Zacharias, & permittit vt Merseburgi, Bambergæ, Erphurdiæ sint Episcopatus. Concedit etiam, vt ad Carlomannum, Caroli Martelli filium, qui in aliqua vrbe regni Francorum petebat haberi Synodum, proficiscatur, & Ecclesiæ mores diligenter reformet, inprimis autem ab ordine sacerdotali remoueat adulteros, & eos, qui plures habent vxores: quum enim post susceptum ministerium sacrum, ne vnam quidem vxorem habere, vel attrectare liceat, multò minus, vt, eodem tempore, plures quis habeat, licere: nam quod Paulus ait, vt Episcopus sit vnius vir vxoris, intelligendum esse non de præsenti, sed de præterito tempore, ne videlicet plures habuerit, quàm vnam vxorem, is, qui cupit in sacerdotum ordinem cooptari. Huic Epistolæ subiungitur Carlomanni, qui se Francorum ducem vocat, edictum, quo statuit, vt, ipso præsente, quotannis habeatur Synodus: adulteros autē sacerdotes & scortatores loco submoueri iubet: venationibus etiam & aucupio illis interdicit, neve mulierem vllam domi foueant, mandat: sed de vxoribus verbum nullum. Ab hoc tempore Aistul-

re Aistulphus, Langobardorum rex, tributum annuum à Romanis petebat, grauia minatus, nisi dependerent. Qui tum erat Episcopus vrbis Romæ, Stephanus, eius nominis secundus, quum blanditiis, atque donis hominem placare non posset, Constantinum Cæsarem de auxiliis interpellat: quumque nihil ab eo præsidii veniret, Pipinum, nuper factum Francorum regem, vt infrà dicemus, orat, vt opem ferat. Is cum copiis in Italiam profectus, Papiam obsidet, & illum ad pacis conditiones adigit: quum autem domum reuertisset, hostis ferocior factus, iterum arma mouet. Quare denuo sollicitatus, in Italiam Pipinus venit: tunc demum Aistulphus Exarchatum Pipino tradit, qua quidem in regione hæ sunt vrbes primi nominis, Rauenna, Fauentia, Cæsena, Forum Liuii, Forum populi, Bononia, Rhegium, Parma, Placentia. Regionem hanc omnem Pontificis fidei Pipinus permisisse fertur, quum Cæsar antea rogasset, vt eam sibi restitueret, quod esset imperii, non Ecclesiæ Romanæ.

Constantino successit filius, Leo IV. Is vnicam suscepit profectionem in Syriam; repulsus domum rediit, neque multò pòst mortuus est, eiusdem cum patre religionis filio relicto Constantino sexto. Sed quum is per ætatem regere nó posset, mater eius

Irene rempublicam gerebat: Ille autem grandior factus, deiecta matre, cœpit insolenter admodum & acerbè regnare: quumque idcirco coniurationes in ipsum fierent, inter alios mulctauit etiam Nicephorum patruum, & exoculauit. Tandem & ipse fuit exoculatus, consilio matris, & aliquanto pòst luctu mortuus est: itaque rerum summa rediit ad Irenem matrem, quæ quarto demum anno sui imperii deiecta inque exilium relegata, successorem habuit eum, quem diximus Nicephorum.

Interea, dum ita Constantinopoli tumultuosè res aguntur, celebris erat Caroli, regis Francorum, fama. Nam is Aquitanico bello confecto, rogatus ab Adriano Episcopo Romano, cum exercitu venit in Italiam: & sicut ipsius parens Pipinus Aistulphum regem Langobardorum oppresserat, vt suprà dictum est: ita hic Aistulphi successorem Desiderium grauem Italiæ & Adriano primo, post longam obsidionem cepit, eiusque filium Adalgisium regno deiecit, & omni expulit Italia. Nam Cæsares Romani, quoniam & longius aberant, Constantinopoli videlicet, inde à tempore Constantini Magni, & quia non solùm externis bellis, verùm etiam domesticis, & ciuilibus erant impediti dissidiis, Italiam

Italiam ferè negligebant, aut certè non poterant idoneè tueri, præsertim Langobardis ibi grassantibus: deinde, ex ipsis plerique dissidebant etiam grauiter à Romanis Episcopis, vt antè diximus, & ipsorum odio non admodum mouebantur illis Langobardorum successibus. Hac de caussa Pontifices externam defensionē circumspiciebant: &, quia tum temporis nulla erat illustrior aut potentior familia, quàm Franciæ regum, propter magnitudinē rerum gestarū, idcirco ad eam, velut ad portum aliquem, rebus turbulentis, confugiebant. Hunc etiam ad modum Adriano mortuo, cui successit Leo tertius, quum graues haberet Romæ aduersarios, Carolum, Pipini filiū, implorabat: qui cū ad vrbem quartò venisset, à pontifice simul & omni populo salutatus est Imperator. quod quidē accidit, quo tempore Constantinopoli feruebant omnia factionibus, ita quidem vt etiam tempus ipsum & Reip. status huic mutationi videretur caussam & occasionē præbere. Sic igitur occidentis imperiū ad Germanos deuenit: nam Germanos fuisse Pipinum atq; Carolum dubitari non potest. Fuit hoc post natum Christum anno octingentesimo primo.

Ceterùm inde à Nicephoro, Imperatores Orientis, continuis ferè bellis agitati

fuerunt. Nam initio Bulgari sæpè cum illis conflixerunt: deinde Saraceni, ex Africa profecti, Cretam insulam, pòst quoque Siciliam occuparunt, & Asiam longè latéque vastarunt: postremò etiam Turcæ, Scythiæ populus. A Nicephoro autem vsq; ad Constantinum Palæologum postremum, circiter quinquaginta numerantur Imperatores Græci, & in his aliquot fœminæ. Ex ipsis plerique fuerunt ignaui. Et Constantino Monomacho regnante, qui vigesimus est à Nicephoro, Turcæ, ab humili origine paullatim progressi longius Asiam vastare cœperunt, & auctis quotidiè viribus, monarchiam demum constituerunt, non quidem nouam aut quintam aliquam, sed ex ea natam imperii Romani parte, quę fuit ad solem orientem.

Eius autem Monarchiæ princeps fuit Ottomannus, ad annum Christi circiter MCCC. Mahometus deinde, eius nominis secundus, proauus, Solymani, qui nunc rerum potitur capta Cōstantinopoli, & Constantino Palæologo Cæsare, quem diximus, interfecto cum omni familia, nomen & successionem Imperatorum nostræ religionis iis in locis funditus deleuit. Tenent autem Turcæ ad hoc vsque tempus, Asiam, Syriam, Ægyptum, Mesopotamiam, Iudęam, Rhodum, Græciam omnem,

Thra-

Thraciam, Bulgariam, Macedoniam, Illyricum, vtramq; Mysiam, & nuper alteram ferè Pannoniam, & Africæ partẽ aliquam. De primatu dimicarunt olim inter se vehementer Ecclesiæ, Hierosolymitana, Antiochena, Constantinopolitana, Romana, & hæ quidem duæ potissimum, vti suprà docuimus: Turca verò litem diremit, & sic omnia tribus illis locis conturbauit, nullum vt existat Ecclesiæ vel Christiani cœtus vestigium. Eius autem, quæ superest, Ecclesiæ, quæque, sublatis æmulis, nunc sola triumphat, cuiusmodi sit facies, qui status, res ipsa declarat.

Postquam ergo demõstrauimus quemadmodum imperii Romani pars altera corporis, orientem solem spectans, omninò concidit, & in alienam potestatem deuenit, reliquum est, quemadmodum & ea pars, quæ pertinet ad occidentem solem, prorsus interierit, & nouos adepta sit dominos, breuiter explicemus. Hic autem obiter considerandum est, quomodo mirabili quodam fortunæ ludibrio à Romanis illis atque priscis familiis, augustum illud imperii decus & fastigium ad exteros delatum sit, & quidem aliquot pudendæ condicionis homines. Nam ex iis quidam fuerunt Hispani: nonnullis Pannonia, Dacia, Dardania, Dalmatia, Gallia, Thracia, Cappadocia dedit originem. Inprimis au-

tem obseruari debet, quàm fuerit anceps & misera Imperatorum condicio: nam ipsorum dignitas omnis atq; salus erat non in senatus, aut populi, sed in legionum atque militum potestate: sic, vt permirum videri possit, vllos fuisse, qui munus hoc tam periculosum & iniuriis oportunũ, susciperent. Etenim inde à C. Cæsare, qui spectante senatu concidit, ad Carolum vsque Magnum, circiter triginta fuerũt ex iis interfecti, quatuor verò sibi mortẽ ipsi consciuerunt. Semper aliquid erat, quod in ipsis desiderarent milites: neque bonos magis quàm improbos ferre poterant, & ad minimam occasionem, concitata turba, iugulabant eos, quos etiam inuitos ad culmen illud honoris pertraxerant, sicut Ælio Pertinaci constat accidisse. Cæsarẽ metuebat senatus: ipse verò Cæsar, ab impuri militis voluntate propemodum atque nutu pendebat. Hos autem spiritus, inde post C. Cæsaris mortem sibi sumserunt, præsertim, legiones veteranæ, quibus per Galliam, Hispaniam, Africam ille fuerat vsus: & Cicero hoc ipsum deplorans, Fortes illæ quidẽ sunt, inquit, sed propter memoriam rerum, quas gesserunt pro populi Romani libertate & dignitate Reipublicæ, nimis feroces, & ad suam vim omnia nostra consilia reuocantes.

IOHAN-

IOHANNIS SLEIDANI, DE QVATVOR SVMMIS IMPERIIS,

LIBER III.

ANtequam de Carolo Magno loquamur, ad quem diximus imperium Occidentis esse delatum, explicáda sunt quædam de Germanis, à quibus originem ille deducit. Et primò quidem certò constat, Germanos persæpe transiisse Rhenum, & in Gallias penetrasse, vt ibi propter agri bonitatem considerent. Nam Teuthoni in prouinciam Galliam inuaserunt, & à C. Mario Consule fuerunt profligati. Deinde quum Aruerni & Hedui, Galliæ populi, de principatu contenderent, Germani mercede conducti ab Aruernis & Sequanis, primo quidem non ita magnis copiis eò venerunt: paullatim verò sic augescebant, vt Ariouisto rege, bonam eius agri partem occuparēt. Eos autē C. Cæsar prœlio superauit, & aliquot post annis, quum bellū gereret in Eburones, Galliæ Belgicæ populū, Germani denuò Rhenū traiecerunt, vt exercitum Rom. oppugnarent: sed ad Mosæ confluentem atq; Rheni fuerunt ab illo

concisi. Multis deinde pòst annis intra suos fines se continebant, eò quod Romani Cæsares bellum ipsis inferrent: sed tamen quoties tempus aliquod idoneum essent adepti, non deerant suis ipsi commodis, & Galliam perpetuò vastabant. Hunc ad modum, Gallieno Cæsare, homine ignauo & voluptuario, impressionem fecerunt, & paullatim eò potentiæ creuerunt, vt Probus Cæsar, quartus à Gallieno, vix magnâ difficultate illos reiiceret. Iulianus etiam, Constantii Cæsaris legatus, bella cum illis gessit: post hæc, Honorio Cæsare, Gothi in Galliam irruperunt, iisque Cæsar, diuersis bellis occupatus, Aquitaniam cõcessit inhabitandam. Ab altera parte Francones Germani, per Belgicam irruptione facta, Treuiris, Menapiis, Eburonibus, Morinis, Neruiis, Ambianis, Bellouacis, Suessionibus oppressis, in ea parte Galliæ consederunt, quæ nomen ad hoc vsque tempus retinet, & Francia dicitur, cuius quidem regionis caput Lutetia, nec procul illinc oppidum Sandenisium, Franciæ regum sepulturæ postea consecratum est in hodiernum vsque diem. Ad eum modum amplificati, quum antea bonam Germaniæ partem possiderent, omnem videlicet regionem illam, quæ est ad Mœnum flumen atque Rhenum, facilè non solùm defende-
bant

bant illatum bellum, sed etiam aliis inferebant. & labante indies magis atque magis imperio Romano, per Asiam & Africam, Langobardis etiam Italiam vastantibus; admodum suos fines per Galliam extenderunt: & quum ordine multi ipsorum reges ibi dominarentur, tandem ad Pipinum etiam, eiusque filium Carolum regni summa deuenit. Pipini pater, Carolus Martellus, non quidem ipse rex, verùm ex proceribus vnus, & palatii præfectus, vel, vt vulgò loquūtur, *Maior domus*, Bauaros & Suenos deiicit. Nam, sicut annalium scriptores Galliæ tradūt, aliquot nunc annis, præter titulum atque nomen, nihil reges habebant, sed omnis authoritas erat & summa rerum penes præfectum regiæ domus. Etenim à superiorum regum virtute prorsus isti degenerauerant, & voluptatibus dediti, nullam Reipublicæ curam suscipiebant. Itaque præfectus palatii magistratum gerebat: & quò maior erat ignauia regis, eò plus potentiam iste suam augebat. Hac demum occasione, Pipinus, qui Childerico regnante præfectus erat, quum apud Pontificem Zachariam res in disceptationem venisset, vt aiunt, regnum obtinuit. Huius rei mentio fit in decreto, quod vocant, Gratiani, quod nimirum Papæ liceat regibus abrogare principatum; sed e-

ius loci titulus & inscriptio falsa est. Quum enim duo sint Anastasii Cæsares, neutri potest attribui. nam prior, ducentis & amplius, alter verò triginta septem annis, antè regnauit, quam istud accideret: deinde, posterioris ætate, nullus fuit Papa Gelasius. Admonendi caussa lectores hoc addēdum putaui, quo pontificiorum scripta pruden-ter euoluant atque cautè. Nec enim vno loco deprehenditur, id eos agere potissimum, vt suis legibus opinionem vetustatis addant, quò plus habeant ponderis & authoritatis. Pipinus, prçterquam quod Langobardos per Italiam compressit, rogatu Pontificis, vt suprà dictum est, bellum quoque gessit in Saxones & deinde cum Aquitanis, eorumque ducem captum interfecit: quumq; non multò pòst è vita migrasset, ac illi subinde rebellarent, Carolus filius, rex, vtrumque bellum vix tandem ingenti labore perfecit. Cum Saxonibus enim totos annos XXXIII. belligerauit, eoque durante bello, confecit & alia: nam & Bauariam, Tassilone duce rebellantem, suæ ditionis fecit, & bis contra Langobardos profectus, & in Campaniam vsque progressus, omnem Italiam domuit, & legibus constituit. Illas etiam Galliæ ciu[...]es, quæ sunt ad Oceanum, & à C. Cæs[...]ro-cantur Armoricæ, nunc autem n[...]ris B[...]n-

Aruniæ nomine censentur, ad officium adegit, quum stipendium annuum Franciæ regibus debitum nollent amplius dependere. In Hispaniam quoque profectus cum exercitu, feliciter quidem rem gessit aduersum Saracenos: rediens autem in saltibus Pyrenæis per insidias grauissimè cæsus fuit à Vasconibus, Aquitaniæ populo. sed & Hunos, qui Pannoniam tunc obtinebant, octauo demum anno vicit, & per legatos Bohemiam quoque pacauit. Postremum verò bellum fuit aduersus Danos, siue Nordmannos, qui maritimam oram Germaniæ Galliæque magna classe vastabant. His tantis rebus gestis, effectum est, vt Magnus diceretur. Quũ enim Francorum reges antea solùm tenerent eam Germaniæ partem, quæ est inter Saxoniam & Danubium, interque Rhenum & Salam, ad hæc, Sueuiam atque Bauariam: ipse totam Saxoniã adiecit, deinde vtramque Pannoniam, Daciam, Istriam, Hiberniam, & mediterraneam Dalmatię partem: quumque item Francorum reges per Galliam tenerent eam partem, quæ est inter Rhenum & Ligerim, inter Oceanum & mare Balearicum, ipse omnem Aquitaniam totumque iugum Pyrenæi montis ad Iberum vsque flumen, & quod primo loco

dictum oportuit, Italiam totam inde ab Alpibus ad extremam vsque Calabriam adiecit: & postea quartò Romam profectus, à Leone tertio & ab omni populo Romano salutatus est Imperator Augustus, cum iam annos regnasset XXXIII. Romanum igitur imperium, quod est ad occidentem solem, variè dilaceratũ, pręsertim ab eo tempore, postquam Cæsares domicilium atque sedem Constantinopoli sibi delegerunt, vt ex iis, quæ suprà commemorauimus, apparet, à Carolo Cęsare redintegratum est, ac veluti nouum corpus, colorem atque speciem resumpsit, tot tantisq; prouinciis ad vnius principatum redactis. Nicephorus, alter ad orientem solem Cæsar, factum istud indignè quidem tulit, sed humanitate modestiaque sua Carolus eum deliniuit, & missis donis amicitiam vterque coluerunt, & vtriusque Imperii cõstituti fuerunt certi limites. Præter alios conuentus, concilium habuit etiam Rhemense, in quo decretum fuit inter alia multa, vt Episcopi sacram scripturam diligenter euoluant, & Dei verbum annuncient. Moguntiæ quoque Synodus fuit anno prius, quàm è vita decederet, & superioribus annis alia, Turoni, Cabillone, Arelatæ, de emendatione Ecclesiarum, vti tradunt, qui per id tempus vixerunt. Ludouico deinde

filio,

filio, regni & imperii herede designato, mortuus est Aquisgrani, quod est Galliæ Belgicæ oppidum, septuaginta natus annos, post Christi natalem, anno octingentesimo decimo quarto, quum per annos ferè XIV. Cæsar fuisset, Germanorum omnium primus ad eam euectus dignitatem. Ipso regnante, per Italiam, Germaniam, Galliam XXI. tantùm erant ciuitates, vti vocant, Metropolitanæ: Roma, Rauenna, Mediolanum, Forum Iulii, Gradus, Colonia, Moguntia, Salisburgum, Treueris, Rotomagus, Senones, Vesuntio, Lugdunum, Rhemi, Arelatum, Vienna, Tarētasia, Ebrodunum, Burdegala, Turones, Bituriges. Eius parens Pipinus, exarchatum, Langobardis ereptum, Episcopi Romani fidei commiserat, vt suprà diximus, quemadmodum quidem memoriæ proditum est: ipse verò planè illis dedisse eum fertur: quod tamen in dubium à multis vocatur. Qui fuit ei familiaris, & scriba iuratus, Eginardus, diui Petri, quam vocant, Ecclesiam, Romę, præ cęteris ei valde charam fuisse, magnamque vim auri, argenti, gemmarum illuc deportatam & plurima pontificibus ab eo munera esse missa, scribitnam hoc illum inprimis egisse diligenter, vt ipsius opera studioque, vrbs Roma veteri polleret authoritate, & sancti Petri

Ecclesia, non solum ipsius esset incolumis tutaque patrocinio, sed etiam opibus inter alias maximè floreret. Hæc ille duntaxat: quod verò tot tamque potentes vrbes dederit, quę ditionis erant imperii, ne verbum quidē: imò, quum à quarta in Italiam profectione, factus esset Cæsar, vrbis Romæ, & pontificis & totius Italiæ, non publicas tantùm, sed Ecclesiasticas etiam res & priuatas ordinasse scribitur. Etenim, quū nondum esset Cæsar, sed Franciæ tantùm rex, debellato Langobardorum rege, Desiderio, sicut diximus, Romā venit, & concilium habuit, in eoque, sicut ipsorum libri dicunt, Adrianus primus, totaq; Synodus, eligendi pontifices, & ordinandi sedem, vt vocant, Apostolicam, & Episcopos confirmandi ius atque potestatem ei concessit. Multas Carolo tribuit & principe viro dignas virtutes Eginardus, temperantiam, modestiam, frugalitatem, studiū religionis, doctrinam, eloquentiam, & non Latinæ tantùm, sed & Græcè linguæ cognitionem: ad hæc, summam curam ac diligentiā in educandis, & ad easdem res instituendis liberis. Parisinam quoque traditur Academiam instituisse, tum sua sponte, tum Albini præceptoris impulsu, quē habuit in discendis artibus magistrum, sicut Eginardus dicit. Mensibus etiam nomina Germanica

dedit

dedit & ventis duodecim, quibus etiamnum vtimur: quum antè id tempus, vt idem scriptor ait, Francones partim Latinis, partim vterentur barbaris.

Hucusque veluti prefatus de Germanis, deq; Carolo, paucis percurram deinceps, & ostendam, quemadmodum hęc ipsa imperii Romani pars, quæ est ad occidentem solem, à Carolo vix demum restituta & recollecta, rursus interiit, & in varias diuisa prouincias, facta sit multorum ditionis, qui veluti peculium suum, illas possident, nec fontem ipsum, vnde manarunt, agnoscunt, ita quidem, vt illud augustum, & tantopere celebratum Imperii Romani fastigium, nihil aliud sit hodierno die, quàm tenuis quædam magni corporis vmbra, postquam ex tam imméʃa mole redactum est ad vnicam Europæ particulam, Germaniam. Postremò, quemadmodum hanc imperiorum vicissitudinem & occasum Romanę Monarchiæ Daniel prænunciauerit, breuiter exponam.

Ludouicus ergo, Caroli filius, alter Imperator Germanus, cum Cæsare Græco Leone Armenio renouauit amicitiã: quũque ipsius regni anno tertio mortuus esset Leo Papa: successor Stephanus IV. in Galliam profectus, Rhemis eum consecrauit. Hunc excepit Paschalis: & quia Cęsaris au-

thoritas non interuenerat, ille per legatos diligenter atque sollicitè factum purgans, pontificatum sibi prorsus inuito dicebat esse obtrusum. Libri Pontificii habent, Ludouicum Cæsarem Paschali, ceterisque post eum, & confirmasse possessionem bonorum, & electionem permisisse liberam, vt, quem omnes Romani iudicassent eo munere dignum, is pro pontifice haberetur. Quantum fidei sit eiusmodi scriptis tribuendum, non video: sic enim inter se dissident, sic nullo sunt ordine perscripta, vt, quid sequendum sit, intelligi non possit. Filios Ludouicus habuit tres: Lotharium, imperii & regni consortem allegit: Carolum, qui Pipino fratri mortuo successit, Aquitaniæ: Ludouicum Bauariæ præfecit. Coniuratione facta, captus à filiis, & regno priuatus, Compendii, oppido Suessionum, ad monasticum vitæ genus fuit detrusus. Galliæ scriptores annaliũ tradunt, proceres Ecclesiasticos, quorũ ille fastum atque luxum coërcere volebat, habitis Aquisgrani comitiis, hanc ei concitasse turbam, & filios, vt facinus tam impium auderent, impulisse. Liberatus autem sexto post mense, maximo populi desiderio regnum & omnia recuperauit.

Quia locus ita fert, notandum hic est obiter, multa fuisse per Galliã habita concilia

cinationis. Nam proximũ ab illo, quod diximus, Aquẽsi, Troiæ fuit, oppido Campaniæ: deinde Rhemis, Gergouiæ, Turoni, Digeone, Lutetiæ, Lugduni, Viennæ, Auenione, Auarici, Aureliæ, & quidem iisdem in locis plura. Quum enim status rerum ita posceret, ipsi reges ordinem Ecclesiasticum ceterosque proceres conuocabant, vt publicis incommodis mederentur. Ad hunc modũ, Ludouicus XII. qui cum Iulio II. graues exercuit inimicitias, Turoni concilium habuit suorum atque Lugduni, salutis anno M D X. & X I.

Nunc ad institutum. Ludouico mortuo, Metique sepulto, successit Lotharius, cui bellum fuit cum fratribus, quo demum sedato, & noua facta diuisione, Ludouico Germania cessit Galliæq; pars, inde à Mosa, vsque ad Rhenum: Carolo autem obuenit Gallia, inde ab Oceano Britannico & Pyrenæo saltu vsque ad Mosam. Lotharius, prӕterquam quòd Cæsar esset, Italiam & Narbonensem quoque prouinciam obtinuit.

Ei successit filius Ludouicus secundus, qui Saracenos, in Italiam irruentes, repressit. Eo regnãte, Papa fuit inter alios Adrianus II. & quidem non assentiente Cæsare, sicut ipsorum habent libri, creatus à nobilitate Romana, ciuibus atque clero, quem

vocant. Nam licèt erant in vrbe, Cæsaris legati, tamen ad electionem vocati non fuerunt: quumque grauiter id & molestè ferrent, responsum eis fuit, nullo factum hoc esse Cæsaris contemptu, sed cautione quadam in posterum, ne videlicet, quum est creandus Papa, mos ille, Cęsaris exspectandi legatos, tanquam necessarius, inolescat. Eo responso non solum illos fuisse placatos, verùm etiã officii caussa demissè pontificem salutasse tradunt. Hic autem videre licet mirabilem quandam in ipsorum scriptis varietatem & inconstantiam. Etenim, si Ludouicus primus liberam eis electionem concessit, vti ferunt, & paullò suprà dictũ est, cur eius nepos Ludouicus II. iniuriam sibi factam esse putabat? Sed quoquo modo res habeat, titulus quidem eius decreti, quod est in centonibus Gratiani, manifestè falsus est. Nam Gregorio quarto tribuitur, cùm is viginti duobus annis è vita decesserit antè, quàm Adrianus II. fieret Pontifex. An historiam scripsit mortuus eorum, quæ post acciderunt? Ante Adrianum proximus fuit Nicolaus primus, cuius extat ad Michaelem Imperatorem Græcum Epistola valde prolixa, de sua in omnes Ecclesias potestate. Nã Constantinopoli fuit ab Episcopatu remotus Ignatius, & institutus Photius, inconsulto Episcopo

scopo Romano: sed & eiectæ statuæ. Clamat ergò contra, quàm vehemētissimè potest: extant etiam eius decreta plurima, plena maiestatis Papalis.

Carolus, Galliæ rex, vt suprà diximus, magna celeritate proficiscitur in Italiam, resistente licèt altero fratre natu maiore Ludouico, Germaniæ rege, & à Iohanne octauo Romano pontifice cōsecratur. Secundò profectus in Italiā, rogatu pontificis, vt Saracenis, qui Campaniā rursus inualetant resisteret, Mantuæ mortuus est.

Ludouicum filium habuit successorem, cognomine Balbum: sed is per biennium modo præfuit.

Ab eo imperii Romani summa venit ad Carolum Crassum, Ludouici Germaniæ regis filiū, qui duobus, quos habebat fratribus, mortuis, Germaniam omnem & Italiam & Galliam obtinuit, & Saracenos Italiam vexantes profligauit, & belligeratus aliquandiu cum Nordmannis, inferioris Germaniæ populo, Galliam Belgicam vexantibus, eam Galliæ partem illis demum concessit, quę nomen illorum ad hoc vsque tempus retinet.

Post hunc fuit Arnulphus, Cęsar, fratris filius, egregius princeps. In Italiam profectus, vt Formosum pontificem Romanum ab aduersariis liberaret, Romā capit,

&c in seditionis authores vindicat. Ipso rerum potiunte, Hungari ex Scythia pulsi, in Pannoniam ruunt, & Ludouico III. Arnolphi filio, Cæsare, in Germaniã progressi, & non procul à Lœcho flumine insigni victoria potiti, Bauariam, Sueuiam, Franciam, Saxoniã, cædibus, rapinis & incendiis vastãt. Arnolpho, Cæsare, Triburiæ, quod fuit ad Mœni ripam oppidum aliquando, concilium est habitum XXII. Episcoporum Germaniæ, &, inter alia multa decretum, vt sepulturam mortuorum nemo vendat, & ne quis laicus, vti vocant, in templo sepeliatur. Ad hoc tempus magnum exarsit incendium per Italiam. Berengarius enim, & alii quidam Langobardiæ proceres, multis ornati beneficiis à Carolo Caluo, coniurarunt aduersus Galliam, quo tempore Carolus Crassus imperabat; sed cùm frustra molirẽtur, ad Italiam animum adiiciunt, & inter se diu multumque conflictati, sicut fieri solet, magnis cladibus illam afficiunt. Tandem Berengarius victor, Italiæ regnum obtinuit, & Ludouicũ Cæsarem, eo cum exercitu profectum, vbi cepisset, exoculasse scribitur. Hoc etiam tempore, ne quid omnino calamitatis deesset, Saraceni, Aphri & Hungari immanissime vastant Italiam.

Quumque sub Berengariis, Hugone, Rudol-

Rudolpho, Lothario, Alberto, & quibusdam aliis, tam esset funestus & miserabilis pulcherrimæ regionis status, atque in his turbis mortem obiisset Ludouicus Cæsar: Germani, Saxones præsertim atque Francones, Cæsarem salutabant Othonem, Saxonum & Thuringorum principem: sed is ætate grauis, author ipsis fuit, vt Conradum Franconiæ ducem sumerent, qui Cæsar factus, pleraque omnia de consilio faciebat Othonis: ac deinde Othone mortuo, cùm & ipse grauiter ægrotaret, conuocatis ex nobilitate primis, orabat, vt Othonis filium Henricum, tunc absentem, pro Cæsare agnoscerent. Is est Henricus vulgò dictus *Auceps*. Itaq; videmus quemadmodum à Francis & à Caroli familia splendor & dignitas imperatoria peruenerit ad domum Saxonicam. Hi duo Cæsares, Conradus & Henricus, ab Episcopo Romano non fuerunt consecrati, sicut vocant, ideoque prætermittuntur à nonnullis: & Henricus quidem oblatam à Papa consecrandi ceremoniam neglexisse fertur, quod bonorum virorum iudiciis atque suffragiis contentum sese diceret. Aliquanto post Arnolphus Malus, Bauariæ dux, rei summam ad se traducere cogitabat, & collectis vtrinque copiis, cum ad Ratisbonam essent ambo exercitus expe-

diti, Cæſar illum ad priuatum colloquium euocat, & commemorans quemadmodũ à pleriſque Germaniæ populis eſſet creatus Cæſar, dehortatus etiam ne tot hominum millia, in quibus plerique eſſent innocentes & ignari cauſſæ belli, velit periclitari, flexit eius animum, atque ita diſceſſum eſt ab armis. Burchardus etiam Sueuiæ dux rebellarat, ſed territus potentiâ Cæſaris, in deditionem venit. Hungari Saxoniam denuò vaſtabant: capto autem ipſorum duce, nouem annorum pacti ſunt inducias. Cæſar deinde ad militiam inſtituto ſuo populo, Dalmatas debellat, Pragam vrbẽ & Venceslaum Bohemorũ ducem capit, & vectigalem ſibi facit Bohemiam: Hungaros, finitis induciis denuò in Saxoniam irruentes, maximo prœlio vincit, & tributum, quod illis pendebant Saxones, in egenos diſtribuit.

Erat eius conſilii, proficiſci Romam, ſed valetudine impeditus, filium ſuum natu maiorem Othonem, imperii deſignat heredem. Is cum Bohemis, qui tum rebellabant, multis annis belligerauit: Hungaros etiam, quum apud Vangiones traiecto Rheno, Franconiam eſſent ingreſſi, Saxoniam inde populaturi, cædit atque fugat: Burgundiam ſibi ſubiugat: in Italiam deinde profectus magno cum exercitu, & debel-

appellatis Berengariis, alteram vxorem ibi ducit Adelheidam. Id ægrè ferens Luitholdus filius, insidias illi struit, & passim multos habuit consilii sui adiutores, ac in his Conradum Sueuiæ ducem, sororium suum: verùm obsessus à patre Ratisbonæ & in angustias redactus, veniam supplex petit, & impetrat. Post hæc, Hungari, vastata Gallis, maiore, quàm vnquam anteà, multitudine in Germaniam irrumpunt, & prope Vindelicorum Augustam, in ea planicie, quæ nomen habet à Lœcho flumine, castra faciunt. Eô Cæsar profectus, cum Saxonibus, Francis, Sueuis, Bauaris, Bohemis, post ancipitem multamque pugnam, ad internecionem propè cecidit hostem, aliquot ipsorum regulis in crucem actis. In Saxoniam reuersus, ac rebus ibi constitutis, in Italiam denuò suscepit iter, sed antè profectionem, Othonem filium suum imperii collegam designauit. Vbi tandē Romam venit, concilium habet eique præfuit, & Iohannē XII. propter crimina loco remouit, & Leonē, eius nominis octauum instituit. Eius extat insertum iuri pontificio decretum, vbi Adriani primi exemplo conferre se dicit Othoni Cæsari, eiusque successoribus in perpetuū, eligēdi Papam, ordinandi sedē Apostolicam, & Episcopos confirmandi facultatē: simul grauissimam

pœnam iis constituit, qui non exspectat Cæsaris approbatione, consecrant Episcopos. En alterum decretum, superioribus aliquot contrarium. Subiungitur post formula iurisiurandi, quo Iohanni Papæ ferunt Othonem imp. sese deuinxisse: verùm, quis ille fuerit Iohannes, & quotus eius nominis, quotus etiam Otho, non additur. Sed profecto mirum est, res tam arduas tantique momenti tam esse negligenter conscriptas. Quod si primus Otho sic iurauit, est, quod ei statim possit obiici. Quum enim in ea, quam diximus, formula iuret inter alia fore, vt nullum Papæ creet vitæ periculum, nec honorem etiam atq; dignitatem abroget, quomodo consistet, quando Iohannem, sicut diximus, loco deiecit, & alterum instituit? Conciliet ista, qui potest. Otho, propter motus, iterum in Italiam contendit, & rebus compositis domum reuertens, ad initium Maii mortuus est, & Magdeburgi sepultus, anno salutis nongentesimo septuagesimo quarto. Propter rerum gestarum amplitudinem & præstantem virtutem vocatur Magnus.

Othoni secundo rebellabat Henricus Bauariæ dux, verùm armis fuit ad officium adductus. Erat tum Galliæ rex Lotharius: fratrem huius Carolum Lotharingiæ du-

cem,

tu Cæsar constituit, ea lege, vt esset imperii beneficiarius. Nam prouinciam hanc à Carolo Simplici, Galliæ rege, Cæsar Henricus obtinuerat, vt tradunt annales, & ad posteros ordine transmisit. Hoc ipsum autem ægrè ferẽs Lotharius, collecto repente exercitu Aquisgrani celeriter accurrit, & inopinantem Cæsarem ferè oppresserat. Cæsar eam contumeliam vlturus, cogit manus & Lutetiam vsque progressus, magna & illata, & accepta clade, pacem demum fecit. Domum reuersus & inde Romam profectus, Græcis, qui Calabriam & Apuliam tenebant, bellum fecit, sed amisso exercitu, per mare fugiens, & interceptus à pyratis, cùm non agnosceretur, depensa pecunia dimissus est, ac Romam vbi reuertit, cum reliquiis copiarum Beneuentum obsidet, capit, incendit: neque multò pòst, in prœlio cum Græcis & Saracenis, telo sauciatus, decessit è vita, Romæ sepultus.

Ei surrogatur voluntate procerum, Otho filius, inauguratus Aquisgrani. Papam ille constituit Brunonem, hominem Germanum, Gregorium quintum: Crescentius autem consul Romanus Iohannem, Episcopum Placentinum, obduxit illi aduersarium. Vbi Romam ergo Cæsar venit, Crescentium sociosque graui & ignominioso supplicio afficit: Iohannem autem,

eius nominis XVII. oculis priuat. Et, quia propter successionem imperii perpetuæ erant turbæ, constituit, adiutore pontifice, vt certi Germaniæ principes viri ius & potestatem deinceps haberent eligendi Cæsares: ne quis videlicet dignitatem illam, velut hereditariam, posthac inuaderet. Decretum hoc incidit in annum post Christi natalem circiter millesimum. Regnabat tum in Galliis, Robertus, vir pacis amans & literarum. Annales eum celebrant, quod templa multa construxerit & magnificè dotarit, quodque Romam adierit religionis caussa. Poloniæ duci, Boleslao, regiam dignitatem Otho Cæsar & immunitatem tribuit, vt ipsorum habent annales. Est igitur hoc illius regni principium. Ex Italia demum rediens Otho, in itine[...] mortuus est.

Post eum fuit Cæsar Henricus, eius n[...]minis secundus, Bauariæ dux, Othonis m[...]gni Saxonum ducis atque Cæsaris propi[...]quus. Is pacatis in Germania rebus, & a[...]uersariis partim humanitate summa ded[...]ctis ad amicitiam, partim debellatis, Ita[...]am accessit, & Saracenis ereptam Apu[...]am imperio restituit. Consecratus dein[...] à Benedicto VII. misso exercitu in Ge[...]maniam, ipse per Sequanos profectus [...] colloquium venit cum Roberto Gall[...]

rum r[...]

rege, firmata vtrimque amicitia. Fuit & Ecclesiasticis admodum gratus Cæsar, quod plurima in ipsos beneficia cōferret.

Henrico mortuo, cum inter principes Electores non conueniret, interregnum fuit aliquandiu: demum successit Franconiæ dux, Conradus. Is Hungariæ regem Stephanum ad pacis conditiones adegit, & compositis Germaniæ rebus, in Italiam, vbi ad defectionem plerique spectabant, contendit. Et primo quidem Mediolanum obsidet, postea Romam profectus, & à Iohanne XXIII. consecratus, acclamante populo, salutatur Augustus. Mulctatis demū iis, qui res nouas moliebantur, Italiam pacauit, & in Germaniam reuersus, cùm denuò per Italiam noui motus orirentur, profectus illuc, in cōiurationis authores animaduertit. in his erat Archiepiscopus Mediolani. nec prius conquieuit, quàm omnia suæ ditionis fecisset. His rebus perfectis, domum reuersus, Traiecti, quod est ad Batauorum fines oppidum, mortuus est.

Successorem habuit de principum voluntate filium Henricum, eius nominis tertium, qui Bohemos rebellantes domuit, & vectigales fecit. Hungariæ regem Petrum, à suis eiectum aliquoties, restituit, totamq; regionem pacauit, etsi nō sine ma-

gna suorum cæde. Romæ tum erant per magni tumultus, quia de pontificatu tres contendebant, & malis artibus omnia tentabant: Benedictus IX. Siluester III. Gregorius VI. Eius rei caussa, Cæsar eô profectus, & per obsidionem vrbe capta, conuentus agit, & Bambergensem Episcopum Suitgerum constituit Papam: qui mutato nomine dictus est Clemens secundus, à quo deinde fuit ipse consecratus. Tunc ciues denuò iurarunt in creando Papa, nihil nisi de Cæsaris arbitrio sese facturos. Pacata iterum Italia, quum in Germaniam venisset Cæsar, mortuus est Clemens Pontifex, & Bambergæ sepultus. Quo cognito, Cæsar Bopponem, Frisingensem Episcopum, illis constituit Papam. Is est Damasus II. quumq; & hic non amplius viginti tres dies præfuisset, mortuo suffectus est, mandato Cęsaris, Tullensis Episcopus, Leo IX. Huius extat pars quædam Epistolæ, qua dicit Episcopo, presbytero, diacono non licere caussa religionis vxorem deserere, se æquum esse, vt quæ necessaria sunt ad tolerandam vitam, ei subministret: verum tamen, vt quum ea det operam liberis, minimè licere, quum Paulus dicat, sibi quoque liberum esse non minus, quàm reliquis Apostolis, vxorem circumducere: quod quidem ille sic interpretatur, Apo-
sto-

stolis ideò fuisse præsto semper vxores, vt ab iis, quos Christi religionem atque fidem mariti docebant, vnà cum ipsis alerentur, non autem vt coniugii munus exercerent, & in complexum venirent: nam idcircò Paulum circumducendi verbo, non amplectendi voluisse vti. Anno supra millesimum quinquagesimo Roma Leo profectus concilium habuit Episcoporum XLII. Moguntiæ, præside Cæsare. Triennio pòst mortuus, Eistetésem Episcopum, Gebehardum, ita volente Cæsare, successorem habuit. Is fuit Victor II. Cæsar in Italiam profectus, ac rebus ibi compositis in Germaniam reuersus, cumque Galliarum rege Henrico, eius nominis primo, colloquutus, in Saxonia mortem obiit, sepultus autem Spiræ. Morienti aderat Papa, multique alii proceres.

Erat ei filius Henricus, adolescentulus admodum, sed iam antea designatus Cæsar: administratio autem penes matrem erat, & Episcopum Augustanum. Non multò post moritur etiã Victor II. Papa, quum paullò amplius biennio præfuisset: ei successit Fridericus, è familia Lotharingica dictus Stephanus IX. Eo, paucis post mensibus extincto Florentiæ, Benedictus quidam, auxilio suorum, inconsulto Cæsare, Papatum inuasit, eius nominis decimus.

Romani factum hoc minimè probabant, suique purgandi caussa, missis ad Cæsarem legatis, quam ipsius parenti fidem præstitissent, eandem ei quoque deferunt, & vt legitimum aliquem Pontificem constituat, orant. Itaque deiecto Benedicto, Florentinum Episcopum Gerhardum Cæsar illis tribuit, qui fuit Nicolaus II. Rempublicam geri per feminá, Cæsaris matrem, vt suprà dictum est, Germaniæ principes molestè ferebant: quapropter inuenta ratio fuit, vt ab illa distraheretur filius: quo facto, rei summa penes Moguntinum & Coloniensem Archiepiscopum inprimis erat. Ab his nonnunquam adhibitus Bremensis Archiepiscopus Adelbertus, mirè gratiosus regi adolescenti fuit: quumque solus illum possideret, bona sacra sibi suisque distribuit, abbatias inprimis: &, vt minori flagraret inuidia, Cæsari persuasit, vt aliis etiam principibus illas conferret. Interea Nicolaus II. moritur, cui Parmensem Episcopum Cæsar substituit: & quia senatui Romano nihil communicauerat, ideóque ad turbam res spectabat, Lucensis Episcopus fuit electus, Alexander II. Dimicatum quidem fuit inter eos acerrimè, sed Alexander tamen, superior armis rem obtinuit. Bremensis Archiepiscopus, quum solus administraret apud

Cæsarem omnia, collegas in se concitavit Episcopos, ab iisque demum fuit eiectus: & quamquam loco deinde restitutus fuit, tamen non diu superuixit, & Cæsar necessitate coactus, quum de Reipublicæ statu plerique omnes quererentur, Coloniensem Archiepiscopum, Annonem, vt procurationem susciperet, orabat. Is autem, quum insolenter & iniquè multa fieri videret, excusans ætatem & valetudinem, munus ei postea resignat. Tunc verò Cæsar XXII. annorum adolescens, naturâ procliuis in vitia, magis etiam lasciuire cœpit: & quum vxorem Bertham alioqui non amaret, multas fouebat concubinas: deinde, passim in Saxonia castellis excitatis, in seruitutem eos redigere cogitabat, neque suos administros, qui libidinosè multa facerent & insolenter, coërcebat. Saxones igitur tam proceres, quàm Episcopi, sancito fœdere, de vindicanda libertate, arma capiunt, quæ vix tandem, post multam intercessionem deposuerunt, cùm postulatis eorum ille satisfecisset, fuga nocturna vix elapsus. Alexandro II. mortuo, Romani proceres, inconsulto Cæsare, substituerunt Hildebrandum, qui Gregorius dicitur, eius nominis septimus. Eo cognito, Cæsar per legatos cum illis expostulat: simul Papam, vt sibi

de eo satisfaciat, monet. Ille, se inuitum, nihilque tale cogitantem, ad hoc munus esse pertractum, nec inaugurari voluisse respondet, antè, quàm ipse, ceterique Germaniæ principes electionem approbassent. Ita Cæsarem placauit, & ipsius voluntate postea fuit confirmatus. Missis deinde legatis in Germaniam, Episcopis aliquot, synodum per illos habere volebat: Episcopi verò nostrates illud recusabant, quod contra morem & nationis priuilegium esse dicerent. Quum hoc non succederet, consiliis aliquot habitis per Italiam, decernit, ne sacrifici habeant vxores, verùm vt eas ab se dimittant, aut loco decedant. Hoc suum decretum, in Germaniam emissum ad Episcopos, vrgebat omninò sanciri, constituta pœna: clerus autem, vti vocant, & sacrificorum turba strenuè reclamabat, hæreticum vocans, qui tam impium dogma proponeret: Christi dictum videlicet esse, quod non omnes verbum istud capiant: Pauli dictum esse, vt, qui non continent, vxorem ducant: istum autem, posthabito Christi verbo, & contempta Pauli authoritate, velle homines cogere, vt legitimum & à Deo sancitum vsum matrimonii proiiciant, & turpissimis flammis vrantur, & in manifesta flagitia ruant: se potius ab Ecclesiæ ministerio discessuros,

quàm

quam à matrimonio. Quum ille nihilo secius identidem missis internunciis, rem vrgeret, & acriter instaret, Moguntinus Episcopus ei morem gerere cogitabat: & primò quidem leniter suos monebat: post autem Erphurdiæ habito concilio, planè rem conficere volebat: sed parùm abfuit, quin impetu facto trucidaretur. Interea Cæsar, vt anni superioris ignominiam vlcisceretur quando circumsessus à Saxonibus, fuga sibi salutem nocturno tempore quæsierat, arma parat, &, rupta pace, quam anno superiori fecerat, quantas omninò potest, copias colligit, & mense Iulio, Saxones, qui crebris legatis pacem frustra sollicitarant, aggressus, ingenti prœlio vincit, non absque magna clade suorum, desideratis ex prima nobilitate non paucis. A victoria progressus, longè latéque fines eorum populatur, & per internuncios, vt sese dedant, hortatus, à sua benignitate sperare omnia iubet. sed id frustrà fuit, tametsi pauci quidam obtemperarunt. Saxonicum bellum gubernabant inprimis Halberstadiensis Episcopus, Bucco, & Bauariæ dux Otho, profligatus à Cæsare. Moguntinus iterum sollicitatus à Gregorio VII. concilium alterum habet, deque cleri cœlibatu denuò proponit: sed eodem modo fuit exceptus vt nuper, inque magno ver-

sabatur vitæ discrimine. Quare cogitationem hanc omnem sibi deponendam esse iudicabat. Saxonibus profligatis, exercitum Cæsar dimiserat, & principes auxiliares: verùm ea lege tamen, vt ad xi. calendas Nouembris iterum sibi præsto essent armati. Cùm is dies venisset, aderant plerique, & in his Episcopi multi, sed nõ eo numero, quo prius. Ibi denuo Saxones de pace legatos mittunt, positis castris apud Northusium: Cæsar hanc vnam esse pacis rationẽ ostendit, si sese dedant: & quamquam illi quiduis facturi potius viderẽtur, quàm hoc ipsum, tamen, quum intercessores & legati à Cæsare missi viri principes amplissimè illis pollicerentur, fore nimirum, vt neque libertatis, neque bonorum facerẽt vllam iacturã, assenserunt tandem, inque potestatem eius venerunt, Magdeburgensis, Halberstadensis Episcopi, Bauariæ dux Otho, Saxoniæ dux Magnus, Fridericus comes Palatinus: deinde ex reliqua nobilitate quàm plurimi. Cæsar initio quidem custodias illis posuit, non illiberales, verùm postea discedens à pactis, in diuersa loca iussit eos deportari, Bauariæ verò ducem Othonem deinde non solum liberauit, sed perfamiliarem etiam habuit, reliquos autem, neque missos fecit, & ipsorum bona dedit aliis diripienda: deinde

nouis

nonis castellis atque propugnaculis extructis, omninò ceruicibus imminebat & libertati Saxonum: toti verò administrationi per suam absentiam præfecit Othonem Banatū, qui genus ducebat è Saxonia. Bambergensibus deinde cōstituit Episcopum, & Coloniensibus: & Fuldensibus Abbatē. Delatus autem iam pridem ad Papam fuit, hoc nomine potissimum, quòd præfecturas Ecclesiasticas diuenderet: itaque per legatos pontifex eum citat, vt intra certum diem Romæ sit præstò, caussamque dicat. Ille autem Wormatię conuentus agit Episcoporū & Abbatum: ibi decernitur, quia malis artibus ad Pontificatum ille peruenisset, remouendum esse loco: simul per legatos hoc Romam enunciatur. Sed Pontifex nihil eo commotus, & illum excommunicat, & Moguntinum, & Traiectensem, & Bambergensem Episcopos inprimis, quum antea quosdam eius familiares excommunicasset, quorum consiliis putabat eum ad eiusmodi res impelli. Porrò, Germaniæ principes aliquot vehementer offensi moribus ingenioque Cæsaris, præsertim quod præter datā fidē Saxones odio tā obstinato persequeretur, cōiurant in illū, eoq; magis, quod ei sacris esset interdictū: ideoq; captiuos dedititios, quorū ipsi custodiā haberent ab Cęsare demādatam,

dimittunt, quod nulla fide se putarent ei deuinctos. Eodem tempore, quidam ex nobilitate per Saxoniam concitatis aliis, & in suas partes adductis, castella passim extructa, partim vi & imperio, partim deditione capiunt, & præsidiarios dimittunt incolumes, iureiurando prius obstrictos, ne pòst in Saxoniam militarent. Eo cognito, Cæsar, astuto quodam cõsilio, reliquos principes captiuos vltrò dimittit, vt in Saxoniam reuersi, fidelem operam ei præstarent in plectendis rebellibus: nec enim alia ratione facilius ad optatũ finem se posse peruenire videbat, quàm si factiones inter ipsos excitaret, & alteros ab alteris diuelleret: Sed non respondit euentus: nam domum illi reuersi, quòd perspectũ haberent eius ingenium, coniunctis animis & viribus, pro communi libertate sibi pugnandum iudicabant: idem quoque dux Otho fecit, illo deserto: quumque bonæ spei plenus per Bohemiam Cæsar in agrum Misenum irruisset, Bohemicis copiis adiutus, certior factus de cõcordia Saxonum, & exercitu iam instructo, rebus desperatis abiit. Tunc demum Germaniæ principes, constituta die, maximo numero conueniunt: venit etiam eò legatus Papæ, & caussis explicatis, quamobrẽ esset excommunicatus, hortabatur eos, vt alterum crearent,

rent, quod illi sua sponte facturi erant alioqui. Nam inde à teneris annis repetita Cæsaris vita, labem & dedecus & opprobrium imperii illum esse demōstrant: & quia grauissimis cladibus Rempublicam affecerit, abrogandum ei magistratum esse decernunt. In his angustiis ille positus, deprecari cœpit per legatos, atque supplicare. Post multam actionem hæc ei condicio proponitur: iudicio se sistat, & cognitioni subiiciat Papæ, quem Augustam euocaturi sint ad calendas Februarias: absolutionem impetret illius ante diem anniuersarium excommunicationis: nisi faciat, tota causa ceciderit: copias dimittat: Spiræ priuatus interim viuat, parua cum familia: publicam rem nullam gerat, neque fasces, vel imperii sibi sumat insignia, donec legitimè sit decisa controuersia. Recipit ille condicionem, & Spiræ dum esset, consilium init adeundæ Italię, quò Papam sibi mature placaret. Ingressus iter cum vxore & filiolo, per Burgundiam atque Sabaudiam, hyeme asperrima, non sine summa difficultate, vitæque periculo vix tandem in Italiam descendit, amanter exceptus à magnatibus & Episcopis eius regionis, quòd animo in pontificem irato illum eò venisse putarent. Pontifex interim, Germaniæ principum rogatu, susceperat iter, & progres-

ſus aliquo vſque, de Cæſaris aduentu cognoſcit. Itaque ſubſiſtit, vt eius rei cauſſam intelligat. Cæſar deinde, miſſa legatione ſplendida, & in hac, fœminis aliquot illuſtribus, quas inter vna ferebatur obſequẽtior eſſe Papæ, de abſolutione pontificem orat: grauatè quidem ille primò, neque ſibi licere quidquam in eo facere dicebat, niſi coràm adſint accuſatores: poſt multam actionem expugnatus demum precibus, non abnuit. Cæſar autem, antequam in illius conſpectum veniret, totum triduum permanſit in arcis, vbi pontifex erat, area & veſtibulo, tenui, ſimplicique cultu, depoſitis regiis inſignibus, nudis pedibus, & ad veſperam vſq; ieiunus. Quarto demum die admiſſus eſt: ibi tum has ei leges Papa proponit: ſiſtat ſe cognitioni ſuæ: reſpondeat accuſationibus principum: conuictus ab imperio decedat: neque vindictam vllo tempore moliatur: interea viuat priuatus: neque publico nomine aliquid gerat: fidẽ etiam & iuſiurandum ſuis remittat: conſiliarios & familiares ab ſe remoueat: ſi quid contra faciat, nullum fore quod nunc ei detur beneficium, & principibus futurum eſſe liberum, vt mox alium ſibi deligant. Has leges vbi probaſſet ille, Papa miſſificat: & vt de criminibus intentatis ſeſe purgaret, panem azymum, quem corpus Domini

nisi vocant, sumit, magnis imprecationibus caput salutemque suam deuouens, nisi conficta sint ab aduersariis omnia: deinde Cæsarem, si principum criminationes obiectas esse falsas, & iniuriam sibi fieri putet, hortatur vt idem ipse faciat, & alteram consecrati panis particulam sumat: quum autem ille excusaret, neque se commodè iam hoc posse facere doceret, nihil amplius vrgebat Papa, sed exceptum conuiuio perhumaniter dimisit. Ea re cognita, proceres Italiæ vehementer offensi fuerunt, quòd tam fœdè, tamq; indignè se submisisset illi, qui pessimis artibus Papatū inuasisset, qui cædibus & adulteriis omnia polluisset: in ipso, qui iustitiæ sit patronus, & atque præsidiumq; legum, omnem sese spem habuisse collocatam, & non solùm excommunicationem cōtempsisse, verùm etiam in eius gratiā acres cū Papa exercuisse inimicitias: nūc verò ipsum turpissimo planè ad omnem posteritatē exemplo, grauem hanc & indelebilē imperio maculā inussisse, cumque publico tam Ecclesię, quàm Reipub. hoste in gratiam rediisse. Hęc & id genus alia multa iactabant, deq; filiolo Cęsaris eligendo, Romamq; traducēdo, & deiiciendo pōtifice cogitabant. Cæsar, eo cognito, nulla se ratione melius posse placare illos videbat, quàm si à pactione discede-

ret,& ipsis coniungeretur. Quod cùm fa-
ceret, pontificis consilia planè turbauit
sic vt ille susceptum in Germaniam iter o-
mittere cogeretur. Quòd ergò proximum
erat, Germaniæ principibus, quid actum
esset per legatos nunciat, vtque Reipubli-
cæ prouideant, hortatur. Fuit hoc anno su-
pra millesimum septuagesimo septimo.
Principes ergò Rudolphum Sueuiæ du-
cem, creant Cæsarem: eum consecrat Mo-
guntinus. In Germaniam autem reuertens
Henricus colligit copias: idem facit Ru-
dolphus, qui Saxonum auxiliis potissimum
nitebatur, & tertio conflictu grauiter vul-
neratus, nõ multò pòst è vita decessit. Hen-
ricus ab ea victoria conuentus agit Brixiæ:
fit decretũ ab Episcopis, qui aderant, tam
Italis quàm Germanis, Gregorium non es-
se legitimum vrbis Romę Episcopum. Ita-
que surrogatur in eius locum Achiepisco-
pus Rauennas, Victor III. Eo facto decre-
to, Cæsar Romam contendit, Gregorium
obsidet, fuga tandem dilapsum: Victorem
III. confirmat, ab eoque consecratur. Gre-
gorio mortuo, qui fuit alter ab eo Ponti-
fex, Vrbanus secundus, Gergouiæ, Aruer-
norum oppido, Claremontium vulgò vo-
cant, vbi conuentus erat multorum pro-
cerum, Philippo, eius nominis primo in
Galliis regnante, bellum Saracenicũ per-
suadet

fidet: cuius deinde fuit imperator, Godefridus Bulionius, qui feliciter multa gessit, ac Hierosolymam recuperauit.

Vrbani successor, Paschalis II. infestus quoque Cæsari fuit. Profecturus igitur eius rei caussâ in Italiam, filium sibi successorem Cæsar designat. Is autem extimulatus ab aliis, & oblitus officii, quod naturâ nobis insitum est, in summas angustias parentem coniecit, & abdicare se magistratu coegit: quum & Papam & plerosque Germaniæ principes haberet sui consilii factique socios. Itaque Cęsar factus est, eius nominis quintus, patre Leodii pôst mortuo in ærumnis. Aliquot pôst annis in Italiam vadit ingenti cum exercitu, vt dissidium, quod erat inter Rempublicam Imperii & pontificatum, componeret, & ferro patefacta sibi via Romam demum venit. Cæterùm, inde à Constantino, Cæsares conferebant honores ac dignitates Ecclesiasticas: id autem ægrè tâdem tulerunt pontifices opibus amplificati, quasi rem indignã, eaque de caussa pleræq; simultates omnes inter ipsos exarserunt. Hic ergò Cæsar, quum ius atque potestatem suam vrgeret, magnus est Romæ natus tumultus, ita quidem, vt excitatus noctu Cæsar, subuenire suis, qui passim cædebantur in vrbe, cogeretur. Profligatis autem factiosis Pascha-

lem II. capit, neque prius, quàm sibi factum esset satis, dimisit, sancito fœdere: sed reuerso in Germaniam Cæsare, Pontifex à pacto discedit, quod sanctissimis verbis iurauerat, & Cæsarem excommunicat. Ea res multos Germaniæ principes ad rebellionem commouit, & in his præcipuè Moguntinum. Cæsar in Italiam profectus, legatos ad pontificem mittit de pace, sed inter agendum moritur pontifex: ei succedit Gelasius II. Cæsar quod de electione non esset interpellatus, Romam venit, & alium constituit: Gelasius eiectus, Cæsarem & Papam ab eo constitutum excommunicat: quumque per Germaniam eius legati defectionem suaderent, ac principes idcirco conuenissent, domum redire Cæsar coactus est: sed interea mortuo Gelasio, Romani Calixtum II. eligunt. Is loco deturbat eum, quem odio Gelasii Cæsar creauerat, & intercedentibus nonnullis, cum Cæsare transigit.

Henrico V. succedit Lotharius eius nominis tertius, è Saxoniæ ducum famil. Hunc Sueuiæ dux Conradus oppugnabat indignè ferens ad Saxones rediisse rerum summam, & in Italiã profectus, occupandi regni causa, cum interim Lotharius Germaniam teneret, destitutus auxiliis, domum rediit, pacemque cum Cæsare fec.

Eius

Erat tum Romæ Pontifex Innocentius II. Huic aduersabatur Anacletus: & quoniam ampla natus erat familia, cedere fuit coactus Innocentius: verùm implorato Cæsaris auxilio, restitutus est. In Germaniam reuersus, & ibi rebus compositis, in Italiam redit Cæsar ingenti cum exercitu: ciuitates aliquot rebellãtes domat, & in his Anconam atque Spoletum: Siciliæ regem Rogerium ex Apulia & Campania profligat, & inde à Carolo magno vix alius maiora per Italiam egisse fertur. In lucẽ quoque tunc reuocatum fuisse traditur, bellorum tempestatibus oppressum ius ciuile, quod Iustiniani Cæsaris mandatu consutum esse diximus.

Successorem habuit Conradum Sueuiæ Ducem. Bauariæ dux tum erat Henricus, cognomento Superbus, & idem Saxoniæ dux per matrimonium, quod Lotharii Cæsaris esset gener. Is imperium affectans, & multa molitus in Cæsarem, proscriptus fuit, eiusq; possessiones aliis concessæ. Henricus autem recuperata Saxonia, quum in Bauariam contenderet, mortuus est relicto filio: in cuius gratiam Saxones rebellabant Cæsari, nec id modò, verumetiam Welpho, Henrici mortui frater, armis sibi vendicabat Bauariam, eiecto Lupoldo, cui Cæsar eam prouin-

ciam dederat. Paulò antè diximus, quemadmodum regem Siciliæ Rogerium Cæsar eiecerit, quum autem ad hunc modum tumultuaretur Germania, Rogerius occasionem nactus, inuasit Siciliam, & Cæsaris pręfectum exturbat: deinde Welphonem magnis instigat pollicitationibus, vt pergat facessere negocium Cæsari: facit idem Hungariæ rex, & ipse Cæsarem metuens. Tandem profectus in Saracenos & amisso exercitu, domum reuersus, quum in Italiam proficisci cogitaret rebus omnibus instructis, Bambergæ mortuus est.

Successit ei fratris filius, Fridericus Aënobarbus, Sueuiæ dux, eius nominis primus, heroici vir ingenii. Is initio regni, principes Germaniæ pacauit, & dissidium illud, quod erat de Saxonia Bauariaque sustulit, post magno cùm exercitu Italiam adit: Veronenses, à quibus erat contemptus, mulctat, & exempli caussa, primis aliquot laqueo gulam frangit. Circa Placentiam excubias sibi fieri iubet, à principibus omnibus, imperii beneficiatiis: Mediolanum obsidet, Astam diruit, Dertònam complanat. Romam profectus consecratur ab Adriano IV. ciues tumultuantes opprimit: Spoletum euertit, vastamque cædem facit: Langobardos domat, & superatis insidiis, quas Veronenses ei collocaue-

locauerant, in Germaniam redit: Palatinum principem, qui se absente turbas excitauerat, ignominiosè mulctat: Bohemiæ ducem constituit regem. Interea Mediolanenses multa superbè faciebant in vicinos, & Dertonam à Cæsare dirutam, restaurabant: itaque cum ingenti exercitu reuersus, Mediolanum expugnat, adiutus à Cremonensibus, à Papianis, & Nouarianis: capta vrbe, parcitum est multitudini, principum Germaniæ intercessu, quibus illi supplicauerant. Langobardia tota in suam potestatem redacta, legibusque constituta ciuitate, discedit ad alios ibi populos. Post eius abitum illi rebellant, leges præfixas contemnunt, munitiones ab eo factas demoliuntur: rursus igitur eò profectus, agrum totum populatur, &, quidquid ipsorum ditionis erat, euertit. Interea graues fiunt aduersus illum per Italiam conspirationes: in his etiam erat is, quem diximus, Adrianus Papa, qui quum planè statuisset eum excommunicare, mortuus est. In Italiam tertiò profectus Cæsar, Mediolanum funditus euertit, rebellionis authores capite mulctat, reliquam multitudinē in exilium ire cogit, &, Romam obsidens, magnam exercitus partem ex morbi contagione desiderauit. Soluta igitur obsidione, &, per Hetrutiam collocatis præsidiis,

Spoleti, Anconæ, Rauennę constitutis pro suo arbitratu, qui Rempublicam gererent, in Germaniam redit. Adriano pontifice mortuo, duo de principatu contendebant, absente Cæsare, Victor & Alexander III. In Victorem Cæsar quidem magis inclinabat: sed Alexander, competitorem, pòst etiam, augescente dissidio, Cæsarem excommunicat. Eam occasionem, conspicati Mediolanenses rebellionem faciunt, Cæsarisque præfectos in multis Italiæ locis eiiciunt, quosdam etiam laqueo suspendunt. Regressus igitur in Italiam dubio marte cum illis confligit: pontifex belli socius profugit Venetias. Facta demum pace per inducias, in Asiam profectus, aduersus Christianæ religionis hostes, & oppressus impetu fluminis in quod lauandi caussa sese dimiserat, periit.

Successor ei fuit filius, Henricus, eius nominis sextus. Is, mortuo Siciliæ rege Gulielmo, Rogerii filio, quum in Italiam secundò venisset, Apulia & Calabria deuictis, Neapoli quoque capta, Siciliam domat, magnis ibi relictis præsidiis, propter mobile gentis ingenium. Deinde Rauennæ & Anconæ, perque Apuliam & Hetruriam, optimates constituit: quum deinde filium suum Fridericum, adhuc infantem, imperii successorem designasset, de volun-

tate

tate Germaniç principum, in Siciliam profectus, vitam finiit. Et, quoniam ætate puer erat Fridericus filius, vt dictum est, plerique omnes, Philippum, eius patruum, suscipiendum iudicabant: sed vehementissimè Romanus pontifex obstabat, Innocentius III. Diuisis autem principum animis, quum hi Philippum, alii verò Saxoniæ ducem Othonem crearent, magnus ex ea re motus fuit exortus, prçsertim ad oram Rheni. Philippus verò, partim armis, partim humanitate summa deduxit aduersarios ad officium: ac deinde pacē cum pontifice quoque fecit, quem expertus erat infestissimum.

Occisus deinde in cubiculo, successorem habuit eum, de quo diximus, Othonem, Saxoniç ducem, qui in pontificis odium incurrit, quem prius habuerat amicissimum. Tandem etiam excommunicatus est ab illo, ideoque habitis comitiis, principes electores à pontifice sollicitati, vt alium crearent, Henrici sexti filium, Siciliæ regem, Fridericum, cui fidem dederant adhuc infanti, vt paulò suprà diximus, euocant è Sicilia. Occurrit quidem illi Cæsar Otho cum exercitu ad Rhenum vt transitu prohiberet: sed eiectus & in Saxoniam reuersus, mœrore, vt creditur, interiit.

Atque ita Fridericus est factus Cæsar, eius nominis II. Friderici Aënobarbi Cæsaris è filio nepos. Innocentius III. de quo dictum est antè, concilium habuit Romæ, Lateranense vocant: ibi decretum inter alia fuit: Vt chrisma simul & Eucharistia, quam dicunt hostiam, sub claui seruentur; vt quotannis priuata fiat confessio peccatorum: vt electio, facta per ciuilem magistratum in sacris beneficiis, vim nullam habeat: ne, qui sunt ordinis Ecclesiastici, fidelitatem iis, qui laici dicuntur, sine caussa promittant: ne constitutiones principum Ecclesiis præiudicent: vt ab omni contributione sint immunes Ecclesiastici: ne tributa soluantur ante decumas: ne diuorum reliquiæ monstrentur extra capsulam. Ad hæc, graue tum erat inter Græcos atque Latinos dissidium: nam super quibus aris Latini missificassent, eas contrectare Græci nolebant, nisi prius lauissent eas & expiassent: deinde baptisatos à Latinis rebaptisabant. Fit ergò decretum, vt ad Ecclesiam Romanam matrem suam reuertantur, quò scilicet ouile sit vnum & vnus pastor: nisi pareant, excommunicati priuantur ordine. Romam profectus Fridericus, ab Honorio III. consecratur. Qui passim erant per Italiam rebelles, domat, quosdam autem proscribit. Ex iis nonnulli Romam confu-

confugiunt, & Pontificis opem implorant. Ea res maximi dissidii dedit occasionem: nam suos aduersarios habere portum ibi atque domicilium, Cæsar molestissimè tulit. Gliscente odio, filium suum Henricum de consilio principũ designat imperii successorem, & principes Cremonam euocat ad conuentum: sed cùm aditu prohiberentur, factione pontificis & Langobardorũ, in Apuliam Cæsar reuertit, & aliquanto post moritur pontifex, eique succedit Gregorius IX. qui Cæsarem excommunicat, quod profectionem in Turcas, cui se voto astrinxisset, non susciperet. Cæsar deprecatus offensionem, seseque purgans, cùm nihil proficeret, Romam petit, pontificem deiicit, eiusque socios grauiter mulctat, & altero indicto Rauennæ conuentu impeditur à Pontifice profugo, qui passim ei multos excitauerat aduersarios. Mortua demum vxore, Cæsar, vt promissa præstaret, ac Reipublicæ consuleret, profectionem in Asiam suscipit: per ipsius absentiam verò pontifex bellũ facit, & Apuliã occupat. Re feliciter gesta, multisq; locis recuperatis, & in his Hierosolyma, certior factus de Italiæ statu, Cæsar, pactusq; cum hoste decem annorum inducias, redit cum exercitu, suaque facile recuperat. Pontifex nouo fœdere se communit Italiæ pro-

cerum, quos Cæsar mulctauerat, ac deinde rursus eum excommunicat, quod cum hoste pepegisset. Cæsar, quietis amans, per legatos agit de pace, quam vix demum impetrauit, ac in Germaniam idcircò redit. Pontifex autem, quum naturam mutare non posset, vastato Viterbio, Cęsarem rursus excommunicat. Ea re commotus vehementissimè Cæsar, fremens & iratus in Italiam redit: per Hetruriam, per Vmbriam, per Langobardiam, per oram Paduanam, mulctat omnes rebelles: pontifex idcircò ingeminat excommunicationē, & Venetos fœdere sibi coniungit. Cæsar per Italiā grassatus, & plerisque omnibus ad officium reductis, Romam obsidet, neque multò pòst moritur Gregorius Pontifex, cum Rauennam suos euocasset ad concilium, quò tamen illi, viis omnibus obsessis à Cæsare, peruenire non poterant: quidam etiam capti fuerunt.

Hic ille est, qui Decretales, vti vocant, Epistolas cōsarcinauit, magnam iuris pontificii partem plurimis onustam commentariis. Qua quidem in re mirum videri possit, esse homines, qui tantum elaborare velint, vt ea, quæ parum aptè, perperam etiam & minùs prudenter atque piè, sed & ridiculè dicta sunt, tamquam oraculum aliquod

liquod mordicus arripiant, & in iis interpretandis, enucleandis, vestiendis, omnem operam & ætatem consumant, quasi eò conducti essent, vt alienam stultitiam & errorem, vigiliis & labore suo maximo defendant, & in alterius impudentia, sui pudoris existimationem amittant. Illud quod Gratiani decretum vocant, diuersis locis habet inter alia: Sequendam esse regulam Ecclesiæ Romanæ, quæ sit beati Petri sedes: Non licere concilium habere, nisi permittente Romano pontifice. Leges Ecclesiæ Romanæ seruandas esse, tamquam ipsius Petri voce pronunciatas. Quod Ecclesia Romana iugum imponit, etiamsi tolerabile non sit, esse perferendum: Ecclesiæ ministros debere castitatem promittere, ne videlicet ducant vxores: Ei, qui non habet vxorem, licere concubinã habere: Papam in suo munere negligentem & remissum, nocere quidem, tum sibi, tum aliis, verumtamen à nemine posse iudicari, quod omnes ipse iudicet: Imperatorem debere subesse Papæ, non præesse: Reliquos omnes mortales ab hominibus iudicari, Papam verò, Petri successorẽ, à solo Deo: Papæ licere populum eximere à fide & iureiurando, quo principi suo tenentur. In Gregorii Decretalibus epistolis, & Sexto Bonifacii & Clementinis, &

Extrauagantibus, vti vocant, est inter cetera: Decretis conciliorum auctoritatem Papæ non subiici: Pontificis esse, Cæsarem electum approbare, vel minus idoneum reiicere: Duo præesse mundo luminaria magna, Solem atque lunam: Solis loco Papam esse, Cæsarem verò Lunæ: De adulterio & aliis criminibus, quod minora sint, Episcopis licere cum iis, qui deliquerunt agere remissius: De Ecclesiæ Romanæ priuilegiis Papam solum cognoscere: Excommunicatorum ossa iam sepulta debere exhumari & proiici. Papæ licere, imperatorem remouere loco & magistratu. Cæsarem teneri, vt fidem & fidelitatem pontifici præstet, per iusiurandum: Ecclesiasticos oportere solutos ac liberos esse ab omni sumptu, molestia, munere: Post mortem posse aliquem declarari hæreticum eiusque bona publicari. Filios hæreticorum ad præfecturam vllam ciuilem, aut sacram non debere admitti: Ad salutem esse necessarium, vt omnes homines Pontifici Romano subsint. Hæc paucula, ex ingēti aceruo desumpta, cuiusmodi sint nemo sanæ mentis est, qui non videat. Lex est, vt eam definiunt homines doctissimi, ratio summa insita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Lex autem omnis ad communem vtilitatem referri, & legis-

lator

lator ſic erga multitudinem atque Rempublicam affectus eſſe debet, vt pater ſuos erga liberos: quid autem in iis, quæ dicta ſunt, ſimile apparet? Ea verò non excuſare tantum, ſed etiam veſtire, & ornare, & illuſtrare nouis commentationibus, & quiduis dicere potius, quàm pati dignitatem illorum imminui, quæſo, cuius hoc eſt impudentiæ, ne quid grauius dicam? Si faſtus & auaritia, & dominandi cupiditas, & litterarum inſcitia perſuaſit illis, vt eiuſmodi facerent decreta, ſi ſententiis ipſi variant, nec alii volunt aliorum aſtringi legibus, quòd pari ſint poteſtate prędití, quęſo, cur te maceras, vt diſtorta & repugnantia componas & concilies? Omitto pelagus illud aut ſentinam verius, eam videlicet iuris papiſtici partem, quæ beneficiorum, vti vocant, & bonorum ſacrorum nundinationem continet. Quis enim fraudes atque technas enumerare poſſit? ne ipſi quidem, qui plurimis annis in eo mercaturę genere verſati ſunt, ſatis etiam omneis intelligunt aut norunt, quando nouæ ſemper excogitantur: ſed hoc argumentum & tempus aliud, & librum ſingularem poſcit: nunc ad propoſitum redeamus.

Vt Fridericus Cæſar, ita Galliæ quoque rex, Ludouicus, eius nominis nonus, in Syriam & Ægyptum cum exercitu penetra-

uit, & pòst in obsidione Tunetæ vrbis vitam finiit, anno salutis MCCLXX. Eo regnante, Guilielmus, Episcopus Parisinus quæstionem proposuit de beneficiis Ecclesiasticis re palàm disceptata vicit ea sententia, non esse fas cuiquam habere plus vno: sed eiusmodi decreta satis est recitasse tantum atque scripsisse. Gregorio successit Innocentius IV. ad quem, velut hereditaria successione, venit odium Cęsaris. Itaque Lugduni indicto concilio, Cæsarem euocat: non venientem excommunicat, dignitate priuat, hortatus Germanię principes, vt alium eligant: & hoc quidem eius decretum est, inter alia, typis excusum, quemadmodum & Cęsaris quædã extant ad diuersos reges Epistolæ, quibus & pontificum iniquitatem, & suam prolixè demonstrat innocentiam. Decreuerat Cæsar proficisci Lugdunum & periclitari fortunam: sed orta denuò rebellione per Italiam, vires omnes eò conuertit, & quum minus feliciter res gereretur, in Apuliam reuersus, cœpit languere, ac demum mortuus est. Alii periisse veneno, alii strangulatum fuisse dicunt à filio suo notho, Manfredo, qui Italiam pòst inuasit. Erat tunc magni nominis Azo iureconsultus, quem deinde sequuta fuit ingens illa scriptorum turba, qui, violato Iustiniani Cæsaris edicto, gra-

cto, graui quidem illo atque seuero, mundum referserunt innumerabilibus libris, unde nunc petenda sunt ea, quæ veteres illi copiosissimè doctissiméque tractarant. Nam aliorum alii scrinia compilant: neque scribendi finis est vllus aut modus, & opinionibus contrariis omnia redundant, vt propriè locum hic habeat, quod senex ille dicit, quum treis de Iure consuluisset: Fecistis probè, incertior multo sum, quàm dudum. Omitto technas, quæ plures quotidie excogitantur. Planè enim hìc accidit, quod Comicus inquit, vt in astu veniat aliud ex alio malum. Præclarè multa legibus esse constituta, sed ea Iureconsultorum ingeniis pleraque corrumpi Cicero queritur atque deprauari: quid si nunc viueret, & pyramides illas librorum & praxin nostram, & sacrarium illud legum tam fœdè pollutum, miseréque contaminatum esse videret? Quamquam sanè, sicut alias artes omnes in lucem Deus hac nostra memoria reduxit, ita quoque multos excitauit, qui bonarum litterarum instructi præsidio non pœnitendá operam in hac etiam parte collocant, vt rem videlicet pulcherrimam, hominumq; societati planè necessariam, immò donum cœleste, depromptum & haustum ex mediis Philosophiæ fontibus, nitori suo restituant, &

æquitati. Qui quidem ipsorum conatus, publicam non modo laudationem, sed remunerationem quoque meretur.

Ab eius morte per annos XXII. fere fuit interregnum, quum subinde alii, & alii eligerentur, qui tamen in ea temporũ perturbatione summam rei non tenebant. Interea regnum Neapolitanum à familia Friderici Cæsaris in potestatem Gallorum deuenit; ac pòst etiam Sicilia. Nam Gallicis armis tùm nitebantur pontifices: quanquam deinde grauissima bella super his regnis orta sunt inter Arragoniam & Andegauensem Gallicam familiam. Verùm hęc non sunt huius loci. Quum in eo statu fluctuasset tot annis respublica, sicut dictum est, Rudolphus Habsburgius creatur Cæsar. Is initio regni, motus, qui passim erant per Germaniam, componit: inde conuentibus aliquot actis, Bohemię regem, Ottacarum rebellantẽ inuadit, & ad pacis conditiones cogit, quas tamen ille, suæ coniugis impulsu, non multò pòst violat, & in Austria secundò congressus, in prœlio interficitur. Rudolphum adiuuabat Vngariæ rex, Ladislaus Chunus. Pace demum facta cum Bohemis, per matrimonia, Cęsar filio suo Alberto Austriam dedit, quam multis annis Bohemiæ rex possederat. Impeditus autem variis Germaniæ negotiis, non est

in Ita-

in Italiam Cæsar profectus: quamquam aliqui non multum huc inclinabat: & per iocum fertur narrasse fabulam aliquando de vulpe, quæ leonem simulatè ægrotantem, quodam in specu, non adibat, quod vestigiis aliorum animantiũ terreretur, ex quibus nulla rediissent. præfectum tamen in Italia constituit, ac velut imperii vicarium: deinde Flaminiam & Exarchatum, de quo non semel diximus, Ecclesiæ Romanæ confirmasse traditur, quum tennis admodum fructus ex iis locis ad ipsum rediret. Perpetuis enim simultatibus & Paparum inimicitiis defatigati Cæsares, facti sunt paullatim remissiores. Nec enim prius acquieuerunt pontifices, quàm illos extra fines Italiæ submouissent: & quia regum Galliæ præsidiis ferè nitebantur, ac per Episcopos Germaniæ factiones alebant, effecerunt tandem, quod pridem animo concupiuerant. Hic verò memoria repetendum est, quę sit facta rerum vicissitudo, quando illi, qui beneficio Cæsarum incolumes fuerunt, vitamque tolerarunt, & locum suum atque dignitatem retinuerunt, amplificati bonis illorum atque munificentia, dominatum sibi sumpserunt in eos, & patrimonio quoq; fraudarunt. Non solùm enim Italiæ bonam partem occupant, sed Siciliæ quoque reges atque Nea-

polis arctè sibi deuinxerunt. Nam hi & tributum illi annuum dependunt, & dignitatem imperatoriam suscipere prohibentur, nisi permissu illorum, & quum in possessionem ab eis mittuntur, hoc ipsum iurant inter alia. In Rudolphi tempus incidit illa memorabilis Gallorum clades per Siciliam. Quum enim insulam hanc tenerent, & more militari multa facerent insolenter atque libidinosè, per occultam coniurationem, dato signo, passim trucidati fuerunt omnes, quum ad preces vespertinas campanæ impellerentur. Facinus hoc vulgò vocant *Vesperas Siculas*. Fuit hoc anno M C C L X X X I. die Paschatis. Accepta pecunia, Rudolphus, Italiæ ciuitates multas, quæ ditionis erant Imperii, liberas & immunes fecit, Bononienses, Florētinos, Genuates, Lucenses, & alios. Conuocatis deinde Francofurtum principibus, filium suum Albertum designari sibi successorem frustrà petebat.

Mortuo successit Adolphus, familiæ Nassouicæ, qui non multò post inimicitias exercere cœpit cum Alberto, Austriæ duce: quumque suis moribus Germanię principes admodum offenderet, ac ipsum quoque Moguntinum, cuius opera factus erat Cæsar, loco remouetur, & eligitur Albertus, Austriæ dux, Rudolphi fili⁹, qui, cōtra-

ctis co-

discopiis & adiutus à principibus, Adolphū petit, & commisso prœlio, in agro Spirensi, Adolphus ab Alb. grauissimè sauciatus, à reliqua multitudine pòst interficitur.

Post eam victoriam Albertus, confirmandi sui caussa, ne quis priorem electionem esse vitiosam diceret, solenniter creari Cæsar pětiit. Ea re perfecta, Bonifacius octauus Pontifex reclamabat, neque ratum habere voluit, quod reliqui Principes fecissent. Quum auté aliquanto post grauissimum esset natū dissidium inter ipsum, & Philippum Pulchrum, Galliæ regem, approbauit Albertum, in eiusque familiæ laudem multa dicebat. Albertus demum à suis propinquis interfectus est; quum rebus omnibus instructus iter suscepisset, vt Bohemis filium suum Fridericum obtruderet regem. Bonifacius hic Gregorii noni decretalibus Epistolis, quæ libris quinque continentur, alterum volumen adiecit, quod Sextum vocat. Inter alia statuit licere Pontifici, abdicare se Papatu. Nam ipse non bonis artibus illud Celestino V. cui successit, persuasisse scribitur.

Ab Alberto fit Cæsar, Henricus, eius nominis septimus, è familia Luceburgica. I[illegible] suo Iohanne per matrimoniū facto B[illegible]æ rege, proficiscitur in Italiam, cui[illegible] status tunc erat miserrimus.

Nam inde à morte Friderici II. Cæsaris, per annos circiter LVII. neglecta fuit à nostris Imperatoribus Italia: quò factum est, vt variè dilaceraretur ab iis, qui potentiores erant, præsertim à Guelphis & Gibellinis, quæ duæ factiones plurimas habent iis in locis clientelas. Primùm ergò per Langobardiam præfectos constituit oppidis ac municipiis, & iureiurando sibi populos astringit; deinde Mediolani commoratus aliquandiu, frustra conatus eas, de quibus modò dixi, factiones conciliare: quumq; eius vrbis præfectus, Turrianus, illum ex improuiso cogitaret opprimere, patefacta coniuratione, & repulsis aduersariis, Vicecomiti præfecturam vrbis committit. Quæ sunt eius regionis vrbes omnes illius fidei se permittebant atq; potestati: sola Brixia rebellabat, quam longa captam obsidione, mœnibus nudauit. Inde per Genuam profectus & Pisis facto itinere, Romam venit, corònatus ab aliquot Cardinalibus, quoniam Pontifex Romanus, Clemens V. vrbe relicta, migrauerat in Galliam, & Auenione habitabat. Quum ab eo iusiurandum exigerent Cardinales, quod Pontifici præstandum esse dicerent, ille recusabat, neque tale voluit esse quo Papæ deuinciretur. Ea re cognita, pontifex, augendæ potentiæ caussa, formulam illam

ſtam generalem iuriſiurandi latiſſimè pòſt explicauit, & reliquis decretis, quæ nunc extant, inſeruit. Nam ipſe quoque leges multas compoſuit, quæ nomen ab eo retinent, & *Clementinæ* dicuntur. Ad hoc tempus, illi, qui *Templarii* vocantur, quorum ingentes erant opes, eodem impetu, diuerſis locis, trucidati fuerunt, & extincti. Galliæ rex Philippus Pulcher, magnam facultatum ipſorum partem, permiſſu Pontificis occupauit. Damnatum deinde fuit nomen eorum atque memoria: & in concilio Viennenſi, quod per Galliam erat, ipſorum poſſeſſiones attributæ fuerunt iis, qui Rhodii dicuntur equites. Hoc etiam tempore Philippi regis, & Papæ Clementis authoritate fuit Aurelianenſis academia conſtituta.

Mortuo tandem Henrico non abſque grauiſſima veneni ſuſpicione: ſepultoque Piſis, acerrimæ contentiones ortæ ſunt in Germania ſuper electione. Nam de principatu contendebant Fridericus, Auſtriæ dux, Alberti Cæſaris filius, & Ludouicus, Bauariæ dux: Ludouicum Aquiſgrani, Moguntinus Epiſcopus: Fridericũ verò, Bonne, Colonienſis inaugurabat. Iohannes autem XXII. Pontifex Romanus vtrumq; ſalutabat Cęſarem: in Fridericum tamen propenſior. Quæ quidem res magis etiam

simultatem incendit. Collectis vtrimque copiis, magna vi dimicatur ad Eslingam, Sueuiæ oppidum, sed æquo ferè marte: deinde rursus maiori impetu in Bauaria: quo quidem in prœlio captus est Fridericus, bona suorum militum parte desiderata. Dimissus tandem, domumque reuersus, aliquot pòst annis moritur. Ludouicus ergo rerum potitus, Italiam cum exercitu petit, quamuis inuito pontifice: municipiis & oppidis passim constituit præfectos: deinde Mediolani coronatur ab Archiepiscopo, & missis Auenionem legatis ad Papam, semel atque iterum, de solenni inauguratione, quum nõ impetraret, Romam proficiscitur, vbi Mediolani res constituisset. Magna cum gratulatione exceptus Romæ, coronatus est, ab vno & altero Cardinali. quumque Pontifex ingeminaret excommunicationem, ille, de consilio procerum, Papam alterũ creat. Ad hunc modum flagrabat odium inter eos longè vehementissimum, & intercedebant grauissimæ vtrimq; criminationes. Annales Galliæ tradunt Carolum Pulchrum, regem, Philippi filium, omnium primum Iohanni Papæ decumas in Galliis permisisse bonorum sacrorum, & prædam inter ipsos fuisse diuisam, pontificẽ autem hoc sollicitasse potissimum, vt in Cæsarem ei pecunia
suppe-

ſuppeteret. In Germaniam reuerſo Cæſare, moritur Papa: ſucceſſor eius Benedictus XII. Cæſarem & ipſe excommunicat, & dignitate priuat. Francofurtum ergò conuocatis principibus, graui habita oratione, Cæſar, de pontificum iniuriis queritur, fidei ſuę rationem exponit, vetuſtas Imperii leges profert & explicat: ſimul oſtendit, quàm nihil ad Epiſcopum Romanum pertineat Imperii reſpublica: nam qui de voluntate principum ſit electus, eum eſſe reuera Cęſarem, etiamſi nullus interueniat pontificis vel aſſenſus, vel conſenſus, vel conſecratio: totum enim iſtud, quandam eſſe ceremoniam, quæ paullatim irrepſerit, & nunc nimium aucta ſit, non abſque magno Imperii tum dedecore, tum detrimento. Mortuo demum Benedicto ſuccedit Clemens VI. qui longe fuit omnium violentiſſimus, & conditiones proponit vehementer ignominioſas, iiſque repudiatis acerbior multò factus, grauiſſimè monet principes, vt alterum eligant, eiuſque rei tempus etiam præfinit: niſi faciant, ſe daturum operam, ne diutius Eccleſia patrono careat & aduocato. Fluctuante ad hunc modum Republica, quum interea mortem obiret Ludouicus, eligitur Bohemiæ Rex, Carolus, Iohannis filius,

Henrici VII. nepos. Paullò ante hoc tempus maximi belli nata fuit inter Gallos & Anglos occaſio. Cùm enim Carolus Pulcher Galliæ rex, non relictis liberis maribus, è vita diſcederet, quod fuit anno MCCCXXVII. Eduardus Angliæ rex, eius nominis tertius, quod eſſet Caroli ſororis Iſabellæ filius, regnum ſibi deberi contendebat: proceres autem Galliæ, qui dicuntur pares, ad Philippum Valeſium, mortui regis Caroli patruelem, rei ſummam detulerunt, excluſo non ſolùm Eduardo, ſororis filio, ſed etiam regis filia poſthuma, quod eius regni hereditatem ad filias minimè pertinere dicerent. Hinc bellum grauiſſimum, quod ne nunc quidem eſt conſopitum.

Carolus eius nominis quartus, Cæſar, initium habuit regni turbulentum. Delata fuit etiam ſumma rerum Eduardo Angliæ regi, verùm is impetitus bello Gallico, recuſaſſe traditur. Poſt varias deinde ſimultates in Germania ſedatas, Carolus in Italiam proficiſcitur, deque conſenſu Papæ Innocentii VI. qui in Galliis erat, Romæ coronatus ab aliquot Cardinalibus, ea lege, ne vel Romæ, vel in Italia diutius hæreret, Mediolanum redit, & familiæ Vicecomitum, qui tunc Mediolani multum poterant, conceſſit, vt per Langobardiam eſ-

ſent

sent Cęsaris perpetui vicarii: cuius quidem beneficii caussa, ingentem pecuniæ vim ab illis accepit, nec ab iis modò, verùm ab aliis etiam populis, quibus aliquid esset largitus. Quæ sanè res Imperii vires, ea quidem in regione, plurimum eneruauit. Ex Italia postquam rediit, conuentus egit principum, & decretum illud Imperii fecit, quod *Bullam auream* vulgò vocant: postremò, filium suum Wenceslaum, imperii successorem designauit, quod magnis largitionibus vix tandem obtinuisse scribitur, neque multò pòst mortuus est. Ipso Rempublicam gerente, Galliæ rex, Iohannes, Philippi Valesii filius, commisso prœlio cum Anglis, qui tunc bonam Aquitanię partem & vrbem Burdegalam tenebant, captus non procul à Pictauio fuit, cum natu minimo Philippo, qui postea Burgundiæ dux fuit, cognomento fortis, vel audax. In eo prœlio ex prima nobilitate complures occubuerunt. Annalium scriptores tradunt, Anglos fuisse non supra septem millia, quum Galli maximis copiis eò venissent, ad sexaginta circiter millia. fuit hoc anno MCCCLVI. duodecimo Calendas Octobris. Deductus in Angliam rex captiuus, anno septimo pòst vitam ibi finiit.

Wenceslaus, naturâ & educatione, & vitæ genere admodum vitiosus, vt quidem

de illo proditum est litteris, planè Rempublicam neglexit. Accepta pecunia, Iohannem Galeatium, ex Vicecomitum familia, Mediolani ducem & Insubriæ constituit; hominem auarum & crudelem. Eo regnante, Iagello, dux Lituaniæ, post mortem Ludouici regis, creatur Poloniȩ rex, de voluntate procerum, eius, qui nunc ibi rerum potitur, Sigismundi II. proauus, tunc primùm sacro fonte initiatus, & vocatus *Vladislaus*. Vngariæ rex autem Sigismundus, prœlio victus fuit à Baiazete Turcarum imperatore, ad Nicopolim, tertio Calendas Octobris. Galliæ rex Carolus, eius nominis sextus, insignem equitatum auxilio miserat in Vngariam ductore Iohanne, Philippi Audacis Burgundiæ ducis filio: qui captus eo prœlio fuit, & adductus ad Turcam, in maximo versabatur vitæ discrimine, quod tamen euasit. Id autem sic accidisse ferunt Galliæ scriptores annalium: Erat Baiazeti familiaris quidam Physiognomus, ex eorũ grege, qui se profitentur hominũ mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere: is contemplatus captiuum, author imperatori fuit atq; suasor, vt eum dimitteret incolumem: fore enim, vt, domum reuersus, maximum incitaret incendium, quo bona pars esset Europȩ, vel orbis Christiani cõflagratura. Sic

ille

ille persuasus, hominē dimittit & reliquos ex nobilitate captiuos, vbi pretium persoluissent liberationis ad ducenta coronatorum aureorū millia. Quum in Galliam rediisset ille, simultatem cœpit exercere cum Ludouico, Aureliano duce, fratre regis. Nam is per valetudinem regis, propè deploratam, volebat Rempubl. gerere, quòd proximus esset agnatus: Burgundus verò, quod & patruelis esset regis, & ætate præcederet, mortuo iam patre Philippo, sibi potius deberi contendebat administrationem. Augescente igitur indies magis atque magis offensione, dux Aureliæ tandem, nocturno tempore, Lutetiæ fuit interfectus, à cœna domum rediens. Erant autem à duce Burgundiæ submissi percussores, quod nec ipse postea diffitebatur, & factum etiam defendebat. Fuit hoc anno MCCCCVII. nono Calendas Decembr. Anno XII. pòst, quum pacificandi caussa dux Burgundiæ venisset ad locum constitutum, per fidem circumuentus, à quibusdam Aureliani ducis mortui familiaribus, qui coniurauerant in eius caput, fuit interfectus, præsente Carolo Delphino, regis filio, qui disceptationi caussæ præerat. Hoc illud est seminarium belli, quod inde ab eo tempore, inter familias illas duas, ad hanc nostrā ætatem vsque, subinde reuirescit.

Quum propter ignauiam contemptus esset Wenceslaus, principes ei magistratum abrogant, & Bauariæ ducem Robertum, Palatinum, eligunt. Is ad emendandum ea, quæ Wenceslaus peccasset, animum statim adiecit, neque ratum habere voluit, quod ille Johanni Galeatio concesserat, & Insubriam denuò cogitabat in ditionem Imperii redigere: quumque propter hanc, & id genus alias caussas, in Italiam contenderet, impeditus fuit & repulsus ab eo, quem diximus, Galeatio. Valdè tum erat turbulentus Italiæ status, Caroli & Wenceslai potissimum culpa, qui nimium iis populis indulserant. Nam, præter Galeatium, nuper factum Mediolani ducem, Veneti etiam, & Florentini, & Genuates bellum faciebant vicinis, totumque ius in armis positum erat atque potentia. Deinde per diuturnam absentiam Pontificum, frequentes Romæ fuerant natæ, ac plenæ periculi simultates. Mediolani dux Galeatius bellũ tunc inferebat etiam Florentinis, qui, sui vlciscendi caussa Cæsarem magnis pollicitationibus in Italiam rursus euocarunt: quumque Patauium venisset Cæsar voluntate Venetorum, qui & ipsi Galeatium oderant, nec apparatum videret amplissimis respondere promissis, in Germaniam reuertit, Italiæ deposita omni

cura,

cura, quæ post intestinis malis grauius etiam labefactata fuit.

Roberto successit Sigismundus, Wenceslai frater, Hungariæ ac deinde Bohemię quoq; rex. Ad hoc tempus tres erant Pontifices, Iohannes XXIII. Gregorius XII. Benedictus XIII. Ita quidem, vt horum factionibus propè omnes Europæ prouinciæ diuiderentur. Nam inde ab Innocentio tertio, sicut ipsorum habent libri, per annos ducentos nullum fuerat concilium publicum, & corruptissimus erat ordinis Ecclesiastici status, quum inexhausta quædam vitiorum & morborum colluuies inundasset, ac ferè medicinam respueret. Fuit enim interea Bonifacius octauus, qui sibi Papalem simul & imperatoriam dignitatē arrogabat: pòst, alter ab eo, Clemens V. Burdegalensis, rogatu Philippi Pulchri, Galliæ regis, vrbe Roma deserta, curiam transtulit in Gallias: ab eius verò morte, quum Cardinales grauiter diffiderent inter se, per annos aliquot fuit interregnum, & Lugduni tandē creatus est Papa, Iohannes XXII. Cadurcus. Qui fuit ab hoc Papa quintus, Gregorius, eius nominis vndecimus, quum in Galliis Romana curia per annos iam LXXI. consedisset, Romam rediit: sed, eo mortuo, de papatu certabant Vrbanus sextus, Neapolitanus, &

Clemens sextus, Sabaudus: quorum ille quidem, Italorum, hic verò Gallorum pręsidio nitebatur; ille, Romæ commoratus, hic autem Auenione: quumque vitam hi finiissent, illi, quos diximus, tres, in eorum locum à diuersis factionibus electi fuerunt, eratque tum papatus triceps. Deplorabant tunc statum Ecclesiæ multi doctrina præstantes viri, tam Itali, quàm Galli, satis acriter insectati temporis illius corruptelam atque mores, quantum quidem in illis tenebris videre licuit. Ex iis Petrarcha, quum hærerent Auenione Pontifices atque Cardinales, vrbem illam vocabat meretricem Babylonicam. Eius ergo dissidii componendi caussa, conciliū in Germania cogitur Cōstantiæ, de cuius arbitrio tribus illis abrogatur magistratus, & eligitur Martinus V. Hoc in concilio, propter dogma, fuerunt exusti Iohannes Hussus, Hieronymus Pragensis, tametsi fide publica Cęsaris eò venissent. Sigismundus Cæsar admodum laudatur, quòd tunc Reipublicę caussa plerosque omneis Christiani nominis reges adiit, hortatus illos, vt in commune consulerent. Rebus igitur in Germania compositis, in Italiam venit: gerebant tunc bellum terra marique Veneti & Flor[illegible] i-ni cum Philippo Maria, Iohannis Ga[illegible] ii filio, Mediolani duce. Romā deind[illegible] [illegible]
fi[illegible] s,

fectus à pontifice Eugenio IV. consecratus est, inde Basileam rediit, vbi tum alterum erat coactum concilium.

Hic successorem habuit Albertum, Austriæ ducem, Hungariæ, Bohemiæque regem, qui, ciuilibus & Turcicis bellis impeditus, in Italiam non venit. Hoc circiter tempore, rursus excitata fuerunt ingenia, quæ bonas artes, linguas atque litteras excolere cœperunt; in Italia, quidem primò, quum Græcorum illi studiis adiuuarentur, pòst etiam apud Germanos, Gallos, aliosque populos: & quum typographicum inuentum accederet, maximasque commoditates adferret, incredibile est quàm felix & optata fuerit facta progressio. Nunc enim perpetuatis ab illo tempore studiis, eò deuentum est, vt cum eruditissimis olim sæculis hæc ætas nostra conferri possit, & hoc nomine sit inprimis beata, quòd hanc optimarũ artium & linguarũ scientiam, vera sui cognitione Deus illustrauit etiam, quum veteres illi, tantis litterarũ præsidiis instructi, homines eloquentissimi, profundis essent immersi tenebris, & summum illud bonum, de quo tam multa scripserunt, frustra inuestigarent.

Alberto successit Fridericus III. Austriæ dux, qui, Romã placidè profectus, & consecratus à pontifice, Nicolao V. domũ re-

diit, nec in Italia quidquam mouit. Regni ipsius anno quarto, Vladislaus, Vladislai filius, Poloniæ simul & Vngariæ rex, quum Eugenii IV. pōtificis impulsu violasset inducias, ab Amurathe, secūdo eius nominis, Turcarum Imperatore, prœlio victus ad Varnam, seu Dionysiopolim, vndecima die Nouēbris, occubuit. Nono pòst anno, Constantinopolim vi cepit Mahometus, Amurathis filius, quàm eius heredes iam per annos centum & treis occupant, constituta sede regia. Vladislao successit, in Polonia quidem, Casimirus frater, in Vngaria verò, Ladislaus, Alberti secundi Cæsaris filius postumus.

Successorem Cęsar Fridericus habuit filium Maximilianum. Paulo sub mortem Friderici, Ferdinandus, rex Hispaniæ, pulsis Barbaris, Beticam, quæ Granatę regnū vulgo dicitur, suis finibus adiunxit. Maximilianus, inter alia multa, cum Venetis quoque bella gessit.

Hunc secutus est Carolus, è filio Philippo nepos, Cæsar, eius nominis quintus, longè potentissimus, qui rerum hodiè potitur.

Ex iis igitur, quæ commemorauimus, liquidò apparet, quomodo Romanum imperium, quo nullum fuit nec erit potentius, propè sit omninò dissipatum. Nam per

Asiam

Asiam ne vestigium quidem, aut latum vnguem, sicut prouerbio dicitur, habemus: occupant omnia Turcæ, Scythæ & alii nostræ religionis hostes: Africam totam amisimus, nisi quantum superioribus annis à Carolo V. Cæsare recuperatum est, quando Aënobarbo, Turcico legato, Tunetam ademit, gloriosam adeptus victoriam, & regem ibi constituit, ipsi vectigalem, & anno decimo quinto pòst, Africam vrbem oppugnatione cepit. Auulsa est Lusitania, Hispania, Gallia, Britannia, Dania, Sarmattia, Pannonia, Illyricum, Græcia tota, cum vicinis regionibus: adhæc Sicilia, Sardinia, Corsica, Baleares insulæ, Allobroges: quæ quidem prouinciæ suos habent dominos, qui plenam in omnibus potestatem obtinent, & ad Imperii rationes ne tantillum quidem conferunt. Videamus nunc Italiam, priscum & auitum ac primum Romani imperii patrimonium: hæc ipsa verò, quid nobiscum habet commune? Calabriam, Apuliam, Campaniam, Neapolim, auita successione tenent Hispaniarum reges. Vrbem Romam, Cæsarum domicilium atque sedem, agrum Picenum, & Flaminiam, & Hetruriæ partem occupant Romani Pontifices, qui non modò non agnoscunt Imperium, sed Cæsares etiam imperiique præfectos tenent sibi deuinctos. Quæ sunt

iis locis potentiores ciuitates, aut ſuos habent regulos, aut factionibus indulgent, nihilq; planè ad nos pertinent. Iam Veneti, quàm poſſident egregias non ſolum vrbes & municipia, verùmetiam prouincias, ipſi interim liberrimi, & ab Imperio Rom. planè ſeiuncti! Inſubria verò, quæ vulgò *Langobardia* dicitur, aliquanto quidem propius ad nos pertinet, ſed & ipſa fluctuat, nec certum vllum emolumẽtum ad nos illinc redit. Poſtquam enim noſtri quidam Cæſares, vt ſuprà dictum eſt, primo Vicecomites, vt vocant, ac deinde duces ibi cõſtituerunt, quàm miſerè dilacerata fuit, & quàm nihil ab eo tempore nobis contulit! Ortis enim bellis, cùm noſtri Cæſares eam negligerent, eiectis Vicecomitibus, occupauit illam Sfortiarum familia, quam deinde Galliæ reges Ludouicus XII. & Frãciſcus primus eiecerunt: & hic quidem per annos ſex regionem illam tenuit, donec Carolus V. Cæſar eam recuperauit. Ex omni igitur Italia nihil fructus ad Imperium redit: nam neque noſtris conuentibus interſunt, nec ad publicos vſus atque neceſſitates aliquid contribuunt, niſi quantum vel ſua ſponte, vel alioquin in gratiam Cæſaris faciunt. Sola ſupereſt Germania, quæ ſemper aduerſata Romanorum imperio, & ſubinde rebellans, vt è ſuperio-

ribus

tibus constat, tandẽ à Carolo Magno Cæsare collecta fuit, & in vnum redacta corpus: ac deinde, quum eligendi Cæsaris potestas ad Septemuiros delata fuisset, vt suprà demonstrauimus, facta est Cæsarũ domicilium atq; sedes. Atque hîc tamen considerandum est etiam, quàm ægrè potuit coalescere hoc ipsum quantulumcunque corpusculum imperii, conflatum in Germania. Quę enim non dissidia fuerunt apud nos, & bella ciuilia? Totum igitur illud, quod hodiè Imperii nomine censetur, intra Germaniæ fines includitur; nam foris & extra limites illos, nihil superest. Quamquam & intra hos ipsos fines tam modicè circumscriptos, videmus, quemadmodum non pauci tergiuersantur, & se, suaque, quantum possunt, ab Imperii ditione subducũt: vt interim de vicinis regibus & aliis nihil dicã, qui ab hoc ipso tam tenui, & exangui corpusculo, quod vix ossibus hæret, decerpunt & auellunt quotidiè, quantum possunt, & suæ ditionis efficere conantur, quod erat Reipublicæ.

Vt autem ad finem aliquando perueniamus, Danielem de his rebus omnibus vaticinantem, paucis accommodemus. De statua, quam per somnium Nabuchodonosor vidit, suprà diximus: huc postea recurremus, nunc alia loca videamus.

Capite VII. describit quatuor animalia, quæ per somnium ipse vidit ex Oceano prodire, leonem, vrsum, pantheram: quartum & postremum ait fuisse terrificum & horrendum aspectu. Leo denotat regnum Assyriū: alæ duæ, quas illi tribuit, sunt duo veluti membra illius imperii, Babylonia & Assyria. Per Vrsum significatur regnum Persicum, à quo fuit deuictum Babylonicum: tres costæ, quas inter alios dentes in illius ore fuisse scribit, sunt tres præcipui reges huius Monarchiæ, Cyrus, Darius, Artaxerxes, qui præ cæteris claruerunt, & multam carnem ederunt, vt inquit, hoc est, complures populos suæ ditioni coniunxerunt. Panthera est Alexandri M. seu Græcorum imperium: quatuor illius alæ & capita, sunt quatuor regna, quæ post Alexandri mortem ex illa Monarchia prodierunt. Quartum & postremum animal, est Imperium Romanum: decem cornua, sunt eius membra, seu partes, cuiusmodi sunt Syria, Ægyptus, Asia, Græcia, Africa, Hispania, Gallia, Italia, Germania, Britannia: nam illi hæc omnia tenuerunt. Iam, inter decem ista cornua, nascitur & prodit cornu quoddam paruulum, quod de decem illis cornibus, tria reuellit: istud denotat regnum Mahometicum siue Turcicū, quod ex humili initio natum in Romana Monarchia,

archia, tres præcipuas partes illius occupauit, Ægyptum, Asiam, Græciam: deinde, cornu istud paruulum habet oculos, & est contumeliosum aduersus Deum. Mahometus enim nouum doctrinæ genus proposuit, suis valdè gratum, & quod prudentiæ speciem aliquam haberet: hi sunt oculi, sed reuera Deum afficit cótumelia. Nam Prophetarum & Apostolorum scripta planè deleuit, & Christi beneficium nullum agnoscit, immò conuiciis exagitat omnem de Christo doctrinam. Ad hæc paruulum illud cornu bella gerit cum sanctis, & vehementer illos affligit, vt inquit, donec iudicium fecerit antiquus ille, cuius nec initium est, neque finis. Ex quo quidem clarè perspicitur, in hoc ipso imperio finem esse habiturum hoc mundi curriculum, nec vllum præterea futurú: sed abolitis omnibus mundi principatibus, venturum esse perpetuum illud regnú, cuius author & dux erit Christus.

Capite octauo Daniel describit arietem & hircum: hoc autem angelus ipse pòst interpretatur apertè, & arietem bicornem dicit esse Medorum atque Persarum regem, hircum verò, Græcorum imperium; & cornu illud magnum in ipsius fronte significare primum eius imperii regem: quòd autem eo cornu confracto, quatuor alia

cornua ſuccedant, notari dicit, quòd ex illo imperio quatuor ſint oritura regna, ſed robore & potentia minimè conferenda cũ primo illo rege. Videam⁹ ergò, quàm propriè & certò depinxerit Daniel Alexandrum Magnum, ducentis annis & amplius, antè, quàm ille regnaret. Fore enim dicit, vt hircus terram non tangat, hoc eſt, vt maxima celeritate bella ſua conficiat, & vt ab ipſius impetu, nemo poſſit arietem liberare. Nam XII. annis tantũ regnauit Alexander, tamque breui ſpacio temporis, Aſiam propè totam ſibi ſubiecit, vt ſupra docuimus: ac licèt incredibilis eſſet Perſarum atque Medorũ potentia, tamen tribus prœliis ordine victus ab illo Darius, vitã ſimul & imperium amiſit. Tradunt nonnulli, quum Hieroſolymam veniſſet Alexander, ſummum ſacerdotem ei recitaſſe Danielis locum iſtum: qua quidem vehementer ille fuerit exhilaratus. Deinde, quod ex quatuor iſtis cornibus, oriturũ ſit aliud, initiò quidem paruum, ſed poſtea valdè potens, quod grauiſſimè ſit afflicturum loca ſacroſancta: hoc ipſo pręnunciari dicit acerbiſſimas perſecutiones, quas Iudæi ſint paſſuri à poſteritate Alexandri M. à regibus Ægypti, atq; Syriæ, quas inter media eſt Iudæa. Nam cornu iſtud ex quatuor illis cornibus ortum experti ſunt Iudæi, Antiochu vi-

ce

delicet Epiphanem, Syriæ regem, crudelissimum vastatorem. Huc etiam applicandum est caput XI. in quo rursus de Alexandro Magno loquitur, eiusque successoribus, adeò quidem copiosè atque propriè, vt non vaticinium, sed historia quædam esse videatur.

Nunc tandem ad statuam Nabuchodonosor veniamus, de qua priori libro per occasionem diximus. Interpretationem autẽ ipsius de tribus primis Imperiis, quoniam & perspicua est, & temporibus ipsis comprobata, non repetam: de quarto solùm aliquid dicemus, quoniam & ad nos propriè pertinet, qui in eo versamur, & à Daniele describitur accuratiùs. Ferreum esse futurum dicit, quod reliqua omnia imperia comminuet sibique subiiciet. Ad demonstrandum istud, non opus est multis verbis: res enim ipsa loquitur, & ex historia rerum, quas enumerauimus, liquidò constat. Pedes autem illius, ac digiti pedum partim sunt ferrei, partim fictiles è testa. Sicut humani corporis pes finditur in digitos, ita Romanum Imperium, vbi constiterit aliquandiu firmum & innixum cruribus ferreis, ac totũ terrarum orbẽ in ambitu suo complexum fuerit, desinet in digitos, & corporis illa moles dissoluetur. Hoc ipsum etiam constat accidisse: nec

opus est explicatione. quid enim magis hodiè dissolutum est, quàm imperii illius amplissimi corpus? Et quamquam ita se res habet, tamen, quia planta pedis est ferrea, vt inquit, manebit firmamentum eius, neque prorsus confringi poterit, sed reliquiæ, nomen atque dignitas durabunt, donec Christus aduentu suo rebus omnibus humanis finé imponet. Quin ad summam tenuitatem redactum sit, dubitari non potest, ac luce meridiana clarius est. Arbor illa procera concidit, sed hæret adhuc atque consistit illius radix, non quidem succulenta, sic, vt propagari possit atque augescere, verùm exsucca prorsus & arida, sed tamen hanc radicem ac plantam ferreæ naturæ, nulla vis humana funditus reuellet, sed hærebit infixa solo, quoad ista rerum omnium fabrica destruetur. Sumus & hoc experti: nam tenuem hanc & angustam imperii possessionem, multi sæpè conati sunt euertere pontifices quoque Romani, ac postremo etiam Turcæ. Qui licèt magna perfecerint, & maiora sibi fortasse pollicentur, tamen non conflabunt eiusmodi molem, quæ cum Romana potentia conferri possit, neque seminarium istud Imperii, quod reliquum est, licèt aridum & flaccidum, euertent: nec enim quinta constitui potest Monarchia. Germania quidem

sola

ſola titulum ac poſſeſſionem habet imperii, ſed ſi vires coniungat & animos, vim omnem externam facilè depellat, ſicut non vno poteſt documento probari. Paucis abhinc annis ingentes fecerunt progreſſus, & ſuperato Boſporo Thracio, longè lateq; ſunt per Europam graſſati Turcæ, ſuamque nunc ditionem planè coniunctam habent atque finitimam Germaniæ, quæ ſanè maximo videtur expoſita periculo, ſicut etiam Italia, propter vicinitatem: ſed ſi Danielem propius intueamur, ſperare licet, vim atque potentiam illorum in ſummo nunc gradu cõſiſtere. Nam tria ſolùm cornua Daniel eis attribuit, vt ſupra diximus & illa quidem nunc obtinent, initio domini rerũ facti per Aſiam, deinde per Greciam & Ægyptum. Ac Græciæ quidem appellatione comprehendi poteſt, quidquid eſt in eo tractu regionum propè ad Illyricum vſque. Et quamquam hoc tempore non modicam Vngariæ partem occupant, & tametſi fieri poteſt, vt Germaniam, aut alias vicinas regiones diuexent: tamẽ, quoniam & certos intra limites illorum ditio conſiſtere debet, & Romanæ potentię minimè poterit conferri, ſicut iam demonſtrauimus, credibile eſt, has prouincias nõ eſſe venturas in illorum ditionem, ſic vt tres illæ ſunt hodierno die, Græcia, Ægy-

ptus, Asia. Bellum facturi sunt sanctis, & in Christianæ professionis homines immanitate summa grassabuntur, & durabit hic illorum furor ad finem vsque mundi, sicut Daniel clarè testatur. Atque hæc est eius vaticinii caussa præcipua, quò videlicet de postremi temporis ærumnis atque miseriis præmoniti & certiores facti, non despondeamus animum, sed liberationem expectemus, per aduentum Christi seruatoris nostri, qui statim has afflictiones, vt inquit, excipiet, ac in firmam & tanquillam stationem suos transportabit, & lacrymas ab oculis eorum absterget.

Quædam loca Danielis, ad Iudæos propriè pertinent, quibus & liberatio promittitur captiuitatis, & Messias ille, promissus patribus, intra certum ac ibi notatum & expressum tempus denũciatur esse venturus: reliqua autem vaticinia ad omnium postremam mundi ætatem pertinent, & ad eos qui tunc viuent, quum & paruulum illud cornu, Mahometi posteritas, bellum geret cum sanctis, & quum reuelatus atque detectus fuerit homo ille peccator & scelerosus, qui sedet in tem[illegible]o Dei, seipsum ostentans, ac si Deus e[illegible] [illegible]nam & huius tyrannidẽ Daniel præsi[illegible] [illegible]ficauit, vt Paulus in suis Epistolis dis[illegible] [illegible]è
int[illegible]

interpretatur. Sathanas, quem huius mundi principem vocat ipſe Chriſtus, quum ſemper aliâs, tum in vltima mundi deficientis ætate longè vehementiſſimè tumultuabitur, & omnis iracundiæ laxabit atque furoris habenas, & aduerſarios excitabit Chriſto, qui non modò vi armorum ſæuiant, verum etiam in fraudem & errorem abducant homines falſa doctrina, ſic quidem, vt ipſorum laqueos vix euaſuri ſint etiam electi. Nimirum, hoc illud eſt tempus, quod capite x i i. Daniel ſignificat, adeò prorſus afflictum & calamitoſum, vt nec ſimile fuerit vmquam, neque futurũ ſit. Nihil enim læti nobis pollicetur, ſed grauiſſimas perſecutiones denunciat, quando calamitates illas, de quibus loquitur, duraturas eſſe dicit, dum perficiatur diſperſio manus populi ſancti. Vexabitur ergo populus Dei paſſim per orbẽ terrarum, & affligentur pii diuerſis locis, quamdiu terrarum orbis conſiſtet. Quod quidẽ Prophetę, vel potius angeli teſtimonium ſpem nobis omnẽ præſcindit conciliationis & aggregationis. Nam de diſperſione & diſſipatione perpetua loquitur, & natis propter doctrinam ac religionem diſſidiis, tunc demum finem ſtatuit, quum ipſe Chriſtus apparebit. Verùm vt conſolę-

tur & erigat & ſuſtentet eos, qui tunc viuent, mox ab iſtis ærumnis mortuorum reſurrectionem ponit. quam vt lætam experiamur atque ſalutarem, magnis precibus orandus eſt Deus. Quantum verò Danieli ſit tribuendum, teſtatur ipſe Chriſtus, qui locum ex eo deſumptum pro concione refert, & auditoribus commendat. Cum ergo ſint afflictiſſima hæc noſtra tépora, ſtudioſè cognoſcendus eſt hic vates, qui nobis, in hoc mundi poſtremo curriculo poſitis, concionatur, ac diligenter introſpiciendus, vt & in his præſentibus malis, & aduerſum imminentes fluctus atque tempeſtates, vera nos & certa conſolatione, tamquam vallo quodam & aggere pręmuniamus.

CLAV-

CLAVDII SESELLII, VIRI PATRICII,

De

Republica

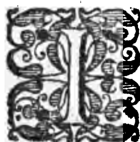
GALLIÆ ET REGVM OFFICIIS,

LIBRI DVO.

IOHANNE SLEIDANO *Interprete*.

SERENISSIMO PRINCIPI, EDVARDO, EIVS NOMInis sexto, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Regi, Iohannes Sleidanus S.D.

Nter alias Philosophiæ partes, qui doctrina reliquis omnibus præstiterunt, Plato & Aristoteles, hanc etiam diligenter atque copiosè tractarunt, serenissime Rex, quæ ciuilẽ societatem, & reipublicæ procurationẽ complectitur. Nec enim satis eße putabant, ea solum mandare litteris, quæ vel ad ingenii cuiusque culturam, vel ad formandos mores, vel ad sinceram atque perfectam animi tum voluptatem tum consolationem pertinent, sed elaborandum etiam sibi ducebant, quemadmodum publice prodeßent, & eam qua præditi erant, facultatem ex umbra in apertum solem proferrẽt. Hunc enim veluti finem suorum studiorum atque fructum eße voluerunt. Monuit eos haud dubiè, quòd passim in imperiis & magistratu illaudata conspicerent exempla, quòd plerique & ambitioni & suæ priuatim cupiditati maiorem, quàm utilitati communi operam darent, quòd suis emolumentis omnia metirentur,

tur, quòd fauorem, odium, gratiam, inimicitiam, magis quam iudicium, rationem, ac æquitatem in consilium adhiberent, quòd simulata sæpè clementia libertatem hominibus eriperent, ac regnum malis artibus occuparent, quod de Diis atq; religione tum temporis nota & vsitata, impie ac irreuerenter sentirent, quòd litteris atque virtuti minimum deferrent honorem. His illi caussis excitati, quod & varia doctrina, & longo rerum vsu, & consuetudine atque conuictu bonorum, & natura duce præstantissimum optimumque esse iudicabant, memoria prodiderunt, & cuiusmodi esse debeat Reip. forma, definierunt, vt etiamsi sui temporis condicionem atque statum non emendarent, tamen posteris relinquerent sempiterna sui iudicii monumenta. Nam hi ipsorum libri, quoniam optimis atque sanctissimis referti sunt præceptis, magno cum fructu & admiratione leguntur, & quamdiu studiis literarū suus constabit honor, in doctorū hominum non bibliothecis modo, verumetiam sermone, insignem locum obtinebunt. Cum enim natura hominum & vitæ ciuili nihil sit conuenientius aut stabilius, quam legitimo & æquabili imperio contineri, & quia vim atque seruitutem omnes oderunt: illi, quid magistratum deceat, & quantopere ipsos oporteat ab omni vel suspicione tyrannidis, nimiaque poten-

tiæ alienos esse, demonstrāt, & ad moderationem atque iustitiam & populi tutelam perpetuo hortantur, & quibus indiciis agnosci debeat tyrannus, dilucidè ostendunt, & eos, qui liberum nacti populū, in seruitutem redigunt, aut alioqui non suum faciunt officiū, acerbè grauiterque reprehendunt, & non hominem, sed feram potius atque belluam vocant eum, qui simulato pastoris atque parentis nomine, ciuitatem exhaurit, in eoque tantò plus sceleris esse dicunt, quò magis occulta sunt atque tecta rationes illius, qui damnum reipub. infert. Verum hæc aliquantò prolixius ego, quàm institueram; nunc ad propositum reuertar. Præter eos, de quibus dixi, Platonem & Aristotelem, alii quidam in simili versati sunt argumento, & superioribus aliquot annis, Claudius Sesellius *non infelicem operam in eo nauauit. Fuit hic natione Gallus, & iureconsultus valdè celebris, pòst etiam Episcopus Massiliensis, & Ludouici duodecimi, Galliæ regis, ad Leonem decimum Pontificem, aliquot annorum legatus, vir cum primis doctus, & cuius extant non paucæ lucubrationes. Nam & Thucydidem, & quædam Xenophontis, & historiam Ecclesiasticam, & alia multa Gallicè vertit, adeò quidem feliciter, vt etiam ii, qui Græcæ linguæ magnum vsum habent, plurimum ei tribuant: sed in leges etiam atque ius ciuile quædam*

dam scripsit ac in lucem emisit. Defunctus autem multis variisque negotiis publicis, & instructus plurimarum rerum scientia, tamquam supellectile quadam pulcherrima, contulit se ad otium & quietem, ut & Ecclesiæ, cui præfectus erat, officium suum præstaret, & reliquum tempus honestis litterarum studiis consumeret. Post mortem verò Ludouici regis, librum hunc, de Monarchia Franciæ, sic enim ipse vocat, Gallico sermone conscripsit, & Francisco primo, ad quem nuper erat, extincto Ludouico, delata regni summa, dedicauit. Nam etsi à curia se remòuerat atque foro, tamen, ut suum erga remp. atque patriam amorem declararet, absens, etiam regi suo prodesse voluit, eoque magis, quòd aulicæ vitæ morem omnem atq; statum habebat exploratum, & quàm multis adulatorum illecebris atque corruptelis expositi sint reges, præsertim ætate minores, non ignorabat. In hunc ergo librum, quicquid est optimorum præceptorum comportauit, & singularem quandam rationem secutus, quæ superioris ætatis atque etiam nostri sæculi viri docti tradidißent, non sibi putauit hæc accumulanda, sed præsenti rerum condicioni atque tempori totum accommodauit sermonem, & quod usu compertum haberet, diligentissimè explicauit. Et quamquam Galliæ regi peculiariter hæc scripta

videntur, tamen ad omneis æquè reges pertinent. Sunt enim reges omnes monarchæ, paucis quibusdam exceptis, & sicut nullius imperium agnoscunt, ita quoque summam merentur laudem, quando legum vincula, quibus populum coërcent, sibi etiam induunt ipsi. Hæc autem sunt ea, de quibus ille orationem instituit, officia, quæ regem principemque virum decent. quæ si negligat, neque lege se putet vlla teneri, splendorem atque gratiam omnem, & decus & nomen ipsum regium apud viros bonos amittit. Tribus autem vinculis author, quicquid est officii, quod regem oporteat præstare, complectitur, Religione, Iurisdictione, Politiâ. & hæc quidem ordine tractat, iisque totum librum absoluit. Quod secundum est, atque tertium, adeò copiosè, dilucidè, prudenter explicat, vt cuiuis etiam, mea sententia, satisfecerit: ad primum verò quantum pertinet, erunt fortaßè, qui non nihil in eo desiderent. sed his cogitandum est, qua vixerit ætate. Scripsit enim hæc ante annos circiter triginta treis quum in densissimis adhuc tenebris, & ill quem Plato describit atque fingit, specu de tinerentur hominum mentes: Quod igitur il le scribit, religionem esse regibus diligent colendam, & hæresim omnem profligandam & Ecclesiastici ordinis homines in hono habendos, & Apostolicam Ecclesiam pr cip

cipuè colendam & obseruandam: vera sunt ista, si rectè quis accipiat. Ille quidem, vt tum fuit rerum status, intellexit, quemadmodum & hodiè complures intelligunt, qui Deum existimant, vnum aliquem locum atque personam in Ecclesia voluisse præ ceteris eminere & esse illustrem. Nos autem verè ac generatim de rebus atque personis omnibus interpretemur. Nam & religionem reges colere debent, & hoc officium in primis requirit ab ipsis Deus: vt autem vera sit, non fucata, non ambitiosa religio, sed talis, quæ Prophetarum & Apostolorum habeat testimonium perpetuum & immutabile, prouidendum est ipsis. Hæresim nullam reges aut falsum dogma suos intra fines admittent: rectè. quæ sit autem hæresis, vt nunc quidem est eius vocis vsurpatio, non ex vulgi, vel eorum qui suspecti sunt, clamore ac præiudicio statuent, sed ab iis libris iudicium petent, qui testimonium ac suffragium habent ipsius Christi, quòd à Spiritu illo veri cõmonstratore dictati sunt, vt ad omnem vitam nobis præluceant. Viris Ecclesiasticis honorem deferent reges, pulchrè, si faciant quod est ipsorum professionis & ordinis. Nam alioquin vt regis est, doctos & pios Ecclesiæ præfectos amore ac beneuolentiâ complecti: sic etiam eius est prouidere, ne quid populus alienâ

culpâ detrimenti accipiat. Ecclesiæ, vel vt nunc loquuntur, sedi Apostolicæ primus atque præcipuus debetur honos, inquit ille. Audio: sed ad persuadendum rem tantam, nullum adduci possit argumentum efficacius, quàm si eiusmodi doctrina & vitæ sanctimonia & disciplinæ seueritas conspiceretur in iis qui huic loco præsunt, qualis fuit in his, qui Siluestrũ eius nominis primũ antecesserunt. Ex iis enim, vt quisq; fuit & doctissimus & innocentissimus, ita minimè honorẽ hunc affectauit. Hæc igitur & id genus loca huic libro admixta, neminẽ offendant, sed commodè interpretemur: ita nihil erit absurdi. Id autẽ eò magis faciendum est, quod ipsemet author sui temporis inscitiã & luxum & ambitionẽ grauiter reprehendit, & quàm nullus officiũ suum faciat, demõstrat, & reges ipsos incusat, quòd indignos populi curæ præficiant, quòd ambitio, fauor, gratia, corruptela primum locum sibi vendicant in hisce rebus, non secus imò plus etiã quàm in ciuilibus præfecturis. Quum igitur ad eum, de quo dixi, locũ, venietur, non erit subsistendũ, sed quæ sequuntur, antecedẽtibus accommodare oportet. Satis enim magnã laudẽ meretur, quòd eo tempore tantũ & vidit & ausus fuit pronunciare. Atq; his ego de caussis optimũ scriptorem è Gallico sermone Latinũ feci, ac tuo potissimũ nomini, rex Eduarde, dicandũ esse putaui.

Quam-

Quamuis enim pulcherrimi regni poßeßio ac hereditas a patre tibi relicta sit, tamen hoc nomine cumprimis es beatus, quòd in hac tenera ætate, illa quæ verè sunt & dicuntur bona, tibi comparas, eruditionẽ, optimarumq; rerum scientiã. Accedit, quòd eum habes à patre tibi datum custodẽ ac moderatorem, qui propter insignẽ virtutem ac studium pietatis, maximã est, apud exteros etiam, cõsecutus famam. Quod quum ita sit, elaborandum est, vt quas dotes & adiumenta & præsidia tibi largitus est Deus, naturæ, ingenii, fortunæ, educationis, ea omnia semper ad nominis ipsius gloriam & populi tui salutem conuertas. Plura non dicam, neque prolixius exhortabor, ne tuis doctoribus, ornatißimis viris, præscribere aliquid videar. Hoc vnum peto, vt iis, quos mitto, libris, Cominæo atque Sesellio, quorum vnus est historicus, alter politicus, & nunc aliquid temporis impendas, quando studiis litterarum totus es addictus, & in posterum, vbi grandior factus, rempubl. ipse gubernabis, vtrumque tibi familiarem facias. Nec enim pœnitebit operæ; & nescio an vlli extent Gallicè conscripti libri, cum his conferendi. quod & ipse, cum maius accesserit iudicium, aliquando sic arbitraberis. Vale.
Argentorati, mense Iunio, Anno Domini, MDXLVIII.

CLAVDII SESELLII, *DE REPVBLICA GALLIÆ, & Regum officiis,* LIBER I.

OMissis Philosophorum prolixis disputationibus, rem ipsam statim aggrediemur. Administrandæ ergo reipublicæ tria sunt genera. quum vni tantum rei summa permittitur, *Monarchiam*: quum pluribus atque præcipuis populi, *Aristocratiam* : vbi verò multitudinis est imperium, *Democratiam* vocant. Ex iis optimum statum esse putant Monarchiam, quando princeps est vir bonus & prudens & Reipublicæ amans. Quia verò difficilimum est in tanta potestate, seruare æquitatem : alterum genus, quod est optimatum & hominum delectorum, videtur esse præstantius & tolerabilius, & firmiore fundamento subsistere, quando videlicet ex omni multitudine ii præficiuntur, qui virtute & ingenio maximè antecellunt. nam qui sunt in his vitiosi, reliquorum imperio facilè coercentur.

tur. Tertium genus, quod ad promiscuum vulgus pertinet, semper habitum est tumultuosum, & periculi plenum, & viris præstantibus inimicum. Fit autem, vt Aristocratia commutetur in *Oligarchiam*, qui paucorum est dominatus, quando ex optimatibus & primis ciuitatis pauci quidam, velut coniuratione facta, honores & emolumenta omnia inter se partiuntur, & suas priuatim fortunas amplificare student, neglecta communi vtilitate, quam solam & in primis curare debebant. Relinquitur ergo, vt ex tribus nullum genus sit perfectum atque perpetuum. Temporibus enim omnia mutantur & deteriora fiunt: ac tunc in primis, cum augescunt & maximè florent, neque rarò fit, vt perturbatione quadam alterum alteri succedat. Exemplo est Respublica populi Romani, quæ totius orbis terrarum longè fuit amplissima. Eam initio gubernabant reges, inde consules, postea decemviri, sed & tribuni militum, ac postremò Cæsares. Consulum autem atque Senatus imperium ceteris fuit præstantius & diuturnius. Tunc enim aucta fuit ciuitas perpetuis incrementis. cuius rei caussa fuit, mixta & benè temperata gubernatio. Consules magnam in plerisque rebus authoritatem obtinebant, præsertim

foris, deinde senatus, qui ex optimis lectissimisque viris constabat, summam rerum moderabatur, & tamquam gubernator nauis, clauum tenebat, & quidquid alicuius esset momenti, ad eius cognitionem pertinebat. Populo etiam sua constabat dignitas in suffragationibus & distribuendis muneribus publicis; item, quum de pace, bello, & id genus aliis rebus aliquid statuendum erat. eaque de caussa creabantur tribuni plebis, quorum sine consensu ac voluntate non erant firma senatusconsulta, in eoque senatus ac populi imperio, potissima pars orbis terrarum in ipsorum ditionem peruenit. Et tamen, si quis omnia diligenter animaduertat, comperiet non fuisse perfectissimam reipublicæ formam. Ex multis vnum recitabo, quod parum ab eis prudenter constitutum, labefactauit amplissimum imperium, & ad vnius dominatum denuo perduxit, qui & ipse tandem concidit: ac vix nomen adhuc suum tuetur. Initio, post eiectos reges, quum senatus atque nobilitas nimis magnam sibi potestatem arrogarent: populus, qui nullo ferè in numero tum erat, grauissimè cōcitatus ob sui contemptum, secessionem ab illis fecit, & imperium detrectabat, neque prius recōciliari potuit, quàm sui quoque ratio haberetur, & vt placari posset,

multò plura senatus illi, quàm oporteret, concessit. ex quo deinde fonte manarunt dissensiones omnes atque discordiæ ciuiles, quæ perpetuæ fuerunt, sic, vt etiam exortis bellis contra finitimos, vix conquiescerent. quod in regum imperio numquam acciderat. Sic enim comparatum est, vt homines vni soli multò libentius quàm pluribus obtemperent, quibus sese putant esse pares. Iam, si paululum modo ipsis tribuatur, sensim plura sibi sumunt, ex eoque magna pòst oritur perturbatio, quod in populari statu vrbis Romę scimus accidisse, vbi nimium plebs lasciuiebat, tum propter tribunorum potestatem, qui optima sępè cōsilia euerterunt, tū propter publicorum munerum distributionem & ius suffragiorum, quoties de rebus arduis decernendum aliquid erat. Nam his in rebus omnibus plurimum poterant largitiones atque factiones. quò fiebat, vt qui donis & pollicitationibus multum valerent, ii viris bonis & reipublicæ studiosis præferrentur. Hi deinde recuperandi caussa quod profudissent, & vt ad largiendum suppeterent copiæ, socios & amicos populi Romani expilabant, & belli præfectis atque militibus, vt idem facerent, permittebant, partim emerendi fauoris caussa, partim metu, quòd in eadem ipsi es-

ſent culpa. Sic igitur vitiata fuit & omninò diſſoluta vetus reipublicæ forma, quam integerrimi, prudentiſſimique viri olim instituerant, & multis ſæculis, ad poſteros, veluti per manus deductam, ſeruarunt incontaminatam, donec auctis tàm priuatis quàm publicis facultatibus, omne vitiorum genus paullatim inundauit, & ciuilibus bellis materia subministrata fuit. Nam qui virtute & meritis non poterant honores atque dignitates in republica conſequi, ii multitudinis cupiditati & auribus ſeruiebant, & multa communis vtilitatis mentione facta, hoc ſolum ſpectabant, vt plebem in ſenatum inflammarent, ac ipſi, per eam occaſionem oppreſſis aliis, regnum occuparent. Hanc rationem ſecuti ſunt Gracchi, legis Agrariæ inuentores, quæ magnas excitauit turbas, ex eaque poſtea natum eſt illud inter Marium & Sullam diſſidium, quo vehementer fuit adflicta reſpublica. Nam & diſciplina omnis militaris, & ſenatus poteſtas, quam in belli duces atque legiones habere conſueuerant, hoc ipſo interiit, eóque deducta res fuit, vt qui viribus & armis plurimum poſſent, ii ſuo arbitrio rem gererent, non militiæ tantum, ſed domi quoque & in vrbe, neque iam ſenatui parérent, & quos inimicos ſibi crederent,

derent, eos omni genere acerbitatis diuexarent. Fecerunt hoc Sulla, Marius, C. Cæſar, & eo ſublato, M. Antonius, Lepidus, Octauianus, triumviri. & hic quidē ſuos collegas non deſtitit perſequi, donec ipſis euerſis, imperii ſummam ad ſe vnum traduxiſſet, quo quidem in principatu multa deſignauit in perniciem reipublicę. ac ipſius exemplum ſecuti ſunt poſtea reliqui propè omnes Cæſares. Hæc igitur incommoda nata ſunt in illo populari reipublicæ Romanæ ſtatu, eaque non pauci prudentes ac docti viri, multò antè quàm accidiſſent, præuiderunt, & ſcriptis quoque ſunt teſtificati, ſed impendentibus malis non potuerunt mederi. Is igitur quem dixi, ſtatus, quamuis ſit mixtus, non poteſt eſſe perfectus, quando ſumma rei eſt penes multitudinem. ac longè præſtat Ariſtocratia, cuiuſmodi videtur eſſe Venetorum reſpublica, quam certus primorum ciuiū numerus adminiſtrat, in eaque ſummus præſidet Magiſtratus, quem *Ducem* appellant. quod ipſum ad Monarchiam aliquo modo pertinere videtur. populare verò nihil eſt ibi. Nec enim vllam ibi poteſtatem plebs obtinet, verum ſenatui paret in rebus omnibus, & ſeueris coercetur legibus atque decretis. Hac ratione in tantam creuit amplitudinem ea ciuitas, & contra

potentissimos sæpè principes imperium suum ad hoc vsque tempus defendit. Nec enim perfectiorem rempublicam vlla vidit ætas, & qui rationes ipsorum perspexerit, idem quod ego, sentiet. Neque tamen est nihil quod ibi desideres, & illud quidem tanti momenti, vt & in summis aliquando fuerint angustiis ob hoc ipsum, & deinceps quoque esse possint, nisi caueant. Nam sicut corpus humanum ex quattuor constat elementis atque humoribus inter se contrariis, & quoad rectè se aggregauerint illi, valetudinem tuetur & auget etiam, paullatim verò, quum ex iis vnus aut alter luxuriari cœpit, quod temporis longinquitate fieri necesse est, in ægritudinem incidit ex illa dissociatione & inæqualitate; quumque vni membro medicinam facimus, alterum lædimus: ad eundē quoque modum, humana societas, quam ciuitatem appellamus, & corpus reipublicæ aggregatum ac constitutum legibus, initio quidem crescit & amplificatur, pòst, vbi ad summum euasit, in eodem statu consistit aliquamdiu, tandem verò propter disparem & contrariam eorum, ex quibus constat, naturam, instituta, mores, dilabitur & planè corruit. Vulgò numerari solent quinque gradus humanæ vitæ, infantia, adolescentia, virilis ætas, senectus, & ætas decrepita.

pita. Huncad modum viri quidam docti partiti sunt imperium Romanum, & certè cuiuslibet ciuitatis aut imperii consimilis videtur esse condicio. Atque vt ad institutum reuertamur, sunt in republica Venetorum, quæ, nisi emendentur, allatura sint aliquando multum incommodi. Ex iis præcipuum est, quòd soli nobiles, munera publica, in quibus aliquid est dignitatis & emolumenti, omnia ferè, aut maximam illorum partem obtinent, quod reliqui ciues, in quibus plurimi sunt facultatibus & ingenio præstantes, grauiter ferunt, eoque magis, quò nunc est amplior factus nobilium numerus. Qui verò in reliquis ipsorum ditionis oppidis habitãt viri nobiles, ii nullo ferè sunt in numero, & publicè minimùm possunt. quod eò videtur institutum esse, ne si cum imperio sint, motum aliquẽ excitent. Iam, qui Venetias incolunt ciues, consequendi aliquod munus aut prefecturam, spem nullam propè habent, eò quòd aucto, vt diximus, nobilium numero, vix satis est, quod in hos distribuatur. Alterum est, neque parui id momenti, quòd quum in continente bellum est gerendum, rei summæ præficiunt externos, non autem suæ gentis homines, veriti, ne qui exercitum habeat in sua potestate, regnum occupet & dominatum inuadat. Natura qui-

dem illi & vitæ instituto plus mercaturæ student quàm scientiæ bellicæ. quò fit vt pauci reperiantur in re militari præstantes. Verum in eo quod diximus, hoc est mali: quòd externi, quos mercede conducunt, non æquè sunt erga rempublicam affecti atque ciues, quorum ibi salus agitur. Et quamquam imperatori semper adiungunt legatos, quos sua lingua *prouisores* appellant, ad quos omnium consiliorum belli summa redit, & quorum absque voluntate nihil ille, quod alicuius sit momēti, constituere potest, tamen non est idoneum istud remedium. Nam quoniam hi, quos diximus, legati, plerumque sunt homines imperiti rei militaris, perfacile est, vt grauissimè errent. Deinde, exercitus imperatores, quum illorum se potestati deuinctos, & ipsis parendum esse vident, non ea sunt alacritate, neque fidelem operam præstant, & indignitate quadam commoti, non raro cupiunt malè rem administrari, eiusque rei documenta quædam proferri possint. Sed & inter nobiles ipsos existunt simultates. Nam qui originem ducunt ex primis illis reipublicæ auctoribus, ii multò se debere præferri putant aliis, qui postea sunt in eum ordinē allecti, ac nunc multitudine superant. Hæ duæ factiones, de dignitate, deque potioribus reipublicæ

præfe-

præfecturis ita contendunt, vt sæpè graues inter ipsos oriantur offensiones, dum suis cupiditatibus plus quam vtilitati communi seruiunt. Nam animi perturbationibus æquè ac reliqui homines, adficiuntur. Quamuis autem nullum adhuc ex eâ re magnum incommodum hactenus apud illos exstitit, quod prudentiæ quorumdam & eximiæ virtuti tribui debet: tamen metuendum est, ne tandem, vbi corporis humores, vt antea demonstrauimus, nimium aucti fuerint atque corrupti, morbus sese prodat, & adeò quidem vehementer, vt medicinæ non sit futurus locus. Et hæc quidem non eò pertinent, quasi aut meum sit, aut mihi sumam, aliquid in ipsorum republica vituperare: quæ, meo iudicio, longè est omnium præstantissima, eius quidem generis: sed vt demonstrem, fieri non posse, quin eiusmodi in statu atque forma reipublicæ, præsertim si ampla sit ciuitas, plura, quam in Monarchia, desiderentur. Nam singularis aliquis, qui solus rerum potitur, facilius mederi potest incommodis, quàm multi simul gradu & dignitate pares. Natura etiam comparatum videmus, vt vnum aliquem excellenti dignitate, plus reuereantur & obseruent & metuant homines, quàm coactum aliquem numerum delectorum, qui tempore com-

mutantur. Ratio quoque præscribit, in omnibus rebus ad vnum aliquem, velut ad caput atque fontem necessario confugiendum, & rem esse plenam incommodi atque periculi, quum plures simul imperium obtinēt. quin etiam doceri potest, Monarchias, etiamsi vel interitu principum, vel alio quopiam humano casu fuerunt immutatę, diuturniores fuisse & tranquilliores, quàm vel optimatum vel popularem statum, vt in Assyriis, & Ægyptiis, & Parthis, immò, vt propioribus vtamur exemplis, in Britannia, Hispania, Gallia videmus, quibus sanè prouinciis nullæ aliæ respublicæ, temporis longinquitate conferri possunt. Deinde, quæ regna successionis aut hereditario iure transferuntur, multò magis florent, iis, vbi suffragiis & optione res agitur, vt in imperio Romano satis apparet. Cuius rei hæc est caussa, quòd malis ferè artibus plerique ad fastigium illud enituntur, & vim sæpè faciunt. quod non semel accidisse constat, quum Cęsare mortuo, nouus erat deligendus. Ac faceret Deus, vt non eisdem artibus ad Pontificiam dignitatem, aliosque honores Ecclesiasticos, vbi sola virtus locum habere debet, multi contenderent. His igitur aliisque de caussis, quas vitandę prolixitatis gratia prætermitto, satis constare puto, vnius imperium

rium multò esse reliquis præferendum. Galliam verò ceteris regionibus præstare, acnon solum ad diuturnitatem, verum etiam ad incrementum & amplificationem, optimè esse constitutam, demonstrabo, si nonnulla, de quibus postea dicemus, expendentur, quod est factu non difficile. Et primo quidem singulare est illud, quod ad solos masculos Galliæ defertur imperium. *Salicam* vocant eam legem, qua istud cauetur, & optimo quidem consilio. Si enim feminę succedant, fieri posset, vt in externi alicuius potestatem rerum summa perueniat, in quo permultum sit futurum incommodi. Nam is quum & educatione & moribus & lingua & ingenio differat, à natura ipsa diligere quodãmodo cogitur, & in rebus omnibus præferre suæ nationis homines, iisque honores & præfecturas & vbicumque est aliquid emolumenti, communicat, qua quidem ex re necesse est graues oriri offensiones, ac inuidiam, tum multitudinis, tum nobilitatis. Quum verò soli masculi locum habent, certus ac perpetuus est hæres, quoniã qui genere proximus est, is indubitatò succedit, eumque populus reueretur & colit, vt magistratum suum legitimum, etiamsi remotiori gradu distet ab eo, qui decessit: quod nuper vidimus mortuo Carolo octauo: atque etiam

Ludouico duodecimo. Et quamquam superioribus annis, ac paullò supra hanc memoriam, vehementissimæ dissensiones grauissimaque bella videntur ob eam rem extitisse: tamen non obscurū est, eam caussam, quòd veri similitudinem aliquam haberet, obductam tunc fuisse. Nam & ius tandem obtinuit, eoque res deducta, & legibus ad eum modum est confirmata, nihil vt posthac turbæ sit idcirco metuendum, nulla etiam vt dubitatio residere deinceps possit. Atque vt doceam, quod facturum me dixi, Galliam prudenter ac bene præ ceteris gubernari: præsentem reip. statum, ac veteres etiam leges, quibus vsa fuit, explicabo. Illud in primis magni est momenti, regiam potestatem, ac reliquos omnes regni ordines, adeo commodis & æquis rationibus inter se deuinctos esse, ac velut coagmentatos, vix vt vllum possit inter ipsos magnum dissidium oriri. Scio equidem nihil esse firmum, nihil perpetuum in rebus humanis, & fore vti regnum hoc quantumuis amplum ac potens, aliquando corruat, quod omnibus aliis imperiis euenisse constat, vt suprà diximus: verum vt homines, quò sunt meliori corporis cōstitutione, & quò sunt in victu temperantiores, eò firmiori vtuntur valetudine: ad eundem quoque modum, regna, quò prudentiu

dentius administrantur, & quò melioribus vtuntur legibus, eò consistunt diutius. Atqui in Monarchiis, vbi successionibus est locus, vt in Galliis, plena detrimenti videtur esse illa principum mutatio. Fit enim sæpenumero, vt præstantissimo regi succedat aliquis ineptus & vitiosus, aut etiam ætate puer, in quorum vtroque multum inesse potest incommodi, vel propter illius, qui solus imperat, vel eorum, qui tutorio nomine rempublicam procurant, nequitiam. In eum verò casum res deuenire solent, quum Deus aliquam prouinciam, pro ipsius merito atq; scelere, vlcisci constituit. quod vbi fit, nullus est amplius humanæ prudentiæ aut rationi locus, ac tunc ferè solet euenire, quum regna maximè florent, quum ad summã felicitatẽ & amplitudinẽ excreuerunt, & quum propter potentiam nihil eiusmodi metuitur. quod eò fit, vt homines securi, ac velut ebrii dulci fortuna, rerũ humanarum mobilitatẽ, inconstantiam & imbecillitatẽ perspiciant, & Deum reuereantur, à quo salus & interitus rerum omnium dependet. Iam si qua eiusmodi tempestas nobis metuenda sit in Galliis, quod Deus auertat, in promptu sunt remedia, quibus & regem immoderatè dominantem, & eius, qui per æta-

tem regere non poteſt, nutricios & procuratores coërceamus, ita quidem, vt regi conſtet ſua dignitas, & non quodlibet, ſed quod iuri ac æquitati conſentaneum eſt, ei liceat. Optimis enim legibus ſanctiſſimiſque decretis huic rei proſpectum eſt, quæ non niſi magno negotio violari poſſunt, tametſi vis nonnumquam intentatur. Sunt autem tres, tamquam freni, quibus Galliæ regum ſumma poteſtas temperatur, *Religio, Iuriſdictio*, & *Politia*. Ad primum quantum pertinet, Galli ſemper præ ceteris valdè fuerunt dediti religionibus etiam tunc, quum Dei nullam haberent noticiam, & Druides, qui ipſorum erant ſacerdotes atque pontifices, præcipuam habebant authoritatem, vt Cæſar commemorat. Vbi verò Chriſti doctrina cœpit innoteſcere, primi omnium inter lõginquas nationes eam ſunt complexi, & ſemel admiſſam magno ſtudio tuentur ac retinent, in hodiernum vſque diem, nec vllam patiuntur hæreſim apud ſe reſidere aut inueteraſcere, quod & Hieronymus memoriæ prodidit. Et adeo quidem in hac parte ceteris antecellunt, vt & Britanni, & Germani, & Hiſpani ſuas Eccleſias ad Galliæ præſcriptum atque regulam non ſemel conſtituerint ac emendarint. Noſtrorum quoque regum ſemper maximè fuit inſignis ac

memo-

memorabilis diligentia & assiduitas, & ardor in profligandis hæreticis & defendenda Ecclesia: & ad hoc vsque tempus reliquæ nationes omnes, Lutetiam Parisiorum, velut ad vberrimum fontem, confluunt, discendæ caussa religionis. ac his, quas dixi, de caussis, *Christianissimi* cognomen, est huic regno attributum. Qui igitur acceptus esse populo, suumque studium illi vult approbare, hunc oportet religionis diligentissimum esse custodem. Nisi enim hoc interueniat populi de ipso iudicium, minus amant, & inuitissimi dicto sunt audientes, & si qua calamitas regnũ affligat, totum hoc regis tribuunt impietati, vt non semel est compertum: tametsi nonnunquam in aliis potius, quàm in regibus culpa residere solet. Quum autem ad præcepta religionis vitam accommodat, nihil agit superbè, nihil auarè, nihil iniustè: sin minus, iam cuiuis Episcopo vel Ecclesiastici ordinis homini, qui sit inculpatæ vitæ & acceptus multitudini, reprehendere illum & palàm admonere sui officii concessum est, absque vllius metu periculi, quandoquidem regi verendum est, ne si quid grauius in illum statuat, populi voluntatem alienet. Eiusmodi libertas nullo est in alio regno, quod sciam, aut certè non æquè magna. Sed à paruulis & ab ineunte ætate re-

ges ita ferè instituuntur, vt & Deum reuereantur, & ordinem Ecclesiasticum in honore habeant. Atque ista religionis opinio, quum videlicet persuasum est vulgo, principem vti propitio Deo, magnam ipsi beneuolentiam atq; gratiam apud omneis conciliat. Alexander Macedo, qui propter rerum gestarum amplitudinem appellatur Magnus, Ioue parente natum se prædicabat. Qui per Græciam olim fuerunt fortissimi duces, originem suam ad Deos referebant. Numa Pompilius, alter Romanorum rex, quia colloquium sibi esse cum Ægeria Dea fingebat, multò obsequentiorem populum in rebus omnibus effecit, quàm Romulus vi armorum & disciplina militari. Scipio Africanus idem fecisse dicitur. Ex iis verò, qui Christi doctrinam sunt professi, Constantinus & Theodosius, & Carolus Magnus, & alii quidam felicissimos habuerunt progressus, & fortuna sunt vsi maximè secunda, quòd religionis nomine ac opinione multitudini erant commẽdati. Reges igitur Galliæ, quia persuasionem istam populi vident suis rebus esse necessariam ad deuinciendos animos, etiamsi fortè natura & sponte sua minus ad pietatem inclinent, tamẽ diligenter cauere solent, ne quid publica reprehensione dignum admittant. Et hoc quidem

est pri-

est primum, vt dixi, frenum, quo regum suprema potestas inhibetur. Alterum est, *Iurisdictio*, quæ in Galliis maximè viget, ideoque sunt instituti Senatus atque Iudicia, quæ nostra lingua vocantur *Parlamenta*, vt ne plus, quàm iure cōcessum est, illis liceat. Eorum enim iudicum is est numerus, eaque potestas, vt decretis ipsorum rex quoque pareat, & in controuersiis aliquando caussa cadat, neque suis aduersariis, quibuscum litigat, præiudicare possit. Ab his etiam expenduntur litteræ regis ac intercessiones, & si quid est in iis vitiosum aut suspectū, repudiantur. Quantum ad crimina & maleficia pertinet, etiamsi rex alicui ignoscat & pœnam remittat, tanta est tamen illorum in his rebus seueritas, vt spe impetrandæ gratiæ, nemo ferè audeat aliquid grauius designare. Quamuis enim victi aliquando regis auctoritate, nimióq; fauore, dissimulare & actionem intermittere cogantur: tamen, vbi fauor ille paullatim desiit, eum qui deliquerit, grauius multò puniunt, quam si intercessionem nullam obtinuisset. Accedit, quòd perpetua est ipsorum functio, & nisi propter atrox aliquod facinus non remouetur loco. quod quum obiicitur, ad reliquum senatum eius rei quæstio defertur. Quòd si fortè non seruata iu-

ris formula, de gradu quis deiicitur mandato regis, tum qui vel detulit, vel qui locum alterius vacantem occupauit, non est quòd solidum sibi gaudium illud polliceatur. nam vt sui facti rationem accuratissimam aliquando reddat, oportet. Quò fit, vt propter hanc muneris perpetuationem, quando sciunt, nihil sibi posse, præter sua ipsorum maleficia, fraudi ac detrimento esse, maiori tum fide tum diligẽtia ius reddant. Est igitur summa per Galliã, vt diximus, auctoritas iuris, quæ flecti quidem & variari gratia fortasse potest, euerti autem & aboleri tota non potest: tametsi habeat suas maculas atque vitia, quæ certè requirunt emendationem, vt est rerum mortalium condicio. Tertium frenum est, vti demonstrauimus, *Politia*. Hæ sunt leges atque decreta, quæ Galliæ reges, alii post alios, fecerunt ac confirmarunt singulis temporibus, neque temere illis derogant: ac si faciant, populum non sint habituri obsequentem, in primis, quantum attinet ad ipsorum, hoc est, regni Galliæ, patrimonium. quod ipsis alienare non licet, nisi magna cogantur necessitate, quæ multa senatus deliberatione adeo curiosè examinatur & disquiritur, vt propter incertitudinem venditionis, pauci earum rerum aliquid sibi emẽdum, & subeundum esse periculum

riculum putent. Quamquam enim regibus concessum est vti frui possessionibus ac facultatibus regni, suo arbitrio: tamen omnium expensarum rationes referuntur ad quæstores ac ærarii præfectos, qui illas minuendi potestatem habent, si vel immoderatas esse vel inutiles cognouerint. quod summa profectò æquitate nititur, & communem vtilitatem attingit. Nisi enim conseruentur & rectè distribuantur publica regni vectigalia, & annui prouentus, iam olim regibus attributi, necesse est, quum bellum aut aliqua vis maior incidit, vt populus magno suo detrimento pecuniam conferat. hoc igitur, veluti freno, nimia regũ liberalitas coercetur. Multæ quidẽ sunt aliæ regni nostri leges, quas breuitatis caussa non recito. ac satis est mihi, præcipua illa dixisse, quibus regum auctoritas temperatur. quod ad ipsorum laudem in primis pertinet. Nam si quiduis possent, multo essent imperfectiores: ac sicut Deus omnipotens, non idcirco, quia peccare non potest, iudicatur esse minor, sed illustrior fit eius, hoc ipso, & admirabilior perfectio: sic etiam reges, quum suis ipsi legibus obtemperant, multò maiorem laudem merentur & ad perfectionem propius accedunt, quàm si ad nutum ac voluntatem suam iubeant omnia fieri, & ad hunc

modum temperata ipsorum potestas proximè ad Aristocratiam accedit, & firmius consistit. Sunt in Galliis etiam tres præcipui ordines, *Nobilitas, Populus, Vulgus*. Hi singuli, pro sua quisque conditione, suas habent leges ac instituta, quibus vtuntur, & adeò commodè sunt inuicem aggregati, vt ęgrè facultatem habeant alii alios opprimendi, aut etiam aduersus regem coniurandi. De Ecclesiasticorum ordine postea sum dicturus. *Nobilitàs* igitur Galliæ siue Equestris ordo maximis fruitur commoditatibus ac priuilegiis, eóque fit, vt magno quodam affectu regem complectantur, & vitam quoque pro ipsius ac patriæ salute profundant. Nec enim vllum pendunt tributum, & armatis licet ipsis esse quocumque loco, & multa habent vitæ præsidia, sic vt non sit opus illiberalem aut quæstuariam aliquam artem exercere. Hoc enim nostris moribus minimè illis conceditur, nisi fortè domi maneant, ac rei familiari studeant. Sed si regem sectari velint, habent quò se honestè alant. Plurima enim sunt domus & aulæ regiæ ministeria, quæ solis nobilibus attribuuntur, qui singuli partem aliquam anni in iis procurandis consumunt, & reliquum tempus vacuum habent ac liberum rebus priuatis atque domesticis administrandis. Hi omnes an-

nuum

nuum accipiunt à rege ſtipendium,& ampliora ſperandi magnas habent occaſiones. Principes autem viri, ac maioris dignitatis proceres, quoniam & ipſi regis beneficentiam experiuntur,ac partem reipublicæ procurant, nobilibus, qui ſunt re familiari minus lauta, victum & alia ſæpè communicant. Deinde, reges perpetuum alunt & ampliſſimum equitatum, exercendæ & alendæ cauſſa nobilitatis, ac in tanto equitatus numero plurimæ ſunt præfecturæ, quæ in illos diſtribuuntur, eaque ratio non minus pacis quàm belli tempore durat. Maioris quidem loci nobiles, pro ſua quiſque conditione ac virtute, pręficiuntur equitibus: ex reliquis autem alii ſunt Legati, alii Signiferi, alii Equites cataphracti, alii Sagittarii,& qui per ætatem nõ poſſunt ferre arma, reliquis famulantur; & quum nullũ intercedit bellũ, licet ipſis manere domi,ſuiq; ſtipendii partẽ non mediocrẽ parſimonia conſeruare. Ad hæc, nemo credat, quàm multę ſint per Galliam præfecturæ, vt ſic dicam, vrbanæ, quæ ſoli nobilitati committuntur. nam alii prouinciis, alii ciuitatibus, alii opidis, alii finibus, alii caſtellis & arcibus, alii vicis præficiũtur, vt interim nihil dicam de maioribus illis muneribus, quæ principibus tantum tribui ſolent, cuiuſmodi ſunt, qui

nostra lingua dicuntur *Connestablii*, *Marescalli*, *Ammiralii*, & id genus alii. Sed & annuam pecuniam, velut honorarium quoddam, reges liberalitate quadã elargiri solent in multos nobiles, qui nulli sunt addicti ministerio: hi appellantur nostra lingua *pensionarii*. Satis igitur ex iis quæ diximus apparet, ordinem equestrem valdè honestè & liberaliter in Galliis haberi, & rectè quidem. nam & patriam ab hostibus defendunt, & natura ferè ceteris antecellunt, & non solum ipsis, verum etiam maiorum ipsorum meritis atque virtuti istud tribuitur. Alter ordo suas etiã habet commoditates, non exiguas. ad hunc pertinent Mercatores, qui eò faciunt maiorem quæstum, quòd tutò ipsis per Galliam proficisci ac negociari licet, tum, quòd nobiles & mercaturam nullam exercent, & splendidè ferè ac sumptuosè vestiuntur. Huic etiam ordini conueniunt ac ferè tribuuntur Quæsturæ & Rationes nummariæ, item Preturæ, & quidquid ad iurisdictionem pertinet, qua sanè in re plurimum est honoris ac emolumenti. Sunt enim in Gallia Iuris administri, Iudices, Aduocati caussarum, Procuratores, Scribę, & id genus alii, multò plures, mea quidem sententia, quàm in reliquis omnibus orbis Christiani pro-

ni prouinciis, quod peropportunè illis accidit, qui relicta mercatura, his rebus operam nauare volunt. Et adeò quidē est fructuosus hic ordo, vt nobiles etiam inuideant. quamquam certè dignitate atq; splendore reliquis præstant, & qui sunt alterius ordinis, ferè student ad hunc peruenire, vt postea sum dicturus. In tertio genere est *Vulgus* & promiscua hominum multitudo, qui & agros colunt, & omnis generis artificia tractant. Vt autē hi vel nimia vtantur libertate, vel admodū sint diuites, vel in armis etiā exercitati, non est consultum. Nam quia conditionem seruitutis oderunt omnes, & natura suas fortunas amplificare student, facilè fit, vt arma capiant & potentiores opprimant, quod & in Galliis & aliis in locis non semel accidisse constat. Vt autem eiusmodi sint ordines, ac veluti gradus in omni republica, necesse est, quemadmodum in corpore humano videmus, infirmiora & ignobiliora membra subministrare dignioribus. Neque tamen est, quòd hi suum statum deplorent ac indignè ferant, quoniam & ius communicatur ipsis æquabiliter, & quam à maioribus acceperunt, ea vtuntur libertate, & multis etiam reipublicæ ministeriis adhibentur, & sola virtute ac industria & assiduitate possunt ad secundum ordinem

emergere, quod ſecundo non licet, vt ad primum videlicet euadat, niſi regis beneficio ſingulari, quod ille ſolet iis impertiri, qui aut iam fecerunt, aut pro republica videtur poſſe aliquid facere egregiè. Et prudenter quidem iſtud eſt inſtitutum. primum, vt ordo conſeruetur Equeſtris, qui propter belli exercitium ferè minuitur, & ſumptus vix tolerat. deinde, vt homines tantis excitati præmiis, virtute contendant &ad ſuperiorem gradum eluctentur. Hac etiam ſpe confiſi ſunt plebei & infimi ordinis, aſpirant ad ſecundum, & quum in eo verſati fuerint aliquamdiu, ad primum.Itaque fit, vt minus ſit inter ipſos inuidiæ ac maleuolentiæ,quando vident,meritis ac virtuti patefactã eſſe viam ad ampliſſimos honores, & propoſitum eſſe periculum, ſi malis rationibus eoſdem obtinere ſtudeant. Quòd ſi vel conatus nimium difficilis, vel ſpes nulla eſſet ampliora conſequendi, tum qui ſunt mediocris & infimi gradus, magni præſertim animi, cauſſam reperirent & occaſionem excitandi motus, & ſui ordinis homines contra potentiores armandi. nunc autem minimè difficilis eſt ratio, & videmus, quàm multi ex humili ſæpè loco ad ſummum faſtigium euadant. Hanc quoque rationem diligenter olim ſeruabant

bant Romani. nam à populari statu gradum faciebant ad ordinem equestrem, & huic deinde ad patritiam & senatoriam dignitatem patebat aditus. Est præterea *ordo Ecclesiasticus*, nulli non communis, qui modo animum huc adiiciat. Et pro Galliæ consuetudine non raro accidit, vt etiam homines plebei, virtute ac eruditione præstantes, amplissimos in eo genere consequantur honores, Cardinalatum aliquando, vel Pontificatum etiam. quæ sanè res ad virtutem ac litterarum studia homines inflammare potest. Quare ad reipublicæ vtilitaté semper existimaui pertinere, vt mos ille seruetur conferédi sacerdotia & ecclesiarum facultates iis, qui suæ diligentiæ ac litteraturæ documentum aliquod egregium dedissent. Nisi enim ita fiat, potissima pars earum facultatum erit in potestate Principum ac Episcoporum, qui suis deinde familiaribus atque seruulis ea distribuunt: reliqui autem, qui Romæ & apud regé nullos habent amicos atq; sollicitatores, frustra laboré omnem sumunt. Neq; tamen hoc ita velim accipi, quasi in ea sanctione & lege, quam *Pragmaticam* nostri vocant, nihil sit vitii. non enim hoc mihi sumo disputandum: sed quod publicè mihi profuturum esse videtur, expono. Vellem equidem inueniri posse ali-

quam in eo rationem, quæ & reipublicæ Galliæ, & Romanæ quoque curiæ sit non incommoda. sed plura de eo non sum dicturus in hoc loco. Quæ autem dixi, omnia eò pertinent, vt ostendam, quàm aptè & venustè inter se cohæreant omnes regni ordines, è quibus si quis aliquid delinquat, facilis est medicina. Nam si nobiles iniuriam ceteris faciant, coercentur ab iis qui ius reddunt, quorum est tanta auctoritas, vt quantumuis magni principes eorũ cogantur parére decretis. quòd si populus etiam atque vulgus aliquid moliatur, vt nonnumquam accidit, non est difficile nobilitati, propter potentiam & vsum armorum, illos ad æquitatem & officium adducere. eoque fit, vt suarum rerum finibus ac veluti cancellis sese contineant omnes, ac pacem alii cum aliis colant, quando neque caussam habent, neque facultatem etiam aliquid conandi, & periculum in eo summum esse vident. Itaque regem tanti beneficii auctorem complectuntur & amant omnes, ac quum tempus incidit, libentissimè imperata faciunt, & publicis necessitatibus magno studio subueniunt. Quòd si priuatim aliqui ab officio discedant, parata sunt remedia, sic, vt malum non possit longius progredi. Et hæc quidem satis est dixisse, vt demonstrem, quod suprà diximus,

mus, Galliam optimè constitutam esse legibus. Nunc ad alteram partem venio, quę plurimum habet, vt difficultatis, ita etiam vtilitatis. nam & quæ sint nostræ reipublicæ vitia, & quemadmodum ea debeant emendari, complectitur. Ac sanè magnitudo rei, non vnius modo, sed multorum peritissimorum hominum sententiam postulat. quod tametsi ita sit, tamen studium & amor reipublicæ persuadent ac propemodum impellunt, vt quidquid & labore & ingenio & rerum tractatione atque vsu, multis nunc annis, quos publicis negotiis impendi, cognitum atque meditatum habeo, proferam. Nemini verò legem aut modum hîc vllum præscribo, sed quod conueniens & vtile mihi videtur, explano, & iis qui melius rem cognoscunt, iudicium permitto. Et quoniam in eiusmodi republica, qualis est nostra, totum à rege dependet, præcipuum ac summum esse videtur, vt sit vir bonus atq; prudens. Nam si populum habeat obsequentem, facilè efficiet, vt quæ bonæ sunt & salutares leges, vigeant atque seruentur, quæ verò minus, hæ vt abrogētur; Deinde, quum rectè vitam instituit, moribus & exemplo suo prælucet omni populo, & ad sui imitationem incendit, & quum reipublicæ studium in eo apparet, reliqua præfectorum

turba minimum audet ab officio recedere, & promiscuè omnes elaborant, vt ne quid animaduersione dignum faciant. Iam verò, si in regibus hæ quattuor inessent virtutes, Ingenium, Experientia, Prudentia, & Amor Reipublicæ, nihil desiderari posset amplius: sed quoniam vix pauci reperiuntur tales, & vt fortasse reperiantur, tamen quoniam imperii non virtutis est hereditas, & quia vis tota in actione cõsistit, veniendum est nobis ad earum rerum, quas in bono principe requirimus, explicationem, quod & Aristotelem, Alexandri Magni præceptorẽ, & alios complures doctos & exercitatos homines, fecisse constat, traditis totius vitæ præceptis. Quomodo autem regenda sit Respublica, & quibus virtutibus oporteat principes viros esse ornatos, de his rebus omnibus adeò luculenter & copiosè multi scripserunt, tam Græci quàm Latini, atque etiam nostræ linguæ homines, vt nimis prolixum ac planè superuacaneũ sit ea omnia congerere, temerarium autẽ, velle aliquid iis adiicere. Nulla enim noua ratio inueniri potest, quam non superioris ætatis homines demonstrarint, sed dialogis nonnulli rem tractarunt, vt Aristoteles, & Xenocrates & Thomas Aquinas: alii vero historicè, vt Xenophon in eo libro, quem inscri-

inscripsit *Pædiam Cyri*, quem regem describit, eiusque vitam & mores & res gestas commemorat, non quidem, quòd reuera is fuerit, sed quod talem esse oporteat, qui boni principis personam sustinere velit. Est enim Cyrus ab illo non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperii. Alii orationibus aut panegyricis rem demonstrant vt Cicero, dum Pompeii laudes recitat, & Plinius, dum Traianum Cæsarem prædicat, eiusque generis quædam conscripta sunt etiam nostra lingua. Sunt alii, qui quum principum facta commemorant, virtutes eorum celebrant, vt reliquos ad exemplum inuitent, ac vitia quoque grauiter ac odiosè reprehendunt, vt homines deterreant. quo quidem in argumento præstat Valerius Maximus, qui nó modo Romanorum, sed & exterorum præclarè atque etiam improbè, turpiterque facta diligentissime conscripsit. Quod si viri principes vel legerent ipsi, vel ab aliis audirent eiusmodi libros recitari, & menti animóque infigerent optima, quibus ii libri sunt referti, præcepta, nó esset iis opus vlla institutione maiori: sed quoniam earum rerum omnium recordatio & vsus difficilis est, propter prolixitatem & multitudinem, tum etiam propter humani ingenii atque naturæ infirmitatem,

in primis autem, quoniam principes & qui magiſtratum obtinent, ſi ſunt prudentes, grauibus implicantur negociis, & parum habent vacui temporis; aut ſi ſunt ætate minores, deliciis atque voluptatibus ferè ſe tradunt: his de cauſſis, quæ mihi videntur ad bene gubernandam Rempublicam Galliç in primis pertinere, paucis comprehendam. Ita fiet, vt nec illos, qui ſeriis rebus occupantur, ab labore & induſtria renocem, nec iis, qui ſeria parum curant, moleſtiam aut faſtidium adferam. Atque iſtud eò paratius aggrediar, quod regem, qui nunc præeſt, ea bonitate ingenii eſſe confido, vt quæ optima eſſe cognouerit, libenter ſit amplexurus, & Deum habiturus propitium, qui quum corda regum in ſua poteſtate habeat, orandus eſt, vt ſana cōſilia magiſtratui ſuggerat. Primum ergo generatim de iis, quæ huc pertinere videbuntur, verba faciam, antequam alia quæ ſub ipſo genere latent, in medium adferam, medicorum exemplo, qui cum aliquid in ægroto deprehendunt, quod cauſſam alicuius magni morbi adferre poſſit, ſolent ei tantum malo prouidere atque conſulere, interim autem de eo, quod totius valetudinis recuperationē attingit, nihil ad tempus præcipiunt. In primis cauendum eſt regi, ne quid immoderatè aut præcipitanter

vlla

vlla de re statuat, sed suorum vtatur consilio, sicut præstantissimos semper viros in rebus magni momenti fecisse cõstat. Nam & Moysi Deus attribuit homines prudentes, ex tota multitudine delectos, quorum adiutus cõsiliis rem administraret. Fieri enim non potest, vt vnus aliquis, aut etiam pauci quidam, quantumuis excellentes, tantam imperii molem sustineant, immò, negociorum multitudo caliginem quandam mentis obducit iis, qui nimium in se recipiunt. quia nec ingenii satis habere possunt, nec etiam temporis, vt idonee res omnes considerent. & valdè peccatur, quum subitò ac tumultuosè aliquid agitur. Sed prouidendum est etiam, ne quod tacitum & arcanum esse oportet, cum pluribus communicetur. Sæpè enim fit, vt nonnulli propter locum ac dignitatem, quam obtinent, sint adhibendi consultationibus, & quod maiori parti visum fuerit, illud ferè decerni ac recipi solet: sed in eo sæpè periculum esse potest, quoniam ex multis perpauci ingenio simul & vsu rerum atque iudicio præstant. Quum ergo magna sit in eo difficultas, & quia consiliariis carere principes omninò non possunt, opus est, mea quidem sententia, vt præter iuris administros, de quibus anteà diximus, rex instituat treis senatus, quibus-

cum de rebus omnibus deliberet exemplo Seruatoris nostri, qui præter septuaginta duos discipulos, habuit Apostolos duodecim, in iisque solum treis maximè familiares, Iohannem, Iacobum, Petrum, quibus & suam diuinitatem separatim ostendit, & de morte atque cruciatu suo, quum iam eius cogitatione vehementissimè perturbaretur, plurima dixit, quin etiam in his tribus, Iohannem præ ceteris valdè complexus fuit, vt sacræ litteræ testantur. Ad eundem quoque modum, de publicis negociis rex cum frequenti concilio communicabit, cui intersint Principes, Episcopi, Cubicularii, & id genus alii præfecti domestici: ac si res ita postulet, senatus, ac Iudiciorum præsides, ac primi nominis consiliarii, & omnes in quibus aliquid est dignitatis atque consilii. & si fortè absint, euocandi erunt. quod tamen rarò ac tunc solum est faciendum, quando de summa rerum agitur, quum vel bellum est suscipiendum, vel ferendæ nouæ leges, aut aliquid simile. Tunc enim ex præcipuis regni ciuitatibus adhibendi sunt prudentiores. & hic quidem senatus non est perpetuus, verum temporaneus. Illud verò dicitur perpetuum & ordinarium concilium, cui adhibentur ii, qui regem ferè comitantur, in eóque concilio

tractari

tractari debent ea, quæ maturam quidē & grauem deliberationem, sed tamē nullam requirunt taciturnitatem. Sæpius autē cogi debet hoc concilium, etiamsi negotiorum magnitudo nō flagitet. in tanto enim regno fieri non potest, quin nouæ quotidie res offerantur, quæ consultationem requirant. Quòd etiamsi nihil ferè in deliberationem veniat: tamen ipse conuentus per se laudem quandam ac honestatē habet, & incidit semper alicuius rei mentio, quæ futuris etiā actionibus accommodari possit. Ad hoc autē munus allegendi sunt viri boni ac prudentes, & reipublicę amantes: neque ad generis nobilitatem aut conditionis amplitudinē, sed ad solam virtutē ac integritatē respiciendum est. quoniam reip. salus in eo vertitur. Hi numero esse possunt ad duodecim, aut etiā paullò plures, si modo qui sint idonei, reperiantur: nec vlli, qui non sit in hunc numerum asscriptus, concedi oportet, vt sese ingerat, nisi forte aliquid sit oblatum, de quo alius extra concilium hoc, plura & certiora cognoscat. sed rarò faciendum est ita, & nonnisi graui de caussa, ne paullatim alii minus apti sese insinuent. Atq; vt singula ordine gerantur, necesse est, vt vel rex ipse cōsultationibus præsit, vel ex omnibus aliquem constituat præsidem, cuius ea sit virtus, vt reliqui, non tam propter eum gra-

dum ac dignitatem, quàm propter ingenium, in honore ipsum habeant. Sed profectò vtilissimum est, vt ei concilio frequenter intersit ipse, præsertim quum arduis de rebus agitur. Neque enim satis est, vt decretum ei recitetur, quod plenè perfectéque intelligere non potest, nisi coràm audiat disceptari. Quum etiam adest ipse disputationibus, ingenia suorum melius cognoscit, & quibus optimè vti possit, intelligit, & studium in illis excitat, vt & diligenter omnia ponderent, neque fraudem admittant, quando illum suæ eruditionis & animi testem atque iudicem præsentem conspiciunt. Ex hoc autem numero tres, aut ad summum quattuor, quorum virtuti plurimum tribuit, sibi deliget, quibuscum de rebus oblatis, antequam ad concilium deferantur, communicet. Fieri enim potest, vt aliquid occurrat, quod non oporteat à multis cognosci ac deliberari, vel ideò quòd silentio tegendum sit, vel quòd ad aliquem eius concilii propriè, pertineat. Cum iis re disceptata, cognitisque eorum sententiis multò facilius & perfectius, quale sit reliquorũ iudiciũ, æstimabit. Quum etiam in frequentiori concilio decretum est aliquid, separatim cum iis, quos dixi, paucis, de eo colloquetur. nec enim statim optimum est, quod maior pars iudicauerit. Quod

rit. Quòd si vel dissidere ipsos, & opinionibus variare videat, vel communẽ illorum sententiam non per omnia probet, nihil in præsentia decernet, sed grauiori cogitationi rem seruabit, & si firmam habet sui iudicii rationem, leniter ac sine vlla reprehensione, in proximo deinde conuentu, caussas proferet, cur aliter, quàm ipsi arbitrentur, faciat: aut si silentium res postulabit, diuersum ab eorum sententia faciet, ac tunc demum sui facti rationem illis explicabit. Sed rarò, ac nonnisi grauissima de caussa, discedendum est ab opinione communi, quoniam & periculum in eo esse potest, & illi, si repudiari plerumque sua dicta videant, offensionis caussam habituri sint, & studium diligentiamque remittent. Prudentiam igitur adhibebit & caueat, ne his auctoritatem omnem, illis verò nullam tribuat; in primis autem, ne singularem aliquem in tanto habeat honore, vt reliqui dissimulare, & illius omnia dicta factaque probare cogantur. Nam alioqui seruitutem sibi comparabit ipse, & author illi sit futurus, vt sui commodi priuati caussa, reipublicę plurimum noceat. Æquitatem enim vix est vt seruet, qui summam rerum occupat, quantumuis etiam natura sit bonus & integer. Vbi verò præcipuam alicuius virtutem atque fidem perspexerit, non

temerè fidẽ iis habebit, qui de illo aliquid deferent, & delatori, si falsum esse comperit, pœnam denunciabit, & tàm eius qui accusatur, quàm qui accusat, personam atque caussam totam diligenter considerabit, & si fictum esse iudicabit, eum qui detulit, grauiter atque seuerè castigabit, & delatum interim certiorem faciet, tacito alterius nomine, vt videat quemadmodum sese purget. Quòd si crimen sit eius generis, vt ad ipsum aut ad rempubl. pertineat, dissimulanter eum, qui delatus erit, obseruabit, & si forte qui detulit, fidem facere velit eius quod dixit, non est repudiandus. Nam si secus fiat, hoc sit aditum præcludere iis, qui regẽ de sua salute velint commonefacere. Ac sicut leuitatis est, omnibus indifferenter habere fidem, qui aliquid deferunt: ita quoque imprudentiæ est, repudiare omnes, qui quaque de re aliquid enunciare velint. Mediocritatem ergo seruet, & quibus auctoritatem tribuit; iis non sic indulgendum est, vt putent sibi quiduis impunè licere, sed continendi sunt in metu, vt indubitatò sciant, si quid præter officium fecerint, pœnam daturos. Vt autem ex omnibus vnum aliquem habeat sibi præ reliquis familiarem, quì cum de rebus priuatis atque domesticis loquatur, non repugno, & magna felicitatis parte ca-

te careat, hoc ei si non esset concessum: sed in rebus arduis atque seueris minimè istud recipiendum est. Nemo enim vnus cuncta regni negotia satis aut nouisse aut procurare potest, & quò quisque prudentior est, eò minus tantum onus in se recipere volet, nisi fortè ambitione & arrogantia sit dementatus. Nullam rem igitur maioris momenti rex occultam habebit, sed quibus plurimum fidit, iis totum se patefaciet. Non minus enim est aliquando in tacendo vitii atq; periculi, quam in efferendo. Caueat autem, ne cui ita sit familiaris, vt in rebus magnis polliceatur, eius, quod occultè per indicium cognouerit, nihil se dicturú aliis. Nam qui sunt improbi ac scelerati, facilè sic occasionem arripiant struendæ calumniæ, ac futurum sit, vt delata re aliqua, & per inuidiam sæpè ac odium excogitata, suspicioné grauissimam cócipiat, & propter silentiú promissum, acerbè se affligat ipse, nulla de caussa, & aliquid designet, cuius ipsum postea pudere ac pœnitere oporteat. Prius ergo, quàm familiares illos sibi faciat, fidẽ eorú ac taciturnitatem exploratá habeat, vt nó minus tutò & liberè cum illis, quàm secum ipse loqui possit. Multa .n. magna & præclara sæpè negocia interierunt, propter non præstitú silentium. & accidit nó rarò, vt qui vtiliter ac pru-

denter aliquid excogitarunt, inuidiæ metu non ausint pronunciare, veriti ne non sit tacitum. In primis autem oportet, vt huius, de quo loquimur, concilii decreta sint quam maximè arcana, & quamquam iureiurando silentium illi polliciti sunt: tamen quum aliquid incidit maioris momenti, rex per occasionem denuo ipsos fidei & officii sui commonefaciet. ac si comperiet aliquid emanasse, dabit operam vt cognoscat à quo sit elatum, & auctorem vbi reperit, pro magnitudine rei vindicabit, vt alii exemplo deterreantur. Quum etiam res quæ in deliberationem venit, est eius generis, vt si quod de illa decretum est, efferatur, periculum sit, ne tota corruat & euertatur, cuiusmodi est belli deliberatio: cognitis omnium sententiis, nihil illis præsentibus decernet, verum secutus saniorem sententiam, quod animo concepit, exsequetur. Quamquam sanè tutissimum mihi videtur, vt vni atque alteri, quibus maximè omnium fidit, quid sui sit consilii, demonstret, præsertim si parum se iudicabit eius, de quo agitur, esse peritum, in eoque præstat, vt summisse de se potius, humiliterque sentiat, quàm vt nimium per arrogantiam sibi sumat. Hæc ferè sunt, quæ mihi videntur ad præsens argumentum pertinere. Nam si ad hunc modum, vt dixi,

dixi, concilium instituatur, nullum potest tantum euenire discrimen aut incommodum, quod non facile depellatur, quandoquidem nihil ferè incidere possit, de quo non antea diu multumque sit in omnem partem cogitatum. Quò fit etiam, vt minori motu atque detrimento populi occurratur impendenti malo, quod fieri non potest, quando in ipso negocio consilium repente ac tumultuose capiendum est. Quamuis autem ea, quæ dixi, satis videri possint: tamen quoniam pleriq; quo sunt doctiores ac prudentiores, eò magis dubitare solent, ac plura semper inuestigant, nonnulla sum adiecturus, quę ad tuendum & amplificandum regnum pertinent: quorum alia domesticam, alia verò externam administrationé attingunt. Et primò quidem hoc velut fundamentum sumo, *Res omnes iisdem caussis conseruari, quibus ex caussis ortæ sunt ac procreatæ.* Iam quomodo natum sit Galliæ regnum & stabilitum, suprà demonstrauimus: iisdem ergo rationibus confirmari deinceps magis atque magis & augeri quoque possit. Sed quoniam pleraque & maiorem explicationem desiderant, & à nostris hominibus ferè neglecta sunt hactenus, paullò sum de illis dicturus accuratius. Quod igitur antea diximus de tribus illis retinaculis ac veluti fre-

nis, quæ regum impetus vehementiores demorantur atq; sistunt, totum hoc æquitate nititur. nullam rem enim aut Deo magis gratam, aut populo magis salutarem, aut honestiorem etiam rex facere possit, quàm si disciplinam illam seuerè cõseruet. Hac enim virtute atque merito fit, vt populi Tutor atque Pater appelletur. quòd si verò secus agat, & suo arbitrio quiduis faciat, voluntates hominũ alienat, & Crudelis, atque Tyrannus, ab omnibus nominatur. Et quoniam actionũ nostrarum omnium initia & exitus ad Deũ referri debent, *Religionem* diligenter reges procurabunt, Galliæ rex in primis, quem Deus omnium amplissimo fructuosissimóque regno donauit, cuius etiam maiores, egregiis atque præclaris suis factis, vt *Christianissimi* dicantur, effecerunt. quò magis pudendum sit, non insistere illis vestigiis, & ab ipsorum degenerare virtute. Operam ergò dabit, vt fides ac religio Christiana sit inuiolata, vt nullæ hæreses aut sectæ iam olim damnatæ, in populo resideant, vt nomini Seruatoris nostri nulla fiat ignominia, quod plerique nimis licentiosè faciunt. eam verò petulantiam grauibus exemplis atque pœnis coercebit, si Deum velit habere propicium. Permultum enim sceleris est in ea consuetudine, quæ nostris iam

mori-

moribus propè nullam habet infamiam. Ecclesiæ verò Apostolicę magnum in primis deferet honorem, eóque magis, quò secundiori sunt vsi fortuna, propter eam pietatem, & pluribus adfecti beneficiis, ipsius antecessores. Vt etiam Ecclesiis omnibus per Galliam sua iura ac priuilegia constent, & vt Ecclesiarum præfecti suum faciant officiũ, magno studio prouidebit, & quod in ea re vitii deprehenderit, per eos, quorum interest, emendari præcipiet. Neque enim satis est, quæ recta sunt & honesta, nouisse, verum ad actionem prodeundum est, idque cum primis decet eos, qui præsunt aliis, maximè verò regem, cuius nullum factum obscurũ esse potest. & quoniam sui principis mores ferè sequitur populus, elaborare debet, vt optimis honestissimisq; vitæ exemplis prælucear. Ecclesiastici autem ordinis homines, eos præsertim qui præsunt administrationi ac toti disciplinæ, in honore habebit, sic tamẽ vt sua ipsi maiestas cõstet. Multum in ea re peccatur, tum hîc, tũ aliis in locis. quod etsi vitiis illorũ ac impuræ vitæ tribui fortasse potest: ordini tamẽ ipsi nihilomin⁹ honor suus atq; cultus impendi debet: sicut regiæ dignitati atq; splendori, propter ipsius regis nequitiã, nihil decedit. Permultum enim est vbiq; vitiorum, nec vllum est vitæ

genus, quod non emendationem requirat. Sed reges incusari possunt, qui minus idoneos Ecclesiis sæpè præficiunt. Plus enim est in eo peccati, quàm credi possit: nam & miserorum hominum salus periclitatur, & plerique dum in illos intuentur, remollescunt, eorumque similes euadunt. Persuadeant ergo sibi viri principes, hoc vno facto Deum grauissimè offendi, eóque magis, quo maiorem istud apud nos iam habet nostris moribus excusationem. Nam si in iis rebus, quæ propriè ad ipsos pertinent, magno studio & sollicitudine conquirunt ac sibi deligunt, quos in quaque re maximè excellere arbitrantur, coquos, tonsores, venatores, aucupes, equorũ domitores, satellites custodiæ suæ caussa, item belli duces ac militum præfectos: quomodo tandem in aspectu Dei consistent, quòd Ecclesiæ, quàm sanguine suo Christus in libertatem vindicauit, eos præponunt, qui vel flagitiosis moribus atque vita populũ à recta semita deducũt in præcipitium, vel etiamsi non turpiter ac scelerosè viuant, tamen omni destituti doctrina suum officium facere non possunt? Certè, si quemadmodũ nomine, ita quoque reipsa volumus esse Christiani, & si quidem Euangelio ac sacris litteris fidem esse habendam putamus, ita statuemus,

nullam

nullam posse reipublicæ Christianæ grauiorem plagam infligi. Quidquid enim est vitiorum, ex eo fonte profluit atq; redundat. Nam eiusmodi Ecclesiarum proceres, Episcopi ac id genus alii, inferiores deinde præfecturas ac populi curam, sui similibus hominibus indoctis atque vitiosis committũt, & facultates illæ atque possessiones, in optimos honestissimosque vsus olim contributæ, nequiter & indignè consumuntur, & religio ipsa in ludibrium atque contemptũ adducitur. Et quamquam huic ordini nomen ipse dedi, tamen quod res est, dicam, nec enim hoc agitur, vt aliqui de suo statu deiiciantur, verum vt singuli officium suum faciant, & offensiones è medio tollant, & non solum eius populi, quem curandum susceperunt, sed totius etiam Ecclesiæ miseriam & incommoda considerent. Vix enim paucos reperire liceat nostri ordinis homines, ad quos earum rerum omnium emendatio propriè pertinet, qui possint cum dignitate, & velint interesse Concilio publico, atque ibi quæ necessaria sunt ad communem omnium salutem, explicare ac in medium consulere. Quòd si vel mediocris aliquis numerus eorum, qui ad eiusmodi rem sint idonei, reperiretur, dubium non est, quin pleraque omnia commodiorem in statum

breui peruenirent. Veritas enim aptè patefacta & demonstrata, semper in suo gradu consistit, nec vlla vi expugnari potest, ac Deus immortalis consilio & ope suis perpetuo succurrit, vt singulis temporibus, & hac quoque memoria non semel obseruatum est. Parum quidem ista, quæ dico, pro me faciunt, si spectē emolumenta: sed ea vis est veritatis, vt etiam ii, qui factis & moribus illam pernegant, necesse tamen habeant, & propemodum cogantur, si non sermone ac palàm, tacitè tamen & conscientia teste, illam profiteri. Quum igitur à nostro ordine vehementer peccatum esse sciam, non grauatè culpam agnosco, atque ita sentio, primum ac potissimū delictum in eo versari, quòd Episcopi populo sibi commisso non cohabitant ipsi, verum alii aliis de caussis, quę propè omnes ab ambitione originem ducunt, aut Romani Pontificis, aut regum sectantur familias. Huic certè malo, quantú meæ facultatis erit, medebor, ac Deum precor, vt conatum ac studium meum promoueat, & iis, quorum ad curam propriè pertinet sanare morbos & emendare vitia, clementer adsit. Est enim officii nostri, vt in eo diligenter elaboremus, & detectis erroribus, in viam redeamus ipsi, & aliis, vt ad sanitatem reuertantur, simus auctores atque duces.

duces. Quòd si rex animum huc applicaret, ac idoneis in eo vteretur administris: sanè quæ nunc sunt tempora, valdè proficeret, suiq; propositi multos esset habiturus adiutores, ac nihil facere posset magis aut sanctum aut illustre, neque Galliæ tantum, sed toti etiam reip. Christianæ magnopere in omnem partem prodesset. Si enim, qui sunt velut deprecatores ac intercessores populi ad Deum, honestè viuerent, suumq; facerent officium, exorarēt sine dubio suis precibus Deum, & complures ad emendationē vitæ perducerent, & placatus Deus bellum, pestem, annonæ caritatē & id genus alias plagas, quibus nos pro scelere nostro vlciscitur, auferret, suamq; beneficētiam cumulatè nobis impertiret. deinde, maxima vis pecuniæ, quā nostri ordinis homines, Ecclesiarū pręfecti, ambitione quadam & inexplebili cupiditate maiora consequendi, profundunt, non excederet prouinciarum fines, quæ nunc à Romanæ curiæ sectatoribus & alumnis, præter omnem modum expilantur ac diripiuntur. Hoc autem nō ita velim accipi quasi putem Ecclesiarum proceres à Romani Pontificis & regum famillis arcendos esse. minimè enim istud arbitror, atque vtinā multi sint ea virtute & ingenio, vt regū adhibiti consiliis, publicam orbis terrarum

salutem atque commoda procurent. Summam enim laudem merentur, qui his de caussis eorum sectantur amicitiam, modo tamen interim Ecclesiis atque muneri suo satisfaciant. Sed oratio mea omnis ad eos pertinet, qui vel gloriæ vel amplificandæ fortunæ cupiditate quadam sese ingerunt, & adeò nihil in commune prosunt, vt etiam vitæ suæ exemplo multos offendant. Et hæc quidem hactenus, de primo retinaculo regum, nempe de Religione, à qua salus ipsorum omnis dependet. Proximum est, vt ius diligẽter administrent. hac enim sola ratione consistunt imperia, quæ, nisi ius obtineat, latrocinia verius dici possunt. Et quoniam beneficio Dei pulcherrimis legibus ac institutis ornata est Gallia, rex auctoritate sua grauiter ac seuere illas conseruabit. proximè enim & secundum religionem nihil est præstantius, nihil vtilius. & reges idcircò Deus constituit, vt ius cuique suum reddant, & planè sit contra regis officium, si quo modo iurisdictionem impediret aut labefactaret. Sicut etiam munerum ciuilium & Ecclesiarũ præfecti nisi rem suę fidei commissam diligenter & bona fide curent, nullo iure f[illegible] n-dium sibi dari postulant, immo, si q[illegible] i depensum fuerit, æquum est vt restit[illegible] ad eundem quoque modum iudica[illegible] e

debet de regibus, qui ius non colunt. Hoc enim Deus ab ipsis flagitat & requirit. & quamquam eo spectare in primis oportet: tamen siue publicam totius regni, siue priuatam suam vtilitatem considerent, ipsorum certè potestatis firmamentum in hac vnare consistit. Iuris enim administratio regibus auctoritatem conciliat. alioqui copiis & exercitu passim continendi sint homines in officio atque metu. sed natura vim omnes oderunt, & æquitate quouis adduci possunt, ideoq; legibus atque præclaris institutis multò plus quàm vi armorum efficitur, vt omnium temporum documenta satis demonstrant. Iam verò, etsi de *Iurisdictione*, déque iis quæ committuntur in ea re vitiis, plurima dici possunt: tamen tria solum, quæ ad regem propriè pertinent, explicabo. Primum est, vt viros bonos atque doctos iuri dicundo præficiat, & quoniam de iis iudicare ipse non potest, negociũ aliis dabit, vt eiusmodi conquirant, & de cuiusque doctrina, atque virtute testimonium dicant optima fide, sicut nostris legibus cautum est. Ipsos verò iudices, atque senatores commonefaciet, vt syncerè agant, alioqui non laturos impune: quumque se deceptum esse intelliget, vindicabit factum, vt sint reliquis documento. Nam quoniam optimis legibus

Gallia est cõstituta, vt paullò suprà dictum est, nihil ad summam felicitatem ei deesse potest, modo sint fideles ac reipublicæ amantes earũ legum administri: qui quum vel suas tantum fortunas augere student, vel emerendi fauoris atque gratiæ caussa, ab æquitate deflectunt, vel ingenio ac eruditione sunt destituti, incredibilem reipublicæ perniciem adferunt. Controuersiæ enim crescunt ac producuntur in infinitum, & qui litigant, variis sumptibus exhauriuntur; & nemo credat, quanta sit ea prouinciarum pestis, eóque magis, quòd horum in potestate facultates aliorũ versantur, & honos & existimatio, in Galliis præsertim. Itaque si rex, qui custos est atque defensor iuris, vt antea diximus, hominibus improbis & auaris & ineptis, rem tantam sciens committat, æquum est, vt de damno & iniuria, quæ cuique sit ab illis illata, satisfaciat. quemadmodum præfecti aut etiam mercatores, quod ipsorum procuratores atque negotiorum gestores fecerint, præstare solent. Et quoniam qui semel in hunc ordinem allecti sunt, non remouentur loco, nisi grauissimis de caussis, vt antea dictum est: rex, vt eos in officio contineat, sua ipse voce nonnumquam interpellabit, & graues multorum de ipsis querimonias ad se deferri dicet, simul hor-

tabi-

tabitur seuerè, vt quidquid est vitii, emendent denunciata pœna nisi faciant: & quos præ ceteris diligentes, assiduos & incorruptos esse cognouerit, eos nouis ornabit beneficiis, ac liberis etiam illorum præstabit amorem, vt malis terrorem inferat, & bonos in spem atque exspectationem adducat. In primis autem danda est opera, ne largitiones locum habeant. quod fieri solet, quum ii, qui rem non intelligunt, pro aliis intercedunt, eo freti, quòd facilem habent aditum. sed commendationibus horum nihil mouebitur, nihilque tribuet, nisi legitimas esse cognouerit. quumque munus aliquod eius generis vacabit, tacitè rem cum suis agat, & vbi illorum iudicio repererit idoneum, sua sponte nulloque intercedente beneficium ei conferat. Sic enim corruptelam omnem atque fraudem excludet, & qui sunt affecti beneficio, ei solummodo ferent illud acceptum. Alioquin aut largitionem interuenire, aut beneficiarium suo patrono deuinctum esse oportet, quorum vtrumque iuris officio plurimum infert impedimenti, vt nimis notum est. Hoc etiam valdè cauebit, ne ex litigatoribus alteri fauore vel commendatione vllum præstet adiumentum, neque vel minimam vllius affectus præbeat significationem. Tanta est enim

ipſius nominis auctoritas, vt etiam ſi profiteatur, velle ſe, quod æquum ſit, fieri: iudices tamen eius commẽdatione commoti, facilè ſuccumbant atque remittant, præſertim in lite paullò difficiliore. quod in noſtris iudiciis eſt procliuius, vbi ſecundũ id, quod æquum videtur, magis, quàm ſecundum ius ſcriptum, pronunciatur. qua quidẽ in re plurimum eſſe poteſt incommodi. Hanc ergo ſi quis rationem ſequatur, veri principis officium fecerit, & interceſſoribus illis aditum atq; ſpem omnem præcludet, qui ſemel admiſſi, nullum ſint importunitatis ſuæ facturi modum atque finem. Et iſta quidẽ ad cauſſas ciuiles propriè, ſed tamen ad criminales etiam pertinent, in quibus durum ſeſe ac propè inexorabilem exhibebit, neq; temerè condonabit, præſertim ſi facinus paullò ſit atrocius, vt videlicet omnes intelligant, ipſum tota mente & animo ab eiuſmodi flagitiis abhorrere. Quapropter & eos, qui pro ſceleroſis deprecantur, ſeuerè grauitérque caſtigabit. ſic enim & improborum audaciam reprimet, & in metu cõtinebit omneis: contra verò, ſi facilem atque lenem ſe declaret, maximas nocendi præbebit occaſiones. Multa quidem adhuc dici poſſent huius argumẽti, ſed ad alia mihi progrediendum eſt. Vnum modò reſtat, vt ſcilicet commu-

communicato consilio cum viris bonis & peritis, & reip. studiosis, rationes ineat minuendi controuersias, ne in infinitum producantur, quod nostris moribus nimium inueterauit. Multi enim hac sola ratione ad summam inopiam redacti sunt, & complures, quòd vel sumptum facere, vel aduersariorum potẽtiæ resistere se posse desperant, optimas aliquando caussas deserunt. Ad *Politiam*, quod tertium esse retinaculum diximus, quantum pertinet, quoniam sub eo genere comprehunduntur Galliæ decreta, leges, instituta, mores atque consuetudines, quibus in hanc tantam amplitudinem illa creuit ad hoc tempus, operam rex dabit vt quidquid est earum rerum, diligenter & ipse seruet, & ab aliis quoque seruari præcipiat, eóque magis, quòd quum ad ipsum imperii summa defertur, iureiurando facturum ita se pollicetur. Si quid ergo contrà faciat, & Deum iustitiæ vindicem offendit, & conscientiam suam ipse lædit, & populi voluntatem alienat, & nomini suo maculam inurit, & infirmiorem se redigit ipse. Primum autem est atque potissimum, ne sui, hoc est, Galliæ patrimonii quidquam alienet, nisi quantum ei moribus atque legibus regni permittitur. Nam alioqui fenestram aperiet multorum importunitati; & quum vni

aliquid concesserit, non desunt alii complures, qui suis meritis idem beneficium deberi putant. quod si recuset, illos vt offendat, oportet. Hinc odium atque simultas inter eius familiares, quod minimè sit futurum, si repudiatis omnium precibus, non sibi licere dicat, quidquam earum facultatum largiri. Et quoniam in iis, quæ ad Politiam pertinent, maior quædam est difficultas: ad eam partem, de quà supra dixi, quæ consociationem animorum, & omnium ordinum regni coagmentationem complectitur, oratio mea reuertetur. Nisi enim mutua quædam beneuolentia & amor & obsequium intercedant, ne quidquam de rei summa bene sperabimus. Nobilitatem ergo, qui primus est ordo, magno studio complectetur, ac non solum iis, quæ iam olim habent, priuilegiis ac immunitatibus vti frui sinet, verum etiam in ceteris rebus omnibus, & tribuere se plurimum ipsis & confidere, & fortunis eorum cupere, quàm optimè consultum esse, demonstrabit. Huius enim ordinis industria & singulari virtute regnum hoc & initium habuit, ac deinde locupletatum est atque confirmatum ad hoc vsque tempus. Hi sunt, qui rebus duris & asperis communem patriam ab hoste defendunt, qui pro laude ac salute regis nullum

recusan-

recusant periculum, qui præ cæteris omnibus regem valdè diligunt, obseruant, colunt, venerantur, quoniam & commodiore vtuntur condicione, & honesto nati loco, iam inde à paruulis ad morum ciuilitatē educati sunt & assuefacti. quô magis etiam conuenit, vt ceteris virtute præstent, & caueant, ne quid suis maioribus & genere atque loco indignū admittant. Quod quum ita sit, præfecturæ tàm ciuiles quàm Ecclesiasticæ his potius quàm aliis debent attribui, modo sint idonei. Hoc enim & rationi & legibus omnibus est consentaneum: verum si non sunt apti, minimè illis committendum est aliquid, vt ea, de quibus anteà diximus, incommoda vitentur. Si enim non ad virtutem & eruditionē, sed ad generis amplitudinem rex solum respiciat, & gratiæ atq; fauori omnia tribuat, nobiles plerique, contemptis atque desertis bonarum artiū studiis, ambitiosè omnia facient, quando eam esse primam atq; potissimam rationem aliquid consequēdi intelligent. Quòd si autē loci atq; familiæ splendorem propè nihil, doctrinā verò plurimū apud eū posse videant: daturi sunt operā, vt eo præsidio muniti, viā sibi ad honores patefaciant. Atq; hoc locū habet, non in iis tantum præfecturis, quæ sunt vtrisque communes, verum in illis etiam, quæ propriæ sunt ac

ſolis tribuuntur, nobilibus. eſt enim diſcrimen inter ipſos faciendum, quoniam alii ſunt aliis illuſtriori loco nati, & virtute ac meritis alii aliis antecellunt. Videat autem, ne ſic illis indulgeat, tantumque permittat, vt vel reliquos ordines opprimant, vel etiam ſuæ conditionis obliti, minus ipſum reuereantur. Magna enim ex eo futura ſit perturbatio, vt non ſemel in Galliis cognitum eſt. Quam igitur habet poteſtatem ſummam, eam diligenter conſeruet, neque ſinat vllo pacto minui vel interire, quo ipſum videlicet omnes, vt præcipuum ac legitimum magiſtratum agnoſcant. Humanitate quidem & manſuetudine erga ſuos vtetur, ſic tamen vt honos atque dignitas ei ſua conſtet, & quam habet iuris exercendi facultatē, ea vt ſeuerè conſeruetur, elaborabit, eóque ſuis præfectis, quorum ad officium iſtud pertinet, auctoritate ſua aderit, quod ſuperioribus ſæculis & prudenter inſtitutum, & magna ſemper diligentia conſeruatum eſt, & magni refert, vt ita fiat. Eſt enim vnum ex præcipuis regni præſidiis atque ornamentis. Neque tamen ſuis interim concedet, vt proceres ac reliquam nobilitatem, in ipſo iure interpellent aut impediant, niſi gna quædam ſubſit & diu multumque liberata cauſſa. Nam ſi temere fide

h.

habeat, futurum est, vt ad minimam occasionem, nobilibus litem sæpe faciant, & in iudicium pertrahant, maximóque adficiant damno, propterea quòd etiamsi causſa cadant, sumptum tamen litis non præstant, eò quòd regis negotium egerint. Vt ne longius ergò quam æquum est, atque oportet, progrediantur, illos monebit. Alterum est, vt æquabiliter administrato iure, maleficia non dimittat impunita, sed seuerè vlciscatur, neque temerè ignoscat, iis præsertim qui militiæ student ac rebus bellicis. Hi enim quoniam & natura, & instituto ac vitæ genere ad omnem vim propendent, nisi coerceantur, facilè sint oppressuri ceteros. Hæc autem seueritas adhibenda est quadam cum moderatione, pro delicti, atq; eius qui commisit, & temporis etiam atque loci condicione. Remittere verò pœnam atq; condonare minimè omnium oportet, vt metu supplicii deterreantur omnes. ac belli tempore seuerius est animaduertẽdum, vt postea sum dicturus de disciplina militari. In distribuendis etiam muneribus publicis, rationem habebit naturæ atque ingenii eorum, quos propius nouisse potest, cuiusmodi sunt viri principes & id genus alii potentiores. Nam quos animo elato & seditioso esse cognouerit, iis nihil tale committet, quo vel ad-

uersum se vel contra rempublicam abuti queant. quod quidem illis, si potestatem obtineant, facile sit futurum, quando ob leuissimam quamque caussam concitari possint & incendi. Quos autem magnæ virtutis esse compertum habet, eos præ ceteris augebit honoribus atque prefecturis, quoniam & hi facultatem bene de republica merendi, & populum habent obsequentiorem. Neque tamen plus, quàm maiestati suæ conuenire videbitur, eis tribuet, & ita se comparabit, vt & illi, & illorum subiecti imperio, ipsum in primis, vt auctorem earum rerum omnium, reuereantur & suspiciant, & quum aliquid maioris momenti inciderit, ad ipsum confugiant. Nisi enim hanc grauitatem interponat, minuetur eius ad populũ existimatio, & prouinciarum aliiq; maiores præfecti, aut ipsorũ etiam legati proteruè & indignè multa facient, & pro temporum condicione consilia forsitan inibunt, perniciosa reipublicæ, quod in imperio Romano scimu[s] euenisse. Hæc autem omnia, non tam a[d] presentem ætatẽ pertinent, quàm vt in po[s]terum res benè constituantur. Prouiden[dum] est etiã, ne is quem medium esse dix[i]mus ordinẽ, potentiá nobilitatem vinca[t] eiusque facultates atq; copias minuat. h[oc] enim ad reipublicæ detrimẽtum pertin[et]

q[...]

que ne quidquam sit ab illis opem atque præsidium, exhaustis eorum fortunis, expectatura. Sunt auté tria potissimum, quæ nobilium opes vehementer adfligunt. Ex iis primum est, quòd lites atque caussæ forenses aliæ seruntur ex aliis, & producuntur in immensum, & maximos requirunt sumptus, eóque fieri videmus, vt iuris administri, nobilium possessiones adquirant, & horum copiæ sic attenuentur, vt cum ordini atque professioni suæ satisfacere non possint, multa præter decorum faciant. cui quidem incommodo facilè possit occurri, si modo rex & ii quorum vtitur consiliis, animum huc adiicerent. De quæstoribus idem iudicium fieri debet. nam etsi magnam his auctoritatem tribui oportet, colligendæ caussa pecuniæ, quæ in regis ærarium infertur: tamen adhibendus est modus, neque permittendæ sunt illis rationes, quibus ipsi quidem locupletentur, alii verò complures, honestioribus nati familiis, ad inopiam redigantur. Mercatores etiam, quod est ex tribus, quæ diximus, postremum, intra certos fines coercendi sunt. Inualuit nobilium consuetudo, vt magnificè & sumptuosè viuant, & splendidissimè vestiantur. quæ duæ res & priuatim fortunas eorum exinaniunt, & publicè quoque plurimum nocent. His enim rebus fit, vti maxima vis

auri deferatur extra Galliæ fines, in quo permultum est incommodi, quoniam pecuniis respublica, tamquam neruis atque sanguine, consistit & alitur. In hoc igitur genere nihil quidquam rex facere possit vtilius, quàm si luxum omnem comprimat. Nam & valdè offenditur Deus, & vt stipendia rex illis augeat, oportet. alioquin enim, quia sumptum vix tolerant, non possint obire ministeria, quibus sunt destinati. Iam verò, quò plus in hos elargitur atque distribuit, eò magis populum vel grauet, necesse est. Hunc deinde luxum alii quoque nobiles, qui publicè nihil administrant, & vulgò magna ex parte studēt imitari, ii præsertim, qui sunt asscripti militiæ & equitatui regis. Itaque fit, vt qui virtute præditi sunt, quoniam illis profusionibus vident suas facultates non esse pares, priuatā vitam agant: quibus alii postea, minimè cum his virtute comparandi, succedunt, qui stultè plerumque & inutiliter sua dilapidant, etiam id quod equis & comparandis armis impendendum erat, & copiis deinde omnibus exhausti, rapinis atque deprædationibus incumbunt. quod etsi grauibus pœnis apud nos interdictum est, tamē frustrà fit, quamdiu stirps eius mali non tollitur. sicut cum corporis pars aliqua, vitioso corrupta humore adfligi-

fligitur, etsi dolor fortasse mitigari potest, tamen, nisi qui caussam morbi dant humores, expurgentur, nequidquam omnis adhibetur medicina. Nihil igitur vtilius, nihil ad eam rem emendandam aptius, quàm vt à se suisque familiaribus rex initium faciat, vt aliàs factum esse constat. Nam certè vera ipsius gloria non consistit in exquisitis atque splendidis vestibus, immò studium eius rei immodicum existimationem potius minuit. Neque enim pro sua condicione atque persona, quam sustinet, satis magnificè vestiri possit, & reperire liceat in infimo genere hominum, qui hac quidem in parte minimè illi cedant. Plus ergo laudis habitura est mediocritas, quam nimia huius rei cura. Verum est enim, quod vulgò dici solet, *Extrema omnia propè esse vitiosa*. Non hoc quidem dico, vt immunditiesaliqua sit & deformitas in eorum, qui regem sectantur, vestitu, sed vt ne luxus aliquis appareat, néve extra modum sumptu & magnificentia prodeant, & vt certus modus, pro sua cuique condicione & ordine, sit præfinitus. Neque enim promiscuè omnibus permittendum est, vt quocúmque velint modo vestiantur, & hac in parte facta principum imitentur. Sanè, si quædam adhiberetur animaduersio, magno sit futurum & publico emolumento,

nam vt hirudo sanguinem, sic ea, quam dixi, profusio, neruos ac firmamentum reipublicæ, pecunias, exugit. Est etiam aliud, quod ad mercatores propriè pertinet. Quę sunt Galliis finitimæ regiones, legibus ac more suo diligenter cauent, ne qua pecunia ex ipsorum finibus deportetur, & rationem habent, quemadmodum ab aliis ad ipsos importetur. Hunc morem Gallia non obtinet, & si quid fortè eius rei pręcipitur, ab iis quos minimè omnium decet, violatur, idque sæpè fit, vt quidem à nostris dicitur, studio gratificandi vicinis, ne molestè ferant, si quid eis denegetur: in quo tamen nihil est rationis. Quam enim habeant offensionis caussam, si quantum nobis tribuunt, tantundem ipsis inuicem permittatur? Accedit, quòd Gallia propter omnium rerum copiam & agrorum vbertatem, facilè potest externis adiumentis & importationibus carere. & quoniam omnis generis rebus abundat, sic vt vix vmquam exhauriri posse videatur, hinc est, quod pleraque negligentius in hac parte administrantur. Maximam verò laudem ad omnem posteritatem mereatur, qui bonis legibus omneis reipublicæ nostræ partes constitueret. Tum enim dubium non sit, quin ceteris omnibus regnis Gallia præscriberet. quod facilè sim

demon-

demonstraturus, si res ita ferret: verum id non est huius instituti. Quantum ad vulgus & promiscuam multitudinem pertinet: quamquam ex iis, quæ suprà dixi, facile est intelligere, quid in eo fieri oporteat: tamē quoniam maximi res est momenti, nō grauabor ea paucis repetere. Primū est, vt rex quam minimum illos tributis & pecuniarū exactionibus grauet, verum ita se comparet, vt intelligant suas fortunas & compendia ipsi esse curæ. Hoc enim & Deo est gratissimū, & ad ipsius quoq; salutem animiq; tranquillitatem pertinet. Nec enim sine maximis illorū dispendiis vllā grandiorē pecuniā imperare potest. Atqui nonnumquam eripitur miseris, quo carere omninò nō possunt, quod illis atq; liberis & familiæ ad quotidianū victum est necessarium. in quo certè summum est flagitium, neque dubium est, quin huius iniuriæ magnitudo, & eorum, qui sic opprimuntur, gemitus, Deum vehementer commoueant. Huc ergo respiciāt reges, ac præterea cogitent, alienari hominum voluntates, dum suæ cupiditati nullum statuunt modum, ex eóque facilè posse turbas & seditiones oriri, præsertim si quis grauior casus regnum adfligat. Accedit, quòd extremæ inopiæ vitandæ caussa, locum illi atque sedes mutare coguntur. quod ad ipsius

regis detrimentum & infamiam pertinet. Quocumque enim perueniunt, ibi de iniuriis & indignitatibus & tyrannide, qua sint adflicti, rumorem spargunt, & famam longè latéque excitant; & qui ad egestatem redacti sunt, agriculturam deserunt, & mendicando victum sibi suisque parant. Sumptus ergò superfluos atque luxum omnem rex moderari debet atque vitare, vt ne priuatorum fortunis calamitatem adferat. Sed & ipsa exigendæ pecuniæ ratio, nostris moribus vsitata, modum aliquem & emendationem requirit. Colligitur enim infinita quædam vis pecuniarum, neque tamen ad regis aut reipublicæ commoditates impenditur omnis, & quæstores auctoritate ac nomine sui muneris confisi, multa sæpè faciunt auarè ac intemperanter, & ex miserorum hominum laboribus atque re familiari suas facultates amplificant. Opus est quæstoribus, ac sumptum facere oportet. scio. sed tantum est in ea re vitiorũ, vt magna quadam & exquisita sit opus animaduersione, præsertim, quum ad cupiditatem & auaritiam quotidiè aliquid accedat. In regis autem voluntate sola positum est, vt hæc omnia emendentur. Alterum est, ne rex permittat vulgus hominum à potentioribus opprimi, sed æquabili iure simul omnes

mnes contineat. Inprimis autem eſt prouidendum, ne quod incommodum illis aut vis inferatur ab iis, qui militiæ ſtudent & armis. quod tametſi multis noſtris legibus cautum ſit, tamen ad hoc vſque tempus fruſtrà fuit, in eoque duplex eſt peccatum. Nam illi, rebus atque fortunis adflictis, non poſſunt, quod regi debent ſtipendium atque vectigal præſtare. deinde, graue quoddam odium in eos concipiunt, à quibus diuexantur, magniſque precibus interitum atque cædem eorum exoptant. Poſtremum eſt, vt de ipſorum iure atque libertate nihil diminuat, ſed permittat, vt artes omnes ipſorum ordini conuenientes, exerceant, & iis quoque rebus dent operam, quæ ex humili loco ad maiorem dignitatem ipſos perducant: cuiuſmodi ſunt, mercatura, bonarum litterarum ſtudium atq; doctrina, & militia, in iiſque rebus quos honeſtè & cum laude verſari videbit, eos fauore & gratia complectetur & ope ſubleuabit, vt reliquos etiam ad virtutem incendat. Nam vnus aliquis hac ratione euectus ad altiorem gradum, exemplo ſuo complures alios ad ſtudia virtutis exſtimulare poteſt, vt quotidie experimur. Et quo rarior eſt doctorum atque pręſtantium virorum prouentus: eò maiorem operam rex dabit, vt quibuſcumque ratio-

nibus poteſt, ad virtutem ſuos inflammet, vt vel doctrina, vel rei militaris ſcientia, vel negotiando, vel nauigando, & id genus aliis rebus excellant. Quia verò ſalus & incremẽtum regni dependet à pacis & à belli artibus, vtrumque pro mea virili deinceps tractabo.

CLAVDII SESELLII
DE REPVBLICA GALLIÆ & Regum officiis,
LIBER II.

GAlliæ robur omne ac firmamentum quattuor in rebus potiſſimũ conſiſtit, vt omnes ordines mutuâ quadam beneuolentiâ regem obſeruent, eique pareant, vt facultatibus & opibus plurimum poſſint, vt in armis ac re militari ſint quàm exercitatiſſimi, vt quæ ſunt in finibus opida & arces, operę ac arte muniantur. Hęc omnia conſilio prouideri debent & adminiſtrari. *Parua enim ſunt foris arma*, vt inquit ille, *niſi eſt conſilium domi.* De duobus primis nihil ferè ſum dicturus, quoniam ad eam rem quidquid pertinet, ſuprà ſatis eſt demonſtratum. de poſtre-

mo etiam vt pluribus agam, nihil attinet, quoniam satis per se clarum est. Nemo enim ignorat, quàm sit necesse, habere in finibus propugnacula quàm munitissima. Nam vnum aliquod opidum bene munitum, ac rebus necessariis instructum, ad tolerandam obsidionem, ad alendum prę-sidia militum, & ad sustinendum vim hostilem, donec ei subueniatur, maximum sæpè momentum toti regno ad salutem adfert, quod quum aliàs frequenter, tum hac memoria non semel cognitum est. In hanc ergo curã rex diligenter incumbat, & sumptum in eam rem faciat, & pecunias ad certum tempus, in hunc vsum imperet, iis præsertim, qui fines incolunt, & qui tẽpore belli receptum habituri sint in ea loca, quæ contra vim & impetus hostium ædificantur. Pacis autem tempore his rebus vacandum est. nam & populus multò minus grauatur, & opus ipsum in otio melius perficitur, & quum bellum incidit, non ita perturbantur homines, vt fieri necesse est, quum repentè ac tumultuosè ad laborẽ accurritur. Tum enim hoc etiã est incommodi, quòd in ea festinatione nihil ad diuturnitatẽ ædificari potest. Verùm in eo sæpè peccatur, maximo & regis & populi detrimento: quamobrem, quibus earum rerum est demãdata cura, ii certè magnoperè pro-

uidere debent, si sunt reipublicæ amantes, vt oportunè suóque tempore singula administrentur. Quoniam verò & non omnes sunt ad eiusmodi res idonei, & plerique suis ferè student commodis: erit ex vsu reipublicæ, si rex, quum ei per negótia vacat, circumspacietur per omnes prouincias, & regni fines in primis accedat, vt cuiusmodi fiant locorum munitiones, & quomodo populus gubernetur, & an præfecti, in suo quisque genere, officio fungantur, ipse cognoscat. Quocumque autem accesserit, populi salutem sibi esse curæ declarabit, & eos qui quaque de re querentur, benigne patienterque audiet, & quod iniquum esse cognouerit, emendabit. Nam hoc ipso beneuolentiam & animos hominum, multò magis, quàm si litteris tantum & mandatis rem ageret, sibi conciliat, & omnis generis præfectos, ac belli duces in officio ac metu continet, & illos, in quorum agros peruenerit, quæstu auget. quod in finibus maximè est necessarium, vt videlicet homines, quia sumptuum plus quam reliqui facere cogũtur, sint quàm maximè pecuniosi. Nunc ad illud, quod tertium esse diximus, descendam, ad militiam & ad belli studium, qua quidem in re multum est difficultatis, & ad cognoscendum & agendum. Suprà

dictum

dictum eſt, vſum armorum eſſe proprium nobilitatis, neque populo debere permitti: ſed maiorem diſputationem res iſta requirit. Primum enim negari non poteſt, quin populus aſſuefactus ad arma, facilè poſſit ad rebellionem incitari, vt regis auctoritatem proiiciat, & nobilitatem omnem opprimat, vt paullò ſupra hanc memoriam compertum eſt. E diuerſo, magni res eſt periculi, ſi in armis non ſit exercitatus. Quum enim bellum ab exteris infertur, nullum habemus idoneum peditatũ, quo tamẽ minimè carere poſſumus, quando vel Angli, vel Germani, vel Heluetii bellum nobis faciunt. Hi enim ferè ſunt pedites. ideóque ſtatim vbi de illorum copiis aduentantibus nunciatur, quantumlibet exiguis, noſtri quamlibet multi, etiamſi equitum habeant præſidia, concurſant ac trepidant, ſuiſque rebus planè deſperant, eumque timorem vbi vident equites, incipiunt & ipſi animo eſſe deiecto, quandoquidem abſque peditatu ſciunt non ſe poſſe impetus illorum ſuſtinere: atque eô fit, vt hoſtibus, qui hæc non ignorãt, multò maior accedat alacritas oppugnandæ Galliæ, quod minimè ſit futurum, ſi populo, qui eſt frequentiſſimus, concederetur vſus armorum. Facilè quidem eſt regi, propter potentiam & opes,

conducere manus peditum exterorum, quos confecto bello dimittat, quod absq; magno suorum dispendio facere non possit, si milite vtatur in Gallia conscripto. Fateor equidem, sed periculi plenum & sæpè fuit, & esse potest hodie, vti externis auxiliis. Primum enim, ingentem pecuniæ vim extra Galliæ fines illi secum asportant. deinde, fieri non potest, vt eis, præsertim humilis condicionis hominibus, cuiusmodi ferè sunt pedites, tantum tribuatur fidei, quantum incolis regni, neque sic ad officium cogi possunt, nec obsequentiam illam, quam nostri homines, præstant, & quum stipendium persoluitur, satisfieri vix illis potest, & si quid deliquerunt, vindicari nō possunt, quum aliquo sunt maiori numero. Atqui delictum possit eius esse generis, vt summa calamitate regnum vniuersum adficiat, si videlicet ipsorū culpa vel prœlium sit factum aduersum, vel opidum aliquod amissum. Sed & hoc metuendum est, ne si viribus & numero superent, aliquam regni partem occupent, vt non in Galliis tantum, sed aliis etiam in locis aliquando compertum est. Fieri etiam potest, vt illis aut voluntas desit aut facultas in tempore succurrendi, atque interim hostes maximo aliquo damno rempublicam adficiant. Assuefacere autem homines natura belli-

colos,

eosos, & præmiis ac pollicitationibus allicere, permultum est in eo periculi. Nam & nostrum belli gerendi morem & scientiam omnem, & si quid in nobis desideretur, item promiscuæ multitudinis infirmitatem ac inscientiam, & quæ loca sint munita, quæ minus; breuiter, portus & aditus omnes vsu cognoscunt, simul, quantæ sint Galliæ facultates ac opes, perspiciunt, iisq; rebus omnibus ad bellum nobis inferendum exstimulantur. quod multis aliis regnis, & huic quoque, recenti memoria, scimus accidisse. His ergò de caussis mihi videtur, quòd adeò sit ineptus ad arma populus, vt externis semper vtendum sit auxiliis, magnum in eo esse discrimen. Multis enim historiarum testimoniis demonstrari potest, eos, qui numeroso milite sunt vsi peregrino, tandem in summas ob hoc ipsum incidisse calamitates. Quum igitur periculum sit vtrobique, consultissimum esse videtur, instituere rationem illam, de qua non semel est deliberatum, vt per omnes regni prouincias, ex plurimis pauci quidam deligantur, quàm minimum vitiosi, qui ad militiam videntur & natura esse facti, & optimè posse assuefieri. His autem præficiendi sunt eiusdẽ regionis homines, qui singulos norint, ac fidẽ suã pro illis interponant, eosq; militum præfectos

oportet esse viros integros, & minimè auaros, qui fauori & gratiæ nihil tribuant, in iis præsertim, quæ ad regem remque publicam pertinent, qui militem ad disciplinam & temperantiam instituant. His ipsis verò præerunt maiores illi præfecti, Connestablius, & Marescalli, eorumq; legati, ac prouinciarum præsides, operamque dabunt, vt pacis tempore in armis exerceantur, ad eamque rem vtentur militibus aliquot externis veteranis, qui doceant, quis ordo seruandus, quomodo instruenda acies, atque pugnandum sit, & quidquid est eius generis: quumque delectus habebitur, seueritatem adhibebunt, & ne qua fraus omninò interueniat, prouidebunt, in primis autem, vt quam minimo populi detrimento istud fiat. ideóque belli tempore stipendia illis, quantum satis erit, præbebunt, in ocio autem, ne quid eis ad mediocritatem desit, curabunt. Interim verò dum nostri discunt, & vsum armorum sibi comparant, si qua necessitas incidit, licebit aliquam exterorum manum cõducere, quibuscum nostri militent. Neque verò tunc etiã, quum erunt exercitati, alienum fuerit, exteris vti, partim, nostros subleuandi caussa, partim, vt ipso peditatus genere præstemus, partim, vt ex qua gente militem conducimus, ea nobis

conci-

concilietur, & beneuolentia quadã adiungatur. Sed in eo videndum est, primum, vt iis vtamur, quos maximè fideles arbitramur nobis fore: deinde, vt numero sint nostris pauciores. Ita enim nullus erit offensioni locus, & facultas illis deerit opprimendi nostros, & si quid grauius admiserint, absque magno negotio poterunt coerceri, & quum non equitatum modo nostrum, qui multo iam vsu est omnium longè exercitatissimus, sed peditatum etiam videbunt in armis excellere, non solum vim nullam inferre audebunt, sed ne qua ipsis inferatur vis, metuere etiam cogentur, ideóque pacem nobiscum perpetuo colent, ac magnopere cauebunt, ne offendant. Itaque fiet, vt pecuniæ non exportentur è Galliis, & populus minimùm grauetur, neque sit vllus grauior motus pertimescẽdus. Nam qui per singulas prouincias conducentur milites, quoniam & pauci erunt singulis in locis, & interiectis spatiis dirimentur, non poterunt aut excitare alios ad rebellionem, aut coniurationem aliquam inter se facere, neque verò caussam habituri sunt cur faciant, aucti stipendiis aliisque priuilegiis, præ ceteris sui ordinis hominibus. immò, quoniam his beneficiis ornantur, multò erunt obsequentiores, ac diligenter, ne quid animad-

uersione dignum admittant, caueбunt, &
quum exsequendum erit aliquid in iudiciis definitum, præstò semper erunt. Hæc autem non sic accipi debent, quasi putem eos, qui sunt ad regni fines, non oportere magis esse in armis exercitatos, quàm qui longissimè à finibus absunt. Minimè quidem istud: uerum ita sentio, qui sunt præfecti finibus, debere illos allicere ac propositis præmiis inuitare, vt sagittis & arcu & tormentis & hastis & gladiis, idque genus aliis armis diligenter se exerceant, non quidem omnes indifferenter, sed ii cumprimis, qui corporis figura & natura videntur esse idonei. Nam certè opus est, vt qui fines incolunt, habeant, quibus se suaque defendant, arma, ne à vicinis & finitimis opprimantur. Multæ enim oriri solent de finibus contentiones, eóque, si ex longinquis sint euocandi milites, qui resistant, maximo sit futurum eius regionis, cui subsidio mittuntur, detrimento. Natura etiam, atq; more ita comparatum est, vt qui ad ipsos regni fines habitant, pro laude atque commodo sui principis, maiori studio, quàm alii, contendant, ideóq; ferè tributa & vectigalia, quæ reliqui dependunt, ipsis remitti solent. quamquam & hoc alioqui fieri æquũ est, propter sumptum, quem pro ceteris faciunt, & rei fa-
miliaris

milliaris dispendium, ac varia pericula, quibus belli tempore sunt expositi. Nam & præsidia militum alunt, & excubare ipsos, atque locorum munitionibus deseruire oportet. De classe & exercitu maritimo instituendo, postea sum dicturus. Et quoniam in hoc genere præcipuum est, vt tàm equitum quàm peditum copiæ ad disciplinam militarem, non minus pacis quàm belli tempore, domi pariter atque foris assuefiant: ex hoc enim fonte profluit quidquid è belli studiis commodi sperare licet: idcircò pauca quędam de eo sum dicturus, & prolixitatis vitandæ caussa, quæ Valerius & quæ Vegetius copiosè de his rebus tradiderunt, prætermittam, ac ea solum, quæ nostræ ætati maximè conueniunt, exponam, quid videlicet detrimenti respublica acceperit propter neglectam disciplinam, & quomodo in posterum huic rei facienda sit medicina. iis explicatis, quod reliquum est, prudentiæ regis, & eorum fidei, quibus auctoritatē rex tribuit, committemus. Primum igitur, quanti sit momenti hæc, de qua loquimur, disciplina, nemo qui cognitas habeat historias, & res gestas, Romanorum præsertim, ignorare potest. Hi enim præ ceteris diligentissimè illam seruarunt, & eius adiumento potius, quàm robore aut vi armorum, ad eam

imperii magnitudinem peruenerũt. quod Valerius Maximus aliique multi testantur, & duces aliquot populi Romani nominant, qui ad veterem disciplinam reuocato & instituto milite, vicerunt hostem antea victorem eius populi, ob proiectam atque desertam disciplinam: & quod de Scipione Africano bellum gerente in Hispaniis commemorant, valdè est præ ceteris illustre. Hoc igitur & id genus alia documenta, principum animos ad imitationem excitare debent. Duabus autem in rebus ea disciplina potissimum consistit, quæ simul cohærent, neque separari inuicẽ possunt. Primum est, vt qui præficiuntur copiis, egregia sint virtute: alterum, vt milites dicto sint audientes. Nam si & exercitus imperator est idoneus, & reliqui sub eo præfecti, tribuni, centuriones, ac vulgus militum eius præceptis obtemperat, dubitari non debet, quin rectè omnia procedant. Quum autem ex iis alterum deficit, fieri non potest, vt aliquid laude dignũ perficiatur. Nisi enim belli dux multo vsu comparatam habeat rei militaris scientiam, nisi exacte teneat, quomodo res in omnem euentum atque casum administrari debeant, & nisi ea sit virtute, prudẽtia, & animi fortitudine, vt quod optimum in concilio visum fuit, nauiter efficiat, despi-
cietur

detur non à suis tantum, sed ab hostibus etiam, & quum aliquid agere instituit, milite vtetur inuito & trepidante: quòd si autem virtutis opinionem haberet, alacres ac fiduciæ pleni milites, nullum laborem atque periculum sint recusaturi. Dici enim non potest, quàm multa secum trahat incommoda belli dux aliquis aut ignauus atque timidus, aut imperitus. Nihil enim circumspicit, nihil prouidet, nihil opportune constituit, & facilè circumuenitur ab hoste, & sæpenumero fallitur & errat, in quo reipublicæ salus nonnumquam tota periclitatur. Neque verò satis est, attribuere illi homines idoneos atque peritos, qui in commune consulant: sed ipsum oportet ingenio ac prudentia valere, vt rem, quæ in deliberationem venit, intelligat, & inter multorum opiniones iudicium facere possit, ne quod pessimum est, eligat. Qua quidem in re tantò maiori est opus animaduersione atq; industria, quòd non rarò fieri solet, vt quum pauci quidam apud imperatorem exercitus omnia possunt, reliqui indignentur atq; molestè ferant, & quæcumque res inciderit, iis ipsis, quos præferri sibi dolent, contraria ferè pronuncient. Sæpè etiam fit, vt exercitus præfecti, qui vel per ætatem vel alioqui vix leuem habent rerum vsum, hominibus

idoneis & exercitatis anteferant eos, à quibus vel à paruulis educati sunt, vel qui auribus ipsorum atque voluptatibus seruiunt. Vt autem belli dux per se ipse sapiat, vel ideò est necesse, vt quum aliquid repente incidit, quod aut deliberationem atque moram non patitur, vel quod silentio tegi oportet, idoneè, quod opus est, constituat & agat. Nam etiamsi prudentissimorum hominum vtatur consilio, tamẽ, nisi re ipsa virtutẽ repręsentet ac militum animos sibi deuinciat, parum profecerit. Quid autem opus est pluribus verbis? Quia non semper ad virtutem animique præstantiam respicitur, sed fauore atque gratia res agitur, & qui commodum aliquẽ nacti sunt intercessorem, aditum ferè habent ad eiusmodi præfecturas, idcircò tantæ sæpè calamitates in rempublicam nostram inundarunt, vt in hominum quotidiano sermone nihil sit frequentius & vsitatum magis. Itaque si quis præditus esset iis omnibus, quas dixi, virtutibus, magno sit redimendus, ac omnibus aliis præferendus, & illustri loco nati principes, non sint ægrè laturi, si voluntate regis, imperio illius obtemperent. Sed quoniam difficile est inuenire, qualem desideramus, relinquitur, vt eos, qui proximè ad perfectionem accedunt, eligamus. Cicero putat

putat in summo imperatore quattuor has res inesse oportere, Scientiam rei militaris, Virtutem, Auctoritatem, Felicitatem. Ad hæc igitur respiciendum est, quum aliquis deligitur, tametsi quod de auctoritate dixit, supervacaneum esse videtur. Nam qui duo illa solum habet, quæ primo loco dicuntur, hunc necessario ferè comitatur auctoritas, si modo rex illius virtuti tribuit quantum oportet. Ex his autem duobus vtrum antecellat, nunc dispiciendum est. Quæritur enim, quum duo sunt, quorum vnus scientia rei bellicæ, alter autem virtute excellit, vter sit præferendus. Cicero videtur ita sentire, vt existimet virtuti esse præferendam scientiam: nobis autem secus apparet. Virtute enim, quæ sit adiuta fideli consilio, longè plus effici potest, quàm sola scientia, quæ virtute careat: quod in Alexandro, Hannibale, Scipione, satis demonstrari potest, qui iuuenilibus annis præfecti summæ imperii, non poterant per ętatem, tantis rebus gerendis idoneam aut satis magnam habere scientiam: sed quoniam innata fuit ipsis præstantissima quædam vis animi, multò fecerunt illustriora, quàm alii in armis quidem & vsu militari plurimis annis exercitati; verum ea, quam diximus, virtute destituti. Duobus igitur in medium ad-

ductis, quorum alter sit rei bellicæ peritissimus, vim autem illam animique fortitudinem non habeat, alter verò non magnã quidem habeat vsum armorum, animo verò sit excellenti, & ad omnia subeunda parato: hunc certè longè illi præposuerim; tum propter ea quæ diximus, tum quòd hic scientiam exercitatione, ille autem robur animique præsentiam vix vllo tempore sibi comparare posse videtur. Sed quoniam vix est, vt qui pluribus annis militiæ studuit, & rem omnem perspectam habet, non sit etiam animosus, & quia multi vicissim reperiuntur, animo quidẽ parati ad quiduis, minimè verò periti rei militaris: hanc esse puto caussam, cur Cicero scientiam illam inter ea, quæ in imperatore requirit, primo loco numerarit. Dignitas autem atque splendor familiæ, magnam tum auctoritatem, tum beneuolentiam imperatori cõciliat. Quum ergo virtute præditus est aliquis illustri loco natus, præferri debet aliis inferioribus: quod tamen sic accipiendum est, si in virtute nihil sit temeritatis, quæ sapientum & peritorum hominum consilia repudiet. In eo enim tantò plus est periculi, quantò maiorem ille potestatem obtinet. Verum si moderato sit ingenio, & quos peritos esse cognouit, eos libenter audiat differentes de

rebus

rebus, & si iudicium habeat, vt disceptata caussa, quod optimum est, eligat, eique facultati vim etiam animique promptitudinem adiungat: omnibus aliis meo quidem iudicio debet anteponi, eique sunt attribuendi viri prudentes, qui quod in eo forsitan desiderabitur, suppleant. Et quamquam hæc propriè ad legatum regis pertinent, cui demandata est summa rerum; tamen, quum rex ipse bello intererit, etiamsi magna sit præditus experientia, valdè cauebit, ne rem vllam maioris momenti, nisi communicato prius consilio, faciat. Alterum, quod in belli duce inesse oportet, in Galliis ferè contemnitur, vt sit eloquens, & omnis generis historias tàm veteres quàm recentes habeat exploratas. Quum enim grauius aliquod tempus incidit, quum magnæ res difficultatis atque periculi obiicitur, elegans atque prudens imperatoris oratio vehementer inflammat militum animos: quòd si verò nihil eiusmodi interueniat, remollescit eorum virtus, vt in C. Cæsaris commentariis non vno loco videre licet. Quid enim oratio possit firmis adiuta sententiis, declarauit idem Cæsar, quum ad Vesontionem Sequanorum opidum, aliquamdiu moratus, aduersus Ariouistum Germanorũ regem cum exercitu proficisceretur. Hoc genus

alia teſtimonia multa repetiuntur in Xenophontis libro, qui de Cyri profectione in Perſiam eſt conſcriptus, quem librum in noſtram linguam ipſe conuerti: repetiuntur item quàm plurima in Salluſtio, Tito Liuio, Q. Curtio, & omnibus pariter hiſtoricis. Quamobrem ita ſtatuo, quòd ſi conſuetudo illa vetus concionandi ad militem reuocaretur in vſum, & ab imperatoribus noſtris recoleretur, non mediocrem ex ea re commoditatẽ poſſe ad rempublicam redire. Et hæc quidem de imperatoris aut legati regis officio ſatis dicta ſint: nunc verò quid regem inuicem facere oporteat, paucis demonſtrabo. Quem ergò ſuis copiis præfecit, huic omnem auctoritatem adminiſtrandi belli tribuet, ſic vt nemo ſit in caſtris atque exercitu, qui non ei pareat. qui verò ſecus fecerint, in eos grauiter vindicabit, & quò maiori eſt potentia is, qui detrectat imperium, & quò plures ad idem facinus impellere poteſt: eò ſeueriori pœna mulctari debet. Niſi enim auctoritatẽ belli dux obtineat, & niſi in honore ipſum habeãt, ac dicto ſint audientes milites, nihil vmquã laude dignum efficiet. Hinc eſt, quòd ſuprà diximus, non probari Venetorum inſtitutum, qui quum in continente bella gerunt, legatos adiungunt.

gunt, qui exercitus imperatori præscribāt. Si prœlio sit dimicandum, si quod opidum obsidendum, si mittenda subsidia, si dimittendi milites aut etiam conducendi, si facienda sit oppugnatio, si deditione capiendi qui obsidentur, si puniendi facinorosi, si remunerandi & præmiis ornandi aliqui propter virtutem, si constituendi præfecti, in his rebus omnibus, quid agendum sit, illi præfiniunt. In quo sanè valde peccatur. nec enim vllum aut collegam, aut maioris auctoritatis aliquem, qui non sit in re bellica exercitatus, attribuere oportet imperatori. Quantum verò ad reliquam administrationem attinet, non me latet, opus esse pluribus, partim, vt belli dux non distineatur aliis occupationibus, partim, quòd eiusmodi munera sunt ab eius remota professione. nam alii sunt ad alias res magis idonei. Sed eius tamen, qui summæ rerum præficitur, auctoritas, intra hos fines includi debet, vt quoties aliquid maioris incidit momenti, quod celeritatem non requirit, ab ipso rege petatur consilium. In eius quidem potestate nō erit, nouum aliquod excitare bellum, aut pacem induciasve longiores facere cum hoste, nisi iussu ac voluntate regis, aut nisi magna quædam interueniat necessitas. Tunc enim licet. atq; vt paucis absol-

uam, pro condicione hominis, atque caussæ, & pro magnitudine interualli, tribuenda est illi potestas. Sic enim Romani, Consulibus ad longinqua bella proficiscentibus maiorem concedebant potestatem, quàm cum in Italia bellum gerebatur: sæpè etiam, pro eius, qui mittebatur, virtute, plus minusve tribuebant. In summam verò difficultatem rebus adductis, creabant Dictatorem, penes quem erat omne arbitrium. Qui plura volet cognoscere de his, quæ in belli duce requiruntur, facilè sibi ipse collegerit ex plerisque libris ea de re scriptis, & ex historiis, iis præsertim, quæ clarissimorum hominum res gestas commemorant, cuiusmodi fuerunt Cyrus, Alexãder, Pyrrhus, Hannibal, Marcellus, Fabius, Scipio, Themistocles, Lysander, C. Cęsar, & id genus alii, quorum facit mentionem Plutarchus. In iisdem quoque libris reperire licet abundè, quidquid ad disciplinã militum pertinet, quod est alterum mei propositi caput. & quamquam à superiori dependet, tamen separatim de eo loquar, non multa quidem, sed ea solummodo, quæ ad nostrum tempus propriè pertinent, quæque & ipse vidi, & ab hominibus earum rerum peritis cognoui. Sunt autem tria potissimum eius disciplinæ præcepta: ex iis primum est, vt

milites

milites imperatori suo pareant. de quo satis antea. Scipionis Africani dictum celebratur, *Mille milites obsequentes, præstare decem millibus non obtemperantibus.* Ab ipso autem duce pendet hæc obedientia. Nam si nomini ac professioni suæ respondet, si rex illi, quam oportet auctoritatem tribuit, non dubium est, quin dicto sit habiturus illos audientes. Nec enim vlla reperitur hominum natio tam barbara, tam efferata, quæ legibus atq; pœnis non possit ad officium & æquitatem adduci. Hæc autem seueritas in primis est necessaria militiæ. nisi enim interueniat, tumultuosè ac perturbatè omnia fient. qua quidem in re quantum sit malorum, quis omnium ignorat? Valdè sunt igitur reprehendendi præfecti, qui conciliandi fauoris caussa, vel vt benigni atque clementes videantur, nimis leuiter militibus ignoscunt, ac sæpè etiam delicta dissimulant, in quo tantò magis peccatur, quum vel imperatori non est obtemperatum, vel aliquid contra leges aut militiæ morem admittitur: quæ quum dimittuntur impunita, summam adferunt licentiam, ac disciplinam omnē eneruant, Seueritas enim magis, quàm facilitas atque mobilitas imperatorem decet. Erat Iulius Cæsar in ceteris rebus omnibus clementissimus: belli verò tempore non item, ne-

que tamen idcircò milites eum oderant, immò vehementissimè amabant. Ferè enim fit, vt qui nimium militibus indulgent, eblandiendi fauoris atq; gratiæ caussa, tandem ob hoc ipsum vituperentur, & in odia plurimorum incurrant: qui autem in officio illos continent, hi & amentur, & magnis celebrentur laudibus. Vt ergò legibus pareant, & pro scelere ipsorum puniantur milites, imperatoris est prouidere, tunc in primis, quum vel singularis aliquis, vel complures etiam priuati aliquid animaduersione dignũ admiserunt. Quum enim aut totus exercitus, aut pars eius aliqua deliquit, dissimulandum est nonnumquam pro tempore, maioris vitandi motus caussa: verum vbi nullum est amplius periculum, dabit operam, vt aut vlciscatur factum, aut ita se comparet, vt omnes intelligant, iniquissimo se animo ferre quidquid contra maiestatem imperii remque publicam admissum sit, neque in posterum eiusmodi petulantiam esse dimissurum inultam. Cauebit etiã, ne quam militibus det caussam seditionis: quod erit, si de ipsorum iure nihil diminuat, si nihil cupidè, nihil auarè committat, si liberalitate iuuet eos, qui videbuntur esse digni. sed in primis cauendum est, ne quam fraudem in stipendiis faciat, & vt ad certum diem ea dependat, neque solutionem diffe-

rat, & quum in promptu non erunt pecuniæ, dolere sibi demonstret, simul operam det, vt acceleretur, atque interim omnem humanitatem illis præstet. Si qua verò sit commeatus inopia, confirmabit eos, quibuscumque poterit rationibus, ac se quoque in eadem esse difficultate ostendet, inque rebus omnibus amorẽ suum in ipsos declarabit, eorumque incommodis non secus atque propriis adfici atque commoueri se præ se feret; sic tamen, vt sui muneris atque loci dignitatem seruet, neque nimium se demittat, ad illos præsertim, qui sunt seditiosi & minus obtemperantes. Duces autem atque præfectos, & centuriones, & præcipuos quoque milites amanter ac familiariter habebit, & ex omnibus copiis vnam aliquam cohortem, de qua maiorem virtutis opinionem habebit, singulari beneuolentia complectetur, & quanti eam faciat quantumque tribuat, significabit. quod tamen ea dexteritate fieri debet, vt reliqui non inuideant, sed ad æmulationem excitentur ac virtute cum illis contendant. Facilè hoc efficiet ac consequetur, si meritis honos illo ac beneficentia tribuatur, sicut C. Cæsarem erga legionem decimam fecisse constat. Hanc rationẽ si sequatur imperator, non temere nascẽtur seditiones, aut natæ

minimo negotio componentur. Alterum eius disciplinæ præceptum est, vt milites honestè ac sobriè viuant, quorum illud ad pietatem & ad rempublicam pertinet, ne videlicet Deum offendant. Non est ergo concedendum illis, vt nomini diuino contumeliam vllam faciant: ne qua vis etiam sacris inferatur locis & Ecclesiasticis & viduis & pupillis & aliis id genus calamitosis hominibus, imperatoris est prouidere, suosque à libidinibus & raptu & stupris, magna constituta pœna, prohibebit. Eiusmodi enim maleficiis irritatus Deus, graues nonnumquam plagas immittit, vt tam sacræ quàm profanæ historiæ testantur. Scortis igitur nullum in castris locum permittet, vt Scipionem Africanum in Hispaniis fecisse legimus. Quod si autem grauioris incommodi vitandi caussa concedendum est, quemadmodum in ciuitatibus fieri videmus, curabit tamen, ne numerus modum excedat, & tum verbis tum re ipsa militibus demonstrabit, impurum illud vitæ genus displicere sibi vehementer, & qui eo sunt contaminati, leuiter æstimabit, eos verò qui temperanter & honestè viuunt, magni faciet. Quia enim maximam temporis partem in vitæ periculo versantur, idcircò decet eos pietas atque modestia. sed & vehementer in eo peccant

nostri

noſtri homines, præſertim pedites, ac vitæ turpitudini hoc etiam ſcelus adiiciunt, quòd magnis iniuriis nomen diuinum adficiunt, idque adeò nunc obtinuit, vt nullius ferè ſit precii, & ignauus eſſe putetur, qui non in eo maximè excellat. quò minus debet videri mirum, quod nihil egregiè perficiant. Cauendum eſt etiam, ne qua ſimultas inter ipſos oriatur, vel vt orta ſtatim ſedetur, vitandi cauſſa maioris periculi. quod maximè tum ſolet euenire, quum in exercitu ſunt non vnius gentis atque linguę homines. Optimum igitur eſt, vt qui moribus & lingua & inſtitutis inter ſe differunt, non contineantur iiſdem caſtris, verum vt alii ſeparentur ab aliis, nec vlla præbeatur ipſis occaſio miſcendi ſe, quod fieri conſueuit, quum vel annona diſtribuitur, vel ad direptiones atque prędam concurritur. Ad eam rem valdè confert præfectorum atque centurionum mutua inter ipſos notitia & beneuolentia. Continenter etiam atque ſobriè viuendum eſſe militibus antea diximus, vt ſcilicet in victu quotidiano & veſtibus omnem luxum defugiant, neque ſe mollitiei dedant, quod nunc per totam ferè Europam fieri videmus, maximè verò per Galliam, vbi ſic aſſueuerunt deliciis, vt in caſtris non minus copioſè & lautè & molliter viuant, quàm

ſi domi eſſent. Ex ipſis plerique numquam ferunt arma, niſi quum neceſſitas vrget, quum vel metuunt, vel dimicandum eſt prœlio, & ne tunc quidem laborem adhuc ſubeunt, ſed armorum partem maiorem ſuis calonibus atq; ſeruulis ferendam tradunt. qua quidem in re multum ſanè eſt incommodi. Primū enim, remittitur eorum virtus, ac relangueſcunt animi & effeminantur, quod Hannibali eiuſque copiis, dum Capuæ ac in reliquis Campaniæ locis moraretur, ſcimus accidiſſe. Deinde, maximo commeatu opus eſt illis, & ſumma rerum copia. neque enim rebus ad victum neceſſariis contenti ſunt, ſed exquiſitiſſimos etiam cibos requirunt, & ſi quid deſit, agunt ſeditiosè, & propter mutatum vitę genus conſuetum, incidunt frequenter in morbos, quod minimè fieret, ſi ſobrietati perpetuò ſtuderent. Ad hæc, propter calonum & iumentorum multitudinem, quæ cibaria & impedimenta perferunt, annonæ caritatem & inediam excitant, & belli adminiſtrationē impediunt, & quum prœlio decertandum eſt, magnis ſunt defendendi præſidiis, & nō rarò fit, vt equites, quum ſuarum rerum iacturā metuunt, ordines deſerant, & ſuis, qui ſunt cū impedimentis, auxilio proficiſcantur. Poſtremò, ſumptibus exhauſti milites, quandò è

dò è stipendiis nihil habent reliquum, prædæ student atq; rapinis, & populum quem defendere debebant, magnis adficiunt incommodis, ideóq; vulgo sunt odiosi, & quũ bellum incidit, non minus quàm hostes ipsi metuuntur, & hominibus caussam sæpè præbent deserendi sedes, alióque commigrandi. Huic autem malo facienda est medicina, vt ne voluntates hominum alienentur, néve alii deterriti nostrum imperium detestentur & exhorrescant, totisque viribus huc incumbendum est, vt nostræ lenitatis ac moderationis fama longè latéque apud finitimos excitetur. neque enim dubium est, quin bene constituta republica, plerique omnes nostrum imperium quibuscumq; aliis anteponant. Postquam ergò de republica tàm domi quàm foris administranda diximus, reliquum est, vt quemadmodũ rex erga vicinos principes atque populos gerere se debeat, tàm pacis, quàm belli tẽpore, exponamus. quo quidem in argumẽto plus est difficultatis, quàm in ceteris. Quomodo enim domi gerenda sint omnia, & quæ sint eius rei rationes, nõ pauci præstantes viri cognitum habẽt, atq; perspectũ: sed magnæ prudentiæ est atq; industriæ, cognoscere quomodo sint in amicitia retinẽdi populi externi, quibus Gallia est vndique cincta, Itali, Sa-

baudi, Heluetii, Angli, Belgæ, Hispani, Germani. Tenere enim rationem atque modum gubernandi quos noueris, quiq; tuo sint subiecti imperio, nō tam est difficile, quàm pacē posse colere cum iis, quorum ingenia non satis perspexeris; & in quos nullum habeas imperium. Atque interim tamen hęc ratio sic est necessaria, vt ad regni salutem in primis pertineat. Habet autem difficultatem magnam non ad agendum modo, sed ad cognoscendum etiam, vt videlicet rectè aliquis & idoneè præfinire possit atque docere, quid in eo maximè conueniat. Nam ad exterorum mores, ingenium, negotia, & quæ sæpè incidit in his omnibus, mutationem, accommodanda sunt consilia: neque rarò fit, vt quibus aliquando sumus vsi pacatis & amicis, ab iisdem nunc, vt ab hostibus, cauere nos oporteat: contrà, quos olim sumus experti nobis aduersarios, vt iis fauorem ac beneuolentiam omnem præstemus. Et quia sit futurum odiosum, speciatim de his rebus loqui, quæ mea sit sententia, in genere proponam. Primum igitur est, vt qui principatum obtinent, pacem cum vicinis omnibus & exteris colant, nisi fortè vel natura gentis vel religio diuersa repugnet. Semper enim paci consulendum est, quæ firma sit atque constans, & quæ nihil ha-

bita

situra sit insidiarum,&in suscipiendo bello nihil tribuendum est ambitioni, nihil gloriæ cupiditati, nihil animi perturbationibus, sed cum nostra vel repetimus, vel iniuriam aliquam vlcisci cogitamus, ad vim confugiendum est, si disceptatione vti non licet. item defendendi caussa vicinos & propinquos & amicos, aduersus vim & iniuriam, arma etiam capimus. In primis autem vt à nobis ipsis & ab iis qui nostro subiecti sunt imperio, vim propulsemus. Quo in genere quid sit obseruandum & agendum prius, quàm ad arma veniatur in præsentia non dicam, quia non est nostri propositi. Sed quoniam homines natura sunt vitiosi, & in principibus viris plerumque existunt honoris, imperii, potentiæ & gloriæ cupiditates, diligenter obseruandum est, quid agant aut moliantur vicini, & prouidendum, ne facultatem habeant vllam nocendi, in eaque re pro tempore & loco, & eius quem meruimus, condicione, agi oportet. Nam qui ad faciendam iniuriam instructus est, qui vel actionem contra nos habet, vel alioqui veteres nobiscum exercet simultates, ab hoc multo diligentius cauendum est, quam ab eo, qui neque magna potentia præditus est, neque maleuolentiæ caussam vllam habet, aut ex iis altero destituitur. sic etiam, ab eo qui versutus

est atque callidus, & in quo cupiditas ambitióque dominantur, magis vt nobis caueamus oportet, quàm ab eo, in quo nulla est fraudis iniuriæque suspicio, & qui non est ea vel virtute vel potentia, vt vim vllam nobis inferat. Cum illis igitur, à quibus iniuria metuitur, viuendum est amicè, pacis tempore, sic, vt nullam habeant doloris caussam, & agendum liberaliter, vt intelligant plurimum ipsis tribui & confidi. Quòd si verò & callidè & simulatè nobiscum agere, & si facultates atque vires habeant, aut etiã oblata occasione, damnum allaturi nobis atque bellum suscepturi videbuntur, impediendi sunt, quibuscumque licet, honestis rationibus: id enim iure tàm diuino quàm humano concessum est. Cuiusmodi autem sint hæ rationes, breuiter exponam, non quidem omnes, verum eas, quarum in hoc tempore meminisse possum, ex iisque reliquas erit non difficile intelligere. Primum ergo, non est permittendum iis, quos diximus, vicinis, quantumuis etiam videantur esse amici, vt in Galliis aliquid faciant aut experiantur, quod ipsis occasionem deinde præbeat muniendi se aduersum nos: Eius generis sunt, ne ipsis aut transire cum copiis, aut commorari diutius, aut annonam & arma præter modũ exportare liceat, néue conce-

concedatur, vt nimis magnum habeant vsum ac familiaritatem, aut sua cõsilia communicẽt, cum nostræ ditionis hominibus, iis pręsertim, qui fines incolunt & præfecti sunt opidorum custodiis. Alterum est, vt fines benè muniantur, ne qua vis inopinantibus adferatur. Nã occasio & facultas perficiendi, sæpe homines inuitat, eos præsertim, qui propter emolumentum non dubitant violare fidem, & allicit, vt aliquid tentent & audeant, quod alioqui minimè sint facturi, si proposita difficultate, frustrà se conaturos viderent. Tertium est, vt eos, qui fidelẽ operam nobis præstiterunt rebus asperis, non deseramus vllo tempore, tunc in primis, quando cum hoste paciscimur, neque prædæ aut periculo fortunas eorum atque salutem obiiciamus, verum iisdem cõdicionibus complectamur, quas nobis ipsis pacti sumus. Nã alioquin & facultas illis aufertur opitulandi deinceps, ac simul caussa præbetur, vt à nobis deserti atq; proditi, rationes ineãt, quemadmodũ recõciliati ad hostẽ transeant. in eoq; quãtum sit incommodi, facilè quiuis intelligit. Nam & inimici confirmantur, & complures alii exemplo perterriti, recedunt ab amicitia, nisi imperio aut necessitate prohibeantur. Hęc etiã est caussa, quamobrẽ populi iniurias rex minimè negligere debeat,

eorum præsertim qui sunt in finibus. hos enim acerrimè propugnabit, vt ad virtutem inflammet, & ad omnia sui caussa perferenda reddat alacriores. Quartum est, vt ei, quem diximus, vicino suspecto, impedimentum semper aliquod inferatur, ne nouis amicitiis atque facultatibus crescat. Quum enim periculum est, ne nouis accessionibus amplificatus, nobis noceat, impedire conatus illius licet atque tardare. Et sicut Paulum fecisse constat, excitata simultate atq; dissidio inter Iudæos, qui in ipsius perniciem coniurauerant: ad eundem quoque modum licet occultè factiones & diffidentiam & dissidium alere inter eos, qui conciliati & amicitia coniuncti, nobis incommodare possent, nec id modo, verumetiam in ipso, quem suspectum habemus, eiusque populo idem est faciendum, sic tamen vt nullum turpe vel immane facinus interueniat. Neque verò solum impediendus est, vt ne potentior euadat: sed ineundæ sunt etiam rationes, vt sumptibus exhauriatur, & seipsum infirmiorem reddat, & vt amicitiæ illi omnes atque præsidia, quibus ad nostram perniciem vti possit, detrahantur. In primis autem elaborandum est, vt qui sunt in eius familia viri præstantes consilio & virtute, ad nostras traducantur partes.

quod

quod quidem nemo facilius, quàm Gallæ rex, efficere poteſt, propter omnis generis præfecturas, & munera publica, quorum infinitus eſt numerus: ideóque fit, vt exteri, poſteaquam copias & emolumenta Galliæ ſemel experti ſunt, inuitiſſimi redeant ad ſuos. immò, non ſemel compertum eſt, illos, quum pro virtute ac merito honeſtè & liberaliter eſſent à nobis habiti, non minorem nobis fidem præſtitiſſe, quàm noſtræ originis atq; linguæ homines. Beneficiis enim noſtris & humanitate capti, agros & poſſeſſiones, quas domi habent, ſæpè relinquunt, & nobis ſeſe totos tradunt, & perſpecta eorum virtute, grauiſſimas aliquando præfecturas à regibus obtinent, & prouinciis finibuſque tuendis præponuntur, & præclarè de republica ſæpè meriti ſunt; ac docere poſſim, quibus temporibus illi, quum ſuam operam nobis detuliſſent, repudiati, maximis incommodis Galliam adfecerint. Hoc autem non eò pertinet, vt exiſtimem ab initio ſtatim illis fidendum, aut vllam rem maioris momenti committendam eſſe: verum vt beneuolè recipiantur, & vbi ſuæ virtutis ac probitatis fidem fecerint, ornentur & augeantur. Hæ ferè ſunt rationes, quibus vtendum eſſe puto pacis tempore erga vicinos, quorum de fide & amicitia dubita-

mus, in eóque ſic agendum eſt, vt quàm minimum offendantur. Quum autem ad vim illos & inferendam iniuriam ſpectare videbimus, quum ſeſe munient, & quæ neceſſaria ſunt ad bellum, præparabunt, primum monendi ſunt, vt ab armis abſtineant, & æquitate rem gerant, & adhibendi viri boni, tamquam arbitri, qui controuerſiam minuant. Qui enim hanc rationem ſequitur, quoniam ſibi diſplicere contentionem omnem, & pacis cupidum ſe profitetur, is & Deum ſibi reddit propitium, & hominum beneuolentiam conciliat, & populum ſuo ſubiectum imperio promtum efficit & alacrem, & amicos omnes habet ſui propoſiti adiutores, & aduerſariorum animos impetumque refringit. Nihilò ſecius tamen interim ſeſe communiat, vt à rebus omnibus ſit paratus, & vt non modo bellum illatum defendat, verumetiam, ſi ſit opus, inferat, & hoſtem laceſſat. Nam ad impetrandam pacem nihil eſt vtilius, quàm vt ad bellum aliquis habeat omnia parata & inſtructa, nec vllam ſignificationem metus præbeat. Infirmitas enim virium & animi imbecillitas in aliquo deprehenſa, vehementer ad inferendum bellum excitare ſolent. Cauendum eſt ergo regi, ne ad hoſtem timidè ſe atque demiſſe gerat, præſertim, ſi qua ſit affectus contumelia

melia, néve pacem sollicitet, nisi extrema coactus necessitate. eóque magis cauere debet, cum hostis est aut cupidus aut ambitiosus, aut superbus. Huic enim augescit animus illa demissione, & alii quum timorem animaduerterint, relanguescunt, suisque rebus incipiunt desperare, & durissimis ferè condicionibus paciscendum est, quoties ad hunc modum pax ambitur ac velut emendicatur. Eius rei documenta peti possunt ab Atheniensibus, quando Persarum reges bellum ipsis inferebant, & à Romanis, quum grauissimis essent implicati bellis, præsertim aduersus Hannibalem. In summis enim angustiis constituti magnam semper animi fortitudinem atque constantiam præ se ferebant, neque turpẽ vllam aut indignam pacis condicionem admittebant. quæ sanè virtus animiq; magnitudo regem aut principẽ virum non paullò magis quàm ciuitatẽ aut populum aliquem decet. Præter id, quod diximus, de muniendis locis, videndum est etiam, quomodo illi quàm plurimum noceri possit, ante bellum. Nam sicut ignauię tribuitur, si trepides ac hostem metuas: ita quoque temeritatis est, contemnere illum, & imprudentiæ, non prouidere suis rebus in tẽpore. Valdè enim est indecorũ, vbi præter opinionẽ aliquid accidit, dicere vulgatũ

illud, *Non putaram*, præsertim si res fuit eius generis, vt præuideri posset atque caueri. Neque verò dubium est, quin consilium idoneè susceptum, & diu multumque deliberatum in rebus bellicis, tanti aut etiam maioris sit momenti, quàm robur ipsum & vis armorum atque copiarum. Hac enim ratione bellum non modo defendi, verum etiam aliò, ac in ipsum quoque hostem deriuari potest, quod ad regni salutem in primis pertinet. Nimis enim multa sunt pericula, quum in nostris finibus & agris bellum geritur. quòd si verò bellum ipse inferas, & hostem inuadas, nihil earum rerũ tibi sit metuendum. Animaduertit hoc Scipio Africanus, qui Carthaginem deleuit, & auctor fuit Romanis, tunc vehementer adflictis ab Hannibale, vt in Africam profecti, Carthaginensibus bellum facerent. qua quidem re factum est, vt omni depulso ab Italia periculo, Romanum imperium, vires ac dignitatẽ pristinam recuperaret, illa verò populi Romani æmula ciuitas funditus euerteretur. Hoc ipsum deinde Hannibal, Antiocho regi, ad quem profugerat, bellum gerenti cum Romanis, suasit, & prudenter quidẽ: sed ille quum non obtemperaret, in maximas incidit calamitates. Atqui nihil est opus antiquitate ad ea demõstranda, quandò no-

dò nostri temporis exempla satis declarant verũ esse quod dicimus. Putant nonnulli, si bellum sustineatur in finibus regni per annos decem, multò id esse tolerabilius & minus perniciosum reipublicæ, quàm si foris & apud exteros vno tantum anno geratur, idque sic existimant propter pecuniæ magnitudinem, quæ profunditur & è Galliis exportatur: sed eorum est iam pridem explosa & repudiata sententia. Sic enim omnes propè statuunt, decem annorum bellum, administratum à nobis in Italia, multò minus reipublicæ nocere, quàm si per vnum dumtaxat annum in finibus geratur. Non nego equidem, vnius arcis aut opidi possessionem adquisitam in finibus, modo vt fieri possit absque grauiori motu, magis esse commodam & opportunam reipublicæ, quàm si foris & longè à finibus multa simus adepti. verum ea de re postea sum dicturus. Qui igitur & auctoritatem ad vicinos retinere, & illis volet vti pacatis, ordinem rebus omnibus adhibeat, & sit in omnem euentum atque casum, siue repentinum, siue deliberatum, instructus atque paratus, & amicitias conseruet, & rationes ineat, quibus aut bellum aliò transferat, aut is qui vim inferre cogitat, tardetur & impediatur. Et quamquam Gallia præ ceteris regionibus facilè

potest inferentibus bellum resistere, partim propter omnium ordinum obsequentiam & affectum erga regem, partim propter colligendæ pecuniæ facultatem, partim etiam propter amplissimum & perpetuum equitatum: tamen ex vsu & dignitate reipub. sit futurum, si mari quoque plurimum possemus, quandoquidem & ad Oceanum & ad mediterraneum mare Gallia pertinet. Sic enim fieret, vt non modo ciuitates ac populi maritimi, valdè locupletes atque copiosi, regis imperio subiecti, sed vicini quoque omnes, metu periculi, in fide & amicitia permanerent: mercatores etiam multò liberius atq; tutius commearent, & maximas reipublicæ commoditates adferrent, & orto bello, nauigatione hostes facilè possent propter nostræ classis magnitudinem, prohiberi, & omnibus in locis, quo nostris nauibus pateret aditus, militũ præsidia disponere, & sumptum facere cogerentur, nostramque oram maritimam minimè auderent diuexare. Nam vna solum classis benè munita rebus necessariis, propter commoditatem nauigationis, vsui & auxilio esse potest multis regionibus, longo separatis interuallo, quod terrestris exercitus minimè potest. Etenim nostra ætate quomodo Veneti ac Genuenses creuerint, suosque fines dilatarint

latarint scientia & vsu rei maritimæ, nihil attinet commemorare, & historiæ pleræque testantur, eos qui mari plurimum possent, celeritate & magnitudine rerum gestarum præstitisse aliis, qui in continente solum alerent exercitus. Exemplo sunt Athenienses, Carthaginenses, Romani, qui tunc demum, vbi mare sibi patefecissent, vehementer suum auxerunt imperium, longissiméque sunt progressi. Cn. Pompeius in primis, qui sexaginta dierum spatio, totum illud mare à prædonibus liberauit, & ciuitatibus omnibus atque sociis populi Romani tutam præstitit nauigationem, quum ante id tempus, in ipso propè conspectu vrbis Romæ, piratæ grassarentur, nec quisquam, nisi illorum beneficio atq; permissu, ausus esset mari sese committere. Terra certè nihil eiusmodi fieri potuisset, nisi plurimis exercitibus & longissimo tempore. quò magis videre licet, quanti sint momenti nauigationes illæ. Nam ii, quos diximus prædones, etsi humilis erant condicionis atque fortunæ: tamen freti sua scientia, non socios tantum populi Romani, sed & ipsam vrbem Romam in eas redegerant angustias atque difficultates, vt nisi Pompeii virtus atq; felicitas interuenisset, tẽpestas illa vix ægrè propulsari potuisset. Non me quidem latet, maximos

ad eam rem ſumptus requiri,& fore,vt populi fiat diſpendio,propter nouas exactiones: verumtamen, ſi quod bellum maritimum incidat,neceſſe erit vt ita fiat. hæc enim ætas atque memoria docere nos poſſunt, quanto ſit factum reipublicæ noſtræ periculo & incommodo, quòd idoneam ad reſiſtẽdum claſſem nullam haberemus. Quòd ſi belli non ſit vlla ſuſpicio, fateor aut nullum, aut non maiorem ſumptum iis locis faciendũ eſſe, quàm populus commodè ferre poſſit.ac profectò,quemadmodum equitatus ille perpetuus eſt non ſolum ornamento & præſidio toti regno,ſed hoſtibus etiam terrori: ad eundem quoque modum ſi claſſem haberemus inſtructam ſemper & amplam pro magnitudine & facultatibus noſtris,tutam atque pacatam vndique ſimus habituri Galliam, & ad ſummam peruenturi potentiam breui tempore. Nam & ad regis facultates maxima fieret acceſſio,& priuatim ad vniuerſum populum ingentes redirent commoditates, mercaturæ ſtudio,quod plerique, depulſo non ſolum periculo, ſed metu etiam periculi,ſectarentur. Iam verò,quoties aliquid de tumultu & incurſione repentina nunciatur ab oris maritimis, magna trepidatione concurſatur, & nonniſi maximo ſumptu vix tandem reſiſtitur. Hoc

autem

autem incommodum, parata classe, facile posset vitari. Aut enim ab iniuria & maleficio abstinerent omnes, aut si quid conarentur, minimo negotio possent, antequã nocerent, profligari. quod si etiam plures coniuratione facta nos lacesserent, ex iis singuli à nobis correpti & exagitati, non possint auxilio alii aliis adesse. Quare sic statuo, etsi initio quidem populo videtur futurus esse grauis hic apparatus: tamen si commoda spectemus & emolumenta, non debere quemquam eius sumptus pœnitere. Sed interim hæc esset adhibenda cautio, vt maritimę ciuitates & illi, ad quos maxima pars commoditatum atque quæstus reditura sit, maiores etiã sumptus partem sustineant, & amplius contribuant, quàm qui mediterranea loca incolunt. sumptus autem pro magnitudine belli & temporum condicione erunt moderandi. Quòd si etiam præter publicam classem, singulæ priuatim ciuitates maritimæ naues haberent instructas, valdè sit profuturum in commune. patefactis enim omnibus viis, & sublatis periculis, multi exemplo & lucri magnitudine prouocati, naues ad exercendam mercaturam cõstruerent, quarum deinde sit futurus etiam vsus ad bellum. Diligenter hoc & studiosè quibusdam à populis fieri videmus. Et vt ne nimi-

um res differatur, optimum fuerit, si rex communicato cõsilio cum hominibus earum rerum peritis, rationem ineat quàm-primum instituendi operis. Quantum ad me pertinet, neque vllam in eo scientiam mihi arrogare possum, neque etiam est instituti mei, vt prolixius de eo loquar, & sunt alii complures, qui rectè in medium consulere possunt. Vnum solummodo dicam, quod & vsitatum esse video vicinis circum populis, & à rege multo possit commodius, quàm ab illis, fieri. Hoc autem est eiusmodi, vt rex nullum genus annonæ vel mercium exportari nauibus permittat. Est enim copiosa & rebus omnibus abundans Gallia, sic vt aliorum commerciis multò facilius, quàm illi nostris, carere possit. Quod etiam illi nobis denegant, quanam ratione postulent hoc sibi à nobis concedi? nisi forte pactionibus aliter sit constitutum. quamquam sanè & hoc emẽdari possit. Gallia enim multas habet agendi facultates, quibus aliæ regiones sunt destitutæ, ac satis est mihi vel leuem aliquam eius rei mentionem intulisse, vt qui sunt peritiores, occasionem habeant diligentius de eo cogitandi. Nam si animum semel rex adiiciat, multos est habiturus consilii & instituti sui adiutores. Reliquum est, vt exponam, quemadmodum extra Galliæ fines bel-

nes bello sint adquirendæ prouinciæ & conseruandæ. quidquid enim hactenus dictum est, ad regni solum administrationem pertinet. Quia verò tempus nonnumquā incidit, vt rex aliqua graui de caussa bellum suscipiat longè à finibus, & quoniam non hoc solum tempore, sed paullò etiam suprà hanc memoriam, id genus bella, maximis iacturis facultatum & multorū præstantium virorum, à nobis ferè administrantur, deinde, quoniam occupatas sæpè regiones, facili momento rursus amisimus, non absque ludibrio & ignominia: res ipsa postulat, vt demonstretur, quid à nobis peccatum, & quid deinceps cauendum sit atque agendum, si forte vel amissa recuperare cogitamus, vel etiam noua comparare. Atque vt suprà fecimus, generatim de his rebus omnibus loquar, nec vllius honorem aut existimationē lædam. In primis ergo diu multumq; rex deliberet, an graues atq; veras habeat suscipiendi belli caussas, & suorum audiat de eo sentētias. Nisi enim legitima subsit caussa, non est quòd speremus, Deum iustitię vindicem, adfuturū esse nostris conatibus. qui etiamsi fortasse felicem successum atq; victoriā concedat, & eos, quibus bellum infertur, pro scelere ipsorum vlciscatur, & finibus omnibus atque possessionibus eiici

permittat: tamen illos, qui iniustam vim adferunt, & aliorum facultates occupant, nõ dimittit impunitos vel in hac mortali, vel in illa sempiterna vita. Postquam verò de caussa belli constiterit, proximum est vt deliberetur, quomodo sit agendum, an aliquid impediat, an absque magno dispendio fieri possit, an verò plus in eo sit metuendum periculi, quàm sperandum emolumenti. Maioris enim aliquando detrimenti vitandi caussá necesse est tentare fortunam, præsertim, si quid istud ad rem conferre videbitur. Verum vbi nulla cogit necessitas, & quando voluntarium est bellum, & solum commodum atque lucrum est propositum, nihil temerè tentandum est: nisi probabile sit, perfici posse quod instituimus. Nullum enim bellum geri potest, in quo non sit periclitanda fortuna: quumque res in eum casum incidit, longè præstat differre, quàm festinare nimium atque celeriter procurrere. Quum autem non commodum, sed honos agitur & existimatio, cuius facienda sit iactura, si nimium res differatur: tum certè, quemadmodum reliquas iniurias persequimur & vim à nobis depellere solemus, minimè cunctandum est. honoris enim atque famæ multò grauius est, quàm opum atque bonorum, dispendium. Idem faciendum esse

esse puto, quum periculum est, ne mora dilatioque belli magno aliquo damno rempublicã adficiat, quum videlicet metui oportet, ne quis alius eam regionem, quam nobis adiungere cogitamus, præoccupet, ex eaque plurimum deinde nobis incommodet. Hæc autem omnia consistunt in actione, neque tàm doctrina, quàm vsu & experientia opus est, vt scilicet rex cognoscat, quid à suis, quid ab amicis exspectare debeat, quo sint ingenio, quibus facultatibus atque viribus hostes eorumque socii, item quanti sint faciendi sumptus, quomodo corrogandæ pecuniæ, quæ sit eius regionis, quam debellare instituit, natura, quæ loca, qui aditus, & id genus alia multa, quæ rei bellicæ periti homines intelligunt. Caueat autem, ne temere fidem habeat vel caussis parum firmis, vel hominibus aliquo perturbatis affectu & imperitis: item, ne quid suæ priuatim cupiditati atque desiderio tribuat, sed omnia potius metuat, & plena difficultatis atque periculi sibi fingat & persuadeat ipse. quumque iis rebus ad concilium delatis, ex vsu reipublicæ visum fuerit, vt ad actionem veniatur, considerandum est, an regio, cui bellum facere decreuit, defendi possit, item an idonea sit & opulẽta satis, vt se ipsa suis vectigalibus atq; copiis tueatur. Nam

si constat eam defendi non posse atque retineri, valdè sit ineptum & inconsultum, subire dispendium rei familiaris & temporis & existimationis. Videndum est igitur, an impedimentum illud antè, quam ad arma descēditur, vel etiā belli tempore possit auferri: quod si tolli non potest, desistendum est negotio, & cogitandum de aliis, vnde plus emolumenti atque gloriæ sperare liceat. Sic quoque faciendum est, quū aut belli sumptus, aut ipsa loci defensio videbit excedere fructus annuos atque commoda, quæ quocumque modo percipi possint. Nam & hac de caussà Romani sæpè repudiarunt prouincias, quæ in fidē ipsorum vltrò sese permitterent. Dixi autē de commodis non simpliciter, sed quæ quoquo modo prouenire possint. Fieri enim potest, vt sumptus maiores sint fructibus, & tamen regionis natura situsque tanti sint momenti, vel ad reliquam regni partē tuendam, vel commeatus aditusque caussa, vt impensæ rationem habere non oporteat. Deinde quum alicuius regionis occupatio vel defensio magnis iactaris cōstitit, spes autem est, breui pòst tēpore sumptus posse minui, fructus autem amplificari, non est anxiè de eo, quod impēditur, cogitandum. Huc enim si quis respiciat, nihil vnquam adquisiturus sit bello, propterea

quod

quod initio fructus plerumq; non respondent sumptuum magnitudini. Breuiter, etiamsi quod instituimus, facile factu videtur: tamen non præsens modo tempus, verum etiam futurum, neque tàm quid vtile, quàm quid sit honestum, considerandum est, ac omninò faciendum, vt solent ii, qui agrum aut prædium sibi comparant, aut præfecturam aliquam atque sacerdotium ambiunt. Hi enim non solum magnos suscipiunt labores, verum etiam, an quod cupiunt, sint impetraturi, & vbi impetrauerint, an sine lite & cõtrouersia possint eo frui, in dubio versantur. Postquam ergò re omni disceptata, placuit suscipiendum esse bellum, non est amplius differendũ, sed rebus necessariis procuratis, ad actionẽ illicò veniẽdum est. Nam interiecta mora, spatium & tempus datur hostibus communicandi se & conciliandi amicos, & quod arcanum esse oportuit, effertur in vulgus, & relanguescunt animi, & augetur sumptus, & rei bene gerendæ occasio amittitur, nequetarò fit, vt quod institutum est, prorsus concidat. Neque tamen tumultuosè aut inconsideratè agendum est, verum vbi ad quemlibet casum instructa erunt atque parata omnia, tota mente & animo incumbendum est actioni, & vtendum hominibus peritis atque industriis, in eosque distribuendæ sunt præfecturæ ac reliqua

munera, sic vt alter alterum non impediat, & deligendus imperator, eique tribuenda potestas & auctoritas, vt suprà diximus. Quòd si rex non interest ipse administrationi belli, quosdam è suis deliget, iisque negotium dabit: vt postpositis omnibus occupationibus, in ea solum rẽ studium & operam omnẽ ponant, quumque aut respondendum erit, aut agendum aliquid maioris momenti, coniunget se illis, & rem vnà cognoscet, vt promptè & idoneè singula gerantur: quod in bello maximè requiritur. Ineundę sunt autem quęcumq; rationes, vt hosti quàmplurimum noceatur nec vllum subsidii genus reiiciendum est, vt te communias, illum autem infirmiorem redigas. Neque verò sumptui parcendum est, & quò celerius rem conficias, duplicandæ sunt potius impensæ. Nam vt de periculis & variis incommodis, quæ solent euenire, quum interponitur mora, nihil dicam, multò sunt etiam faciendi maiores sumptus. Galli autem in primis operam dabunt, vt confestim expediant quod propositum habent. est enim ipsis innata quædam alacritas & ardor, qui paullatim relanguescit & propè extinguitur. Quum igitur pecuniis & donis & pollicitationibus aut id genus aliis artibus cõfici res potest, eo est vtendum adminiculo

nequ

neque differendum, donec vi consequaris quod optas. Et quamquam homines earum rerum periti, quid in eo sit agendum, satis intelligunt: tamen quoniam hac memoria sæpius in eo grauiterque peccatum est, magno cum reipublicæ detrimento, putaui aliquid de eo mihi dicendum esse. Nunc deinceps, quomodo sint tuendæ ac conseruandæ prouinciæ, bello adquisitæ, explicandum est. Quamuis autem ex vsu & tractatione rerum præteritarum, & ex monumentis librorum atq; historiarum, quas diximus, facilè cognosci potest, quid sequi oporteat: tamen secutus morem meum, quod mihi videtur ad præsentem ætatem congruere, & quid in eo sæpè nostri homines peccauerint, amissis, quas bello vicissent, regionibus, breuiter exponam. Vt igitur parta conseruemus, duabus in rebus positum est, in armis atque legibus. Et armis quidem opus est, initiò, neque discedendum est ab iis, etiamsi populus magnam præstet obsequentiam, eóque vtendum est præsidio, donec pacata erunt omnia, & in eum casum res deducta videbitur, nulla vt sit deinceps metuenda rebellio. Constituta deinde republica bonis legibus & administratione iuris, dimittendus est exercitus, vitandi sumptus & recreandæ regionis caussâ. Verùm inte-

rim, quoad de populi voluntate compertum sit, & pacati omnes circum vicini, presidio sunt relinquendæ nonnullæ copiæ, partim, si qua noua res oblata sit, vt resisti possit, partim, vt præfecti omnes in officio contineantur. In ipsa verò iurisdictione, magna quadam opus est diligentia & seueritate, quoniam munus hoc est perpetuum, ab eoque reliqui omnes ordines dependent. Quæ verò suprà diximus de conseruando regno, deque disciplina militari, huc etiam pertinent, ideóq; non repetam, sed vt prouinciam nuper adiunctam tuæ ditioni tuearis, in eo plus est difficultatis, quàm vt vetus patrimoniũ ac hereditatem conserues. Primum igitur consideranda sunt omnia pericula & casus, quibus amitti possit, quod nuper adquisitũ est, & prouidẽdum in tempore, quomodo iis occurri debeat, & inter alia considerandum est, an qui suis finibus expulsus est, aut ipse adhuc supersit, aut aliquem suæ stirpis atque familiæ superstitem reliquerit, qui litem atque turbam excitare possit: an deuictæ regionis populus vniuersus eam familiam amet, an verò pars aliqua populi, & quota: deinde, an vicini circũ principes atq; populi sint amici, nec ne, an verò neutri parti studeant, an regio sit natura & opere munita, an

ta, an frumentaria & copiosa, ceterisq; rebus ad defensioné necessariis abundãs: postremo, an finitima sit & mittendis auxiliis opportuna, an verò longè à tuis finibus remota. His omnibus animaduersis, si ad eius tuitionem videtur nihil opus esse magna custodia, deducendi sunt milites, & quàm minimũ ibi relinqui debet præsidiorum, partim minuendi sumptus caussa, & ne populus nimium grauetur, vt antea diximus, partim vt ne qua vis atque turba moueatur. Milites enim natura sunt contentiosi, & vitam hac ratione tolerant, ideóque perfacile fit, vt vicinis caussam aliquam offensionis præbeant, vnde postea sit oriturum graue aliquod bellum. deinde, etiamsi liberaliter cum ipsis agatur, vix tamen ab iniuriis & maleficio sibi temperant, & multa proteruè ac libidinosè faciunt. breuiter, ita sese comparant, vt nisi summa in necessitate, nemo societatem eorum expetat. Sin autem aliqua subest caussa, quamobrẽ sit opus magno præsidio, certus est adhibendus modus atque cautio. Nam si frequens est eius regionis populus, & exercitatus in armis, aut si vicini sunt potentes ac inimico in nos animo, collocandi sunt in pręsidiis homines externi. quę sanè res maximos sumptus requirit, ac multas adducit incommoditates. Ex his enim, qui rem fa-

miliarem auxerunt, & militiæ facti sunt diuites, cupiunt semper hoc ipsum, quod adepti sunt, asportare domum: qui verò sunt tenuioris fortunæ, quando legibus ac institutis, quod in primis est necesse, viuere ipsos oportet, quia stipendium non satis est ipsis ad victum, stationem ferè deserunt, & si fortè pudore adducti manserint, tamen honestè discedendi occasionem circumspiciunt, & totius regionis iacturam atque defectionem leuiter ferunt. Populus etiam, quum inuitos illos apud se commorari, & molestię plus adferre quàm emolumenti animaduertit, non solum ab illis liberari cupit, verumetiam aduersariis operam suam, vt illi profligentur, præstat. & quamquam hoc ipso maiorem aliquando seruitutem sibi comparant, tamẽ excæcati odio vix tandẽ agnoscunt. Est igitur summæ res difficultatis, eiusmodi prouincias ab hostibus defendere, quumque præuideri potest ea difficultas, neque spes apparet vlla tuendæ regionis absque perpetuo præsidio, consultius foret non suscipere bellum, sed pacisci potius cum aduersario vel occupatæ prouinciæ dominũ aliquem præficere, qui tibi sit propter acceptum beneficium deuinctus. quod Alexandrum Magnum, populumque Romanum multis in locis fecisse constat. Quòd si ve-

si verò patrimonii & regni tui salutis caussa necesse est regionem illam habere in tua potestate, faciendi sunt quantumlibet magnos sumptus, & ineŭdæ rationes, vt quidquid est impedimenti, quantum fieri potest, tollatur. Ex iis autem primum est, vt ex militibus plerique & potiores incipiant amare prouinciam. quod fiet, si vel possessiones illis dentur, quas vendere non liceat, aut vxores. quod Gulielmum Normanniæ Ducē, occupata Britannia, fecisse legimus, magna parte facultatum & agrorum in suos distributa: quo factum est, vt hi ipsi magno studio & alacritate regionē illam tuerentur. Idem à Romanis atque Græcis factum esse constat, qui deuictis prouinciis, in ea ferè parte, quæ omnium maximè videbatur oportuna & fructuosa, exædificabant vrbes, eóque transferebant suæ gentis atque originis homines, eisque domos & agros attribuebant, quos colerent. Hi consuetudine ipsa & conuictu morem eius regionis omnem condiscebant, & benignè sese erga vicinos gerebant, sic interim animo parati, vt quæcumque fortuna incideret, eorum à quibus erant missi, dignitatem atque salutem defenderent. Idem erat studium atq; voluntas aliorum, qui cohabitandi caussa sese ipsis adiunxissent, propterea quòd eodem iure, iisdem vtebantur legibus, & eundem sese popu-

lum esse cum illis iudicabant. Alii quidam, quum de populi nuper deuicti voluntate erga se desperarent, migrare illos atque sedes aliò transferre cogebant, & aut suæ linguæ & ditionis homines, aut etiam exteros aliunde ascitos ibi collocabant, quod & Alexander Magnus, ac ipsius deinde successores multis in locis fecerunt. sed non modo inhumanum est istud, verum factu quoque difficile: alterum autem multò est commodius. Quia verò parum sit futurum in eis præsidii ad sustinendam vim vllam maiorem, præmiis ac pollicitationibus inuitandi sunt ad virtutem atque constantiam: interim tamen in eos, qui vel non impetrata dimissione discedunt, vel alios ad discedendũ sollicitant, grauiter est animaduertendum. Et hæc quidem de militibus, qui præsidio relinquuntur. Ad incolas verò quantum pertinet, iis persuadendum est, vt impositum onus æquè ferant, & desiderium suum leniant emolumentis: ad ipsorum pertinere salutem ea militum præsidia, ne videlicet ab inimicis diripiantur: vbi fidem suam atque beneuolentiam semel approbarint, fore vt liberentur. Ipsius autem præfecti siue legati comitas & mansuetudo plurimũ eò conferet, si & amorem illis præstet, & ipsorum iniurias minimè se neglecturum esse demonstret,

neque

neque passurum, vt aut ipsis aut ipsorum liberis & vxoribus & facultatibus vlla vis inferatur. Quòd si rex etiam ipse per aliquod tempus iis in locis moraretur, suamque beneuolentiam hominibus declararet atque testatam faceret, non dubium est, quin vehementer commoueret, ad suique amorem inflammaret. Apud veteres mos erat, vt iis populis, quos bello vicissent, obsides imperarent, pro cuiusq; ciuitatis magnitudine, quò reliquos in fide & amicitia continerent. Hac etiam ratione nobis vti, & honestam aliquā caussam inuenire liceat, cur ita fiat, linguę scil. perdiscendæ caussa, vel simile aliquid. Atque his remediis vtendū est, quum illi aut rebellaturi videntur, aut bello sunt inutiles. verum si spes vlla sit, permansuros in fide, stipendiis excitandi sunt, meo quidē iudicio, & attribuendi reliquis copiis, vt nostrum militiæ genus condiscant, nostrisq; moribus paullatim assuescant, & gentem nostram adamare incipiant. qui sunt etiam ex ipsis primi ordinis & maioris dignitatis, amplificandi sunt pręfecturis. Nec enim ii solum, quibus datur stipendium, sed ipsorum quoque necessarii & amici, hac ratione conciliantur, & alii in spem veniunt eadem consequendi. & quia fidem sibi haberi intelligunt, valde adficiuntur. huc acce-

dit, quòd minori & ſtipendio & detrimento aliorum, vitam tolerare poſſunt, quàm exteri. atq; vt initio non ſint noſtris virtute & exercitatione conferendi, paullatim tamen maiorem vſum armorum ſibi comparant, nobiles præſertim, & quicumque ſunt honeſtiori loco nati. Hanc rationem ſecuti ſunt Romani, Græci, & quicumque alii rebus geſtis claruerunt. Neque enim video, quemadmodum prouincia vlla, vbi præſidiis opus eſt, diu conſeruari poſſit, niſi incolas etiam traducamus ad noſtras partes, eorumque vtamur opera. Vidit hoc Turcarum Cæſar, eius, qui nunc præeſt, auus, ideóque deuicta Græcia multiſque aliis locis captis, quum animaduerteret non ſe poſſe illa tueri ſuis copiis, noſtræ religionis hominum liberos delegit in iis ipſis, quas expugnauerat, prouinciis, eiſque ad ſuam militiam aſſuefactis, vtebatur. Hi ſunt, quos vulgò *Ianizaros* appellant. ſed crudele eſt hoc inſtitutum & immane, & futurum aliquando pernicioſum atque exitiale Turcico imperio. Ianizari enim milites, pertæſi tandem dominatum illum tyrannicum & inhumanum, excitata rebellione, ſummam imperii inter ſe partientur olim, idque eò magis, quòd nullas habent poſſeſſiones, & ſtipendiis tantummodo vitam tolerant. Illa igitur, quam

ſuprà dixi, ratio, multò eſt & humanior & ad diuturnitatem vtilior. Alterum eſt, vt quæ loca videbuntur poſſe defendi, præſertim quæ poſita ſunt in finibus, muniantur rebus omnibus neceſſariis, vt vel totú annum obſidionem ſuſtinere poſſint: in eóq; magna eſt adhibenda diligentia, & ſi quid negligenter adminiſtratum erit, in eum, cuius culpa factum eſt, ſeuere vindicandum. Eiuſmodi locis præficiendi ſunt egregii duces, & imponendi milites, quantum ſatis videbitur, exercitati quidem illi, & ad omnia ferenda parati, qui deditionem minimè faciant, quamdiu ſubſidii ſpes vlla erit reliqua, & qui condicionem nullam ab hoſte recipiant, niſi extrema inopia & neceſſitate adducti. Quapropter externo milite vtendum eſt, qui nullas habeant iis locis facultates aut agros. hi enim fraudi atque corruptelæ minus ſunt expoſiti. Ipſum verò ducem oportet magna præditum eſſe virtute, quem milites obſeruent & revereantur, quem peritia rei militaris nihil lateat. Sunt enim qui excellant, quum prœlio dimicandum eſt, qui tamen ad tolerandum obſidionem & procurandum ea quæ ſunt in anguſtiis neceſſaria, minimè ſint idonei. Sed præter eam, de qua ſæpè iam diximus, experientiam, requiritur etiam in duce prudentia, vt iis,

quæ ad quamque occasionem incidere solent, mederi possit, vt militibus animum addat, eosque ab omni factione atque turba prohibeat, vt annonam atque cibaria rectè & idoneè distribuat, & id genus alia procuret. Liberaliter autem habendi sunt duces, ne vel inopia coacti, vel per iracundiam, turpiter aliquid faciant, & prouidendum est, ne sint cupidi & auari. nam id genus homines, etiam vt fortasse non turpem aliquam deditionem faciant, pecuniis corrupti, quod in primis est metuendum: tamen quia sunt ad rem familiarem intenti, sumptus necessarios sæpè prætermittunt, & minus accepti sunt militibus, & amplificandi sui caussa, foris & ad hostem multa faciunt, quæ periculo non carent. Nihil igitur his, præter loci defensionem, committi oportet, neque concedendum est, vt in ciuili administratione aliquid sibi sumant, immò consultissimum erit, vt & ipsi & milites, nisi graui de caussa, non prodeant longius, & minimè sint familiares oppidanis, nec in suas munitiones quemquam admittant, nisi quantum opus erit ad vsum quotidianum. Congressus enim illi & colloquia magnis sæpè incommodis occasionem præbent. Et hæc quidem hactenus dicta sint, quomodo vi & armis conseruanda sint quæ bello cepimus: nunc autem

tem de legibus atque iure quędam nobis dicenda restant. Hæc enim disciplina in eiusmodi prouinciis multò magis, quàm in priscis atque auitis possessionibus est necessaria, tametsi diuersum ferè fieri videmus. Et quamquam ex iis, quæ suprà commemorauimus, satis intelligi potest, quomodo sit administranda iurisdictio, quomodo assuefaciendi ad disciplinam milites, quomodo de commeatu ceterisque rebus prouidendũ, & exercenda mercatura, & minuendæ controuersię: tamen speciatim & distinctè quædam mihi sunt explicanda. Generale præceptũ est, quódque latissimè patet, vt multitudinis & populi commoditatibus inseruiatur, quantum quidem absque regis & occupatę prouinciæ detrimento fieri possit. Primò igitur, quum ius redditur, nihil est tribuendum personis, sed ęquabiliter omnibus illud est communicandũ, ad eamq; rem constituendi sunt homines idonei. Hoc enim & ad placandũ Deum, & ad conciliandam multitudinis beneuolentiam pertinet, eorum etiã, qui priuatim sibi aliquid tribui, & ab æquitate deflecti volunt. Nam hi quũ non impetrant, quod cupiebant, errorem suum agnoscunt, & iudicem propter integritatem magni faciunt. Alterum est, vt in iis rebus, quæ nihil aut parum ad prin-

cipem ſpectant, populo concedatur viuere ſuo more, præſertim initiò, neque cogantur aſſuetum vitæ genus mutare: immò conſultum erit, vt exteri, qui cum ipſis viuunt, eorum ſeſe moribus vitæq; modo accommodent, quantum poſſint, niſi fortè illi ſua ſponte noſtris inſtitutis ſeſe tradant. Hanc rationem ſecutus Alexander Magnus, ſummopere ſibi conciliauit atque deuinxit animos eorum, quos bello viciſſet. Quum enim ipſorum ingeniis atque naturæ conuenienter ſeſe gereret, hoc effecit, vt illi quàm plurimum ſibi ab eo tribui, & magnopere ſe diligi iudicarent. Verumtamen ſi temporis condicio feret, ſenſim reuocandi ſunt, comitate quadam ad noſtrum viuendi morem, vt ſuæ conſuetudinis obliti, æquabiliter nobiſcum viuant, quod Romanos feciſſe conſtat. Quòd ſi regi ipſi non ſit integrum diutius apud eos commorari, præ ſe feret tamen ſitum atque naturam regionis valdè ſibi placere, & quam diu per occupationes atque negotia ſibi liceat, libenter ibi permanſurum eſſe, & pro ipſorum ſalute, nulli ſe labori, nullis impenſis atque periculis velle parcere. ſed interim iis locis aliquem præficiet, cui propter virtutem plurimum poſſe tribui confidit. Hic autem prouinciæ præfectus, vt ſit liberalis & ſum-

& sumptum faciat, vtque sibi familiares habeat lectissimos viros, oportet, qui tam pacis, quàm belli rationes intelligãt, & consilio iuuare possint. Huic etiam vt ampla tribuatur auctoritas à rege necesse est, vt obsequentem & officiosum habeat populum, & in rebus non magnis indulgere possit atq; condonare iis qui deliquerint. quum enim eiusmodi est facinus, quod ad Rempub. pertinet, regis arbitrio reseruandum est, vt suprà quoque diximus. Constituendi sunt autem viri prudentes atque boni, legumque periti & consuetudinis patriæ, qui ius dicant. Et quoniam exteri nõ tã facilè regionis morem & instituta percipiunt, res ipsa postulat, vt ex incolis eligantur, qui probitatis atque doctrinæ laudem inprimis habent. His omnibus præficiendus est aliquis externus, qui sit magnę virtutis, qui reliquos in officio contineat, nec vllius hominis caussa, vel periculi metu, ab æquitate deflectat. Hunc & rex ipse & regionis præfectus fauore & ope subleuabunt, nec vllo modo iurisdictionem impedient, & quum opus erit, auctoritatem quoque suam interponent. Hac enim ratione conciliatur hominum voluntas: quod si verò negligenter atque remissè agitur, aut si iudices præfectique suis priuatim com-

modis plus, quàm reip. student, magnus oritur populi non fremitus modo, sed & contemptus. Tertium est, vt rex ceteriq; præfecti, honore & omni humanitatis genere adficiant eius regionis incolas, eos præsertim, in quibus aliquid est dignitatis atque consilii, & quorum operam sperant vtilē ipsis fore. In hos aut in ipsorum liberos, propinquos & amicos distribuendæ sunt pleræque tam Ecclesiastiacæ, quàm ciuiles præfecturæ, ad quas idoneus quisque videbitur. Quæ verò sunt maioris momenti, quæque ad reip. salutem ac dignitatem in primis pertinent, eas nō nisi probatissimis viris, qui populo sint accepti, tribui oportet. Si qui sunt etiā præstantes in ea prouincia, ac bene de repub. meriti homines idonei ac populares, iis rectè committentur maiora quædam munera, vel etiam summa rei, quamdiu ipsorum operæ atq; fidei nos non pœnitebit. Natura enim sic comparatū est, vt ei, qui sit eiusdem originis atq; linguæ, qui eisdē assueuerit legibus atque institutis, multò libentius omnes, quàm externis, obtemperent. verùm incidit aliquando tempus, vt secus faciēdum sit. Sunt enim quibusdam in populis factiones, eoq; fit, vt vtriq; malint externi alicuius dominatum ferre, quàm alterius partis legitimo subesse imperio.

perio.

petio. Quum igitur in eum casum res deuenit, præficiendus est aliquis externus, iis, quas antea commemoraui, prædi us virtutibus, aut ad eas quàm proximè accedens. deinde, operam rex dabit, vt offensionem omnem tollat, & vtramque factionem sibi conciliet, si quidem fieri potest: sin autem, prouidebit, ne illorum odia prorumpant, neve reip. noceant. Neutris verò sese dabit, sed in quibus maiorem fidem atque virtutem perspexerit: eos magni faciet, & hoc quidem, quum ab vtrisque amari se intellexerit. Verum si certis indiciis cognoscat, non esse ipsorum eandem erga se voluntatem, tum eos, qui animo sunt beneuolo, modis omnibus amplificabit, sic tamen vt ne cui faciat iniuriam. Amplificandi autem & ornandi hæ sunt rationes, vt præfecturas & honores & emolumenta in ipsos conferat, & agris atque possessionibus augeat, pro cuiusq; merito, & quanti ipsos præ ceteris faciat, non obscurè declaret. Qua tamen in re hæc est adhibenda moderatio, vt nihil affectui vel studio priuato, sed meritis atque officiis omnia tribuere videatur. nam si qui sunt alterius factionis non mali, iis consimilem quoque beneuolentiam præstabit, vt reliquos ad se pelliciat. In ceteris autem rebus omnibus parui momenti, præsertim in iuris admini-

ſtratione, ſeruabit æquabilitatem: quibus autem in rebus plurimum eſt honoris atque commodi, in iis preferet quos maximè ſibi fideles arbitratur. Eam enim factionem, cuius explorata ſit fides, & à qua certum ſubſidium exſpectatur, in amicitia continere, alteram verò quæ ſit inimica, humilem, atque infirmam redigere, ne poſſit nocere, multò preſtat, quàm illam deſerere, debilemque efficere, hanc verò, quam adiungere tibi non poſſis, quæque alieno ſit animo, pati ſuperiorem exiſtere: Nam ſi vtrique cauſam habeant offenſionis, futurum ſit aliquando, vt reconciliati coniurationem aliquam faciant. Opus igitur hîc eſt non mediocri dexteritate, & quod ſuprà quoque diximus, neutris adhærendum eſt, niſi quantum reipubl. ſalus requirit. Conſiderandum eſt etiam, an quæ nobis aduerſatur factio, plus quàm altera poſſit, an verò minus. Nam ſi eſt infirmior, aut iis, quas expoſui rationibus, ad officium & equitatem facile adducetur, aut ſi recuſet, non magnam nocendi facultatem habebit. Verum ſi opibus & potentia ſuperat, neque benignitate adiungi poteſt, tum certè altera factio ſic eſt cohoneſtanda beneficiis, vt & hi, cur in officio permaneant, & illi, cur ad tuas accedant partes, cauſſam habeant, atque in-

terim

terim tamen ita sunt artandi, licèt dissimulanter, vt minimùm nocerè possint, & obseruandi studiosè, quid agant, quid moliantur, quibuscum sua consilia communicent, prȩsertim quando tempus metu atque suspicione non carebit: ac si quid animaduersione dignum admiserint, seuerè sunt vindicandi. Quod si etiam probari factum non satis idoneè possit, interim tamen graues intercedant suspiciones, licet illos vel relegare aliquò, vel iubere satisfacere atque cauere, datis fideiussoribus, & occupatis ipsorum, si quas habent munitionibus: verũ ita, ne quo adficiantur damno, si nihil in eis resìdebit culpȩ.

Atque hæc ferè sunt, quæ in administratione reipub. nostrȩ considȩranda mihi videntur. quæ quidem præcepta si rex imitabitur atque sequetur, non dubium est, quin suorum maiorum gloriam sit obscuraturus, ac sperare licet, eò rem deduci posse, vt quas prouincias nobis eripuerunt religionis hostes, hæ beneficio Dei recuperentur.

Summa doctrinæ Platonis

De

REPVBLICA

&

LEGIBVS,

congesta per

IOHANNEM SLEIDANVM.

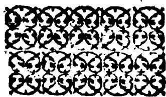
MAGNIFICO ET SPECTABILI VIRO, D. GVILhelmo Pageto, Serenissimi Regis Angliæ consiliario, Equiti, & primario regiæ domus Oeconomo, Iohannes Sleidanus S. D.

Vanta sit vis ingenii & lumen illud naturæ, diuinitus accensum in animis hominum, & quousque ratio progredi possit, vir amplissime, manifestum nobis fecit Deus, quum in aliis nonnullis, tum in Platone potissimum. qui Dei quidem cognitionem non habuit, quæ nobis ministerio Spiritus atque verbi est demonstrata: sed tamen doctrina & ratiocinatione ad summũ fastigium & ad metam peruenit, quam humana mens nulla possit excedere. Quis enim ante ipsum aut sensit præclarius, aut plura scriptis prodidit de illo rerum omnium fabricatore Deo, & animæ immortalitate? quis autem sanctiora dedit instituendæ vitæ præcepta, quum priuatim, tum publicè, si paucula quædam mutentur? quis de suppliciis malorum & præmiis bonorum, post hoc vitæ curriculum, ma-

iori grauitate scripsit: plane relucet ingenium ex oratione, ac videtur magno quodam affectu & desiderio, beatiorem sedem, ab hac ærumnosa vita, exspectaße. Quod quum ita sit, nos certè maximas immortali Deo gratias agere debemus, qui disiectis tenebris & dissipata caligine, qua præstantissimorũ hominum mentes obtexerat, Solem ipsum vt intueamur, nobis est largitus: ita quidem, vt licèt Platonis & aliorum acumen videatur admirandum) tamen, quantum ipsis ad veram atque perfectam cognitionem defuerit, facile perspicere poßimus. Magnus est campus, & multa hîc copiose dici possent de nostra felicitate, quibus tantum beneficium Deus impertiuit: sed habenda est mihi ratio tui, ad quem ista scribo, qui multo rectius hæc atque plenius, quam ego, cognoscis. Iam verò, quamquam Christi Philosophia nobis ad omnem vitæ rationem prælucere debet, tamen quæ sunt etiam apud Ethnicos, morum atque ciuilis vitæ præcepta, minimè sunt aspernanda, cuiusmodi sunt Platonis De republica & legibus, libri. quos in opusculum istud contraxi, & quæ potissima sunt in iis, ac rebus gerẽdis accommodata dogmata, breuiter annotaui. Tibi autem, Magnifice Domine, dicandam eße hanc qualemcunque operam putaui, tamquam munus quoddam ordini ac conditioni

ditioni tuæ aptissimum. Propter eruditionem enim ac singularem virtutem, Henricus Angliæ rex, octauus, optimum de te iudicium fecit, & quamdiu vixit, inter paucos valde habuit familiarem: moriturus etiam, vt insignem locum apud filium regem obtineres, reique publicæ partem non minimam administrares, diligenter cauit. Vt igitur scriptum hoc boni consulas, tibique proprium esse putes, ac velut testimonium quoddam accipias meæ erga te obseruãtiæ, quam humanitati beneuolentiæque tuæ debeo, magnopere oro. Vale. Argentorati, mense Iunio, Anno Domini MDXLVIII.

SVMMA DOCTRINÆ PLATONIS DE REPVBLICA & Legibus.

1. LIBRO primo Socrates cum aliis nonnullis amicè ac familiariter confabulatur de senectute, & per occasionem sermonis incidit quæstio, quidnam sit illud, quod Iustum appellatur. Pleriq; sic definiebāt, vt dicerent Iustitiam esse virtutem quę suum cuique reddat. Eam definitionem impugnat Socrates, & ait ad iustitiam pertinere, depositū reddere: sed tamen furioso minimè reddēdū esse quod deposuit. nō esse igitur idoneam satis atq; firmā hāc definitionem. Erat qui diceret, *Iustitiam esse, qua benefaceret amicis, male autem inimicis*. Hoc ipsum quoque Socrates refellit, & more suo per minutas interrogatiunculas colligit atque demonstrat, esse pręter officium viri iusti nocere cuiquam. Tertia fuit sententia Thrasymachi, Iustum esse nihil aliud, quam quod homini præpotenti, & qui magistratum obtineat, sit vtile. Socrates autem hoc euertit, ac multis in medium adductis argumentis osten-

ostendit, virum bonum, qui sit cum magistratu, non suam priuatam sed communem eorum, quib. præsit, vtilitatem spectare. Quamq; Thrasymachus incaluisset ac suę opinionis confirmandæ caussa diceret, Iniustitiam esse firmiorem Iustitia, & hominem iniustum ex rebus omnibus percipere plus emolumēti quàm iustum: Socrates ne hoc quidem concedit, & exponit quemadmodum qui iniustè agunt, consistere non possint, ac necessario tandem corruant. Confutata Thrasymachi sententia, Glauco & Adimantus fratres multa disserunt pro Iniustitia; & ille quidem ait omnes homines naturâ eò propendére, vt iniustè agan: & per occasionem recitat fabulam de Gyge pastore Lydio, cuius & Cicero meminit in libris Officiorum. Adimantus verò Iustitiam ab omnibus laudari dicit propter honores atque præmia, quæ tamen vberius multò consequatur is, qui Iustitiæ solum opinionem habeat, re autem ipsa sit versutus atq; callidus. Hæc autem ideò disputantur ab eis, vt Socratem ad ampliorem Iustitiæ defensionem excitent. quod ille ...n diligenter facit, ac tandem ostenquomodo constituatur ciuitas, & m variis in ea sit opus artificibus, rum alii sint necessarii, alii verò ad

II

voluptatem comparati, crescente ciuium luxu atque mollitie. qua quidem ex re dicit oriri bella, quando scilicet aucta multitudine fines nostros dilatare volumus, vt ne quid ad omnem luxuriam nobis desit. facta deinde quadam digressione, explicat quomodo sint instituendi, qui Rempubl. aliquando procurabunt, in Gymnastica nimirum & Musica. Libro
III. tertio vtrumque declarat, & adolescentum institutionem eò referendam esse dicit, vt de Deo bene sentiant, eumque bonorum, non etiam malorum auctorem esse putent. Ex Poetis igitur aliisque fabulis ea solum esse proponenda iuuentuti, quæ ipsos reddant audaces, & ad subeundum vitæ discrimen intrepidos, quo quidem in loco multa recitat ex Homero, aliisque Poetis, à quorum lectione vult abstineri adolescentes, ne teneris annis vllam deprauatam sententiam imbibant. Musicam dicit conferre animis ad virtutem formãdis, Gymnasticen verò corporis valetudini, quam vt consequamur, ad continentiam atque sobrietatem hortatur. Nostris enim moribus atque luxu fieri, quòd animaduersoribus & medicis carere non possumus, & signum esse male constitutæ Reipublicæ, quæ tàm multis opus habeat curatoribus. Vtrumque verò studii genus

pariter

pariter exercendum esse præcipit. nam eos qui Gymnasticę tantum studeant, euadere ferociores ac induere mores agrestes: qui verò solam sectentur Musicen, remollescere ac quodammodo effeminari. Iucundo deinde figmento demonstrat, alios esse natos ad imperandum, alios ad auxiliandum, alios ad agriculturam & artificia, eosque omneis distinguit per aurum, argentum, æs atque ferrum, & non rarò fieri dicit, vt ex aureo patre nascatur ferreus, & nonnumquam è ferreo procreetur aureus. Dilligentem itaque curam in eo adhibendam, & accommodandos esse liberos quam ad rem maximè videntur esse à Deo & à natura formati. Præfectos etiam Reipublicæ iubet ex ærario communi tolerare vitam, nihilque possidere proprium, vt ne, dum rei familiaris amplificationi student, ciuitatis negligant salutem. Eo qui sequitur libro respondet Adimanto, qui hæc impugnauerat, & ostendit mediocrem fortunam omnium esse optimam, & inopiam non minus quàm copiam atque opulentiam habere sua incommoda: ex illa enim nasci maleficium & illiberalitatem, ex hac autem delicias & desidiam & seditiones & rerum nouandarum studium. In primis verò curandum esse dicit, nę ciuium mo- IV.

res deprauentur: eius autem rei summum ac præcipuum momentum esse positum in educatione. Postea descendit ad definitionem Iustitiæ, prudentiæ, fortitudinis ac temperantiæ, & collatione facta, quis prudens, iustus, fortis atque temperans haberi debeat, item, quæ ciuitas ab his virtutibus laudanda sit, demonstrat. Postremo, fundamentum Reipub: dicit esse, vt quisque naturam sequatur ducem, & quã ad rem natus esse videtur, in ea plurimũ vt elaboret, neque naturæ repugnet.

V. Post hęc admonitus à Glaucone, quod superiori libro dixerat de communione rerum, explicat, & ait feminas, etsi natura sint imbecilliores, tamen esse non ineptas ad ea discẽda & peragẽda, quæ viri discũt & faciũt, ad Musicã videlicet, ad Gymnasticen, ad rem militarem. Et quo ciuitati sẽper suppetant viri ac mulieres egregii, censet ex omni numero deligendos esse optimos iuuenes ac speciosissimas feminas, qui liberis dent operam: sed eam commixtionem debere per magistratum indici, ac subtili quadam ratione per sortes ità disponi, vt robustissimi cum optimis, deteriores verò cum sui similibus conueniant: fortibus autem vtendum esse, vitandæ causa offensionis. Masculos iubet liberorum procreationi studere ab anno tri-

tricesimo vsq; ad quinquagesimum quintum, puellas autem ab anno vicesimo vsq; ad quadragesimum, simul modestiæ ac verecundiæ maximam esse rationem habendam dicit, & qui cum quibus rem habere possint, exponit. Liberos autem ad hũc modum procreatos, publico sumptu nutriendos esse in ciuitatis parte separata: qui verò nati sint ex deterioribus, non esse vnà cum reliquis educandos, & cuiq; suũ vult ignotum esse parentem, & matribus quoq; filios, promiscuè autem ab omnib. vsurpari nomen patris, matris, filii atq; filiæ, pro ætatis cuiusq; ratione. Sic enim fore, vt maximus oriatur amor atq; cõsensus inter ciues, quando quidem quod vni alicui accidit, omnes ad se pertinere putabũt, sicut in corpore humano si quod mẽbrum malè sit affectum, cetera dolorem huncad se propriè pertinere putãt, operamq; dant vt illi subueniant. Ciuitatem verò melius constitui non posse, quàm vt talis perpetuò sit inter ciues consensus. Vtendum etiam ipsis inter se familiaribus & amicis appellationibus, & qui Reipublicæ præsunt, non principes, verum auxiliatores ac seruatores à ciuibus nominandos esse, ciues autem ab illis præbitores atque nutricios. Vult enim quod & suprà

dictum est, Reipub. præfectos nihil habere proprium, sed ali ex publico, ne cupiditate & auaritia adducti, ciuitatem perturbent & exhauriant. Multas præterea refert commoditates, quæ ex ista rerum communione proueniunt, in primis autem, quòd controuersiæ, cuiusmodi solent oriri plurimæ de agris, possessionib. liberis, propinquis, nullæ prorsus existũt, nec etiam vis vlla, quando pudor & metus in officio singulos continent. Monet etiam, vt viri vnà secum ad bellum educant mulieres atque adolescentes, quò sint spectatores ipsorum virtutis, & à puerilibus annis ad militiæ laborem sese darent. Posthæc addit quædam præcepta, ad rem militarem atque disciplinam pertinentia, de non deserendo ordine, de non abiiciendis armis, de fortiter pugnando, neque dedendo se hosti viuum, de cohonestandis iis, qui fortiter in hostem pugnando ceciderunt. Sed belli genus distinguit. Aliter enim esse dimicandum aduersus exteros, aliter aduersus Græcos: & adeò quidem clemens vult esse Græcorum inter ipsos bellum, vt ne bellum quidem appellari debeat, sed seditio; atque ita gerendum ipsis esse bellum, quasi non multò pòst futuri sint amici. Græcos enim omneis necessitudine quadam contineri &

inter

inter se deuinctos esse: verum exteros atque barbaros natura esse hostes. Itaque tam dissidio, vel ea, quam diximus, seditione, abstinendum esse à depopulationibus agrorum, ab incendiis & aliis id genus inhumanis factis. Interpellatus deinde Socrates, difficillimum esse, talē constituere rempublicam, respondet, vt maxime fieri non possit, tamen praedicā fore ciuitatem, quae ad eam formam, quā ipse descripserit, proxime accesserit, nec vllā Rempubl. bene gerendam esse, quam nisi regant Philosophi, in fine, qui sit Philosophus, definiendo ait eum esse veritatis cupidum, & amare scientiam, quae notior ei fiat essentiae, quae semper est, vnaque permanet, neque generatione vel corruptione mutatur. Libro sexto Philosophi naturam pulchre describit, qui corporis oblectamenta contemnat, animi tantum voluptatis quaerat, qui sit temperans & modestus omnibus moribus, ac maximè mansuetus, denique, qui veritatis diligentissimus sit inuestigator. Huic ergo Remp. posse rectissime committi. Sed Adimantus obiicit, Philosophiae deditos consenescere in eo studio, & inutiles euadere ad Remp. gubernandā. Et respondet Socrates, & fatetur verum quidem esse, ipsos autem Philosophos non esse reprehendendos, sed VI

illos potius, qui Philosophis non vtantur. Minimè enim illos esse gloriæ cupidos, nec facere aliquid ad ostentationem, ideoq; latere ac prope contemni. Cur etiam in philosophiæ studio nonnulli nequiores euadant, ostendit, & vitiosam educationem in caussa esse dicit, vbi simul & statum sui temporis & mores corruptissimos perstringit, & nisi diuino quis beneficio conseruetur, vix posse fieri, vt in iis moribus & temporum confusione laudem probitatis retineat. Opes etiam & ea quæ vulgo bona putantur, impedimentũ adferre philosophię studioso, quem liberum esse oporteat ab omnibus aliis occupationibus, & natura duce perseuerare in his studiis, neque sermonibus hominum ab instituto reuocari. Tandem cõcludit, vt antea quoque, nisi aut Philosophi ciuitatibus pręsint, aut qui pręsunt, Philosophiæ dent operam, non fore beatam Remp. Post hęc disputat de eo, quod appellatur Bonum, neque tamen de finit. tantum hoc dicit, Solem esse filium summi illius boni, rerum omnium auctoris.

VII. Libro septimo similitudinem adducit de specu subterraneo, in quem modicũ lucis illabitur, cuius inhabitatores nullã esse putent beatiorem vitam, è quo si quis in apertam lucem eductus sit, ægerrimè

ximè possit intueri solem: vbi verò paullatim assueuerit, admodũ deploret eorum miseriam, qui in subterraneis illis locis vitam degunt. Eam verò similitudinẽ accõmodat ad animũ, qui eruditione excultus, ea solũ cogitat & meditatur quæ longè sunt supra res humanas, corruptioni obnoxias. Exponit deinde, quæ potissimũ artes necessariæ sint volentibus ad perfectionem hanc peruenire. Ponit autem Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, & postremo, Dialecticen, quam valdè magnis extollit laudibus, eamque finem esse dicit ac veluti summam reliquarum artium, ideoque nonnisi postremo loco tradendam esse iuuenibus iam natu grandioribus. Diligenter autem præcipit, vt adolescentes liberaliter, & non coacti, sed veluti per ludum instituantur, quòd liberum ingenium non deceat artem aliquam more seruili condiscere. In Dialecticis autem reprehendit morem illum captiosè atque sophisticè disputãdi. Quare non omneis indifferẽter huc recipiendos ait, sed viros tantũ graues ac moderatos, qui veritati studeãt, non autẽ id agant, vt captiosè omnia subuertant. Qui.n.eo sint ingenio præditi, h.e. qui versutè ac insidiosè disputent, fluctuare animis, nec vllam tenere certam sententiam. Et

quemadmodum adolescentes, ita quoque puellas institui iubet atque formari, eas
VIII. nimirū, quæ sint his rebus idoneæ. Libro octauo recenset formas reipub. & prestātissimam quidem esse dicit Optimatū gubernationem, sed hanc facile degenerare in Ambitiosā, ex eaque deinde nasci paucorum potentiam, quam dicit esse plurimis malis plenam rempublicam, ex ista deinde administrationem popularem seu multitudinis, ex eaque demum Tyrannidem, quartum ciuitatis & extremū morbum. Post hæc interpellatus Socrates à Glaucone, qui diceret eiusmodi Remp. qualem antea descripserit, non facilè posse in suo statu perturbari; respondet id quidem esse verum, sed quoniam omne quod genitum est, corruptioni sit obnoxium, ideo quoque talem Reipub. constitutionem non posse perpetuam esse. Turbari autem respublicas & commoueri per seditionem, cuius originem esse dicit ex dissimilitudine morum & ingeniorum. Liberos enim plerumque degenerare, quod parentes aptum atque legitimum procreandi tempus non obseruent. Itaque fieri, vt ex aureo patre nascatur ænea vel ferrea proles, atque hanc esse caussam, cur ciuitatum conditio semper euadat deterior. Ambitiosam gubernationem

tionem vocat eam, quæ est media inter optimatci ac paucorum potentiam, & vbicumque ea nascitur, ait illam, quæ fuit antea, rerum communionem dissipari, & vnumquemque id operam dare, vt statim & quàm plurimum ditescat. Ex eo deinde sequi Oligarchiam, in qua magistratus & munera publica, pro magnitudine census & opum distribuantur, exclusis omnibus, qui sunt re tenuiori: eiusmodi autem Remp. nec bonam esse posse nec diuturnam. Quemadmodum enim si naui præficiatur aliquis locupletior, imperitus tamen, vectores in magno sint futuri periculo: sic etiam non posse non infeliciter administrari ciuitatem, in qua non virtuti, sed opibus sit ad honores patefacta via. Sic enim fieri, vt dum pauci quidam student quocumq; modo fieri quam locupletissimi, complures alii redigantur ad inopiam. Inter eos autem, qui sunt re minus lauta, esse complures, qui furtis, latroniciis, sacrilegiis, & id genus aliis flagitiis dent operam: hos tandem indigne ferre suam fortunam, & quoniam multitudine ac numero vincunt, Oligarchis illis aut necatis aut in exilium electis, Rempub. inter se partiri, atq; hunc esse popularem statum, in quo summa sit ac prope nimia libertas, propter scelerum impunitatem, eoq; nomine reprehendit

Athenas. Et sicut in Oligarchia præcipuũ bonũ esse creditur, diuitiarum copia, sic in Democratia libertatẽ ab omnib. flagitari. eius verò status exitũ esse dicit, tyrannidẽ. Populus.n. inquit, vt iis qui nimia freti libertate, suis planè seruiunt commodis resistat, ex omni multitudine sibi aliquẽ deligit, eumq; facultatib. amplificat. Is deinde lupi naturã induit, & principio quidem excogitata calumnia, tollit è medio quos timet, ac quò tutior sit, corporis sui satellites à populo requirit ac impetrat, fit blandus & mansuetudinem simulat ad tẽpus, multis aliquando benefacit, vt gratiam sibi concilliet, sed & operam dat, vt excitatis bellis, ipsius opera maximè sit necessaria, quibus in bellis eos interim obiicit hosti, quos videt liberali prędictos ingenio, quosque suũ imperiũ de rectaturos putat. Diligenter.n. prouidere ipsum oportet, ne quẽ bonũ & prudentẽ virũ, à cuius virtute sibi metuere possit, reliquũ faciat; planè dissimilis à medicorũ instituto, qui quod vitiosum est in corpore, solũmodo tollũt. nisi.n. ita se cõparet, nõ possit dominari. Sed & stipatorũ atq; satellitũ suorũ auxilio, ciuibus eripit omnia tela, qui nimium serò fortunam suam tandem deplorant & intelligunt, quam virulentam bestiam educarint in sinu, quam nõ temere possint, cũ volunt excutere.

Nono libro demonstrat, tyrannum esse omniũ hominũ longè miserrimũ, & quò diutius in tyrannide viuat, eò fieri deteriorem, & agitari perpetuò variis multisq; timoribus & cupiditatib. ac veluti carcere clausum cõtinere se domi intra muros: itaq; verè seruũ esse & expertẽ omnis humanitatis ac beneuolẽtiæ: quod si etiã ipsius flagitia laterent deos & homines, tamen esse miserrimum. Pòst ingreditur in locum Philosophicum & communem ostendens, neminem frui sincera voluptate, nisi virum prudentem & temperãtem: eos verò qui corporis voluptatem sequantur, omnium esse miserrimos, & illam qua frui videntur, voluptatem, esse fluxam & vmbratilem: Tyrannum etiam, qui legum seueritatem & vincula fugit, qui rationem minimè sequitur ducẽ, esse remotũ & alienum ab omni voluptate honesta: virum aũt prudentẽ cogitare in primis quemadmodũ optimis reb. animum exornet, nec vllum suscipiat honorem aut vitæ genus, quod animum deprauare, & à constantia remouere possit. Ridens deinde subiungit, nullam extare eiusmodi ciuitatem, qualem ipse describat, & hoc se spectare tantũ, qualis esse debeat. Suprà libro tertio, vbi de Musica loquitur, quam diuidit in Orationem, Harmoniã, & Rhy-

IX.

X.

thicum, Poetarum quoq; mentionem facit, & ostēdit quæ potissimū loca sint ex iis proponēda iuuētuti; neq; enim promiscuè illis omnia esse tradenda. Eandem sententiam repetit libro decimo, propter eos, qui Homerum & quosdam alios Poetas Tragicos ita commendabant, vt ad ipsorū præscripta, quum priuatim, tum publicè vitam instituendam esse dicerent. Hoc aūt refellit, & ait hymnos, quibus vel deorum vel hominum laudes celebrant, admittendos, reliqua verò omnia, quib. varios hominū adfectus depingunt, adeò nihil conferre ad ciuitatis institutionem, vt et ā bonorum virorū animos deprauare possint, atq; hoc locis aliquot ex Homero desumptis ostendit. Homerum quoque dicit, nec Rempubl. vllam bonis legibus formasse, vt Lycurgus fecit, neque beneficium aliquod in vllam ciuitatem contulisse, neque consilio bellum vllum gubernasse, neq; posteris reliquisse præclara morum & officiorum, quæ omni vitæ conueniant, præcepta, sicut Thales Milesius & alii quidam; neq; fuisse alicuius disciplinæ vitæq; ducem, vt Pythagoras fuit. His igitur de caussis cōcludit, Poetas tantū esse imaginū virtutis imitatores, ad ipsius autē veritatis intimam perfectāq; cognitionē minimè penetrare. Modestè tamē hunc locū
tractat,

tractat, sibiq; perit ignoscí, quod sententiã suam dissimulare nõ possit: esse quidẽ Philosophis quoddã vetus odiũ ac simultatẽ cũ Poetis, verũ eo nihil cõmoueri se, neq; tribuere aliquid affectui, & inde à puero vereri se cumprimis & amare optimũ auctorẽ Homerũ: hoc ẽt profiteri, poësim esse voluptatis & recreationis non inhonestę ministrã, & hũc illius esse posse, verũ vt in Remp. recipiatur, & in reb. grauibus auctoritatẽ obtineat, minimè cõmittendũ esse. Post hæc ingreditur disputationem de animæ immortalitate, cui post hanc vitam proposita sint æterna vel præmia vel tormenta, pro cuiusq; bene vel male factis, vbi & fabulam inserit de quodam Ero Pamphylio, qui resuscitatus à morte, commemorabat hominibus, qualis esset animarum status atque condicio post hanc vitam, & quemadmodum sint adfectæ.

Libro primo De legib. conueniunt Atheniensis, Cretensis & Lacedæmonius, qui de patriis legibus inter se disputant: & Atheniensis quidem rogat ex Cretensi, cur conuiuia publica, gymnasia & armorũ tractatio sit apud eos instituta. Eius rei explicata ratione, alter dicit, in ferendis legibus & in omni gubernatione spectandum esse in primis ad ea, quæ vocãtur bona diuina, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinẽ, I.

Temperantiam: deinde verò ad inferiora bona Sanitatem, formam, vires, Diuitias. Paulatim deinde accedit ad rem ipsam, & tam Cretensium quàm Lacedæmoniorum leges ponderat. Nam edicto cautum erat, ne quis iuuenis in leges inquireret, ipsis autem senibus licebat remotis adolescentibus, de legum auctoritate sermonem conferre ac disceptare. quum igitur soli conuenissent hi senes, oblatam quęstionem tractant. Et de compotationibus quidē initio loquitur Atheniensis, deque aliis voluptatibus, & Cretensium morem grauiter reprehendit, qui Iouem, rapto Ganymede, mali cuiusdam exempli ferebant auctorem ipsis extitisse. Hic verò Lacedæmonius abrumpit sermonem, suæque ciuitatis morem laudat, quæ neque temulentiam nec aliquid prętereaadmittat, quod voluptatis irritamentum esse possit, immò grauissimè puniat ebrietatem. Tum Atheniensis, rectum quidem hunc esse morem ait, sed tamen in eiusmodi collocutionibus non ita subitò vel laudandum vel vituperandum esse aliquid, & prius inspiciendū, quid qua ratione sit institutum. Et quamuis ebrietatem ipse vituperet, eò quòd rebus gerendis inepta sit, quod omnis generis adfectus vehementissimè inflammet,

met, quòd memoriam & intelligendi vim omnem extinguat, tamen si quis ciuium suorum mores atque naturam, leui & minime noxio experimento cognoscere velit, nihil ad eam rem esse conuenientius, quàm compotationes atque vinum. Pòst inserit valde illustrem sententiam, & ait eos qui in aliqua re sint præ ceteris futuri excellentes, oportere à teneris annis, ad eam rem, veluti per ludum, assuescere & exerceri. Quod eò pertinet, vt demonstret, disciplina homines vel probos effici vel vitiosos, vt quæ maximam vim atque momentum in omnem vitam adferat. Vini autem hanc dicit esse vim atque naturam, vt qui bibit, primo fiat alacrior, deinde, quò plus hauserit, eò sit ampliore spe, tantoque de se prę clarius ipse sentiat, & tandē cōfidenter ac animose quiduis & dicat & faciat. Libro secundo multam denuo mentionē facit Musices, quam ad componendos & formandos animi motus omnino vult referri. Postea subiungit, adolescentibus abstinendum esse à vino, ad annum vsque XVIII. nec igni addendum esse ignem, quoad incipiant perferre ac subire laborem. Ab ea demum ætate, valdè moderatè vtendum esse vino, vsque ad annum 30. & magno studio cauendū ab ebrietate: Post annum vero 40. II.

copiosius bibendum esse, in honorem diuorum, inprimis autem Bacchi, qui vinum sit largitus hominibus, tamquam remedium, quo senectatis molestiæ omnes abstergi possint, vt & reuiuiscere quodammodo videamur, & grauiores cogitationes à nobis depellamus, & vt animus vino tamquam igni, calefactus & exhilaratus, flexibilior fiat, sicut ferrum videmus in igni mollescere. Compotantibus autem iuuenibus oportere quendam adesse, velati custodem, qui mores illorum & ingenia, sobrius ipse, contempletur & obseruet, & quum indecorè vel impudenter aliquid fiet, corrigat, tunc, quum bibendo animi facti sunt molliores & obsequentiores. Breuiter, ita iubet vti vino, vt verecundiæ semper meminerimus, & vt corporis vires atque sanitas augeſcant. Quod si ad eum modum compotetur, nihil esse vitii: vt autem omnes promiscuè conueniant, remotis arbitris, morumque magistris, minimè concedendum esse, ac tunc potius laudãdum esse Carthaginensium morem, ne quis videlicet in castris vinum bibat. Rectè facturos etiam magistratus, quando reipublicæ vacabunt, si à vino sibi temperent: item coniuges, cum liberis daturi sunt operam. Postremò redit ad illud, quod superiori libro dixerat,

Bacchi

Bacchi patris munus non ita simpliciter vituperandum esse, quasi procul è ciuitatibus eliminandum sit. Lacedæmonius enim reprehenderat hunc compotandi morem, & alteri temulentiam obiecerat, in ipsorum republica receptam. Posthæc III
inquirit & expendit, cur ciuitates nonnullæ, ex paruis initiis & humili loco factæ sint potentes, aliæ verò, postquã aliquamdiu floruerunt, redactæ sint ad tenuitatem & inopiam. Repetit autẽ paulò altius, nimirum ab eo tempore, quo maxima pars orbis terrarum ingenti illo diluuio vastata fuit. Tum ait inter eos, qui pauci admodum reliqui fuerunt ex ea calamitate, maximum fuisse amorem & summam beneuolentiam, propter solitudinem illam horrendam & paucitatem ipsorum, quando nec in magnis copiis nec inopia, seditionis vllam haberent occasionem. In quocumque enim hominum cœtu nec inopia nec diuitiæ sint, ibi iustissimos mores vigere, quòd & iniuria & inuidentia procul absint. Illos ergo tum homines, vt litterarum & artium nullam habuerunt cognitionem, & sicut ab omni contentione fuerunt alieni, sic quoq; fuisse cumprimis rectos & simplices & modestos, & primis aliquot temporibus habitasse diuersos, & vnumquemque suæ familiæ,

vxori & liberis imperasse, consuetudinem suorum maiorum moresque secutum: quum deinde paulatim excolerētur, plures vna conuenisse, qui iunctis domiciliis, vt à ferarum iniuriis essent tutiores, sepimentis aliisque se rebus communierint: & quoniam è sua quisque domo atque familia, tamquam ex patria regione, leges & mores auitos adferret, necesse omninò fuisse, vt certi quidam, diuersis omnium legibus inspectis & diiudicatis, quod optimum esset, eligerē: eos tum fuisse legumlatores, qui coactæ alicui hominum multitudini leges dederint: tandem verò multos eiusmodi cœtus & opida principem aliquem virum sibi delegisse, à quo regerentur; aut etiam ex ipsis vnum aliquem populum fuisse reliquis præfectum, & inita inter ipsos fœdera, de tuenda libertate & propulsanda iniuria communi. & tale quidem fœdus ait fuisse inter Lacedæmonios, Argiuos & Messenios, Peloponnesi ciuitates. Ita quoque natura ferè comparatum esse dicit, vt senes adolescētibus, viri fortes ignobilibus & ignauis, parentes liberis, prudentes insipientibus dominentur, sed & illum principatum, qui forte contingit, numerat, eum verò principatum, quando viri prudentes rerum summæ præficiuntur, omnibus aliis
ante-

anteponit. Duas prætereà gubernationum ciuilium veluti parentes esse dicit, Monarchiam & Democratiam: ex iis enim reliquas omneis manare. Et Monarchiam quidem ait apud Persas viguisse, Democratiam autem apud Athenienses. Ingreditur deinde locum pulcherrimum & planè historicum, de regibus Persarum, Cyro, Cambyse, Dario, Xerxe. & Cyrum quidem bonum fuisse ducem fatetur, sed in eo valde peccasse, quòd filios molliter inter feminas educarit, qui grandiores facti, & ab assentatoribus corrupti, cũ ipsorum auribus plerīq; seruirent, mortuo patre, alter alterum interfecerint, Cambyses etiã à puero vitiosè educatus, regnũ propè subuerterit. Post hunc regnasse Dariũ, populariter quidẽ & satis modestè, sed in eo errãsse nõ mediocriter, quòd & ipse filium Xerxem molliter educarit, qui similẽ habuerit, vt Cambyses, vitæ exitum, ab eoque tempore nullum fuisse Persarum regem magnum, nisi solo nomine: Quod ipsum non fortunæ quidem tribuendum sit, sed deprauato vitę generi, quod regum ac tyrannorum filii ferè complectantur, qui neque pueri, neque viri, neque senes ad bonam frugem peruenire possint, impediri plurimis vitiorum illecebris. Hæc autem eò dicit, vt demonstret, Persarum

regum imperium occidisse, quòd nimis magna seruitute populum constringerent, & Atheniensium rempublicam esse labefactatam, quòd populus nimis magna frueretur libertate. Nam in vtroque seruandum esse modum, eoque refert illud præclarum Hesiodi dictum, *Dimidium plus toto*, quo præcipit, moderatum esse præferendum immoderato, & tam in Monarchia quàm Democratia seruandā mediocritatem, eoque nomine taxat Messenam & Argiuos, qui nimia libertate lasciuiebant, minimè secuti vestigia Lacedæmoniorum; quos magnopere laudat, quòd in ipsorum republica nobilium administratio esset temperata XXVIII. viris natu grandioribus, ac præterea ipsis Ephoris, qui luxuriantem principatum coercerent.

IV. Sub finem superioris dialogi, Cretensis dixerat, bonam Cretensium partem velle coloniam deducere, eiusque rei curam esse demandatam Gnosiis, & sibi Gnosio ciui cum aliis nonnullis datum esse negotium, vt ex omnibus Cretensium legibus, neque solum ex iis, verum etiam ex peregrinis & exteris colligerent, quas iudicarent optimas, quibus noua colonia institueretur. Hoc igitur est argumentum & occasio eius colloquii, quod nunc inter se habent. Et primum quidem

Atheniensis rogat Cretésem de variis rebus, an ea colonia sit futura maritima, an portuosa, an opidum aliquod habeat vicinum, an regio sit fertilis, an abundet materia fabricandis nauibus. Cumque ille dixisset, eam aliquantò longius à mari abesse, nec admodum esse fructuosam, sed neque arbores ibi prouenire cōstruendis nauibus aptas: alter respondet, bene rem habere, eamq; vrbem hoc ipso esse aptiorem ad virtutem, quòd quibus vitiis maritimæ ac portuosæ vrbes propter commercia multarumq; gētium aditus oportunę sunt, iis non facilè corrumpi possit & effœminari. Quòd etiam ædificandis nauibus nulla sit ibi materies, hoc eò pertinere, vt ciues fortissimè dimicent cum hoste, quando profugiendi nullam sint habituri commoditatem. atque eo loco recitat, quantum Athenienses à pristina virtute degenerauerint, postquam cœperunt adornare classem; quod fuit post illatum ipsis bellum à Minoe. Reprehēsum quoque dicit Agamemnonem ab Vlysse, quòd quo tempore Troiam acriter oppugnabāt Græci, classem ipse pararit. Post hæc rogat, quænam sit illa futura colluuio & turba colonorum, an omnes Cretenses, an verò & alii Græci his permixti. Plurimum enim referre, an sint vnius gentis

& moris & regionis homines, an sponte migrent propter angustos fines, an verò seditione coorta, vel bello pulsi discedāt: sed & hoc, an ex omnis generis hominib. conflati sint: nam alios aliis facilius posse cohiberi legibus. Quærit etiam ex Megillo Spartano, quæ sit forma reip. Lacedæmoniorū. Ille dubitanter respōdet, ac tandem conuenit, esse mixtā, & quantum ad Ephoros pertinet, tyrannicam. Idem dicit Cretensis de Gnoso, & ambigue respondet. Postea de Saturni temporibus loquitur, & explicat fabulam. Saturnum enim, quòd videret hominem in magistratu positū, præsertim regem aliquem aut monarcham, efferri nimium, neq; posse tenere modum, præfecisse ait suis ciuitatibus, nō homines, verum Dæmones, qui prudenter & continenter illas regerent. Nec enim hominibus voluisse præficere homines; verum præstantius aliquod genus, quemadmodū videmus boues & capras, non ab eiusdem generis animantibus regi, verum à nobiliori aliquo custode; nimirū ab homine. Hoc autem eò dicit (fabulam enim esse fatetur) vt demonstret, eos qui præesse debeant reip. oportere magnis virtutibus & eximiis dotibus esse præditos. Addit insuper, leges debere condi, non pro salute vnius modo partis, verum totius rei-
publi-

publicæ corporis caussa, & eos qui secus faciant, nō esse ciues, verum homines seditiosos, ideoque magistratum appellat legum ministrum. Hæc locutus de legislatoris officio; ac veluti præfatus; ostendit; quemadmodum legislator; nouam coloniam aut populum legibus formaturus, cohortari ipsos debeat ad virtutem; & diligenter eis inculcare pœnas malorum; præmia verò bonorum, etiam ab hac vita: item, qua ratione & ordine sint venerandi diui; quis honor parentibus, quis amicis debeatur. Postremò, pulcherrime demonstrat, oportere populum non minus persuasionibus quàm vi aut seueritate quadam ad leges obseruandas excitari. Eius rei tale est exemplum. Mandat iuuenibus legislator, vt post annum ætatis tricesimum quintum vxores ducant; nisi faciant; multam constituit & ignominiam. Acerbum est illud atque durum: iam qui volet huic seueritati adhibere tamquam lene quoddam pharmacum, vtetur persuasione: commendabit matrimonium & studium procreandi, tamquam rem maximè naturalē, quæ nobis quandā immortalitatem pariat, relictis post nos heredibus, qui nostri tum imaginem, tum memoriam repræsentent. Hanc esse commodissimam rationem alliciendi populi ad a-

morem & obseruationem legum: sed eam dicit ab omnibus prope legislatoribus prętermitti, quod reprehendit, monens vt singulis legibus præponatur exordium aliquod, quo deuinciantur hominũ men-
V. tes. Antequam veniat ad ferendas leges, præfatur multa de Animo, quem dicit post Deos maximè colendum esse & honorandum; quod illius possessio sit verè diuina: tunc autem verè coli & honorari, quum ex deteriori fit melior, quum ratio prauis affectibus dominatur, quum nec voluptarii sumus, nec auari, nec iniusti, sed modum in rebus omnibus tenemus. Exponit deinde, quantum corporis cultui & bonis fortunæ tribuendũ sit, quemadmodum senes debeant vitæ morumq; innocentia præire & tanquam prælucere iuuenibus, quomodo sint complectendi propinqui & consanguinei, quomodo amici & sodales, quomodo peregrini, quos ab omni iniuria vult esse tutos, propter vindicẽ Deum, quomodo supplices, quibus parcendum esse iubet, quomodo ab aliis depellenda iniuria, cum possumus, quomodo bona quæ possidemus, communicanda cum aliis. Duplicem quoque naturam in homine, præsertim in magistratu, oportere inesse, vt videlicet sit seuerus & clemens: quorum illud erga præ-

fractos,

fractos, alterum verò erga tractabiles ac emendationis cupidos valere debeat. Fugiendum esse autem nimiũ sui amorem. qui enim eo vitio laborent, quid iustum, quid pulchrum, quid honestũ sit, non rectè posse iudicare. In iis etiam, quę in hanc vitã incidunt, in gaudio, mœrore, similibusque rebus tenendum esse modum, & quoscumq; vitæ casus animo forti perferendos. Recitat deinde, quantũ oporteat esse numerũ ciuiũ, & agricolarũ nouæ coloniæ, nimirum ad quinq; millia & quadraginta, inter quos distribuẽdi sint agri. Quod autẽ Socrates in sua republica disputat de communione rerum, idem hic repetit Plato, cõfirmans nullam posse cogitari sanctiorẽ aut feliciorem remp. quęvè propius ad deorum immortalium vitam accedat, quàm eam in qua non modo rerũ omnium & possessionũ sit communio, verumetiam, in qua quæ propria sunt cuiusq; hominis naturæ, communia sint; oculi, aures, manus, vt qui videt, audit, agit aliquid, in communem vsum videat, audiat, agat, vbi rebus iisdem omnes lætẽtur & doleant, tamquam ad omneis indifferenter pertinentibus. At verò, quod eiusmodi resp. nec fuerit vmquã, neq; futura speretur, contentus ostendisse formã & imaginẽ illius aliquam, transit ad eam

reip.formam, quæ inter homines consti-
tui potest. Et principio quidē optimū esse
dicit, vt ciues, alter alterum agnoscant, vt
quisque sciat, quantum alterius virtuti tri-
buendum sit, & quos mereatur honores
atque munera. Cuique suum agrum dili-
genter esse colendum, neque ciues opor-
tere illum, quem supra posuit, numerum
excedere. Vt etiam is, qui multos habet
filios, vnum aliquem ex iis, quē velit, pos-
sessionum & domus constituat heredem,
præcipit, reliquos verò det adoptandos iis
qui liberos non habent, vtque filię matri-
monio collocentur. Multas autem dicit
esse rationes vel prohibendæ vel augen-
dæ procreationis liberorum, quando sci-
licet vel honor vel dedecus proponitur,
& senum ad iuuenes cohortationes acce-
dunt. Sed quum eum, de quo dictum est,
numerum excedit fetura ciuium, iubet
deduci coloniam, quumque vel morbo,
vel quauis alia calamitate numerus hic
imminutus est, ait non temere admitten-
dos esse, qui sunt in alia disciplina institu-
ti. Ciues omneis vult sordidum & infamē
quæstum vitare. Fœnerationem adeo im-
probat & prohibet, vt ne sortem quidem
illi qui mutuauit, reddendam esse dicat.
Posthæc, eorum refutat sententiam, qui
ciuitatem cupiunt esse quàm ditissimam,
ac latè

ac latè dominari terra marique, confirmás fieri non posse, vt probitas & iustitia sint cõiunctæ cũ magnis diuitiis, & in ciuitatę quę seditionẽ effugere velit, oportere nec inopiá esse neq; diuitias. Pecuariá & agriculturá valde probat, vt honestos adquirẽdi modos. huc deniq; spectat, vt demõstret, primũ animi bona esse comparanda, secundo loco corporis boná valetudinẽ, tertiũ ac postremũ studium oportere esse pecuniæ: vrbẽ etiam commodo loco ponendam esse & opportunoq; permagnam enim vim, neque leue momentum esse positum in ipsius natura loci. Libro sexto VI.
dicit, etiamsi optimis legibus constituta sit Respublica, non posse tamen rectè gubernari neque diu consistere, nisi idoneus sit magistratus, qui inde à primis annis rectè sit institutus. Tradit postea, quomodo sint creandi legum præfecti, quomodo ciuium nomina conscribenda, & cuiusque census annotandus, quomodo eligendi exercitus duces, magistri equitum, tribuni militum & ordinum præfecti. Magistratus verò creationem debere ita fieri, vt media sit inter vnius & populi potestatem; seruos enim & dominos, item probos & improbos non posse coalescere, si communio sit inter ipsos honorum: laudandam quidem esse æquali-

tatem, sed illud sic accipiendum, vt illa demum sit vera & iusta æqualitas, cum pro cuiusque virtute animique pręstantia distribuuntur honores: vitandæ autem offensionis causa, nonnullis in rebus vtendum esse sorte. Constituendos etiam Ædiles, qui vias & ędificia publica, qui portus, fora, fontes, deorum fana & id genus alia procurent: item quæstores atque custodes sacræ pecuniæ, & curatores agrorum atque limitum, qui dent operam, vt aduersus hostilem impetum regio sit munita, fossis atque vallis in eũ vsum circumductis, item vt fontes atque flumina ædificiis & arboribus exornentur. Rerum venalium curatores vocat Censores, qui fori ordinem lege sancitum seruant. His omnibus accedunt Musices atque Gymnastices magistratus, qui præsint, alii disciplinæ, alii exercitationis caussa. Iubet autem, vt omnes magistratus, officii sui & administrati muneris rationem reddant. Post hæc venit ad iudices caussarum, quandoquidem, nisi iudicia fuerint legitimè constituta, ciuitas nulla diu consistere possit. Iudicum alios esse dicit, qui de priuatorum litibus cognoscunt, alios qui publica negotia tractant, alios autem arbitrarios, vtriusque partis voluntate receptos. Ad publicas accusationes

tiones, hoc est, quum aduersus Rempublicã aliquis deliquit, vult omneis admitti, eò quod ad omneis crimẽ & iniuria pertinet. Ostendit etiam, quomodo magistratus debeat instituere atque formare adolescentes, qui post ipsos aliquando præerunt reipublicæ, nimirum vt modis omnibus incumbant in ea, quæ ciuitati sint profutura. quo loco & illud sanctissimè dicit, sic erudiendos esse ciues, vt gloriosum & honestum putent, mori pro patria, & vt quiduis patiantur potius, quàm velint aut euersam videre patriam, & in seruitutem redigi, vel fuga ipsam deserere: sed & illud rectè dicit, non posse statim ab initio singula comprehendi legib. verum qui succedunt aliis, magistratus vsu commonefactos, debere statuere atque etiam corrigere, quæ à maioribus vel prætermissa fuerunt, vel minus idoneè constituta. Venit deinde ad nuptias, tamquam ad seminarium ciuitatis, vbi hoc inprimis conuenire ait, & esse ex vsu reipublicæ, vt iuuenes neque pauperum affinitatem fugiant, neque diuitum sectentur: deinde, vt ferociores iuuenes in matrimonium ducant sedatorum & quietorum ciuium filias, quo soboles vtriusque parentis naturam referant. Ad eam verò rem non cogendos qui-

dem esse illos, sed persuasionibus adducendos. Eum, qui post tricesimumquintum ætatis annum, celibem vitam agit, pecunia quotannis multari, & in cœtu iuuenum esse iubet inhonoratum.

Ad conuiuium nuptiale pauculos quosdam amicos & propinquos debere conuocari, ne crescat impensa, quumque per omnem vitam ebrietas vitanda sit, ait coniuges operam daturos liberis, oportere esse minimè omnium vino grauatos, vt semper ex quàm maximè sobriis & moderatis propagentur liberi.

Quantum ad dotem pertinet, iubet æqualitatem in eo seruari, vitandæ caussa offensionis.

Vrbem iubet ædificari rotundam, & in loco eminentiore, quò & minutior sit, & purior. muris autem non debere cingi, quòd ea res ad ignauiam & securitatem ciuium valdè pertineat, eoque Lacedæmoniorum morem commendat, qui muris carebant. Possessionum omnium difficillimam ait esse seruos, propter ipsorum improbitatem atque nequitiam.

Præcipit autem, ne nimium vel seuere vel

re vel etiam molliter habeantur: tunc enim cuiusque virtutem & moderationem maximè perspici, quando aliquis cauet, ne quam iis iniuriam faciat, quibus facilè possit ac propemodum impunè.

Ob impotentiam generandi iubet diuortium fieri, non tamen subitò, neque temerè.

Eo qui sequitur libro ait hominem esse animal mansuetum; & si cum natura felici rectè instituatur, euadere excellentissimum; sin minus, nihil eo deterius existere. VII.

Et sicut libro superiori tractauit de magistratibus, ita hic agit de institutione puerorum. Nisi enim priuata rectè procurentur, nō esse quòd publica posse consistere quis speret.

Plurimum ergo referre, quomodo sobolem quis domi nutriat, inque rempublicam emittat.

Recta verò educatione posse tum corpus, tum animum quàm pulcherrima & optima reddi. Corpori valdè conferre motum, & agitationem non [illegible]oriosam: sed & fetus, quum adhuc [illegible]tero gestantur, vult moueri, nimi[illegible]n, vt grauidæ frequenter deambu[illegible]it, nec otio torpescant, item, vt nutri-

ces circumferant pueros, donec per se firmiter insistant, quod ad triennium vsque faciendum esse dicit. Mox à puerili ætate, vel infantili pótius, iubet illos paullatim assuefieri ad discendum aliquid, ac deinde quum adoleuerint, vult institui in Gymnastica & Musica, quarum illa corporis, hæc autem animi disciplinam contineat. In primis autem monet, vt ambæ manus, à teneris annis, ad omneis res pariter & æquè exerceantur, & assuefiant: hanc enim ad defendendum, illam nobis ad cædendum esse tributam, itaque neutram oportere vel otiosam esse vel inexercitatam. Post hæc agit de Musica, quo quidem in loco per occasionem interserit insignem sententiam; omnem videlicet mutationem, præterquàm in malis, esse periculosissimam, in temporibus, in ventis, in curatione valetudinis, in moribus, breuiter, in omnibus rebus, præterquam in malis; & simul explicat, quòd quemadmodum corpus humanum offenditur noua & insolita ratione victus, ita etiam homines abhorrere à nouis legibus, neq; temere illas mutare, in quibus educati sint, præsertim si longo temporum spatio sint confirmatæ, & nostri temporis memoriam antecedant. Hæc autem eò dicit, vt ne permittatur pueris mutare ludos & alia,

alia, quæ ad ludos pertinent, à maioribus veluti per manus tradita. Nam ea consuetudine ipsos fieri inconstantiores, paullatim eis vetera omnia sordere & noua placere: quę quidē res maximam pestē in ciuitatē inferat. In media vrbe iubet collocari gymnasiorū ædificia publica, vbi iuuentus ad arcum & telorum iactum exerceatur, in suburbiis autē & foris, equestria. Deinde non vult in parentum potestate esse, vt liberos vel disciplinæ tradant, vel non tradant, sed cogendos ait, vt tradant, quòd Respublica plus habeat iuris in filios, quā ipsi parentes. Idem iudicat de mulieribus atque puellis, quas in eisdem rebus iubet exerceri atque institui, vt adolescentes; neque permittendum vt deliciis remollescant, & lanificium modò tractent, sed curandum magis vt sciant arma tractare, sicut Amazones, vel Sauromatides ad Pontū Euxinum, idque vel eò saltem, vt vrgente necessitate, viris omnibus in militiam profectis, vrbem ipsæ mœniaque defendant. Hoc enim esse multò præclarius & vtilius, quàm si in otio educatæ, imminente hoste atque periculo, statim ad aras & fana D[illegible]orum confugiant: ita fore, vt pro simp[illegible]ci virorum subsidio, duplum Resp. per[illegible]lat. Sub gymnasiorum autem nomine [illegible]plectitur omnem exercitationem &

scientiam bellicam, & quidquid ad equestrem disciplinam pertinet. In his omnibus ait tam puellas quam adolescẽtes debere instituì per magistros, reipublicæ sumptu conductos. Ad vigilantiam deinde hortatur, quòd somnus & valetudinem offendat, & animi vigorem extinguat. Arithmeticam autem & geometriam & Mathematicen ait esse discendas pueris. De venatione postea loquitur, eáque diuidit in aquatilem, volatilem, & terrestrem, & hanc solum probat, quoniam & equis & canibus & corporis viribus agitur: reliquas, vt minus industrias & propemodum ociosas & illiberales, minus

VIII. laudat. Octauo libro præcipit, quemadmodum sacra sint facienda diuis, etiam Plutoni, tamquam ei qui generi hominum semper faueat & sit salutaris, eò quod animæ corporisque coniunctio, nullo modo sit melior, quàm dissolutio. Deinde docet, quo modo ciues in armis aliisque certaminibus sint exercendi, scilicet vt singulis mensibus virium & artis periculum faciant. neque enim belli tempus expectandum, sed in ipsa pace ad rem bellicam assuefaciendos Itaque vult à magistratibus institui ludos & sacrificia, in quibus committantur pugnæ, quàm proximè imitantes vera prœlia: & si quis

non

non studio neque dolo malo, sed casu fortuito in iis occumbat, iubet esse impunē percussori. paucis enim quibusdam ira mortuis, reliquos esse futuros non deteriores; timorem etiam in animis ciuium extinguendum esse. Quòd autem perpaucæ ciuitates hunc morem obseruant; duas adfert caussas: ex iis primam esse dicit, quòd plerique opum accumulandarum cupiditate, rem solum familiarem curant, & iis tantum artibus, vnde sperant emolumentum, incumbunt. Alteram esse ait ipsius reipublicæ statum atque formam, oligarchiam videlicet aut Tyrannidem. hos enim ferre nō posse, vt in aliquā re ciues excellant. Quum autem eius coloniæ, quam instituit, longè alia sit ratio; putat gymnica certamina locum ibi habere, ac in vsum reuocari posse. Hinc digreditur ad corruptos sui temporis mores atque libidines, quas tamen ait posse refrenari iis, quas antea sanciuit, legibus, tū & ipsius magistratus diligentia & seueritate vitęque exemplo. Adulteros & id genus alios impuros homines iubet esse infames; nec vllum eis honorem vult communicari, si modo de scelere cōstet. postea trāsiit ad leges agricolarū, in quib. ea prima est, de nō mouēdis agrorū finiumq; terminis; de pascuis; de apibus; de deriuandis aquis;

de percipiendis colligendisque frugibus & autumni fructibus, de non corrumpendis fontibus. Quantum ad opifices attinet, vetat ne quis duo tractet artificia; sed vni tantum incumbat. Pro iis quæ vel exportantur vel importantur; nullum vult dependi vectigal. Rerum externarum nihil vult importari, præter ea, quib. omninò carere non possit ciuitas, nihil etiā exportari, quod incolis & regioni sit necessarium. Rebus venalibus præficit Censores, qui prouideant, ne qua fraus committatur.

IX. In sequenti libro tractaturus de iudiciis & pœnis maleficiorum, vtitur præoccupatione, quasi minus decorum sit atque etiam superfluum, de eiusmodi rebus aliquid præcipere in ea ciuitate; quæ iam sit optimis sanctissimisque Legibus informata, vbi non sit credibile, futuros homines adeò flagitiosos, vt iis legum vinculis eos coërcere sit necesse. Quoniam verò deteriora sint tempora, quàm fuerunt olim, & quia cum hominibus non cum diuis negotium sit, ait hanc quoque partem disciplinæ prætermitti nō posse. Et principio quidem de sacrilegiis agit, aliamque seruis, aliam ciuibus pœnam irrogat. Postea de seditiosis & Legum euersoribus, item de furibus & proditoribus. & fures

quidem

quidem eodem modo vult puniri, siue magnum siue paruum sit furtum. Quumque hoc nonnihil absurdum videretur Cliniæ, existimantis pœnam debere infligi pro magnitudine delicti, pulcherrimam disputationem ingreditur de diuersitate maleficiorum & iniuriarum. Ait enim quædam ab hominibus fieri, vi & apertè, quędam clam & fraudulenter, quædam consultò, quædam inconsultò, nonnulla per iram; & eam quidẽ aut subitam cum pœnitentia facti, aut præmeditatam sine pœnitentia. Ad hunc modum distinguit omnia, confirmans pro hac diuersitate pœnam esse irrogandam. Pòst transit ad cædem, & aliam dicit esse voluntariam, aliam minus, aliam ex ira committi, & ea quidem duplici. Non voluntariam primo tractat, cum quis vel in publicis gymnasiis aliquem, vel medicus ægrotum, vel liber seruum; vel seruus liberum; vel liber liberum, vel ciuis peregrinum, vel peregrinus ciuem, vel peregrinus peregrinũ non sponte interficit. Deinde ad eam, quæ fit per iram, descendit, in eiusque cognitione magnam esse dicit difficultatem, an sit voluntaria, necne. Quæ per subitam & vehementiorem iram fit, ei mitiorẽ pœnam statuit: seruum tamen qui herum suum, aut filium, qui parentem sic interfe-

cisset, capitis pœnam subire iubet. Voluntariam verò capite plectit, siue quis ipse, siue per alios eam perpetrarit. Parricidiũ autem commissum ex industria, sic punit vt post sumptũ de percussore capitis supplicium, nudum cadauer extra vrbẽ protrahatur, atque ibi omnes qui sunt cum magistratu, lapidẽ in illius caput conijciant, pòst extra fines regionis pertractum, dimittatur insepultum. Eos qui mortem sibi consciscunt ipsi, vult separatim sepeliri. Ignotum homicidium iubet præconis voce proclamari, postea verò homicidam deprehensum capitis pœnam luere. Vbi de cæde tractauit, venit ad vim & vulnera, quæ & ipsa dicit vel sponte, vel ira, vel timore aliquo, vel non sponte fieri, & pœnam horum omnium augeri, tum ex persona eius qui læditur, tum ex loco vulneris. Breuiter, nullum facinus atque delictum vult impunitum dimitti, sed vel morte, vel vinculis, vel verberibus, vel ignominia, vel mulcta castigari, & iudices, qui de maleficiis cognoscunt, iureiurando, quod Vestæ Deæ prȩstare debent, astringit, vt legitimè, quantum in ipsis erit, pronuncient. Adiicit & hanc insignem sententiam, oportere leges ita cõscribi, vt patris matrisq; personã legislator repræsentet, atq; vt scriptæ leges amoris beneuolen-

uiolentiæq; significationem quandam habeant, non autem ullius vel crudelitatis, vel tyrannidis. Ideoque præfationibus iubet demulceri ac præmolliri hominum animos, antequam leges proponantur. Eos enim qui non sint omnino deplorati, vel non delicturos omninò, vel multò certè minus, partim metu, partim pudore. Quapropter & insanabiles iubet è medio tolli, quòd duplex inde commodum ad temp. redeat, primũ, quod horũ exemplo reliqui deterrentur; deinde, quod ab improbis liberatur ciuitas, ne quid ex contagione accipiat incommodi: prius tamen omnes alias rationes tentandas: modo ne crimẽ sit tam atrox, vt sit nefas, eũ qui deliquit, diutius intueri solẽ. Magnam verò partẽ delictorum ex eo prouenire dicit, quod homines primum locum tribuũt diuitiis, quum & animi & corporis dotes longè sint antepонendæ: corpus enim esse creatum animi causa, diuitias autem, propter corpus. Posthæc ostendit, quàm sint necessaria legum vincula: nisi enim hęc interueniant, hominum vitam, quæ quidẽ sint tempora, futuram esse immanissimam. Cuius quidẽ rei hanc dicit esse caussam, quòd nullius hominis ingenium ita sit natura institutum, vt quæ ad publicam humanæ vitę vtilitatem conferunt, satis cogno-

ſcat, neque ſi cognoſcat, id ſemper agere poſſit ac velit, quod optimum eſſe videt. Nulla autem re magis augeri & efflore-ſcere ciuitates, quàm ſi publicam ſalutem procurent omnes: quum verò priuatum quiſque ſuum ſpectat emolumentum, di-labi illas & corruere. Quod ſupra dictum eſt de iis qui ſe interficiunt ipſi, diſtinguit, & atrocius eſſe dicit, quum aliquis igna-uia quadã hoc in ſe admittit, quàm quum vel pudore, vel fortuito aliquo caſu im-pulſus facit. Eum qui vim alicui puellæ fa-cit atque feminæ, iubet interfici ab eius, cui facta eſt iniuria, cõſanguineis & affini-
X. bus, patre, fratre, filio, marito. Poſt enu-merata maleficia & horũ pœnas, loquitur de omni vi, iniuria & contumelia, quæ vel in vicinũ, vel in publica & ſacra, vel in ſacra priuata & ſepulcra, vel in magiſtratũ, vel in ipſos Deos committitur. Et impietatem quidem in Deos triplicem eſſe ait. Nam a-lii negant vllos eſſe Deos, alii Deos quidẽ eſſe fatentur, ſed nihil curare humana, alii concedunt vtrumque, ſed Deos, ab impi-is etiã & ſceleroſis hominibus facilè poſ-ſe placari ſacrificiis. Et quoniam huiuſmo-di opiniones maximam peſtem in ciuita-tes inferunt, eò quòd ſceleribus & impie-tati feneſtram aperiunt, diſputationẽ in-greditur, & oſtendit hæc omnia eſſe falſa
& im-

& impiè excogitata. Ac primo quidem refellit opinionem eorum, qui dicebāt corpus esse factum prius quàm animā, & demonstrat, eum motum, qui & seipsum & deinde alia mouet, esse omnium motuum nobilissimum atq; primum: talem autem motum esse animam, quæ & se moueat ipsa, & deinde corpus quoque moueat & regat, ex quo facile colligi possit, eam esse multò priorem corpore, immò corpus, animæ tanquam domino subiectum esse. Deum verò dicit esse optimam & præstantissimam animam, quæ suis motibus vniuersa ducit, quæ in cælo, terra, mari viuunt; ideoque Deorum plena esse omnia. Quod autem nonnulli dicunt, Deos non curare humana, opinionē hanc ex eo prouenire ait, quod iniusti homines atq; improbi felicissimos habeant sæpe successus in rebus omnibus: nec enim Deos alioqui permissuros, vt qui sunt impii, rebus omnibus sic augeantur & splendescant. Verum ipse demonstrat in Deos non cadere vel timorem vllum, vel obliuionem, vel negligentiam, vel talem aliquē affectum, vt magna quidē curent, parua verò negligant, sed ex æquo curare omnia, per eam, quæ in ipsis est, prouidentiā. Cum.n. medicus in curando corpore, vel architectus in ædificando, vel quiuis paterfamilias in

ſua domo, diligenter prouideat, ne quid omninò, quod ſuæ ſit profeſſionis & artis negligat: non oportere credi, ipſos Deos, qui ſint ſapientiſſimi, qui omnia tum poſſint, tum velint, eſſe hominibus negligentiores, minuſque ſollicitos; ſic igitur exiſtimandum, non poſſe homines iudicium Deorum effugere, ſed pœnas aliquando ſuorum ſcelerum daturos. Atque vt maximè felices hic eſſe videantur impii, tamẽ nullam hanc eſſe felicitatem, & fore vt à morte grauiſſimè torqueantur. Eos autẽ, qui ſacrificiis poſſe placari Deos ab impiis dicunt, non ſecus facere, ac ſi Deos putent eſſe canes, quibus lupi partem aliquã rapinæ concedant, atque illi interim patiantur gregem dilacerari; aut eſſe veluti nauis gubernatorem, qui vini ſuauitate captus, & tamquã ſui oblitus, clauum deſerat & nauim fluctibus agitari permittat. Quod quum valde ſit abſurdũ, & quoniam homines vel mediocriter iuſti non patiuntur ſe muneribus corrumpi, vt ius & æquum prodant; non debere etiã quemquã exiſtimare, Deos, optimos ſanè cuſtodes, hominibus eſſe deteriores. Ad hanc verò diſputationem ait ſe deſcendiſſe, vt homines melius & reuerẽtius de Deo ſentiant. eum etiam qui de his rebus legẽ ferret, ait hoc veluti procemio debere vti ad

homi-

homines, vt impio vitæ genere relicto, ad pietatem sese conuertant: deinde, lege cauendum esse, vt qui parum reuerenter & impiè de Deo sit locutus, ad magistratũ accusetur, & pro delicti cõditione puniatur. Quum autem ex iis tribus opinionibus, ab eo confutatis, diuersa proueniant peccatorum genera, dicit eos non simili pœna, sed alios duriore, alios mitiore esse affligendos. Quosdam enim, tametsi deos esse negant, tamen naturæ quadam bonitate, virtutem amare & improbitatem odisse: qui tales sunt, esse tractandos paullò clementius, & carcere cohibendos, & sermonibus bonorũ in meliorẽ sententiã adducẽdos. Qui verò prauę & impiæ sententiæ malos coniungunt mores, & disputationibus etiã sua propugnãt, multò grauius debere puniri. Itaq; propter eos, qui tã faciles putant esse Deos & exorabiles etiam impiis, legem statuit, ne quis in domo priuata sacellum habeat, néve sibi Deos aut Deorum sacra præter leges fingat, sed vt ad publica quisque sacrificia veniat, quę palàm sacerdotes peragunt. verum antequam superiorem istam disputationẽ ingreditur, ait esse valdè arduum, rationibus confutare & persequi receptam ferè ab omnibus, doctis pariter & indoctis, prauam illam atq; peruersam, de Diis & insti-

XI. tia, persuasionem. Libro vndecimo varia tractat, & primo quidem de non surripiendis alienis thesauris, eamquè veluti regulam ponit, *Quæ non deposuisti, ne tollas*: deinde, de non asportando eo, quod alicubi relictum est ab aliquo, vult enim eiusmodi omnia suo loco relinqui, tanquam cõsecrata Deæ itineris. Iubet etiam vt liberti suos patronos obseruent & reuereantur, nimirum vt singulis mensibus ter ad patroni domum veniant, officium & obsequium illi suum deferant, illiusq; voluntate vxores ducant, & ne maiores habeant opes, quam patronus ipse, aut quas habent ampliores, vt eæ patrono cedant. Post hæc transit ad emptionem & venditionem, ac iubet, vt venditor accepto precio rei venditę quod modo triginta drachmas excedat, decem diebus in vrbe maneat, & emptor eius diuersoriũ non ignoret, idque propter vitium rei emptæ, si quod forte deprehendetur; quo quidem in loco prolixè agit de Redhibitoria actione, deque Ædilitio edicto, & diligenter distinguit, quid cui præstandũ sit. Nam si medico vel gymnastæ venditus sit seruus vitiosus aut ægrotus, actionem illam aït non habere locum, secus autem quum earum rerũ imperito aliquid venditur. Ipsam autem reticentiam, quum

vide-

videlicet venditor emolumenti sui caussa, quod ipse scit, id eum celat, cuius intersit id scire, grauiter vituperat, & animaduersione dignam esse, & duplicatum preciũ emptori dicit esse reddendum. Cauet etiã ne qui vendunt aliquid, aut adulterinum vendant, aut supra iustum precium aliquid exigant: sed & commendationem rei venalis nullam, nec iusiurandum etiã vult interuenire. Qui vitiatam & non synceram rem vendit, eum & mercis iacturam facere iubet, & totidem cędi verberibus, quot drachmis illam vendidit. his rebus diiudicandis constituit Ædiles atque censores. Ad caupones deinde venit, quod genus hominum ait propter auaritiam & rapacitatem haberi minus honestum & liberale, non tam ipsius rei caussa quæ sit pernecessaria, quàm ipsorum hominum vitio. Sic enim esse comparatum in rebus humanis, vt pauci admodum, etiam natura non mala præditi ac bene educati, quum vel egestate premuntur, vel alicuius rei tenentur cupiditate, continẽter agant, & mediocri quæstu sint contẽti. Quia verò cauponibus omninò carere non possunt ciuitates, hoc consilii dat, vt quam paucissimi sint, & peregrini solum, atque hi, quàm minimè mali aut sordidi. Iubet autem, vt ædiles ac rerum

venalium curatores, & agris præfecti magistratus, collatis rationibus, emolumenti & sumptuum, qui in hoc genere versantur, æquum lucrum & tolerabile cauponibus constituant. Opificibus hanc præscribit legem, vt ad constitutum tempus promissum opus perficiant, item ne quid corrumpant, néve pluris quàm æquum est, vendant. Fortes ac rei militaris peritos homines, qui reipublicæ profuerunt, iubet honoribus adfici, ne iustam habeant offensionis & querimoniæ caussam. Ad testamenta deinde venit: non permittit autem liberam testandi facultatem, præsertim si testamenti factio dilata sit ad extremum vsque vitæ tempus. Ait enim homines moribundos non solum esse difficiles atq; morosos, verumetiam sæpenumero testari contra leges atque mores & eorũ, quos inprimis curare debebant, vtilitatẽ, & inepta quædam præcipere non rarò, quando iam cũ morte luctantur: hæc autem minimè seruanda esse, ac simul reprehẽdit priscos legumlatores, quòd morientibus nimium indulserint. Itaque legem ipse constituit de successionibus vel ex testamento, vel ab intestato: & testatorem ait, posse ex filiis eum quem velit, hæredem instituere, reliquis aut in adoptionem datis, aut bonorum aliqua parte le-

æ legata. Quod si filias tantum habeat, iubet vt quem velit generum, ei cui velit, filiæ adsciscat, eumque heredem faciat. Si nullum habeat filium, permittit, vt quẽ velit, arroget. Quum quis moritur intestatus & filias relinquit, vult vt proximus agnatus aliquam ex eis in matrimonium ducat, & hæreditatem adeat. Quòd si nullis relictis liberis decesserit intestatus, proximis agnatis defert ius succedendi. Quãtum ad tutores pertinet, eos qui testamẽto sunt dati, primo loco, deinde proximos agnatos, & postremò, datos à magistratu, iubet administrationem obtinere, iisque grauiter commendat salutem pupillorum, vt qui diis facturi sint rem longè gratissimam, si bene, vehementer autem ingratam, si malè in eo munere versentur: nec enim minus debere illos complecti & amare, quam suos ipsi liberos amant. Quòd si filius emendari nolit & sit intractabilis, iam patri licet conuocatis primum sanguineis atque propinquis, eorumque sententiis condemnatum abdicare, & è familia eiicere. Filio quoque licet patrem decoctorem modeste ac reuerenter ad magistratum incusare, qui re cognita illum cohibeant, nec ei bonorũ administrationẽ concedant. Diuortiũ permittit iis, qui simul viuere nõ possunt: ve-

rum ita, vt si non habeant liberos, matrimonium denuo contrahant quicum velint. Ne quis cum serua sua, neve domina eum seruo suo rem habeat, grauiter vetat, exilii pœna constituta. Parentibus iubet honorem impendi, & Deos hoc officium à nobis flagitare, vt qui parentum preces, de liberis conquerentium, dubio procul exaudiant. Eius rei documentum adducit, Oedipum, Amyntorem, & Theseum: nam horum filios propter imprecationes ipsorum, in summas incidisse calamitates, demonstrat. Veneficos, qui vel hominibus, vel iumentis & pecudibus quacumque ratione nocent, è medio tolli iubet. Maledicos & conuitiatores vult coerceri, legemque statuit, ne quis conuicietur, verum vt res coram iudice potius disceptetur. Atque hic per occasionem meminit Poetarum Comicorum & Satyricorum, quos etiam coercet, nisi cum sine ira & iocosè ridiculum quid proferunt. Serium autem & stomachosum, nequaquam admittit. Mendicos omneis iubet exterminari. Si quadrupes pauperiem fecerit, dominũ iubet præstare damnum. Testem, eum videlicet qui testificari possit, ait cogendum esse vt testimonium dicat, aut præstito iureiurando, quòd non possit, dimittendum. Qui ter falsum testimo-

stimonium dixerit, eum capite plectit. Postremo grauiter taxat rabulas forenses, qui vel auaritia vel ambitione adducti, calumnias nectunt, & litem ex lite serunt. Quod si ambitione faciant, iubet illis ad certum tempus interdici omni actione: si vero auaritia, distinguit & peregrino quidem exilii perpetui pœnā indicit, ciuem verò capite multat, atque idem etiam statuit de eo, qui bis per ambitionem peccarit. Duodecimus & postremus liber varia quoque continet, & primò quidem iubet, vt qui mittuntur aliquò legati, bona fide mandata perficiant: qui secus fecerint, vt ii tamquam Iouis atque Mercurii contemptores, pro magnitudine delicti puniantur. Furtum siue paruum sit siue magnum, pari supplicio plectit, & non tam ipsum factum quàm voluntatem punit. Seruum aut peregrinum furem, iudicis arbitrio permittit: ciuem omnino vult capite multari, quòd in tali repub. institutus, tanto scelere se contaminauerit. Pecuniæ furtum illiberale esse dicit, rapinam verò turpissimam. Vitam solitariam improbat, & societatem vult esse hominum inter se. Adolescentes ait inde à teneris annis assuefaciendos, vt quàm parcissimè cibo vtantur, vt frigus & æstum & cubilis duritiem leniter ferāt, vt ne caput atque XII.

pedes, aliis, quam iis quæ natura dedit, tegumentis corrumpant. Extrema enim illa membra, maximas toti corpori vires præbere ac communicare, quum à sua natura non deducuntur. Eum, qui iubente imperatore militiam aut detrectat aut negligit, iubet à commilitonibus accusari, atque ita puniri, vt nec ad militiam vllam pòst admittatur, nec alios neglectæ aut desertæ militiæ possit accusare. Qui militiæ fortiter ac præclare se gessit, vult honorari donis & corona laurea, quam deinde belli duces in deorum templis cum inscriptione & titulo suspendant, vt sit perpetuum virtutis monumentum. Qui militiam & ordines deserit, quiuè arma proiicit, grauiter punit: iudicibus autem & magistratui militari videndum esse, ne quem temerè puniant, sed causam proiectionis armorum diligenter inquitant. qui enim aut casu fortuito vel coactus arma perdidit, eum absoluit. Exempli causa Patroclum adducit, quem interfectum, armis nudauit Hector. hunc si quis deinde repertum sine armis criminatus fuisset vt ignauum & desertorem, magna sanè adfecisset iniuria. Transit deinde ad repetundarum iudicium, cui qui præsideant, hos ait oportere esse homines integerrimos. Per occasionem

tem postea meminit Rhadamanthi, eũque fuisse dicit incorruptum iudicem, & celeriter peregisse iudicia, & litigantes iureiurando in omnibus caussis adegisse. Magnam enim tunc fuisse hominum integritatem, & periurium illos vehementer exhorruisse, propterea quod de diis optime sentirent, eosque & regnare, & humana respicere, & impietatem grauiter punire crederent. Nunc autem longe aliam esse rationem obseruandam in iudiciis, & quia mutatæ sint hominũ de Diis opiniones, ac corruptiores facti mores, ait leges quoque mutandas. Nam si iurare cuique liceat, fore vt plerique omnes euadant periuri. Iudicem ergo non debere permittere litigantibus, vt vel iurent, vel malè sibi generique suo precentur, vel turpiter & ignauè supplicent, vel muliebri quadam vtantur commiseratione, verum vt caussam suam planè dicant. Peregrinis autem permittit iusiurandum, nec enim esse metuendum, vt alios corrumpant, qui in ciuitate non possint inueterascere. Postea loquitur de peregrinationibus, & ait fieri non posse, quin homines vltro citroque commeent: crudele etiã esse atq; superbum, velle hunc morẽ inducere, ne vel aduenæ recipiãtur, vel ipsi aliquò proficiscãtur, ideoq;

modis omnibus cauendum esse, ne quá ciuitas in vitium hoc & criminationem incurrat, vt & peregrinorum hostis, & difficilis & inhumana vocetur, neque contemnenda esse aliorum de nobis iudicia. Quapropter eos, qui ocio abundant, & aliorum hominum res atque mores videre cupiunt, non vult lege vlla prohiberi. Ciuitatem enim, quę solitaria sit, & quid boni aut mali sit apud exteras gentes, ignoret, à perfectione ait longius abesse. Qui hominum cognoscendorum caussa peregrinantur, vult esse non minores annis quinquaginta, neque diutius abesse, quàm decem annis. Vbi domum redierint, iubet diligenter explicare senatui, quid vel in legibus vel educatione vel disciplina egregium & memorabile viderint apud exteros, vt hoc ipsum deinde, si probatum fuerit, in rempub. recipiatur. Aduenas igitur & peregrinos, ab aliis ad nos venientes, iubet humaniter excipi. sed ex iis quosdam esse dicit ęstiuales, qui tempus idoneum nacti commeant huc illuc, alios bonarum artium caussa proficisci: quosdam verò publice mitti legatos, iisque magnum esse tribuendū honorem à magistratu. Quantum ad possessiones attinet, ita distinguit, vt qui in vrbe, foro, sacris & palam aliqua re fuerit

vsus,

vsus, anni spatio, qui in agris, publicè, quinquennii, qui in vrbe, domi non apertè, triennii, qui in agris domi, & occultè, decennii tempore, ius in eam rem præscriptionis habeat, neque post illud tempus domino sit integrum repetere, sed extra fines regionis ei liceat recuperare & apprehendere, quouis etiam tempore. Qui rem furtiuam domi suæ receptat, in eodem est crimine, quo fur ipse. Qui proscriptum aut exulem recipit, eum capite plectit. quem enim ciuitas aut respublica inimicum pronunciauit, eum non licet vlli ciui habere pro amico. Quum vel de pace vel bello vel induciis tractatur, debet interuenire communis omniũ consensus. Iudiciorum alia dicit esse priuata, alia publica. Inter priuata numerat arbitros vel conciliatores, vicinos & tribules. Publica, sunt magistratus, de quibus antea dixit, eosque vult memoria tenere legum decreta. simul ostẽdit esse quandam affinitatem & vocis & significationis inter *νόμον*, *legem*, *&* *νόον*, *mentem*. Mortuis vult fieri parentationes, eorumq; sepulturæ iubet deligi locum, non in fertili aliquo agro, sed eiusmodi, qui nulli præterea rei sit vtilis. nec enim terræ matris fœcunditatem esse minuendam. Sumptus funebres vult esse moderatos, pro cuius-

que censu: nō enim hominem ibi sepelli-
ri, sed simulacrum hominis, corpus ipsum
& cadauer: verum autem hominem, ani-
mam videl. corpore solutam, proficiscia-
liquò ad Deos, operum suorum rationem
redditurā. Atq; hoc quidē in loco finem
imponit legibus. sed vnum ait desiderari,
& illud quidē maximum. Nec enim satis
esse, leges constitui, sed oportere, vt fir-
mæ sint, & magno studio seruentur, & in-
sit illis quædam vis immutabilis. Caussam
verò mutationis legum ait esse, quòd le-
gumlatores non semper eundem scopū
respiciūt. Alios enim eò spectare, vt pau-
ci quidā in rep. dominentur, alios, vt dite-
scant, siue seruiant, siue non: alios, vt libe-
ri sint, alios vt non solum libertate fruan-
tur, sed imperium quoq; suum amplifi-
cent, & vicinas vrbes subigant. Monet au-
tem, vt respubl. sibi propositum semper
habeat vnum aliquem finem, quo sua o-
mnia cōsilia dirigat. simul hortatur, vt ex
magistratu quotidie conueniant aliqui
natu grandiores, qui singuli iuuenem ali-
quem, triginta natum annos secum addu-
cant, & ante solis ortum prima luce ser-
monem inter se conferant de repub. & v
iuuenes ea quæ senibus probantur, ma-
XIII. gno studio discant. In *Epinomi* percur-
rit varias artes atque scientias, hominum
vsi

vsui necessarias, agriculturam, pistoriam, architecturam, fabrilem, figulinam, texturam, nauticam, venatoriam, pictoriam, militarem, medicam, iuridicam, & quæcumque sunt aliæ: sed eas inquit non hoc posse præstare, vt aliquis euadat sapiens. Arithmeticen verò & Mathematicen & Astronomiam ait esse tales, vt qui in ipsis bonam operam nauarit, eum efficiant sapientem, vt & de animæ immortalitate & de Diis rectè sentiat. quo quidē nihil sit præstantius. Nullam enim in humano genere posse maiorem inueniri virtutem, religione & pietate in Deum. His ergo, qui sic instituti sint, & naturam habeant non vitiosam, ait summos debere committi magistratus; quum ad senectutē peruenerint, & tales oportere esse illos, qui in antelucanum concilium venturi sunt, in quo, velut in ancora, salutem reipublicæ positam esse dicit. Atque vt Deorum præstantiam demonstret, multa disserit de animæ proprietate. Quinque autem ponit corpora, ex quibus ait cuncta prouenire, Terrā, Ignem, Aquam, Aërem, & Æthera. Pòst, de Planetis & syderum ratione verba facit, eamq; doctrinam ait à Barbaris ad Græcos esse deportatam, vbi & hoc addit, Græcos habitare in regione, ad virtutem longe opportu-

nissima, quod inter hyemalem naturam & æstiuam media sit: & quòd ab æstiua serenitate longius ipsi distent quàm Barbari, idcircò tardius apud ipsos, ait hanc scientiam excitatam esse; Græcos tamen, quidquid à Barbaris accepissent, melius explicasse quàm illos. Postremò, in iis, quę ad Deorum sacrificia pertinent, non vult legislatorem immutare quidquam, & cauendum dicit, ne ad nouum minus certæ religionis cultum homines assuefiant, sed quæ patria lege vel consuetudine de sacrificando confirmata sunt, ea iubet immota conseruari. In eo dialogo, qui *Minos* inscribitur vel *de lege*, rogat ex Minoë quodam Socrates, quid sit *lex*? Ille respondet, Esse eam, quæ sit lege recepta & approbata. Definitionem hanc refellit Socrates, vt impropriam & absurdam; Tum ille, Esse ciuitatis institutum atque decretum. Ne hoc quidem Socrates admittit: quædam enim esse bona, quædam verò mala ciuitatis decreta. sed ipse demũ definiens ait Legem esse veritatis inuentionem. Refutatur hoc à Minoë, quod homines non semper eisdem vtantur legibus: longè enim alias esse per Græciam quam in Africa, & maiorum leges multum esse diuersas ab iis quæ nunc sint in vsu. Respondet Socrates, & ait ea quæ iusta sunt

sta sunt & honesta, vbique esse iusta & honesta. Legum verò promulgationem non esse cuiusuis, verum eius tantum, qui sciat quid in singulis rebus iustum & iniustum sit, qui teneat ciuitatis ordinem & gubernandi rationem. Idcircò enim esse & nominari Leges, quod constituantur ab iis, qui peritiam habent: quemadmodum & medicorum & geometriæ & agriculturæ Leges dicuntur, hoc est, decreta, quæ fiunt ab huiusmodi rerum peritis. Post hæc loquitur de Lycurgo, qui Lacedęmoniis dederit leges, mutuatus eas à Cretensibus, quorum fuerint prȩfecti Rhadamanthus & Minos, Iouis ex Europa filii. Quũque ille diceret, Minoëm male audire, vt agrestem & durum hominem atq; etiam iniustum, Socrates eum obiurgat, quòd de Deo minus rectè sentiat, eumque demonstrat, optimum fuisse virum, atque id probat auctoritate Homeri, qui dicit eum per annos nouem fuisse ipsius Iouis ὀαριστὴν, hoc est, collocutorem & auscultatorem. Qui secus hanc vocem interpretentur, eos errare. nec enim fuisse Iouis aut compotorem aut collusorem, & grauiter illum præcepisse Cretensibus, ne compotarent ad ebrietatem: non esse ergo credibile, vt quum turpem iudicaret temulentiam, aliud ciuibus mandarit, ali-

ud ipse fecerit: hoc enim esse improborum hominum. sed Minoem, quamdiu Cretensibus præfuit, collocutum esse familiariter cum Ioue, ab eóque leges didicisse, quibus floruerint Cretenses, ac post eos Lacedæmonii. Caussam verò, quòd Minos, vt agrestis & parum etiam iustus, male audiat Athenis, ait hanc esse, quòd bellum Atheniensibus intulit, iisque deuictis tributum imperauit valde inhumanum, septem scilicet pueros, quotannis. Ad hanc autem seueritatem fuisse illum adactum criminationibus & conuiciis Poetarum. hos enim permagnam habere vim in vtramque partem, & ad laudandum & ad vituperandum, ideoque illum cui fama & nominis existimatio curæ sit, iubet cauere, ne Poetas habeat aduersarios. Minoem verò reliquis omnibus præfert, & vsum esse dicit Rhadamantho, veluti legum vindice, per Gnoson vrbē, Talo autem, per totam insulam. Hunc enim ciuitates omneis ter in anno adiisse, & vbicumque opus esset, emendasse omnia, sculptis idcirco legibus in tabulam æream, & palàm propositis, vt ne quis eas ignoraret. Fuisse quoque virum bonum Minoem, ex eo probat, quòd in ipsius legibus nihil fuerit immutatum,

tum, quòd ab omnibus haberentur magna æquitate esse conscriptæ. Postremò, quærit quid medicus præcipiat valetudinis tuendæ caussa? quumque ille diceret, nutrimentum & corporis agitationem atque motum, nunc remissiorem, nunc vehementiorem: rogat, quid legislator & populi pastor adhibere debeat, quò suorum hominum mores & animos meliores faciat? quumque præsens responsum Minos non haberet, ait pudendum esse, scire aliquem quid valetudini & corpori sit necessarium, quid autem animæ conferat, ignorare. In eo qui *Politicus* inscribitur, vel *de Regno*, qui libros de republica & legibus antecedit, declaraturus, quàm sit insigne munus, præesse alicui Reipublicæ, & quibus rebus oporteat eum, qui bene gubernare velit, instructum esse, principio diuidit scientias, & aliam esse dicit Theoricam, aliam verò Practicam. Eius qui rempublicam administrat, functionem ait esse theoricam magis quàm practicam. Manus enim & reliqua corporis membra prope nihil cõferre, prudentiam verò & animi robur, quam plurimum: Architectũ etiam vix vmquam vel ministerio manuum, sed iis, qui mani-

bus vtuntur, pręesse. Theoricam deinde diuidit in Iudiciariam, & Imperatoriam. & quoniam plures in republica sunt qui mandant aliquid & praecipiunt, apparitores, pręcones & id genus alii: idcirco, quemadmodum caupo differt ab eo, qui proprium opus vendit, sic etiam à rege inquit differre praeconem, qui regis mandatum aliis ipse pronunciat & mandat. Postea descendit ad prolixam diuisionem eorum omnium quae generantur. Quaedam enim, inquit, sunt animata, quaedam inanimata, de quibus nihil praeterea loquitur; sed animata partitur in hominem & bruta, quorum aliud est ferum, aliud mansuetum, aliud aquaticum, aliud terrestre, & in his aliud volatile, aliud gradiens, horũ autẽ aliud solida, aliud bifida vngula, cornutum aliud, aliud absque cornibus, aliud promiscuè generans, vt equi, asini, muli, aliud in suo tantum genere, aliud bipes, aliud quadrupes, bipedũ aliud pennatum, aliud implume, quod ad hominem propriè refert. Hoc autem in loco diuertit ad fabulam & recitat, quomodo mundus initio fuit gubernatus à daemonib. & quàm felicia, quamque aurea tunc fuerunt saecula, quum nihil esset incultum aut agreste, quum tellus ipsa sponte victum & omnia praeberet, quum nulla vis, nullum

bellum intercederet, quum absq; legibus honestè & amicè viueretur. Talem fuisse mundi faciem, quo tempore Saturnus vixit : ab eius verò morte ait homines dæmonum custodia & prouidentia destitutos, quum in omnium rerum conuersione, mutatis etiam brutorum naturis & efferatis, expositi essent variis periculis, excogitasse in summa necessitate, quę ad tuendam vitam conferrent. Sed ne hac quidē in parte aliquid præstare potuisse absque deorum auxilio : nam à Prometheo fuisse inuentum ignē, artes autem à Vulcano, & rationē colendæ terræ seminumque ab aliis demonstratam esse. Redit deinde ad propositum, & ait functionem eius, qui præest hominibus, valde esse illustrem, & licèt multi alii nomen hoc vsurpare sibi velint, quasi populi sint Pastores atque Nutritii, cuiusmodi sunt mercatores, agricolæ, gymnastæ, medici, eò quod victum subministrent & valetudini consulant, tamen ei soli proprium esse nomē illud, qui populum legibus moribusq; regit. Eū verò sic describit, vt dicat arte quadam imperare, neq; referre an volentibus imperet an inuitis, an ex scripto, nec ne, pauper sit an diues. Vt enim medicus & habetur & verè dicitur, qui morbos quocumque modo depellit, & ægrotos vale-

tudini restituit: ita etiam qui populi salutem procurat, eoque solum respicit, hunc ait legitimum esse principem atque magistratum. Posthæc recenset formas reip. & Monarchiam, si cum legibus coniuncta sit, optimam esse dicit: quod si verò legibus non vtatur, grauissimam esse populo demonstrat. Inter legitimas reip. formas, Democratiam ait esse deterrimam, inter iniquas autem, longe optimam. Post regiam aut ciuilem scientiam proximè ponit artem rei militaris, deinde Iudiciariam & Oratoriam, quas ait legum esse custodes atque ministras. Quod etiam suprà dixit in libro de legibus, idem hic tractat, oportere videlicet naturam esse mixtam atque temperatam, neq; singularem aliquam in nobis luxuriari. qui enim ingenio sit nimium pudente atque modesto, euadere molliusculum: in quo autem animi robur & audacia paullò sit maior, eum ad feritaté magis propendere quàm humanitatem. Itaque dandã esse operam, vt eorum, qui matrimonia contrahunt, naturæ sint dispares atque diuersæ, vt quod in vno videtur esse nimium, alter coniugum moderetur atque leniat.

FINIS.

IO-

IOHANNIS SLEIDANI ORATIONES DVÆ.

Vna, ad CAROLVM *Quintum Cæsarem.*

Altera, ad Germaniæ PRINCIPES *omneis, ac ordines* IMPERII.

Cum Præfatione, quę paucis argumentum explicat.

IOHANNES SLEIDANVS Lectori S. D.

Criptæ sunt à me lingua Germanica Orationes duæ, quæ prodierunt sub nomine Baptistæ Lasdeni, *& prodierunt sub eo nomine, non tàm mea quadam sponte, quàm sic volentibus amicis, qui putabant meis rationibus ita conuenire, quamdiu non essem in Germania, iisque locis hærerem, in quibus argumentum hoc minus gratum est, atque plausibile. Quantum enim ad me pertinet, liberalius & magis ingenuum semper esse putaui, non dissimulare vel tegere nomen in libro, quem edi quis velit, ne quid agi videatur callidè magis quàm verè, tametsi fieri posse non negarim, vt sit locus aliquando dissimulationi. Germanicè vero scripsi non alia de caussa, quàm vt ii, ad quos propriè pertinent, melius intelligerent: quæ causa fuit etiam, vt alterã ad Cæsarem, Gallica lingua perfecerim. Equidem hoc solum spectaui, vt Cæsar, quem reuerenter agnoscere debemus & colere, veluti præcipuum & summum Germaniæ Magistratum, expediat se ab iis vinculis, quæ cursum ipsius remorantur.*

tur, quò minus, quod res ipsa postulat, temporumque ratio, perficiat. Qui secus interpretantur, iniuriam mihi faciunt, quod per hac Comitia quidam fecisse dicuntur, sed perpauci quidem illi, quorum iudiciis nihil moneor. Verùm propter alios, ipsorum planè dissimiles, quibus fortaße non improbabitur hic meus labor, vtramq; orationem Latine iam scripsi, quarum illa, quæ est ad Imperii Principes, commemorat ortum, incrementum & occasum Pontificatus. Altera, quæ Cæsari est dicata, posteaquam ostendit, hanc religionis caussam, quæ cõtrouertitur, à Deo profectam & excitatam eße, demonstrat, Iusiurandum illud, quo Pontifici Cæsar est obligatus, tyrannicum eße, neq; vim vllam habere; & hæc quidem est posterior. Illam ergo, quia tẽpore prior est, anteposui, quibusdam in ea mutatis & adiectis, ob ea, quæ non ita pridem in hanc caußam inciderunt. Ceterum ea, quæ pertinent ad pactiones & res gestas Regum & Pontificum, nostris præsertim temporibus, petita sunt ex ipsis Regum scriptis, quorum aliqua sunt excusa typis, alia, licèt nondũ promulgata sint, ipsum tamen fortaßè tẽpus aliquando proferret. Hæc sunt, de quibus te commonefaciendũ eße, Lector, putaui. Vale. Argentorati, septimo Calendas Iulii, Anno MDXLIV.

IOHANNIS SLEIDANI ORATIO AD PRINcipes ac Ordines omneis Imperii.

ETsi prçter decorum esse videri possit, hominem priuatum instituere sermonem apud vos, illustrissimi Principes, qui & ipsi magnam habetis rerum prudentiam, & consiliariis ornati estis, viris sapientissimis: Tamen, quoniam exulceratissima sunt hæc nostra tempora, quoniam in deterius omnia pedetentim abeunt, & quia maximæ sunt, tam publicè quàm priuatim offensiones animorum in Germania, putaui me facturum ex officio, si forte possem, & vobis prodesse & communi patriæ, vt nihil in eo prætermitterem. Ducit enim eô me natura, quæ totum quidem genus humanum, & omnes vbique gentes nobis commmendat, inprimis autem eos, à quibus ortum habemus & educationẽ. Vt igitur in hanc partem, ea, quæ sum dicturus, accipiatis, vehemẽter obtestor. Medea Poëtarum celebrata scri-

scriptis, miseriam & infortunia sua deplorans, ait inter cætera, videre se quidem id, quod rectum est, non obtemperare tamen, & sequi deterius consilium. Hac etiam ætate nostra, multi, non dubium est, vident, quâ ratione iuuari possit, atque ex his malis eripi Germania, sed negligunt; & incogitantia quadam perpetua differunt, quasi tempus ipsum aliquam sit allaturum medicinam, cum interim tamen videant aliam ex alia nasci calamitatem. Et primum quidẽ cogitandum est, quemadmodum ad vos delata sit Imperii dignitas, & considerandum vobis, quantum sit hoc Dei beneficium. Nec enim leue est nomen Imperii, & nihil existit in rebus humanis aut illustrius, aut sublimius. Nã quocumq; Deus transtulit illud, ibi quoque magnum semper esse voluit præstantissimorum ingeniorum prouentum, & alias complures eximias dotes adiunxit, vt sine quarum accessione tanta rerum moles rectè gubernari non possit. Elaborandum est igitur vobis, clarissimi Principes, vt hanc ipsam Imperii formam, in angustias nunc redactam, & modicis finibus inclusam, si non augeatis & amplificetis, ita retineatis tamẽ & conseruetis, ne transferatur à vobis ad externos, quemadmodum à Græcis ad Roma-

nos transiit, quorum tam est humile primordium, vt nisi miraculo tribuatur totum & diuinæ potentiæ, humana mens comprehendere non possit, quomodo in tantam molem excreuerint. Posteaquam enim facinorosis hominibus asylum ibi patefactum fuit, ac veluti portus, in quem se reciperent, coaluit ex ea multitudine ciuitas, qui deinde vicinos populos maximis affecerunt iniuriis, eripiendo non solum bona, sed virgines etiam filias è complexu & sinu parentum. Quæ quidem fuit prima belli caussa. Et quoniā à Deo præfinitum erat, vt in immensum crescerent, quotidianis prœliis ita paulatim aucti sunt, & locupletati, vt Italiâ minime contenti, bellum etiā inferrent exteris nationibus, & egressi limites, Africam quoque & Asiam tentarent. Quâ ipsorum fortunâ concitatæ aliæ gentes, voluerunt impetus eorum, si non frangere, saltem coercere, ne longius euagarentur. Hoc inprimis conati sunt Carthaginenses, ac tanto quidem ardore, vt non modo non depellerent à se vim hostilem, sed de summa quoq; rerum decertarent cum ipsis. Quæ tamen res infeliciter eis accidit, & vltimam demum calamitatem attulit, eo quod sic esset haud dubiè statutum à Deo, vt Romanum imperium esset

ſet omnium longè potentiſſimum, ac ſuos haberet annorum terminos. Armis igitur & vi ſuam potentiam non modo ſtabiliuerunt initio, ſed & conſeruarunt deinceps, & labefactatam reſtaurarunt, donec tempus à Deo conſtitutum, & ſacris notatum literis, totum exiiſſet, ac alius, velut inſititius quidam princeps, ac dominus eſſet exortus Romæ, in ipſa Imperii ſede, & tanquam ad latus Romani Cæſaris. Qui quidem nouus princeps, nullam initio dabat ſignificationem, quaſi cogitaret Cæſaris authoritatem imminuere, ſed Eccleſiæ tantum negocia curabat, & quamdiu hoc ſolum agebat, tamdiu florebant Cæſaris imperiique vires. Poſtea verò cœpit cogitare, quemadmodum illam religionis & ſanctitatis opinionem, fructuoſam ſibi faceret, ideoq; Cæſarem non dubitauit interpellare, quò principatum obtineret in omnes alias Eccleſias, hanc prętendens cauſam inter alias: Romam & fuiſſe, & habitam ſemper eſſe rerum dominam, & nunc adeo facile primum ſibi vendicare locum inter omneis orbis Chriſtiani ciuitates: ęquum igitur ėſſe, vt eius vrbis Epiſc. gradu & dignitate pręſtaret aliis. Difficillimũ hoc fuit eis impetrare: Nam vt Cæſares maximè voluiſſent, aliarum tamen gen-

rium Episcopi, summa contentione repugnabant; causas etiam, cur id facerent, adferebant graues & legitimas, ita quidem, vt esset diuturna lis, & intricata valde, recusantibus aliis Episcopis, & ipsum non aliter agnoscentibus, quàm vt collegam, & æquali cum ipsis potestate præditum. Nihil tamen interim remittebat hic de suo ardore, sed instabat perpetuò, donec à Phoca Cæsare, quod volebat impetrasset. Hoc tanto munere & priuilegio tam insigni, decebat eius animum expletum & satiatum esse, adeoque videri possit vtcumque tolerabile, siquidem hanc authoritatem ad plurimorum salutem conuertisset; si leniter, moderatè, & æquabiliter officium suum fecisset, si iustitia & temperantia cum aliarum Ecclesiarum præfectis decertasset. Quia verò tam longo tempore, rem tantam, adeò sollicitè, & ardenter experiuit, dubitari non debet, quin idem artifex, qui Christo seruatori nostro in montem sublato, regna pollicebatur & imperia mundi, huius etiam ambitionis author extiterit. Tàm enim est immensus, immoderatus, & supra sortem humanam, hic principatus, vt etiamsi, vel inconsiderantia quadam, vel benè merendi studio & liberalitate, Cæsares ei detulissent hunc

hono-

honorem, omnia tamen potius ei cogitanda fuerint, & illud in primis, quod Christus eiusmodi contentionem in suis discipulis acriter admodum reprehendit. Porrò, quum in hoc fastigium beneficio Cæsarum euasisset, ausus fuit maiora sibi deinceps polliceri, neque iam dubitabat, quin amplissima quæque posset perficere in illa veneratione & cultu Religionis, verum lentè & dissimulanter progrediens, tentabat principum animos. Cæterum, à morte Constantini Cæsaris, qui primus ad Christi doctrinam animum adiecit, centū ferè post annis, valdè fuit debilitatum imperium Romanorū, adempta fuerunt eis Gallia, Britannia, Germania: Italiam occupabant Hunni, Africam Vandali, tantaque fuit dissipatio rerum omnium, vt amissis, quæ spectabant Occidentem, prouinciis & regnis, ad Orientem se conuerterent Cæsares, ibique sedem locarent. Post hanc tàm insignem calamitatē & imperii debilitationem, natum est inter Cæsarem & Episcopum Romanū ingens dissidium, cuius hęc fuit inter alias vnà, & ea quidem potissima caussa, quod Cæsar iuberet statuas, & imagines è templis auferri: Cui quidem Cæsaris mandato Romanus Episcopus adeò restitit acerbè, vt tandem non dubitaret

ei sacris interdicere. Tantũ extulerat iam animos. Et quoniam vigebant per Italiam bella, ne Romanus quidem Episcopus erat extra periculum, sed infestabat eum inter alios, Insubrię quoque Regulus, cuius impetum & arma non poterat à se depellere, vt qui non tam latè dominaretur, quàm hodiè. Deinde, sic erat meritus de Cæsare, nullum vt ab eo posset auxilium sibi polliceri. Secundum hoc est & alterum Imperii vulnus, hoc ilicò fuit exceptum ab alio maiori. Nam eodem prope tempore, quo Romanus Episcopus principatũ illum suum impetrauit, quod ducentis ferè annis post amissum Occidentis imperium accidit, Mahometus ad plagam Orientalem exuscitatus est, ac præter eum alii complures, qui coniuratione factâ, vehementer affligebant Imperii robur. Et ne quid omnino, quod ad calamitatem pertinet, prætermitteretur, cum Cæsares authoritatem suam retinerent incolumem, & satis præ se ferrent, quidquid esset dignitatis, potentiæ & splendoris in Episcopo Romano, totũ hoc ipsis deberi, ille animaduertens non se posse, quô vellet, peruenire, cœpit inire rationes, quomodo non solum hanc seruitutem excuteret, verum etiam in summo gradu constitutus, aliis dominaretur,

indi-

Indignum esse putans, cum esset Episcoporum princeps, agnoscere superiorem magistratum, aliam inueniri posse viam, excitaturum se quemuis alium, qui suâ voce declaratus Romanus Cæsar, causam haberet vicissim bene de ipso merendi. Quoniam verò Francorum reges, ac Pipinorum familia, seruauerant ipsum, quò minus à Longobardis opprimeretur, Carolum Magnum, qui totâ Italiâ profligauerat hostem, delegit, eumque Cæsarem denunciauit. Ad eum modum, nouus hic vrbis Romæ dominus, tenuis & miser initio, magistratum legitimum à Deo constitutum, deque ipso præclare meritum elisit, & potestatem sibi sumpsit inauditam, designandi alium Cæsarem, in eaque re, ius illud, quod vel ad senatum populi Romani, vel ad exercitus Romani duces pertinebat, vsurpauit, & Imperii vires hoc ipso conscidit, & consecutus est quæ voluit. Primum, vt animum expleret, ac priscum Cęsarem vlcisceretur; deinde vt Caroli Cæsaris, eiusque successorum pręsidio munitus, locum suum tueretur: postremo, vt viam sibi sterneret, suisque posteris, quò locum aliquem & authoritatē obtinerent in creando Cæsare. Nam elisus ille Cæsar antiquus, habebat iustissimam offensionis & ingratitudinis expro-

brandæ caussam; hic autem recens creatus Cæsar, non poterat non agnoscere summum Episc. Rom. studium & propensionẽ erga se. Sic igitur Imperium, quod vnicum erat antea, factum est duplex, quæ res non potuit non esse maximorum dissidiorum caussa. Nam & grauissimæ postea natę sunt offensiones inter Orientis & Occidentis Imperatores, nec solum inter eos, verumetiã inter Ecclesias vtriusque plagæ. Tale spectaculum præbuit Romanus Episcopus, vt Cæsarem orbis principem, cui ne Christus quidem homo, voluit ademptum esse quidquam de suo iure, deturbaret è solio. Cæterum, penes Caroli posteritatem mansit Imperium aliquamdiu, quod ægre ferebant Itali proceres, cogitantes, in armis & robore militari positum esse, vt Cæsar aliquis euaderet. Coniunctis igitur viribus, obduxerunt Berengariũ quendam, eumque Cæsarẽ salutarunt, qui grauia bella gessit cum Ludouico tertio, nec infeliciter. Ille verò, qui postremus fuit huius nominis Cæsar, ob superbiam & tyrannidem incurrit in plurimorum odia, de quo certior factus Otho Saxoniæ dux, & inuitatus ad moliendas res nouas, cum exercitu in Italiam venit, profligatóque Berengario, Romam inde contendens, inaugura-

tionem Imperii suscepit à Pontifice. Quia verò de Imperii dignitate certamen erat perpetuum, inter Italos præsertim & Gallos, & Germanos, cœptum est cogitari de constituendis per Germaniam principibus aliquot, qui potestatem haberent creandi Cæsaris, vt hac ratione via præcluderetur exteris gentibus, idque factum est, quo tempore Saxoniæ Dux, Otho tertius Imperium administrabat, & Gregorius quintus Germanus, Romæ præsidebat Pontifex, qui suarum partium, & propriæ commoditatis minime negligens aut oblitus, perfecit, vt ex illis, qui Cæsarem deinceps crearent, essent tres ordinis Ecclesiastici. Quod plærique putant ideo fuisse constitutum, vt in re tam graui & ardua, reliqui principes haberent socios & collegas, viros eruditione ac vitę integritate præstantes. Verum vtcumque sit, certum est, hoc eô factum fuisse consilio, vt potestatem, quam arrogauerat ille sibi, in Imperii negociis, hac etiã via confirmaret. Quod ipsum non velim intelligi, quasi cogitẽ aliquid detrahere authoritati Electorum Ecclesiasticorum, & vt ne quis in eam partem interpretetur, etiam atq; etiam rogo. Verumtamen, contendent hîc fortasse quidam, & Pontificem Romanum benè de nobis

meritum esse prędicabunt, qui tam illustrem honorem, qualis est Imperii dignitas, in nostram gentem inuexerit, quantum in ipso fuit. Fateor equidem, & sanè sit reprehẽdendus homo Germanus, qui non gratuletur communi patriæ splendorem hunc, & amplificationem nominis. Verum aliò spectat hic sermo, & hoc solum ago, vt appareat, ab eo tempore, quo Romanus Episcopus Cæsarum se negociis immiscuit, Imperii res in dies magis atque magis labefactatas, & postquam ad Germanos priuilegium illud delatum est, ita fuisse depressas & arctatas, vt nihil ferè præter inanem titulum retineant. Ortæ sunt ingentes inter eum & Cæsarem contentiones, ob immensam istam arrogantiam & cupiditatem: Non potuerunt eam ferre inter alios, Henricus Quartus, non Fridericus Primus, nõ Secundus, aduersus quem ille fuit acerbissimè concitatus; quoniam & proscripsit eum, & indignum iudicabat, qui Cæsar esset, & principibus mandabat, vt alium crearent, & omnes pariter homines commonebat, ne parêrent ei, vel vllum præstarent officium. Hæc omnia continentur in ipsorummet libris, quo etiam loco Friderici primi laudatissimi Cæsaris, meminit odiosissime. Cum Henricus

Cæsar,

Cæsar, dux Lutzenburgensis, recusaret subire iusiurandum illud seruile, metuens Pontifex, ne res traheretur in exemplum, excogitauit formulam iurisiurandi longe amplissimam, & literarum monumẽtis prodidit, in qua nihil omnino prætermissum est, ita quidem, vt nullus vnquam libertus arctiori vinculo fuerit obligatus patrono suo, quàm hodiè Cæsar deuinctus est Episcopo Rom. suo quondam clienti. Complectitur autẽ hæc formula, *vt Cæsar Ecclesiæ Romanæ & Pontificum opes, & dignitatem, & priuilegia, & decreta modis omnibus conseruet, augeat & defendat*. Hoc veluti freno cohercet & impellit eos quò vult. Et sane, vt ex emendicato principatu fructum perciperet ac emolumentum, necesse fuit ei nouum excogitare doctrinæ genus; ideoque variis constitutionibus ita se muniuit, vt nemo, nisi qui notam infamiæ & perfidiæ subire velit, quidquam ausit contra moliri. Hæc enim probra & conuicia, magnis sępè viris obiecit, qui nihil tamen in ipsius doctrina reprehendebant, infelici nimirum sæculo, sed immoderatæ solum ambitioni, & libidini modum aliquem statuere cupiebant. Verum honestissimos principum conatus artibus ille suis eludebat: nec enim foris apud alios reges deerant ei

præsidia. Cumq; Cæsares exacerbatos à se non auderet in Italia expectare, sæpè aliô profugit ad confœderatos. Et ista quidem perpetuatione dissidiorum & molestiarum, peruicit tandem, ita quidem, vt Cæsares redderet obsequentiores, eisque pro suo arbitratu imperaret, in eóque statu floruit ab aliquot iam sæculis, ad hoc vsque tempus, quo Deus illustrem quandam & lætam rerum vicissitudinẽ adduxit. Posteaquam enim in summum fastigium ille conscendit fastus atq; superbiæ, seque pateretur, vt Deum aliquem coli, quod nemo negare potest; Deus verbi sui cognitionem obscuratam ab illo, produxit, vt clarissimum Solis lumen, idque primũ intra Imperii Germanici terminos, quod ipsum est consideratione nõ indignum. Qui iam veritatis cupidi sunt & amantes, vt esse debẽt, quotquot Christianum nomen profitẽtur, in ista concertatione & hæsitatione, dum in dubio sunt & ignorant, quid potissimum sequantur, inquirere debent & inuestigare, num sit alicubi sacris literis proditum, eiusmodi futuram aliquando perturbationem, tàm in Religione quàm in Imperio, quòd maiestatis fuit plenum quondam & longè florẽtissimum. Nam si quid tale prænunciatum esset à Prophetis aut ab Apostolis,

His, cõfirmare se posset humanus animus, & certa consolatione sustinere, qui alioqui, nihil tale requirens aut cognoscens, fluctuat, adeoque desperat propemodũ, & opiniones multas, aliis alias accumulat, nec certi quidquam statuere potest. Quamquam verò diiudicari prophetiæ non ita facile possunt; habent tamen semper notas aliquot & circumstantias, quæ reddunt eas clariores. Non frustra prodidit illas Deus, & inter cætera, hoc adferunt boni, quòd præsignificant nobis futuras calamitates, vt caueamus, vt ad pœnitentiam excitemur, vt vitam emendemus, & vt magnis animis expectemus, quæ ventura sunt in impium orbem, incommoda. Iam si plerique omnes non tam essent vel excæcati, vel pertinaces, vel negligentes etiam, & in his rerum motibus iudiciũ peterẽt è scripturis, haberent, quo se munirent, & consolarentur. Præsens enim rerum status, & ea mundi facies, quam coràm videmus, omninò ibi describitur. Et principio quidem, de quatuor maximis Imperiis, ordine successuris, aperte loquitur Daniel ac copiosè, nõ vno in loco; sed inprimis de Romano, quod postremũ esse dicit, & ex illis quatuor omnium potentissimum. Ferreum enim illud vocat, & sicut ferrum emollit

& contundit omnia, sic quoque futurum dicit, vt istud Imperium frangat & imminuat reliqua omnia. Sed pedes illius & digitos pedum, dicit partim esse ferreos, partim ex terra fictiles: hoc ipso denotãs, futurum, vt ad extremum scindatur & debilitetur. Post, alio quodã loco dicit exoriturum regem quendam vehementer astutum & callidum, qui potens euadet alienis non suis aut viribus, aut robore, qui turbabit & vastabit omnia, qui piis bellum inferet, eosque perdet, qui supra regum regem sese efferet, qui verum illud & antiquum & perpetuum sacrificiũ abolebit, sub quo laborabit grauiter, & opprimetur veritas, qui pro sua libidine & arbitratu dominabitur, cui feliciter omnia cedent, qui Deum suorum maiorũ aspernabitur, qui non afficietur honesto & licito erga mulieres affectu, qui nouũ sibi Deum finget, eumque colet auro & gemmis, qui diuitias orbis largietur & distribuet in eos, qui adiutores ipsi erunt in excolendo illo, quem sibi finxit, Deo, qui modis omnibus florebit, donec efferbuerit ira Dei, tunc futurum, vt corruat, & sine armorum strepitu labefactetur totus. Hæc, inquam, omnia sunt à Daniele præsignificata. Iam verò quãtum ad Romani Imperii ruinã & occasum perti-

net, constat vaticinium hoc impletum & perfectum esse. Quidquid enim Romani vel per Europam vel Asiam, vel Africam tenuerunt, occupatur totum ab aliis regibus & populis, qui Cæsarem nostrum Romanum minime agnoscunt. Et quamquam nomen adhuc retinemus eius Imperii, ditiones tamen propè omnes amisimus. Vnâ verò cùm interitu & dissipatione Romani Imperii, maximam quoque futuram esse religionis, ac veræ doctrinæ vastationem, ex hoc Danielis loco satis clarum est. Et quamquam sunt in Daniele, quæ propriè pertinent ad Turcarum dominationem & monarchiam; tamen ea, quæ commemoraui supra, Paulus ipse, fortasse præter omnium exspectationem, disertè interpretatur de regno quodam Ecclesiastico seu Pontificio, quando futurum dicit, *ut sedeat in templo Dei*, quo quidem loco reperit ipsissima verba Danielis, & loquitur de filio quodam perdito, & nefario, quem *hominem peccati* vocat ipse, *qui sese extollet supra omne quod dicitur Deus.* Hunc ait futurum insignem Tyrannum & dissipatorem Ecclesiarum, qui diu floreat, & regnet, ac summam impietatem exerceat, sub specie religionis, quæ teget ipsum, ac veluti fuco quodam ornabit, ne possit agnosci; deinde, postea-

quam diu grassatus ad hunc modum fuerit, & ad summam improbitatem peruenerit, ita quidem, vt nihil adiici possit, futurum, vt reueletur, & agnoscatur ab omnibus, vt corruat & pereat, non alio vel instrumẽti, vel telorũ genere, quàm spiritu oris Dei & prædicatione verbi diuini. Cedo, quis hic erit tyrannus? quibus in locis inuestigabimus? an aduenisse credemus, an verò sub ipsissimum mundi finem expectabimus eum? Vt aliquando veniat, & ad eum modũ regnet, sicut scriptura prædicit, oportet. Non grassabitur autem vi armorum, sicut alii reges. Non fuit igitur quisquam ex Romanis Imperatoribus, non Nero, non Caligula, non Heliogabalus, non Commodus, non id genus aliæ pestes. Non fuit vel Alaricus, vel Totila, vel Gensericus, vel Odoacer, vel quisquam alius eorum, qui Europam & Africam bellis concusserunt. Non fuit vllus vel Sarracenorum, vel Turcarum princeps, qui per Asiam dominati sunt. Quidquid enim hi gerebant, palàm fuit, nemo non agnoscebat eos esse grassatores violentos, & Tyrannos immanissimos. Hic autem noster, quem quærimus, quem inuestigamus, erit supra modum crudelis, nec tamen agnoscetur. Quanam igitur ratione teget ac dissi-

dissimulabit suam tyrannidem? certè, ficta religionis & sanctimoniæ specie. Occupabit igitur authoritatem in Ecclesiis? omnino. Conferamus nunc istam Danielis & Pauli descriptionem, hisque nostris temporibus eam accommodemus. Nullum enim fuit vnquam tempus, quo clarius hæc vaticinia potuerint intelligi, quàm hoc nostrum, & qui superstites erunt post nos, melius haud dubie sunt intellecturi quædam, quæ nobis adhuc obscuriora videntur. Sed interim videamus illa, quæ dissimulare diutius, vel ignorare non possumus. Cogitemus qui fuerit status rerum in nostra Germania, quæ forma religionis ante annos viginti quinque: Nonne res eô deuenerant, vt homo ille nequam & scelerosus exhiberet se coram omnibus, in templo Dei sedens, velut numen aliquod terrestre, colendum & propè adorandũ? Fierine potest, vt furiosior & immanior vlla suscitetur idololatria? Nonne humana omnia pendebant à solo iussu, & arbitratu numinis Romani? Nonne quicquid aut mãdabat, aut prohibebat, id obseruabant omnes, tamquam ipsius Dei voce pronunciatum? Nonne quocumque vellet, omnes pariter homines ducebat? Qui rex, qui princeps authorita-

tem eius impugnabat, aut non potius omni ratione iuuabat? Quis alius, præter eum, exuit honestum erga mulieres adfectum, seque nefariis libidinibus contaminauit? Quis maiori contumelia matrimonium adfecit, vt qui magnę hominum portioni prohibuit, & ademit illud, tanquam impurum quiddam ac minimè castum? Cui felicius vnquam & magis ex voto cesserunt omnia, quam huic? Quis alius pręter eum, iniquissimis rationibus inuasit Ecclesiarum omnium facultates, easque distribuit suis coniuratis, qui fœdam illam & immensam impietatem, atque tyrannidem eius propugnant & adiuuant? Nonne dominum se profitetur horum bonorum omnium, & vt verbo id non faciat, nonne reipsa potestatem hanc sibi sumit, vt ea largiatur quibus velit? Nonne propter hanc caussam obseruatur, colitur, & tantum non adoratur ab omnibus? Nonne sub eo grauissimè laborauit, ingemuit, & oppressa fuit veritas, ita quidem, vt ad recordationem eius temporis inhorrescant etiam homines iudicio præditi? Nonne permiscuit & conturbauit omnia, non solum in Ecclesiis & doctrina, verum etiam in ipsa Repub. ciuili? Romanorum Imperatorum vitam nemo describere potest, aut historiam commemo-

morare, quin Romani quoq; Pontificis plurima fiat, & necessaria mentio. Quid hoc est rei? Cur ille potius, quàm aliarum prouinciarum aut ciuitatum Episcopi, sic vbique conspicitur inter medios reges atque Cęsares, tumultuans, ambiens, perhensans, turbarum, seditionum, rebellionum author, iniens fœdera cum diuersis, nunc profligatus ab vno, mox restitutus ab alio? Quænam est ista rerum facies, quid in eo simile homini Ecclesiastico? quid non potius facit, quàm hoc ipsum, quod proprium est ipsius munus? An obliuisci poterimus eorum, quæ nostra memoria & hac ætate contigerunt in nostro conspectu, nostris in ædibus & focis? Captiuos in acerbissima & miserrima seruitute detinuit animos nostros, impulit nos, & pertraxit in quamcumque voluit partem: Quicquid ei suasit vel auaritia, vel fastus, vel dominandi cupiditas, vel etiam ludificandi & deridendi studium, non dubitauit id ipsum proponere nobis & mandare, velut ex ipso Apostolorum senatu profectum. Neq; vero contentus tam acerbo & cruento ludo, facultates ac opes nostras etiam diripuit, & exhausit, cum tamen interim nihil eorum ipse crederet, quæ nobis credenda, non minus quàm Christi vocem ac Euangelii doctri-

nam, præcipiebat, quæ nobis tanto precio vendebat, toties & tanta ostentatione; in eaq; nundinatione vtebatur aptissimis organis, hominibus indoctis, impuris, flagitiosis, lenonibus, cocis, mulionibus, cinædis, histrionibus, & id genus aliis proceribus, quibus nos propinabat non deridendos modo, sed & excoriandos & dilaniandos; quibus, tamquam terreni numinis legatis, obuiam nos progressi magnâ lætitiâ & solemni pompâ, nullum non honoris ac beneuolentiæ genus certatim omnes impendebamus. Quid, an non istud est regnare? Nullus fuit vmquam tyrannus, qui nequitiam, & improbitatem suam ita occultarit, vt non agnosceretur à potissima hominum parte; sed iste rerum dominus, grassatur immanissimè, non per vnam aliquam rempublicam, aut prouinciam, sed per omnem ferè Europam, & tamen non modo non agnoscitur, verum etiam ita se comparat, & tam artificiose crudelitatem suam tegit, vt colatur & obseruetur ab omnibus, ac si, tamquam numen aliquod salutare, constitutus esset à Deo in hac misera & calamitosa hominum vita. Nonne reges omnes ac monarchæ fuerunt huius dominationis admirabundi spectatores & adiutores? Qui tametsi maioren

lorem innocentiam & puritatem in eius vita fortasse desiderabant aliquando, nō tamen potuerunt eum agnoscere; quoniam religionis opinione detinebantur; deinde, sic erat, vt oporteret eum grassari ad hunc modum, in summa omnium hominum ignoratione, & impunitate maxima; sicut scriptura præsignificauit. Cùm verò peruenisset ad summum gradū impietatis; vt superaddi nihil posset, adortus est ipsum Deus, intra Germaniæ & Imperii fines, vt supra quoq; diximus, & aduersarium excitauit ei, non Regem aliquem præpotentem, sed hominem priuatum & obscurum, professione tota & vitæ genere, ipsi quoque deuinctum. Et quamquā eô potentiæ creuerat, vt facile reges omnes cōtemneret, tamen, ad primam huius doctrinæ, quā ferre non potest, mentionem, attonitus, ilicò cœpit de remedio cogitare; quod totū erat positū in fulminationibus, & execrationibus, & interdictis, hoc etiam vehementioribus, quò grauius & acerbius oderat nouum doctorem; cuius libri & conciones, quò spectarent, & quantam essent ipsius regno, & aulæ cladem allaturi, statim præsensit, non tam ipse, quàm ipsius præceptor & moderator, is, cuius ope & consilio sublatus humo, in tan-

tam se diffuderat amplitudinem. Idem hic præceptor, consiliorumque rector, alia quoq; præsidia subministrabat; è quibus illud est admodũ illustre, quòd mandat hominibus, vt non modo non legant suorum aduersariorum libros, verum etiam ne Biblia quidem ipsa. Quis hic, cedo, tantus est furor? Scripturam Regius Propheta vocat lucernam, ac veluti facẽ, in tenebris prælucentem. Hanc ipsam facem præeuntẽ nobis, quâ nullo vmquam tempore possumus carere; multis ante sæculis & extinxerat iste, & nunc posteaquam singulari & inenarrabili beneficio Dei patris iterum est accensa nobis, denuo conatur omnibus modis deprimere, ne luceat, adeoque vult & mandat, vt ipsum sequantur homines, nec ab eius aberrent vestigiis, etiamsi ducat in præcipitium. Sic enim habent eius decreta, claris & disertis verbis. Quamdiu regnum eius floruit, nihil erat sollicitus, nec vmquam ei veniebat in mentem, vt sacræ scripturæ lectionem inhiberet, cuius interpretationem, & diiudicationẽ omnes ab ipso peterent; quicumque legebant, legebant autem valde pauci, puram & impollutam, & ii quidem omnes, variis ei nominibus obligati. Nunc verò, quum tempus adest, vt corruat, vt insigne præbeat

beat orbi de se spectaculum, conatur eripere & extorquere hominibus instrumẽtum illud, quo suam impietatem ac scelera videt esse patefacta. Proximum, & alterum prçsidium est armatum, sæuit igni, ferro, laqueo, fluctibus & vndis, vt agnoscas artificem, illum antiquum humani generis hostem, qui cædibus & sanguine delectatur. Vt autem sit terribilior, exploratores habet per omnia regna, vocãt *Inquisitores*, quibus hoc est commissum munus, vt eos omnes, qui dominam meretricem non reuerenter agnoscunt, persequantur. An non illud est, quod Daniel ait, futurum, vt piis bellum inferat, vt acerbissime oderit Euangelii doctores, qui populum erudiunt? Et quoniam, vt maiorem crudelitatem exerceat, opus habet regum & principum beneuolentiâ, tametsi iam ante sibi deuinctos habet illos; nunc tamen obseruat & captat eos, quacumque potest ratione; & hoc quidẽ est omnium maximè validum præsidium. Ac sanè speciosum est istud, & ad mouendum adfert non exiguam vim, habere videlicet Monarchas adiutores, socios & confœderatos. Quid verò, si & istam consociationem, & amicitiam prænunciauit scriptura? Magna est profectò Dei benignitas, qui tam variis calamitatibus,

quæ incidunt in vitam piorũ hominum, tam illustres opposuit consolationes, nec vllum esse patitur tãtum incommodum, cuius non exhibuerit medicinam in suis promissionibus & verbo. Quid enim possit commouere vehementius hominum animos, quam videre, Pontificem Romanum in maximis opibus & luxu florentẽ, & decernentem omnia pro suo arbitratu, munitum esse præsidio summorum Regum? Nonne, si rationis iudicium sequantur, putent frustra sumi laborem omnem? Certe non aliter statuant, quàm temere Pontificatum oppugnari, qui tam denso aggere & vallo sit circumseptus. Cur enim istud non cogitent, Pontifex ipse maximam & vnicam propemodũ spem in eo positam habet: sed cum ad scripturæ lectionem accedunt, vident illud ipsum, quo torquentur, & tantum nõ exanimantur, esse depictum ibi, velut in tabula, sed ita depictum, vt cum in exordio nihil videant, præter ferratas acies, centauros, leones, gryphes, chimæras, ignem totis naribus ac faucibus efflantes dracones, ad extremum animaduertant hæc omnia, cœlitus delapsâ flammâ, subitò consumi, sic vt ne reliquiæ quidem vllæ supersint. Vident enim non defutura quidem Romano Pontifici Regum

auxilia,

auxilia, sed hoc præterea vidẽt, futurum, vt quo sublimius ille conscendit, eò grauius & periculosius decidat, & quo maioribus nititur regum præsidiis, eò vehementius conturbetur in animo, quando progrediente perpetuò irâ Dei, & magis ebulliente, principes, vel non poterunt, vel etiam temporibus ipsis mutati, nolent ei præcipitato & extremè laboranti opem ferre, quando destitutus & denudatus omni humano prȩsidio, videbit iram Dei contra se prorsus inflammatam, quando Thesiphone, sicut est apud Poetas, furiarum ministra, ipsius capiti semper imminens perpetuo flagello conscientiā exagitabit, nec quietā esse permittet. Horrendum est profecto, concitare iram Dei; desperatorum est autem, quum ad pœnitentiam nos inuitat Deus, non agnoscere vocem eius & manum, ac impietatē augere blasphemiis. Tanta enim est Dei patris erga nos misericordia & charitas, vt quantumuis facinorosos & impios, multis & claris indiciis atq; signis ad pœnitentiā vocet, ac vitæ emendationem. Acerbiorē & nocentiorē hostē Ecclesia Christi vix habuit vllū, quàm Pontificem, spacium tamen largitur ei Deus & ocium, vt scelus agnoscat, vt veniam supplex petat, & de officio suo cogitet.

Anni sunt viginti quinque, & eò plus, quo primum tempore cœptum est dubitari de potestate, quam ille sibi sumpserat in omnes mortales. Quàm variis, quámque miserabilibus interea precibus & exhortationibus sollicitatus est? Detecti sunt errores nimium fœdi; patefacti intolerabiles abusus, ob oculos posita non ferenda vitia. quàm sit misera & deploranda populi Christiani seruitus & conditio in his errorum tenebris, quid omnes pii requirant & optent, quæ possit iniri melior in his omnibus ratio, sic ostensum est, atque ita clare demonstratum, vt qui posthac illa velit ignorare, nullum sit habiturus excusandi locum. Ille vero magister & dominus animorum nostrorum, quomodo se gessit in his tantis lachrymis & suspiriis omnium piorum? Quam vel ipse, vel eius coniurati dederunt hactenus pœnitentiæ significationẽ, aut quam etiam spem hodierno die præbent? Videt ex quàm humili & contempto principio, in quantam excreuerint amplitudinẽ aduersarii. Videt eos nihil remittere de sua cõstantia, sed magnis animis causam istã semel susceptã, tueri & ꝓpugnare SS. literarum testimoniis & authoritate: Cur non mouetur hoc spectaculo tam tristi? Si putat iniuriam sibi fieri, quin recorda-

tur eius temporis, quo sedēs in solio sublimi, cœlum precio vendebat hominibus? Cur non cogitat in illo, ipso fastus & impietatis extremo fastigio, vulnus hoc sibi fuisse inflictū? Quare non respicit & intuetur suam atque suorum vitam, & actiones omnes? Cur in mentem ei non venit, quàm tetris & pudendis artibus ad honores istos ferè perueniant? Num ignorat, Cardinales propè omnes vel ambitione, vel largitione; vel fraude, vel id genus aliis artibus ad hunc dignitatis gradum ascendere? ne quid interim dicam de ipsis, qui vel veneno peremptis aliis, vel à sororibus & neptibus commendati, non verentur postea nominare se, beneficio Dei, constitutos hic esse Christi vicarios. Hæc, inquam, omnia, vel partem saltem aliquam, si cogitaret, nonne credibile est, permoueri posse, vt spiritus remittat, & iustum Dei iudicium agnoscat? Ille verò cogitet? imò furiosos & mente captos esse putat eos, qui contra, quam ipse facit, sentiunt, adeoque non fatetur culpam, vt nulla de re vehementius & sæpius, quàm de vindicta & vltione deliberet. Vtque minori negocio, quò vult, perueniat, regum societatem & fœdera sibi coniungit. Hoc ipsum vero præsignificauit scriptura, quo loco depingit meretricem magnam, gemmis & auro mirificè

cultam & ornatam; cum qua fornicantur reges terræ, quæ poculum auratum propinat orbi, cuius vino sunt inebriati omnes vbique populi. Cedò, num est elegans hæc atque illustris pictura? Qui sectantur amores, in seruitutem aliquam se coniiciunt, & experiuntur illud, quod est in comœdiis, *Exclusit, reuocat, eoque maior est seruitus, quò venustior & speciosior est ea, quam sollicitamus.* Iam, si memoriâ repetamus anteacti temporis historiã, videbimus breui quidem voculâ, sed peritè tamen & significanter omnia esse notata. Nam ab eo tempore, quo dominatum Episcopi Romani obtinuerunt in Ecclesiis, idem planè, quod in amoribus fieri solet, accidit inter eos & Cæsares. Post emendicatum enim principatũ, illi paulatim facti animosiores, ornabant ac veluti conuestiebant se magnificis titulis, donec augescente quotidiè fastu & intemperantiâ. Cæsarum quoq; authoritatẽ nõ dubitarent cõuellere. Quę quidẽ res materiam litibus atque dissidiis præbuit, quę nunc aucta, nunc remissa, nunc consopita, nunc redintegrata sæpenumero fuerunt, donec tandem speciosa meretrix, ad inescandum amatores instructa & ornata, mẽtes ipsorum, quod de Circe proditum est, transformasset. Nam & ipsius fronti

nomen

nomen inscriptũ est, mysterium. Quamquam enim in rerum natura nihil est fœdius ipsa vel magis tetrum, sic tamen est in speciem culta foris, vt in eius complexus & oscula ruant magno studio principes, & orbis monarchæ. Secretũ est & non inuestigabile Dei consilium, qui sic laxauit ei frenos, & hanc tantam licentiam tam longo tempore permisit, & nunc demum patefecit nobis eam totam, & fucum detraxit. An non ingens illud est mysterium? Quis enim vnquã putasset, eum, qui se Vicarium Christi profitetur & nominat, esse tam nefarium & deploratè scelerosum? Sed ecce, & vim amoris, & artes illius. Quũ ætate & gratia floreret, omnibusq; videretur esse cultissima, sic irretiuit suos amatores, vt ne hodie quidem, cum est prope detecta, suisq; nudata coloribus, quum ad eius conspectum plerique nauseant, & exhorrescunt, destituatur ab illis, quibuscum ante consueuit. Et quâ est calliditate, quoniã & formæ & venustatis nonnihil sibi periisse videt, idcircò muneribus & omnis generis officiis retinere studet eos, & sibi deuincire his ipsis rebus, quas blanditiis, aliisq; meretriciis artibus ante fuit ab eis cõsecuta. Nunc.n. submissior esse videtur aliquãto factus erga reges ille quondã rerũ dominus, & ter-

ritator animorum, graues instituit criminationes & calumnias, vt aduersarios lædat: mirificè ornat se titulis Ecclesiæ, Romanæ sedis, Conciliorum & patrum; repetit superiorum temporum memoriam, & ostendit, quanto studio Romani Cæsares Apostolicam sedẽ, ac Pontificiam dignitatem semper defenderint, conseruarint & amplificarint, eoque nomine subsidium ab ipsis petit, iniectâ quoq; mentione, per occasionẽ iurisiurandi præstiti: Et quò facilius, quod petit, obtineat, omnem beneuolentiam eis defert, & facturum se quiduis in eorum gratiam pollicetur. Habent eius decreta, ne quis omnino princeps, quicumque sit, potestatem sibi sumat, conferendi sacerdotium, vel munus vllum Ecclesiasticum, & eos, qui contrà faciunt, qui vel accipiunt, vel donant, execrantur, habent & illud, vt Ecclesiastici omnium rerum & ciuilium onerum habeant vacationem ac immunitatem; vtque in summa tranquillitate, vtantur fruantur suis annuis prouentibus. Ob ista, & huius generis alia multa decreta, magnæ sæpè contentiones, ac lites, nonnunquam etiam bella extiterunt inter ipsum & Cæsares, quemadmodum historiæ testantur omnes. Hodie vero se tẽporibus accõmodat, multa largitur Re-

gibus,

gibus, permittit, vt Episcopatus, & id genus alia conferant in quos velint, concedit, vt decimas & his maiora stipendia imperent hominibus Ecclesiastici ordinis; tribuit eis, quum opus habent pecuniâ, illam, quam vocant ipsi, *Cruciatum*, pulcherrimam & certissimam auri conficiendi rationem. Eiusmodi, velut illecebris, inescat eos, & ita sibi deuincit, vt quoties illi fœdus aliquod ineunt, aut pacificationem instituunt, in eo simul & ipsum ac sedem Romanam comprehendant, & iureiurando confirment, se dignitatem eius, & amplitudinem modis omnibus propugnaturos. Quid? adeo se totum insinuat in ipsorum amicitiam, vt filios, nepotes suos, atque neptes regum filiis & consanguineis det in matrimonium. Si quem nouit in ipsorum aulis, gratiâ & authoritate præcellentem, hunc sibi lucrifacit, huius aut filios aut cognatos amplificat honoribus, obtrudit Episcopatus vel Cardinalatum. Quamdiu enim nititur eorum gratia & beneuolentia, qui regibus intimi sunt, nō est, quòd sibi metuat, faciléque colligit, hos nihil admissuros, quod dignitatem, vt vocant, Ecclesiasticam, violare possit. Quinetiam adeò gratus est monarchis, vt in ipsius gratiam bella sæpe suscipiant aduersus aliquem

vel principem vel ciuitatem, quod his nostris temporibus vidimus, ideoque suos habet perpetuos & ordinarios legatos in regum aulis; qui cognoscant, explorent, audiant, videant, pertentent & degustent omnia. Sed & ipsi reges vicissim habent suos in illius aula. Nam operam quisque dat, vt illum habeant quàm maximè beneuolum, summóque studio cauent, necubi offendant. Interim ipse, qui pulchrè personam sustinet, mirum, quàm norit hæc omnia trãsferre in suos vsus. Et quãquam ipsorum perpetuus hic mos est, alere dissidia principum, & reges ad arma concitare, nũc tamen videtur, eos velle, si possit, reconciliare: sed nõ alia de caussa, quàm vt ipsos, pariter, & viribus coniunctos, educat in suos aduersarios. Nã si certò sciret expectatione se suâ casurũ esse, neq; reges tale bellum aliquando suscepturos, profectò, daret operam, non minus quàm ipsius maiores, ac omni ratione prouideret, vt essent quàm maximè diuturna; imò si fieri posset, sempiterna bella. Superioribus annis difficillimum erat, molestiæque plenũ, vt galerum Cardinalitium quis imperraret ab eo. Non solum immensa pecuniæ vi, sed & regum opus erat commendationibus & intercessione. Verum in hoc tempore, quàm

quàm videmus multos in regum aulis? Porro senatus consultum Basiliensis Cõcilii cauet, ne sint plures omnino, quàm viginti quatuor, duabus potissimum de causis. Primum, ne nimium oneretur Ecclesia; quod quomodo sit intelligendum, ipsi norunt: deinde, ne si plures numero sint & passim temere creentur noui, splendor ille huic ordini proprius & peculiaris, ipsa multitudine vilescat; quamquam hoc tamen adiectum est, posse creari plures vrgente necessitate temporum. atque hæc fortasse causa est, cur hodie tam sint numerosi, nec ætatis habeatur ratio; quod ipsum videlicet pugnat cum eo, cuius meminimus antea, senatusconsulto. Nisi enim titubantem videret ac è statione exturbatam Ecclesiam suam Paulus tertius, non ascisceret, opinor, in hunc patrum ordinem adolescentulos nepotes suos, Farnesios. quamquam fortasse tribuendum est aliquid agnationi & affectui. Cur autem regum aulas ita videmus insignitas purpuratis patribus? Nonne deuincti sunt variis nominibus Rom. Pontifici? Sunt certè; & quidem sacrosanctè. Nonne iureiurãdo quoq; sunt obstricti regibus, quorum in aulis versantur, & à quibus in concilium adhibentur? Non dubium est. Quomodo autem si-

delem operam vtrique præstent? Attenti ipsi tenēt, licèt aliis difficillimum sit. Hoc interim indubitatum est, eos esse Pontifici longè vtilissimos, præsertim hoc rerum statu, quo regum presidiis carere non potest; quibus adeò factus est familiaris ac penè domesticus, vt quoties ab eius morte nouus est eligendus, in magna sint illi sollicitudine, vt ne minus habeant beneuolum eum, qui creabitur, quàm eum, qui iam decessit è vita. Præsentem autem & commodissimam operā in eo possunt exhibere purpurei senatores. Ilicò postquam allatum est de morte Pontificis, hei quantus equis, quantus adest viris sudor! videas omnia compleri nunciis & cursoribus, quos emittunt reges, pro se quisq; separatim, prehensant Cardinales, ambiunt, sollicitant, promittunt, largiuntur & quiduis deferunt, vt ipsorum habeatur ratio: Sic instructi, & subornati senatores, ingrediuntur illud suum, quod vocant, conclaue. Interea miseri amatores, reges & monarchæ, pendent inter spemque metumque dubii. Denunciatur postea, qui sit creatus, ibi tū videas efferri quosdam lætitia, quosdam ipso vultu tristitiam non dissimulare. Sed oritur deinde non iniucundum spectaculum inter ipsos riuales, dum quisque dat operam, vt apud domi-

dominam meretricem hæreat primo loco, dum gratiam alter alteri ſtudet præripere, cuius rei pulcherrimum noſtra hac ætate vidimus exemplum, adeoq; modis omnibus conantur ei gratificari & obſequi, vt non dubitent, cruentum ei ſacrificium aliquando præbere; quod totum conſtat ex Lutheranis. Quid, nonne propriè & ſignificanter vnicâ voce ſcriptura omnem hanc nundinationem expreſſit, quando *fornicationem* vocat? An aliquid peritius, & magis ad rem excogitari poſſit? Præter id, quòd iureiurando iam olim habet eos ſibi deuinctos, nunc etiam fœderibus, matrimoniis & pollicitationibus ampliſſimis ita ſibi coniungit eos, vt arctius non queat. Hæc eſt illa pictura, ſacris notata literis, quam dum intuētur pii, valde conturbantur haud dubie, ſicut ante diximus. Quum autem oculis omnia perluſtrauerint, deprehendunt tandem mirabilem viciſſitudinem, & exitum plusquam Tragicum. Vident enim in eadem tabula depictum & hoc eſſe, quemadmodum Babylon illa magna, Romana beſtia, vbi ad ſummum impietatis peruenerit, ſubitò corruet, impellente Deo; vident, vt reges, ipſius amatores, hac tanta, tamque repentina clade perculſi & attoniti, vehementer trepidabunt, nec

opem ferre poterunt, vident, vt mercatores, qui, dum meretrix illa florebat, ingentem faciebant quæstum, valde lugebunt, & in acerbissimum mœrorem incident, propter ademptas, & penitus sublatas rationes conficiendæ pecuniæ. Quænam est autem ista rerum cõuersio? Quis omnium hoc putasset aliquando futurum? Huc nimirum pertinet ea vaticinii pars, vt pii certò statuant, etiamsi Pontificem armatum esse vident, ac regum auxiliis impietatem atque blasphemias tueri; tamen hæc omnia nihil ei profutura tandem. Corruet enim, nec quisquam eripiet eum ab ista clade, quam scriptura prænunciauit, quæ nec fallere potest, nec labi. Persarum rex Darius infinitam hominum multitudinem educebat in Alexandrum Magnũ, multo minori pugnantem manu, sed ter cæsus atque fugatus, tandem interemptus ipse fuit, nec potuit eum eripere quisquam ex manibus animosi & acris bellatoris Alexandri persequentis, quod ipsum Daniel diserte præsignificauerat. Nihil igitur dubitabimus etiã de ruina nostri tyranni. Nec est, quod in vllum alium, prçterquam in ipsum, existimemus hçc omnia congruere. Sanè, quum nullus vnquam sit immanius ipso grassatus, hoc tamen boni præstitit nobis, quòd

quòd ita se comparat omni & doctrina, & vita, & moribus, vt ista vaticiuia, prius obscura & velut ænigmatica, perspicuè intelligamus & certò. Quid enim, an non præstitit Deus, quod promisit? Nonne floruit ille, plusquam vllus vmquam Satrapas? Nonne prorsus inuicta videbatur eius esse magnitudo? Nemo certè negarit. Atqui ille ipse terrarum dominus, nonne sensit vim hostilē? Nonne eius est imminuta paucis annis & debilitata potentia? Planè. Quomodo autem, an hastis & ensibus, & vi armorum, & machinis bellicis? Minimè, sed sola verbi diuini prædicatione. Nonne hoc miraculi plenum est? Quid interim reges & monarchæ? Fremuerunt initio vehementer, nec hodie planè remittunt iras, fecerunt in eius gratiam, quod quiuis adolescens, pro puella, quam amet, si periclitātem videret, libenter sit facturus. Quid interim illi, quorum scriptura meminit, mercatores, aut quinam isti sunt? Certè tota Pontificiorum turba, qui characterem & notam gerunt Bestiæ, qui præ cæteris hominibus insignia quædam habent priuilegia. Stant omnes attoniti, mirantur, quæ sint ista fulmina, quæ tempestas & procellæ, deplorant miserias & paupertatem suam, quòd cum antea copiosissimam

haberent messem, & vberrimum facerent ex rebus omnibus, variumque quæstum, nunc planè sint destituti, nec rationem vllam videant amissa recuperandi. Sed ne hoc ipsum quidem præsidium & propugnaculum, quo ferè solo nititur Romanus dominus, firmũ satis fuit hactenus, aut solidum. Defenderunt illum initio reges pariter omnes, & ita quidem acriter, vt omnia viderentur pro eo suscepturi, nunc autem ex his ipsis quidam defecerunt, & acerrimè persequuntur, quẽ antea tutati sunt. Quid obstat, quominus fieri possit, vt & reliqui, si non deficiant omnino, saltem non ita magnam ei tribuant fidem & authoritatem, quàm hucusque fecerunt, præsertim, cum & ipsi multarum sint rerum conscii, quas minimè vel dissimularent in eo, vel paterentur, nisi fructum ex eis pariter & emolumentum perciperent? Et quamquam ista coram videt, tamen omnium rerum securus, ac dulci ebrius fortuna, nullum agnoscit errorem, nullum flagitium, nullam noxam; hoc solum cogitat, quemadmodum & tueatur hanc sublimitatem, quam adhuc reliquam habet, & deperditam dignitatem recuperet. Non vult de caussa controuersa legitimè cognosci, quia futurum sperat, vt interea, dum propter religio-

ligionis & opinionum diuersitatem exacerbantur animi, bellum aliquod ciuile suscitetur in Germania, quo tota conflagret atque pereat. Hoc enim proximum esse putat, & saluberrimum remedium, si suis ipsa Germania vulneribus intereat. Et quia scissam factionibus eam esse videt, cogitat leui aliquo momento posse impelli totam vt præcipitetur. Vrget igitur, & solum operam dat, vt magis etiam exasperentur studia, non alio sanè consilio, quàm vt cõferantur manus. Nam quia rem sibi esse videt cũ aduersariis longè vigilantissimis, & acerrimis, dubiũ non est, quin omnia sit tentaturus potius, quàm vt ignominiose pereat. Si bellum semel incrudescat, certò statuit, alterã partem opprimi posse, & quamdiu stipatus est regũ auxiliis, nihil dubitat de victoria. Magnã igitur & immensam auri vim accumulat, exercet quęsturam auarissime per omnes prouincias, & apud nos etiam exercuit aliquando, non sine summo nostro, & dedecore, & detrimento, eamque pecuniam, quam sub prætextu Religionis, fraude, & malis artibus à nobis extorsit, cogitat in nostrum excidium & perniciẽ conuertere. Is, qui compendiũ hoc illi monstrauit, idem consiliorum eius rector antea quoque semper fuit. Historiis pro-

ditum est, vtque nulla sit historia, ratio tamē ipsa testatur, & experientia demonstrat, multa sæpè regna, florentissimasque ciuitates, interiisse totas & euersas fuisse bellis intestinis. Vel sola Græcia spectaculum eius rei præbuit orbi, cum Athenæ, Lacedæmon, Corinthus, Corcyra, multæque aliæ bello conflictarentur. Quo tempore Iulius & Pompeius exercebant odia, sic erant debilitatæ, fractæque Romani Imperii vires, vt si quis tunc alius fuisset adortus eos, insignem reportasset victoriam. Postquam ab Oriente migrauit in Occidentem, vt supra diximus, & quod antea fuit vnicum, Imperium Romanum factum est duplex, labefactatum indies fuit magis atq; magis. Illa quōdam rerū domina, aliorumq; regnorum omnium debellatrix Italia, cur adeo nihil hodie repræsentat veterem maiestatem, cur speciem & colorem omnem amisit? Cur ab exteris nationib. Germanis, Gallis, & Hispanis adeo miserabiliter dilaniatur, & exugitur? Nonne factiones & diuersa studia materiam huic calamitati præbuerunt? Hæc omnia non ignorat Europæus iste dominus, & intētus est totus, vt idem apud nos perficiat. Neque verò sua expectatione prorsus excidit; & quoniā pulchre nos iampridē incœpisse

videt

videt, nunc ſolum hoc laborat, & optat, vt in iſto curriculo pergamus, quò ſatiare poſſit animum cruoris noſtri ſitientem. Quamdiu pacem coluit Germania, & ad Remp. Imperii iuuandam, commune ſtudium & operam impendit, poterat exteras nationes omneis facilè contemnere. Poſteaquam vero Religionis diuerſitas, hominū voluntates immutauit, ipſa quoque Reſpub. languere cœpit & debilitari. Priuatum ſuum quiſq; commodum ſpectat, & quomodo conſiſtere poſſit ſuumque ſtatum tueri, ne quando à vicinis opprimatur, cogitat. Hanc omnium pulcherrimam nactus occaſionem ille, tumultuatur, & ſæuit omnis generis perſecutionibus, omnemq; ſpem præcludit emendationis, vt aduerſarios eò vehemẽtius offendat, alteram, hoc eſt, ſuam factionem in officio retinet muneribus & ampliſſimis pollicitationibus, eô videlicet tendens, vt nos cõmittat. Quod ſi fieret, diremptururs ipſe litem ſcilicet, ad nos accederet, comitatus exteris populis, qui iampridem nihil ita cupiunt, atque ſpecimen aliquod exhibere ſui roboris & virtutis, in Germania, quemadmodum nos feciſſe vident intra ipſorum fines, à multis nunc annis. Tritum eſt quotidiano ſermone prouerbium, quo dicitur, *cum in-*

ſupremum cacumen aliquid euaſit atque deductum eſt, ibi tum illud conſiſtere, & paulatim ad inclinationem denuo ſpectare. Fuerunt olim Germani multum agreſtes atque inculti, carebant omni literatura, bellis tantum & venationibus, & iis rebus intenti, quæ corporis robur firmare poſſunt & animum ad ſuſcipienda pericula reddere conſtantem & imperterritum. Multis deinde poſt tẽporibus, tranſiit ad ipſos Imperii dignitas, eaque tunc occaſione facti ſunt cultiores. Cumque Deus meditaretur haud dubie lætam rerum viciſſitudinem inducere, nobisque demonſtrare ſuæ beneficentiæ, velut clariſſimi ſolis, radios, inuentum fuit apud nos inſigne quoddam, & nunquam ſatis laudatum artificium, typis excudendi libros. Abundauit Græcia quondam præſtantiſſimis ingeniis, Italia quoque, ſed hucuſque tamen non penetrarunt. Noſtri verò homines, primũ excogitarunt, non abſque præſenti & certiſſimo Dei beneficio. Quæ res, cum incredibilem adferret commoditatem literarum & artium ſtudioſis, excitati fuerunt omnes ad cognoſcendum, & pedetentim cœperunt homines aliquid plus videre in literis, quàm prius vidiſſent. Nec enim ignotum eſt, ſenibus præſertim, quàm imperite

perite & insulse & obscure & fœde, artes omnes, ipsorum temporibus, tractarentur. Posteaquam igitur hoc tantum adminiculum apud nos extitit, eruditius paulatim cœperunt doceri artes omnes, reuocatus est in vsum vetus & purus sermo Latinus. Ad Græcam etiam, aliasque linguas nõ pauci animum adiiciebant; summus erat animorum ardor, nemo non cupiebat aliquid cognoscere perfectius, & erat iucundissimũ spectaculum, videre tantum feruorem & diligentiam in discipulis pariter & doctoribus. Qua quidem ratione factum est, vt Germania prius inculta, breui tempore sic ornaretur viris doctis, vt nulli planè populo concederet. Post renatas disciplinas & exortum lumẽ istud melioris doctrinæ, tanquam prænuncium aliquem insignis futuræ mutationis, ilicò subsecutus est illustrissimi solis fulgor, ipsa nimirum Euangelii prædicatio, in eoque munere tanta sunt vsi dexteritate nostri homines, aliis omnibus rebus necessariis instructi, tantamque diligentiam adhibuerunt, vt Theologiam, in illa communi clade, & depressione bonarum artium, fœdatam & obscuratam, reduxerint ad genuinum & pristinum nitorem, ita quidem, vt certò statuendum sit atque fatendum, respexisse Deum in

nos clementer admodum & paterne. Sic igitur existimo, non fuisse Germaniam vllo vnquam tempore in tam illustri & sublimi loco positam, vt nunc est. Quòd cum ita sit, etiamsi viueremus in altissima pace, nec vlla sese proderet simultatis, aut dissidii scintilla, metuendũ tamẽ esset, nobis, & prouidendum, ne, quod ferè fit in rebus humanis, & quod aliis gentibus accidisse compertũ est, idem nobis quoque accideret, vt ne in summo gradu constituti, deturbemur in pręcipitium. Nunc autem, quando in hoc rerum fastigio sunt exortæ contentiones & offensiones acerbissimæ, quid metuendum, aut quid exspectandum est nobis aliud, quàm futurum, vt Deus, qui tam cumulate effudit nobis omnia sua, propter ingratitudinem nos affligat? Sed ô miseriam & calamitatem ingentem! Dissidemus odiis, plusquam capitalibus, & suscipimus inimicitias acerbissimas, alter in alterum, omnes vnius prouinciæ & regionis homines, communem habentes patriam, idq; in illius gratiam, qui & antea semper variis modis Germaniã ludificauit, & nunc etiam amare non potest, immò perditam velit; nihilque magis optat, quàm videre illam ciuili sanguine redundantẽ & conspurcatam. Oppressit & extinxit veram Euan-

Euangelii doctrinam, & nunc postquam illa resumsit vires, iterumque illuxit, concutitur orbis tumultibus, & odiorum incendiis. Prædixit quidem has dissensiones omneis ipsa scriptura: Semper enim erunt veritatis & Euangelii hostes. Verum eò magis cauendum est nobis, ne consociemur cum ipsis, & hoc potius elaborandum, vt hæc præstantissima Dei dona reuerenter agnoscamus, & complectamur. Scimus omnes, in quanto splẽdore & obseruantia omnium hominum aliquot seculis vixerit Romanus Pontifex. Iam verò conspicimus, non modò potentiam eius imminutam, sed existimationem quoque vehementer labefactatam esse nulla vi armorum. Quin eo spectaculo permouemur? quare non cogitamus, prænunciasse Deum per Prophetas hanc ipsius ruinam & interitum? Fatẽtur quidẽ ex aduersariis nonnulli; & nunc tandem fatentur, quando negari non potest, multa esse à Romanis Pontificibus inuecta, quæ reformationem postulent, quædam etiam esse prorsus abroganda. Confessionem hanc superioribus annis no potuit eis extorquere, nunc tandẽ oscunt; quod siue callide faciant, & in ose, siue candide & serio, cuperem niominus ex eis cognoscere, cum tem-

poribus facti peritiores, plus videant, quàm hactenus viderunt, cur non cogitent, fieri posse, vt alia multa, quæ nondum ipsi vident, clare videantur ab aliis, præsertim, quum toties, hoc nunc repetitur, à Pontifice, qui diuinos propemodum honores arrogauit sibi, nō posse aliud, quàm impietates & blasphemias proficisci. Cur igitur ab eo non digrediuntur, imò verò, cur, vt ei gratum faciant, rem adeo tristem, luctuosam & funestam moliuntur in vicinos & socios, & collegas, eiusdem ortus & patriæ, sanguinis etiam propinquitate commendatos? Si peccant ignoratione, non est in hac luce veritatis excusabile: Si pertinaciâ & odio, deplorandus est nimirum Germaniæ status. Ante annos viginti, & eo plus, Deum immortalem, quanto maiorē spem præbuistis orbi futuræ emendationis, illustrissimi viri, quando in certa quędam capita collegistis omnia, quæ tum videbantur vobis in Pontificatu esse prorsus intolerabilia, & deinde scripto comprehensa, in publico Imperii comitio, coràm exhibuistis ea Pontificio legato? Quin eam retinuistis constantiam octo post annis apud Augustam Vindelicorum? in quæ quidem Comitia cum essent intenti prope omnes homines, adeò nihil tamen fuit emen-

emendatum in iis, vt etiam illi, qui præter vim & authoritatẽ humanam ad disputationes nihil adferunt, initio statim profiterentur; se non decreuisse quicquam velle immutare vel statuere aliter, quàm hactenus in regno Pontificio fuisset obseruatum. Hanc vocem tam absurdam, & duram adeóque tristem & plenam desperationis, protulerunt ibi Theologi & Iurisperiti vestri: Si præter mandatum vestrum, & suâ quadam sponte, dolendum est sanè, tantum illis in re tam ardua, priuatim licere. Sin autem vestro iussu, videtis ipsi quantopere factum istud vestrum degenerarit ab illa generositate animi & prudentia, quam ostendistis, quo tempore, & abusus illos intolerabiles, numero centum, petiistis aboleri, & simul Pontificis legato respondebatis, *nihil vos in Lutherum posse grauius decernere, ideo quòd vitia ille multa, quæ non possint dissimulari, crederetur detexiße.* Repetite, quæso, memoriam eius temporis, & videte quàm fuerit illustris hęc vestra confessio. Manebit illa semper literarũ impressa monumentis, nec vlla vetustas eam delebit. [illegible]ete, propiusq; considerate, quænam [illegible] illa, quæ tum cupiebatis à Pontifice [illegible]orrigi, vel in vniuersum aboleri. Si di[illegible]nter inspiciatur, comperietis illa ma-

naſſe ex eorum officina, quos pulcherrimè depingens, & prænuncians, ille veri monſtrator, ſpiritus, ait exercitatiſſimos eſſe in omni genere rapinæ, habere oculos libidinis & auaritiæ teſtes, ac in errorem adductos homines, deuorare. Cur enim emendari voluiſtis ea, vel prorſus abrogari, niſi quod callidè, inſidioſe & auare à Romanenſibus excogitata, veſtras & populorum veſtrorum facultates exhaurirent, ac nimis magnâ ſeruitute vos cõſtringerent? Nonne fuit hæc cauſa veſtræ querelæ? fuit ſanè. Cum autem ea primus omnium indicarit Lutherus, quemadmodum ipſi nõ diffitemini, quid nunc, illius odio, Pontifex, qui vos tam grauiter & adflixit & ludificauit, propugnatur? Quòd ſi ferendum fuiſſe putatis Lutherum, modo conſtitiſſet intra eiuſmodi vitiorum reprehenſionem; nunc verò, quia longius ſit euagatus, aliam eſſe rationem exiſtimatis; nihil certè veſtram hoc excuſat cunctationem, aut tarditatem, qui ea, quorum ille vos admonuit, quęque vos rectè iudicaſtis ab ipſo fuiſſe patefacta, non emendaſtis in hunc vſque diem. Sed largiamur hoc vobis, longinquam illam progreſſionẽ Lutheri vobis diſplicere non iniuriâ; veniamus ad rem ipſam, h.e. ad ea, quæ publicè & ſerio pe-
tiiſtis

tiistis à Pōtifice vel mitigari, vel omnino tolli. Certè, quod supra diximus, verum est, illa omnia tam esse tetra, fastus, ambitionis, auaritiæ, petulantiæ, & rapacitatis plena, vt à nemine potuerint, vel cogitari solùm, absque scelere; constitui vero & mandari non potuerint ab vllo, nisi ab illo ipso; quem Daniel, ac post eum Paulus prænunciarunt, aliquando summam in templo tyrannidem occupaturum. Nisi enim omnem verãm religionē, & puram doctrinam extinxisset antea, nō fuisset ausus tam execranda, tamque manifeste, non impia modo, sed & ridicula, proponere ac mandare. Fascinatis autem animis & impiâ doctrinâ imbutis, non erat difficile, quiduis & persuadere & imperare. Nimirum hi sunt fructus illius doctrinæ, quam contra præceptum Dei, quęstus gratia, suæque dignitatis & honoris constituendi causâ, inuexit. Quæ quidem doctrina, nisi fuisset impugnata scripturæ testimoniis & authoritate, quousq; tandē putatis eū fuisse progressurū? Insatiabile quiddam est auaritia, neq; sibi frenos iniici patitur ambitio, præsertim, quando non deest successus. Qui fuisset igitur immensæ cupiditatis & ambitionis modus, idē quoq; futurus erat terminus, imperandi, & noua quotidie decernēdi.

Nunc vero, si tantas iniurias, & contumelias, quibus vos adfecit, concoquere potestis, & leniter interpretari, nimium hercle patienter id facitis, & videndum est vobis, ne potius ignauiæ sit tribuendum istud, quàm vel moderationi, vel temperantiæ. Respiciendum est enim, non solum ad hæc illius, quæ diximus, mandata; sed cogitandum est, quid antecesserit ea, & quemadmodum prius ille deuastarit omnia, quam huc impudentiæ & vesaniæ descenderit. Cogitandum etiam, quid præterea facturus fuerit, nisi diuinitus detectæ fuissent eius artes: In primis autem considerandum est, hanc ipsius auaritiam & rapacitatem, ob oculos positam esse in Prophetarum & Apostolorum scriptis, ideóque nunc, postquam est patefactus, execrãdam eius esse, ac modis omnibus fugiendã societatem. Hoc etiam certò statuendum, nullam rem piam, honestam, salutarem & laudatam, deinceps ab eo expectandam. Inebriauit enim orbem terrarum, illo suo venefico, & plusquam Circæo poculo; dementauit omnem Europam, & meras instituit idololatrias; ipse interim, non tàm Idolorum cultor, quàm Epicureus, omnem religionem contemnens, & honorẽ sibi vendicans, qui soli Deo debetur. His adeò de causis, adoritur

tur ipsumDeus,percellit,verberat,flagel-
lat,turbat,non vt Dauidem aliquem, aut
Hiob, vel similes afflictionum & patien-
tiæ nomine claros heroas, verum vt Pha-
raonem & id genus alias terrarum pestes.
Non enim suspirat, non ingemiscit ad
Deum, vt remittat iram, vt mentem lar-
giatur emendationis cupidam, sed subli-
mis & acer & fastuosus, opibus nefarie
acquisitis, & regum subsidiis egregie cir-
cumseptus, vt putat, in magna securitate
viuit. Nam publicas orbis calamitates,
quibus hodie diuexamur, ab eo veluti
fonte prouenire putat, quòd ipsius & ma-
iestatem & sanctitatem, & beatitatem,
non satis reuerenter agnoscant homines.
Nullum ipse suum scelus, nullam impie-
tatem agnoscit, causam malorum confi-
dentissime transfert in eam doctrinam,
quam, quia vel nōn recipiunt homines,
vel quia receptam fastidiunt, neque piis
moribus ornant, idcircò Deus hæc no-
bis immittit verbera. Quid, num extat vl-
lum similis obstinationis exemplum? Vos
appello, vos, inquam, Principes, qui non
ignoratis, eum, quoties vel publicè, vel
priuatim ad vos aliquid aut scribit, aut
nunciat, in hanc omninò sententiam id
facere: Ex vobis, qui doctrinam istam sa-
lutarem nondum in vestras ditiones ad-

misistis, quidam penderis à doctoribus vestris, hominibus, vt lenissime dicam, nimium præfractis, qui vastatorem illum Tyrannum efferunt supra nubes, & rationem & æquitatem omnem, quod eò detestabilius est, quo magis & pertinacius hoc faciunt contra conscientiam, illi præsertim, qui & sunt & haberi volunt cæteris peritiores. Cuperem igitur ex his ipsis cognoscere, num hæc tanta, tamque non humana potestas, quam fingunt, sit ei propria & peculiaris, an non? Si debetur ei soli, cur ipsius maiores, Episcopi Romani, qui temporibus Apostolorum proximi sunt, non arrogarunt illam sibi? vel si arrogarunt, cedo, num adeò fuit illustris & ingens, non verbo tantum & ostentatione, sed reuera? Sin auté constat, & ipsi negare non possunt, humile fuisse primordium, & paulatim vix magna difficultate auctum, si probari potest euidétissimè, Caroli Magni téporibus, authoritatem illorum multo fuisse minorem, quàm postea sub Henrico quarto, & sub hoc inferiorem, quam sub Alberto Cæsare, & tunc non fuisse tantum splendorem eius, quàm fuit postea sub Sigismundo, Fatendum est profectò, nullo satis firmo vel stabili fundamento, causam ipsorũ niti. Bonifacius octauus, ille, simplicita-
tis,

tis, & innocentiæ nomine celeberrimus, inter alia præclare magnificéque gesta, reliquit posteris tale decretum, *oportere omneis, qui velint seruari, & regni cœlestis participes fieri, obtemperare per omnia Romano Pontifici.* Quid, num decretum hoc laudant & propugnare volunt isti? Si laudant & tuentur, quæso, cur ante ipsum, Romani Episcopi complures, caput istud fidei, tam necessarium, tantique momenti non præceperunt hominibus, quorum susceperant curam? Cum ipsi figant, refigantque leges, cum alter alterius decreta conuellant, & quisque peculiariter omnẽ potestatem sibi sumat, mutandi, statuendi, quæ velit, pro ratione temporũ, neq; teneri velint suorum antecessorum legibus, quâ ratione potuit decretum istud à Bonifacio promulgari, cum incertum esset, an proximè successurus ei Pontifex, idem esset ratum habiturus, an propositurus aliud? Et vt ratum esse debeat, quæri tamen potest, an Bonifacio sit habenda fides; quoniam seruator & redemptor noster, ait eum, qui non per ostium intrat in ouile, furem esse ac latronem. Bonifacius autem, quanam viâ peruenit in ouile? sanè per loca deuia, per anfractus & lacunas: Nec enim in ouile fuit ingressus, verum in speluncam & Asy-

lam nefariorum hominũ, in illud ipsum antrum, in quo tandẽ oppressus ab Hercule Cacus, incredibilem vicinis circum populis attulit lætitiam. Attamen, quis fuit illius ad hoc, seu ouile, seu antrum, aditus & ingressus? Num vitæ sanctimonià & eruditione, & virtute aliquà excellenti, aut electione syncera conscendit ad eum honoris gradum? an inuitus eò pertractus est, vt quidam aliarum prouinciarum Episcopi, viri sancti? Minimè; sed fraude & circumuentione, viam sibi patefecit. Certum hoc est, neque negari potest. Et quàm erat fœdum initium, tam quoque fuit turpis administratio, superbus, contumeliosus, intolerabilis, regum & imperatorum perpetuus hostis, cuius & ignominiosus fuit interitus. Hic tam non pœnitendus patilæ pater, decretum illud solemne, cuius antea meminimus, præcepit omnibus obseruandum. Ex iis, qui præcesserunt ipsum, & si non multò fuerunt innocentiores, nemo tam rotundè, tamque confidenter fastuosam hanc sententiam tulit, vt hic; quam si laudare volunt isti & defendere, per me sanè licebit: Sin autem tergiuersantur, & resiliunt, & non obscurè significant, opus esse quadam in eo moderatâ & commodâ interpretatione, cedò, cur à plurimis nunc annis

nis Theologi & Iurisconsulti pontificii, decretum hoc, tantâ grauitate, tamque operose celebrarunt, tã in Ecclesiis quàm in scholis & Academiis? Cur illud ipsum tam variis, tamque multiplicibus insuper commentariis ornarunt, ac veluti connestierunt? Si nunc aliter sentiunt, neque tantam ei tribuunt authoritatem, quàm aliquãdo fecerunt, obsecro, quando primum, vel qua ratione facti sunt peritiores? Quum ergo fatebuntur aliquid se plus in eo videre, quàm hactenus, palàm fiet, nullam esse caussam, cur adeò pertinaciter resistant in aliis multis. Iam, si digrediuntur à Bonifacii sententia, sequitur eum turpiter fuisse lapsum in omnium grauissima causa, quæ salutem nostram continet, & infinitam hominũ multitudinem, qui secuti sunt ipsum, in horrendas errorum induxisse tenebras. Quid ad ista respondeant? Num illud vulgatum & tritum allegabunt, etiamsi vel Bonifacius, vel quis alius fuerit non satis laudatus Pontifex, idcirco tamen totum ordinem non esse pudefaciendum aut aspernandum? Atqui demonstratur eis, tanquam indice, nec ipsi poterunt inficiari, primum, Romanos Episcopos factos esse temporibus, auariores, superbiores, intolerabiliores; deinde, scripturam sa-

cram tribuere vni cuidam, hoc est, certæ tyrannidi in Ecclesiam inuasuræ, talem fastum, superbiam, auaritiam, crudelitatem, & quid non sceleris? cuius quidem tyrannidis authores efferant se supra sortem humanam, suamque potentiam scelere partam, & impiam doctrinam vi tueantur. Quæso, num aliquam huiusce tyrannidis effigiem, aut simulachrum hac ætate nostra, vident aut agnoscunt? Num eiusmodi tyrannus, quem sic ad viuum scriptura delineauit, hanc sibi potentiam arrogare possit, vt hodierno die, quando patefactus est, ac grauissimos habet accusatores, cogat homines abstinere ab omni actione, nec aliquid moliri, quod ad doctrinæ & disciplinæ pertineat emendationem? An isti, sapientiæ & eruditionis nomine celebres, qui totos nũc viginti quatuor annos, & eò amplius exercentur, vt quidem videri volunt, disputationibus? neque dubium est, quin multa cognoscant, & rectius intelligant, interim tamẽ nihilominus dissimulant, & veritatem impugnant, & exacerbant omnia, & communem patriam in grauissimum discrimen coniiciunt, hominibus iudicio præditis persuadere poterunt, se facere quod viros bonos in Republica decet? An non est incredibilis quædam temeritas illa,
quòd

quòd in hac pulcherrima luce veritatis, audent in concionibus & in libris, quos edunt, affirmare, *neque Cæsari, neque Regibus pariter omnibus licere quicquam in causa religionis decernere; & si quod illi consentientes decretum faciant, irritum illud esse, nisi Pontificis Romani iussus & authoritas accedat*? Cogere nos volunt, vt in eum reiiciamus omnia; qui propter impiam doctrinam, & idololatriam, propter immania scelera, & vitam impurissimam, non modo non potest Iudicis personam induere, sed ne in iudicio quidem audet consistere. Nonne rationis omne iudicium excedit, in tota videlicet Germania, Gallia, Hispania, multisque aliis regnis, non esse tantum aut virtutis aut doctrinæ & authoritatis, quantum est in exiguo senatu triginta, vel ad summum, quadraginta purpuratorũ patrum? Proh impudentiam inauditam! & ô te miserã Germaniam, quæ tales tamque pestiferos fœtus, gremio tuo foues ac educas, qui tuorũ hostium vtilitatẽ potius, quàm tuam spectant salutem & incolumitatem! Eiusmodi sententiarum & verborum portenta scribuntur & pronunciantur in vestris, clarissimi viri, ditionibus. Quid de vobis iudicabit atque sentiet posteritas ipsa, tantam audaciam si non coherce-

bitis? Negari non potest, versantur in manibus omnium libri, qui ista continent; neque desunt ex vobis, qui suis in disceptationibus, vt ægrè faciant aduersariis, illa mirifice commemorant, repetunt, & exornant, quasi talia sint, quæ summam nostræ salutis complectantur. An putatis maioribus vestris, qui fortiter sæpè restiterunt superbiæ Pontificum, & Imperatores, vt idem facerent, hortati sunt, sicut memoriæ proditum est, vnquam in mentem venisse, vt cogitarent, futurũ aliquando tempus, adeò tenebricosum & infelix, vt eiusmodi voces emitterẽtur, aut à posteris reciperentur? Si qua in Rep. Iudices præsiderent, homines famelici, auari & indocti, qui precio redempti, quiduis facerent, qui propter male & iniquè administratũ ius, pœnam essent meriti legibus præfinitã, & omninò tales, de quibus grauissimè conquererentur omnes: cedò, num ad illam publicam omnium querimoniam, iis ipsis, qui essent accusati, permittenda sit formularum & iuris emendatio? Fingamus, hìc apud nos in Germania Senatum esse Cardinalitium, illum dico, quem tantopere suspicimus, obseruamus, reueremur & admiramur Senatum: Videas omnes Patricios, præsertim illos, quibus per ætatem

tatem & valetudinem ſit integrum, ita viuere, quaſi cupiant & velint omne genus voluptatũ hîc exhaurire, quaſi poſt mortem nihil ſit quod delectet amplius; videas nullam eos obire vel ſuſcipere muneris Eccleſiaſtici partem, non docere quemquam, non diſcere quidquam ab aliquo, ſed omnes ipſorum cogitationes & ſtudia ſpectare ſolum ad opum & honorum amplificationem; videas, qui ſunt cũ ipſis, familiares & domeſticos omnes, repræſentare vitam & mores dominorũ, oriatur deinde communis omnium querela, de libidine & auaritia, & rapacitate ipſorum intolerabili, quæſo, num ſit futurum valde ridiculum, ſi cauſæ cognitio deferatur ad hos ipſos proceres, qui publicè accuſati, pœnam ſuſtinere debebãt, & in ordinem cogi? Nonne, ſi pręter illa crimina, ſuperbiam quoque coniungerent, eóque progrederentur temeritatis, vt iudicandi etiam poteſtatem ſibi ſumerent, & alios excluderent, in hanc aut ſimilem, vt ſequitur, ſententiam eis reſponderi poſſit? Quid iſtud eſt rei nouæ, Patres conſcripti & purpurati? An iudicum perſonam vobis etiam ſumitis, qui tam eſtis grauiter accuſati? Num emendationem vitiorum & abuſuum inſtituitis? Atqui præter morem iſtud eſt. Hac-

tenus enim id solum dedistis operam, vt quacumque ratione quàm locupletissimi facti, plurimis accumulatis sacerdotiis, viueretis quàm suauissimè & mollissimè. Si qualem oportet, talem instituereris & doctrinæ & disciplinę & vitæ, morumque emendationem; iam sanè plerique vestrum exiguam & tenuem admodum sitis habituri familiam, qui nunc in amplissimo luxu & magna rerũ copia securissime viuitis. Quid est causæ, vel quo iusto titulo tantas possidetis opes? Quænam sunt istæ vestræ tam eximiæ virtutes, quę tantam merentur remunerationem? Num & vestis longior, & illud, quod vesti superimponitis, lineum indumẽtum, & rasum ex præscripto caput, & gesticulationes, ceremoniarum, quas ad ludibrium excogitastis ipsi, plenæ, tanti sunt momenti? Nam vt omnes vndique causas conquiratis, nihil habetis aliud profecto, quod possitis obtrudere. Sed & hæc ipsa, quæ tamen leuissima sunt & planè nugatoria, quibus inhærent, ac velut inædificatæ sunt, nihilominus vestræ possessiones omnes, contemnitis, vicariisq; vestris, infimæ sortis hominibus, ea commendatis, & obeunda relinquitis. Vos interim ita viuitis, vt nisi vestitu aliam personam sustineretis, nullum inter vos & leno-

lenones futurum sit discrimen. Quid, num moderanda vobis hæc videntur & corrigenda? Verumtamen facile colligimus, non futurum à vobis initium huius correctionis, ac prudenter facitis in rem vestram. Sed quid si vobiscum ita transigeretur, vt ea, quæ nunc possidetis, non adimerentur vobis, & vt vos deinde vicissim abstineretis à persecutionibus, non impediretis Euangelii cursum, & ex his ipsis facultatibus ac bonis, quæ sunt amplissima, decideretis certam aliquam & mediocrem portionem in scholarum & collegiorum, & pauperum & Ecclesiæ ministrorum necessarios vsus? Faciunt hi vestrum officium, quia vos negligitis & contemnitis: Vos illorum dilaniatis alimoniam & viscera, tam iniquè commutastis inuicem: Scholis autem & ministris doctoribusque verbi, ciuitates, & Respublicæ carere non possunt, & æquum est, vt habeantur non illiberaliter. Prospexerunt quidem illis maiores nostri, Reges etiam & Cæsares, valde copiose; vos autem illa soli deuoratis, & hi fame cõtabescunt. Cur hanc tam non iniquam, sed humanitatis & officii plenam cõditionem non admittitis? Plerique omnes ita interpretantur, metuere vos, quòd si permittatur Euangelii do-

ctrina, futurum, vt vestra prorsus imminuatur authoritas & vilescat, vt, etiamsi non auferantur vobis annui prouentus, illud tamen sic accipiant homines, quasi precario & singulari beneficentia principum ac magistratuum fiat, & iure posse vobis illa singulis temporibus auferri, qui nunc dominium in illa vobis & proprietatem vendicatis. Hæc si vestra mens est consiliumque, facile intelligi potest, nullam vos vmquam admissuros esse rectam moderationem; sed inprimis & diligenter laboraturos, apud Cæsarem aliosque reges, vt impediatis eam, quemadmodum hactenus fecisse vos & illam impediuisse, plerique confirmant. Iam verò, res nostræ sic habent, vt necessario multa sint aliter constituenda & mutanda, omnes etiam iudicio præditi, sic existimant, aut hoc esse faciendum, aut insignem aliquam expectandam rerum perturbationem, in vobis nihil habemus repositum spei; quia doctrina & eruditione caretis: Deinde, si qua est in vobis non reprehendenda, nec illaudata voluntas, ea tamen est auaritiâ & ambitione corrupta. Postremo, sic vitam instituitis, vt propemodum cogamur de vobis omnino desperare. Quid igitur faciendum est? Non desunt nobis viri docti

quàm

quàm plurimi, pacis & concordiæ cupidi, sunt & principes & principum consiliarii non pauci, qui vident, quomodo sit huic morbo medicina facienda. Possit ne à vobis hoc impetrari, vt vestro permissu nobis liceat, certam religionis & doctrinæ formam constituere, vt profligaretur quidquid est in ea vitiosum, & Germania lętum recuperaret ac pium ocium, quo certè religio & scholæ carere non possunt. Diremⁱpti sumus à vobis, & Alpibus & mari, nihil apud vos affectamus; idem vt vos quoque vicissim apud nos faciatis, æquum est. Precamur vobis omnia prospera & salua, hoc est, sanam mentem: à vobis interim petimus, ne nostrum hoc tam necessarium & pium institutum impediatis. Adeo non est contemnenda Germania, vt inter omnes etiã populos, insignem & honestum obtineat locum. Non potestis hoc vobis arrogare, quasi maior sit in vobis vel rerum prudentia, vel eruditio, vel vitæ sanctimonia & integritas. Quòd si vos, numero paucissimi, potuistis ante hac videre, quemadmodũ moderandæ essent omnes per Europam prouinciæ, quid obstat, quò minus etiam nos, numero superiores, doctrinâ verò & rectitudine iudicii vobis non inferiores, videamus ea, quæ tam ad salutem nostrã,

quàm ad Germaniæ tranquillitatem pertinent? præsertim cum vos, priuatis tantum vestri Senatus & ordinis commoditatibus intenti sitis; nos autem, publicam gentis nostræ, imò si per vos liceat, totius orbis, & vestram adeò spectemus incolumitatem. Certè ab eo tempore, quo regnum istud vestrum floruit, nullum estis vnquam experti, tam acrem & vehementem hostilem impetum; nullis etiam temporibus vsi fuistis vnquam adeò variis & multiplicibus adminiculis. Initio quum in vno solum homine tota huius belli moles consisteret, cum hic ipse vester hostis, & à vobis damnatus, & à Cæsare, vestrum sequente præiudicium, proscriptus, & omni propè humano destitutus esset auxilio, facillimũ erat, vt quidem videbatur, huic malo mederi. Cur autem in re peculiariter ad vos pertinente, tam fuistis negligentes? Aut sanè contempsistis, aut nõ potuistis aliud pręstare. Si contempsistis, pudere vos debet; si non potuistis, mirum hoc videbitur omnibus, præsertim posteritati, quòd rem adeò facilẽ factu, non perfeceritis, ipsi locupletissimi, regum insuper muniti & amplificati præsidiis, qui tunc erant vobis addictissimi, quorum etiam estis vsi non semel in hoc negocio, strenuâ & fideli operâ. Quoties enim

enim tempus incidit, vt illi vestro fauore & beneuolentia carere non possint, ibi vos ab ipsis hoc innicem extorqueris, vt opem & patrocinium vobis promittant. Quî factũ est igitur, quò minus illi, quod & ipsi suâ sponte cupiebant, & vobis non semel polliciti sunt, perfecerint? Aut nõ placuerunt eis vestrę rationes, aut aliis rebus impediti, non potuerunt, tam vestræ, quàm suę ipsorum expectationi satisfacere. Dilatum est igitur remedium in hunc vsque diem; sed vtrius partis commodo vel incommodo dilatum est? Equidem opinor, vos nihil hîc magnopere velle gloriari, tamquam de re prudenter feliciterque administrata. Quam igitur spem habetis reliquam? Armis & vi frustra pugnabitis. Nam & præterierunt occasiones, & auctæ sunt nimium vires eorum quos petitis, & alienantur à vobis indies magis atque magis hominum animi. Num autem putatis futurum, vt redeant in gremium vestrum aduersarii? frustrà certè putatis: nam terrent eos vestigia. An verò sic existimatis, non laturum esse Deum hanc illorum à vobis defectionem? Profectò, Incertus est admodum hic euentus, nec est verisimile, vos tàm fore viuaces, vt tempus illud spectetis: Quemadmodum enim vestram illam, nec puram, nec in-

nocentem vitam, diu pertulit summus rerum moderator Deus; ita quoque fieri potest, vt vestris aduersariis, longius aliquod temporis concedat spacium, quam vos existimetis. Quin potius agnoscitis æquissimum Dei iudiciũ, qui vos ad hunc modũ raptat & exagitat? Principio, quum exiguus esset numerus eorũ, quos capitaliter odistis, nihil prętermittebatis acerbitatum in illos. Deinde, cum auctiores facti, patrocinium & tutelam inuenissent apud Principes aliquot & ciuitates, vestra quoque fuit aucta superbia, quando principibus interminati, cogitabatis eos omni & ditione & dignitate prorsus exuere, secuti vestra, maiorumque vestrorum decreta, quibus, tamquam fossa & vallo, licentiam vestram circumsepsistis. Et quamquam hæc omnia estis conati, tamẽ non potuit esse tanta vestra diligentia, quin illi vobis & scientibus & inspicientibus, crescerent, & nunc in eum sint amplificati modum, vt etiam ii, qui nondum se coniunxerunt cum ipsis, malè de vobis & minus præclare sentiant. Abhorrent à vobis plerique omnes, & mali ominis aues vos esse putant. Cum ad comitia legatos mittitis, illi sic accipiuntur, vt facile intelligant, multum veteris illius & authoritatis, & gratiæ vobis periisse.

Quid

Quid vobis est animi, cum ista recitantur? Num vetus illud, & vobis familiarissimum, vos consolatur, illud dico, quod Honorius Papa Friderico secundo Cæsari dicitur nunciasse quōdam: *Agitari quidem posse nauiculam Petri fluctibus & vndis, non etiam opprimi*? Verum quidem est istud, sed is, qui nauiculam hanc gubernat, adeo vos vehementer inuasit, & corripuit, vt merito sit trepidandum vobis & expauescendum. Si vestri aduersarii sic possent à vobis coherceri, solum vt ex vestro præscripto loquendum eis esset, pulchrè vobiscum ageretur. Nunc autem ita res habet, vt illi profiteantur, se demonstraturos, omnium vos hæreticorum esse nocentissimos. Ad hanc palęstram vos prouocant; sunt in procinctu, nec vllum aut laborem aut periculum in eo defugiunt. Vos autem quid interea? dissimulatis, resilitis, eluditis, & quid non? Tandem in angustias coacti, sententiam hanc apud Cęsarem priuatim pronunciastis: Ineundam & firmandam esse amicitiam cum aliis omnibus regibus, indicendum primo quoque tempore Concilium; corrogan-da contra Turcam auxilia vndecunque, augendum esse fœdus, contra vestros inimicum aduersarios, vt hac ratione terreantur, & in officio retineantur, vt qui sint

orbi Christiano perniciosiores, quàm ipsi Turcæ. Meministis, opinor, quo in loco consilium hoc, vt longè saluberrimum & vobis commodissimum, proposuistis. Quid autem Concilii publici mentionem tam ardenter facitis? Prius, quàm iusta pugnetur acie, velitationibus & equestribus prœliis, tamquam præludiis quibusdam, res agi solent militiæ. Moré hunc prudenter etiam in ipsa causa sunt imitati nostri homines. Conflictati sunt non semel disputationibus aliquot leuioribus, in quibus quid actum sit, & quomodo, satis à vestris accepistis legatis. Vestri propugnatores, quos habetis in Germania, maximo nostro & dispendio & dedecore, conductos, ita rem gerunt inepte, insulse & imperite, vt etiam, qui spectatores astant ipsorũ sodales & collegæ, pudefiant. Quod cũ ita sit, quomodo vel instruetis aciem in iusto & conferto prœlio, vel hosté expectabitis? Certè nisi proferatis alia, quam hactenus fecistis, admodum eritis ridiculi. Non iam permittitur, vt iudicandi potestatem vobis arrogetis, verum torquentur in vos grauissima tela criminationum. Quocirca vobis cogitandum est diligenter, quanto vestro detrimento & ignominia futurum sit illud, si vos in publico theatro totius orbis
con-

contingeret ad eum modum superari & consilescere. Nam vt omnia vestra priuilegia, & quidquid omnino vobis vsui esse potest, coaceruetis in vnum, & in Concilium adferatis, vt omnes vndecunq; Theologos & Pontificios iurisconsultos acutissimos, vestrarum partium defensores, adducatis eò; tamen fieri non poterit, quin & tempus, quod omnia detegit, & communis hominum sensus & pudor ipse, multa vobis extorqueant, quæ fatenda vobis erunt & concedenda; multa inquã, quę pertinaciter oppugnastis antehac, & propter quę plurimos coniecistis in acerbissimas calamitates & miserias. Publicè fient ista, spectantibus & audientibus omnibus omnium prouinciarum populis. Deum immortalem, quantus ibi fremitus, quanta consurget in vos hominum indignatio? Sed non ita serio fortasse Cõcilium vrgetis, vt apparet ex illa vestra consultatione proposita. Quî potest enim vno eodemque tempore & cogi Concilium, & bellum in Turcam suscipi? Pariter ista fieri non possunt; per interualla poterunt. hoc ipsi non ignoratis, alioqui nullam eratis facturi mentionem. Grauiter fuit interpellatus Leo Pontifex de Concilio, sed tum nouam fuit auspicatus ille tragœdiã; cuius quàm sit luctuo-

ſus & funeſtus exitus, etiam hodie ſatis experimur. Adrianus videbatur eſſe paulò ſimplicior, quam qui veſtris moribus conueniret, cuiuſmodi etiam fuerit eius interitus, non neſcitis. Qui ſucceſſit huic Clemens Papa, ſic egit & vixit toto ſui Pontificatus tempore, vt qui innocentiam eius velit hominibus approbare, nihil aliud agat, quàm vt fidem in rebus aliis omnibus ipſe ſibi deroget. Penè exciderat Iulius ille ſacroſanctus: cum impetrari non poſſet ab eo Concilium, ideoque monarchæ indicerent illud, quid ipſe? fulminabat, proſcribebat, execrabatur eos, & omnium prædæ exponebat; neque deſunt hodie, quibus hoc illius mandatũ & fulmen magno conſtat. Si tunc ille ferre non potuit legitimos conuentus, quo tempore doctrinam eius & religionem nemo impugnabat; ſed hoc ſolum agebatur, vt ipſius immenſa rapacitas, & animus vindictæ cupidiſſimus coherceretur: Quomodo ſit veriſimile, vos hodierno die ſubituros iudicium, quando non ſolum eſtis accuſati de vita pluſquam Epicurea, déque Tyrannide, verumetiam de hæreſi & Idololatria, quâ & totum orbem noſtrum polluiſtis, & Deo grauiſſimam feciſtis contumeliam? Quomodo, inquam, ſuſtinebitis iudici-

um

um istud, præsertim, cum subsidium illud vestrum vnicum & firmissimum, amiseritis, hoc est, cum è tribunali vos deturbauerint aduersarii, neque iudicandæ litis potestatem vobis permittant? Cur à multis nunc annis armastis reges in prœlia? Cur, quo tempore concilium erat coactum, tumultuum aliquando fuistis authores, ac turbas concitastis repentinas? Nonne, vt Concilium vel nullum coiret, vel coactum, dissiparetur? Num potestis inficiari? Quod si tunc temporis, adeò vobis metuistis ab aliarum gentium Episcopis, qui non vna de causa, vos, tamquam Romani tyranni socios atque familiares, criminabantur: Quâ tandem fronte hodie sustinebitis impetum, non vnius tantum Collegii, sed omnium penè populorum, qui labes vestras ibi patefacient, & iniurias plurimorum annorum, à vobis acceptas, commemorabunt, eóque vehementius & miserabilius recitabunt, quò maiori vos tyrannide cohercuistis eos, & adegistis, vt omnia secum mussitarent? Ad hunc modum vos excipient publici cõuentus: recte igitur facitis, quòd defugitis illos. Atqui superioribus proximis annis, interpellauimus vos, dicetis, opinor, de Concilio, missis ad vos, eo nomine legatis nostris. Verum

est istud & agnoscimus, Patres conscripti. Sed quo id consilio fecistis? Non alio certè, quàm vt euelleretis illam hominum de vobis opinionem, existimantium, impedimenta per vos inijci perpetuò. Cumque non ignoraretis, quid passim de vobis sentirent omnes, ausi tandem fuistis, concilii mentionem facere. Clemens etiam Papa, semel ausus fuit, toto sui pontificatus tempore, sed ita proposuit, vt satis indicaret, se non emendationem spectare, sed altissimum ocium & tranquillitatem. Sic enim habet eius oratio, quam per legatos denunciauit in Germaniam. Ocium autem illud & tranquillitatem, quomodo cogitabat stabilire sibi suæque sedi? Præsedisset ipse cognitor & iudex, Regum stipatus armis, & aduersarios, nõ agnoscentes ipsum, eiusq; sedem, condemnasset. Hoc ille compẽdium spectabat, & vos quoq; spectatis illud omnes, etiam hic Paulus Tertius, qui cum ad Pontificatum peruenisset, vt specimen aliquod illustre daret suę probitatis, illud, quod vocant *Breuiarium*, repurgabat, ineptis quibusdam fabulis ex eo sublatis. Nonne speciosum hoc est, ac magnum argumentum animi, veram & solidam reformationem meditantis? Non dubium; sed ecce quæstuosa fuit etiam illi hæc ipsa repurgatio.

Nec

Nec enim licebat in eo Breuiario versari, nisi certam pecuniam quis dependisset. Quid hoc? Nonne verum est, quod scriptura testatur, vos habere mentē exercitatissimam in omni genere rapinæ? Post hanc ostentationē animi non pessimi, cœpit prehensare & ambire, quasi valde cuperet publicum orbis Comitiū, sed illud in Italia cogi volebat, vt Clemens etiam, nō in Germania, nihil veritus, irrita facere tam multa Imperii decreta, quibus hoc sancitum est, omnium ordinū assensu, vt intra Germaniæ fines cogeretur. Clemēs erat arrogantior, vt qui & illa Imperii decreta contemneret, ac tanquam rector & dominus orbis, conditiones etiam & leges præscriberet futuri Concilii, quæ tales erāt: vt si locum habuissent, facilè, quō volebat, & spectabat, peruenisset. Paulus verò, qui nō ignoraret, quēadmodū exceptę fuissent hę Clemētis cōditiones ac repudiatę, nullas quidē ipse leges ferebat, vt humanior esse videretur & lenior, alterū verò nō magis remittebat, quàm Clemēs, & Italiam volebat esse Concilii sedem. Fuit igitur exceptus hac parte, non aliter quàm ille. Et quo tempore sic instabat, multa iam erant & non obscura signa futuri per Italiā belli, quod cū anno sequenti ortum esset, homo sedulus & vigilans,

opportunitatem hanc ſpeculatus, quo tempore bellum ardebat, palàm indixit Concilium; quod, cum non coiret, grauibus interiectis impedimentis, ille factus animoſior, pergebat, & orbis deplorabat miſeriam, quòd ſalutis ſuæ tempus negligeret. Ac ne quod omnino boni paſtoris officium prætermitteret, vtque omnes homines viderent, quàm ſeriò rem ageret, quod Mantuæ conſtituerat habere Concilium, Vincentiam tranſtulit, Venetorum ditionis oppidum, aliquanto vicinius Germaniæ, ſub illud ferè tempus, quo Cæſar & Gallorum rex, Nicęam Liguriæ venturi erant, belli componẽdi, ſi fieri poſſet, cauſa. Intereà quoſdam ex vobis, Patres conſcripti, Vincentiam emandabat, Cõcilii inchoandi gratia. Quô cum nemo ferè accederet, vos illius Legati, vt veſtrum officium faceretis, reformationem eorum, quæ maximè neceſſaria vobis videbantur & præcipua, inſtituiſtis, è quibus & illud eſt, vt meretriculæ, tam veſtræ, quàm veſtrorum ſatellitum, moderatius agant, nec ita palàm conſpiciantur in tanto veſtium & ornamentorum luxu, vectæ per vrbem equis exquiſitiſſimè cultis & phaleratis, comitante illas curſorum & famulorum turba; ſed & illud, vt excludantur è ſcholis *Eraſmi*

Collo-

Colloquia, neque iuuentuti permittatur eorum lectio. Quid verò, nonne præclarum istud est, auspicatumque proœmium? Et hæc quidem tam non parui momenti, vos, & senes, & docti homines, à summo Pontifice delecti, constituistis, & constituistis postea, quàm ille vos iureiurando constrinxerat, ne quid omnino dissimularetis eorum omnium, quæ vobis à multa & graui consultatione, viderentur esse necessario emendanda. Post hanc vestram adeo salutarem, & doctrinæ & disciplinę Ecclesiasticæ, & morum correctionem, factæ sunt inter Cæsarem & Galliæ regem, apud Nicæam, decem annorum induciæ, quo tempore quum crederetur, illud à vobis inchoatum Concilium posse perfici, propter reconciliationem Principum, ecce, magnum & insperatum silentium. Pontifex enim, tamquam pacis & induciarum author, Romam triumphans inuectus, continuit se, perque totum quadriennium, in altissima quiete & ocio, de Concilio, ne verbum quidem vnum, publice, sed recens ante biennium, eunte magnis viribus in Turcam Germania, crescente iam, & non multo post erumpente nouo bello inter Cæsarem, Galliæque regem, denuo Concilium apud Tridētinos indixit; cuius, quem ipse-

met futurum præuiderat & optabat, is fuit exitus. Quousque tandem ludificabitis orbem terrarum, & in primis ipsam Germaniam? Etsi præ cæteris gẽtibus ingenii laudem vobis arrogatis & acumen; intelliguntur tamen à Barbaris Germanis vestræ technæ, ac ita quidem prorsus intelliguntur, vt, quoties Concilii mentionem spargiris, ludibrium esse putent omnes vel mediocri iudicio præditi: sic enim iam assueuerũt vestris artibus. Quia non multum vos à præcipitio distare videtis, ideo circumspicitis & inuestigatis, quæcunque potestis diuerticula. Cur autem criminamini vestros aduersarios, quasi multò sint nocentiores orbi Christiano, quàm ipsi Turcæ? Num ideo, quoniam optatis ante Turcicam expeditionem illos opprimi totos & deleri funditus? Nimirum eô pertinet consilium illud vestrum, cuius antea meminimus, vt fœdus aduersum ipsos initum, augeatur. Verum ipsi adeo non reformidant lucẽ, vt nihil magis cupiant, quàm palàm fieri, vosne, an ipsi plus noceãt Reip. Iam olim ad hoc certamen vos inuitant, & cupiunt periculum facere. sed vos, dum ad publicum orbis Comitium rem omnem reiicitis, male vobis consulitis. Nam interea, magnæ fiunt accessiones ad illos; &
vos,

vos,vt est credibile,nondum estis ad Concilium instructi. Si nostris in finibus esset,vt supra diximus, Cardinalitius ille senatus, & in impurissima vita sibi tantam sumeret potestatem, rectissime possent, vt mihi quidem videtur,ad eum modum, sicut exposuimus, interpellari. Duæ sunt omninò causæ, cur aduersum Tyrannos concitentur homines,odium & contemptus. Nam amare nemo potest illos propter vafriciem & crudelitatem. Si præterea sint voluptuarii,contemnuntur etiam, quod Sardanapalo,quod alteri Dionysio, multisque aliis contigit. In hoc autem senatu concurrunt ambæ causæ. Rapacitatem ipsorum,plusquam Verrinam,experti sumus. Mollitiem autem & voluptates, & ea,quæ sine pudore nominari non possunt, an aliquis ignorat? Et quamquam hæc ita se habent, tamen quia sunt aliquanto remotiores, nec in oculis & conspectu nostro versantur, obstupescimus ad illorum mentionem, ac diuinum aliquid esse putamus. Interim habent illi suos, in Germania præsertim, defensores, ex iisque redemptos aliquot; qui quoniam in hoc tanto splendore Solis,nihil videre volunt,& Pontificum potestatem immoderatissime laudant, consciētiam haud dubie suam ipsi vulnerant.

Nec enim eſt aut ignorationi deinceps, aut excuſationi locus. O vtinam ſentiat Germania, quantam acceperit plagam ab iſto hominum ordine, quòd eo miſerabilius eſt ac magis impium, quo ſceleratius eſt, patri aut fratri vim & manus inferre, vt externum & alienum, hoſtem patriæ, defendas. Ad hunc ergo modum quia ſe res habent, Principes & ordines clariſſimi, quoniam iuſititius hic tyrannus, ille eſt, qui ſedet in templo Dei, qui ſe paſſus eſt, immò voluit & iuſſit, vt numen aliquod, coli & obſerauari, qui nouum doctrinæ genus, Prophetarum & Apoſtolorum doctrinæ contrarium, excogitauit, in eóque fœdiſſ. exercuit nundinationem; qui poteſtatem ſibi ſumit, non ſolum homines iudicandi, verũ ipſas quoque ſcripturas interpretandi, detorquendi, & accommodandi quocumque velit modo, qui matrimoniũ inſtitutum à Deo vetuit, quod nullus vnquam fecit Tyrannus, quantumuis inhumanus & atrox; qui, poſt vetitum matrimonium, feneſtram aperuit & viam patefecit ad omne genus libidinũ, quibus & ipſe, tanquam auctor huius tam nefariæ legis, cõcitatus furiis vltricibus, omniũ ſpurciſſime ferè contaminatus eſt; qui nunc, poſteaquam detectus eſt, vt Apoſtolus prænunciauit, totis viri-

bus

bus oppugnat veritatẽ, qui, tamquam alter Nabuchodonoſor, omnes, quotquot ſtatuam eius nõ adorant, & ipſum, vt terrenum numen, ſummam obtinentem in animas & corpora noſtra poteſtatem, non reuerentur & colunt, crudeliſſime perſequitur; qui præ cæteris populis Germaniam non ſemel circumuênit, riſit & opibus exhauſit; qui tametſi videt à plurimis iam ſe deſtitutũ eſſe, licèt intelligat multos ad defectionem ſpectare, quamquam non ignorat, paulatim abalienari pleroſque, ſecurus tamen perſiſtit, & quaſi nullum eſſet in ipſius vita flagitium, nõ præbet vllum pœnitentiæ ſignum; his, inquã, de cauſis deſerendus eſt, ac fugiendum ab eo, tamquam ab omnium mortalium nequiſſimo. Sic meritus eſt ipſe, ſic ipſius maiores, de nobis, vt liceat ab eo quacunque tandem ratione recuperare, quæ per vim & dolum nobis ademit. Sedet intentus, & ſpeculatur omnem occaſionem concutiendæ Germaniæ: Quia Tyrannus eſt, neminem amat, odit omnes, & odit à multis iam ſeculis, & quò quiſque potentior eſt, hoc vehementius eum odit, & vt aliquem præter naturam & morem ſuum diligat, Germaniam tamen & noſtram gentem amare non poteſt, nec enim cauſam habet; ac quoties de nobis

cogitat, in mentem ei veniat oportet illud ex Comœdia: *En fundi nostri calamitas.* Quàmdiu superesse putat inter nos aliquot, non alienos à se, tamdiu simulabit beneuolentiam, verum hæc tanta esse non potest, quin cupiat totam stirpem excisam esse, dum cogitat, eos ipsos, non tam Romanę sedis causam defendere, quàm proprium spectare commodum & emolumentum. Itaque grauia molitur in animo, neque dissimulat, vos, qui turpé eius dominatum à vobis profligastis, dignos esse, qui possessionibus omnibus nudati, nullum in Republica locum honestum, nullam inter homines retineatis authoritatem, non obscurè præ se fert, si tota dissideret ab ipso Germania, Cæsar etiam, auferendam esse nobis libertatem omnem, ius & priuilegium creandi Cæsaris, & hæc omnia transferri debere in aliam gentem, quamcunque ipse velit, vt qui sit dominus & author Imperii. Continentur hæc ipsius impressa monumentis & decretis; ita quidem, vt negari non possint, & ex ipsis multi potestatem hanc sibi sumpserunt. Arrogauit hoc sibi præ cæteris, Bonifacius ille octauus, dum accinctus ense, & coronam triplicem, inauditæ superbiæ testem, capite gestans, in aspectu & oculis omnium hominum, fastuose

ftuose pronunciauit, *se Cæsarem simul & Pontificem esse*. Tuus etiã, Iohannes Fr. derice, patruus, Saxoniæ dux Fridericus, & post eum, parens tuus, intellexit non obscure, cogitare ipsos, illud, quod suis inseruerunt aliquando decretis & constitutionibus, perficere. Pleni sunt Iurisconsultorum Pontificiorum libri; plenæ sunt eiusmodi sermonum & interminationum conciones ipsorum. Habent hoc, illi, non ita pridem emissi dialogi, nostra vulgari conscripti lingua, quos ex vobis quidam magnifice prædicant editis etiam libellis. Hæc omnia nouit ille, & quid suorum maiorum decreta præcipiant, non ignorat; & quoniam vtilitatem insignem habent, cum ad Pontificatum admittitur, iureiurando promittit, ea se diligenter obseruaturum. Si dissimulat hodie, si non tam frequenter allegat illa fortasse, quàm tres illi, qui proximè ipsum antecesserũt, facit hoc, temporibus inseruiens: callidus enim est veterator, sed dubium non est, quin vehementissimè cupiat, illud se posse cõficere, quod & maiores ipsius constituerunt, & quod ipse præcipuum esse videt, retinendæ suæ dignitatis propugnaculũ. Vt autem quod vult consequatur, difficillimum esse videt, ac fortasse desperat; aliam itaq; viam

ingreditur, exacerbat animos, alit dissidia, nec in eo quidquam prætermittit; ita futurum sperat, vt quod vi assequi non potest, arte perficiat & insidiis, dum eò spectat, vt Germania ciuilibus concussa bellis, robur & splendorem omnem amittat. Summâ igitur diligentiâ prouidendum est vobis, illustrissimi Principes ac Ordines, ne quam ei patefaciatis ampliorem viam, ad vos penetrandi: Videtis in eo perfectissimum Tyrannidis exemplar. Duabus omnino rationibus, ferè contrariis, gradum atque locum suum Tyranni conseruant. Inest autem in vtraque & dolus & simulatio & malitia. Nam & potentiores vicinos atque ciues debilitant, & prudentibus insidiantur, & operam dant, ne recte homines instituantur, & factiones alunt, & plebem cum nobilitate committunt, & amicitias dirimunt, & variis negotiis exercent populum, ne tempus & ocium habeat ineundi aduersum ipsos consilia: Deinde, vt quam proximè videantur ad legitimum & regium dominatum accedere, præ se ferunt, quidquid faciunt, se Reipublicæ causa facere; sed in primis, amorem religionis atq; studium simulant, vt populus & libentius pareat, & Deum metuat vltorem, si quam ipsis vim inferat; excellentes etiam viros honori-

floribus augent aliquando, vt iustitiæ retineant opinionem, iisdemq; virtutibus, quas in aliis & laudare videntur & admirari, credantur ipsi quoq; esse ornati. Nonne palàm has artes omneis conspicitis in illo? Cauendum est itaque vobis maximopere. Propter facultates ac opes Ecclesiarum, nata est inter vos & aucta, sicut plærique omnes putant, odiorum acerbitas. Non est digna satis, neque laudata causa, cur in mutuam perniciem coniuretis. Vos, quibus est inuisa Romanensium nequitia, sic vos comparate, in eosque vsus Ecclesiæ, pauperumque bona conuertite, ne qua deinceps oriatur suspitio; magis emolumentũ spectare vos & compendium vestrum, quàm religionis propugnationem. Qui male vobis cupiunt, admodum istud exaggerant, eóque vos nomine grauiter non semel accusarunt. Et quamquam non dubium est, quin plęrisque vestri ordinis iniuria fiat, tamen est fortasse non nemo culpandus. Quoties ad hanc criminationem respondetis, affirmatis, omnium eorum bonorum vos reddituros fidelem & exactam rationem, eóque ipso certè fatemini, quiduis potius faciendum esse vobis, quàm vt homines existiment, vos illa vobis ipsis, non etiam piis & necessariis vsibus, impendisse. Vos,

qui pro retinendis, quas veluti per manus accepistis, Ecclesiarum opibus contenditis, etiam atq; etiam cogitate; quemadmodum, & quos in vsus, illæ sint olim contributæ: respicite, quàm ex vobis nemo suum faciat officiũ; proponite, quàm sint multi facti miseri vestra culpa, quando victum & alimoniam ipsis debitam, vos præripuistis, & soli dissipastis. Nam si sunt Ecclesiæ bona, sicut ipsi fatemini, videte, num ea sint percipienda vobis, qui nullum Ecclesiæ munus verum & necessarium, vmquam obiuistis. Optima quæque facillimè corrumpuntur & degenerant: Fuerunt aliquando maiores vestri, sed multis ante seculis, fideles Ecclesiarum ministri, & quamdiu tales erant, nihil eos diuitiæ mouebant, ad quas posteaquam adiecissent animum, statim negligere cœperunt officium, magis atque magis, donec eò tandem ventum est, vt Ecclesiasticum ordinem nemo quisquam affectaret, nisi diuitiarum & ocii consequendi causa, quod ipsum non negabitis opinor. Et hodie, quando beneficio Dei doctrina illuxit, vestris aduersaria commoditatibus, & idcirco vobis inuisa, conuertitis illa ipsa bona, quæ nomine & titulo Ecclesiæ possidetis, ad euersionem huius doctrinæ, quæ nihil quidem vobis eripit

eripit, sed vos officii solum vestri commonefacit, & ad meliorem frugem inuitat. A vobis factū est initium turbarum. Qui Reipublicæ bene constituendæ formulas tradiderunt, cauendum esse dicunt, ne functio magistratus, sit illis, qui administrant, quæstuosa; & viuendum ipsis esse putant, vel ex re familiari, vel ex ærario publico, ne, si priuati ciues videant illos ex Reipublicæ bonis ditescere, se verò nō solum ab honoribus, verumetiam à spe commodi remoueri semper & excludi, commoueantur. Et hoc quidem illi consulunt iis magistratibus, qui suas cogitationes omneis atque studia ciuitatibus impēdunt. Iam ad vos ipsi respicite: Creuistis in immensum & opibus & numero. Quod proprium est vestri muneris, negligitis atque contemnitis. Ad istud vitæ genus, quod quæstus tantum gratia suscipitis, nulli patet aditus, nisi qui sit moribus & instituto vestri similis. Et cum maximas habeatis onerum ciuilium vacationes ac immunitates, nullam tamen adfertis Reipublicæ commoditatē. Hæc inæqualitas non potest non parere offensiones. Obiiciuntur vobis magna crimina, vos nihil ad ea respondetis; non tollitis manifestos abusus; nō corrigitis errores grauissimos, in Pōtificem omnia reiicitis; neminē esse

ſpoliandum clamatis, & ſupra viginti nũc annos hanc ipſam cantilenã canitis; nullam interim bonæ mentis ſignificationẽ exhibetis; fidem & patrocinium Cæſaris imploratis, ac emendationem earum rerum, quæ ſine turpitudine ac flagitio tolerari non poſſunt, dicitis pertinere ad Imperii dedecus, quaſi Cæſar has veſtras labes propugnare debeat. In Pontificis, Romanenſium diſciplina, moribus, & tota vita, nullum videtis laudatum exemplum: neque neſcitis, quibus artibus illi Germaniæ ſpem & expectationem eludant. Quouſq; putatis hæc eſſe differenda? Statuendum eſt aliquid omninò, Germania vos genuit, non vt in ipſius perniciem cum externis coniuretis, verum vt ſalutem eius procuretis & tranquillitatem. Tempus haud dubie multa vos docuit, ſcitis ipſi, quæ fuerit ſub pontificatu vita. Sunt ampliſſimæ, quas tenetis, opes, & ad omnem luxum vobis ſufficiunt. Moderationẽ res ipſa poſtulat: ſi & ſcholis, & Eccleſiarum miniſtris, & aliis neceſſariis vſibus decidatur ex iis ipſis facultatibus, arbitrio bonorum virorum, non habetis veram querimoniæ cauſam; ſatis ſuperque vobis erit, & fortaſſe plus quam expediat. Cur hanc rationem non initis pariter & amicè tranſigitis? Hoc

tan-

tandem omninò faciendum est, si patriam vultis incolumem. Quoniam vos doctrinam infestatis vtilem, salutarem & orbi necessariam, illi putant vobis auferenda esse, quæ nocent, arma. Hinc omnis inter vos digladiatio: quæ, quem sit habitura finem, respicite tandem, & patriæ vos calamitas permoueat. Genus estis ac soboles priscorum Germanorum, quos exteræ quoque gentes laudarunt semper ab animi robore & integritate; Plurima sunt moliti contra nos, odio doctrinæ, Pontifices, à quorum facinoribus vtinam essetis omnes remoti. Decet hoc masculam Germanorum virtutem, eóque magis absterreri vos oportebat, quò clarius ipsi videtis, nihil hactenus profuisse cunctas ipsorum technas. Iudæorum olim sacerdotes, ac principes inter se dissidentes, alter alterius odio, crudelissimum tyrannum, Antiochum Epiphanem inuitabant, & adiutores ei fuerunt, vt Idolum in templo collocaretur, & ingens fieret per vrbem hominum strages: Tantum potest vindictæ cupiditas, & odium! Hoc simulachrum intueri vos oportet. Noster enim Antiochus Romanus quàm diu de vestra fide, beneuolentiáque non dubitabit, sperat eò rem deduci posse. Patefecit omnia tempus,

& nunc extant in publica luce, ac conspiciuntur ab omnibus, tetra quædam atque funesta quorundam, qui vestri propugnatores videri volunt, consilia, quæ non possunt ab vllo, nisi qui patriç videre cupiat incendium, laudari; quæ nisi beneficio Dei detecta fuissent, & nunc etiam oculis hominum exposita, quæso, quam eramus habituri Reipublicæ formam? Satis, adeoque nimium hactenus datum est odiis, & amarulentiæ. Si quid accedat præterea, non potest illud non esse calamitatis & exitii plenum. Et hæc quidem ad vos propriè pertinent, qui nomen ac titulum Ecclesiæ vobis vsurpatis; qui, quoniam inter Imperii principes atque odines honestum obtinetis locum, Cæsarum & Regum munificentia, cogitare debetis, magis, quid Germania postulet, quæ vos genuit, educauit, & ad hunc fortunæ splendorem euexit, quàm quid ille requirat, mollis & turpis dominator, qui & multorum per Germaniam tumultuum, ac bellorum author sępè fuit, & idcirco vos iureiurando sibi deuinxit, vt à patriæ studiis & amore vos auocaret, suamque magis atque magis amplificaret potentiam. Omnibus autem vobis pariter nobilissimi Principes huius aut alterius factionis, respiciendum

est

est ad posteritatem vestram, vt ad eos & libertatem, & puram Euangelii doctrinam, & hanc pulcherrimam bonarum artium, literarumque tractationem, nostris inuectam temporibus, auctam & illustratam, ordine transmittatis. Quod sane fieri non potest, nisi constituatis ocium, & operam detis, vt recóciliatis animis, nulla fiat inter vos dissipatio. Nam alioqui secuturæ sunt, dubio procul, horrendæ tenebræ, barbaries atque seruitus, è quibus erepti sumus manifesto beneficio Dei, non ita pridem. In sublimiori gradu Germania nunquam fuit, habemus Cæsarem potétissimum, & vigilantissimum, excultæ sunt omnes disciplinæ, quodque præcipuum est, lucet apud nos incontaminata verbi Diuini doctrina. Quare, si quod fuit vnquam tempus, quo prudenti & graui consilio Germania opus habuit, hoc ipsum est profectò. Videtis, vt Deus nos vrgeat; nascitur calamitas alia post aliam; inuoluimur variis & multiplicibus incommodis, neque nos explicare possumus. Bella gerunt potentissimi monarchæ, & ita quidem gerunt, vt finem prospicere non possimus: & tamen his ipsis bellis impediuntur omnia publica negocia, quorum neglectus haud dubiè pariet extremam miseriam.

voluntate quidem & animi inquietudine & contentione nihilò sumus inferiores priscis illis heroibus; ab illorum autem virtute & animi præstantia & dexteritate, multum hercle degenerauimus, vt de felicitate nihil dicam, quam nemo præstare potest. Bellum certe suscipi debet pacis obtinendæ & confirmandæ causa. Nostra verò bella sunt immortalia, seritur aliud ex alio; neque dubium est, quin & hæc sit illustris quædam iræ diuinæ significatio & nota, qui requiem ac veluti portum ex his tantis malis, nullum ostẽdit. Frequentissimos agimus conuentus, adeò quidẽ, vt apud exteros in prouerbium & iocum venerint, *Germanorum Comitia*. Conciliis & deliberationibus in minima etiam hominum societate & aggregatione opus esse, nemo nescit; verum, sicut male adfectum corpus, reiteratis ac sæpè repetitis carere non potest medicamentis; ita quoque Reipublicæ non bene constitutæ signum est, in qua de iisdem rebus toties frustra consultatur & decernitur. Fœdus per omnem Germaniam, & quàm late Imperium patet, vnicum esse debebat, totius Reip. spectans incolumitatẽ. Nunc verò plurima sunt separatim & inter singulos: quod est maximum dubio procul, & alienationis animorum, & diffidentiæ, & fu-

& futuræ dissipationis argumentum. Et quò veriora ista sunt, quoque magis patent plurimorum sensibus, eò miseriorem esse conditionem nostram iudicare debemus, qui tam longè distamus ab eo, quem & optimum, & laudatissimum, & in primis expetendum esse videmus, rerum statu. Non potest vlla Respublica diu consistere, nisi magistratus communem salutem priuatis commodis anteponat. Cæsarem vobis dedit Deus, & ita dedit, vt vos vnâ cum eo prouidere velit & procurare omnia, quę pertinent ad tuendum istud Imperii corpus: Et sicut in apum examine regem esse videmus, quē sequuntur omnes alię magno studio, & obseruant, & ad mellificium intentę sunt, & in aluearium, tamquam in ciuitatem aliquam, omnem succum ingenti labore, quæsitum in herbidis locis, & aduectum ex longinquo, conferunt; ita quoque vos decet, etiamsi modicum haberetis, nec ita potentem Cæsarem, iuuare illum ope, consilio, & diligentia, in rebus omnibus, ad Imperii dignitatem pertinentibus. In omni Europa, & hoc nostro, quem nouimus, terrarum orbe, nulla est eiusmodi, qualis per Germaniam, Reip. forma. Quot enim sunt principes ac ciuitates, totidem videntur esse reges atque ca-

pita. Nihil igitur est procliuius, quam, vt talis Resp. nutet, languescat, intereat, & collabatur tota; quandoquidem hoc illi proprium est, vt in ea suum quisque priuatim spectet emolumentum, & cogitet, quemadmodum ipse, vel tueri sua possit, vel amplificare etiam. Quod vbi fit, quis alius expectari possit exitus, quàm qualẽ Græciæ fuisse videmus? Quàm diu coniunctis viribus & communicatis consiliis, libertatem illi suam defendebant, erant inuicti. Distractis autem animis, & in sua priuatim commoda respiciẽtibus, facti sunt præda Tyrannis; & ita pessundati, nullus vt hodie sit populus calamitosior, graui seruitute pressus immanissimi vastatoris: Qui quoniã in nostra propè viscera penetrauit, quę viciniores illi sunt gentes, & nunc illum imminentem metuunt, miserabilibus lachrymis & suspiriis opem vestram implorant & expectant, vt liberos infantes, parentes decrepitos, filias virgines, atque vxores pudicas, ab illius & gladiis & nefariis libidinibus, & stupris eripiant. Qua quidem ope, si destituantur, certò statuunt & vident, euitare se non posse illas ærumnas, in quas & alii complures ante ipsos inciderunt, & nos, ipsis oppressis, dubio procul incurremus.

IO-

IOHANNIS SLEIDANI ORATIO AD CAROlum Quintum Cæsarem.

VEteres omnes, qui nullam habuerunt Dei cognitionem, sollicitè admodum inuestigarũt, Carole Cæsar, vt certò cognoscerent, cuiusmodi sit orbis terrarum, & huius quod intuemur, cœli, fabrica, quo sit authore condita, quomodo gubernetur, qui sit hominum ortus, quæ rerũ humanarũ conditio, & quemadmodũ hæc omnia, quæ cadunt in hanc vitã, singulis temporibus, cõsistant, immutentur & occidãt. Non vna fuit, nec eadem illorũ sententia; sed qui propius ad veritatẽ accesserũt, illi sic iudicarũt, proficisci omnia & emanare, ab vno aliquo & perenni fõte, ac necessario tenere illũ, quẽ videmus, cursum. Et quoniam erant destituti verâ Dei notitiâ, *Fatum* appellarunt, rem scil. iam inde à primis mundi incunabulis ita constitutã, rem fixam & immobilẽ, quę omninò vitari non possit. Nos verò, quibus

beneficio Dei, veritatis lumen illuxit, certò scimus, omnium rerum originem, statum, progressus, & moderationem, ab vno Deo pendere. Conditum enim est ab eo, quidquid vspiam oculis conspici, quidquid omnino sensu comprehendi potest; ab eo constituta sunt regna & imperia; solus ipse conseruat eadem; solus amplificat, & cum vult, labefactat; ipse est qui transfert illa, nunc ad hanc, nunc in illam gentem; vt certò statuamus, ipsum esse illum Iouem, cuius omnia plena sunt. Iam verò, inter alia multa, quæ per orbẽ terrarum extiterunt, Imperia, quatuor fuerunt, eximiæ præ cæteris, & tanquam præcipuæ Monarchiæ: Quarum & potentissima fuit atque etiam postrema, *Romanorum*, vt scriptura multis ante seculis præsignificauit. Quod quidem imperium tandem occidit, & dissipatum est, vt & illa tria, quæ ordine præcesserũt ipsum. Nam & ad Orientem & Occidentem Solem latissime regnauit. Quidquid in Asia tenuit, & quidquid in Africa, totum est amissum. Maximam Europæ & fertilissimam partem possedit; nunc autem ex illa veluti mole, creuerunt alia multa regna, prorsus ab ipso corpore separata, & nihil omnino reliquum est, præter titulum & nomen, quod adhuc Germania retinet,
ad

ad quam postremo est delata potestas creandi Cæsaris; Qui tamen adeo nulla ex parte conferri potest cum veteribus illis Romanorum Imperatoribus, vt ne sedem quidem ipsam Cæsarum auitam, & priscum domicilium, vrbem Romam, teneat. Cæterum, vnâ cum occasu Romani Imperii, magnam cladem acceperunt omnes bonæ disciplinæ; quæ tandem, augescente quotidie malo, prorsus fuerunt oppressæ & extinctæ. Postquam hæc tanta caligo literas & artes omnes inuasit, magnæ quoque tenebræ sunt consecutæ in Religione & doctrina Ecclesiastica. Et quantum ad deprauationem literarum attinet, vel nostrorum temporum senes, hoc ipsum non ignorant. Quòd autem artium studia magnum adferant momentum ad Ecclesiasticam administrationem bene gerendam, hoc in sua domo quiuis paterfamilias priuatim, & publicè Magistratus ipsi testantur: Adolescentes enim idcircò mittimus in literarum ludos & ad præceptores, vt cognitione bonarum rerum exculti, melius & fructuosius inseruiant Ecclesiis & Reip. Est igitur ea, quam diximus, ingens quædam calamitas, & tanta quidem, vt à Diluuii tempore, quo totus hic orbis fuit inuolutus & obrutus vndis, nulla fuerit maior, imò

nec maior esse queat, tantam videlicet, ac tam illustrẽ Monarchiam, interiisse propè totam, & vnà cum eius interitu, præclaras etiam artes, ac veram de religione doctrinam, amisisse decus & omnem suum splendorem. Quæ possit enim alia euenire horribilior clades, cum in rebus humanis nihil sit vel melius, vel præstantius, vel augustius, quàm hæc ipsa, Religionem dico, literas & Imperium? Et hoc tantum malũ, temporibus, vt fit, auctum est etiam, atque magis inualuit. Sed respexit nos tandem Deus, & in Germania rursus excitauit artes, optimarumque rerum scientiam, liberaliter admodum & abunde. Atque hæc tam insignis & læta vicissitudo incidit in tempus proaui tui, Cæsar, Friderici Imperatoris, ac post eius mortem felicissimos habuit progressus imperante auo tuo Maximiliano Cæsare: Quod ipsum, tanquam summum & incredibile beneficium, debemus amplecti; quoniam artes omnes Deus & hominibus largitur, & pro suo arbitrio distribuit. Ac inter cæteras quidem Austriacæ domus tuę laudes, illud etiam in primis numerabit posteritas nostra, quòd, quo tẽpore Cæsareus honos, in vestram familiam, alioqui clarissimã, velut illustris quidam sol, illatus est, eo ipso tempore tam pul-

puchra, tamque læta rerum est ilicò secuta commutatio: Quam alia deinde, multò maior & splendidior excepit Dei beneficentia, quæ tunc demum, posteaquam tu Germaniæ Principum voce nominatus es Cæsar, initium habuit, & hodierno die mirabilem in modum viget. Atqui, si quis est omnium hominum, cui rem tantam oportet esse curæ; tu certè hic eris, quem Deus Reip. Christianæ, veluti summum iuris præfectum, in hoc nostro orbe constituit. Et quemadmodum hoc ipsum negocium est facile primum inter omnia, quæ cadere possunt in hominum vitam atque cogitationem; ita quoq; summam postulat moderationem & prudentiam, ne quid in eo vel imperitè, vel inconsideratè, vel etiam iniquè suscipiatur. Iam verò, si cum emanaret primum causa ista, secuti fuissent homines illud Gamalielis consilium, in Pharisæorum senatu suadentis, ui nihil experiendum esse; futurum enim, ut si Deus approbaret, nemo posset resistere; sin minus, facili momēto & suâ sponte collaberetur, quod agebatur; sanè prudenter fecissent. Et qui simile consilium id temporis tibi, Cęsar, impertiuisset, immortalem ille & solidam fuisset meritus laudem: Quod hodie pulchrè iudicari potest, quando constat, causam

hanc præter omnium hominum expectationem, ingentes accepisse vires. Verum adeò crassa fuit per id tempus & densa rerum ignoratio, vt irradiantem lucem ab se vellent etiam arcere & amoliri homines; existimantes, vt est apud Platonē, *nullum esse melius, aut illustrius vitæ genus, quam illud, in quo tam longo tempore essent versati.* Potest igitur hac ratione probabiliter excusari, quòd initio restiterunt. Nunc autem, quando propter temporis interuallum, ignoratio non potest non esse coniuncta cum obstinatione, longe aliter statuendum est, atque consideranda sunt initia, incrementum & progressus. Ac principio quidem, tempore Leonis Pontificis, tanta fuit caligo & fœditas in Christianam inuecta doctrinam, vt etiam cœlū precio venderetur, tam non infeliciter, vt negociatores ipsi, bene distractis mercibus, non semel redirent in eadem loca, quæstus vberioris gratia. Porro, non est quòd existimemus leuē hunc esse atque vulgarē abusum, errore quodam & temporibus introductum; sed cogitandum est, grauiter ac seriò, diu & multum, quàm miserè tum fuerit obscurata pia doctrina, quàm deplorata fuerit rerum facies per hunc nostrum orbem; quando veteratores isti non verebantur

eius-

eiusmodi suas merces apud nos circumferre; quando non dubitabant pro concione recitare populo quiduis etiã, quantumuis ineptum, impium & absurdum; quando non modo vulgus hominum, sed Reges etiam ac Principes, in tam tetris & miseris opinionibus hærebant. Non hic tantum error in eo reprehendendus venit, sed malus quoddam latet haud dubiè mysterium, & inexhausta quædam fœdissimarum persuasionum colluuies in ista sentina reconditur. Habebant olim domini potestatem omnem in seruos, non secus atque in pecudes. Consulit autem Plato, ne vel acerbè vel iracundè nimium, aut crudeliter & durè habeantur. Quod vt facilius persuadeat, hanc addit insignem sententiã, esse optimæ & laudatissimæ naturæ signum, quando moderate quis agit & clementer in illos, in quos alioqui sæuire possit. Maximè seruilis & ignominiosa vita fuit, quam sub Pontificatu Romano, sub domina meretrice viximus. Ille verò non tractauit nos, vt herum liberalem & moderatum decet; verùm affecit nos omnis generis contumeliã, & onera nobis imposuit, qualiacunque voluit, non secus atque brutis animantibus. Nihil mouit eum nostra, tum inscitia, tum miseria; sed quò crassiorem

in nobis ignorationem deprehendit, eò maiorem sibi quæstum ausus est polliceri. Iam, quo tempore nundinationem illam, cuius antea meminimus, per hunc nostrũ orbem instituit, necesse est, ipsum aut idem putasse, quod miseris hominibus persuadebat, probam esse videlicet hanc mercem & minimè fucatam, aut non ignorasse, fraudem in ea maximam esse & ludificationem. Alterutrum vt eligat, oportet. Si serio rem egit & ex animo, fatendum erit, ipsum esse vere natiuum Antichristum, cuius authoritate & iussu, res tam tetra primum est excogitata. Sin autẽ ludum esse putauit ipse, quod est verisimilius, tyrannũm vt appellemus eum, oportet, omnium, qui iam inde fuerunt ab orbe condito, longè crudelissimum; qui nos miseros, in extremam seruitutem redactos, non solum non respexit humanè, neque ex illis, tam densis & horridis opinionum tenebris eripuit; verum etiam, vt magis affligeret, in rem nostram familiarem & arculas, velut in medullas & ossa, peruasit. Certò statuendum est igitur, fuisse Deum hoc vno scelere vehementer offensum & irritatum, neque permissurum, vt his Gigantibus id impunè licũerit. Nec enim vllis vnquam temporibus ferre potuit Idolorum

cultus,

cultus. Fœdiorem autem & immaniorem Idololatriam mens humana comprehendere non potest. Illam igitur vltus est tandem, quo primum tempore tibi, Carole, Cæsareus honos oblatus est, tunc demum ad vindictam sibi depopoſcit aduerſarium ſuum Deus; eumque ſua inuicta manu ſic conſtrinxit, vt elabi non poſſit. Gubernari autẽ à Deo negocium iſtud, multò clarius nunc videri poteſt, quàm anteà, propter ea, quæ nouimus in hanc cauſam incidiſſe. Maximâ contentione totiſque viribus, doctrinam hanc, Romanus Pontifex ab initio ſtatim oppugnabat, quia præuidebat luculentum damnum. Fulminabat igitur ſuo more, ſi quando aliàs, potentiſſime; deinde, quod proximum erat, fidem & auxilium tuum, Cæſar, implorans, hoc tandem obtinuit, vt in frequentiſſimo Germaniæ conuentu cauſam hanc totam & authorem eius, graui damnares edicto, poteſtate facta, vt cuique liberum eſſet, manus in eum iniicere, & in carcerem publicum pertrahere. Quid autem? num ratã Deus habuit hanc ſentẽtiam? Minime, ſed interuertit & aboleuit eam, ſic vt viribus omninò careret: Atque viceſimus tertius hic eſt annus, cũ promulgaretur. Non voluit in ea quidquam ex hominum iudiciis aut voluntate

perfici; cum tamen tota moles videretur pendere ab vno solum homine; minimè potẽte quidẽ illo, sed omnino tali, qui leuiter potuisset, vt existimabant omnes, vnâ cum scriptis deleri & opprimi. Spectaculum igitur exhibuit Deus illustre admodum, vt viderẽt omnes, humana consilia temere cõtra veritatem suscipi. Quid igitur actum est? Vix lata sententia, statim exorta sunt bella, quibus ita fuisti, Cæsar, impeditus, vt huic causæ temporis & ocii satis ad incrementum superesset. Quæ quidem bella gerebas contra potentissimum hostem, per annos nouem; quem si pacatum habuisses, facile poteras, & tuo, & Pontificis, quem tuebaris, desiderio, satisfacere. Nam meminisse potes, atque memoriâ repetere, si nullum interuenisset maius obstaculum, an non fueris ipsa re, quod verbis antea feceras, declaraturus; præsertim, cum id temporis per ætatem non posses rei magnitudinem peruidere totam, & ab eorum penderes consilio, qui doctrinam hanc oderant infestissimè. Certè plerique omnes in ea sunt sententia; te non fuisse defuturum expectationi plurimorum, & Põtificii omnes per Germaniam, quoties infortunia sua deplorant, disertè pronunciant, res non fuisse casuras in eum, quo nunc sunt, locum,

cum, si non maximis ipse negotiis & inextricabilibus fuisses implicatus. Constantem quoque te fuisse in hac voluntate, vel ex eo satis apparet, quòd annis quinque post illud tuum primum edictum, in ea pacificatione, quam cũ Galliarum rege capto constituisti, claris verbis hoc insertũ est, inter alia fœderis capita, *velle vos coniunctis viribus Lutheranam sectam euellere totam & extirpare.* Magna fuit hæc sanè conspiratio, neque mediocriter extimescenda multis. Quid autem est consecutum? Deus iterum obiecit clypeum, quem nulla cuspis transuerberare potuit. Nam illa tantopere captata beneuolentia, non potuit coalescere, sed paulò post dissiliit. Redintegratum est bellum, quo sic impediti fuistis ambo, vt decretum illud vestrum, magno plurimorum terrore propositum, & fœdere sancitum, vim omnem amitteret. Sed eo non contenti, triennio pòst, cum noua fuisset inita pactio, caput illud fœderis idem, repetitum fuit à vobis, & hoc insuper additum, impetrandam esse à Pontifice Romano, illam, quam ipsi vocãt, *Cruciatam*, & hac ratione colligendam vndecunque pecuniam, veluti neruos futuri belli, tam aduersum Lutheranos, quàm in Turcam Christiani nominis hostem. Compositis

igitur bellis, in Germaniá denuo venisti, dissidium hoc in Religione ortum, sedaturus. Cumque in illo Augustæ Vindelicorum Concilio, principes aliquot & ciuitates, qui interea, dum tu bellicis tumultibus obrutus, diu multumque & longe aberas, doctrinam hanc erant amplexi, religionis & fidei suæ rationem, scripto comprehensam, apud te, senatumq; principum & ordinum exposuissent; decretum quoddam tunc faciebas graue profecto & durum; In eoque fuit hoc insertum, *ut intra præfinitum tempus, & mensis ferè quinque statuerent illi, num vellent susceptam sententiam tueri, an potius eandem, quam tu, quam alii multi, Religionem sectari.* Quod quidem decretũ fuit haudubie Pontifici pergratum, à quo recens inauguratioñe Imperii susceperas: Quo tempore, verisimile est, illum tibi suã dignitatem magnificis verbis, & eximie commendasse, maximamq; in te spem repositam habuisse. Porro, si quid eo tempore, per vim & arma tentatum fuisset, difficilius id futurum erat, quàm aliquot annis antea, quum tota res, omnium iudicio, penderet ab vno solũ homine: Verumtamen, non paulò facilius tum futurum etiam erat, quàm fortassis hodie sit. Sed pro ingenii dexteritate, videbas ingen-

gens & luctuosum ciuile bellū excitatum iri; siquidem arma plus, quàm æquitas & ratio valerent, præsertim, quum negociū istud, non iam solum disceptaretur ab hominibus priuatis, verumetiam patronos haberet principes aliquot & ciuitates. Cumque in hac tam graui & seria deliberatione totus hæreres, ecce aliud quoddam interuenit obstaculum; tanti quidē momenti, vt circumspiciendum esset, quemadmodum ordines omnes cōciliarentur, & ne cui præberetur vlla offensionis causa. Corrogandum fuit magna celeritate, quidquid vspiam erat auxiliorū, vt irruenti totis viribus in Austriam Turcæ, iustus opponeretur exercitus. Quæ res occasionem dedit, vt decretum illud, cuius meminimus, alio leniori commutaretur, ad eum sane modum, qui causam ipsam deinde non mediocriter promouit. Et quia constantiam in nostris hominibus insignem hauddubie deprehenderas, visus es deinceps non paulo remissius agere, quam antea. Reuersus enim in Hispanias, duobus interiectis annis, Africanam illam suscipiebas nobilē expeditionem, eoque bello feliciter confecto, Neapolim, ac in Italiā inde citeriorē venisti. Quo tēpore, quum exultarent Pontificii, tuamque, Cæsar, victoriam, suam esse putarent, ipsorum aduersarii princi-

pes ac ordines Imperii, quos eiusmodi plenæ minarum iactationes latere non poterant, missis ad te in Italiam literis, exponebant, cuiusmodi spargerentur rumores, & quàm non obscurè quidam præ se ferrent, pactum illud Norenbergicum, & huic annexum edictum tuum Ratisbonense, non seruatum iri. Quibus ipsorum literis, abs te leniter responsum fuit; *velle te, maximéque cupere, dissidium Religionis, ortum in Germania, componere, nō vi nec armis, verum æquitate, ratione ac beneuolentia, vt hoc certo statuerent, nec aliud sibi paterentur persuaderi.* Et ita quidem respondebas, cum esses in procinctu, inque Massiliensem prouinciam exexcitum ipse duceres, aduersus Galliæ Regem. Cui cum esses denuo pòst reconciliatus, atque Pontificii nouam hoc ipso crederent sibi oblatam esse rei bene gerendæ occasionem, ac multa sinistre molirentur; eaque deinde præter omnium exspectationē detecta, magnas viderentur excitatura seditiones, tu missis ab Hispania legatis, & datis arbitris, non recusabas, quominus de Religionis doctrina, viri docti, pacis & quietis publicæ studiosi, comiter & amicè aliquando disceptarent, vt ab ipsis patefacta via, & ostensa concordiæ ratio, iussu & authoritate tua

con-

confirmaretur. Aliquot deinde pôst mensibus, per Galliam facto itinere, in Belgicam tuam reuertisti: cumq; sub tuum aduentũ, aliquot quietis impatientes homines, belli ciuilis per Germaniã fundamenta iecissent, ac illam tuam cum Galliarum rege, talem, tamque arctam consociationem, sibi quoque futuram vtilem arbitrarentur, iamque propemodum insultarent ferociter suis aduersariis; tu fidei promissique memor, & fortasse respiciẽs, quantopere iam esset amplificata causa, conuentum indixisti publicum: In quo, licèt ad vim spectarent illi ipsi, qui te Galliæ regi nuper coniunctum, nihil non posse perficere putabant, tu tamen singulari vsus humanitate prudentiáque, rem permittebas in alio Comitio disceptandam inter vtriusque partis homines doctos: Qui paucorum dierum collocutionibus habitis, tamquam præludiis quibusdam & velitationibus, Ratisbonam abs te sunt euocati. Quô cum & alii principes magno numero venissent, tu veram atque legitimam rationem ingressus, aliud instituebas amplius colloquium, in quo quid actum sit, & quemadmodum, nihil attinet repetere. Quæ cum ita sint, quid aliud iudicari debet, quàm repressisse Deum, & cohibuisse cõ-

filia tua;sed & ita gubernasse deinceps, vt integrum tibi non fuerit, armis & potentiâ causam hanc obruere? Si hoc non est illustre quoddam, à Deo præfixum nobis, in quod intueamur, miraculũ, quid tum erit? Cogitare nunc, Cæsar, debes, quàm fuerit periculi plenum eorum consilium, qui tibi fuerunt authores, vt illa de quibus diximus, decreta proponeres, qui tam ardenter sollicitarunt, vt armis rem aggredereris. Volebant & initio, & multis post annis, totam hanc doctrinã, funditus deleri, atque huc omnem ingenii vim conuertebant. Et nunc in postrema disceptatione, conuênit de certis quibusdam doctrinę capitibus, quæ superioribus annis, authoritate quidem tua, sed ipsorum hortatu & consilio damnata fuerunt. Nunc ita iudicatum est à plerisque omnibus minimè obscurè, doctrinam hanc, magna ex parte, non modo tolerabilem esse, verumetiam vtilem, salutarem & necessariam; propter quam tamen doctrinam, à viginti annis, & eo amplius, complures fortunarum omnium iacturam, & vitæ periculum subire coacti sunt. Negari enim non potest, ob solum illud doctrinæ caput, quod est de iustificatione, latissimè patens, miserabiliter esse quàm plurimos vêxatos & afflictos. Hanc enim

enim Euangelii partem, vt præcipuam, ferre non possunt, sed crudelissimè persequuntur & oppugnant, eò, quod omnis ipsorum quæstus, gloria, splendor & luxus consistit in illa tenebricosa, & impia persuasione, quâ locum hunc de iustificatione totũ obruerunt & contaminarunt. Quid nunc adferant, aut quomodo hanc suam, plusquam Giganteam audaciam excusent, quòd huius doctrinæ odio, tam multos homines in extremas coniecerunt calamitates? Resilire non possunt: pręcipuum nostrę religionis caput, quod est, vt diximus, de iustificatione, sic est illustratum, vt inficiationi non sit vllus locus. Patefactus est atque ob oculos positus, errorum Labyrinthus, quibus erant intricatę omnium hominũ mentes. Concedi possit hoc eis fortasse, quòd initio nõ tam ingenii prauitate & malitia, quàm ignoratione quadã, ex lõginquitate temporis & consuetudine collecta, peccarint. Esto, largiamur hoc eis. Quid autem rei est, aut quomodo veniam mereantur, qui etiã hodierno die post tam longum tempus in hac clarissima veritatis luce, tam obstinatè resistunt? Excusari profecto non potest vlla ratione hæc pertinacia. Nec enim vocari iam potest simplex ista ignoratio, quæ veniam impetrat;

ſed duplex illa, quá Plato deſcribit, quum quis inductus faſtu quodam & ſuperbia, ſibi ſumit alicuius rei peritiam, aut aliquid tuetur, quod vel neſcit, vel recte defendi non poteſt. Et hic quidem affectus, quum incidit in hominem alioqui potentem & locupletem, magnas concitare ſolet turbas, vt inquit ille, ſicut & hoc noſtro tempore coram videmus, & experimur. Ac profecto, ſi nullum haberes aliud, Cæſar, indicium, facile tamen videas ex eis, quæ ſunt acta Ratisbonæ, præfractũ eos & amarulentum animum ad huius cauſæ tractationẽ ſemper adferre. Complures nunc annos litigatum eſt, multa fuerunt ordinum Imperii Comitia, non ſemel in maximo fuit diſcrimine tota Germania propter hoc negocium; nec vnquam eò res deduci potuit, obſiſtentibus aduerſariis, vt familiaris & amica inſtitueretur collocutio: Quæ poſteaquam nunc tandem à te permiſſa fuit, in eáque de non paucis controuerſiis, quæ turbas illas omnes excitauerant antea, conuenit, tergiuerſantur & pedem referunt; adeóque veritatem expoſitam omnium oculis excludunt, & cauſæ cognitionem ad Conciliũ timide reiiciunt. Conati ſunt ante hac perſuadere hominibus, non eſſe diſputandum, & credebantur adeò eiſſe

referre

referti telis argumentorum, vt aduersarii vix momẽtum vnum possent in acie consistere, vel pedem conferre. Quis verò putasset rem eò deductam iri, vt omnem actionem in Concilii tempus relegarent, hoc est, vt legitimæ cognitioni se subducerent, nec auderent eo minus cum hoste congredi, suáque defendere solidis ac veris argumentis? Promiserant sibi & spé certam conceperant, futurum, vt armatus legem ferres, Carole Cæsar, prorsus ex ipsorum sententia & voto; quâ quidem spe cum se nunc decidisse vident, anguntur animis, & condolescunt supra quàm credi possit, neque causam esse putant vllam, cur te magnopere complecti debeant. Meminisse potes, quam atrociter & multipliciter, apud te, suos aduersarios non semel detulerint. Iam verò non potes ignorare quàm id fecerint, non odiose tantum & acerbè, verumetiam falsò. Quoniam igitur ex his quæ recitauimus, manifestum est, hanc causam, nullis humanis aut viribus, aut arte, sed solius Dei mirifico & inenarrabili consilio gubernari: deinde quoniam omnes omnium hominum rationes contrà susceptæ & initæ, mirabiliter dissipatæ sunt, vt constat, æquum est, vt tu Cęsar, qui primus es omnium Regum, grauiter & serio tecum

ista cogites. Nam si spectemus humana, permultum sanè in te vno positum est. Reges aliquot, item principes non pauci & ordines in te solum respiciunt & quorundã res ita se habent, vt ex te toti pendeant. Contulit in te vnum Deus complures & florentissimas prouincias, ac te nobis Cæsarem dedit longe potentissimum, qualem à multis iam sæculis Germania nullum habuit. His tam multis & egregiis populis à Deo præfectus es, non solum vt ciuilem iustitiam administres, eosque ab hostium impetu defendas; verumetiam vt prouideas & operam des, quò pie viuant; nec vlla falsa doctrina ducantur in errorem. Per Hispanias, auitam possessionem & regnum tuum, viget supra modum, ea quæ dicitur *Inquisitio*, & ita quidem viget, vt & nihil cuiquam effari liceat, & in testimoniis cognoscendis magna sit iniquitas. Quod eò periculosius est atque indignius, quod huius inquisitionis præfecti, sunt & indocti & auari, & ex eo solum aucupio viuunt. Hic certè authoritate tua vehementer opus est. Cũ enim longo rerum vsu peritior factus, multa, quæ cognosci debent, ignorare, Cæsar, non possis, & rectius intelligas, vt est credibile; non debes profecto hoc tantum donum negligere, sed pro insita huma-

humanitate tua, liberaliter illud ipſum impartiri tuo populo, & ſic apud te certò ſtatuere, quòd ſi Germaniæ ſit vtilis & ſalutaris hæc doctrina, non poſſe illam non eſſe commodam & neceſſariam quoque non tuis modo ditionibus, verumetiam toti terrarum orbi. Qua de cauſa Hiſpaniarum rex Ferdinandus, auus tuus maternus, inquiſitionem illam inſtituerit, notum eſt. ea nunc ſublata cauſa, debet etiam aboleri prorſus inquiſitio. Rectè quidem & legitimè fuit vſurpata, in Chriſtianæ profeſſionis homines, Iudaiſmum ſequentes, verum præter cauſam & rationem exercetur in eos, qui cupiunt agnoſcere Chriſtum, & falſam doctrinam omnem ſtudent euitare. Quamobrem, ſi regni tui proceres, ac ordines eò permouere poſſes, vt emendaretur illa, permultum in eo ſanè feceris, pro nominis Chriſti gloria, & plurimorum ſalute. Nam ſi quod eſt in ea vitioſum, nõ tollatur; aſperitatem in ſe nimis profectò magnam continet, ac omninò talem, cuius exemplum in nullis extat rerum monumentis. Eadem eſt planè ratio in tua tota Belgica, quibus in locis multa ſubinde fiũt decreta, quibus coercentur homines, ne doctrinã hanc recipiant. Et quo ferè tẽporẽ in Germaniam inde proficiſceris, mõ-

tuum dissidiorumque componendorum causa, diligenter & serio mandare soles per tuas ditiones omnes, vt in eos, qui doctrinam istam vllo modo sint amplexi, grauiter animaduertatur. Hoc si facis eo consilio, Cæsar, vt interea, dum in Comitio res agitur, nihil illi mutent aut innouent, iam certè causam habes, vt illud tuum perpetuum, & quod singulis annis aliquoties repetitur apud tuos, Edictum, si non aboleas totum, saltem lenias & mitiges, vt ne sic accipiatur; quasi nihil omninò boni sit in illis ipsis libris, quorum nomina tuum illud decretum complectitur & damnat. Nimis enim durum fuerit, si non accedat lenior interpretatio; neque potuisset initio, cum abhorreret adhuc totus orbis, grauius quidquam à te proponi. Debes autem eo magis vel abolere illud, totum, vel moderari prudenter, quòd in illis Ratisbonæ Comitiis ita sancitum fuit, *vt magistratus in sua quisque ditione emendarent, quæ sine vitio dissimulari non possunt.* Rectè quidem decretum est illud, sed ô vtinam rectè accipiatur ab omnibus. Parum enim est emendare crassos abusus illos & notos omnibus; item cauere, ne quis plura teneat sacerdotia, & vt suæ quisque præsideat Ecclesię. Nisi enim fundamentum illud verum iacia-

faciatur, ipsa doctrina, corruet quicquid inædificabitur. Nam simulatque vera doctrina contaminata fuit obrutaque falsis opinionibus, ilicò magnis viribus & impetu, velut inundarunt isti, quos conspicimus, errores atque morbi. Ait Plato, sæpè ita fieri, vt qui per intemperantiam & gulam incidunt in aduersam valetudinem, nolint frugalius viuere: sed consuetum vitę genus retineant, & interim sarciant quomodocunque morbos, & eo ipso tamē nihil efficiant aliud, quàm quòd malum exasperant & augent. Ac si quis hortetur eos ad vitam magis sobriam, ad corporis exercitium, ad vitandum ocium & venerem, alioqui medicinam omnem frustra fieri, hunc, ait, ferre non possunt, & indignantur acerbè. Similem, inquit, esse statum Reipublicæ malè constitutæ, in qua ciuibus mādatur, magna proposita pœna, vt præsentem Reipub. formam audeant, nec immutare quidquam in ea studeant, aut emendare. In eiusmodi ciuitate semper aliquid occurrit, quod publicè corrigendum sit & sarciendum: sed huius emendationis nullum ait futurum finem aut modum prius, quam præcipua illa capita, quæ commemorantur ibi, sint populo recepta, & in vsum admissa. Quod nisi fiat, simile quiddam dicit eue-

nire magistratui harum ciuitatum; quale fertur de Hercule, qui cum vnum aliquod caput amputasset Hydræ serpenti, subinde cogebatur eundem repetere laborem, idemque subire periculum nouis perpetuò succrescētibus in illa belua monstris. Similis est planè ratio earum, quas hactenus instituisse videmur, reformationum. Sin autem ideo talibus Edictis populum tuum, Cæsar, coerces, quòd existimes doctrinam hanc prębere turbis atque seditionibus occasionem, ideoque minim debere concedi, deplorandum id cert foret, atque optandum in primis, alite te sentire. Porro, illi, qui conantur aue tere Principes ab ista causa, potissimu hoc vrgent & inculcant, quasi iis locis, v bi doctrina ista locū habet, oriatur popu li contra magistratus alienatio, quasi la ctuosæ, & tristes ibi fiant rerum immuta tiones. Vehemens quidem est hoc argu mentum, & ad absterrendū vim magna habet; sed ii, quibus illud est frequens & vsitatū in sermone, rationē eius aliqua do sunt reddituri coram illo supremo tri bunali, quod nullam admittit prouoca tionem. Nec enim ipsi nesciunt, falsum esse, quod affirmant: verum, quia soli & veris destituti sunt præsidiis, confug unt ad ista nugatoria. Quid autem est fa

cilius

cilius, quàm eos conuincere falsi? Scriptura clarè testatur à Deo constitutos esse magistratus, & datum eis esse ius gladii diuinitus, quinetiā iubet nos parêre minus commodo magistratui; qua in re iussui & mandato Dei satisfieri dicit. Hîc si forte dicant, rectè quidem præcipere S. literas; verum eos, qui populo præsunt, negligere suum officium, neq; dignitatem magistratuum satis commendare, iam incumbet eis probandi necessitas, vt demōstrent, quibus in populis existant propter hanc doctrinam seditiones. Hærebunt istic hauddubie, & probationibus destituentur; Vtque largiamur hoc eis, alicubi nouos oriri motus & turbas, ideóne sequitur ex eo, debere totum hoc imputari doctrinæ? Sed falsi præterea conuinci possunt argumēto penè domestico, familiari & quotidiano. Videmus, vt multi principes & ordines accedāt, alii post alios, ad huius causæ defensionē. Si vel seditionē populi metuerent, aut luctuosum aliquod exemplū eius rei conspexissent in [illegible]cinis, an est credibile, tantā fuisse futurā [illegible]cessionē? Certum enim hoc est, magi[illegible]atus omnes nihil minus posse ferre, [illegible]àm rebellionem. Cum igitur vsitatum [illegible] [illegible]tum argumentū, insidiose confla[illegible] [illegible] calumniis, prouidere debent

principes, ac cauere sibi, ne decipiantur ab eiusmodi susurronibus. Nam ipsimet adeò, ipsi, inquam, sunt authores omnis, quæ possit inter populũ & magistratum oriri, alienationis, vt palàm est ex eo, quod in Austria nuper contigit. Qua quidem in regione valde sæuitum est hactenus in homines Euangelii cupidos, authoribus nimirum illis, qui veritatẽ ferre non possunt. Et hac tandem asperitate commoti proceres nobiliũ & ciuitatum, supplices obtestati sunt principem suum, fratrem tuum, Cæsar, vt à suppliciis abstineretur; & Euangelii prædicatio locum in Ecclesiis obtineret. Qui summis & piis precibus hoc obtestantur, sunt neq; numero pauci, nec conditione tenues, vt contemni possint, verum tales, qui modis omnibus cupiunt gratificari & obtemperare suo, quem diuinitus acceperunt, principi. Si verò non impetrent aliquando, quod tanto studio petunt & optant, eaque tandem occasione fortasse motus & turbæ nascantur, quibus imputandum sit illud potius, quàm iis, qui principem hortantur, ne quid de seueritate remittat, & vt constanter pergat? Hi tamen ipsi consultores pessimi; cedo, quinam sunt? profectò pauci quidam, & omninò tales, vt nemini mirum videri possit, eis doctri-
nam

nam hanc ingratam & iniucundam esse. Itaque prudēter & rectè fecerunt ii, quos diximus, proceres, quod regem suum interpellarūt, & ad moderationem hortati sunt, ne quod grauius inde malum exoriatur. Clarum igitur est ac indubitatum, doctrinam hanc non modo non parere seditionem vllam, verumetiam illustrare maximè dignitatem Magistratuum, & incitare populum, vt iis ex animo pareant. Si ergo propter alteram harū causarum, aut propter vtramque simul, decretum illud, cuius meminimus, fecisti: iam certe rationem vides, cur aliter statui debeat, vt ne arbitrentur homines, non te fuisse per Imperium rationes illas initurum componendi dissidii, si, quemadmodum tuis populis imperas, ita quoque Germaniæ posses imperare. Voluntatem atque studium tuum, in comitio Ratisbonæ, multum prædicant omnes concordiæ studiosi; tibique maximam eo nomine gratiam habent: Verum, si per tuas ditiones illa seueritas Edictorum perpetuò vigeat, cogitare, Cęsar, potes, quæ sint hominum futura iudicia. Cum autem apud tuos piam emendationem Ecclesiarum institues, tunc intelligent omnes, rem serio tandem agi, posteaquam iis locis, vbi solus imperas, & gubernas omnia, statuis

exemplum, quod imitentur alii; tunc aperte videbunt, eandem te rationem cupere per totam Germaniam retinere, nisi quidam obstarēt, quorum affectibus fortasse non possis omnino repugnare. Cor hominis intuetur Deus, nec eum potest quidquam latere: Si quid simulatione, fauore, gratiâ, vel spe commodi fiat, non etiam ex animo, detestatur illud, nec impunitum finit; cuius rei multū habemus illustre nostris temporibus exemplum. Quod igitur in Austria vides euenisse, debes putare ad tuas quoque ditiones omnes hoc ipsum pertinere. Cupiunt enim homines recte institui, sed & Deus hoc requirit & poscit officium à magistratu. Si nimium seuere & aspere cum ipsis agatur, si quis animis dominari velit, quid aliud tandem ex eo possit oriri, quàm mœror & offensio? Non ignorant, alieniorem te semper ab hac causa fuisse; deinde autem vident, temporibus adductum te, permisisse legitimam disceptationem, & quæ fuerunt ibi conciliata doctrinæ capita, non improbasse. Contrà vident, quibus impedimentis, ac veluti septis edictorum coherceantur, & quantum ipsis, cum fortunarum, tum vitæ periculum impendeat, si profiteantur illa ipsa, de quibus in postrema collocutione

tu-

tuo iussu instituta, conuenit. Nonne verò credibile est, hanc seueritatem excitare magnos gemitus in animis piorum? Pertinet igitur hoc Austriacum exemplum ad te quoque, Cæsar, & ad tuas prouincias omnes, pertinet ad omnes æque reges. Debent enim principes, tanquam fidi pastores, populi salutem per omnia spectare, nec habere quidquam in rebus humanis antiquius. In causis etiam grauibus & communibus, populi iudicium & voluntatem debent non aspernari: Sed & officiose faciunt ordines cuiusque regni, quando suam sententiã, in rebus ad communem salutem pertinẽtibus, bonâ fide, suis principibus aperiunt. Cogitandum est, omnia regna pendere ab vno Deo, qui solus ea distribuit & transfert pro suo arbitratu; qui multis aliquando regibus sceptrum ademit, eò, quòd verbum ipsius negligerent, quodque falsam doctrinam & idolorum cultus non abrogarent. Hic oculos & mentẽ attollant principes, ac videant, quomodo se possint approbare Deo. Patefacta nunc est veritas, & sunt depulsæ tenebræ, nullus est deinceps excusationi Locus. Sed aduersarii, veritatis confessionẽ, ipsis, licèt inuitissimis, extortam, reiecerũt in tempus Concilii, sicut antea diximus; quâ solâ re satis

demonstrant, se nihil reformidare magis & expauescere, quàm lucem atque solis radios. Causæ cognitionem ei deferunt, cuius & mores, & vita, & doctrina, non capiunt vllam emendationem. Concilium illud nationis nostræ admittere potius, & saltem verbis polliceri maluerunt, quàm ea, de quibus in illa disceptatione conuenerat, tum approbare. Tergiuersantur, resiliunt & quærunt omnis generis diuerticula, ne constringi possint, & tamen vident interim ob oculos, deficere multos ab ipsis quotidie; vident, modò principem, modò ciuitatem, nunc regnum aliquod in aduersariorum castra transire. Belli tempore de Concilio loquuntur, & ferè fit, vt posteaquam vno aliquo bello liberatus es, incidas in aliud; quod inde ab imperii tui primordio, sic propemodum euenisse videmus. Hoc simplices isti veteratores non ignorant. Itaque differunt actionem, & putant tempus ipsum adferre posse remedium aliquod, ipsis oportunum. interea sunt extra telorum iactus, & helluantur in pauperum ac miserorũ facultatibus. Ea quæ diximus omnia, huc spectant, Cæsar, vt cogites, quem te principem in terris Deus esse voluit, quid à te requirat, quid muneris iniunxit, hoc videlicet, vt nomen
ipsius

ipsius veræ doctrinæ cõfessione celebres, ac populum tibi commissum recte præcipias erudiri, & ita existimes, nullum te posse præbere Deo magis gratum sacrificium: Qui te vicissim hauddubie respiciet, vires etiã & animum & prudentiã suppeditabit, vt quæ tibi dedit amplissima regna, feliciter ad ipsius nominis gloriam gubernes. Quæ nunc sequitur, altera pars orationis meæ, cohæret omninò cũ præcedenti argumento, neque prætermitti potest; quam vt patienter admittas, plurimum obtestor. Nam etsi paulo prolixior esse videtur, dabo tamen operam, vt extra propositum nihil adferam. Præter multas & florentissimas ditiones, ingenio te quoque Deus ornauit excellenti, Cæsar, sic vt inter heroas illos & priscos imperatores, meritò debeas numerari. Quò magis mirum videri potest, cur à tam multis nunc annis, nihil amplius in hac causa perfeceris, præsertim, cum fieri non possit, quin longo rerum vsu multa didiceris. Voluntatem quidem & consilia nostra Deus in sua manu possidet: verum, si iudicium spectemus rationis & ciuiliter loquamur, apparet, idcirco te remissius agere, quòd Pontifici Romano sis obligatus iureiurando, & quod nihil ferè commouere possis aut immutare, quin

illum offendas. Quod si ita est, optandum sit in primis, vt ex ea te seruitute rursus in libertatem assereres. Callidũ fuisse oportet, ac mirabiliter prouidum Sathanam, qui rem eò deduxit. Inuestigandum est igitur, quæ sit huius iurisiurãdi ratio, quomodo natum sit & vsurpatum, ex eo postea liquidum fiet, quã vim habeat, & quomodo constringat. Sed interea dum hoc agitur, deponenda est ea, quæ apud nos hactenus regnauit, persuasio, sanctissimum scilicet illum esse patrem, & quid non? Hęc, inquam, præiudicia & priuilegia, & fastuosi tituli sunt aliquousque relegandi, & inspiciendum, non qui sit hodierno die, sed quis olim fuerit, & quis esse debeat. Optandum esset ante omnia, quæstionem hanc nõ extare, nec in controuersiam venire. Sed idem prorsus accidit nobis, quod Plato sibi dicit euenire, multisque aliis, quum est demonstrandum, esse Deos, qui curam habent rerum humanarum, qui præmia digna reddunt piis, & sceleratos etiam à morte puniunt. Nisi complures, inquit, docerent, nullos esse Deos, facile disputationem hanc vitaremus. Nunc verò, quando non verentur opinionem hanc profiteri palàm, & ipsa quoque vita moribusque testari, non possum, quæ mea sit sententia, dissimulare:

re:alioqui,si de Deo pie sentirent omnes, vt decet, non veniret in mentem vlli, disceptare de re,quam nemo neget. Similis plane ratio est nostrorum temporum. Si non conspurcassent omnia Pontifices, nisi crudeliter & auarè egissent,& si mandatum ipsis à Deo munus diligenter obiuissent,nihil opus esset hodie,litigare super hoc argumento,& ne cogitassent quidẽ homines aliquid huiusce rei.Sed quoniam ipsi materiā, ac veluti segetem perpetuæ litis inuexerunt, eamq; vehementer hodie persequuntur, opus est,vt lumẽ aliquod inferatur, quo propius videri causa possit & diiudicari. Et principio quidem certum est, eum fuisse duntaxat Ecclesiæ Rom.Episcopum:Cur enim alius esse debeat,aut maior, quàm illi, qui per cæteras ditiones,Asiam,Syriam,&Ægyptum, Ecclesiis pręfuerunt? Adeò vero nullam tunc temporis habuit potestatem, vt etiam in latebras abdere se non rarò cogeretur, persequẽtibus Euangelii professionẽ Imperatoribus, ad trecentos circiter annos, quo tẽpore Constantinus Cęsar, Christi religionẽ amplexus fuit. Et hic sanè dubium non est,quin magna charitate beneuolentiáque sit prosecutus ministros & doctores verbi; sed tantam eius liberalitatem fuisse, vel prodigalita-

tem potius, totam vt illis, quæ spectat occidentem solem, Imperii Rom. partem, vnà cum sceptro, & Imperatorū sede vetusta, vrbe Roma, dederit; hoc sanè fidem omnem excedit. Et quanquam tu, Cęsar, Ecclesiarum dignitatem integram esse cupis, non temere tamen ita profundas Imperii possessiones, & vt id facias inuitis ordinibus, irrita sit futura donatio, vel vt authoritate priuatâ facias, liberum sit nihilominus futurum successori tuo cuiuis, reuocare donationem & plagam illam, in Imperii corpus inflictam, resarcire atque curare. Constantinum autem fuisse tam immense prodigum & immoderatè, nulla testatur historia, solum hoc extat, ædificasse templa, multasque domos, pecuniam quoque contulisse non mediocrem in pauperum vsus, & prouentus annuos ministris Ecclesiarū constituisse. Verum homines, & auari & ambitiosi, & rerum successibus elati, finxerunt ipsi quod de donatione iactant, & suis constitutionibus inseruerunt, non sine crimine falsi, dum illud, quod ab ipsis magna temeritate confictum est, obtrudunt orbi, velut sacrosanctum & authenticum. Sed vtcunque sit, à Constantini temporibus extu lerunt animos, neque pares voluerunt esse reliquis Episcopis: Et quia propensa

erg

erga se videbant Cæsarum voluntatem, putabant occasionem hanc minimè prætermittendam; & auferendum ab imperatoribus, quantum fieri posset; interea dum illi nouam religionem & admitarentur & vehementer amarent. Scopus, quo sua tela dirigebant, hic erat; vt Cæsarum voluntate liceret ipsis authoritatem vsurpare in reliquarum prouinciarum Episcopos. Durauit hæc ambitio per annos ferè trecentos; quo primum tempore; quod volebāt, impetrarunt ab Imperatore Phoca: Sed multis annis antea, quàm hoc impetrassent, amiserāt Romani, quidquid versus occidentem solem possederant, & occuparant illa nationes Barbarę: sed & Italia diuturnis admodum grauibusque bellis affligebatur. Sic adeò Cæsares omne studium ad Orientales oras conuerterunt, quibus in locis cum hærerent, natum est tandem inter eos & Romanum Episcopum, non leue dissidium, variis de causis: Quod cum esset pertinacius, & indies magis atque magis augesceret, Romani Pontifices inibant rationes cum Galliæ Regibus, non admodum longinquis, quorum auxiliis non semel restituti fuerant & seruati, vt ad Cæsareum honorem atque sceptrum adiicerent animum; Idque fecerunt non alio consilio,

quàm vt ægrè facerent prisco Romano Cæsari, cuius à maioribus tamen ornati fuerant, & in illud fastigium euecti: deinde, vt perpetuum haberent defensorem aduersus ingruentem vim hostium. Hac tantum ratione, Carolus, Gallorum Rex, factus est Imperator Occidentis. Hactenus autem nullum extitisse iusiurandum, dubitari non potest. Cum enim vigerent per Italiam, & inprimis Romæ, persecutiones, cum sollicitarent illi ambitiose, vt haberentur supra communem aliorum Episcoporum sortem; cum deinde Carolus Magnus ipsos beneficiis deuinciret, facile cogitari potest, quàm nihil eis detulerint Cæsares præcipui honoris: Ab orientis autem illo prisco Cæsare, nõ erat, quòd vllum, non honorem modo, sed ne signum quidem amoris exspectarent. Certum est igitur, non solum non extitisse tunc vllum iusiurandum, sed doceri quoque potest historiarum testimoniis, ipsorum dignitatem omnem dependisse tum ex authoritate Cæsarum, ita quidem, vt ad confirmationem Pontificatus ipsorum, necessarius esset Cæsarum assensus, eademque ratio fuit obseruata Caroli Magni temporibus. Creuit tamen ad hæc ferè tempora fastus illorum & dominatus, multum eos amplificante Carolo:

lo:

lo: Post cuius mortem, aiunt Ludouicum Cæsarem eius nominis primum, renunciasse iuri confirmationis, atque ita in suis, quas finxerunt ipsi, cõstitutionibus affirmant: adeoq; dicunt, Ludouico secundo Cæsare, non exspectasse Pontificem, donec assentiretur ille. Multis deinde post annis, Ottoni primo redditum fuisse ius confirmationis, in suis monumentis ipsimet scriptũ reliquerunt. Sed postquã Imperii dignitas in Germaniam migrauit, & Principes Electores ibi constituti fuerunt, intercidit paulatim ius illud omne, & Pontifices Rom. mirificè locupletati, cœperunt pedetentim attollere cristas, & postremò, nõ cõtenti hac libertate, rationes inibant subiugandi Cæsaris; neq; veriti sunt tandẽ postulare iusiurandũ ab eo quale solent clientes præstare suis patronis. Hoc inde profectũ est, quoniã inauguratione factâ, consecrabant Cæsares: Qui magnis animis initio resistebãt huic illorum importunitati & audaciæ. Nam & hodie nemo est, qui nõ obstupesceret ad rem adeò nouam, cogi scilicet fidẽ & obsequiũ illi præstare, qui tuus antea fuisset cliens, cuius dependisset omnis, non ita pridem, à tua voluntate & assensu authoritas. Quid enim istud est rei nouæ, mi Romane Pontif. aut quid sibi vult hic tam

improbus conatus? Quòd si vestra operâ contulit aliquid, vt ius constituendi Cæsaris, ad nostram gentem perueniret: certè & nostri vicissim maiores, his tantis possessionibus vos locupletarunt; imò nos atque maiores nostri maxima sępè pericula suscepimus, vt vestra vobis dignitas constaret. Si tam essetis tenues, quàm aliquando fuistis, nullum esset inter nos ortum hauddubie dissidium. An verò, quia nostri proaui vos amplificarunt ad hunc modum, idcirco nos plectimur, & vestro ordini sumus inuisi? Num similem gratiam nobis reponitis, qualem retulistis olim priscis Imperatoribus, qui vos Ecclesiarum principes fecerunt, quibus tamen adeo nullum exhibuistis gratitudinis argumentum, vt etiam acerbissimè sitis eos persecuti? Ciuilis Imperii potestas nihil quidquam ad vos pertinet. Si vos nihilominus pergitis, & hanc quoque vobis administrationem sumitis, quid aliud iudicabunt homines, quàm affectare vos vtrumq; simul, vt & sitis Imperatores atq; Pontifices? Repugnat ratio; reclamant res ante gestæ; longe aliud habent maiorum vestrorum decreta, quę disertè cauent, ne vos rebus vllis aliis, præterquam Ecclesiasticis, immisceatis. Cur autem iureiurando nos vultis astringere? Quid si obtem-

obtemperemus, & faciamus, quod nullo tamē iure petitis, num idcirco, veluti ser-uitute quadam depressos; retinere nos cogitatis? Vt maximè fidem vobis & obsequia polliceamur, nihil tamē, quod vel minus honestum, vel illicitum, vel etiam nobis indignū sit, committemus. Hoc igitur certò statuite, nullam nos subituros seruitutem, sed eum esse defensuros locum; qui nobis veluti per manus est traditus à maioribus nostris, neque patiemur quidquam libertatis nostræ nobis eripi. Cum ad eum modum crescerent vtrinque contentiones, Pontifex non modo non vrgebat institutum suum, sed quidquid omnino ad contumeliam & iniuriam Cæsarum spectabat, in eo nihil prætermittebat. Nam & Henricus quartus, & quintus, & Fridericus primus, & eius è filio nepos, Fridericus secundus, & huius pater, Philippus, & Albertus, & Henricus septimus, & Ludouicus Bauarus, Cęsares omnes, non obscurè sunt experti, quàm sit effrenis, & indomita, & ingrata belua, mendicus aliquis locupletatus; Experti sunt, quàm virulentam viperam maiores ipsorum educassent, & tantiam in sinu fouissent, dum Episcopo Romano paulatim largirentur omnia, summque studium omne conferrent ad am-

plificandum illum, & ornandum. Germanos verò Cæsares perpetuo repugnasse, neq; voluisse illud iurisiurandi vinculum subire, tanquam rem nouam, absurdam & inauditam, vel ex eo satis constat, quod Henricus septimus ante annos ducentos, acres habuit ob hanc causam aduersus Pontificem, contentiones. Etenim si superiorum temporum Imperatores, illum, vt dominum, agnouissent, & fidem ei præstitissent; dubitari non debet, quin & isti posteriores libenter fuissent imitati maiorum morem atque vestigia; præsertim cum in constituendo iure & priuilegio, Roman. Cæsarem eligendi, Pontifex aliquam operam Germaniæ præbuisset antea. Quò vehementius autem resistebant Cæsares, eò duriores leges ferebant Pontifices, ac eô tandem vesanię deuenerunt, vt ambitione, superbiâ & auaritiâ velut excœcati, non sint veriti, sacram quoque scripturam suis immoderatissimis affectibus accommodare. Tunc illud celebre decretum exiit, & literarum monumentis continetur, quod est de duobus magnis luminibus huius orbis, Lunâ & Sole, quando Soli se comparat Pontifex, Lunæ verò Cæsarem. Tunc inuentum est & illud in sacris literis, veluti reconditus quidam, & superiori ætati non

cogni-

cognitus thesaurus, largitum esse Deum, Pontifici, tàm prophanam, quàm Ecclesiasticam potestatem, vbi loquitur ad Petrum de duobus gladiis. Tunc & illud sancitum fuit atq; memoriæ proditum, *Pontificem esse non Imperii tantum, sed & totius orbis dominum, & Reges omnes debere ipsum, veluti supremum in terris magistratum, agnoscere.* Testimonium adferebatur è Psalmis, vbi Propheta regius ait, *Domini esse totum terrarum orbem*; quo quidem ex loco dicunt talem fieri syllogismum: *Si Domini est terra, ergo etiam est eius, qui vicem gerit Domini.* Ita creuit ipsorum audacia, mirandum in modum. Liquet igitur ex his, quę recitata sunt, iusiurandum illud solenne, quod nunc in consuetudinem necessariam, ac propè sacrosanctam abiit, stabilitum esse primum, ab Henrici Cæsaris temporibus, qui magna contentione repugnabat, neque frenũ istud pati voluit sibi iniici. Nũ verò maius aut illustrius requirimus testimonium, quàm illud, quod post Henrici Cæsaris mortem accidit? Erat infestissimus Ludouico Bauaro, Cæsari, laudato principi, qui secutus est Henricum septimũ, Benedictus duodecimus Pontifex, eumq; omnis generis execrationibus persequebatur, ita quidẽ, vt Ludouicus,

Italiâ relictâ, cum insidias & venenũ metueret, reuersus in Germaniam, conuentus ageret principum omnium, & doctorum hominum, Francoforti: In quibus recitabat intolerabiles contumelias, iniuriasque sibi factas à Pontifice. Repetens deinde superiorum temporum historias, & suorum maiorum, Romanorum Cæsarum, morem, multa decernebat ex Imperii dignitate, in hanc sententiam: *Vt soli Electores Principes Imperii, potestatem & ius habeant creandi Cæsaris: Vt dissidentibus Electoribus, ille sit Cæsar, quem maior pars crearit: Vt citra Pontificis Rom. confirmationem, Cæsar administret omnia: Vt creatus Cæsar, inaugurationem accipiat à Pontifice Romano: & siquidem is recuset, à quocunque alio Episcopo.* Nam inaugurationem illam, & quam ipsi vocant, *Inunctionem*, esse quandã aduentitiam solennitatem, excogitatam à Pontificibus, veluti symbolum quoddam perpetuæ concordiæ, futuræ inter Imperium & Ecclesiam: Item, illud, quod Pontifex vrget iusiurandum, eò solum reuera spectare, vt religionis & fidei nostræ propugnationem suscipiant Cæsares, non etiam vt Pontifici pareant, ac veluti summum agnoscant magistratum. Postremo, falsum esse demonstrabat, quod Pontifex affirmat,

mat, vacantis Imperii ius ad se deuolui. Nam pertinere illud ad Comitem Rheni Palatinum, qui ius habeat Imperium administrandi, donec creatus sit nouus Cæsar. Hęc ille promulgauit & decreuit in his comitiis, assentiente modis omnibus principũ & ordinum omnium cœtu. Digna sane res, quæ per omnes Imperii Germanici prouincias & ciuitates insculpta sit publicis locis, quæ in omnibus Imperii conuentibus palàm recitetur. Atque vtinam eius decreti perpetuam habuissent memoriam, qui Ludouicum secuti sunt, Cæsares, Carolus quartus, & Venceslaus, & Robertus, & Sigismundus, aliique post eos. Quòd autem hi colla submiserunt indignissimo iugo, dubium non est, quin illud fecerint, partim opinione religionis, partim circumuenti Pontificum calliditate. Nam electus aliquis, & designatus Cæsar à principibus Germaniæ, si fidem illam & obsequium denegabat, non poterat à Pontifice consequi solennem inaugurationem. Si iam in eo proposito constanter hærebat, non erat inusitatũ Pontifici, permouere principes, vt alium crearent, quod facile impetrabat, quando tres illi electores, qui propter ordinis & sacerdotii communionem, alioqui sunt Romanæ sedi arctissi-

mè deuincti, studebant ei per omnia gratificari. Iam ille, qui sic eligebatur Cæsar, valde se putabat beatum, si quocunque modo Pontificem haberet non auersum nec alienum, vt eo se commodius tueretur aduersus illum, in cuius odium ipse, præter omnem exspectationem, ad eos honores peruenisset. Huiusmodi technis, & his artibus perpetuò sunt vsi, quoad perdomiti essent Cæsares, neque grauate iusiurandum illud susciperent. Hinc adeo fit, quòd scriptum reliquerũt in suis monumentis; *habere quidem Germaniæ Principes authoritatem designandi Cæsaris; verum ad Romanæ sedis antistitẽ pertinere confirmationem eius; neque licere cuiquam, vsurpare titulum aut ius Imperatorium, qui non sit ab ipsis approbatus.* Neque verò solum intra eiusmodi voces constiterunt, sed ipsa quoque re voluntatem suam non semel declararunt: cuius rei testimonium præbere possunt multi Cæsares, vt antea demonstratum est; ne quid dicam interim, quàm acerbe per alia regna, maximè verò per Siciliam, grassati sint. Qui iam hic recitare velit, quàm prodigiosis, quàm fœdis, & non humanis assentationibus referti sint Iurisconsultorum Pontificiorum libri, quibus in cœlũ vsque efferunt Pontifices, magnum

ille

ille sane volumen conscripserit. Plane Deum faciunt illum, & omnino talem, qualis depingitur in sacris literis. Adulantur ei supra omnem modum, neque nihil non tribuunt, impudẽter tamen omnes, ac infelici planè consilio. Nam eiusmodi præstigiis mentem illi omnem & iudicium excantarunt; ita quidem, vt miser, velut extra se positus, & humanæ conditionis oblitus, putet diuinum & Apostolicum esse, quidquid sentit, quidquid loquitur, quidquid etiam corpore suo contingit. Opinionẽ istam habet, quasi exemplo Salomonis, prudentiam elegerit inter cætera Dei dona: ideoque se non minus, quàm Salomonem, diuitiis amplissimis dignum esse. Quę verò causa impulit eos, vt iusiurandum istud tam vehementer affectarent? Dicam equidem. Posteaquam perfrictâ fronte & ambitione perpetuâ, dominatum in reliquos Episcopos impetrassent, eaque res minime probaretur aliis Ecclesiis: Posteaquam Cęsarum se potestati & confirmationi subduxissent; postquam miris artibus ac technis excreuissent in immensum, adeoq; prouinciarum & ciuitatum possessionem nacti fuissent, ac tandem, vbi multis decretis, veluti septis, vndequaq; se muniuissent, prudẽter apud se cogitabant, non satis esse, magnas

aliquem sibi parasse commoditates, nisi tueretur etiam easdem & conseruaret. Hoc ipsum videbant fieri posse omnium optimè, si Cæsares haberent sibi deuinctos. Itaque cœperunt eos vrgere, vt sanctè pollicerentur, *se nullis vnquam temporibus quidquam facturos, quod vllo modo sit aduersus Ecclesiæ Romanæ & Pontificum dignitatem, aut commoditatem*: Sed impensuros omnia, quantum fieri posset, ad amplificandum eos & ornandum. Hunc sibi scopum habuerunt iam inde ab initio præfixum, nec prius conquieuerunt, quàm eò, quò volebant, peruenissent, vt coràm videmus. Ex his igitur constat, eos, vi quadam & malis artibus circumuenisse Cæsares, deinde, iusiurandum illud, post Henrici septimi, & Ludouici quarti tempora, firmatum esse primum, & in eas redactum formulas, vt nunc conspicimus; idque notum est ex ipsorummet libris. itaque negari non potest. Et potissimum argumentum defensionis ipsorum est, quòd consuetudinem adferunt, & ius præscriptionis. Hoc vt largiamur eis, tamen ex eo non sequitur, oportere Cæsarem, in rebus omnibus parêre Pontifici, & non solum non oppugnare quæ statuit ille, verumetiam adiuuare modis omnibus, & amplificare.

Nimis

Nimis enim magna sit ea seruitus, & omninò talis, quæ careat exemplo. Cliens aliquis, aut libertus debet patrono fidẽ, operas, & obsequium; sed in rebus honestis, & quæ non sint contra bonos mores. Iam, si Pontifex in rebus ciuilibus aliquid præter ius & æquum moliatur, num Cæsar iureiurando sic cohercebitur, vt illud permittat & dissimulet? Si Pontifex impiam doctrinã & idolorum cultus in Ecclesias non inferat modo, sed & propugnet, si confirmet errores & abusus; num in eo conniuebit Cæsar, & totum hoc laudabit? Si Pontifex de his rebus omnibus accusatus, legitimo iudicio se nolit sistere, num Cæsar, metu iurisiurandi, videns, nihil videbit, audiens, nihil audiet? num accusato de grauissimis criminibus, permittet, vt in sua ipse causa iudex & cognitor sedeat, & sua damnet ipse flagitia? Et, si Cæsar, quod est officii sui, faciat, si causę cognitionem ad se transferat, & pro tribunali sedeat, num absterrebitur & à suo munere discedet, quando Pontifex iusiurandum obiiciet, eumque commonefaciet, ne quid omnino moliatur, nisi velit in periurii notam & famæ discrimẽ incurrere? Quemadmodum autem Pontifices ab aliquot iam sæculis, non modo contra Cæsares, aliosque reges, in causis

prophanis & ciuilibus, iniquè & proteruè multa fecerint, verumetiam infinitos errores & impuram doctrinam, & falsos idolorum cultus in nostrum orbem inuexerint; atque de his tantis criminibus palàm sint accusati; hoc adeò manifestũ est, vt etiã ipsimet suæ causæ diffidentes, modis omnibus laborent, ne quis alius, præter ipsos, de illa cognoscat. Hoc verò, quia contra legum est authoritatem, quia rationi pariter & æquitati repugnat, concedi non potest: Ita verò sentiunt omnes iudicio præditi, oportere sentinam istam, publico nostri orbis Concilio, repurgari. Abhorrent autem ab eiusmodi Conciliis Pontifices; quia nequitiam suam detegi nolunt, & à Basiliensi postremo, non admiserunt aliud, omninò contra morem & decreta superiorum temporum. Nam eô fastus & arrogantiæ deuenerant, vt nihil eos puderet affirmare, Concilii non esse tantam, quantam Romani Pontificis, hoc est, vnius miseri hominis, authoritatem; neque vim vllam habere Conciliorum decreta, nisi Pontificis accedat iussus atque voluntas. Istud est profectò sapere & imperare. Plurimis antea constitutionibus, tanquam vallo quodam & aggere, diligenter se communiuerant, solum deerat istud præsidium, longissimè petitum,

&c vix

& vix tandem castris ipsorum adiũctum. Verumtamen, & in illo Constantiensi & Basiliensi Concilio iniecta fuit securis huic tam effreni & immoderatæ impudentiæ, & decreto sancitum est, authoritatem Conciliorum, multò superiorem esse. Quæ quidem res, ita ipsis placuit, vt ab eo tempore, nihil æquè reformident, atque publica iudicia: Quanquam tunc temporis nihil extabat emendandum, præter abusus, & quædam ad politicam Ecclesiarum gubernationem pertinentia. De doctrinæ genere non erat lis vlla. Si verò tum adeò refugerunt publicam cognitionem, quomodo sustineant illam hodierno die? Quàm etiam ferre non possint nationis nostræ Comitium, non obscurè significauit Cardinalis Contarenus: Qui cum esset Ratisbonæ, Pontificis Legatus, & audiisset, vnà tecum, Cæsar, ordines Imperii decreuisse per Germaniam eiusmodi Concilium, nisi publicum illud intra menses aliquot inchoaretur, opposuit se grauiter, neque veritus est causam hanc adferre, Pontificis dignitatem labefactari, siquidẽ hoc fieret. O patientes nimium animos, & remissos, qui citra fastidium hęc audire possunt atq; tolerare! Sed quocunq, tandem modo nos illi tractent, & quibuscunq; sint vsuri prę-

ſtigiis; hoc tamen interim indubitatum eſt, etiam ſi nullus eſſet Deus, ſcelerum vindex, ipſorum tamen ferociam & improbitatem non fore diuturnam. Perſarum Imperium, ait Plato, corruiſſe totum, eò, quod nimis magna ſeruitute premeretur populus. Ita quoque futurum eſt dubio procul, vt & iſtorum impotentiſſimus dominatus intereat, quia ſupra modum eſt violentus, & quoniam flecti nõ poteſt, vi vt rumpatur, oportet. Ad exitum properant, & in ſuam ipſi ruinam præcipites feruntur, eiuſque rei manifeſtiora quotidie præbent argumenta. Qui nunc rerum potitur, Paulus Tertius, in iis literis, quas nuper ad IV. Calend. Martias dedit ad quoſdam in Comitio Spiræ Germaniæ principes, originem communium malorum refert ad bella diſſidiaque regum, & ſcribit ante hæc bella, nec in Germania extitiſſe hęreſes, nec in Pannonias, Italiamq; veniſſe Turcas: Vnicum igitur & ſummum eſſe remedium dicit, vt potentiſſimorum regum animi reconcilientur. Ita futurum, vt & Turcarum impetus reiiciatur, & hæreſes profligentur, & orbi priſtina ſua redeat tranquillitas. Quodnam iſtud eſt, quæſo, paradoxum? aut, cur ſic inuertit rerum ordinem? Noſtris quidem factionibus & odiis creui

& am

& amplificatum est Turcarum Imperium: hac enim ratione & Græciam, & Epirum, & Mysiam vtranque tenent: Hungariam quoque interea, dum in nostra ipsi viscera grassamur, occuparunt. Si iam penetrant vel in Austriam & loca vicina, vel in Italiam, nihil præter opinionem faciunt, qui & antea sibi viam patefecerunt, & nos ita vident impeditos ciuilibus malis, vt vix ęgre possimus obuiam ipsis properare. Vera sunt ista: Sed non est hîc consistendum, velut ad fontem & originem mali, sicut ille facit, omnino veteratorie & insidiose. Turcicum furorem & postremi temporis maximas acerbitates prænunciarunt sacræ literæ. Harum vero calamitatum efficiens causa non est bellum aliquod nostrum intestinum, sed hoc ipsum bellum numerari debet inter effectus, aliasque clades, quibus à Deo verberamur. Quæ sit autem huius tantæ iræ, & offensionis diuinæ causa, inuestigandum est. Cum igitur omnia diligenter perquisiuerimus, certò cōperiemus, Deum nulla re tantopere offendi, quàm idololatria, & verbi sui cōtemptu. Nimis enim multa sunt scripturæ testimonia, quibus hoc probatur, & solus Israëliticus populus, in Assyrios & Babylonios abductus, illustre nobis documentum præbuit. Hic

estille fons, quē requirimus; hoc caput & seges omniū incommodorum; hic immorandum est, neque longius progrediendum. Iam verò Turcica rabies, quo primum tempore cœpit in nostris finibus grassari? Certè, quò superbiores facti sunt Romani Pontifices, quoque maiorem fecerunt iniuriam verbo Dei, quod suæ tyrannidis confirmandæ causa tam cōtaminarunt, eò fuerunt feliciores Turcarum progressus: Et quò maior fuit per nostras prouincias, Romani Pontificis authoritas, eò vicinior nobis factus est Turca: Qui transmisso tandem Hellesponto, penetrauit in Europam, eiusque loci firmissimo capto propugnaculo, totum se nobis iam insinuauit. Illo igitur tempore sæuire cœpit in nos, & hodierno die, quoniam præsens ac insigne beneficium Dei non agnoscimus, qui in his tantis miseriis, Euangelii sui doctrinā nobis reddidit, omnium crudelissimè belligeratur, atque quidem feliciter, vt, quoties in nos exercitum educit, de victoria propè nihil dubitet. Hanc autem rerum vastitatem profligari posse credit ille, si bellum nullum esset apud nos ciuile: Sed quam rem ille grauescentis morbi medicinam esse putat, hæc ipsa res, morbus est, atque præsenti opus habet remedio. Hic ob me-

ſcit & diſſimulat, neque vulnus detegit; & reconciliatis principum animis, omnia ſibi proſpera pollicetur; & illud in primis, quod quas ipſe vocat hæreſes, eas arbitratur tum facile poſſe radicitus euelli. Admodum fœcunda ſunt hæc illius verba; neque facile totum exprimi poteſt, quod in illis tegitur inuolutum. Nam exiſtimationem ſibi parat hoc ipſo, quaſi publicam orbis quietem cupiat; quaſi Concilium optet; principes etiã, quibus illa ſcripſit, oblique commonefacit, vt in ea, quã hactenus retinuerunt erga ipſum voluntate & obſeruantia, ſint conſtantes; neque doctrinam admittant illam, quam inter alias orbis calamitates recenſet, ac facile ſperat, adeoque promittit opprimi poſſe totam, coniunctis regum viribus & armis; deinde, dum ſic ad perſeuerantiam eos hortatur, alit factiones, & ad maiorem acerbitatem inflammat animos, & tanquam digito indicat, in iis Comitiis, & quibuſcunque aliis, tractandum eſſe de cauſis tantum ciuilibus, & religionis negocium debere ad Concilium publicum reiici; Quod facile poſſit cogi ſedato bello, cuius pacificationem, quia difficillimam & ſupra modum arduam eſſe videt, ideo vehementius vrget; vt quocunque modo res cadat, pro Republ. ſe-

cisse aliquid videatur. Quid, an vllum hic apparet pœnitentis animi vestigium? an vlla spes emendationis affulget? Nonne, vel hæc sola eius epistola testatur, ipsum ideo potentissimum & in primis cupere pacificari monarchas, vt horum adiutus pręsidio, funditus delere possit, quod sibi omnium rerum minime ferendum esse videt, doctrinæ genus? Ante bellum ait in Germania non extitisse hęreses: Immò verò, quoniam ipse per omneis Europæ prouincias disseminauit fœdas & ignominiosas hæreses; idcircò non bellis tantum, sed aliis quoque multis acerbitatibus diuexamur. Sed & ea doctrina, quam hæresim vocat, ortū habuit ante bellum istud, de quo loquitur; & quam sperat futuram rerum vicissitudinem, ea nunc est adducta pridem, & rebus humanis illata, Dei beneficio, læta quidem piis & iucunda; impiis autē ingrata & luctuosa: Quod ipsum, quia vel non intelligit, vel inuidiose dissimulat, & pristinæ suæ dignitatis potentiæque recuperationem sibi promittit, ideo maximè deploranda est ipsius conditio, vt quem Deus proposuit nobis velut insigne quoddam exemplar, in quo magnitudinem iræ ipsius & vehementiam contemplemur. Cum igitur ad hunc modum res ipsorum habeant, nullam vt

ferre

ferre queant legitimam cognitionem, & simul ſpem omnem præcidant emendationis, cogitandum eſt tibi, Cæſar, deinceps, quid Deus requirat, nec habenda eſt ratio vlla tyranni, qui te maioreſque tuos iureiurando ſibi non alia de cauſa deuinxit, quam vt tanto licentius & immoderatius omnia turbaret, miſceret ac conſpurcaret, non ſecus, ac ſi totus hic orbis terræ, & quidquid eo continetur, ob ipſius tantum ſit factus commoditates, & quaſi plus in ipſo vno prudentiæ ſit, & ingenii & probitatis, & ſanctimoniæ, quàm in reliquis omnibus mortalibus: Hoc enim inter cetera de ſe iactat in ſuis illis egregiis decretorum monumentis, affirmans, errare ſe non poſſe, & poteſtatem habere ſe iudicādi omneis; à nemine autem poſſe iudicari. Quod ipſum admodum venuſte probat teſtimonio Pauli, cum is ait: *Hominem ſpiritualem diiudicare omnia, ſed à nemine ipſum iudicari.* Cum enim hanc ſententiam ſcriberet Paulus, cogitabat ſcilicet de Pontifice Romano, & prævidebat futurum, vt is aliquādo monſtroſam poteſtatem haberet, vtque ſimul eſſet Pontifex, atque Cæſar Romanus: ...ecitatum eſt hactenus, quemadmodum ...i ſe prophanis & ciuilibus negociis im...iſcuerunt, quomodo vetus Imperii pa-

trimonium, & ipsam adeò priscam Cæsarum sedem, vrbem Romam, occuparunt, quomodo præter inanem titulum & nomen, nihil Imperio reliquerunt, & quàm indignè sæpenumero tractarunt Cęsares, aliosque Reges. Quàm autem sint sui perpetuo similes, atque constantes in hac sua inexhausta cupiditate, potes facile æstimare, Cæsar, ex iis, quæ nostris adeò temporibus, & in hac hominũ memoria, contigerunt. Nemo nescit, quàm insignis fuerit bellator Iulius Pontifex. Maxima fuit regibus ipsis cum eo simultas, imò tuus etiam, Cæsar, auus Maximilianus, etsi laudatissimus princeps, vitare non potuit eius inimicitias, in causa longè iustissima, quando Concilium ille publicum, vt rem in primis orbi Christiano necessariam, decernebat: Iulius autem ab eo maximopere abhorrebat: Qui licèt totus erat obrutus opinionibus falsis & Epicureis, etsi vitiis erat immersus altissimè, quanquã toto vitæ genere testabatur, non esse, ab ipso, alium exspectandum Antichristum, cogere tamen volebat homines, vt in ipsum intuerentur, & differrent omnem actionem, quoad sua ipse flagitia publicè damnaret. Sed quum nimium esset lentus emendator & censor ille, tuusque, Cæsar, auus, & alii cum eo principes, cuperent rebus

rebus nimium affectis mederi, continuo fulmen ille suum in ipsos eiaculabatur, nulla alia de causa, quàm quòd rem tantam, cuius contrectatio ad ipsum solum pertineat, ausi fuissent tentare. Sed interim, vt fucum aliquem faceret, Comitiũ euocauit Romam; in eoq; nihil agebatur aliud, quàm quòd supra nubes eum efferebant adulatores, vt patriæ patrem, cui nihil esset antiquius, quàm orbis Christiani salus & prosperitas. Quantum ad reliqua pertinet, talis omninò tunc ibi facta fuit rerum necessariarum emẽdatio, qualis hodie futura sit, si causæ cognitio deferatur ipsi Pontifici, & Cardinalium senatui. Hunc excepit Leo Pontifex, atq; hic, quam acerbe tibi restiterit, vt qui totus in hoc fuerit, ne Cæsareus honor, à morte Maximiliani tibi deferretur, non ignoras, & postquam hac exspectatione decidit, tuque Germaniæ Principum voce nominatus es Cæsar; non te fugit, quàm odiose in tuam perniciem cõiurarit, quale fœdus inierit, quod eò videlicet spectabat, vt & Siciliam amitteres, ac nõ solum regno Neapolitano, sed & Italiâ prorsus exueereris. Et quanquam ab eo postea fœdere discessit, detectâ coniuratione, tamẽ ne[illegible]uid alienum à Pontificio more faceret [illegible]lnus inflixit orbi Christiano, longè

grauissimum, quod ne hodie quidem curatum est. Nam eius belli, quod inter te, Galliæque regem est, author ille fuit, quantum in ipso erat: Quo in bello, tametsi fortunatus extitisti, fuit tamen illud excitatum ab eo, singulari quadam industria. Præuidebat enim futurum, vt semel inchoatum dissidium inter duos potentissimos Reges, diuturnum esset, neque breui aliquo tempore finiretur. Putabat hoc suis rationibus multò magis conuenire, quàm indicere publicũ orbis Concilium: quod tunc flagitabant omnes, ac in primis necessarium esse iudicabant, ob hanc ipsam, quæ nunc quoque controuertitur, & tunc adhuc recens erat, religionis causam. Et sanè prudenter hanc rationem inierat, nec aberrauit ab eo, quẽ spectauerat, scopo. Non nescis etiam Cæsar, quemadmodum, à morte Leonis, in eodem bello se gesserit Clemens Pontifex erga te; quomodo nutauerit, quomodo duabus aliquando sellis sederit; quàm insidiose tecum egerit; quod fœdus percusserit; quomodo bellum tibi denunciarit, epistola multum atroci & plena exprobrationum; quomodo libellis editis, nomen tuum atque famam lacerarit: Non ignoras, quam liberaliter ipsum, captiuum, & belli iure tuum factum,

ctum, in pristinum locum & dignitatem restitueris, quantopere illius res omnes tibi curę fuerint, quando pacificatione factâ cum Galliarum rege, promittebas, te simul & regem, daturos operam, vt oppida quædam, quæ dicuntur ad Ecclesiæ Romanæ patrimonium pertinere, manibus possessorum erepta, restitueretis eidem. Meministi, quanta fide & diligentia iuueris ipsum eo bello, quod in Florentinos mouit acerbissimum: Recordaris, quo tempore Germaniæ Principes ac Ordines, grauissime conquerebantur de Romanensium auaritia & tyrannide, cum eorum, quæ cupiebant emendari, capita, scripto comprehensa, Pontificis legato exhibuissent in publico Imperii Comitio, tuamque fidem etiam in eo Cæsar, implorassent; recordaris, inquam, vt in gratiam Pontificis hæc omnia dissimularis, sicut in quodam tuo scripto fateris ipse. Non excidit tibi, quàm multa, pro dignitate eius tuenda, feceris in Comitiis Augustanis: Hærent adhuc impressi in animo tuo sermones illi, dubioprocul, quos è Germania reuersus in Italiam, inde nauigaturus in Hispanias, cum eo contulisti Bononiæ, de publico indicendo Concilio; Non te fugit, quemadmodum ille post hanc collocutionem sit profe-

ctus Massiliam, & ibi suam neptem in matrimonium dederit. Hoc an fecerit, quò pacificationem inter te, Galliæq; regem, proximis aliquot annis initam, confirmaret, ac publicam orbis tranquillitatem vtrique commendaret, siue potius, quòd bellator ipse, ac vindictæ cupidus, cogitabat ignominiã superiorum annorum, quando captus fuit à tuo milite, totam delere, tu, Cæsar, omnium optime iudicare potes. Ecquid etiam Paulus Pontifex, in Ecclesiarum emendationem sit affectus, non potes non scire, qui diuersis temporibus, in collocutionem cum eo, quartùm venisti. Præ se tulit ille quidem, superiori Sabaudico bello, cum inter te Galliæque regem arderent odia, quasi rem serio ageret, adeoque concilium indicebat. Siue autem id fecerit, vt hac ratione vos reuocaret à cogitationibus belli, siue, quod rem, quæ fieri non posset, moliri se videbat ipse, hocq; solum spectabat, vt saltẽ viderent homines, per ipsum non stare, quominus coiret Conciliũ, non facile quis dixerit: Quanquam, vt posterius hoc credamus, procliui⁹ est, eò quòd post illam Niceæ factam inter vos pacificatio-nem, Concilii mentionem nulla[m pu]blicã iniecit, toto quadriennio. Si ia[m il]lud idcirco fecit, quoniã eius adue[rsari]

Concilium ante indictum ab eo, reiecerunt; profecto non est, quod vllam deinceps operam sumat in eo conuocando: Quia quæ causa tunc mouit eius aduersarios, vt non admitterent illud, eadē nunc quoque manet. Nolunt enim ipsum ferre iudicem, sed reum agunt de grauissimis criminibus. Sin autem ideo tacuit, quòd metueret, ne temporibus facti peritiores homines, Concilium quidem publicum non recusarent, sed ipsum è solio detraherent, & accusationibus cogerent respondere, iam certè palàm est, figmentum etiam illud fuisse & ludibrium, quod antea præ se tulerat, adeoque colligi potest ex eo facillimè, nunquam ipsos de Concilio cogitare ex animo, sed speculari solum temporis momenta, & tum demū facere Concilii mentionē, ac spem aliquam ostendere, quando vident omninò fieri nō posse, vt coeat. Quæ fuit enim alia causa, quòd ante biennium, apud Tridentinos, illud cogi voluit, nisi quòd ipsissimo tempore, quo cōscripsit illud, videbat inter te Galliçq; Regē, omnia spectare ad cruentissimum bellum; imò sciebat alterum esse iam in procinctu? Quod ipsum non ignorant, qui spectatores fuerunt huius apparatus, & qui tempus obseruarunt. Verum, vt maximè Con-

cilium habeatur, certum est tamen, eos non admissuros vllam solidam, piam & necessariam emendationem. Habent enim hanc persuasionẽ, vt aiunt, quasi futurum sperent, vt ipsorum aduersarii tandem agnoscant errorem, & ad Ecclesiæ Romanæ sinum redeant, & in eo conquiescant, sicut in postremo Ratisbonæ Comitio, cui tu, Cæsar, præeras ipse, Cardinalis Contarenus, à Pontifice missus, profitebatur. Quæ sola res argumento nobis erit, ipsos à Deo destitutos esse, inque suum ruere exitium, velut mente captos. Quid? tam crebra Comitia sint habita propter hãc causam? adeo multi præclari viri, summos exhauserint labores? tu quoq; Cæsar, variis multisque cogitationibus & molestiis propterea sis defatigatus? ipsa Germania non semel in maximum discrimen adducta sit? & nunc tandem, post tam laboriosas, tædiique plenas consultationes, tritum illud & vulgare, leue illud & ridiculum adferatur, futurum scilicet, vt isti redeant ad mentem? Sed non sperant, quod dicunt. quin potius extinctum cuperent totum istud doctrinæ genus, & deletos ad vnum omnes, qui profitentur eam. Si spem istam habuerunt, cur infinitam hominum multitudinem, à plurimis nunc annis, tam acerbe

sunt

sunt persecut? Si principio, cum exiguus adhuc esset numerus & contemptus, non venerunt in eam spem, id quod cædes ab ipsis perpetratæ, satis demonstrant, quomodo credibile est, hanc spem in eis auctam esse temporibus, quando conspiciunt, omnes paulatim ordines ad defectionem spectare? Simulatus est igitur & fictus hic eorum sermo. Nam quia vident crucibus & flammis nihil quidquam effici posse, præ se ferunt aliquam moderationem, & commiserationis quandam præbent speciem, quum interea nihilominus pestem, & virus præsentissimum in pectore circumferant. Qui volet igitur natiuam Pontificum indolem cognoscere, solum intueatur, & sibi proponat eos, quos vidimus ipsi & nouimus. Verum quidem est illud, non fuisse omnes tam furiosos & amentes bellatores, quàm fuit Iulius, tam perditos in omni genere voluptatis & libidinum, quàm fuit Leo: non omnes tam insigniter perfidos & sceleratos, quàm fuit Clemens; tam auaros & versutos, quàm est Paulus Tertius; verum est istud, & largior. Sed illud probari potest atque doceri, iam inde ab eo tempore, quo principatum in Ecclesias obtinuerunt, ipsos omnem ingenii vim atque cogitationes eò contulisse, vt & falsam

doctrinam, & impios cultus excitarent, & fierent quàm locupletissimi, & splendide magnificéque viuerent, & imperarent omnibus, & fines ditionemque suam amplificarent, & Regum Principumque potestatem imminuerent ac debilitarent. Probari possunt ista dico, sed & illud, temporibus eos esse factos deteriores; adeò quidē, vt humanæ sortis obliti, diuinos propemodum honores & titulos non sint aspernati, quod luce meridianâ clarius est. Quę quidē superbia, tam fœdè miscuit omnia, confudit & turbauit, tanta quoq; vitiorum & errorum colluuies ab hoc pestifero fonte redundauit in omnes orbis Christiani prouincias, vt hodie magni etiam viri sępius obstupescant, & secum deliberent, quâ potissimum ratione, malum istud, tam tetrum & inueteratum, curari possit. Quod ipsum exemplo nobis esse debet, omnique posteritati, vt videant homines, quàm horrendæ tenebræ nascantur ex ista licentia & temeritate, cum Euangelii doctrina rapitur ad quæstum, & in traditiones humanas omnino degenerat. Socrates, ille, sapientiæ laude clarissimus, ait, talem esse hominis naturā, vt si potestatem omnem solus habeat, & pro suo arbitratu aliis imperare possit, euadāt superbus, ferox, intole-

tolerabilis, ac planè tyrannus. Nec enim est cuiusuis, moderate & æquabiliter ferre prosperum fortunæ cursum. Quicunque fuerunt igitur singulis temporibus laudati reges, atq; Principes non pœnitendi, viros bonos in consiliũ semper adhibuerunt; eorumq; secuti sunt authoritatem. Cum enim vnius arbitrio permittuntur omnia, fieri nõ potest, quin & impotenter, & seditiosè, & iniquè multa fiant. Pontifex verò, quia solus dominari voluit omnibus; eamque potestatem sibi nõ verbo tantũ vsurpat, sed re quoq; vendicat, non potuit non fieri tyrannus: Nec est, quod vllum speretur ab eo laudatum exemplũ, quàm diu cõsistet in eo licentię gradu, quẽ hactenus obtinuit. Quæ cum ita sint, debes omnino prouidere, Cæsar, vt omnia tua cõsilia referas ad illustrandã gloriã Dei, & recuperandam Germaniæ tranquillitatẽ. Quod sanè fieri nõ potest, nisi ab illa Pontificia seruitute, in libertatem proclames, ac iusiurandũ illud violẽtum, tyrannicum, tibi, tuisque maioribus extortum, & tuo splendore indignum, planè relicias. Nam communis hominũ salus, & Christi gloria, debent omnibus rebus humanis, maximè verò, priuatis paucissimorum quorundam vtilitatibus, anteferri. Si clamant, quod solent, &

magno supercilio loquuntur de patribus, de conciliis & decretis, de longa consuetudine, de nauicula Petri, de sacrosancta Sede, ac Ecclesia catholica, nihil te moueant eiusmodi voces. Hæc enim sunt illa suauia & blanda carmina, quæ multos in errorem & naufragia pertraxerunt. Hę sunt illę Syrenes, quas obturatis auribus, vt Vlysses fecit, prænauigare oportet, vt euitetur periculum. Hoc enim semel certò statuendum est, omniũ hominum opiniones, traditiones, atque scripta, debere esse consentanea verbo Dei. Vidit hoc in ciuilibus rebus, & ausus est scribere, Plato, cum affirmat, quæcunque alia scripta, si diuersum sentiant à legibus, esse reiicienda. Leges autem putabant esse Dei donum, & ideo tantam eis tribuebant authoritatem. Ex quo potest intelligi, quàm non sine flagitio mutari possint illa, quæ Deus ipse, rerum conditor, ministerio Spiritus reliquit nobis, & scriptis comprehẽdi voluit, vt extaret, quod perpetuo sequeremur. Quamquam, si Pontifices, quique pendent ab eo, probandi sint ad normam veterum Canonũ & constitutionum, bone Deus, quàm nõ queant locum suum tueri? Nam violarunt omnia salutaria decreta; neque pudet eos, nihil eorum obseruare; nec id modo, sed glorian-

gloriantur etiam, hoc licere, neque posse ipsos vllis maiorum suorum legibus adstringi, quòd par in parem nullam habeat potestatem: Idcirco liberum ipsis & integrum esse, veteres abrogare, atque sancire nouas, id quod diligenter & studiose fecerunt etiam. Quòcumque enim ipsos rapuit auaritia, fastus & ambitio, non sunt veriti, decretum aliquod, ipsorũ accommodatum affectibus, edere & sancire. Quæ sanè res nec laudari potest, nec tolerari. Nam quòd affirmant, pro ratione temporum mutari posse leges; minime iuuat causam ipsorum. Hoc enim ad politica solum referri debet, non etiam ad doctrinam religionis. Iam verò, quæ sint officia sacerdotum & Episcoporum; quomodo familiam, vxorem & liberos gubernare debeant; quam non oporteat eos vllis rebus extra munus Ecclesiasticum immisceri; quàm deceat eos esse remotos ab omni vel suspicione auaritiæ, libidinis, & sordidi quæstus: hæc, inquam, omnia sunt clare sacris literis expressa: Quòd autem nihil horum, ab aliquot nunc sæculis, obseruant; quòd semper in deteriora ruunt; quòd etiam hodie non dubitant affirmare, nunc aliam esse rationem, alia tempora, faciunt in eo nequiter, & à veritate longissime recedunt. Nec

enim Biblica solam scripta, sed e
iorum suorum pias & salutares
tiones seruare debent, eò quod
tus, est, non dominus, ver
legis. Hoc si locum habet
ciuili, bene constitutæ, qua
re debet in causa Religio
duntur leges, oportet e
ita esse temperatas, ne
nitatis, aut factioni pro
toti Reipublicæ salu
Qui contrà facit, au
ait esse non ciuem
potius & seditiosu
ab omnibus repud
dit, oportere ma
tem habet ferend
cam affectum esse
tes affecti sunt er
beros; hoc est, illo
tutiones oportet
appareat, nihil eo
populi salutē, vt n
lictor maleuolis co
propri

nunc à sæculis aliquot fecerunt de-
perhibent omnino ad ipsorum pri-
commoditates, & reliquis omnibus
bus planè sunt intolerabilia, vt cō-
n ex libris tantū, sed ex quotidia-
ûactionibus; quæ tales omninò
egocium hodiè facessant multis
ribus viris. Nam inæqualitas il-
non potest non parere animo-
rionem. Sed ecce, quando
s honorem suscipiunt, iureiu-
rmant, sese obseruaturos, quę
e Rom. sedis constituta sunt à
.e. inconsulto vel nō assenti-
iū senatu, nihil mutaturos.
um, si iam inde à primor-
cclesiæ semper extitit, iam
i fuerūt à mille quadrin-
ibus annis, in periurium
qui leges, latas ab Aposto-
primum ipsi commemo-
fuisse, non obseruarunt:
n tunc fuit tale iusiuran-
e pòst interuallo temporis
t; profectò miseri sunt &
rati, qui non modo nihil
erum etiam eiusmodi vin-
ingunt ipsi, ne quid vn-
x officio. Notum est illud
celebre dictum; *si violan-*

enim Biblica ſolum ſcripta, ſed etiam maiorum ſuorum pias & ſalutares conſtitutiones ſeruare debent, eò quòd magiſtratus, eſt, non dominus, verum miniſter legis. Hoc ſi locum habet in omni Rep. ciuili, bene conſtituta, quanto magis valere debet in cauſa Religionis? Quoties condũtur leges, oportet eas, vt Plato ſentit, ita eſſe temperatas, ne vni alicui parti ciuitatis, aut factioni proſint, verum, vt ſint toti Reipublicæ ſalutares atque vtiles. Qui contrà facit, aut aliud ſpectat, hunc ait eſſe non ciuem, ſed perturbatorem potius & ſeditioſum, cuius decreta ſint ab omnibus repudianda. Sed & illud addit, oportere magiſtratum, qui poteſtatem habet ferendi leges, erga Rempublicam affectum eſſe, quemadmodum parẽtes affecti ſunt erga ſuam familiam & liberos; hoc eſt, illorum leges atque conſtitutiones oportet ſic eſſe temperatas, vt appareat, nihil eos aliud ſpectaſſe, quàm populi ſalutẽ, vt nullum in eis deprehendatur maleuoli animi veſtigium; Id quod Tyrannis proprium eſt, qui ferociter & imperioſe mandant, nec tamẽ vllam probabilem, æquam, aut rationi conſentaneam cauſam adferunt. Habendi ſunt igitur & æſtimandi Pontifices, tanquam ſeditioſi ciues orbis Chriſtiani; quoniã illa,

quæ

quæ nunc à sæculis aliquot fecerunt decreta, pertinent omnino ad ipsorum priuatas commoditates, & reliquis omnibus ordinibus planè sunt intolerabilia, vt cõstat non ex libris tantũ, sed ex quotidianis ipsorũ actionibus; quæ tales omninò sunt, vt negocium hodiè facessant multis & præstantibus viris. Nam inæqualitas illa magna, non potest non parere animorum alienationem. Sed ecce, quando Pontificatus honorem suscipiunt, iureiurando confirmant, sese obseruaturos, quę pro dignitate Rom. sedis constituta sunt à maioribus, h.e. inconsulto vel nõ assentiente Cardinaliũ senatu, nihil mutaturos. Hoc iusiurandum, si iam inde à primordio Romanę Ecclesiæ semper extitit, iam certè omnes, qui fuerũt à mille quadringentis, & eò pluribus annis, in periurium incurrerunt, et qui leges, latas ab Apostolo Petro, quem primum ipsi commemorant, iis locis pręfuisse, non obseruarunt. Si vero nullum tunc fuit tale iusiurandum, sed longo pòst interuallo temporis introductum est; profectò miseri sunt & omnino deplorati, qui non modo nihil rectè agunt, verumetiam eiusmodi vinculo se constringunt ipsi, ne quid vnquam faciant ex officio. Notum est illud Iulii Cæsaris, & celebre dictum; *si violan-*

da sit fides, regni causa violandam esse. Memoriâ tenent hanc sentẽtiam nostri Pontifices, eamque vsu quotidiano sibi familiarem faciunt. Veteres illos primorum Episcoporum Canones, quia nimium erant frugales atque philosophici, resciderunt omnes, ac eos, qui postea sunt ab ipsis, tanquàm humanarum rerum peritioribus, & hominibus politicis inuenti, diligenter obseruant. Et nisi quis hanc artem teneat, eorumq; se moribus accommodet, aut si priscam aliquis tenuitatem & simplicitatem in vsum reuocet, eum ferre non possunt; neque desunt eis techinæ, quibus è medio tollant. Nemo vir bonus & recti studiosus, vitæ genus vllum ingreditur, quod mores animumque deprauare possit; ac velut extra sese ponere. Illud autem vitæ genus, in quo Pontifices, ac tota Pontificiorum turba versantur, haud dubiè periculi plenũ est; nec in eo possunt euadere meliores, quàm tunc erant, quum susciperent illud. Susceperunt autem omnes, non alia de causa, quàm vt omnium rerum securi, splendide, & otiose, & molliter, & libidinose viuant, in summis honoribus; vtque liceat ipsis, quod libet. Nimis enim est notum, non esse quemquam ex ipsis in vlla gente vel populo, qui suum faciat officium;
neque

neque te latet, Cæsar, quibus artibus & rationibus inuolent in Ecclesiarum opes. Tuis enim aliorumque Regum auxiliis & commendationibus eò perueniunt. Illaudata ferè sunt & legibus etiam prohibita, quibus vtuntur, auspicia. Non potest igitur, vel ipse dominatus, vel etiam exitus eius non esse teter atque luctuosus. Ingenti sæpe calamitate Deus puniuit Reges, qui vel per tyrannidem, vel seditiones, vel cædes, vel per largitiones, idque genus alias artes, in principatum inuaserunt. Quantò minus igitur hanc fœditatem & deprauationem feret in administratione Ecclesiastica, vbi, præter virtutem ac eruditionem, nihil aut spectari debet, aut valere? Atque interim tamen, quidquid decernunt & mandant, hoc totum diuino numini tribui, & veluti sacrosanctũ haberi volunt. Nimis hæc est profecto magna temeritas, quàm nec impunitam sinet Deus. Quoties ergo Decretorum, Canonum, & Ecclesiæ constitutionum faciunt mentionem, explicare debent etiam, de quorum temporum Canonibus loquantur; quia pugnant inter se, quæ sunt ab ipsis condita. Et quanquã priores leges emendantur per posteriores, eisque cedunt, longe tamen est alia ratio, quantum ad Ius Pontificium perti-

net. Nam illa, quæ facta sunt ante mille, & eò plures annos, decreta, multò sunt meliora, quàm ea, quæ ducentis annis postea sunt constituta. Breuiter, quò sunt propiores nostris temporibus, & nostrorum hominum memoriæ Pontifices, eò deteriores condiderunt Canones; adeo quidē, vt tandem intolerabilia quædam & execranda promulgauerint, quorum ipsos hodierno die pudere debet. Et tamen hęc ipsorum decreta, tam sordida, tam inepta, tam impia, primum aliquando locum in Ecclesiis obtinuerūt. Audeāt eloqui tandem, ac diserte pronunciare, quos velint intelligi canones, cum illos adeo ferociter obiiciunt aduersariis. Ignorant haud dubie, quid sibi velint, & ipsorum maxima pars, adeo sunt vel indocti, vel negligentes, vel occupati voluptatibus, vt non magis noua, quàm vetera legerint: Sed verbis magnificis, & ad fucum ostentationemque comparatis, nequitiam suam tegunt. Et hæc quidem dicta sint hactenus, de iureiurando illo solenni, quod etsi tyrannicum est, & violenter extortum, tamen, etiamsi tolerandum esset, non potest, nisi ad res licitas & honestas referri, vt ex Iurisperitorum libris multipliciter ostendi potest. Adhæc omnia quæ commemorata sunt, aliud etiam accedit, forTasse,

tasse, quod rationes tuas, Cæsar, reddit impeditiores. Cogitas enim, vt est credibile, quòd si quid abs te fiat, quo Pontificis animus offendatur, futurum id tibi minus commodũ, ob res Italicas, de quibus periclitari nolis. Magnæ sunt profectò Sathanæ, subtilesque artes. Ecce, quẽ in locum, res, ipsius industriâ consilioque deductæ sint. Nonne paradoxum videri debet, ac in primis absurdum, Ecclesiæ ministrum eõ potentiæ peruenisse, vt etiam summi reges ipsum obseruent, venereantur & colant, vt illius effrenem licentiam, ne verbo quidem ausint reprehendere; tantum abest, vt coerceant, idque metu, ne damnum ea res ipsis, & luculentum dispendium adferat? Est ita sanè, quemadmodum non raro fortasse, Cæsar, cogitas, vt ei, qui velit in Italia dominari; vel etiam sua tueri, prope sit necessaria Pontificis gratia. Sic enim omnia permiscet, turbat, inuoluit, subuertit, corrumpit ac labefacit, vt consistere vix aliquis in gradu possit, nisi fautorem habeat illum & beneuolum. Multi sæpè Reges ac Principes hoc ipsum experti sunt; neque desunt hac ætate nostra, qui testati possint, quid ipsis acciderit. Hinc adeo fit, vt eius amicitiam vehementer expetant Monarchæ, vt modis omni-

bus operam dent, ne quam ei præbeant offensionis causam, id quod scriptura prænunciauit multis antè temporibus, aliquãdo futurum. Apud Platonem contendit cum Isocrate Adimantus, & putat in vitæ puritate & innocentia tuenda, plurimum esse laboris & fastidii, parum autem emolumenti. Sic igitur statuit, oportere illum, qui diuitias cõsequi velit, simulare quendam probitatis & virtutis amorem; sed interim imitari naturã vulpis, conuertere, & ad se rapere omnia. Causam hanc adfert, quòd pauperum, etiamsi vitæ sint integerrimæ, nulla prorsus habetur ratio, & quòd locupletes vbique sunt honorati, licèt nequiter viuant, & iniquitate summâ pararint opes. Habent, inquit, prçterea diuites, non paucas rationes, vel tegendi suam improbitaté vel tuendi, quæ habent bona, quando vel affinitatibus, vel fœderibus muniun vel obtrusa pecunia sibi comparant pa sitos & adulatores, qui virtutes ipsoru passim celebrent. Deinde, si quid adn serunt, quòd pœnam mereatur, habe vnde possint corrumpere Iudicẽ. Quan ad Deos pertinet, aut nulli sunt, ait, a non curant res humanas; aut sunt aliq & curant quid homines agant. Si nu sunt; aut si non respiciunt res hominu

ni

nihil refert, quomodocunque viuamus. Sin autem sunt, & intuentur nostra facta, certe placare possumus eos victimis & sacrificiis, quia sunt placabiles & exorabiles, vt est in communi omnium sermone. Colloquium istud est, vt diximus, ethnicum, & confutatur à Socrate postea; sed eadem est planè ratio Pōtificum. Etenim si voluissent officio fungi, quod debent, & cuius titulo freti, tantas retinent possessiones, iam oportuisset eos docendo, monendo, emendando, variis & multiplicibus ministeriis, maximos obire labores, tolerare multas vigilias; concoquere longa tædia, pati contumelias improborum, & pro summis beneficiis adfici probris atque conuiciis; in vitæ quoque discrimine non rarò versari, quod piis verbi doctoribus proprium est. Hæc, inquā, omnia subeunda fuissent eis, nec id modo, sed de quauis potius re cogitandum eis fuisset, quàm de comparandis opibus, vixissent contenti mediocri tenuiq; fortuna. Sed quęre, qui respondeat. Pontificum certè generosus & immensus animus, hanc seruitutem & sordes, ne dignas quidem esse putat, de quibus cogitet; Platonis potius, vel Adimanti sententiam recipiendam esse putant. Virtutis & summæ sanctimoniæ speciem sibi sumpse-

runt, ita quidem, vt homines, maximè religiosum, diuinum & sacrosanctum esse crederent, quidquid ab eis emanaret. Sub hoc tegumento, luporum & vulpium indolem diligenter expresserunt; insidiati sunt, & omnium fortunis inhiarunt; rapuerunt ad se quidquid vspiam fuit bonorum; nec vllus est, nostri quidem orbis populus, adeò remotus & longinquus, qui non senserit eorum rapacitatem; veluti calamitatem quandam vbiq; grassantem, & omnes peruadentem agros. Postquam verò temporibus aucti, diuitias cũ opinione Religionis coniunxissent, tunc ex animi voto cesserunt illis omnia: Fecerunt, quod solent homines ambitiosi; Regum se fœderibus munierunt, & hoc consecuti sunt, vt colantur ab omnibus & celebrentur. Etiamsi tempestas aliqua nascatur, quę naufragium minetur, eam se putant tamen frangere posse vel mitigare, quamdiu non destituentur aureo illo clauo. Quantum ad futuram & perpetuam vitam attinet, cogitant, vt ait ille, vel non esse Deum, vel non respicere humana. Neque enim desunt his temporibus, & sunt fortasse non pauci Romæ, qui putant nullum esse Deum. Cuperem esse falsum, quod dico, & optarem, iure me posse mendacii insimulari; sed profectò
sic

ſic plerique viuunt, vt ipſorum actiones atq; mores comprobare videantur, quod dico. Aut ſi ſit Deus, & noſtri curam gerat, quæque ſint hominum facta, diiudicet, certè credunt, facile ipſum poſſe placari conſuetis ſacrificiis. Atqui, ſub ſpecie religionis non modo ſummas acquiſiuit opes Romanus Tyrannus, verum etiam adeò factus eſt ambitioſus & ferox, vt vicinum nullum ferre poſſit, potentē principem. Solus enim vult dominari, neque nouum eſt, videre magnates, ab ipſo eliſos & profligatos. Huc aliquando ſpectarunt, & Leo decimus, & Clemens; atque hic quidem, cum te cuperet, Cæſar, omni ſpoliare Italia, diligenter cauit, in eo, quod contra te ſuſcepit, fœdere, vt etiam ſi fortaſſe acciperes, quas ipſe cum ſuis fœderatis atque ſociis tibi propoſuit, pacis conditiones acerrimas, ne tamen in Italiam vllo tempore accederes, niſi cum tanta militum manu, quantam ipſe vellet ac præſcriberet. Quænam hęc tanta eſt audacia? Num Romanus Epiſcopus, quondam tenuis & pauperculus Cæſarum deinde munificentia locupletatus, excludit Cæſares, atque aditu prohibet ab Italia, priſco, & verè natiuo Cæſarū patrimonio? Deploranda quidem ſunt iſta: Sed tamen alius eſt hodie rerū ſtatus, ita

volente Deo, cuius inuestigari consilia non possunt. Et quanquam in hac tota causa tam pia, tamque necessaria, nullam te, Cæsar, oportet rationem habere vllius vel emolumenti, vel rei prophanæ; tamẽ sic tua se habent negocia, nihil vt magnopere debeas extimescere Pontificem. Tua est Sicilia: tuum est Neapolitanũ regnum auitę possessiones ac bona: tenes Insubriam opulẽtissimam regionem; Florentia, Genua multæque aliæ per Italiam ciuitates, tuo parent imperio. Pontificem tenes interclusum, ita quidem, vt si moliri velit aliquid, & genuinam suorum maiorum indolem repræsentare, cohiberi tamen possit. Ita quoque vicinos & ordines omneis tractat, adeoque se gerit Pontificiè prorsus, vt ad minimam occasionem, facili momento possint homines in eum excitari. Sed nimium est callidus veterator, & exercitatus in hac palæstra: videt quæ sit hodie rerũ facies, intelligit non obscurè, quàm graues habeat accusatores: Et quâ est vafricie, cogitat hauddubie, fieri posse, vt Cæsar Romanus & Imperator Augustus, tandem ipsis temporibus & rerũ vsu plurima cognoscat, vt multa rectius intelligat, vt sublato fuco, Romanæ dominæ meretricis fœditatẽ & spurcitiem propius intueatur, vt cõtume-
lias,

lias, quibus ipse, quibus ipsius maiores, ab ista Circe turpiter affecti sunt, videat; vt animum adiiciat ad recuperandum ea, quæ per ipsos ablata sunt & auulsa malis artibus ab Imperio, & nunc honestiori titulo censentur esse *patrimonium Petri*: Cogitat, inquam, eò rem aliquando posse deduci, teque Cæsar, videt hoc posse præ cæteris non incommodè, qui per Italiā alioqui latè dominaris. Et certè cum sit Ecclesiæ minister, vt ait, iniquum est & turpe, & contra bonos mores, ipsum tenere ciuitates, arces, ditiones ac municipia. Mediocri fortunâ debet esse contentus, & tandem oportebit, vt ex his duobus alterum eligat; vt vel regem & politicum aliquem principem se profiteatur esse, vel Ecclesiæ ministrum. Si prius illud eligit, discedat igitur à superbis illis & fastuosis titulis; non obtrudat, non vendat orbi suas & sanctitates & beatitates; non patiatur alios reges ad ipsius genua prosterni, tanquam adorabundos; contineatur iisdem legibus, quibus alii principes omnes; non putet sibi quidquam licere plusquam aliis; pœniteat ipsum anteactæ turpitudinis & vitæ: fateatur, à se suisque maioribus orbem terrarum esse circumuentum nefariè, nullum posse excogitari supplicium satis atrox, & dignum tantis

flagitiis; veniam supplex petat, & condonari sibi noxam flagitet ab omnibus hominum ordinibus; &, quemadmodum ferus antea fuit ac intolerabilis, ita sit deinceps mansuetus & submissus, & lenis, deque omnibus bene mereri studeat. Sin autem curam Ecclesiæ suscipere volet, proprium ipsius munus, hoc solum agat, agnoscat, Cæsarem Romanum esse magistratum à Deo constitutum, eique soli datũ esse ius gladii, quo malos coherceat, & hanc ciuilem hominum societatem in officio retineat. Facilè enim hoc probari potest, quòd si Ecclesiæ ministro liceat exercere Cæsaream iurisdictionem, & obtinere parem cum Cæsare potestatem: Cæsari quoque vicissim licere, Pontificium & Episcopale munus administrare. Nihil est priuilegii: Siquidem vnus aliquis obire potest vtramque prouinciam, & alter potest: Nulla re discernuntur aliâ, quàm cultu corporis & vestitu. Quod in contrarium adferant, nihil habent, præter emendicatum ius quoddam, & consuetudinem, & temporis præscriptionem, & possessionem. Nullum autem ferè tempus fuit, quo non aliqua sit eis mota controuersia super his rebus; tandem eò confugerunt, vt dicant, oportere Ecclesiam, sic enim loquuntur, habere possessiones atque

atque opes, quò aduersariis resistat, & ius diuinum atque sacrum defendat. Longè profectò petita, & vix tandem excogitata ratio. Verum, si officium illi suum diligenter fecissent, ac præterquam Ecclesiarum, nullam suscepissent aliam curam, id quod eos decet, non erat opus alio, quàm Deo propugnatore: qui sui nominis & gloriæ perpetuus est vindex, nec eam opprimi patitur, aut labefactari totam, sed extinctam reuocat in lucem, sic, vt magis quàm antea splendescat, in eoque tam nō spectat vllum humanum subsidium, vt etiam nolit nostris viribus aut armis maiestatem suam defendi. Sed profectò, non hoc agunt quod simulant hypocritæ; sed aliud latet mysterium; cogitant, quomodo suam tyrannidem stabiliant & confirment. Huc omne studium, operam & cogitationes referūt, hanc metam sibi semper proposuerunt, eoque fastigii deuenerunt tandem, vt illa ipsa bona, quæ nequiter cōsecuti sunt à regibus, impendant in illorum exitium, eosq; suo ipsorum, quod dici solet, gladio confodiant. Hoc scilicet est ius illud diuinum, cuius meminerunt. Et quoniam, is hodie est rerum status, vt diximus, metuit inter alia, ne quis aliquādo Cæsar peritior factus, adimat ei gladium, & hac eum exuat potestate, quā mul-

tis iam sæculis in plurimorum perniciem conuertit. Et sane, si tolleretur instrumentum illud, quod non patitur eum esse virum bonum, multò felicius ageretur cum ipso. Nam sicut ambitio, fastus & auaritia, causam dederunt, vt ex vno flagitio delapsus in aliud, Antichristum nobis exprimat; ita quoque fieri non potest, vt vel Petri, vel Apostolorum successor haberi debeat, nisi redeat totus ad pristinum illud suum munus Ecclesiasticum, & cogitet, satis ipsi multum oneris impositum à Deo, nec opus esse, vt regum se negotiis immisceat præterea. Quod si faceret, Deum immortalem, quanta molestia & difficultate liberaret homines! cogerentur eius exemplum imitari, quotquot ab eo pendent, eique sunt obligati. Multis magnisque curis, tu quoque, Cæsar, liberatus esses, quæ nunc te sollicitum reddunt, eò quod propter Ecclesiasticas facultates atque opes magna fit inter ordines, & acerba contentio; quæ quidem opes, in pios & necessarios vsus conuerti debent, in ministros verbi, in scholas, in pauperes & miseros, in alenda iuuentutis studia. Nam qui nullam aut Ecclesiis aut Reipublicæ commoditatem adferunt, non possunt vllum sibi ius in ea bona vendicare. Plato saluberrimum esse putat
consi-

consilium, vt qui ciuitatum gubernationi præsunt, alantur ex publico, nec proprium quid possideant; duabus potissimum de causis; Primum, vt Reipublicæ commodis & saluti prorsus incumbant. Deinde, ne quam habeant occasionem, priuata potius amplificandi, quam procurandi publicas commoditates. Et quanquam nulla fuit vnquam Respublica talis, neque temere sit futura, sicut fatetur ipse, cui satis est, suam sententiam indicasse; tamen, si eiusmodi lex debeat in vlla Reipublicæ parte locum habere, profecto recipienda foret in administrationem Ecclesiasticam, præsertim, cum sacræ literæ consentiant, & nemo non videat, quô tandem omnia sint delapsa: postquã hic veteris Ecclesiæ mos in contẽptum & ludibrium venit. Si potuit hoc videre homo Ethnicus, facile diuinare licet, quid sperandum sit, & qui sit futurus exitus harum, quas à multis nunc annis molimur, reformationum: quàm diu non erit sublata causa morbi, quem curare volumus & detectum planè vulnus, cui cicatricem obducere cogitamus. Itaque si cupiunt esse verè Pontifices, quod audiunt, & volunt eo, quem tenent, loco videri nõ indigni, redeundum est ipsis ad priscam illam frugalitatem; redeundum ad

labores & vigilias & animi perpetua exercitia. Durum quidem esse videtur istud, sed tamen verum est. Quanquam frustra sumitur omnis hic sermo; Ne in mentem quidem eis venit, vt huc descendant: Et quoniam graui multorum hominum odio laborant, lenitatem & beneuolentiam quandam insolitam prę se ferunt. Deplorant infortunia sua, non quòd flagitiorum & turpitudinum ipsos pœniteat, non quod vitam emendare cupiant, sed vt impulsis ad commiserationem animis, & in extremam odiorum acerbitatem vocatis aduersariis, consistere possint in eo, quem reliquum adhuc habent, gradu. Nam adeo nihil eos pœnitet anteactæ vitæ, nullam vt rem magis deplorent, quàm quòd totum hoc genus doctrinę, non sit penitus deletum, quò pristinam dignitatem illam recuperare possint, & splendorem. Quòd si forte dicent, se futuros non intractabiles, & velle quædam sanare: In tempore scilicet istud adferunt. Annis ab hinc viginti, & eò plus, non modo non voluistis, patres purpurati, petentibus hoc aduersariis vestris concedere, sed ferro, & flamma, & omnis generis acerbitatibus, causam iniquissimam propugnastis. Vos illi estis, qui præter ius & æquum, plurimos vita spoliastis; Vos illi, qui pu-
ellas

ellas & matronas complures, viduas fecistis ante diem, qui pueros infantes orbastis, quibus omnino carere nō poterant, parentibus. Vos illi, qui turbam hominū infinitam, in exilium eiectam, è sedibus paternis expulistis. Vos illi, qui frenum iniecistis hominum sermonibus, & loquēdi ademistis libertatem. Vos illi, qui, quos natura coniunxit, & sanguinis propinquitas, diremistis, & inuicem armastis; Vos illi, qui Germaniæ dissidiis & incendiis, perpetuam subiecistis materiam: qui non semel estis conati, bellum in ea funestum & plusquam intestinum, excitare. Vos illi, qui reges pariter omnes, qui Cæsarem ipsum, variis artibus & Tragicis planè vocibus, ad vim & arma estis cohortati. Et nunc scilicet, quando mirabili Dei consilio, modicum in armis præsidium esse videtis, quando rationes vestræ consumptæ sunt omnes, quando patefactæ sunt artes atque technæ, singulari quadam vsi benignitate, permittitis, rerum domini, vt ineatur aliqua pacis ratio. Verumtamen, vbi sunt illa vestra capita, quorum emendationem ferre potestis? Num eadem illa sunt, quæ nuper in illo vestro ioculari Vincentino Concilio proposuistis? At qualiacunque in illa, nulli tamē, nisi qui voluisset peri-

culum adire superioribus aliquot annis, liberum fuisset, eorum apud vos meminisse. Negari enim non potest, multa vos fecisse crudeliter, ne quid omninò vestri splendoris, luxus & ocii periret. Si nunc illa cupitis emendare, saltem fateri vos oportebit, iniustissimâ nece complures à vobis anteà fuisse trucidatos. Verum, hæc ipsa capita, quę & tunc in medium attulistis, quasi corrigenda, & nunc, vt est credibile, rursum adferetis, leuiuscula sunt, neque digna satis, quæ recitentur. Non in eo vertitur negocium, & ridiculum est institutum vestrum: Sed hic est nodus ille, quem vos non attingitis; omnium videlicet calamitatum & perturbationum, quibus hodie concutitur orbis, vos esse authores, & adeo conspurcatam esse doctrinam vestram omnem atque vitam, vt nihil omnino, quod salutare sit atque rectum, sperari de vobis possit. Si verò non ad ludificationem instituistis illud Vincentinum Concilium, cur non obseruatis ea, quæ tunc vobis emendanda esse videbantur, non reuera quidem, sed callidè & insidiose? Num ab eo tempore, lupæ sunt è vestris ædibus eiectæ? An impuram illam nundinationem, quam exercetis in bonis Ecclesiarum, sustulistis? An vno aliquo contenti estis Episcopatu? Num vel doce-

docetis ipsi populum, vel saltem prouidetis, vt rectè instituatur? an potius regū estis vbique sectatores? Quid à vobis exspectandum est, qui solum ad fraudem & ludibriū intentos habetis animos? Cum erit similis vestra conditio, qualis fuit Episcoporum eorum; qui sumptibus Imperii conuenlebant ad illud celeberrimū Nicenum Concilium, cui Cæsar Constantinus præerat; tum erit non difficile; nec incommodum, inire vobiscum pacis & concordiæ rationes. Certum hoc est; ipséque rerum exitus aliquando testabitur. Quoniam igitur is rerum status est; Carole Cæsar, quia teterrimam isti stabilierunt idololatriam; quia sub hoc ipsum efferatissimæ licentiæ tempus, iniuriam vltus est Deus; quia doctrinam hanc, Romanæ tyrannidis debellatricem, omnes hominum ordines, infeliciter hactenus oppugnarunt: quoniam eius doctrinæ aduersarii, non semel hortatores tibi fuerunt, vt bellum susciperes funestum & ciuile, quia rebellionum & dissidiorum, ipsi per Germaniam sunt authores; quia deserto munere suo, prophanis & alienis immiscuerunt se negociis; quia magistratum à Deo constitutum, variis adfecerunt contumeliis; quia sacræ scripturæ vim fecerunt, eamque deprauarunt ad defen-

sionem suæ tyrannidis, libidinum & auaritiæ; quia regũ alunt dissidia, & simultatibus perpetuam subiiciunt materiam; quia summam vitæ licentiam & mores corruptissimos, Ecclesiæ titulo circumuestiunt; quia sic pergunt obstinati, nullam vt spem emẽdationis præbeant; quia causæ cognitionem legitimam defugiunt, & simulata Concilii mentione, controuersiam omnem eô reiiciunt, vt spem & exspectationem hominum eludant; quia demum tristes vbique motus & turbas excitant, vt potentiam illam suam, nefariè acquisitam, retineant: Hæ profectò causæ mouere te, Cæsar, debent, vt ipsorum nullâ ratione habitâ, negocium hoc religionis magno studio complectaris. Nam existunt certa scripturæ testimonia, & signa minimè obscura, quæ nobis denunciant, iram Dei vehementer in illos inflammatam, & similem futurum esse i[psorum] psorum exitum, qui fuit eorũ, quos pro[p]pter impietatem & blasphemias, hor[ribiliter] ribiliter singulis temporibus Deus affli[xit] xit. Deserenda sunt igitur illorum castr[a] ne cum ipsis deprehensi, pœnam lu[a]mus. Contulit tibi Deus innumera b[e]neficia, & ea, quam videmus, rerum in[com]mutatio, videtur fato quodam in te, t[an]-

amq

amque domum incidisse: Quæ licèt inter cæteras Germaniæ principum familias, illustris admodum & potens, & ampla & copiosa, & honorata semper extiterit; valde tamen aucta fuit & illustrata, magnamque nominis gloriam est consecuta; Primum, quando Cæsareus honos in ipsam illatus est, quem sic gessit & administrauit, vt ab eo tempore, quo ius Imperii in nostram nationem transiit, in nulla principum tribu, tam multi fuerint Cæsares, quàm in hac vestra. Sic enim hæret, atque continuo progreditur, à multis nunc annis, in ea, splendor iste, quem diximus, & honos, vt quamquam hæreditaria successione transmitti non potest, longo tamen ordine videatur nunc illi factus esse peculiaris, ac propè gentilitius. Creuit deinde matrimoniis, quando tuus, Cæsar, auus Maximilianus, Caroli Burgundionum ducis filiam vnicam, plurimarum ditionum & florentissimarum hæredem, vxorem duxit, inuitis & resistentibus aliquot, summâ potentiâ præditis aduersariis: Qui quidem, si per affinitatem & connubium, illas ipsas ditiones, cum suis prouinciis coniunxissent; quod & minimè difficile futurum erat, & multi suadebant, & non semel deliberatum fuit, nō te, Cæ-

ſar hodie conſpiceremus ita florentem; nec in iſto dignitatis gradu collocatum. Sed qui rem omnem, vt eſt geſta, propius intueri volet, hauddubiè comperiet, in fatis ita fuiſſe, vt veſtra domus in immenſum creſceret. Nam etſi præclara ſit acceſſio illa, quádo per eas nuptias, Auſtria fuit cõiuncta Burgũdiæ, & nõ exiguæ parti Galliæ Belgicæ: multò maior tamen ea fuit, cum idem Maximilianus, è coniuge Burgundica natum ſibi filiũ, Philippum, parentem tuum, Cęſar, matrimonio iunxit Ferdinandi Hiſpaniarum regis, potentiſſimi principis, filię heredi. Quà quidem ratione factum eſt, vt quidquid Carolus proauus, & quidquid Ferdinandus auus tuus maternus, vnquam poſſederunt, id totum in te vnum, cumulate peruenerit; ita quidem, vt qui multitudine prouinciarum, & amplitudine ditionum, & latiſſimis regnorum finibus, in hac noſtra Europa conferri tecum poſſit, nullus exiſtat princeps. Atque te talem, tamque latè regnantem, & his rationibus auctum, Cæſarem eſſe voluit Deus: Et ſicut familiam tuam, continuis honorum gradibus, & incrementis opum, ſingulari quodam conſilio amplificauit; ita quoque ſub imperii tui primordium, exoriri voluit hanc præſentem conuerſionem, quâ piis mentibus

tibus nihil aut iucundius, aut optabilius potest euenire. Paucos & illustres quosdam, singulis temporibus, heroas excitare solet Deus, quum insignis aliqua rerum impendet commutatio. Cyrum ad hoc instituit & delegit, vt ab ipso restitutus libertati populus Israeliticus, & è captiuitate solutus, inque patriam remissus, templum illud, toto terrarum orbe celeberrimum, ab Assyriis & Babyloniis dirutum, reædificarent. Hunc ipsum voluit esse potentissimũ, Medorum & Persarum regem, & hanc eius tantam benignitatem in Israelitas, aliquot sæculis ante prædixit, quàm natus esset. Eum plurimis deinde interiectis annis secutus est Alexander, ob imperii rerumque gestarum amplitudinem, *Magnus* appellatus, cuius victoriæ omnes erant fatales, minimè obscuris verborum tegumentis, à Daniele prænunciatæ. Aliquot pòst temporibus exuscitatus est Iulius Cęsar, qui multis rebus fortiter & præclare gestis, author fuit, vt qui erat antea popularis Reipublicæ Romanæ status, commutaretur in Regium prope dominatum. Neque multò post hanc imperii mutationem, exortus est ille iustitiæ Sol, redemptor & seruator noster. Ille verò dominatus, vt populi Romani libertatem adflixit, ita quoque

doctrinam & religionem à liberatore nostro constitutam & relictam, acertimè persecutus est, ad trecentos circiter annos: Quo tempore, Cęsar Rom. Constantinus, Euangelii doctrinam complexus fuit, qui & ipse, propter egregiè fortiterque administratam Rempubl. *Magni* cognomen adeptus est. Longo deinde pòst interuallo, prodiit Carolus, è Francorum natus familia, sub quo & diuisum est imperium, & Pontificatus insigniter auctus fuit atque locupletatus: Quorum vtrunque magni sanè est momenti, & inter humanarum rerum vicissitudines, minimè postremo loco recitari debet. Hic autem Carolus, etsi magnitudine ditionis, cum priscis aliquot Imperatoribus conferri non poterat; tamen ita rem gessit feliciter, vt Imperium Roman. iam ante collapsum & deperditum, recuperasse quodammodo videretur. Ab huius familia transiit ad Saxones Othones Imperii dignitas, & qui fuit postremus eius nominis, laudatissimus princeps, hoc perfecit, vt penes nostram gentem & nationem hodie sit potestas, creandi Cæsares. Quod ipsum quoque referri debet inter res maximè memorabiles. Et hæc quidem potestas in nostro populo iã hæsit, supra quingentos annos; in hoc vsque tempus, quo

ru,

tu, procreatus ex nobilissima principum Austriacorum domo, breui temporum spacio mirabilem in modum amplificata, factus es Cæsar, non ex Imperii quidem ditionibus, cuius vix vmbram habemus, verum ex tuo ipsius patrimonio, & auitis possessionibus, longe potentissimus. Quo in tuo magistratu considerandum est inprimis, vt non semel antea diximus, quòd hęc tam illustris, quam coràm videmus, rerũ conuersio, incidit in regni Imperiiq; tui primordium. Quæ res prudenter examinata, cumq; superiorũ temporũ collata historiis, fidem hauddubiè faciet, Instituisse Deum, te Cæsare, magnũ quiddam & conspicuum, in quod tota respiciat posteritas. Quod quum ita sit, reliquum est, vt cogites, te datum esse ab illo, ad salutem eorum populorum, quibus te præesse voluit. Optamus certè omnes, ac precamur Deum, vt quemadmodum Cyri animum olim emolliit, & ad sui populi liberationem accommodauit, ita quoque te his nostris, nimium adflictis, & ferè deploratis temporibus, salutarem esse velit principẽ. Et hoc eò vehemẽtius optamus, quò maior in te prudẽtia, mansuetudo, & humanitas animaduertitur. Nã et si nemo dubitauit, hactenus, quin aduersarii Pontificii, omni genere machinarum cona-

rentur te perpetuo ad bellum incitare; nunc tamen ita sunt patefacta ipsorum consilia, vt certò statuendum sit, esse Deum, qui mentem hanc tibi dedit, vt, cum à multis nunc annis, tam variè, tamque multipliciter sis ad arma sollicitatus; nihil tamen hactenus institueris, ab æquitate aut ratione dissentaneum. Et sicut ad solam mentionem earũ coniurationum, quas tacitè nonnulli & occultè susceperant, omnes concordiæ cupidi, exhorrescunt; ita quoque te, Cæsar, admirantur, & magnis laudibus extollunt, qui tui muneris & dignitatis memor, omnibus modis laborasti, vt quod excitare illi in patria cupiebant incẽdium, opprimeretur. Maximam igitur immortali Deo gratiam habemus; primum, quòd actiones consiliaque tua sic hactenus gubernauit, vt nullum impotentis animi vestigium in eis deprehendatur; deinde, quòd in hunc vsque diem, vitæ tuæ cursum deduxit, quo videre potes atque iudicare, non esse nihil, quòd illi, à quibus antehac alienior fuisti, non tam tuâ quadam sponte, quà n impulsus ab aliis, causam istam, à multis nunc annis, non habita vllâ ratione periculorum, adeo constanter & masculè tuentur. Primus felicitatis gradus est, intelligere, & sequi vocem inuitantis ad se

Dei,

Dei, proximus, nō obsurdescere, nec obstinate repugnare. Talibus enim ingeniis ignoscit Deus, & precibus interpellatus, doctorem illum Spiritum tandem largitur, quàmdiu non malitiâ, sed ignoratione & simplicitate peccatur; ad eamque rem tempus & ocium sæpe concedit, quod tibi, Cęsar, contigisse lætamur; Qui post multam huius causæ, quæ controuertitur, tractationem, statuere nunc demum aliquid potes, quādo multipliciter illustrata veritas, & eorum, qui accusantur, nequitia, sic est patefacta, vt iudicatio litis, nullam in se magnam habeat difficultatem. Et quanquam immanes illæ & atroces, quibus diuinam maiestatem affecerunt isti, contumeliæ, vehementer & in primis te commouere debent; tamen non est dissimulanda etiam, vel obliuione prætereunda, iniuriarum magnitudo, quas intulerunt, singulis temporibus, & Imperio, & eius præfectis, tibi, tuisque, Cæsar, maioribus. Illam orbis terrarum debellatricem, vrbem Romam, in qua tot fulserunt lumina, tam insignes & præclari viri; quam summâ prudentiâ vitæque temperantiâ rexerunt aliquando Bruti, Camilli, Cincinnati, Fabii, Scipiones, Catones; illud priscæ virtutis domicillum, & Cæsarum deinde sedem, nefa-

riis artibus tenet & occupat hodie, Cæsarum perpetuus hostis, mollis, & semiuir, & effœminatus negociator. Nec solū occupat, sed ius etiam hæreditarium in illam sibi vendicat, & legitimum dominum adeo non admittit, vt eius dignitatem omnem à sua pendere dicat authoritate. Ille, quondam toto orbe celeberrimus Senatus, quem conspicatus quidam Pyrrhi Epirotæ legatus, dicebat habere totidem Reges, quot essent in eo patricii; Deum immortalem, quantum est hoc tempore immutatus? Sedent in eo, hōmines noui, quorum hæc est præcipua ferè & sola cura, *vt res alieno labore partas in summo luxu & ocio, vitaque mollicie & turpitudine consumant; vt orbis Christiani prouincias expilent, vt sub Ecclesiæ titulo quiduis audeant*. Hi sunt noui illius dictatoris consiliarii, & Senatus præsides, qui propter Ecclesiarum administrationem, vt præ se ferunt & simulant, in eum ordinem asciti, faciunt, quod olim Romani Senatores fecerunt; Administrant prouincias, & amandantur huc illuc, tanquā proconsules, & legati, & tribuni. Cumq; ipsorum functio sit planè ciuilis, & plusquam prophana; suas tamen interea nobis obtrudunt sanctitates, eoque nomine patiuntur se tantum non adorari. Et facinus

ciunt hoc in tuo, Cæsar, conspectu; nec id modo, verumetiam suas fœditates dextrâ tuâ defendi volunt. Quousq; tandem ista perferentur? An hanc tantam audaciam nemo vnquam cohercebit? Deus pater, vt iræ suæ vim atque magnitudinem nobis ostenderet, licentiam hanc, & summam improbitatem in nos grassari permisit, & ita passus est, ingenii nostri aciem omnem circumfundi tenebris, vt etiam mutata rerum natura, & conditione, quod vitiosum erat & nefandum, & impium, nobis videretur esse pium, honestum, & sacrosanctum. Nunc verò, postquam pro immensa bonitate sua nos iterum respexit, & eripuit ex illa densissima rerum ignoratione, clarâ voce inuitat, vt hoc tantũ eius beneficium agnoscamus, ne conduplicata nostra delicta, cogant ipsum ad seueriorem pœnam, & medicinæ spem omnem auferant. Quæ sit ipsius voluntas, & quid à nobis requirat, consignatũ reliquit in suis monumentis, quæ ministerio spiritus ad omnẽ posteritatem transmisit, vt extarent sempiterna de ipso documenta & testimonia. Futuram etiam veræ doctrinæ miserabilem & horrendam vastationem, & exorituram in Ecclesia tyrannidem quandam, omnium maximè insignem, in postremis tempo-

ribus, disertè prænunciauit; Et ea ipsa loca, quibus hæc vaticinia continentur, obscura prius, in magnis illis doctrinæ tenebris, nunc etiam inter alia sic patefecit & illustrauit, vt nihil amplius dubitari possit, quam rem atque personam designent. Sed & vim illam & iniurias & contumelias, quibus Imperium Romanum, & magistratum à Deo constitutum, à seculis iam aliquot, Romani Pontifices affecerunt, eadem vaticinia comprehendunt. Et vt nullum extaret scripturæ testimonium ea de re, tamen, si doctrinam ipsorum, & constitutiones, & disciplinam, & vitæ licentiam quis intueatur, fieri non potest, quin totus horrescat. Nisi enim essent à Deo planè reiecti & destituti; non laberentur omnes in eam mentis vesaniam, & hæc tanta, tamque manifesta flagitia. Sic enim se cōparant totâ vitâ, quasi, qui locū illum & honoris gradum tenet, hunc oporteat, in omni genere nequitiæ singularem & excellentem esse. Respice, quæso, Cæsar, in actiones illorum, qui sunt, quiq; fuerunt hac tuā ætate. Num aliquod solidæ virtutis, aut sanctimoniæ specimen in eis vnquam deprehendisti: an non potius meram hypocrisin, ficta & simulata, & ad fraudem omnia composita? Si dissiparunt Imperii robur, si semper

cò

eò spectarunt, vt Regũ vires infirmarent; si turpibus & illaudatis rationibus has tantas opes consecuti sint; si non solũ tuos maiores omnes, verùm te quoque, Cæsar, ipsum indigne tractarunt, ita quidem, vt criminationibus illorũ in te confictis, edito scripto sis coactus respondere; quid cunctaris, aut in quam meliorem spem venire potes? Frustra sumitur omnis labor. Nam eum vitæ cursum tenent, quem scriptura prædixit. Armis quidẽ & vi non opprimentur, sed Euangelii prædicatione sic patefient & agnoscentur indies magis atq; magis, vt nullus vnquam in orbe terrarum extiterit tyrannus, qui tam illustre, tamq; pudendum sui spectaculũ præbuerit, quàm isti. Porrò, sicut iræ diuinæ signum fuit, quàm diu versabamur in illa crassissima caligine, ita quoq; benignitatis & clemẽtiæ paternæ indubitatũ est argumentũ, quãdo depulsis hodie tenebris, iucundissimo solis aspectu fruimur. Pro quo tanto munere, nihil aliud à nobis reposcit Deus, quàm vt agnoscamus illud, & reuerenter complectamur. Quod vt facias, vehementer optant omnes piæ mentes; eoque magis, quo manifestè veritati furiosius repugnare vident aduersarios: Qui nulla possunt expleri crudelitate, sed delectantur cædibus & flammis; auellunt

matres à filiarum amplexibus; filios tantum non in conspectu matrum excarnificant, maritos ab vxoribus & liberis auulsos, in teterrimos carceres abiiciunt, & quasi omnem humanæ conditionis sensum deposuissent, ita sæuiunt: Dominantur animis hominum, & loquendi facultate priuant eos; Affirmant, non licere cuiquam his de rebus extra Concilium agere, & tamen ita se gerunt, vt Concilii spem omnẽ præcidant, & auferant. Has miserias orbis Christiani respice tandem, potentissime Cæsar; Neque te moueat ista prophana & Epicurea ociosissimorum hominum turba, qui nulla officii charitate tibi sunt commendati: sed in patriam & in Imperium totus intuere, cui dantes à Deo gubernator, cuius incolumitas atque salus, tacito quodam, sed vehementi tamen & acri naturæ impulsu, tibi esse debet longè charissima. Quia late admodum dominaris, nec vni solũ populo præes; impeditæ sunt rationes tuæ, non dubium est: Aliud enim Hispania requirit, aliud Germania petit, aliud Romanus ille negociator postulat. Vt his omnibus humanum ingenium, & prudentia satisfaciat, omninò fieri non potest. Vnica solum est via, nec alia præter hanc inueniri potest, vt scilicet, nullius externæ rei, quantacun-

tacunq; sit, habitâ ratione, Dei duntaxat veram gloriã quæras, eique cętera committas omnia. Maximum in ea re subsidiũ & adiumentum tibi præbebunt plerique omnes Imperii principes ac ciuitates; Viam patefacient, & iter explicabunt, qui per Germaniam sunt magno numero, viri docti & pii: Quorum omnium illud est commune votum, vt quam Deus per ipsos mirabiliter propagauit doctrinam, eam tuo patrocinio conserues, ac multis nominibus adflictæ patriæ succurras. Qua in re tantò maior cura tibi suscipienda est, quo sæpius & grauius hæc imperii portio, quam seruamus adhuc reliquam, oppugnatur ab externis, iisq; firmissimis hostibus; Quorum armis ita se labefactari posse videt, vt tã potenti Cæsare, quàm tu es, vehementer sibi opus esse sentiat, eoque suam salutem lachrymans & ingemiscens tibi commendat, quasi futurum sit, vt aut tuis, amplissime Cęsar, auspiciis, hostilem impetum à se depellat, aut planè corruat, & plagam accipiat non sanabilem; præsertim, cum nullis vnquam temporibus, tam varia, tamq; magna extiterint indicia futuræ mutationis, & insignis in ipsa conuersionis, quàm hodierno die. Pace quidem nihil melius, nihil est optabilius. Ea verò Pontificis intercessione

constituta, num firmas & veras habitura sit radices, omnino dubitari potest. Nam aut bellis perpetuam illi materiam suppeditant, vt nimis notum est, aut, cum pacis consiliarii sunt, magnum aliquod suum spectant emolumentum, & id solum. Quæ verò priuatim ipsis prosunt, eiusmodi sunt, vt ad publicum orbis Christiani, & omnium aliorum ordinum dedecus & detrimentum pertineant. Deum precor, consilia tua sic guberner, vt emēdatis vitiis, & sublatis causis, propter quas & bella nobis, & alias immittit calamitates, ocium Europæ & tranquillitatem recuperes, quæ nunc miserabiliter vexata, sustinere diutius has tantas ærumnas non poterit. Quod superest, vt sententiam meam, hoc scripto comprehensam, in optimam partem; Cæsar, & clementer accipias, etiam atque etiam obtestor.

FINIS.

INDEX

INDEX
IN SLEIDANI LIBROS DE Quatuor summis Imperiis.

A.

constitutâ, num firmas & veras habitura sit radices, omnino dubitari potest. Nam aut bellis perpetuam illi materiam suppeditant, vt nimis notum est, aut, cum pacis consiliarii sunt, magnum aliquod suum spectant emolumentum, & id solum. Quæ verò priuatim ipsis prosunt, eiusmodi sunt, vt ad publicum orbis Christiani, & omnium aliorum ordinum dedecus & detrimentum pertineant. Deum precor, consilia tua sic gubernet, vt emẽdatis vitiis, & sublatis causis, propter quas & bella nobis, & alias immittit calamitates, ocium Europæ & tranquillitatem recuperes, quæ nunc miserabiliter vexata, sustinere diutius has tantas ærumnas non poterit. Quod superest, vt sententiam meam, hoc scripto comprehensam, in optimam partem, Cæsar, & clementer accipias, etiam atque etiam obtestor.

FINIS.

INDEX

INDEX
IN SLEIDANI LIBROS DE Quatuor summis Imperiis.

A.

Pascha-

Cartha-

FINIS.

IN LI-

IN LIBELLVM SLEIDANI DE QVATVOR SVMMIS Imperiis, quædam annotationes obseruatæ ex prælect. Clariss. Viri *D. Guliel. Xylandri* Anno MDLXXII.

DVo sunt vitia, quæ alicui iure possunt obiici: vnum, si quis semper sit puer: alterum, si semper domi maneat. Puer est, qui nil nouit, quam quod oculis videt. Hoc vitium olim Græcis fuit obiectum ab Ægyptiis. Domi semper manet, qui de peregrinis Regionibus nil cognitum habet. Vtrumque vitium emendatur legendis historiis, & cognoscendis Geographicis. Licèt enim non cuiuis liceat corpore adire varias regiones, easque oculis perlusttare, animo tamen licet peregrinari. Geographia verò non percipi absque Astronomiæ adminiculo potest (oportet enim intelligere diuersitatem climatum) ergo Astronomiæ præceptis antè imbutum esse oportet, qui geographica cum fructu volet discere.

De vtilitate historiarum & geographię, præfationes legite Historicorum & Geographorum. Notum est omnes homines teneri cupiditate scientię, atque hanc omnibus hominibus insitam esse vim & naturam. Vnde vulgo etiam rustici quærunt: *Quid noui quis nouerit*, &c. At propter facultatem nemo laudem meretur, vt Aristoteles docet; sed tũ demũ laude digna est facultas, eũ pficitur. Quo minus vero perficiatur, obstat πολυπραγμοσύνη, &

nimia curiositas quædã: de qua exstat libellus pulcherr. apud Plut. qui vobis omninò euoluẽdus est. Vt hãc discẽdi cupiditatẽ rectè perficiamus, ac omnẽ operã benè collocemus, cogitandũ est nobis solũ hominẽ ratiocinari, ac præsentia cũ præteritis & futuris cõparare: Ergò sciẽdum quæ sint prę terita, instãtia, futura; &, per cõsequens, legendam historiam, i. rerum gestarum descriptionẽ, non nugas & fabulas, quales hodie circumferuntur multæ, Rollwagen / *Cento Nouella* & huiusmodi alii libri Diabolici, qui sunt schola impietatis & digni vt vna cum suis auctorib. crementur.

Fabulæ tamen interdum vtiliores ipsis Historiis propter dicendi libertatem, & quia facilius ab omnibus percipiuntur. Talis est fabula Reinicken-Fuchß / in qua vita aulica egregie depingitur. Tales sunt fabulæ Æsopi, quas maximi fecit Socrat. vt constat ex Phędone Platonis. Has. n. sibi pro materia scribendi carminis diuinitus indicti delegit. Vsus historiarum est maximus; nullus potest homo satis exprimere verbis. Quòd res Ethicæ & Theologicæ optimè exemplis tractentur, constat. Nam & Seruator noster Christus ab exemplis ferè argumentatur. Et in Philos. Morali maior propositio syllogismi practici ferè est ab exẽplo, quomodo hęc res illi vel illi cesserit. Vt, e. g. *Non esse bellum gerendũ ob raptã vxorẽ*, quia historiæ docent eiusmodi bella tam victorib. quam victis fuisse detrimentosa. At in hac re longè tutius est sequi exempla antiquitatis, quam nostri temporis; quia libertas historiæ scribendæ nulla est hodie: & quia in describendis nostris historiis ferè affectib. rapimur. At apud antiquos maxima fuit libertas. Liu. bellũ ciuile inter Pomp. & Cæsarẽ gestum descripsit, ac Pompeium iustam causam defendisse confirmauit, quãuis sciret hoc parũ esse gratũ Augusto. Augustus tamen nil cõtra Liu. tentauit hostile, sed cum iocari voluit, dixit ad Liuiũ: *Tu es Pompeianus*. Hodie si quis vel minimum nobilem scripto læderet, lõge aliud

inde ferret responsum, nimirũ; Jch will dir ein kugel durch den leib jagen. Certè qui de bello Smalcaldico aliquid literis mandarunt, multa (de quib. mihi cũ in id tempus inciderim, probè constat) silētio prætericrunt, multa in gratiã Principũ falsa scripserunt. E.g. nemo dixit, *Principem Germaniæ duas vno tempore habuisse vxores*, &c;

Adde quod historias antiquas sine vllo legere possumus affectu, quod nostro tēpore fieri nequit. E.g. Si quis legat quæ scribuntur de recente Venetorum victoria, vel Venetis statim, aut Turcis fauet. Nostrę historiæ cum veterum historiis comparatæ, habent se instar glebæ metallarię, quæ nõdũ est reddita pura: Veteres historiæ rationem obtinent argenti purissimi.

Oportet autem omninò coniungere geographiam cũ historia. Quid.n. pręclari foret in cognitione historiarũ, si locũ in quo aliquid sit gestum, ignores. Et cõtra, si totũ peragraueris terrarũ orbē, & quid quouis loco gestum sit, ignores, nihil noueris. Alias fieri potest, vt cũ de Memminga loquar, tu intelligas de Gēmingem im Kratchgaw. Diog. interrogatus, *cuias esset*? R. *se esse mundanum*; h.e. qui vbiq; in mundo viuere se posse, tanquã domi suæ, consideret. Ego aũt dico, debere nos mundanos esse, i. mundi partes earumq; situm perspectum habere, si mundi historiam velimus intelligere ac quasi conuersari cum omnium locorum & ætatũ hominib. *Terra* (vt alicubi diditur in Sacris) *narrat gloriã Dei*; E. necesse est habere cognitã terram. Inde colliget immensam Dei potentiã qui ex tãta diuersitate partium tantam effecit harmoniã totius. Vlysses laudatur ab [a] Hom. & [b] Horat. in arte Poet. quod nõ tantũ nouerit mores hominũ, sed res quoq;. Sed hîc laudare historiam & geographiam, non est institutum. Apud August. libr. 2. De doctrina Christiana, cap. 28. locus est, qui cõmendat historiam Theologis & geographiã. Exē-

b Horat. *Qui mores hominum multorum vidit & vrbes.*

a *Hom. od. 1.* Πολλῶν δ᾽ ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω.

plo vno illustrare placet. Quis peregrinationes Patrum, Apostolorum, absq; Geographia intelliget? Locus est in c. 2. Lucæ de Cyrenio, qui imperarit Syriæ. Ibi se mirificè torquēt interpretes: At vera responsio ex geographicis petitur. Ego inuenio c apud Strab. lib. 12. conferre ad Iurisprudent. extra controuersiam est. Quomodo. n. noueris aliàs quæ lex altera sit antiquior? Verum, vt dixi, laudare non institui hasce artes; sed cōcludo cùm Antalcida, qui cuidā Rhetorculo Herculē laudāti Spartæ, dixit: *Quis ipsum vituperat?*

c *Fuit is scriptor σύγχρονος Christi, & vt non fuerit procōsul, tamen legatū eo tempore fuisse in Cilicia & finitimis regionib. apparet, de quo suo loco dicemus accuratius.*

Porrò Geographiam descripsit Ptolom. & Strabo. Sed Ptolomæi geographia friget. Strabonis multò est cōmodior; quia historias adiunxit. Cicerò etiam hanc rationem obseruare constituerat, & historiam conscribere ad imitationē Theopompi, vt videre est in epistolis ad Attic.

Hæc παρεληλυθότων loco.

In Textum Sleidani.

PAg. 1. *De quatuor summis Imperiis*] *Summa* vocat *Imperia*, quia licèt varia essent regna, tamen Deus voluit aliquod semper esse summum. Aliàs vocant *Monarchias*, quam vocem noster Sleidanus vitauit; forte ob hanc causam, quod *μονάρχης* nō eū significat tantùm, qui iustè præest, sed eum quoq; qui iniustè. Sic Dionysius fuit Syracusis monarcha, sed non legitimè, vel declinauit, quia vox Græca. De statib. Reip. suo loco dicetur ex 6. Polybii.

Ibid. ỿ. 7. *Babylonico*] quod aliàs vocant *Assyriacum*. Nominatur autem sic à Babylone vrbe præcipua illius regni.

Ib. *Græco*] quod aliàs *Macedonicum* dicitur, & subitò fuit summa cum celeritate constitutum ab Alexandro M. moxq; rursus dissipatum est. Causam eius rei Ethnici ignorarunt: nos causam ex sacris nouimus, nimirum vt via sterneretur ad monar-

chiam

chiam Rom. in qua nõ nisi constituta Christus debuit nasci. Desiit id regnum in *ἀναρχίαν*, vt docebitur infra.

Ib. ψ. 11. *Hebræi & Eusebius*] Nec tantũ hi, sed alii, cõplures. Quod autem maxima sit dissensio, & quidem talis, vt de reb. multis nil certi queat statui, constat ex libr. I. Stromatum Clementis Alexand. Ego vnum atq; alterum dissensionis producam exemplum. Excidium Troiæ est nobilissimum, ac ab omnibus decantatum, non tamen certò constat de tempore. Quidam collocant in ætatem Sãsonis; alii in ætatem Salomonis. Ita de diluuio [a] dissentiunt: ita quidem vt in annis 586 non conueniant. Ita de tempore conditæ Romæ non conuenit. Vide Sigon.

Ib. *Hebræi*] Intelliguntur libri sacri, seu Biblici, in quibus cum expressus est numerus, non dubium est, quin verbo Dei sit habenda fides. Alias nihil ineptius fingi potest Iudæis, & synagoga Diabolorũ. Nam omnes alii, qui post captiuitatem Babylonicam & excidium Ierosolymæ scripserunt, sunt homines ineptissimi, & prorsus ignari historiarum. Scribunt hi tales inter cætera mendacia, pontem, seu aquæductum à Roma deductum esse Ierosolymam vsq; à Rom Imp.

Ib. *Eusebius* [b]] Hic Chronica scripsit, si modò sunt Eusebii Chronica. Nam non respondent diligentiæ Euseb. Quocirca non immeritò suspecta sunt. Preterea non exstant Græcè. Item sunt omnino deprauata. Aut si omninò Eusebius scripsit illa Chronica, certe scripsit valde iuuenis. Vtcunq; res habeat, non multũ illis Chronicis est tribuẽdum.

Ibid. *Augustinus* [c]] cui plus fidendum esset, si non fuisset ita superstitiosus in numerorum mysteriis.

Ib. *Alphonsus* & [d] *Mirandula*] qui fuit rex Arragoniæ & Chronologiã quandã conscripsit. Eius opera nũc exstãt. Vixit circa annũ Christi 1400. Porrò non turbentur historiæ studiosi ob hanc tãtam

[a] *Augustinus sequitur Græcos. libr XV. De ciuit. Dei c. 10. ait (secutus Græcos 70. interpretes) esse 2262. annos vsq; ad diluuium. c. tamen 13, videtur præferre Hebræos.*

[b] *Episcopus Cæsariensis, vixit circa annũ Christi 300.*

[c] *Episcopus Hipponesis in Africa vixit circa annum Ch 400.*

[d] *Mirandula Comes Concordia, vixit Ano 1480.*

dissensionē. Cogitandū.n.veram historiæ cognitionē nō sitā in præcisa ista annorū & scrupulosa numeratione, sed magis in synchronismis. Quamquā inter dissidētes quoq; nō difficile monstrare, qui crassè errarint. Ego.n.licèt nō præcisè tēpus semp sciam methodo tamē quadā quā proximè accedere me posse cōfido, ita vt ad summū nō absim annis 5. Fundamentū certum quis ponere potest annotationis tēporum, si pro vmbilico & cētro sumat Christi natales, ac retro ascēdat per quandā ἀνάλυσιν vsq; ad prima exordia. Hoc artificio conscripsi tabulas illas meas. Ita omninò quis in synchronismos incidit multorum regnorum. Diuersitatis aūt ac dissensionis non vna causa adfertur. Quidam annos putant fuisse breuiores nostris annis, quod ratione paucorū dierū est verū; sed quod addunt annū apud veteres illos æquasse spatiū nostri mēsis, id est prorsus ridiculū §. Methusalamum & priscos illos annos vixisse plurimos est certum, nec fuerūt anni ita breues vt somniāt vulgo. Quod ēt Ethnici confirmarūt. Et Clemens Alexandr. Eusebius, Philo scribūt illā longæuitatē nobis esse admirandā. Cur aūt ita diu vixerint patres illi, Iosephus causam esse dicit, vt implerēt mūdū: itē ipsorū pietatē & tēperantiā. Impios verò diutissimè vixisse quoq; vt cruciarentur, ac viderēt multas calamitates. Alii, vt ferè pleriq; Theologi causā tā diuturnæ vitæ referunt, vt essent lumina mundi, testes diuinæ veritatis, & doctores ac magistri religionis veræ. Luther. scribit fructib. terræ saluberrimis, & aqua saluberr. vsos, ita vt nō facilè in morbos inciderint. Post diluuium deinde terrā esse factā deteriorē. Herodot. similia (sed fabulosè) scribit de regib. Ægypti, qui ēt multò fuerint annosiores nostris patrib. imò plures tribuit annos quā mediæ parti durationis mundi. Sed Herodot. in reb. exteris, & quæ nō in suā inciderūt ætatē strenuè est mētitus, plurimasq; commentus est fabulas.

§ Quod fuerint anni Solares non Lunares, i. qui æquant menses, constat ex historia diluuii, vbi eodē ferè mensis die egressus est ex arca, anno sequente, quo superiori ingressus erat Noah.

Altera

Altera causa est in characterib. in quib. facilimè peccatur. E.g ṇ & ụ literæ sũt vicinæ, quarũ prior significat 50. posterior 500. Ita ẽt aliarũ est magna similitudo, vt facilè pmutẽtur. Hæc est magna causa dissensionis. Præterea multa sunt dicta inclusiuè, quæ alii exclusiuè intelligũt, & vice versa. Exclusiuè verò, cũ iã annus est exactus. E.g. in tẽpore dilunii Funcc. intelligit 1656, exclusiuè, h.e iã esse expletũ id tẽpus, ideoq; ponendũ diluuium in annũ 1657. sed inclusiuè, &c. Accedit huc, quod aliquando certus numerus in sacris nõ exprimitur, vt fit in hist. Iudicũ. Exemplũ ibi illustre de tempore Othonielis

Ib. ỳ. 17. *Cum res ita ferret*] Nã non semper ita fert, vt inferius docebo. Multi inhiant illi dicto Eliæ de 6000. quib. duraturus sit mundus. Melanchth. refert id dictũ: *Sex millia annorũ mũdus, & deinde conflagratio. Duo millia inane, Duo millia Lex, & duo millia dies Messia*, &c. Quæ Prophetia non est Eliæ Thisbitæ, sed cuiusdã inepti Rabbi. Exstat aũt in Talmud Iudęorum, tractatu *Sanedrin, cap. Helec*: & in tractatu De idololatria, cap. *Lebne*: & in tract. *De Sabbatho*. Huius Cabbalici Rabbini commentũ quibusdã frigidis coniecturis Rabbi Isaac in primum c. Genes. confirmare tentat: quarum hæ sunt præcipuæ, quod 1. ỳ. Gen. qui summã cõtinet operũ Dom. sexies cõtineat lit. K. quę significat 1000. E. 6000. annis duraturũ mundũ. Deinde quod sex dieb. Deus crearit mundũ, & 7°. quieuerit. At dies est apud Deũ vt 1000. mille. Ps. 90. 2. Pet. 3. Postremò 6. primi parentes *Adam, Seth, Enos, Cain, Malaleel, Iared* mortui sunt: Septimus aũt *Enoch* viuus in cęlũ sublatus est. Sed ne Angelis quidẽ ille dies patet, multò minus inepto Rabbino: Et Christus studiosam harum rerũ inquisitionẽ vetat Marc. 13. Idem scribitur Mat. 24. *De die aũt illa & hora nemo scit, ne Angeli quidẽ calorũ, &c.* Tẽpore Apostolorum fuerũt quidã, q se scire dicerẽt quo sæculo esset futurus dies extremus, sed eos repressit Apost 2. Thes. 2. *Rogo aũt vos fratres*, &c. Ibi docuit prius futurã vni-

uersalem ἀποστασίαν, vel (vt alii volunt) defectionem Rom. Imperii, & reuelatum iri Antichristum cum suo regno; antequam veniat dies Domini. Sed quã diu post aduentum Antichristi sit futurus, Apostolus non docuit, nec etiã sciuit. Mat. 24. August. item refutat in Cõment. in Ps. 89. Itaq; tanta est adhibenda fides illi dicto Eliæ, quanta tribuenda est Eulenspiegel/aut Marcolpho. Post Apostolorum tempora etiam alii exstiterunt, qui se finem seculi nouisse iactarunt, de quib. August. tom. 5. De ciuit. Dei, lib. 28. c. 53. & quam falsi fuerint, ostendit c. 54. illi putarant religionem Christ. duraturam annos 365. ac postea secuturum finem. Tempore quoque Cypriani tales fuere vt constat ex epist. Cypr. & in libello ad Fortunatũ de exhortatione Martyrii, si modo Cypriani sit liber. Tempore itẽ Lactantii, vt constat ex eius Inst. lib. 7. c. 25. Itẽ, tempore August. Hieronymi, *&c.* vt videre est apud August. tom. 5. De ciuit. Dei, lib. 18. c. 53. Quidam etiã Hesychius episcop. tempore August. idem sensit. August. tom. 2. ep. 80. probat ex loco Daniel. 9. de 70. hebdomad. respondet August. Psal. 80. Itẽ, *Christus dicit* (inquit Hesychius) *Vos nostis iudicare faciem cæli, & non nostis tempus visitationis vestræ?* R. Loquitur de primo aduentus tempore, non de secundo.

Gregor. quoq; Papa tom. 2. in 9. c. lib. 2. Reg. putat 6. mille annos duraturum, *&c.* Iren. lib 5. c. vlt. concludit 6. millib. annorũ duraturum, ratione dierũ, quib. mundus est creatus. Sed hãc rationẽ August. quoq; refutat cõtra Iren. & Lactãt. q idẽ asserit lib. 7. c. 14. Deinde hoc est cõtra verbũ Dei aptũ.

Alii colligunt hoc ex 4 monarchiis Daniel. 2. & 7. nam quarta monarchia in varia regna dissecta, dicit Daniel exoriturum cornu, vnũ aliis fortius & potentius, per quod intelligitur Turcicũ Imp. Ergo erit finis mox seculi. R. Nil ex capit. 2. colligitur: imò colligitur Christi regnum non esse reuelandũ prius, quam Rom. Imp. funditus deleatur.

At

At nondum est destructum, nec destruetur, nisi in fine seculi, vt scribit scitè Lutherus: nam id significatur per *plantas pedum ferreas*. Quis autem nouit, quando funditus sit destruẽdum Romanum imperium? Ex c. 7. nil certi colligitur. nam primum negare possem cornu illud esse imperium Turcicum. patres per *cornu* intelligunt Antichristi regnum: sed quando venturus sit Antichristus, a nobis sciri non potest. Is enim Antichristus debet 3. reges de 10. superare, & reliqui 7. victori collum submittent. Deinde si intelligatur regnum Turcicum, tamen nil sequitur. nam debebat præualuisse contra Sanctos oratio, & Sanctos non tradendos in eius manum. At nondum sumus traditi, neque scimus quando vel an simus ipsi tradendi. præterea nondũ constat quid Daniel velit per *tempus, tempora & dimidium temporis*. Alii probare nituntur à tempore, quo Antichristus reuelatus [a] regnaturus est. At regnabit per 3. annos cũ dimidio: & anni intelliguntur iubilæi. Colligi videtur hoc ex dicto Daniel. de tempore, *&c.* Apocal. 11. & 17. ℞. Annos primum patres intellexerunt naturales. Deinde Antichristus ille oriturus superabit reliquos Antichristos, h.e. Papam, & Turcam & alios malitia, ac miracula poterit edere. Papa enim non ille Antichristus, de quo Daniel & Iohan. in Apocal. licèt ipse quoque sit Antichristus. Postremo quod dicit Iohan. regnaturum per 42. menses, dico annum esse certum pro incerto: alias sciremus finẽ seculi, quod negant sacræ literæ. Alii colligere volunt ex Danielis 12. vbi ponit dies 1290. & dies 1335, *&c.* Sed ibi numerus certus ponitur pro incerto. quod vltima particula apertè docet. Alii probant, ex 1. Tim. 3. & 4. quia multi scelerati futuri. ℞. Et tempore Apostolorum tales fuerunt. Vide ad hoc responsum August. in Epistola ad Hesych. Plura de his si cupias, legas in Zanchii Miscellaneis hanc quæstionem. Ex dictis concludo dictum illud Heliæ non,

[a] ***Reuelatus autem Antichristus annis abhinc 45. ergò restant 150. ad finem.***

magni faciundum, nec pro fundamento historiæ ponendum. Exstat etiam tabula quædam Philonis, & lib. de biblicis antiquitatibus, & Berosus quidam item Metasthenes ac aliæ nugæ, quibus item non insistere possumus. Sequemur in plerisq; Funcciũ, quia videtur proximè ad veritatem accedere; licèt nec ipse suis careat næuis. Quod dico de Beroso, constat eum descripsisse res Babylonicas & regni Assyriaci, teste Iosepho, qui ipsum sæpissimè citat & in lib. Antiquitat. & in Libello contra Appionem Grammaticum. Citatur & ab Eusebio, cum alibi, tum libr. 9. præp. Euang. Clemente Alexandrino, & aliis. Si quis illa fragmenta, quæ apud dictos auctores recitantur, ex Beroso conferat cum hisce nugis quæ vulgo pro Beroso circumferuntur, facile videbit esse commentum potius alicuius otiosi monachi, quàm Berosi veri historiam. Qui plura de hisce cognoscere voluerit, legat libellum doctissimum *Caspari Varrerii*, Romæ ante annos forte 12. editum, in quo liquido demonstrat vulgarem illum Berosum, nil esse minus quam Berossum. Iohannes verò Annius quidam, Monachus Viterbiensis putat, librum illum legitimum esse Berosi. Quod de Beroso dico, idem de Philonis historia confirmo. Nam nec ea est legitima.

Ibidem ṽ. 17. *At principio*] Exstat liber Philonis valde elegans & eruditus de hisce rebus, quæ in sacris ante diluuii tempus continentur. Titulus libri est, περὶ κοσμοποιίας Describit illic mundi creationem. Inter cætera docet, cur homo sit postremò creatus, nimirum vt induceretur in tantum ornatum, & huius beneficii memor, non fieret ingratus. Non facio nunc mentionem Hexaëmeron Basilii.

De Paradiso scribit *Bullingerus*, quod fuerit locus terræ melior, quæ irrigata sit à quatuor fluminibus nobilissimis. Idque spacium fuisse propemodum

modum tertiam partem orbis terræ. *Melanchthon* ait ſedem primorum parentum fuiſſe in regione vicina Damaſco, extra omnem controuerſiam. Ergò non longè (ſi hæc ſententia ſit vera) ab Ieroſolyma incoluerunt, cum Damaſcus 40. tantum milliaria diſtet à Ieroſolyma: Sed reuera certi quid hac de re pronunciari non poteſt. Itaque vbi fuerit & quale, malo fateri me neſcire, quam nugas eiuſmodi proferre, vt multi faciunt. Poſſem equidem & ego aliqua excogitare, ac de illis fluminibus fusè diſputare; id quod in Geographicis meis edendis ſpero fiet; ſed certi quid de Paradiſo adferre, me non poſſe, liberè & ingenuè profiteor.

Ante diluuium memorabile eſt exemplum in Henocho ſeptimo ab Adamo. Nam cum Abrahamus & alii in ſummis eſſent miſeriis, ac ſe prope derelictos à Deo exiſtimarent, Deus vt oſtenderet ſe non deeſſe miſeris, conſolatus eſt ipſos exemplo Henoch, quem viuum in cœlum aſſumpſit. Eſt autem in Henoch teſtimonium immortalitatis animæ, & reſurrectionis noſtræ, vitæq; æternæ. Fuit item Henoch typus Chriſti, qui item corpore & anima aſcendit viuus in cœlum.

De 120. annis illis Gen. 6. magna diſputatio eſt. Dicunt ibi deſcribi hominis ætatem, nec voluiſſe Deum vt quis ſuperaret annum 120. Quam interpretationem ineptam eſſe docent plurima exempla poſt diluuium. Imò ipſe Noah vixit vltra 120. annos. Exempla legere potes in ſacris, & apud Ioſeph. Vide etiam Lucian. περὶ μακροβίων. Verior ergò interpretatio, vt dicamus hos 120. annos conceſſos eſſe pœnitentiæ illorum hominum. Deus enim noluit ipſos ſtatim perdere, ſed per prædicationem Noah, Lamech & Mathuſalem eos præmonuit. Cur igitur, dicat quis, tunc Noah duxit vxorem? Reſponderi poteſt, vt generis humani relinqueretur ſemen. Vide Funccium.

Prima mundi mutatio. Diluuium.

Pag. 2. ♈. 1. *Diluuii tempus*] Diluuium iræ diuinæ est testimonium. perierunt enim non tantum Cainica gens, verum etiam Ecclesia seminis filiorum Dei, seruatis tantum 8. animabus. Et quanquam diabolus voluit hanc horrendam historiam obliterare obliuione, non tamen potuit. Verum variis obfuscauit hanc rem fabulis, vt videre est apud Poëtas. Ita etiam accidit Iudæis, qui summâ diligentiâ conseruare sunt coacti nobis sacras literas, quibus nunc iugulantur. vnde quodam in loco ab Augustino appellantur *Bibliothecarii nostri*. Idē dico de diabolo, qui cum voluit fabulis omnia inuoluere, effecit, vt exstent hujus rei monumenta non in sacris tantum, sed etiam apud prophanos homines. Eusebius citat lib. 9. de præpar. Euangel. multa Ethnicorum de diluuio testimonia. Nominat Damascenum, Berosum, Iosephum. Resp. Dixerunt Ethnici quod diluuium fuerit tempore Deucalionis & Pyrrhæ. Euseb. lib. 12. de præp. Euang. ostendit etiam Plat. habuisse diluuii cognitionem. E.G. in princip. lib. 3. de Legib. exstat eius mentio obscura. Aristoteles libr. 1. Meteoror. quoque meminit, sed adstringit ad Græciam. Et Horatius [a] dicit Proteum egisse sua pecora vt scanderent montes. Proteus autem in Ægypto Odysseæ ν. Itaque Horatius de Ægypto dicit, Ægyptii a Iudęis cognouerunt. In summa, qui describunt diluuium, rem faciunt valde priscam; Causa est, quia tum temporis historiarum fuit neglectus, nec quis has res literis mandauit. Præterea non faciunt diluuium generale.

[a] *Lib. 1. Car. od. 2.*

De Deucalione autem quod dicunt poëtæ, fuit is noster Noah, quod apud neminem alias legi. Demonstro ex Plutarchi libello de Solertia animalium: vbi disputat terrestriane an aquatilia animalia sint callidiora. Ibi ait Deucalionem ex arca emisisse columbam, ac explorasse num aquæ sint dissipatæ; seu, vt loquitur Plutarchus: (vt quidem

con-

conuertit Xyl.) *columbam emissam Deucalioni indicium certum detulisse tempestatis, cum rursus ingrederetur*(scil. arcam) *:serenitatis, cum auolasset.* Idem prorsus quoque in Sacris traditur. Noah ergo dicitur *Deucalion.* Dicitur idem quoque *Ianus*, quod etiam alii monuerunt. Constat hoc ex voce, nam *Iain*, Hebræis significat *vinum.* Noah verò primus vineas plantauit. Græci tertium addũt nomen, atque ipsum vocant *Xisutron*, [a] alii *Sisutron*; quæ vox nec Græca est, neque Hebræa. Itaque nescio vnde ita nominetur.

[a] Ξισούθρου Σισύθρου Σισύθρον.

De diluuii tempore non consentiunt. potest tamen ex sacris literis certò cognosci. Græci ponunt annum mundi 2242. magno consensu, Cedrenus, Eusebius; Nicephorus & alii. Abundant in hoc numero anni 586. nam anno 1656. fuit diluuium. Causa huius erroris est, quod semper ducentos pro centum transtulerunt; fortasse nomine singulari *Meath*, pro plurali *Meóth* accepto.

Quod autem anni sint tantum 1656. facile ex sacris est computare. probo ex cap. 5. Genes. Adam genuit Seth anno ætatis 130. Seth genuit Enos anno 105. Enos verò Cainan anno 90. Cainas Malalehelem anno 70. Hic verò Enochum anno 162. Enoch Mathusalah anno 65. Et hic Lamechum anno 187. Lamech genuit Noachum anno 182. Noah autem in diluuio natus fuit annos 600. Hi numeri computati in vnam summam, efficiunt præcisè 1656.

Intelligendi sunt autem anni iam completi, hoc est, exclusiuè vt diximus, quod docet Funccius. Fuit ergo anno 1657. inclusiuè. Quod de completis annis intelligi debeat; constat ex Genes. 7. *Eratque Noah* 600. *annorum, quando diluuii aqua,* &c.

In historia sacra dicitur arcam subsedisse in mõtibus Ararat; Hieronymus vocat *Armeniæ montem*; sicut & Iosephus. Alii montem *Phrygiæ*, intelligunt: Est autem valdè verisimile montes esse Gordiæos,

qui Armeniam diuidunt a Mesopotamia; præsertim cum *Targum* interpres Chaldaicus reddat. De hisce montib. vide Strabonem lib. 11. & Ptol. in tab. 3. Asiæ, & in com. lib. 5. c. 13.

Quanta autem nobis esse debeat consolatio, quod singulari Dei misericordia & prouidentia cũ iustitia coniuncta, arcam Noah in mediis seruarit aquis: docet Apostolus 1. Pet. 3.

Ib. ℣. 4. *Methusalah autem septimus ab Adam*] In epistola Iudæ *Enoch* nominatur *septimus ab Adam*: hîc verò *Methusalah*: & vtrumque verè dicitur. Apostolus enim loquitur inclusiue, h. e. vt Adam sit primus: Sed Sleidanus loquitur exclusiuè, vt Adamus excludatur: atque ita Methusalah est septimus vt videre est ex Genes. 5. Natus est Methusalah anno Mundi 687. vixit annos 969.ᵃ qui anni cõiuncti efficiunt annos 1656. h. e. diluuii tempus. Ergo decessit imminente iam diluuio.

ᵃ *Constat ex cap. 5. Genes.*

Ib. ℣. 11. *Auctor suis liberis*] Loquitur Sleidanus ex sententia omnium ferè interpretum, licèt id in sacris non sit expressum. Est autem valdè verisimile Noachum auctorem fuisse suis, vt diuersas occuparent terras. Alias hanc calamitatem videbatur secuturum esse bellum inter tam sceleratos posteros Noah, præsertim cum odissent eum, qui patris pudenda aperuerat.

Ib. 16. *Sorte illis designauit*] Id an verum sit, ex sacris demonstrari non potest. Verisimilius est Noah habuisse eius rei mandatum à Deo.

Ib. *Anno circiter* 100.] Quo anno sit facta diuisio illa, non constat ex sacris. Hoc certum est, factam sub Peleg. Sed num statim ab initio natiuitatis sit facta, an multò pòst, incertum est. Verisimile quidam putant initio factum esse, quia Peleg significet diuisionem. Itaq; licèt multò post, annis fortè 30. post natum Peleg in prouincias suas abierint, prius tamen ipsis prouincias illas esse designatas, ipsos verò vel vt familiaritatis consuetudine diu-

tius

tius fruerentur, vel ob aliam causam diutius manere voluerunt, ac ante discessum suum monumentum aliquod relinquere. Quę sententia est verisimilis. Constat tamen interim sæpè nomina esse indita ob euentum, qui multò pòst tempore acciderit: vt hinc argumentum certum diuisionis illius sumi nequeat. E.g. Iacob dictus, quia supplantarit fratrem, quod obiicit ipsi Esaum cum primogenitis eum priuaret. Quamquam in hoc exemplo in ipsa natiuitate id accidit, &c. Exempla habebimus in historia Phæacum, quocirca hîc nil addo. Est autem natus Peleg anno post diluuium 101. Et quia hîc dixi de Peleg, quod dictus ita sit ob diuisionem, notandũ est nullam aliam esse linguam, in qua voces ita significanter rebus sint impositæ, atque est lingua sancta. Exempli gratia; Cum primus Adamo natus est filius, vocauit eum *Cain*; quia sicut lapsi sunt subitò, ita etiam putarãt subitò paratam ipsis esse restitutionem. Cain enim significat possessorem. Cum viderent se miserè falsos, & aliũ procrearent filium, appellarũt eum *Hebel*, i. *vanitas*; quia didicerunt nil esse hominẽ. Ita Nimrod significat *deficiemus* seu *rebellabimus*. In Cratylo etiam Plat. multa sunt nomina, quæ respondent rebus.

Sed ad rem. Diuisionem ponit Funceius in annum 1759. quod vt dixi, valde est incertum. Multò incertius est, quæ regiones quibus sint assignatæ. Iosephus quidem lib. 1. c. 5. multa vocabula posteritatis explicat; ac si vlli credendum sit, Iosepho credendum est. Sed de iis vocibus hîc nil disputare volo; ac malo fateri me ista ignorare, quam vt multa adferam lubrica. De rebus tamen quibusdam quæ videntur coniecturis non leuibus niti, moneo in Geographia mea demonstrata. Cur nihil certi de hisce rebus possit statui causę sunt plures. Primum enim in tam crebris migrationibus deficiẽte historia velle sibi certi quid arrogare, nimis est temerarium. Deinde, in historica & Geographia ac-

cidit, vt antiquissima & remotissima non habe-
mus cognita. Causa præcipua est linguarum diuer-
sitas. Nō enim post confusionem linguarum com-
mercia esse potuerunt in homines dissipatos ob
linguas: Multò minus potuerunt ob linguæ igno-
rantiam ad alios propagare res gestas. Itaque non
mirandum, si veteres historiæ sint fabulosæ. Haud
dubiè enim multi exstiterunt, qui nugis ac fabu-
lis, cum certi nil haberēt, nomen sibi acquirere co-
nati fuerunt. Hinc illę fabulæ de regno Ægypto
vsque ad Pharaonem. Hanc etiam ob causam re-
gni Babylonici nullam habemus certam descri-
ptionem. De Germania nostra res eodem habet
modo. Nemo apud veteres studio historiarum fuit
deditus. Omnes magis in syluis exscindendis & co-
lendis agris bellisque gerendis quam in histori-
rum traditione fuerunt occupati. Sic autem diui-
sa est terra in filios Noah vti scribūt aliqui. Iaphet
recepit Europam, oppleuit insulas, Septentrio-
nem possedit a Tanai ad orientem vsque. Itaque
cessit illi & posteris eius bona Asiæ pars, minor sci-
licet, versus occidentem. Sem accepit Asiam, & e-
ius posteritas loca vicina Euphrati versus orien-
tem occupauit. Chamo diuisa est Africa, Syria, Ara-
bia, Assyria, i. loca vicina Iordani & Nilo versus
meridiem. Verum non cōtentus Cham suâ posses-
sione, multas fratrum suorum prouincias partim
suâ manu, partim per nepótes suæ potestati sub-
egit. Existimatur autem Noah inhabitasse agrum
Damascenum, illisque otis delectatum, quibus
postea impositus est Abraham. Porrò Moses ca-
pite 11. Genes. instituit genealogiam Sem vt osten-
dat natales Abraham. Ac nominatur interdum Sem
primogenitus Noah; Sed κατ' ἐξοχὴν, quod per eum
erat venturus Christus semen promissum. Iaphet
enim est primogenitus; post hunc Sem, & tertio
loco Cham natus: Aperte enim scribitur, quod
Iaphet

Iaphet sit maior Sem. Genes.11. De Cham nulla est dubitatio.

Porrò in isto catalogo posterorum Sem dicitur, quod Arphaxad genuerit Selah, Et 70. interpretes habent *Arphaxad genuisse Kanā, Kanam verò generasse Selah*. Atque ita etiam B. Lucas c.3. recenset. Quomodo ista conciliari possint, nescio. putat Funccius irrepsisse in textū à librario aut scriba aliquo oscitante. præterea sæpius errare 70. interpretes. Aut Lucam fortasse posuisse scandali vitandi causa. Beza certè omisit. In summa, certi nil potest haberi. Accidit nobis in his rebus, quod iis qui quærunt radices quadratas in numeris surdis. Quanto.n. propius accedunt, tanto se longius abesse intelligunt: vt si ex 100. velis habere rad. quad.

Ibid. *duce Nimrodo*] Nimrodum ponit ducem & auctorem ædificatæ Turris Babel, quod in sacris literis non est expressum. [b] Est tamen valde verisimile; & id quoque plerique maximi nominis interpretes asserunt, vt Philo, Iosephus, Augustinus lib.16. de ciuit. Dei, c.4. & 5. In quotum annum inciderit hæc turris, an præcesserit ætatem Phalegi, an secuta sit, nescio. Diuisionem linguarum, ac turris ædificationem Funccius ponit in annum mūdi 1790. i. post Phalegum, potito iam rerum Nimrodo. Sed certi nil potest pronunciari, quia nil habemus de hac re scriptum, excepto illo pseudo Beroso, de quo superius est satis dictum.

[b] *Ante diluuium nullius urbis fit mentio, præterquā Hanochia.* Genes. 4. ỽ. 17.

Ibid. Quidam putant, cum dicitur turrim eo cōsilio institutam, *vt apex cœlum attingeret*, orationem esse hyperbolicam. A qua ego sententia non abhorreo. Huiusmodi enim hyperbolarum magnus est numerus in sacris. Lucas dicit *totum terrarum orbem censum esse ab Augusto*: quod de plurimis gentibus & tota America falsum est. Ita Iohan. ait, *totum mūdum non posse capere libros de miraculis Christi*, &c. Vtut sit, constat fuisse signum ingentis rebellionis. [c] placet mihi sentētia Iosephi. Is ait man-

[c] *Quidam aiunt ædificasse turrim, ne si denuo diluuium oriretur, perirent. Sed causa vera est superbia & ambitio.*

datum esse posteris Noah vt discederēt in prouincias, sed ipsos recusasse ac noluisse, simulq; habitare voluisse. Fortasse dixerunt nolle se ita diuelli, cum sint sanguine iuncti, nec se posse carere hac mutua consuetudine & familiaritate. Cum ergò iis proponeretur Dei mandatum, credo illos abusos esse signo Iridis, & ratiocinatos esse, quia Deus Iride testatus sit, se mundum non amplius aquâ perditurum, idcircò impunè se Deo oppositu ros. Coniectura hæc conuenit cum voce Nimrod, quæ significat *rebellabimus*; licèt alii velint significari amarā dominationē, vt Melanch. Prior sententia est verior. Vnde etiam verisimile est Nimrodū auctorē esse huius turris: ac dixisse, *Deus iubet vt abeamus; sed nolumus:* Aut si abire cogamur, saltē non ita citò discedemus, ac prius momentum aliquod hîc statuemus. Hæc turris nō deleta est ex prophanorum scriptorum historiis. Nam aliud nihil est quam Gigantomachia, de qua Plato, Homerus,[b] libr. λ. item Poetæ. Aiunt imposuisse illos Gigātes Pelio Ossam,[c] &c. Quomodo impedita sit illa ædificatio, describit Moses, nimirū per linguarum diuisionem: qua in re admiranda Dei potētia apparet, qui non vi ipsos oppressit, sed linguis, vt ostēderet se variis modis punire posse, atq; istā, quā iactabant familiaritatem, & amicitiam facilè extinguere. Quidam tamen turrim dirutā esse, ac oppressisse Nimrodum scribunt. Qua in sententia est Cedrenus & omnes Græci. si hoc esset certum, tū conueniret cum Poetis, qui scribunt disiectos esse gigantes & montes illos fulmine Iouis, *&c.*

[b] *Hom. sub Oto & Ephialte descripsit.*

[c] *Virgil.* Ter sunt conati imponere Pelio Ossam.

Ad confusionem linguarum quod attinet, dixi ante ex sententia Fūccii quando sit facta. Et apparet ex Sacris literis diuisionem illam terrarum & linguarum non in idem tempus incidisse; ac fortasse, nisi homines fuissent rebelles, Deus nō fuerat immissurus tā diuersas linguas, quod piè credere possumus. Hinc linguarū peti debet cōmendatio. Cū

enim summa sit miseria, & pœna Dei, non posse intelligere alios, sũma certe est præstãtia, ornamentũ & felicitas, maximũq; Dei donũ (vt Apost. vocat) posse alios intelligere, nõ tuâ vernaculâ linguâ loquentes. Licèt .n. non ita subitò Deus nobis donet linguarum cognitionẽ, instrumẽta tamẽ suppeditat vt discere queamus. Quocirca maximus est Dei contemtus, linguarũ contemtio. Et impii sunt iudicandi, qui linguas hodie contẽnunt. Tam .n. iã florẽt omnes linguæ, vt Hebræa, Latina, Græca, ne de aliis dicã, omnes simul citius queant addisci, q̃ ante an^os^ 40. vnica ex his tribus acquiri potuerit. Credo nũc reperiri doctos homines in Europa, qui, si Cicero & Varro viuerẽt, possent cũ ipsis disputare de proprietate linguæ. Vt in Latina linguâ est *Sigonius, Lãbinus*, &c. Hæc linguarũ diuersitas, haud dubiè p̃cipua est causa cur res antiquissimas ignoremus, vt supra etiam docui. P. 3. ꝟ. 8, *ab eoq; tempore*] Nihil certi possum dicere. Si sequimur cõmunẽ rationẽ, vt & Fũccius, annus est, vt dicit Sleidan. 131. Sat est scire diuisionẽ linguarũ nõ factam esse statim, vbi diuisa est terra. Aliàs à diluuio ad Nimrodum sunt anni 122. ib. *Chaldæi & Babylonici*] Non sunt iidem Chaldæi & Assyrii, vt docebo in Geograph. ib. *Babylonici*] Huius regni vsq; ad Sardanapalũ, nil habemus quidquã certi. Fortè Deus tantũ voluit patefacere, quę nobis scitu sunt vtilia & necessaria. Si quis tamẽ delectetur fabulis, quæ de Nimrodo & aliis feruntur, legat Pseudo-Berosum, itẽ nugas illas Annianas De antiquit. Italiæ. **Ich glaub er hab mit dem Beroso in die wedt gelogen.** Cõparate vobis Dionys. Halicarnassæũ valde egregiũ scriptorem, eumq; legite. Is rectè scripsit de Italiæ antiquitat. Fuit σύγχρονος Liuii,

ib. *Nimrod.*] significat, vt dixi, *Rebellabimus.*

L v i.] Nulli de hac re constat. Vide Beros.

ib. *robustum venatorem*] i. oppressorem populi.

Constat enim hæc non dici vt laudetur Nimrod, sed vt vituperetur. Verisimile est ipsum instituisse gubernationem quæ non constaret legitimè: Itaque oppressisse homines, vt solent venatores bestias: Aug. lib. 16. de ciuit. Dei c. 4. Melanchthon aliam adfert interpretationem in fine lib. 1. suorum Chronic. Vocatur à Mose *Gibber*. quod veteres expresserunt *Gigas*; quod ego existimo magis ad robur, quam ad corporis quantitatem pertinere.

Ib. *Saturnum*] Græci voluerunt suos ad Christianismum vocare: ac ideo ostenderũt diabolum fingere huiusmodi fabulas. Vide Clement. Iust. Martyr. Eusebium. Hi etiam ostenderunt quam colant Astariam esse venerem. Illa collatio vtilis fuit Græcis, vt suo loco ostendam.

Ib. anno XLV.] Hæc desumpta ex Beroso. *Coloniarum*] Colonia est, cum ex certo loco deducuntur homines certo duce in alium locum. De hac re in Græcorum historia erit dicendum.

Medum] *Madai*. Medi à Babylone sunt versus ortum & septentrionẽ. vide tab. 5. & 6. Asiæ. versus mare Caspium suprà Persas. nam Persæ fuerunt inferiores versus septentrionem. Summa: Quidquid à nobis versus ortum solis est trans mare mediterraneum, id est in Asia, ergo etiam Media, &c.

De hisce reb. & vniuersa Asia inferius dicetur ad pag. 4. in fin.

Magogum] Quale id sit regnum, difficile est pronunciare. Putant esse magnum Tartarum. Constat esse in septentrionali parte Asiæ.

Moscum] *Mesech* Hebr. Moscum imperium si credimus interpretibus, habet initiũ in Europæa Sarmatia. Mosci hodie etiam vltra Mæotidẽ paludem inhabitant, & vltra Tanaidem.

S. Scriptura] Genes. 10.

Niniue] Quidam putant Ninum & Niniuem eãdẽ esse vrbẽ, quod valde est probabile. Vide Ptol. tab. 5. Asiæ. Fuit Niniue meridie melior q̃ Babylon priusq; vrbs magna & regia, teste Diod. Sicul. Fortasse Babylonem non ita maturè sunt ausi frequentare homines recenti memoria cladis ibi acceptæ.

Nimrodo] Hîc incipiunt fabulæ. Confer Diodor. Sicul. lib. 2. Græci monarchiam illam incœperunt non à Nimrodo, ſed à Nino. Ab eo deinde & Semiramide ferè continua eſt hiſtoria.

Belus] Iupiter varia habet nomina. Ipſi Græci non conſentiunt. Belum vocant *dominum*. Quod ad Iouem, diabolus maturè hoc egit, vt perſuaderet potentes eſſe Deos, idque obtinuit per multa ſecula. nam & apud Rom. ſunt imperatores in deorum numerum relati. Ita & Alexander paſſus eſt ſe nominari filium Mammonis. Longè rectius Ageſilaus, cum honores ipſi diuini deferrentur ac ſalutaretur Deus, reſpondit, *Is qui matulam mihi prabet, hoc negat*.

Europaam] Nam duæ ſunt Sarmatiæ. Vna Europæa, altera Aſiatica, vt dicendum erit in Geographicis. Diuiduntur Tanai. vid. tab. 8. Europ.

Sagarum] non ſunt *Saga* in orbe terrarum, quocirca non credo vitium eſſe Sleidani, ſed typographi. Legendum eſt *Sacarum*. *Sacas* dicit Herodotus eſſe dictos Scythas. Inde ductum putat ſcutũ, quo vtũtur Scythæ & Turcæ, qđ Σάκος, εος, τὸ vocitatũt, ein Dartſchen. Habitauerunt à mari Caſpio in oriente. Sunt illi qui dicũtur habuiſſe turrim lapideam. De his vide Ptol. tab. 7. & 8. Aſiæ. Comparate etiam libellum valdè egregium Dionyſii Aphri, qui excuſus eſt Baſileæ anno 1534. & memoriæ commendandus eſt. Totum enim terrarum orbem ſcitè deſcribit. In eum libellum ſcripſit Euſtath. quem de Sacis lege.

Pag. 4. ℣. 2. *Morte præpediretur*] * vide Beroſ. Iuſtinum. Ego nil affirmare poſſum. Dicunt eum dominandi cupiditate arſiſſe, & cum non poſſet alios ſubiugare, niſi ſubacto Sabatio rege Sacarum, clam ipſi inſidias ſtruxiſſe: quas cum Sabatius præſentiret, fugiſſe, ac in Sacis Caſpiis delituiſſe. Interim morte præuentum Belum, non potuiſſe Sabatium occidere, mandaſſe tamen Nino filio, vt

* *Ninus condita Niniue ſummam potentiam ad Aſſyrios trãſtulit. Aſſyrii ergo tenuerunt Niniuẽ & Babylonem, vſque ad Merodachum.*

post suam mortem Sabatium deleret: quod etiam factum sit Semiramidis tempore, *&c.* Quidam dicunt Zoroastrum esse subactum ab eo. Sed hæc valde sunt incerta. Qui plura de Nino & Semiramide cupit, legat Herodotum & Dionys. Siculum. Attingam autem & ego quædam in Sardanapali rebus.

ib. *Trecentis quinquaginta*] teste Mose, Genes. 9.

ib. *& duodenigesimo*] Posito, diluuium incidisse in annum 1656. facile est inuenire quoto anno natus sit Abraham. ° Huiusmodi terminos vocant *Æras.* Sic diluuium vna est æra; ad Abrahamum vsque est alia; inde ad Mosen alia, *&c.* His pro compendio in historiis vtimur. Exempli gratia: Si tradenda esset historia Rom. æra constitui posset prima ab vrbe condita vsque ad Coss. A Coss. ad tribunos militum alia, inde ad bellum Pyrrhi, *&c.* Vnde sumptum sit vocabulum *Æra*, Grammatici certant. Citatur ad hanc rem locus Festi Pomp. sed mutilatus est. Sepulueda Hispanus in ea fuit opinione, æram esse dictam inde, quòd nobilibus historiis annotabant A. E. A. hoc est: *Annus erat ab V.C. deleta Carthagine, &c.* Has tres literas putat contractas inscitia hominũ in vnam vocem. A qua ego sententia non abhorreo. Eiusmodi plura reperiuntur exempla vt cum scribere voluerunt Rom. aliquid esse factum XI. die Ianuar. scripserunt *A. D. III. Id. Ianuar.* i. Ante diem tertium Id. Ianuar. quas literas inepti contraxerunt, & fecerunt AD. Ita apud Valerium Probum multa sunt corrupta. De qua re videre poteris Orthographiam Manutii P. F.

Sed redeamus ad rem. Æra & terminus sit pro hypothesi, diluuium incidisse in annum mundi 1656. Quoto ergo anno natus sit Abraham, non difficile est indicare. Numeri enim omnes ponuntur vsque ad Natiuitatem Abrahæ in cap. 11. Genes. qui computati efficiunt 292. post diluuiũ, h. e. an-

° Diluuium finit 1656. post id natus Abraham anno 292. ergò natus ao mundi 1948. exclusiuè. Probo quod 292. annis post diluuiũ natus sit ex Genes. c. 11. Ao 2. post diluuium natus Arpachsad. 35. Arpachsad genuit Selah. 30. Selah genuit Eber. 34. Eber genuit Peleg. 30. Peleg genuit Reu. 32. Reu genuit Serug. 30. Serug genuit Nahor. 29. Nahor genuit Therah. 70. Therah genuit Abram. Hi anni faciunt 292. post diluuium.

num mundi 1948, seu 1949. si inclusiuè intelligas. Græci hîc longè aberrant. Ponunt enim annos à diluuio ad natalem Abrahæ 1720. h. e. mundi 3982. in quo numero redundant 1428. anni. [b] Nicephorus numerat annos à diluuio mundi ad Abrahamũ natum 1082. vbi redundant 790. anni. Causam cur tantopere errent Græci, superius indicaui. Sed licèt semper centum addas, non tamen conueniet ipsorum numerus. Esto ergò hæc æra certa, natum esse Abrahamum post diluuium anno 292.

[b] *Ex Epiphanio Camerarius & alii numerant annos* 1040.

Quod autem duodeuigesimo circiter anno Abraham reliquerit suam patriam, facile est supputare. Nam anno 292. post diluuium natus est. Anno 75. digressus est à Charam, hoc est, anno post diluuium 367. Vixit autem Noah post diluuium annis 350. Genes. 9. subtrahe igitur 350. ab 367. habebis annos 17. quos si completos sumas, id est, exclusiuè, sunt anni octodecim circiter; vt dicit Sleidanus.

Porro constat ab initio Abrahamum inhabitasse terram Chaldæorum. Iosuæ 24. & Genes. 11. nominatur ipsius patria *Vr*, vel *Vra* vrbs Chaldaica. Dicunt quidam ignem ibi adoratum esse, &c. Ex hac Vr egressum Moses testatur profectumque Haran, vt inde digrederetur in terram Chanaam. Ergo ex Vr primitus est vocatus, non ex Haram, & in Vr Chaldæorum accepit promissionem. Hoc disertè affirmat Stephanus Actorum capite 7. inquiens: *Deus gloriæ visus est patri nostro Abraham cum esset in Mesopotamia, priusquam moraretur in Charram. Et dixit illi, Exi de terra tua, &c.* Illo autem in loco Stephanus Mesopotamiæ vocem & Chaldææ & Mesopotamiæ tribuit, sed tamen apertè distinguit, dicens: *antequam in Charram moraretur*, &c. Quod ergò sequitur capite duodecimo Genes. Abrahamum fuisse 75. annorum, cum egrederetur ex Charram, intelligendum

erit, Abrahamum postquam Uram deseruit, apud Charras in itinere hęsisse quinquennio, deinde demum profectionem instituisse in Chanaan.

Ibid. *decimus à Noah*] Verum est exclusiue, i. si Semum numeres pro primo. vide Genes. 11.

Ib. *Patriam relinquit*] Imò potius anno 70. patriam reliquit. Haram quidem reliquit anno 75. Gen. 12. Xylander putat Abrahami patriam fuisse in Mesopotamia, quæ alias vocatur à Græcis *Adiabene*, quia non transiri queat ob nobilia flumina. Charam autem vnde egressus est, omnes docti putant esse Charras, vbi M. Crassus est interfectus. Vide tab. 4. Asiæ apud Ptol.

Vigesimo quarto] Nam anno 75. reliquit Haram, & anno 99. fœdus istud fecit. Gen. 17. Subtrahe 75. de 99. sunt 24. anni intermedii. Notandum autem hîc, quod in idem tempus incidit deletio Sodomiæ. Magnum est solatium, quod cum sceleratos homines deleuit, eodem tempore cum piis hominibus fœdus percussit.

Centesimo] Genes. 21. Obseruandum autem hic, quàm variè Deus tentarit fidem Abrahæ. Cum vocaret Abrahamum ex patria, promisit ipse, se eum in gentem magnum facturum, &c. Genes. 12. At vxorem habuit sterilem, & effœtam. præterea cum natus esset Isaac, in quo fuerat facta promissio, iussus est eum interficere, &c.

Ib. 75.] Nam vixit Abraham annos 175. & anno 100. genuit Isaacum. Ergo vixit post natū Isaacum annos 75. Genes. 25.

Ib. *Quomodo nepos eius*] De Iacobo, Esao, Ismaele & aliis rebus nec ego attingam.

Vide inferius statim. Ibid. *aliquot seculis*] Per annos 105. vel secundum alios 140. aut 144. Ex. 12. dicitur quod habitatio fuerit annorum 430. qui tamē numerus se ad omnes peregrinationis patrum annos extendit, ac per synecdochen accommodatur habitationi filiorum Israëlis in Ægypto.

2454.] Verum est, si incipias ab anno Abrahæ 75. At si ab anno 70. incipias, quo tempore primum est vocatus, sunt tantum anni 2448.

Ib. *post promissionem*] promissio facta est anno 70. non 75. Itaque oportet supputare ab anno 70. Sic autem pulcherrimè colliguntur anni promissionis factæ & peregrinationis eius atq; Patrum 430. Nā à 70. anno Abrahæ vsque ad 100. quo natus est Isaac, sunt anni 30. inde ad egressum ex Ægypto 400. Itaq; in vniuersum anni sunt 430. Hæc ex sententia D. Bullingeri. Ita ad descensum in Ægyptum, essent anni 220. & mansio foret 210. sicut etiam Iudæi volunt. Nam à promissione facta ad natum Isaac numerat annos 30. Anno autem 60. Isaaci natus est Iacob. Et Iacob descendit in Ægyptum anno ætatis 130. quæ in vnam summam collecta, faciunt 220. Desunt ergò à 430. adhuc 210. quo tempore mansissent in Ægypto, licèt tum nondum sint afflicti, sed in summo honore habiti. Ita incidit exitus ex Ægypto in annum mundi 2448.

Verum D. Xylander hîc multum dissentit à Bullingero, & Iudæis: nec existimat primam factam esse promissionem in Ur Chaldæorum. Non enim annotantur anni, quot ibi fuerit, nec expressa aliqua describitur promissio c. 11. Genes. sed demum in 12. cap. proponitur, quam etiam promissionem statim secuta est descensio Abrahami in Ægyptum. a Describitur item, quot fuerit annos natus cum fieret promissio, nimirum 75, &c. At nil expressum, quando sit egressus ex Ur. Hîc autem magna controuersia oritur de habitatione filiorum Israel in Ægypto: quam rem etiam supra paucis attigi. Causa huius quæstionis, sunt loca quædam in Sacris, in speciem secum pugnantia. Paulus ad Galat. cap. 3. legem esse latam dicit 430. annis post promissionem factam b. Exod. 12. scribitur 430. annis habitasse populum Israeliticum in Misraim;

a *tanquam primitiaarum-mnarum in spe tolerandarum.*

b *Hinc validum est argumentum nos gratiâ iustificari, non lege; quia promissio Abrahamo prius data est.*

h.e.in Ægypto. Genes.12. in vaticinio tantum continentur 400. & totidem in Act. Apost.c.7.

Sunt quidam, vt Genebrardus Theologus Parisiensis in sua Chronologia, existimantes filios Israel per 430. integros habitasse in Ægypto, non tantum 210. vt Iudæi velint, &c. sed Monachum illum vehementer decipi, facilè potest ostendi ex c. 6. Exodi. Nam Cahad auus Mose cum Iacob descendit in Ægyptum. Genes.46. & vixit annis omnino 133. filius eius Amram pater Mosis annis 137. Mose 89. vsque ad exitum. Hi anni iuncti non amplius 350. effitiunt. At quæ fuit ætas Cahad descendentis in Ægyptum? quæ generantis filiū Amram? Iterum, quæ ætas Amram, cum nasceretur Moses? quod tempus collectum à dictis 350. foret subtrahēdum. Ergo tempus habitationis in Ægypto non potest esse annorum 430. Vt certò sciamus, quanto tempore fuerit populus Israel in Ægypto, oportet nos certam constituere æram. Æra hæc erit 430. anni, qui intercesserunt inter promissionem & exitum: quia hic numerus exprimitur Gal.3. Exod. 12. Iam constat Iacobū venisse in Ægyptum anno Mundi 2239. Nam Abraham natus est a° Mūdi (vt superius ostēdi) 1949. Anno 75. promissio facta, h.e. anno mūdi 2024. post promissionē natus Isaac anno 25. h.e. mundi 2049. Anno Isaaci 60. natus est Iacob, h.e. mundi 2109. Iacob autem descēdit in Ægyptum anno ætatis 130. adde ad 2109. reperies 2239: seu à prima promissione 215. Subducas enim 2024. quo anno facta promissio, à 2239 quo anno exiuit, relinquentur 215. subducas iam 215. à 430. quibus definitum fuit exilium seu peregrinatio, & relinquuntur 215. quo tempore manserunt in Ægypto. Ex.12.

Anno

Inspice hanc tabellam.

Anno Mundi.	
1949.	Natus Abraham.
2049.	Natus Isaac.
2109.	Natus Iacob Isaaco sexagenario.
2239.	Descẽdit in Ægyp. anno æt. 130.
2454.	Exitus Israël ex Ægypto.

Quod attinet ad 430. annos, puto exactè & præcisè positũ ad Gal. nam Paulus cũ scriberet ad Galatas, necesse habuit maximè ob Pseudo-Iudæos ita scribere, vt ne in reprehensionẽ incurreret. Deinde respexit ad numerũ Ex. 12. vbi dicitur mansisse tot annis in Ægypto. Quòd aũt in oraculo Gen. 15. & Act. 7. 400. anni dicũtur, hoc nõ insolẽs est, vt numerus rotũdus ponatur pro certo aliquo numero, omissis minutis partib. Quãuis etiã exstiterint exempla, quæ habent 430. vt annotauit Beza. Sed cõstat, sæpè numeros positos esse nõ ita expresse. At in Exodo historicè anni numerãtur. Et Paulus adduxit argumentũ à tẽpore. Diligẽter hîc cõsiderãdũ est, in textu Vaticinii nõ dici 400. annos debuisse semen esse captiuum in Ægypto. Nam si scriptũ esset, *In Ægypto*, crederem. Apertè verò scriptũ est *in terra aliena*, vt & in Act. Potes ergò cõprehendere alias quoque regiones præter Ægyptum. Ad hæc constat Iosephum saluis adhuc reb. populi Israelitici decessisse, vt ne hic quidem numerus 215. integer maneat afflictionis tempori. Nam dicitur nouus Rex successisse, qui non nouerit Iosephum: nõ nouisse autem apud Hebræos significat *improbare*. Ita in N. Testamento Mat. 7. *Non noui vos*: certe omnes nouit. Sic Germani dicũt: **Er kent mich nit mehr.** Et in Chaldaica versione dicitur, *Iosephicas constitutiones esse antiquatas*. Itaq; non statim à decẽsu debes numerare annos afflictionis. Nam nec Iacobus, nec Iosephus aliquid mali senserũt. Iosephus mortuus est 54. aº post mortẽ patris, aº mũdi 2310. Hoc eò ptinet, vt intelligas nõ malè egisse eos, qui incœperũt, 430. illos annos à promissione illa 1ª facta Abrahamo. Isaacus nõ venit in Ægy-

ptum, & tamen de eo quoque dicitur vaticinium: alias exciperetur semen Abrahę. Cum igitur faci mentionem Deus Ægypti, tantùm nominat maximam calamitatem, κατ' ἐξοχὴν, quia tunc totus populus Israeliticus erat in Ægypto. Ita pertinent anni 430. ad omnes calamitates, quas pertulerunt à promissione facta. Sic, *Manere in Ægypto*, est exspectare aditum ad terram Chanaam.

Posset quis obiicere: scriptum est, *Semen tuum debet esse in terra, non sua*, &c. R. non est insolens ... ab ipso cuius semini promittitur, eius rei ... tium. Vt illa decimatio incœpit ab Abrahamo, q... tamen debebat incipere à Leui. Abrahamus cœpe... rat dare decimas Melchisedeco. At demũ cõstitu... vt Leui deberet accipere. Res nota ex epistola ... Hebræos, c. 7. Est hæc sententia valdè probabil... nam promissionem Abrahamo factam, statim ... subsecutum, vt cogeretur ob famem in Ægyp... proficisci. Itaque sæpe fit vt Deus ab ipsis incip... quorum semini promisit.

Porrò, quod supra monstratum est annos hab... tationis in Ægypto fuisse 215. & totidem à pr... facta promissione, id Funccius non putat ca... mysterio. Anni præcisè 215. sunt habitationis ... gypto. Reliqui 215. tribuuntur iis ærumnis, q... pertulerant Abrahamus, Isaacus, & ante desc... sum Iacobus cum suis, dum etiam in promissa ... ra tanquam prorsus aliena fuerunt. Atque huc p... tinent, quæ de Abrahamo & eius posteritate ... Hebræos 11. cap. referuntur, quomodo in sua te... exsulauerint, quo patriam perennem quæsi... rint, &c.

Hactenus dictis optimè calculus respondet. D... luuii annus 1657. Abrahamus natus 292. post d... uium. Eius anno 100. natus Isaac. Iacob 50. anno ... saaci. Omnia in Genesi describuntur. Venit in Æ... gyptum annos natus 130. Si conducatur in su...

ma...

iam sunt 2239. iam constat Abrahamum accepisse timam promissionem anno mundi 2024. & mitasse Carris in terram Chanaam. Adde illos 400. 30. annos, summa perfectissimè efficiet illum nuerum 2454. exitus Israelis. Et hic numerus per artes colligi potest, hoc modo. A promissione ad aacum sunt 25. anni. Ab Isaaco ad Iacobum 60. acobus annos natus 130. descendit in Ægyptum: ontrahe, habes 215. à promissione ad descensum. dde 215. à descensu ad exitum, habes 430. rotunè. Ergò optimè congruit calculus Funccianus cū alculo Mosis & Pauli. Huc pertinent quæ dicunr de Abrahamo in c.11. ad Hebr.

Antequam vlterius pergam, hîc quædam sunt icenda de situ & amplitudine regni Babylonici, uod supra me facturum promisi, vt res Babylonirum & Chaldæorum rectius intelligantur. Et uia hæ regiones in Asia sitæ; primùm de Asia diendum aliquid foret; sed cùm ista in Cosmograhicis describantur, inde repetere potes. Monarhias in Asia cœpisse, dubium non est. Babylonica nim monarchia in Asia fuit. Cuius fines appaet ex Sleidano latè fuisse extensos versus Septenionem & Ortum: quod prodest ad peregrinatioēs Patrum rectè intelligendas cognoscere [e].

Babylonis (quæ vrbs ab initio non magna fuit, uaetiā, vt apparet primò Niniue magis culta fuit) ongitudo est gr. 79. Sacæ versus Orientem distant Babyloniis 56 gr. Tanta non est latitudo totius ermaniæ cum Vngaria. Neque Flandriæ in Prussiam vsque distantia longitudinis æquat huius lōitudinis semissem. Deinde latitudo Babylonis st 35. gr. Sacæ aūt ponuntur 45. gr. habere. i. versus eptentrionem integris 10. gradibus distare; h. e. irciter milliaribus Germanicis 150. Vide tab. 7. & Asiæ apud Ptol. (sed de inueniendis distantiis lo-orum suo loco) Ergo maximum fuit, etiam prinis illis temporibus, regni Babylonici incremen-

[e] *Iacob Genes. 32. Iordanem transiit. Fuit ergo lōgum iter versus Septentrionem in Padam Aram, &c.*

tum. Reliqua in Geographicis. Redeamus nunc ad textum.

ib. ℣. vlt. *Post Mosen iudices*] de Iudicum tempori magnę incidũt difficultates & quęstiones, quas amoliamur, rursus hic ætatem cõstituemus ... literis expressam. 3. Reg. 6. scribitur, ab exitu ex Ægypto vsque ad ædificationem primam templi Solomonis effluxisse annos 480. Omissis vero Græcis, qui multum ab hoc numero abertant (ut Clemens Alexandrinus, qui lib. 1. Stromatum 87. annis verum numerum excedit) cogitabimus quę nam liqueant, quæ non: & à notis progrediemur ad ignota, hoc modo.

Quarto anno Solomonis ineunte, cœptum ædificari Templum. Deme triennium, habes 477. tunc ergò cœpit regnare Solomon. Aufer rursus Dauide 40. Totidem pro Samuele & Saule; alios 40. pro Eli (hoc est quod dixi debere nos tempo... di.) Rursus pro Mosis annis ab exitu alios 40. Hæc omnia constant ex Sacris. Hanc summam ... trahe de 477. annis, habebis rem expeditam: ... ratiocinando restant anni 317. diuidendi inter ... dices & illud tempus, quo defunctus est Moses. ... soni dantur 20. Abdoni 8. Elloni 10. Iphano 7. ... pthe 6. Interregno datur 18. Iairo 22. Tholę 23. Abimelecho 3. Gedeoni 40. Baroco & Deboræ 40. ... odo quem vocant *Ehud*, 80. Summa 277. annorum. Debebant esse 317. Ergò relinquuntur 40. ... tribuẽdi sunt Iosuæ, & Othon. gubernationi ... mortem Mosis. Duo hîc sunt, quæ hunc calculum implicant; 1. quòd non expressè subiicitur, quam... Iosua & Othoniel gubernarint; 2. quod Græci non secuti sunt tenorem: sed seorsum numer... annos tyrannidis, inter annos Iudicum comprehendendos: quod fieri non debet. Ita nimirum 87. annis amplius iusto perficitur numerus. Quo modo distinguamus, quamdiu gubernarit Iosua

non

non possum certò dicere. Iosephus, cui multum tribuendum est, libr. 5. capite primo De antiquit. tribuit 25. annos Iosuæ, ergò Othonieli 15. relinquuntur. Clemens Alexandrinus tribuit Iosuæ 17. quod facit vt facilius possim credere Iosepho; quia non multum ab ipso abest Clemens. Vtut sit, constat 40. annos regnasse. Ergò nulla iam restat difficultas, cùm constet ipsos regnasse annos 40. Non enim scribitur quod in afflictionibus caruerint Magistratu: & quod tyrannorum in Israelitas impressionibus & vexationibus certi attribuuntur anni, non tribuuntur, quasi eo tempore non habuerint Israelitæ Magistratum. Licèt enim Deus non concesserit, vt posset se vindicare ille Magistratus de hostibus. Itaque si addas annos 8. sub afflictione Cusanrathaim Syri; & 18. quos Egloni Moabitæ seruiuit Israeliticus populus, & plures alios, vt facit Clemens, certè multum errabis.

P. 5. ℣. 2, *Nunc ad Babylonicum*] Qui plura de is rebus cupit cognoscere, præsertim de Nino & Semiramide, legat Herodotum & Diodorum Siculum Scriptorem optimum: qui in principio libri secundi scribit: Ninum maximas res gessisse, veteres Reges nec nomen reliquisse, neque memoriam. Subegit autem Ninus totam ferè Asiam.

Hîc monendum est, quæ in Chronologiis de rebus Sicyoniorum, Argiuorum, Italorum, Hispanorum, Athieniensium, Ægyptiorum, aliorumque, &c. adferuntur, esse meras ferè fabulas. De quibus verò aliquid certi constat, ea ex probatis auctoribus suo loco proferemus.

Ib. *Vxor Semiramis*] lege librum 2. Diod. Siculi, quem auctorë etiam veteres Christiani maximi fecerunt, vt eum, qui summo iudicio ex omnibus historiis suam confecerit Bibliothecam.

Græci Scriptores, vt est Cedrenus, Zonara, Ni-

cephorus, & alii dicunt Semiramidem fuisse ἐγγονον Abrahami: Ex quo apparet, non ita diu post diluuium fuisse regnum Babylonis confirmatum, & Ninum Nimrodi nepotem esse potuisse. Cedrenus ait *Rheam* esse vocatam Semiramidem, seu matrem Deorum. Nam maturè hanc opinioné & arrogantiam hominibus iniecit Diabolus, vt cū magnas haberent diuitias, se pro diis venditarent: cuius etiam rei supra est facta mentio. Hoc manè est obseruandum, quod Plutarchus in Eroticis (cum alii dicant eam fuisse vxorem [b] Nini, vt etiam vocat Sleidanus, alii *pellicem*) haud dubiè grauem aliquem scriptorem, forte Ctesiam, secutus scribit: Eam fuisse Syram patriâ, & tantum pellicē Nini, quam formæ causa adamauerit; illam verò fretam suâ formâ ausam fuisse à Nino petere, vt per vnam tantum diem sibi ius dicere in tribunali concederet: Ninum id permisisse. Cumque ipsa initio leuia quædam imperans, videret Satellites omnia iussa promtè expedire, atque dicto esse audientes, iussisse etiam vt regem coniicerent in vincula, atque tandem necarent: Itaque eam esse summa rerum potitam per astutiam. Fortasse Ninus tantis rebus gestis, tandem ebrius (vt ille ait) fortunâ dulci, sese voluptatibus dedidit, sicut & alii fecere. Multi poterant maxima sibi regna, quidam pænè totum terræ orbem subiicere, sed voluptates vincere nequiuerunt. Notum est quid egerit in Campania Annibalis exercitus inuictus ante, & qui Alpes inaccessas antea superasset.

[b] Iustinus censet fuisse vxorem, sed tamē astu regnum occupasse dicit; mentiendo se puerum Ninum, cui admodū fuerit similis statura & lineamentis. Tandem verò cū multa præclarissimè gessisset, declarasse quæ sit, atque ob facta sua retinuisse imperii dignitatem.

Plutarchus in Apophthegmatis scribit, Semiramidem sepulcrum suum ornasse tali inscriptione: *Si quis rex veniat, & opus habeat pecuniis, aperiat hunc tumulum, & inueniet*: Quod cum legisset postmodum Darius, statim monumentum reclusisse dicitur, atque ibi non pecuniam, sed tabulam ibi positam inuenisse, in qua scriptum erat: *Nisi fuisses homo auarus, nunquam reclusisses opum gratia mor-*

tuorum

tuorum sepulcra. Semiramidem cum Sardanapalo confert Plutarch. in Orat. 2. De Alexand Mag. virtute ac fortuna. De qua re paulò post: cum de Sardanapalo dicetur.

Quod de Semiramidis astutia, videtur etiam innuere Ouid. in lib. quodam Amorum; vbi dicit fuisse pulcherrimam fœminam. *Qualiter in thalamos*, &c. Videtur ergò ob formam dilecta. Si autem verum est, vt admodum est probabile, illam regnum occupasse astu; fecit hoc propter filium haud dubiè, vt faceret eum hæredem regni.

ib. *Babylonem oppidum*] Quomodo Babylonem ædificarit, & quis fuerit situs, copiosè describitur apud Herod. lib. 1.

ib. *Vrbem effecit*] Idem scribit Diodorus Siculus scriptor; cui omnes docti plurimum tribuunt. Nam suam historiam ex aliis summo cum iudicio congessit.

India] De India commodè dicetur in rebus Alexandri Magni.

Zameis] Is dicitur à Diodoro Siculo & Athenæo graui scriptore (qui & ipse nobis quæ tradidit, ea antiquitatis & optimorum scriptorum testimonio confirmat) *Ninias*, seu vt alii volunt *Ninyas*, filius Nini & Semiramidis: qui dicitur insignis fuisse bestia. Ac qualis fuerit, lege apud Diodor. & Athenæum libr. 12. Dipnosoph. In summa, contentus rebus à matre partis in gynæceis vixit, & malè partis malè est vsus.

Hîc ergò considera quid sit Mundus. Mulier egit fortiter, filius nil memorabile aut laude dignum gessit.

ib. *Bactrianos & Caspios*] De his locus erit dicendi in historia Alexandri Magni, qui has omnes regiones peruagatus est, & historiam nos oportebit per chartas prosequi. Caspium mare (quod vocant *De Bachavv* & *De Sala*), inclusum est terra. Partè ita dicitur à sectuis argentinariis. Nam

בסת significat *pecuniam*.

ib. *Aralius*] Nil certi de hac re habemus.

ib. *Ideoq; Xerxes*] teste Pseudo-Beroso. Qua in lingua Xerxes significet victorem, nescio. Vox non est Hebræa nec Græca. Si sit Chaldaica, valde longè petita est.

Armatrites] si hæc certa auctoritate niteretur, obseruanda esset vicissitudo rerum, virtutum, & vitiorum, fortitudinis & ignauiæ. De hoc verò circulo & vicissitudine dicendum erit in historia Romana: vbi alii otio dederunt se; alii verò plus militiam sunt sectati.

ib. *auspicia*] Id fuit commune omnium Babyloniorum. Post defectiones à Deo semper primus gradus ad impietatem fuit Diuinatio. In Papatu id manifestum est. Nam certas obseruant dies, præsertim diem Veneris, &c. Auspicia Romani habuerunt ab Hetruscis, Hetrusci à Lydis; hi à Babyloniis & Cilicibus.

ib. *Altadas*] Si grauis aliquis scriptor ista scriberet, non deesset hoc loco materia dicendi. Sed de hac re habebimus exempla magis idonea. Si hoc sensit Altadas, quod hîc traditur, rectè sensit secundum naturæ legem. Ac reuera si Principes cogitarent quid sit gerere Magistratum, non ita essent soliciti de aliis sibi populis subiiciendis. Vix possunt rectè paucis imperare.

P. 6. ỷ. 5. *Mamitus*] Simile est exemplum in Numa Pompilio.

Berosus] Quid de hoc libro sit sentiendum, monui supra. Exstant multi libri falsò titulo, vt eò plus habeant auctoritatis, quod etiam huic Pseudo-Beroso accidisse existimo. Ita sub nomine Aristotelis multi libri prodiere, quorum ipse auctor non fuit. Hic rursus obseruandæ sunt ætæ, propter supputationem regum Babyloniorum.

ib. *Ad Sardanapalum*] Babylonicum Regnum mansit integrum vsque ad Sardanapalum, postea dilace-

dilaceratum est c. Oportuit autem mutari regnum Babylonicum, vt posset constitui Monarchia Persica: quia Deo ita placuit, vt incideret in regnū Babylonis grauis afflictio populi Dei, sicut erat prædictum, vtque in monarchia Persica rursus ab hac afflictione liberaretur. Quo significatur esse monarcham aliquem, qui in variis mutationibus gubernet Ecclesiam. Itaq; non metuendum, ne pereat verbum Dei, si mutetur Magistratus. Interim obseruandum est, quod Deus puniat istis mutationibus Principes, atque populum. Ita etiam res habet in Sardanapalo. Nam eius exitium, fuit initium regni Persici. De tempore, quo acciderit ista mutatio, in Oriente, Osorius diligenter monuit (qui magna diligentia congessit suam historicam) is docet incidisse in primordia rerum Romanarum, licèt tum temporis nondum esset constituta Rom. Monarchia: quod etiam ex Velleio Paterculo ferè ab initio libri 1. colligi potest. Id tempus ferè incidit in excidium regni Samaritani. Collocatur autem Sardanapali interitus in annum mundi 3145. h. e. ante Romam conditam 68. Nam tunc inibat regnum Phocas, pater Amulii & Numitoris in Italia, in Occidente proauus Romuli. Ita simul sata sunt primordia rerum Rom. et Persarum: simulque mutata est prima monarchia, & incœpta secunda quodam modo, & quartæ iacta à Deo semina. A templi ædificatione effluxerant iam anni 211. (Osorium me sequi & Paterculum dixi) à quo tempore regni Samaritani excidium distat annis 78. Hæque æræ sunt obseruandæ. Nam ab hoc Sardanapalo incipient se res orbis terrarum commiscere. Subducti erant iisdem Israelitis regibus Babyloniæ migrationibus Patrum, qui cum regnum id versus ortum & septentrionem extenderetur; versus meridiem & occasum habitarunt: sed postea ob scelera, quæ Deus punire voluit, rursus sunt commissi. Deus

c Tempore Amasia fuit Sardanapalus teste Melanchth.

semper iustas habet causas puniendi, sed atrocia scelera euidenter punit, vt videre est in Sardanapalo hoc, item in Tarquinio, Alexandro Magno, &c. Sardanapalus à Iustino vocatur *Tonus Concoleros*: de quo ego nil habeo certi quod affirmem. Qualis verò fuerit hic Sardanapalus lege apud Athenæum lib. 12. & Diod. lib. 2. Hoc constat eum fuisse hominem extremi luxus. Inter cætera tamen ipsius facta hoc est præclarum, quod vna die duas vrbes maximas Tharsum & Anchialen condidisse fertur. Forte putauit deinde, quòd semel præclarè egerit, abundè se suo officio satis fecisse.

Describitur Sardanapalus ab Athenæo valde graphicè: quòd raserit barbam, colum & lanam desidens inter mulierculas tractarit, nec se vlli hominum conspiciendum præbuerit; & vt vno dicam verbo, omnium hominum fuerit effœminatissimus, imò muliere, vt dicit Iustinus, corruptior. Cuius etiam rei est luculentissimum testimonium ipsius epitaphium, quod monumento inscribi voluit, cuius summa (vt describit Strabo lib. 14. & Arrianus libr. 2. de expedit. Alexand. M. qui fidelissimè suam historiam conscripsit; ac ob diligentiam & fidelitatem alter dictus est *Xenophon*) est hæc: Supra monumentum erat pictus homo complodens digitos seu edens ἀποκρότημα, ein Schnubel. vt ostenderet res humanas esse nihil: Ratio fuit, quia nihil haberet præter ea, quæ edit & bibit. Verba [a] ita sonant: *Ego sum filius Cyndaraxis Sardanapalus, qui vna die condidi Anchialem & Tharsum. Ergo tu hospes, Ede, bibe, lude, cum quibus rebus quæ mortalium omnia non sunt conferenda, neq; post mortem aliquid percipies.* Vel:

Cum te mortalem noris, præsentibus exple
Deliciis animum, post mortem nulla voluptas.

[a] *Cherilus vertit in Græcum sermonem illud Assyriũ Sardanapali epigramma.*

Addit Cic. in Tusc. V. hos versus, quos ipse conuertit è Græco in Latinum:

Hæc habeo, quæ edi, quæq; exsaturata libido

Han

Hausit: at illa iacent multa, & praclara relicta.

Optimum scripsit Commentarium in hos versus Cicero ex Aristotele, cum ait: *Quid aliud, inquit Aristoteles, in bouis. non in Regis sepulchro inscriberes?* Bene item refutat versus: *Hac habeo, qua edi,* &c. inquiens: *Hac habere se mortuum dicit qua ne viuus quidem diutius habebat, quam fruebatur. Perinde enim res habet cum voluptate, ac si aquam comprehendas manibus, & te tenere putes.* Et 5 Tusc. & libr. 2, De Finib. vbi ait: Corporis autem voluptas etiamsi præterita delectat, non intelligo cur Aristoteles Sardanapali epigramma tantopere derideat, in quo ille Rex Assyriæ glorietur se omnes secum libidinum voluptates abstulisse. Quod enim ne viuus quidem, inquit, diutius sentire poterat, quàm dum fruebatur, quomodo id potuit mortuo permanere? Fluit igitur voluptas corporis, & prima quæque auolat, vt aiebat, sæpiusque relinquit causas pœnitendi, quàm recordandi. Exstat elegans correctio horum versuum Cratetis Philosophi Cynici, vt apud quendam legi auctorem: cuius sententia est: *Hac habeo qua didici, & cum Musis venerabilia seu digna & grauia percepi: sed multa, qua dicuntur beata, debentur fastui hominum.* Ceterum ob ἀσέλγειαν regna euerti nil est noui. Ita Tarquinius regnum amisit: ita Priamus, qui ferè toti minori Asiæ imperauit, vt ex historia & Homero demonstrat Strabo. Sardanapali facit mentionem D. Augustinus lib. 2. De ciuit. Dei cap. 20. Paterculus inter alia dicit fuisse eum trigesimumtertiũ a Nino, ita vt semper ferè patri successerit filius. Chronographi (vt Iustinus) extendũt regnum Assyrium vsq; ad Sardanapalum, ad annos 1300. Et certum est diu durasse id regnum.

Ib. *effœminatissimus*] vt eum graphicè describit Athenæus. Vide etiam Plutarchum in 2. orat. de Alexandri M. virt.

Plutarchi verba sunt: Nam eadem potentia, e-

odem regno proposito, Semiramis cum esset mulier, classes instruebat, legiones armabat, Babylonas condebat, rubrum mare circumuecta Æthiopes & Arabes subigebat. Sardanapalus virili natus sexu, domi purpuram carpebat, inter pellices desidens sursum erectis pedibus. Cui mortuo lapideum posuerunt simulacrum, barbarico modo sibi saltantis, digitisq; supra caput complosis crepitum edentis: inscripseruntque; *Ede, bibe, Veneri da operam, reliqua nihil sunt.*

ib. *conspectum*] Hoc idem scribit Iustinus; & Atheneus ait vix impetrasse Arbacen ab Eunuchis Regis, vt sibi conspiciendum præberent Regem.

ib. *Medorum*] Satis procul aberant Medi, sed tamen erant subiecti Babyloniis. Tharsus & Anchiale fuerunt vrbes Ciliciæ, itaque magnum fuit regnum. *Arbacem* alii vocant *Arsacem*, quia reges Parthorum vocantur *Arsacidæ*. Malo verò legere *Arbacen*; quia tum nondum fuit regnum Parthorum confirmatum.

ib. *Belochus*] [a] à Græcis dicitur *Belesis*, vt à Diodoro Siculo & aliis. Hi duo diuiserunt regnum, sed ita, vt postea ipsi quoque congressi fuerint bello, & alter alterum interfecerit.

In ignem abiecit] [b] hæc sententia est probatissima. Dicunt tamen quidam à Perseo occisum esse, & Perseum condidisse Tharsum, sed non credo. Notum est:

—— & quidquid Græcia mendax
Audet in historia. ——

Haud dubiè occasionem dedit hominibus, vt è medio tolleretur. *Vt quidam ait*] Iustinus. Apud Athenæum est ex Ctesia sumtum, Sardanapalum, cum absurdè voluptatibus indulsisset, quam potuerit fortissimè occubuisse.

Priusquam pergo in Sleidano, breuiter quædam sunt dicenda de historia populi Iudaici (idque

[a] *Belochus occupauit Babylonem & Niniuen.*

[b] *Plura vide de his in historia Regum Israel & Iuda.*

que per breuem digressionem) de qua noster auctor valde pauca dicit. Voluit. n. describere monarchias, quæ apud populũ Iudaicum nunq̃ fuerunt, quia Deo nõ placet vt regnet in terris Ecclesia sua, sed voluit semper eam aliis parêre. Itaq; credo Sleidanum maluisse ostendere quid quouis tempore acciderit populo Dei sub Monarchiis, quàm vt recenseret eius res gestas. Nobis autem aliud est consilium. Statuimus enim comparare historias alias maximè cùm historia populi Dei. De exitu Israelis est dictum, quòd inciderit in annum mundi 2454. Diuisio terræ Chanaan facta anno 2494. Ab eo tempore vsque ad Samuelem debebant esse anni 450. vt dicitur Act. 13. Quod tamen nõ congruit cum Chronologia Bibliaca. Is locus exercuit multos doctos viros. Dicit Paulus post diuisam terrã vsq; ad Samuelẽ annis circiter 450. fuisse datos Iudices populo Dei: deinde eos petiuisse regem, datum esse Saulẽ, &c. Lutherus putauit esse mendũ in numeris, & pro 400. annis legendũ 200. Id aũt non debemus temerè asserere, præsertim cũ sit summus consensus codicum. Alii verò numerum non mutandum censent; sed à promissione facta Abrahamo incipiũt supputare. Nam Paulus, quia ibi ostendit omnia pertinuisse ad Christum, tres metas historiæ populi Iudaici ponere videtur: quarum est prima, á promissione illa, vsq; ad impletionẽ promissionis, h. e. à promisso Isaaco & posteris eius, vsque ad possessionem terræ Chanaan. II. Ab eo tempore vsque ad Dauidem. III. A Dauide vsque ad Christum. Ergò locus Pauli potius ambiguus est, quàm obscurus. Verba illa καὶ μετὰ ταῦτα, interpretari possumus de omnib. iis esse dicta, quorum supra est facta mentio. Nã à nato Isaaco vsq; ad diuisionem terræ, intercesserunt anni circiter 445. Hanc sententiam amplector, quia non est tutum verba mutare. Samuel cœpit anno 2831. esse Iudex. Distributio incidit in annũ 2494. Si ergò

subtrahas, relinquentur 337. anni, h. e. Chronologia distat & à verbis 113. annis. Si autem eo modo interpreteris, vt dixi, nihil est obscuritatis. Quinque enim tantum abessent anni. Ac valdè probabile est Paulum voluisse numerum rotundum proponere & 450. pro 445. ponere. Multa similia exempla exstant etiam apud prophanos scriptores, vt annotaui in libr. 1. Polybii. Ita exemplum habemus libr. 1. Strom. apud Clem. Alexand. In historiis dixi præcipuum esse synchronismos, qui tamen commodè non possunt tradi ante Ilii euersionem: & puto hanc præcipuam esse causam, cur initia Romani Imperii sint obscura, quòd non fuerunt coniuncta cum historia populi Dei. In libr. 1. demum Machabæorum fit mentio Rom. liquida.

De regibus Ægypti nil adhuc possumus dicere, & tamen fit mentio Ægypti satis maturè. Nam & Abrahamus descendit in Ægyptum, & Iacobus, &c. Apud Herodot. multas habemus de regibus Ægypt. fabulas. Affinguntur iis multi anni, & si etiam annum pro mense numeres, non potes in ordinem redigere. Si velis lege Herod. lib. 2. & Diodor. Sicul. libr. 1. Herodotus tamen potiùs videtur delectationis causa illa confinxisse. Quis fuerit rex Pharao, nescio quo nomine appelletur, vel apud Herodotum, vel apud alios. (*Pharao* fuit primò commune regum Ægyptiorum nomen; postea vocati sunt *Ptolomæi*. Sicut & reges Palæstinæ omnes fuerunt appellati *Abimelech*, vt annotat Dauid Chimchi in Ps. 34.) in quo *Achis*, ad quē Dauidus Saulis conspectum fugiens (1. Sam. 21.) peruenit mutata facie, *Abimelechus* appellatur. Pseudo-Berosus eum vocat *Cenchren*: qui incantationibus Iudæorum circumuentus in mari perierit. Alii putarunt fuisse *Bochorin*. (Legite Iosephi libros duos contra Appionem Grammaticum.) Quicunque fuerit noster Pharao, constat fuisse magnum

regem,

regem, qui tantum populum potuit premere. Apud Philonem Iudæum est egregia explicatio miraculorum, quæ descripta sunt in Sacris. Dixit omnia elementa esse facta inimica Ægyptiis. Si placet, lege fabulam apud Iustinum libr. 36. quomodo Iudæi sint pulsi ex Ægypto ob lepram. De Mose quis fuerit, & quomodo natus, legite Iosephũ, qui multò plura scripsit, q̃ Moses. (scribit ibi quomodo coronam deiecerit de capite aui, &c. quid egerit in pueritia, lib. 2. cap. 3.) quia Mosis cõsilium non fuit suam genealogiam fusè describere. Multa sunt consideranda in tam nobili populo. Post liberationem ex Ægypto; habemus illustre exemplum, quàm nolit Deus sibi legem præscribi. Inuenitur ibi, quomodo sæpe peccarit populus, quàm Deus patienter tulerit, & quàm etiam seuerè puniuerit: quod 40. annorum peregrinatio egregiè docet. Erant in ipso introitu terræ promissæ, & postea ob flagitia repulsi sunt per longos anfractus, vt videre est in Tilemanni Stellæ tabulis, qui omnium optimè hæc descripsit. Historiam diuisionis in medio relinquo. In historia Iudicum spectandæ sunt magnæ vicissitudines. Cum afflicti fuerant, rursum iuuit eos Deus, postea rursum lapsi, & denuò liberati. Sæpè orta est ἀναρχία, & rursus res rediit ad Iudices. Considerandum item, quomodo Deus & bonorum & malorum hominum opera vtatur ad id perficiendum, quod instituit, i. ad regnum Dauidis constituendum. In Republ. Rom. habebimus simile exemplũ mutatę formæ Reip. apud Polyb. lib. 6. optima est explicatio huius circuitus. Obiter etiam moneo, illas historias Iudicum legendas esse cum iudicio. Non omnium facta statim sunt culpanda, vt ostendam in rebus quoque Themistoclis. Et certè si simpliciter esset iudicandum, dicerem Samsonem fuisse turpissimum scortatorem. Sed nos de illorum factis iudicare ita non debemus. Et temerarii sunt,

qui temerè Samsonem etiam condemnatum esse non verentur asserere, cum nemo hominum norit, an Samson & alii Deo placuerint.

Iudicibus successerunt Reges. De regibus omnibus dicere nihil attinet. Sciēdum quod regnū per se non est mala constitutio; sed quia homines sunt ii qui regunt, ideò fit vt abusus rem ipsam extenuet. In populo Dei non fuit per se malum habere regem, alias non placuissent multi Reges Deo. Et tamen constat malè fecisse populum Iudaicum, quòd petiuerunt regem. Metuere aliás non male potuerunt, ne filii Samuelis iam antè corrupti malè iudicaturi essent populum, atque etiam hoc sunt vsi prætextu. Sed respexerunt ad impiorum hominum exempla (quod ex ipsorum actione constat.) Nam 1. Sam 8. cum Samuel iam senex suos filios Ioelem & Abiam Iudices constituisset, iique ambularent in lege Dei: tunc populus nolens ab ipsis iudicari, dixit: *Constitue nobis regem, sicut & aliæ habent nationes*, &c. nec contenti Deo, secuti sunt exempla impiorum: qua re fuit manifesta impietas. In illis tumultibus rixarum & disputationum ferè non quærunt, quid verbo Dei sit consentaneum, sed quis tandem futurus nouus Papa reliquis imperare debeat.

In Saule multa sunt obseruanda. Paulus vtitur vocabulo molli, [c] scilicet loco motum. Multa in eo reprehēdi possunt, quæ recitare nolo. Inter cetera notandum quanta fuerit in ipso ingratitudo erga Deum, vt etiam Dei beneficia inuideret aliis. Debuisset maximis honoribus Dauidem afficere, quia Goliathum interfecerat. Quomodo insidiatus sit Dauidi omnes nouerunt. Addita est pertinacia in peccato. Fassus est ipse se iniustè agere. Item contra expressum mandatum Dei non interfecit regem Agagum: itaque est repudiatus a Deo. Vide 1. Sam. 15.

[c] Actor. 13. Ergo temerariū est affirmare Saulem esse condemnatum. Longe aliter fuit animatus Paulus qui cum audiret quosdā Christum ea potissimum de causa prædicasse, vt dolorem vinculis ipsius adferrent; tamē egit Deo gratias, quod vel hac occasione Christus prædicaretur. Phil. 1.

Secu-

Secutus est Dauidus (vide August. in Epistola ad Marcellinum) qui ostendit, quomodo & peccaretur in Deum, & quomodo reconciliari debeat Deus. Post eum secutus est Salomon, qui magna habuit dona Dei, sed iis non est benè vsus. De Dauide non legitur, quòd se polluerit Idololatria. Verum constat ex Psalm. quòd odio habuerit homines superstitiosos. Salomon fuit valdè ingratus. Nam & sapientiâ fuerat ornatus, & opibus & gratiâ apud vicinos reges: ad hæc Deus dederat vt Templum exstrueret, quem honorem denegarat Dauido. Qui volunt legere compendium eorum, quibus Deum offendit, legant cap. 11. libri 3. Reg. Ibi narratur, quot habuerit concubinas exteras, quos Deos gentium coluerit: inter cæteros mentiosit Comozi, quem constat fuisse Saturnũ: & Astartẽ, quę fuit ♂. Ea fuit præcipua causa, cur paulatim conciderit ad interitum regnum. Primum facta est decessio, & defecerunt 10. Tribus à rege Hierosolymitano, solis Iudæa & Beniaminæa eũ pro rege agnoscentibus: deinde alia subsecuta, quę in Bibliis describuntur.

Ieroboamus addidit facinori facinus. Erat magnum scelus, quod cum sciret deberi stirpi Dauidicæ regnum, tamen 10. tribus deficientes sibi adiunxit: & prætendit, Prophetam prædixisse sibi, futurum vt fieret Rex 10. Tribuum. Exemplum est prætextus plausibilis optimum. Postea excogitauit nouam Idololatriam, quâ retineret 10. Tribus: non autem credidit simpliciter veram esse Prophetiam, quia non legitimè voluit imperare 10. Tribub. Si credidisset oraculo, haud dubiè, non nouam religionem induxisset, sed ratiocinatus esset: Deus puniit Solomonem propter Idololatriam, ergò volumus nos verum Deum colere. Ideò Ieroboã malè fecit, quòd suscepit regnũ, quia malo animo suscepit, licèt à Deo ita esset

constitutum. Ita quod Iudas prodidit Christum, factum est ex Dei decreto: sed quia non fecerat bono animo, ideò factum damnatur.

Ideóque mox etiam Ieroboamo (cap 14. libr. 3. Reg.) denuntiatur pœna. Et fuerat maturè præmonitus Ieroboam (lib. 3. c. 13.) ne ageret impiè. Ac prædictum fuit 300. annis antè, quod Iosias in illa ara sit crematurus homines, vt describitur libr. 4. Reg. 23. Ergò primus gradus ad interitum regni fuit illa diuisio. Rursus hîc videri potest constantia Dei in suis consiliis exsequendis. Noluit enim illam diuisionem rescindi. Et quamuis regnum esset distractum: tamen non permisit Deus, vt rex Hierosolym. inferret bellum Regi Israelitarum; & vicissim non concessit Ieroboamo, vt Abiam vinceret. 2. Paral. 13. quamuis Ieroboam haberet decuplo maiorem exercitum. Deinde si legas sacras literas, facilè intelliges, cur citius venerint Israelitæ sub iugum, quàm Regnum Iudaicum, quia scilicet cœperat id regnum ab idololatria.

Roboam quoque fuit Idololatra, quod mirum videri potest, cum Ieroboam perierit ob idololatras: nec defuerit etiam monitio libr. 3. Reg. cap. 14. quâ monitus est Roboamus reipsa. Venit enim Rex Ægypti Sisacus Hierosolymam, & spoliauit templum omnibus donis & ornamentis. Apparet ideò fuisse ita gratum Roboam apud Sisacum cum fugeret insidias Salomonis & se abderet ad hunc Regem, quia dixerat se habere oraculum, quòd aliquando Rex sit creandus. De regibus Israeliticis nil possumus dicere boni. Alter alteri successit per vim.

Illustre habemus exemplum monstri in Achabo. Videbantur omnes defecturi, vt etiam diceret Helias, se solum relictum esse in isto populo integrum, &c. 4. Reg. 19.

In regibus Iudæ multa habemus exempla. Asa hau-

laudatur & culpatur. Hoc magnum fuit, quod repurgauit cultũ Dei, & ne matri quidem pepercit, cum haberet lucos quosdam (Priapi, secundum Hieronymum 3. Reg. 5.) & eximiæ victoriæ contra Egypt. pulchra est historia 2. Chron. 16. Itaque fuit homo qui Deo fideret. Reprehenduntur in eo duo potissimum. 1, quòd cum videret Israelitas nimiũ inualescere, & arcem exstruere, contulit se ad auxilium regis Syriæ, quem sciebat pessimè populo Dei velle. Antea innumerum exercitum fuderat Egyptiorum: & iam animum despondet, vbi multò minus est periculi, 2. Chron. 14. & 16. 2, Dicitur confugisse in aduersa valetudine ad Medicos, i. e. plus spei posuisse in Medicis, quàm in auxilio Dei. Alias Medicina non reprehenditur.

Secutus est Iosaphatus, magnus vir & domi & foris: vt in bello contra Ammonitas (2. Chron. 20.) & alias coniurationes. Hoc fuit signum magnæ pietatis, quòd ita diligenter iudicia constituit, c. 19. apparet vsum commercio Achabi, quòd benè cuperet posteritati Abrahami. At reprehenditur eo nomine 2. Chron. 19. vsus etiam est commercio Ochasiæ regis Israel, & eo nomine repræhensus, 2. Chron. 20.

Prophetæ. Tempore Iosaphat fuit Elias. Successit huic Elisæus: Elisæũ audiuit Esaias; hunc Ieremias, hũc Daniel, Danielem Aggæus & Zacharias.

Habemus etiam illustre exemplum prouidentię diuinæ in Athalia,[c] quomodo sit subtractus Ioas, 4. Reg. 11 quem Ioiada Pont. Max. restituit in regnum puerum adhuc. Ergo Deus potest præstare etiam deploratis omnibus rebus quod constituit. Oportuit enim durare stirpem Dauidi, vt inde Christus nasceretur suo tempore.

[c] *Hæc Athalia totam posteritatẽ Salomonis deleuit. Itaque à stirpe Salomonis regnũ est translatũ ad posteros Nathã, qui etiam fuit filius Dauidis.*

Manahes Israeliticus, quem fecit Tributarium Phulus, seu *Belochus*.

[De *Belocho* & *Arbace* magna est discrepantia, quod ad nomen attinet. Dicitur *Arbaces* & *Arsaces*, & *Pharnaces*, apud Vell. Patercul.] Cœpit regnare circa annum mundi 3175. per scelus fuit factus rex, interfecto nimirum suo antecessore, 4. Reg. 15. Si I-

ſraelitæ non fuiſſent ſepulti in Idololatria, potuiſſent cogitare, quantum peccarint, cùm ſint facti Tributarii. Id enim nunquam alias accidit in populo Dei. Et longè aliter fuit promiſſum populo Dei, ſiquidem obtemperarent Deo. Obſeruandum ergò exemplum *Manahes*, qui fecit tributarium populum, vt poſſet commodius frui regno.

Eo tempore ferè in Iuda boni malis ſucceſſerunt & viciſſim.

Incidit calamitas illa, quòd vectigalis factus eſt populus in Oziæ tempora. In quo Ozia egregium exemplum (vide Ioſeph. & libr. Paralip.) hominis ſe nimium in rebus ſecundis efferentis. Voluit ſibi ſumere, quæ non pertinebant ad ſe, h. e. ſuffire. Itaque factus eſt leproſus. Hoc ex loco Papiſtæ ſic ratiocinantur: *Ozias punitus eſt à Deo, quia voluit ſuffire: ergò Imperatores non debent habere curam Religionis.* Sed opponimus exemplum Ioſiæ. Sleidanus autem Latinè locutus eſt, cùm dixit: *Vectigalem factum*. Aliud eſt *Vectigal*; aliud *Tributum*. *Facti ſunt potius tributarii. Vectigal* enim eſt quòd ex portoriis, foris, colligitur, &c. *Tributum*, quod imponitur in capita ſingulorum. Et vectigal æqualiter exigitur ab omnibus; ſed tributum ratione bonorum, aut maius aut minus exigitur. Séd hac de re in cenſura Catonis maioris plura dicenda.

Hic obſeruandus eſt ſynchroniſmus, quo tempore Phulus ille fuit immiſſus à Deo (vt ſcribitur cap. lib. 1. Paralip.) in populum Dei. Eodem tempore regnauit Amulius, à quo iacta ſunt ſemina imperii Romani. Notum eſt, quomodo Amulius interfecerit fratrem Numitorem, & voluerit ſororem eſſe ſacrificulam, ne quis naſceretur, qui poſſet vlciſci hoc factum, atque hoc modo imperium recipere.

Sub idem tempus fuit condita Carthago, vt ſuo loco dicam, cum erit agendum de bellis Punicis.

Sca-

scribit Vel. Patercul. Carthaginem 65. annis esse conditam ante Romam. Virg. verò facit conditricem Elisam Didonem, ad quam venerit Æneas. Multi dixerunt esse fabulam, & Poëtis licere multa, præterea κατὰ ἀναλογίαν multa dici. Nam fit mentio Carthaginis in 1. Æneid. statim: & historici consentiunt multò post demum conditam Carthaginem. Ergò dicendum est dicta hæc esse κατὰ ἀναλογίαν. Romam autem esse conditam anno circiter 3213. ferè constat, i. vt historiæ antiquæ patiuntur. Id tempus incidit in tempora Achazi, sub quo Iesaias vixit. Tunc filius Phuli potiebatur rerum. Troiam deletam esse sub annū Mundi 2784. quo tempore Samson vixit, series historiæ docet, & Dionys. Halicarnassæus. Si subtrahas minorem à maiori, 429. relinquentur, inter excidium Ilii & Romæ ortum. Si credimus iam Vell. Paterculo, inueniemus inter Carthaginis initium, & excidium Ilii 364. Ergò non potuit fieri, vt Æneas venerit ad Didonem condentem mœnia Carthaginis. Dicemus ergò arcem nomine Byrsan esse conditam eo tempore, quæ fuit initium illius magnę Carthaginis. Nam plurimæ vrbes maximę incœperunt à tenuissimis initiis. Et vicissim redactæ ad minimas, vt Augusta Rauracorum. Virgil. ergò non fuit ignarus historiæ, nec pugnat cum Paterculo. Sub idem tempus & vectigales facti Israelitæ, & Carthago florere cœpit, & iacta semina vrbis Romæ.

De *filio Osiæ* Iothano rege Iuda, duo dicenda: 1, quid faciat verus cultus Dei. Eodem tempore fecit vectigales Ammonitas, quo propter flagitia Israel factus est sub Manahem vectigalis. Historia describitur in sacris. 2, Quando Olympiades cœperint. Olympiades sunt certa quædam numerādi series in historia Græca. Sunt magnæ controuersiæ quando cœperint. Ostendi verò retrò supputando potest, incidisse in Iothani tempora, annū scil.

2. aut 1. Idque verum esse constat ex tribus histo-
riis; ex morte Alexandri Magni: vrbe Roma cond.
& expeditione Xerxis. Xerxes duxit exercitum in
Græciam (omnibus consentientibus) 1. anno O-
lympiadis 75. Roma condita est anno 1. Olympia-
dis 7. a quo numero biennio dissentit Plutarch. in
vita Romuli. Dicit enim conditam 6. Olympiad.
anno 3°. De morte Alexandri constat mor[...]
Olymp. 114. quod omnes scribunt, & Ioseph in pri-
ore lib. Contra App. tanquam principium e[...]
sensu omnium historicorum adducit. Exp[...]
etiam apud Plutarchum, & alios hic numeru[...]
positis, facilè inueniemus principium Olympia-
dum incidisse in initium regni Iothani; ple[...]
nunt in 2. annum. Si sequimur quod dixi, & D[...]
Incidet excidium Ilii in annum Mūdi 3781.
nys. Halicar. qui ponit inter excid. Troiæ & Ro[...]
annos 432. tum fuit initium Olymp. anno M[...]
3189. Ita habemus principium Olympiadu[...]
principium Romæ. Quid fuerint, nolo disp[...]
re. Qui dicunt esse spatium 5. annorum, & 4. an[...]
rum, non pugnant. Olympias continet 4. inte[...]
annos, & hoc est lustrum, vt suo dicendum e[...]
co. Cum dicimus *quinto anno fieri*, dicimus *ini[...]*
eri anni 5. h. e. expletis annis 4. Itaque inepte [...]
u icem reprehendunt Glareanus & alii. Qu[...]
Phlegon scripsit de Olympiadibus, sed præter[...]
tium nil ad nos peruenit. Diodorus Siculus eti[...]
scripsit, sed non exstat. Clemens Alexand. 407. [...]
nos dicit intercessisse inter excidium Troiæ & [...]
lympiad. initium. Alii dicunt intercessisse 406. [...]
pud Suidam locus est, qui idem testatur: scrib[...]
Homero annos esse υξ.] h. e. 460. sed scribendum [...]
υϛ], h. e. 406. cum his conueniunt quæ scribit D[...]
nys. Halicarnas.

P. 7, ỷ. 18, *Ei successit*] *Asser* videtur mihi fuisse n[...]
men dignitatis, vt Ptolomæorum, *&c.* nam mul[...]
ita appellati sunt.

ib. *Iudex*] Quod dicitur abduxisse populum i[...]

Assy[...]

Assyrios, id intelligendum de populo Israel, non Iuda. Nam in sacris literis fit mentio tribus Nepthalimicæ. Apparet fuisse irritatum à Pherach, fortè ob negata tributa. Non ergò intelligendum de regibus Iuda.

Pherach ille per vim regnare cœpit; eum interfecit Oseas, quem abduxit rex Assyriorum. Adiūxit se Israeliticus ille regi Syriæ contra regem Hierosolym. vt Ies. 7. 4 Reg. 15. 2. Paralip. 28. describitur. Ibi dicitur, quòd Deus immiserit Syrum & Pherah, vt vexarent Achazum: Sed non ideò misit, vt Deo illuderent. Clades fuit 120000. virorum facta in Iuda, quia dereliquerunt Deum patrū suorum. Ad Achazum patrem Ezechiæ, quod attinet, fuit nobilitatus flagitiis plurimis. Dicitur apud Ioseph. maluisse colere quemuis Deum alium, quàm verum. Initio coluit Deos Ieroboam: deinde Syrorum, postea Assyriorum. Interea habemus exemplum misericordiæ Dei. Sub illo ipso Achazo prædictum fuit, de filio Dei nascendo. Constat Achazum mirabiliter egisse. Inter alia scribitur, quòd filium traduxerit per ignem. Apud Etruscos etiam tale quiddam fuit. Transilierunt ignem in honorem cuiusdam Dei. Iosephus vertit, quod viuum combusserint aliquem & immolarint. Nota est historia de Tophet, loco in quo comburerentur pueri: Carthaginenses quoque totos comburebant, ac suos filios Saturno immolabant. Adhibebant tympana & strepitus Musicorum instrumentorum, ne audirentur eiulatus puerorum. Quare laudatur Gelo Syracusanorum & Siciliæ tyrannus, cum vicisset Carthaginenses, inter cæteras pacis conditiones, hanc etiam tulit, *ne amplius filios suos immolarent Saturno*.

ib. *Dona misit*] 4. Reg. 16. Quiduis potius fecit, quàm vt confugeret ad verum Deum. Sed filius Ezechias longè aliter egit. Cum nullum esset auxilium, confugit ad solum Deum. Assyrio fuit val-

de gratum, se de auxilio solicitari. Ita Turcæ auxilium miserunt aliis, & postea eosdem oppresserunt. Vox *donorum* significat oblationem in sacris literis. Apparet fuisse annuum quid oblatum, vt defenderet regnum Iuda.

ibid. *Salmanasser*] Salmanasserem alii Nabonassarem vocant. Et hic quoque habemus æram Ptol. lib. 3. *Almag.* numerat quosdam annos, quorum numeratio multum confert ad historiam. Ab Alexand. Mag. obitu retrorsum sunt 424. ad Nabonassorem vsque. Rursus à morte Alex. deorsum ad 3. annum Antonini Pii 463.

ib. *Samariam*] Regiam Israelitici regis.

ib. *Hoseam*] Oseas talis fuerat, quales prædecessores. Scribitur inter alia exprobratum esse a Salmanasere, quòd cum tributum recepisset persoluendum, non steterit pactis. Et quòd quæsiuerit auxilium apud regem Ægypti. De nominibus reliquorum locorum, in quæ deportatus est Israel, nolo disputare.

ib. *abduxit*] incidit hoc in annum 3223. circiter. Iosephus hoc loco dissentit à recepta ratiocinatione. Scribit fuisse Israelitas anno 240. mens. 7. die 7. post defectionem à Roboamo abductos ab Assyriis. Hoc abest 12. annis ab recepto computo 25... Nihil commodè possum dicere [a].

ib. *Attribuit*] Iosephus ait fuisse in locum eorum (id etiam sacræ literæ docent) ex Perside in Samariam, translatos Chutheos, & ab initio esse afflictos: quod alii interpretantur leones, alii pestem à quibus sint enecti. Ne enim regio maneret inculta, misit alios in terram Israeliticam. Cur sit abductus, causa exponitur in sacris.

ib. *In Medis*] Quòd dicitur Medis imperasse Salmanasserem facile potest comprobari testimonio Iosephi. Nam dicit Salmanasserem eos abduxisse in superiorem Mediam. Vide 4. Reg. 17. 18. Superior Media fuit continua Armeniæ & Assyriæ. Hierony-

[a] *In locum Israelitarum abductorum in Assyriam, collocauit rex homines Babylonios, & Assyrios, qui Samariã inhabitarunt. Itaq; Samaritani dicũtur Ethnici & odio fuerunt Iudæis.*

eronymus vertit *Cyrenem*, quod mihi non videtur probabile esse. Est enim trans Ægyptum. Faciliùs acquiesco Iosepho 2.Par.29. Est autem in S.literis (7.c.Act.ex Amoso Propheta) Deum velle eos vltra Babylonem transferre. Quod congruit cum historia. nam versus Orientem est vltra Babylonem Media.

P.8, ℣.1. *Sennacherib*] vide 2.Paralip.32. Hoc loco citat Iosephus verum Berosum de hac re. 2.Reg. 18.19.Es.37.

ib. *Ezechiam*] Ezechias laudatur ob pietatem. Ac duo præcipua in eo obseruanda. 1, Quòd non prætendit religionem, vt fieret Rex. Inuitauit quidem ad societatem renouati veri cultus Dei Israelitas, qui restabāt, oratione, sed nihil minus egit, quàm vt ad se & suū imperium eos traduceret. 2. Quòd prætextus sustulit speciosiss. superstitiosos. Inter alia est, quòd serpentem æneum confregit à Mose erectum. Serpens ille non erat res mala per se; sed quia magnus erat abusus in ea re, cōfregit. Græci scribunt illum combussisse medicos libros Solomonis (fides sit penes ipsos) quòd fecerit, quia videret multos accurrere potius ad libros illos, quàm ad Deum. Fuit omninò insigni pietate, & ex aliis sumsit exemplum. Ausus est rebellare regi Assyriorum, quòd fuit maximum facinus. Quomodo fuerit territus, à Sennacheribo, & quanta fuerit potentia Sennacherib. non multa dicam. Gloriatur se vicisse Deos aliorum populorum: & Ægypti regem per contemtum vocat ***baculum arundineum confractum***. Epistola Rapsacæ exstat, & in prouerb. abiit. Obiicit Samariam captam, & abductum populum Israeliticum. Quod tum potuit terrere, præsertim cum tantum [illegible]eret duas tribus; Et paulò ante 120000. amisis[illegible] pater ex regno Iuda, vt antè dixi in Achazo. [illegible]c omnia contemsit, fretus auxilio Dei. Mina[illegible]tiam inter alia Rapsaces, quòd à Deo sit mis-

sus, quod refutat egregiè Iesaias, & Rex ipse. Dicebat ille nebulo, Deum velle punire populum, ergò omnia cessura ex sententia sua. Considerandum etiam quid possit fides. Esaias vocat summum pręfectum Sennacherib. puerulum. Quomodo res sit gesta, quomodo tentauerit Ezechias pacem redimere pecuniâ; & ad Deum vnicum confugerit, notum est ex sacris. Fuit etiam contradictio in verbis Rapsacis. Nam dicit se missum à Deo, ac simul asserit, Deum non posse populum eripere ex manu Sennacharibi. Inter alia obucitur Ezechiæ, quod suos Deos contemserit, quia nimirum repurgauit templum. De morbo Ezechiæ dicit Iosephus, non tam doluisse mortem suam, quàm quod nullum filium relinqueret. Facilè potuit cogitare populum suum secuturum vestigia regum Israel. Estque probabile hanc esse causam; quia constat Manassem natum esse post illum morbum: quippe qui annos natus 12. iniisse regnum disertè in sacris literis perhibeatur 4. Reg. 21.

Scribit Iosephus sub hoc ipsum (l. 10. c. 5.) tempus, esse regnum Assyriorum mutatum euertentibus id Medis. De qua re dicam in captiuitate Babyl. Scribitur Meradach misisse legatos ad Ezechiam propter ostentum factum. Quomodo legatis ostenderit thesauros, & prædictum fuerit de migratione Babylonica, legite sacra.

Probabile est Sennacheribum fuisse filium eius, qui Samariam cepit. Cogitauit is, si pater meus Samariam cepit: ergò ego capiam Hierosolymam. Homo fuit perditissimus. Prȩterquam enim quod fuit blasphemus, etiam perfide egit cũ Ezechia. Nam accepit ab eo mulctam, & tamen discedere noluit: cogitans iam etiam neruum belli esse ablatum.

Oportet autem Sennacheribum fuisse potentissimum. Nam Salmanassar subegit Syriam & Phœni-

Phœnicem. Sennacheribus Ægyptios & Arabes, atque Æthiopes pressit. Herodot. hoc loco citatur à Iosepho (lib. 12. cap. 1.) & refutatur. Illud mendacium hodie non est in Herodoto. Dicit eum peccare, quòd faciat Sennacheribum (in fine lib. 2.) Arabum regem, non autem Assyriorum. Arabes tamen subegit.

ib. *Percutiente angelo*] Ioseph. interpretatur *pestem*. Hîc obseruandum, quomodo flagitioso homini Sennacheribo omnia fuerint aduersa. Scribit Herodot. bellum ipsum intulisse Sethoni Ægyptio, qui confugerit ad suum Dæmonem, & factum esse miraculo, vt sit statim repulsus Sennacherib ex Ægypto, cum iã oppugnaret Pelusium. Dicuntur enim mures subitò erupisse, qui pharetras & amenta seu lora & sagittas arroserint, vt coactus sit fugæ similem abitionem moliri. Deinde expressum est interfectum esse eum à filiis propriis & genuinis. Herodot. scribit regem illum Ægypti Sethonem post fugatum Sennacheribum, dedicasse suam imaginem Dæmoni illi, & murem posuisse in manu imaginis: cum inscriptione hac: *In me* (dicit musculus) *intuens aliquis pius esto*. q. d. quia Sennacheribus omnes Deos cupit expugnare: ideò Deus resistit ipsi. Ita magnus ille bellator, fuit debellatus à muribus.

Merodachi fit mentio apud Ptolom. in Almag. vocat eum, *Mardokempadon*.

P. 9. ✠. 1, *Duodecimo*] non memini hoc me legere apud aliquem.

ib. *Ab hoc*] Neque etiam Iosephus facit mentionem. Quare ista valdè sunt incerta.

Ezechiæ successit Manasses, quo non potest excogitari homo deterior. Imitatus est auum, & eum superauit. Achazus enim varios coluit Deos, & clausit templum Hierosolymitanum: Iste nebulo polluit insuper templum idololatriis. Item scribitur, quòd nihil aliud egerit, quàm vt pen-

deret à diuinationibus. Præterea superauit etiam in hoc impietatem Achazi, quod fudit sanguinem innocentem, vt Hierosolyma tota flueret sanguine: quod dicitur hyperbolicè, quia atrox est flagitium hominem innocentem tollere. Iosephus dicit ipsum quotidiè ferè occidisse Prophetas. Veteres putant Esaiam ab hoc Manasse interfectum serra, vt se legisse scribit D. Hieronymus. Et hæc quidem de vitiis Manassis. Virtus autem fuit hæc, quòd se conuertit ad Deum, cum mitteret in regnum eius regem Babyloniæ. Apud Suidam etiam exstat mentio huius historiæ, qui scribit fuisse Manassem inclusum in æneum simulachrum, & abductum in Niniuen, ac deinde vixisse in Babylone; quod ostendit regem hunc Babylonicum fuisse valde potentem. Funccius ponit captiuitatem sub annum regni 42. quo auctore nescio. Vix puto esse verum. Constat regnasse annos 55. aut plures: Et apparet post captiuitatem diu adhuc regnasse. Ergo verisimile est, multò citius esse captum. Suidas inquit datum ei panem cinericium in carcere illo. Exstat formula precationis Manassæ, cuius 2. Chron. 33. fit mentio. Ille exauditus à Deo, remissus domum, purum restituit Dei cultum. Quomodo se hîc implicent res Romanæ, dicendum est alio loco: Nunc hæc tantum moneo; Lycurgus, sub quo cœpit florere Spartanorum Resp. fuit σύγχρονος Iesaiæ: quod Clemens Alexandrinus ostendit, & Plutarch. in vita Lycurgi quædam dicit, ex quibus hoc ipsum colligitur. Non multò post vixit Numas, qui fuit σύγχρονος Manassæ. Et hîc iam incipit nobis prodesse Herodotus, quod ad annorum numeros attinet.

Candaules rex Lydorum incidit in hæc tempora, qui non contentus voluptatum suarum tacita conscientia, vxorem suam nudam Gygi sodali suo demonstrauit. Quo facto formæ pulchritudine illectus Gyges Candaulem interfecit, ac vxo-

rem ipsius sibi adiunxit; vt describit Iustinus : & Herod. sub initium lib. I.

Deioces in Media tum primum rerum est potitus, qui callidè occupauit imperium, vt docet Herod. Et Ægypti Rex Psammetichus tunc vixit: a quo facilè deducemus reliquos reges. Quis fuerit Baladam Merodachi pater, nescio, & an illi duo quorum meminit Sleidanus poni debeant ante Magnum Nabuchodon. non sum certus. Facit enim noster auctor mentionem duorum Regum, qui præcesserint Nabuchodonosorem Magnum. Berosus (vt est apud Iosephum contra Appion.) facit hunc filium Nabonassaris, qui regnarit annos 29. Quia tamen tantum 29. sunt anni, apparet fuisse intermedios aut reges, aut saltem interregnum. Merodach fuit præfectus in Babylone, eò missus ab rege Assyrio Assaradone. Merodachi fit mentio Ies. 39.

Iosias, *in* quo illustre est exemplum Dei clementiæ, successit Ammoni filio Manassis. Hic vltimus rex Iudæorum iure potest appellari. Hic legem Domini propè sepultam in lucem reuocauit.

Porro in Iosia obseruandum est, a curiositate abstinendum esse. Immiscuit enim se bello non necessario contra regem Neco, vt appellat eum Hieremias & Herodotus. Itaque interfectus est in Magdalo, vt Herodotus scribit. Stephanus de vrbibus vocat locum illum Μάγδωλον, quæ fuit vrbs Ægypti. Ab hoc Iosia omnes historiæ satis commodè se habent. Filium habuit *Ioachazum*, vt legi potest: sicuti etiam de reliquis regibus ipsi legere potestis, qui potius vmbræ regum quam reges fuere. In historia Iosiæ fit mentio apud quosdam septem Sapientum. Alii malunt in Olympiadem 50 referre, h.e. in Tarquinii Prisci tempora; de qua re aliqua annotaui in Solone Plutarchi. Constat verò & maturè fuisse sapientes & diu claruisse; vt non admodum pugnent ista inter se, sicut neque

pugnat, si dicam Melanchthonem claruisse circa annum Christi 1525. item circa annum 1560. Sed malo in Tarquinii Prisci tempus referre, propter Crœsum, vt dicam postea, cum quo Solon est congressus. In hoc ipsum tempus ferè inciderunt res memorabiles. Nam Iosiæ tempore maximè floruit TVLLVS. Obiter hîc obseruanda est vicissitudo rerum. Romulus enim Romam condidit, omniaque posuit in armis. Post Romulum alius est secutus, qui à rapinis quibuscunque potuit modis auocauit Romanos. Insecutus est Tullus, qui eos rursum ad arma vocauit. Obserua item quod Roma & Alba non potuerint simul florere, sicut nec Carthago & Roma. Notandum præterea, quo tempore Roma cœpit crescere, eo tempore decreuisse Iudæos. Iudaicum regnum vt habuit illustrissimum principium, ita paulatim venit ad interitum. Roma contra habuit initium prorsus contemnendum, nimirum à pastoribus. Et Romulus atque Remus nati sunt ex stupro, vt suo loco erit dicendum. Inter alia memorabilis est historia, quæ incidit in mortem Iosiæ. Fuerunt Scythicę nationes iam potentes, quæ se mutuo pepulerunt (atque hîc primum fit mentio Scytharum [a] apud veteres historicos) hoc est, Cimmerii sunt expulsi ab aliis Scythis, teste Herod. lib. 1. duce Lyctamide. Irruperunt in Paphlagoniam & in Lydiam Sardes vsq; progressi sunt populando. Lydorum rex vocatus fuit *Ardis*. Strabo libr. 1. facit etiam mentionem huius historiæ. Plutarch. in Mario describit Cimmerios: & dicit Cimber significare *Ληστὰς*. Habuerunt Cimbri pro insigni leonem ferentem bipennem. Eusebius item meminit huius historiæ in suis Chronicis. Ex historia Iosiæ apparet Ægyptium regem fuisse valde potentem, ita vt etiam se opponeret Assyriis: & scribit Iosephus quòd cogitarit subigere Assyrios. Sed Deo aliter est visum, qui noluit monarchiam esse

[a] *Quidam Scythas putant dictos à sagittariis,* schitten. *Vnde Germani dicũt* schiessen.

in Africa. Iosephus scribit Threnos Hieremiæ esse conscriptos in mortem Iosiæ, quod mihi difficulter persuaserit.

De captiuitate Babylonica.

IN ruina populi Iudaici duo sunt præcipuè inter alia obseruanda. Alterum est, quòd homines ibi ponunt fiduciam vbi non debent, sed sibi finguntpræsidium. Alterũ, quod nolueruntIudęi credere Ieremiæ rectè mouenti. Nam quamuis Ieremias diligentissimè admoneret reges Iudæorum ne ponerent spem suam in regem Ægypti, nil tamen potuit efficere. Semper quæsiuerunt auxilium apud Ægyptios. Iosiæ filium submouit rex Ægypti, & in eius locum substituit regem Ioachimum, qui per annos 11. potitus est rerum. Sub isto Ioachimo accidit abductio quædam populi, decennio ante excidium vrbis Hierosolymorum, à quo excidio ordimur captiuitatem Babylonicam, licèt aliqui à priori illa abductione decennio ante facta eam incipiant. In illa abductione etiam inter ceteros abductus est Ezechielus.

Interfecto Ioachimo successit Ieconias substitutus à Nabuchodonosore, qui se Assyrio sponte dedidit, sic suadentibus Prophetis. Hoc exemplum est laudabile. Maluit enim vltro se dedere, quàm in discrimen coniicere suos subditos. Vnde & postea à Deo exaltatus est. Nam fuit postea euectus ad honores, & inter præcipuos amicos Nabuchodonosoris habitus, vt in fine Ieremiæ librorumq; Reg. est scriptum.

Ieconiæ substituit Nabuchodonosor Zedechiã regem, qui itidem fidebat Ægyptio: & valde malus fuit homo. Noluit credere Ieremiæ, sed semper habuit ipse, vt etiam alii in ore Templum Domini (sicut conqueritur Ieremias) putans Deum nolle id templum in cineres redigere. Præterea

cum non subitò euenirent, quæ prædixerat Ieremias, risit eum, Ier. 17. Ac vt magis Ieremiam argueret mendacii, contulit inter se Prophetiam Ieremiæ, & Ezechielis vaticinium, inter quæ videbatur esse cõtradictio. Ergo conclusit vtrumq; mentiri. [Ita hodie quoque ἄθεοι quidam dicunt esse dissensiones inter nos: Ergo vtrosq; mentiri.] Ieremias dixerat regem captiuum abductũ iri in Babylonem: Ezechiel dixit, nõ fore vt videret rex Babylonem. Diabolus se interposuit interpretẽ, & vtrumq; dixit mendacia spargere. Sed non quæsiuit Rex in quibus consentirent. Postea verò reipsa expertus est vtriusq; prædictionẽ esse completam. Nam abductus est rex in Babylonem, sed eam non vidit, quia exoculatus est. De ista obsidione vide 4. Reg. vlt.

Cæterum licèt rebellauerit Zedechias & Iudæi, tamen voluit Nabuchodonosor seruare reliquias populi Iudaici, & ipsis præfecit Godoliam. Deo verò aliter est visum, qui ducentis annis ante Cyrum prædixerat hanc ruinam, & voluit ita punire, vt ne reliquiæ superessent. Imò noluit coloniam duci in Iudæam, sed placuit vt per annos 70. terra etiam maneret desolata, licèt prius in Israelitarum locum fuerint deducti à Salmanassare Chuthæi, vt supra monuimus. Itaque frustra est præfectus Godolias, vt scribit Ioseph. in fin. lib. 10 Antiquit. & 4. Reg. vlt. fit mentio. Est enim miserè interfectus homo alias lenis & mansuetus, qualis fuit Iulius Cæsar, fraude regis Ammonitarum, qui Ismaelum quendam subornauit, vt eum trucidaret. Post mortem Godoliæ populus voluit redire ad regem Ægypti, etiam dissuadente Hieremia, qui absque periculo in Babylone victuros asseruit. Sed credere noluerunt & iuerunt in Ægyptum, quæ fuit extrema pertinacia. Itaque puniti sunt etiam. Rex enim Assyrius postea ipsos cum rege Ægypti oppressit, omnesque qui non sunt interfecti, capti-

in Babylonem sunt abducti. Quæ calamitas fuit prædicta 18. annis integris.

Post captam Ierosolymam Nabuchodonosor anno regni sui 23. quinto ab excidio Hierosol. oppressit [a] Ammonitas, Moabitas & Ægyptios. Itaq; habuit maximas Asiæ partes. Ægyptus ferè tota subacta fuit, ac nil præter reliquias relictum.

[a] *Ammonitæ fuerunt posteri Lothi, ex incestu orti.*

Quomodo Deus interprete Daniele ostenderit Nabuchodonosoro monarchias, *&c.* vide apud Sleidanum. Quomodo item superbia eius sit punita, item describit auctor, & Daniel. Quomodo tractatus sit Ieremias ipsi legite. Omnia ei fuere aduersa, populus fidem adhibere noluit etiam cum re ipsa verum prædixisse experirentur: Libri item eius sunt exusti, &c. Hic cogitare possumus quanta sit cæcitas Iudæorum, cum scribatur nunquam defuturum, qui sedeat super solium Dauidis, ipsi tamen alium quendam regem mundanum exspectandum censeant.

Porrò in ratione temporum quædam sunt incerta: ac metuo ne Iosephi liber hoc loco sit corruptus. Plerique ponunt vrbem captam anno mūdi 3356. Iosephus habet amplius, nimirum 3513. Item scribit Iosephus regnum Dauidis durasse annis 494. nos tantum habemus 465. Nam vrbem scribunt captam anno mundi 3356. regnum Dauidis collocant in annum 2891. quos si à superioribus subtrahas, restant 465. Annorū ergo est distantia 29. Si in discrepatione æqualia vbique essent interualla, hoc est, si æqualiter superaret aut deficeret, res videretur aliquam admittere medicinam. Clemens Alexandrinus ab nostro calculo abest annis 21. Scribit ille anno primo Olymp. 48. deuastatam vrbem, h.e. anno Mundi 3377. Hinc si auferas 3356. restant 21. anni amplius. Sed Iosephus disertè scribit anno 18. Nabuchodonosoris esse factum: quod dico, quia possunt anni retrorsum nu-

merari à liberatione ad captiuitatem. Templum Solomonis vſque ad incendium durauit anno 422. Nam ſecundum calculum Funccii fuit diru-tum anno Mundi 3356. Hinc ſi auferas annos 2934 reſtant 422. Sed Ioſephus habet $470\frac{1}{2}$, & 10. di nimirum annos plures 48. Item ab exitu Iſraeli Ægypto vſque ad excidium Hieroſolymorum a ni numerantur à noſtris 902. Ioſephus numer annos 1062. Nos ponimus exitum Iſraelis è Æ gypto in annum 2454. deuaſtationem Hieroſol. annum 3356. interuallum igitur eſt 902. annorum. Clemens dicit vrbem captam anno $452\frac{1}{2}$. poſt gni Dauidici initium. Ibi eſſet ſumma min quam noſtra. Sed ait 482. fore annos, 6. menſes, dies, ſi quis exactius computet. Cum autem ne Ioſephus nec Clemens poſſint certi quid aſſere nec nos poterimus. De 70. tamen illis annis liberationem vſque, in quod Perſicæ monarch tempus inciderint, certò conſtat. Ergò ſurſum ſus pergere nobis licet.

De Nabuchodonoſore Magno eiusque pote tia iam dictum eſt. Regnauit annos 43. teſte Io pho & Beroſo. Eius conſtat (vt ante dictum) ſu mam fuiſſe potentiam, ac tantam, quanta vir lius fuit hominis. Habuit Ægyptum, & ſecunde Metaſthenem (quem citat Ioſephus) prælatus e gentibus ob rerum geſtarum & peregrinatio magnitudinem ipſi Herculi. Subegit (eodem te Iberiam, & Africę partem. An per Iberiam deb intelligere Hiſpaniam, an verò eam regionem quæ eſt circa mare Caſpium, non pronuncia poſſum. Malo tamen de Hiſpania intelligere, q proxima Africæ eſt Hiſpania. In ſacris literis mu habentur de hac re: Apud Hieremiam multa re vaticinia. Etiam Tyrum occupauit, etiam Iere mias eo nomine mercedem ei pollicetur. cap. 2 29. & 46. Quantam ei tribuat potentiam Beroſ

& quam

quam vrbi Babyloniæ addiderit splendorem, i-
m, quomodo exstruxerit hortum pensilem in
atiam vxoris, legite ipsi apud Iosephum.
Hîc incidunt, Synchronismi.
Constat captam Hierosolymam regnante Ro-
æ Tarquinio Prisco: Tum temporis rex Medo-
m fuit Cyaxares; pater Astyagis. Eodem tem-
re rex Lydorum fuit Halyaltes: De rege Æ-
pti potest dubitari, quis tum regnarit. Ego verò
quor Clementem; *Apagemq;* pono, quem Cle-
ens ὑαφρη voca t.

Ruina Monarchiæ primæ.

'Vnt multa incerta à morte Nabuchodonoso-
ris vsque ad liberationem populi Dei, in quibus
l habeo ego certi. Ceterum eos non audio, qui
unde eos annos incipiunt; quàm vt habet rece-
a opinio. Fuisse annos 70. captiuitatis, & 18. anno
abuchodonosoris incepisse notũ est. Exstant va-
inia Ierem. c. 25. 29. de 70. annis captiuit. Deinde
npus quo fuerunt dimissi disertè exprimitur, ni-
rum translata Monarchia ad Cyrum. Post Na-
chodonosorem, qui fuerint reges, dubium est.
ilmerodachum successisse Nabuchodonoso-
Magno testatur Iosephus. Huic Funccius tri-
it annos 30. Huic subiungit 3. alios reges, sicut
go solent. Sed Sleidanus ab hac sententia rece-
. Primus secundum Funccium est Regassar,
tribuit 3. annos, secundus est Labassardach,
em dicit 6. annos regnasse: tertium ponit Bal-
sarum, cui tribuit 5. annos. De annis autem
buchodonosoris 43. debentur captiuitati Iu-
rum 25. quibus si reliquorum Regum anni
antur, faciunt præcisè vsque ad Cyrum annos
e primo anno Cyri fuerint anni 70. In Iose-
plures sunt anni, quàm vel ratio vel ipsemet
hus ferat. Nam fatetur Iosephus anno 18. Na-

buchodonos. exacto fuisse Hierosolymitanum excidium, fatetur item regnasse Nabuchodonos annos 43. fatetur quoque disertè durasse captiuitate annos 70. Itaque concludo certò, mendum esse in numeris: qui tales à Iosepho assignantur. Euilmerodacho tribuit annos 18. (Funccius 30.) Niglisaro seu *Regasaro* 40. (Func. 3.) Labassardacho 9 mêses (Func. 6. annos) Balthasaro Naboandelo 17. (Func. 5.) Quæ certè non possunt conciliari. Nam anni proueniunt 1000. cum tantum requirantur 70. Fortasse in annis Niglissari pro τέσσαρα ... libri scriptum est τεσσαράκοντα, h.e. pro 4. 40. ... legeremus, haberemus annos 65.

P. 12. ℣. 17, *His duobus omissis*] Sleidanus ... medios reges inter Euilmerodach & Balthasarum omitti posse: Ego nullam esse contradictionem ... reor numerare vel omittere, quia illi duo, *Regasarus* & *Labassardachus* non diu tenuerunt imperium. Sæpe dicitur aliquis filius, qui fuit nepos, propter ea quod intermedius nullius fuit momenti. ... Ioachimus filius dicitur Iosiæ, quod non est verum, cum fuerit nepos. Itaque si medios seruet ... los duos, quibus tribuuntur 9. duntaxat anni, & Euilmerodachi filios fuisse credas, puto eos ... rari posse ob stirpem, licèt nihil gesserint. Non ergò multum dissentiunt hac in re Iosephus & ... cius, nisi quod in Euilmerodachi annis quadriennium Iosepho deest; forte propter vitiatos libros. Potest etiam fieri, vt totum id adscribatur Balthasaro temporis, quod his duobus & Balthasaro tribuitur, vt fiant anni Balthasari 14.

P. 12, ℣. 28, *Hieremiæ præsertim*] cap. 27. ℣. 7. ... dixi, potest ista accedere interpretatio quam ... attuli. Præterea Dan 5. appellatur huius Balthasaris pater Nebucadnesar, quod certè falsum est, ... sumas cum loco aui. Est enim possibile, vt fuerint 3. illi postremi reges, fratres, qui 14 annos gesserint imperium, vltimusque ex iis sit nobilitatus, ...
quo...

quod ipso regnante Monarchia corruit. Iosephus disertis verbis reginam illam, à qua Danielus indicatus est regi, vocat μάμμην, auiam Balthasari.

MONARCHIA II.

IN Cyro initium numeratur Monarchiæ secundæ. Vt paulò post dicetur. Ita autem Deo placuit, vt cadente monarchia Chaldaica, & oriente Persica, suum populum liberaret. Non sum nescius aliquos (in qua sententia etiam est Clemens Alexandrinus) Dario Hystaspis liberationem adscribere Sed falsò. Aut forte mendum est, ac legēdum pro *Hystaspis, Astyagis*: quod vt coniecturam dico. Scribitur cap. 5. Dan. post illud ostentum manus interfectum esse Balthasarem, & ad Darium imperium translatum. Hanc rem nemo melius explicat quàm Xenophon & Iosephus. Nam Herodotus, si vspiam est mentitus, hîc mendacia narrauit. Iosephus (sicut & sacræ literæ) dicit Darium hunc natum fuisse 62. annos, neque apud Xenophontem quæ leguntur, discrepant. Iosephus eum facit Cyri consobrinum, συγγενῆ, atque Dario & Cyro tribuit excidium Babylonis, disertéque scribit Darium fuisse filium Astyagis, & addit Darium à Græcis aliter esse appellatum. Id nomen exprimit Xenophon 1. & 7. Pædię, nimirum Cyaxares Astyagis F. Cyri socer. Neq; hoc nouum est aut inusitatum eidem fuisse apud diuersas nationes nomina diuersa. Ita & rex Iudæ Ozias dictus est Asarias: Et similia passim occurrunt exempla in aliis historiis.

Herodotus scribit Astyagen debellatum esse à Cyro: sed credo nugas esse. Fabulatur Astyagen vidisse somnium (vt etiam Iustinus describit) mirabile, nimirum enatam ex naturalibus filiæ vitem; cuius palmite tota sit obumbrata Asia. Astyagen ergo conuocasse ariolos, & cognouisse significari nepotem, qui ei ademturus sit regnum. Ter-

ritum ergo Astyagem dedisse filiam suam viro obscuro Cambysi, ne forte nepotis nobilitas animum extolleret. Tandem etiam natum ex Mandane filia Cyrum Harpago traditum vt occideretur, qui non occiderit, sed exposuerit. Nutritum eum primum esse à cane, deinde à pastoris vxore, quæ suum infantem loco Cyri exposuerit, &c. Istud postea cognouerit Astyages, in vltionem propositum fuisse Harpago filium eius epulandum. Ob hanc causam Harpagum vbi Cyrus adoleuisset, hortatum per literas Cyrum, vt hanc iniuriam vlcisceretur: & Cyrum opera Sybaris serui, & Harpagi, qui exercitum Astyagis Cyro prodiderat, Astyagi bellum intulisse & vicisse, &c. Hoc quidem certum est, Cambysem genuisse Cyrum ex Mandane Astyagis filia, sed quòd educatus sit ab Harpago, & Astyagem bello vicerit, puto esse falsissimum. Apparet Astyagem dedisse Cyro magnam partem suæ ditionis, nimirum Persiam, & Cyaxari, seu Dario Mediam. Itaque bellum Astyagis præter Herodotum nemo describit. Si vera esset historia, mirarer ego quid interim egisset Darius. Verisimile est certè, ipsum non passurum fuisse patrem Astyagem sic à nepote tractari.

P. 13, ꝟ. 17. *bello lacessitus à rege Assyriorum*] Iosephus scribit quod bellum susceperit Darius contra Babylonium, & totum imperium (quia senio esset confectus) Cyro sororis suæ Mandanæ filio commiserit, cui deinde filiam suam in vxorem dederit, vt elegantissimè describit Xenophon.

ib. *vrbe capta potentissima*] Xenophon libro Pædias scribit subitò captam Babylonem, Chaldanis diem festum & conuiuia agitantibus, quo cum sacra historia non discrepare videtur. Sed tantum fluuium in riuos diuidi, & sic per eum transitum parari potuisse, vrbemq; capi, credere omnino difficile.

P. 14. ꝟ. 4 *& hoc quidem est alterius*] Cyro tribu-

tur principium Imperii Persici, quia Cyaxares fuit senio iam confectus, & vnum tantum adhuc vixit annum, resque tota maximè Cyri opera est confecta. Hoc fuit prædictum 200. annis ante; ab Iesaia, c. 44. 45.

ib. *Vsq; ad Ionium mare*] Intelligendum est id mare, quod Ioniam & Asiam minorem alluit. Potentia Cyri fuit maxima, vt etiam describit Sleidanus. Sed præter Lydiam & alias enumeratas ab eo Regiones, Ægyptum quoque habuit magna ex parte.

ib. *Cepisset Crœsum*] Quæ de Crœso dicuntur & regno Lydorum, legi possunt apud Herod. vel Xenophontem. Summa est: Crœsus Lydorum Rex Babyloniis, cum aduersus eos bellum gereret Cyrus, in auxilium venit, deceptus oraculo Apollinis; quibus debellatis, sollicitus de regno suo domum refugit. Cyrus post victoriam compositis rebus in Babylonia, bellum transfert in Lydiam contra Crœsum, vbi Crœsi exercitum nullo negotio fundit. Crœsus ipse capitur, & ad mortem ducitur, sed vitæ parcitur hac occasione vt scribit libr. 1. Herod. Cum in rogum impositus ter clamasset O *Solon*: Cyrus rogauit quid sibi vellet. Tū narrauit Solonis colloquium, *qui neminem ante vitæ finem beatum esse dixerit*: ac stultitiam suam deplorauit, quod aduersus Cyrum mouisset bellum. Crœso igitur & vita & vrbes quædam donantur, vt regiam quodammodo nihilominus vitam degeret. Quæ clementia non minus victori quam victo profuit. Nam vniuersa ferè Græcia amore fuit Crœsi in Cyrum concitata, & haud dubiè si quid grauius in Crœsum statuisset, tanquam summam iniuriam vlcisci tentassent. Cyrus postea Lydios fortes ac bellicosos, luxuriâ & mollicie debellauit, idque consilio Crœsi iussis Lydiis lenocinia per artes ludicras exercere. Subactus autem est Crœsus Olymp. 58. vt dicit Solinus.

ib. *Bellum gessit cum Scythis*] Quæ hîc dicuntur de Cyro à Scythis, quos *Massagetas* vocat Herod. interfecto, valde sunt controuersa. Vix credibile est [a] expeditionem talem susceptam esse à Cyro. Massagetas duplices faciunt, alteros inter Hircanos ad mare Caspium & Margianos, ad Araxis ostia, de quibus vide 7. tab. Af. Eur. apud Ptol. Alios ponunt vicinos Sacis. Massagetæ perpetuo mutarunt loca. Lucanus libr. 2. Pharſ. ponit ad Istrum. Ita Heneti fuerunt apud Venetos, alii in extrema Aquitania, nunc in ditione Megapolensi.

[a] *Nam Geographi causa rationes non admittunt.*

Sed vt dixi, de morte Cyri nil certi constat. Herodotus dicit eum à Massagetis interfectum: Xenophon verò nil tale habet; imo lib. 8. [illegible] facit disserentem in lecto iam moriturum. Præterea Ctesias & Herodotus inter se dissentiunt, estq; verisimile vtrumque strenuè mentitum, & secum mẽdacio contendisse mutuo. Ctesias iure putauit sibi credi quod esset medicus Cyri fratris Artaxerxis. Vult autem Ctesias, non à Massagetis interfectum, nec etiam in hostium manus venisse, sed bellum intulisse non Massagetis, verum Derbicibus populo Asiæ, ac in eo bello vulnus accepisse, & elatum in castra mortuum esse. In summa, certi nil habemus de morte Cyri.

Sicut autem Herodotus describit, res ita habet: Bello illato Massagetis regina Thomyris vadum Araxis fluminis Persas transire permisit, vt difficilius prælio superati aufugerent. Cyrus cum videret virtutem istius fæminæ, Crœsi vsus est consilio, & stratagemate tali: Metu simulato quasi refugiens castra deseruit relicto vino, & aliis cibariis epulisq; necessariis. Regina Thomyris eo intellecto adolescentulum filium ad insequendum Cyrum mittit, qui cum ad castra venisset, vino se & exercitũ inebriauit. Quo cognito Cyrus per noctem reuersus securos omnes oppressit, ac interfecit. Simili ratione etiam victus est olim Annibalis exercitus: sic etiam victi

Lydii, vt superius est dictum. Post interfectum filium, regina prælio congressa cum Cyro, simili ipsum arte vicit. Nam simulata diffidentia ob acceptum vulnus, Cyrum in angustias vsque refugiens perduxit, vbi compositis in monte insidiis, totum exercitum Cyri ad 200000. cecidit: ita quidem vt ne nuncius quidem cædis (vt scribit Iustinus) superfuerit. Cyri caput in vtrem plenum sanguine est coniectum, cum hac exprobratione: *Satia te sanguine quem sitisti.* In ista fabula etiam hoc scribitur, quod miserit Thomyris nuncios ad Cyrum, qui referret, eum veneno infecisse Scythas, quo Persæ impleti exhalent mala verba.

ib. *Initio regni*] Dux reductionis fuit Zorobabel, nepos Ieconiæ, vt constat ex Esdra.

ib. *Esaiam*] c. 44. 45. Circa hoc tempus vixit Pythagoras olymp. nimirum 62. teste Clem. Alex.

ib. *Saculis*] h.e. 200. annis.

ib. *Xenophon*] libr. 8. Cyri Pædias.

ib. *Ciceronem*] in Catone Maiore.

ib. *annis triginta*] teste Ctesia & Iustino. Secundum Herod. regnauit annis 29. Cyrus in maxima apud Persas fuit auctoritate, maximoq; precio & honore. Scribit enim Plutarch. in lib. de præceptis gerendæ Reip. Persas amasse nasum aduncum, quia Cyrus fuisset γρυπός. Et apud Plutarch. in Menexeno fit valde honorifica mentio Cyri, & tribuitur ei quod Persas liberauerit, & à Medis transtulerit in libertatem.

CAMBYSES.

PAtri optimo successit filius deterrimus & sceleratissimus. Persæ dixerunt Cyrum fuisse *regem*, Cambysem *Dominum* & Darium *cauponem*. Atrocissimis autem flagitiis nobilitatus est Cambyses, inter quæ potissima sunt, sacrilegium, parricidium & incestus. Sacrilegus fuit, quòd Ægyptiorum templa diruit, & Apin bouem Ægyptiis sacrum confodit. Qua in re non peccasset, si

religionem veram cognitam habuisset, ac eius studio id fecisset. Sed cum crederet singulas gentes suos habere Deos, tamen omnes Deos se inferiores voluit, omnibusq; se anteposuit. Itaque ne à Christianis quidem potest defendi Cambyses. Deinde fuit parricida. Nam fratrem suum Smerdim interfecit: qua in re Ctesias & Herodotus dissentiunt. Ctesias enim scribit fratrem habuisse nomine *Tangoxarcem*, de quo opprimendo inductus sit à Sphendadato quodam nobile aulico eunucho, qui malè fuerat à Cambysis fratre tractatus. Is aulicus dixit Regi fratrem de eius cogitare nece. Itaque rex euocatum fratrem interfecit poto sanguine Tauri, quo dicitur etiã Themistocles interiisse. Postea dicit Ctesiãs alium esse missum, qui pro fratre, cui admodum fuerit similis corpore, regnaret, ignorante id matre Cambysis Amyræ, quæ vbi rem cognouerit, nec auctor ei ad supplicium à filio dederetur, præ dolore se quoque occiderit. Herodotus aliam refert causam. Dicit, dum in Ægypto rem gereret, imaginatum esse propter quietem, Smerdin sedere in solio regis. Erant autem duo Smerdes, alter frater germanus, alter eunuchus Magus. Ipse somnium de fratre est interpretatus, morque ex amicis quendam Comarim, vel vt alii volunt, Prexaspem misit, qui fratrem interficeret. Quo facto cognouit regem in itinere mortuum esse. Ergo interfector fratrem suum loco Smerdis, ad quem pertinuisset imperium substituit vt regnaret. Nomen fuit ipsi Oropastes, vt postea dicendum erit. Ita videmus quo modo Diabolus imponat hominibus ob ambiguitatem, sicut est legere apud Euseb. lib. 5. præpar. Euang.

Nec contentus Cambyses hoc fratris parricidio postea etiam sororem suam (quam loco vxoris habuit) deflentem fratris Smerdis necem interfecit, ac parricidium parricidio iunxit, vt postea

postea dicam. Fuit præterea vt dixi, incestuosus. Nam sororem suam germanam duxit vxorē: quā postea trucidauit, cum lactucam capitatam præberet Cambysi, & folia decerperet: ac postea lugeret ob canem leoni obiectum, quibus deplorauit necem fratris sui Smerdis. Cum videret catulum canis obiectū catulo leonis vinci, & ab altero catulo canis fratre, qui abrupto loro succurrerat, seruatum esse plorauit. Rex eo viso, quæsiuit quid fleret: Respondit, *Nisi tu interfecisses meum fratrem, posset is etiam mihi succurrere, sicut hic canis alteri subuenit*. Alii dicunt præbuisse eam Regi lactucam capitatam, & folia decerpsisse, ac quæsiuisse vtro modo melior esset, integra ne an decerptis foliis. Respondisse regem, *meliorem esse integram.* Ad hoc dixisse reginam: *Etiam melius esset te meum fratrem non interfecisse, & familia nostra partes diruisse.*

Sæuitia quoque vsus est in omnes. Ac mirabiliter sæuiendi rationem in consiliarios quæsiuisse dicitur, & rogasse, *Num esset permissum Regi habere sororem suam vxorem.* Cogitauit, aut dicent licere, aut negabunt. Si negabunt, interficiam eos; quia læserint maiestatem. Sin affimabunt, facilè meum incestum defendam. Consiliarii sunt vsi prudentiâ amicâ, & cautelâ, quali vti possunt, qui malunt tuta, quam iusta sequi. Dixerunt, *se non inuenire de hac re legem, sed inuenire legem, quod omnia liceant Regi.* Sed debuissent simpliciter respondere, *Non licere.* Omnia quidem licere regibus, verum est, sed non quæ contra naturam sunt. Apud Sophoclem in Antigone est sententia de lege naturæ. Huiusmodi consiliarios debebant Principes grauissimè punire.

Iniustissimum fuisse vel ex eo patet, quod patris decretum de ædificando templo Hierosolymitano violauit, & impediuit, 1. Esd. 4. Item Ioseph. libr. 11. c. 2. & 3.

Sæuitiam præterea in optimos viros exercuit atrocem. Nam iussit præstantissimos quosque viuos defodi in terram capite, vt reliqua corporis pars prostaret. Quam sæuitiam cum reprehenderet Crœsus, iussit eum mox occidi. Sed qui id iussi fuerant, cum scirent futurum vt breui Cambysem huius facti pœniteret, Crœso pepercerunt. Paucis diebus post luxit mortem Crœsi; cumq; dicerent superstitem esse, gauisus fuit eo nuncio, sed illos quibus mandatum fuit vt Crœsum occiderent, interfici iussit.

Quanta etiam fuerit sæuitia in Prexaspen, notum est. Cùm enim is à Cambyse interrogaretur, quid de se sentirent subditi, respondit: *benè sentire subditos de Cambyse in aliis, sed reprehendere eius temulentiam.* Cambyses iratus hoc responso, dixit, *se ostensurum sibi mentem etiam inter pocula integram esse*: ac iussit in conuiuium adduci filium Prexaspis, quem ad limen collocatum iussit sinistram manum capiti imponere, & arcum intendit ac ad cor pueri sagittam direxit, quod si non vulnerarit, se rectè à Prexaspe accusatum iri. Cum verò cor tetigisset, spiculum in corde hærens, patri monstrauit rogans, *num certam manum haberet*: Pater sibi metuens, artem laudare coactus fuit.

Vnicum ipsius refertur factum laudabile apud Herod. lib. 5 quod tamen non fecit ex habitu virtutis. Præsidem Sisamnem, qui pecunia corruptus iniustam sententiam tulerat, iussit excoriari, cutemque instrauit tribunali, postea filium Sisamnis Otanem in eam sedem collocauit, iubens, vt ipse iustior esset, si nollet idem supplicium subire.

De morte Cambysis & imperii tempore non conuenit inter Ctesiam & Herodotum. Ille enim scribit in Eclogis regnasse annos octodecim,

cim, quod contra omnem est historiam. Hic septem annos, quinque menses numerat, qui numerus optimè congruit. Deinde narrat Ctesias, cum vellet cultro lignum secare, fortè vulnus sibi inflixisse in musculum, ex quo vulnere vndecima post die mortuus sit in Babylone: Herodotus verò vita defunctum vult cum domum properaret ex Ægypto.

Hoc loco notandum quam miserè sit deceptus Cambyses secunda vice a diabolo ob ambiguitatem. Prius enim cum somniaret Smerdem sedere supra soliumregiũ, id de fratre est interpretatus, cum potius de Mago debuisset intelligere. Nunc simili ratione fallitur. Nam acceperat oraculum, quod apud Ecbatana esset moriturus. Hoc ipse intellexit de vrbe Medorum amplissima: sed intelligendum erat de vrbe quadam Ægypti (Syriæ) valde obscura. Cùm enim illic transire vellet, gladius è vagina exiit, & eum vulnerauit, ex quo vulnere occubuit. Priusquam moreretur, deplorauit necem fratris, ac se ταχύτερον ἢ σοφώτερον dixit fecisse.

Cùm rex Cambyses esset mortuus in Ægypto, Magi in Persia regnum affectarunt, ac quoque fraude per septem menses obtinuerunt. Nam Magus ille missus à Cambyse vt Smerdem interficeret, audita regis morte, pro Smerde subiecit fratrem suum Oropasten loco regis, quem Smerdem esse mentitus fuerat. Erat enim Oropastes Smerdi & oris & corporis lineamentis persimilis. (Hunc Oropasten quoque vocant aliqui *Smerdẽ*.) Ac res eò fuit occultior, quod apud Persas regis persona sub speciem maiestatis occulitur. Vt aũt maiorem populi fauorem sibi reliquisq; Magis cõciliaret rex iste Pseudo-Smerdes, statim vectigal

Persis remisit in triennium. Quæ res suspecta fuit Persiæ principibus, ac inprimis Otani. Itaque interrogauit filiam suam, quæ vna fuit ex regis concubinis, num Cambysis frater sit rex. Filia respondit, se nescire, quia singulæ concubinæ seorsum recluderentur. Otanes ergò iussit, vt dormienti regi aures attrectaret. Nam sciuit Margo aures esse a Cambyse præcisas. Filia exsequitur mandatum, ac renunciat regem auribus carere. Eo cognito, rem Otanes indicat reliquis Persiæ principibus, qui statim de liberanda patria consilium ineunt, vt mox dicam. Portò de voce *Magi*, nil disputare possum. Nescio an vox illa Hebraica, à qua nomen hoc deducunt, sit vsurpata à Persis. Hoc tamen constat, Magos fuisse gentem in Media, vt disertè dicit Herodot. lib. 3. & 1. Vocis huius fit mentio apud Plat. in Alcibiade, Cic. 1. De diuin. 5. De fin. vbi scribit fuisse sapientes. Postea id nomen redditum est inuisum, sicut nomen Astrologi, Sophistæ, *&c.* Quanto autem in periculo hoc tempore fuerit regnum Persicum, quiuis indicare potest. Cambyses enim nullam habuit prolem, & interfecerat fratrem ac sororem. Magi præterea iam regnum inuaserant, & per aliquot menses obtinuerant, adque Medos omnino (cum ipsi essent Medi) transferre statuerant. Itaque omnino videbatur regnum rediturum ad Medos. Sed Deus mirabiliter regnum conseruauit Persis, per septem principes Persarum: inter quos, cũ Otanes fraudem Pseudo-Smerdis (vt dictum est) animaduertisset, rem ad sex alios retulit, qui inito cõsilio Magos statim esse interficiendos statuerũt. Itaque occultato sub veste ferro, ad regiam perueniunt, & Magos adoriuntur, qui strenuè se quoque defendentes, duos ex Persis interficiunt. Sed Persæ superiores tandem euadunt. Inter principũ istorum factum, hoc cumprimis est memorabile, quod Gobryas amplexus Magum, cunctantib. sociis

piis ne Gobryam pro Mago fortè interficerent; quia res in obscuro agebatur; vel per suum corpus ferrum adigi iussit, modò non Magus elabatur. Sed fortuna regente Magus est occisus, illęso Gobrya. Occisis Magis interfectores de alio creando Magistratu quamprimum consultarunt. Ac licèt dissentirent, postremò tamen in sententiam Darii concesserunt, vt dicendum est in Dario.

P.15, ṽ.8, *Quos de legibus Plato*] Quantæ fuerint virtutes Cyri, est supra ostensum. Ferè autem fit vt maximi viri maximè peccent. Idem fecit Cyrus, qui in extrinseca intentus, domi fuit cæcus; vnde non immeritò reprehenditur à Platone libr. 3. De Rep. quod cùm curaret vt suis plurimum relinqueret, non in id etiam incumberet, vt eos faceret optimos. Lege Odam Horat. 24. libri 3.

Indignoq; pecuniam Hæredi properet, &c. Obseruandus autem est hîc synchronismus. Cambysis æqualis fuit Polycrates tyrannus Sami, qui (si non fabula est) homo fuit felicissimus. Scribit Herodotus fuisse ei ius hospitii cum Amaside rege Ægypti. Exstat exempla, vbi inter ceteros scribit, Amasidi, vt aliquid sibi conciter mali, aut det consilium, quomodo aduersi quid possit aduocare. Suasit Amasis, vt abiiceret annulum quē habebat charissimum, in mare. Polycrates secutus est consilium, & annulum proiecit; sed intra septimum diem venit piscator afferens ad aulam piscem, quē cum exenteraret coquus, reperit annulum. Hoc significauit Amasidi. Quam ob causam renunciauit Amasis amicitiam; cogitans extremè tandem infelicem futurum, quod & factum est. Lege Cic. lib. 3. Tusc. quæst. In crucem ad extremum est actus fœdâ proditione Oroetis Sardium præfecti. Dicitur filia Polycratis vidisse per quietem patrē in alto à Sole vngi, & ablui à Ioue, quod & accidit. Nam defluxit pinguedo à corpore, quam pluuia abluit. Inter alia Polycratis dicta est etiam hoc;

Neminis parcendum esse, ne amicis quidem; quia amicus multo maiorem gratiam sit relaturus, si quid ei eripiatur, ac postea reddatur, quam si nihil auferatur.

Metasthenes in catalogo regum Persicorum omittit Cambysen, ac post Cyrum nominat Artaxerxem Assuerum, qui alio nomine dicitur *Darius filius Histaspis* Causa huius rei videtur esse hęc: quia Cambyses regnauit viuente patre. Cum enim non liceret extra regnum proficisci regem cum exercitu, nisi domi prius rege creato: Cyrus ducturus exercitum in Scythas, filium Cambysen creat regem. Melanchth.

P. 15, ℣. 16, DARIVS *filius Histasp.*] Quo mortuo Cambyse Magi regnum ad se transferre fuerint conati, supra commemoratum est. Interfectis aūt Magis, deliberatio instituta est à principibus Persiæ, de forma gubernationis instituenda. Suntque tres orationes apud Herodot. de optimo statu Reip. Otani placuit democratia porrò vtendum apud Persas. Eam sententiam refutat Megabyzus, ostendens incommoda illius politiæ. Suadet autem ipse Aristocratiam instituendam. Darius verò contendit patrias leges de retinendo regio statu non abolendas. Hæc sententia à ceteris est approbata. Ne autem certamina orirētur propter regni adeptionem, conuenit vt manè Principes in suburbio conuenirent equis insidentes, & cuius equus primus hinnitum ederet, is rex esset. Darius ergo noctu ex cōsilio Oetani equorum curatoris in loco conuentus equum suum ad equam admittit. Manè desiderio equæ primus hinniuit Darii equus. Accessit etiam cæleste signum, fulgur & tonitrua sereno cælo. Desilientes ergo ceteri ex equis, Darium regem salutant, & ei fausta precantur.

Hic Darius secundum doctorum sententiam est Assuerus, maritus Ester. Vxorem habuit filiam Cyri Atossam, teste Herod. Et concubinam maximè

mè dilectam Artistonam, quam scriptura vocat *Ester*. Filia Cyri Atossa vocatur in sacris literis, *Vasti regina*. Lege libr. Ester. Huius Darii tempore Ecclesia Iudaica in summis fuit angustiis. Nam impedita fuerat adhuc ædificatio templi, & Hamā per calumniam impetrauerat edictum de tota gente Iudæorum delenda: quod consilium intercessione Ester est impeditum, vt describitur in sacris.

ib. *Zopyri*] Babylonem post longam obsidionē vicesimo mense recepit opera & astutia Zopyri, qui sibi nares & aures præcidit ipse: ac Babylonem venit simulans se à Persarum rege ita malè acceptū, quod hortator fuisset relinquēdæ obsidionis. Hæc credentes Babylonii præfecerunt eum exercitui. Primum lenibus præliis vicit Persas, ac tandem vrbē Dario tradidit. Ideo summo semper fuit in honore apud Darium, ita vt aliquando Darius pomum Punicum in manu tenens, diceret: *non se optare maiorem thesaurum, quam vt tot haberet Zopyros, quot grana sint illius pomi.* Post captam Babylonem mouit paulò post bellum Scythicum: nā infusos in Asiam Getas (à quibus Gotti sunt oriundi) Cimmerios, (à quibus Cimbri) & Sauromatas remouere conatus est. Sed Getæ quidem se dediderunt, at Scythas non vicit, teste Herodoto. Quia item Persica monarchia Macedoniam attingebat, hanc quoque suo imperio adiicere conabantur, præsertim cum ibi venæ metallicæ essent. Ergo missi sunt legati Persici ad Amyntam regem Macedonum, petentes, vt terram & aquam traderet Dario. Amyntas placidè respondet, & Persas in conuiuium vocat. Persæ petunt etiam nobiles mulieres adduci, & inter conuiuas collocari; ac ebrii immodestius attrectarunt sinus mulierum. Filius ergo Amyntæ Alexander, proauus Alexandri Magni id ægrè ferens, petit vt concederent Persæ mulieres aliquantisper surgere, ac confirmar

Zopyrus quoq; fuit vnus ex interfectorib.

mox redituras. Interea subornat adolescẽtes, quibus induit earum vestes, & sub vestibus arma occultare iubet, quibus Persas contrectantes confodiant. Idque factum est, & Persæ suæ lasciuiæ iustas dederunt pœnas.

Pœna lasciuia.

Causæ. I.

ib. *Bellum deinde suscepit in Athenienses*] Causa belli præcipua fuit, quod Athenienses iuuerunt Ionas contra Persas. Nam defecerant Iones à Persis, (De Ionia vide tab. 1. Asiæ) & incenderunt Sardes, qua in re auxilia habueruut Atheniensium. Defectionis auctor fuit Istiæus, qui in Persia intellexit Darium velle Ionas in Phœnicum regionem. (De Phœnicia vide tab. 4. As.) transferre, & Phœnices in Ioniã collocare. Ionici belli dux fuit Aristagoras Milesius. Sed Iones ad Ephesum cæsi sunt, & Aristagoras fugiens in Thraciam interfectus est, Herod. libr. 5. Et Histiæus Melite capta cruci affixus. Herodot. libr. 6. Durauit bellum Ionium sex annos. Athenienses deseruerũt post cędem Ionum ad Ephesum, Ionas. Et hæc vna fuit causa belli contra Athenienses. Accessit altera causa hæc: Hippias Pisistrati filius, qui Athenis tyrannidem tenuerat, pulsus est, & hoc tempore exul apud Darium fuerat. Frater etiam Hippiæ Hipparchus interfectus fuit propter libidines. Hippias petit à Dario se in patriam reduci. Itaque Darius misit 100000 peditum. & 10000. equitum. Sed Miltiades occurrit Persis cum 10000. ciuibus, & 1000. Platæensibus ad Marathonem vrbem Atticę, non longè ab Athenis sitam: & Persas fudit, anno quinto ante mortem Darii, vt testatur Herodot. libr. 7. Hippias in eo prælio teste Cic. ad Attic. & Iustino, interfectus est. Suidas narrat in Lemno postea morbo exstinctum esse.

Aristagoras.

2. Hippias.

Miltiades. Ingratitudinis exemplũ.

In Miltiade exemplum habemus ingratitudinis summæ hominum. Nam cum Persas profligasset, & ante Lemnum adiecisset imperio ciuitatis Atticæ, ab inuidis accusatus est, & publicè damnatus,

tus, vt 50. talenta, i. 30000. coronatorum penderet. Ductus igitur est in carcerem, donec satisfaceret, & paulò pòst in carcere mortuus est. Pro patre in carcerem descendit filius Cymon: vt cadauer ad sepulturam redimeret. qui liberatus est ab affine ditissimo, cui soror Cymonis collocata fuit. Is pecuniam illam numerauit Reip.

Cymon.

XERXES IV. REX.

XErxes post mortem Darii regnauit, licèt esset iunior. Et frater Artabazanes maior natu: quoniam pater dum bellum in Græcia gereret, voluit domi regnare Xerxem. Causa fuit, quod Xerxes natus fuerat ex filia Cyri Atossa, cuius propter patrem fuerat summa auctoritas, sed Artobazanes ex alia coniuge natus fuerat, non regina, imo & ex patre priuato, vt scribit Iustinus. Scribunt autem historici, fratres non propterea mutuam beneuolentiam mutasse. Metasthenes & Philo omittunt Xerxen, & post Darium nominant Longimanũ, quia discedente Xerxe in Græciam domi regnauit filius Artaxerxes Longimanus. Et paulò post Xerxes post cladem in Græcis acceptam interfectus est. Et hi scriptores occidentis historias non scripserunt.

Cladem patris Xerxes vindicaturus, suasore Mardonio Gobryæ nobilis Persæ filio cognato, exercitum duxit in Græciam hominum 1000000. quãtum nullus alius duxisse legitur, excepto Tamerlano Tartaro, qui peruastauit Asiam, & Baiazetum Turcum in cauea circũmduxit. Hunc scribũt habuisse 400000. equites, & 60000. pedites.

Exercitus maximus in historiis.

Xerxis autem exercitus intra biennium quater est victus. 1, ad Thermopylas; 2. & 3. in mari ad Artemisium & Salaminem; 4, ad Plateas.

Bella Xerxis. 1, ad Thermopyl.

XErxes cum exercitu pedestri ex Cappodocia (regione Asiæ. Vide 1. tab. Asiæ, & in minorib.

tabulis, tabula Asiæ minoris) mouit, & per Bithyniam ac Phrygiã (de quib. vide easdem tabul.) venit Sardos (vide eas. tabulas) vbi per hyemem commoratus est. Interea mittit legatos in Græciam petentes terrã & aquã. Græci famâ imminentis belli auditâ, omnes priuatas simultates obliuione delẽt, & syncretismo facto, mittunt legatos auxilium petentes à Syracusarum rege Gelone, à Cretensib. & Corcyreis. Exacta hieme, Hellespontum transit (vide easdem tabulas versus Occasum) & per Thraciam, Macedoniam & Thessaliam pergit ad Thermopylas (de his omnibus vide tabulam Europæ 10. & in minoribus tabulis Græciæ) fauces, vbi aditus est ad Phocensem regionem ex Thessalia, vbi est Sperchius fluuius (vide iisdem in tabulis). Eum aditum ad Thermopylas custodiendum decreuerunt Græci. Custodiuit ibi exiguus exercitus fauces, 300. Lacedæmonii, 400. Thebani, & ex aliis locis Græciæ circiter 3000: Sed ante pugnam Phocenses primum, deinde alii discesserunt, & manserunt soli Lacedæmonii cum rege suo Leonida, Thebani & Thespienses. Hic paruus numerus trucidauit 20000. in exercitu Xerxis; sed ipsi simul interfecti sunt omnes præter duos.

Pugnatum est per triduum, teste Iustino.

Nec alia similis pugna exstat in historiis præter Helueticum factum ad Basileam, cum Papa in Germaniam misisset Delphinũ. In exercitu Gallico trucidata sunt quoq; 20000. ab Heluetiorũ 3000 Pugna ad Thermopylas facta est tempore solstitii æstiui, circa mensem Iunium. Simonides epitaphium scripsit iis, qui ad Thermopylas occiderunt Lacedæmoniis, quod Cic. 1. Tusculanarum, quæst. sic vertit:

Dic hospes Spartæ, nos te hic vidisse, iacentes
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

11. P

II. Pugna Xerxis.

Isdem ferè diebus pugnatum est ad Artemisium in Thessalia, non procul à Pagasis in mari. Nam ecreuerant Græci classem ad Artemisium mittendam esse, vbi resciuerunt classem Xerxis ad lagnesiam naufragio disiectam esse, teste Herooto. Partem ibi quoque exercitus amisit Xerxes, ed tamen pugna illa non fuit magna.

III. Pugna ad Salaminem.

CVm Persæ superiores essent in pugna ad Thermopylas, tota Grecia terrore perculsa est, vt ultæ vrbes statim se Xerxi dederent, & quidem hocenses & Thebani se Persis adiungerent. Mit etiam legatos ad Athenienses, vt se dederent. ed noluerunt Athenienses vllas accipere conditiones deditionis. Inprimis Themistocles suasit, t patriæ libertatem tuerentur, quia honestius sit libertate mori, quam in seruitute viuere. Ciuis erò quidam Atheniensis, quem Herodotus Lyidiam, Demosthenes *Cyrsilum* nominat, auctor e t, vt conditiones oblatas acciperent. Itaque reliui ciues Athenienses eum lapidibus obruerunt, : mulieres Atticæ ipsius vxorem lapidibus necaant, quod libertati Græcorum insidiarentur.

Lycidas. *Studium libertatis tuenda.*

Decretum verò est à Græcis, vt angustias mas circa Salaminam insulam occuparent, ne à ulititudine nauium Persicarum circumueniri essent: sicque nauali pugna resistendum Xerxi. ccasionem præbuit oraculum Delphicum, quod thenienfibus consulentibus oraculum responit, ipsos victoriam in ligneis muris habituros: Themistocles de nauium præsidio interpretatus est; & hortatus vt vrbe relicta & vxoriis ac liberis aliò depositis, naues etiam con-

ſcenderent, quia vrbs tantæ multitudini non poſ-
ſet diu reſiſtere. Id factum eſt, & imitatæ ſunt hoc
factum reliquæ vrbes Sparta & Corinthus.

Ad Salaminem igitur inſulam (de qua vide Ptol. tab. 10. Europ. Et in minor. tab. Græciæ) pugnatum eſt duce Themiſtocle & Græca claſſis nauium 378. Toto die prælians Perſicam multo maiorem ita diſſipauit, vt perierint plurimæ naues, & reliquæ fuga euaſerint. Xerxes prælio non interfuit, sed cum paucis nauibus in litore ſpectator conſiſtu[s] fuit. Scribitur de hoc Xerxe, quod fuerit primu[s] in fuga, vltimus in prælio. Xerxes poſt pugnam Helleſpontum (territus à Themiſtocle, qui ſi[-] gnificauit, Græcos pontem, quem per ma[re] fecerat, interrupturos) tranſiit nauicula non ſi[ne] diſcrimine vitæ, & rediit in Aſiam. Scribit Hero[do-] tus pugnam Salaminiam factam eſſe eadem æſt[ate] circa autumnum. Melanchthon verò dicit [vi-] ciſſe Græcam claſſem die 16. Martii anni ſequen[tis,] poſtquam ſuperiori anno in Europam veniſſet.

Vide Iuſtin.

IV. Bellum ad Plateas.

XErxes poſt pugnam Salaminiam fugiens, [re-] liquit in Græcia Mardonium cū 300000. m[i-] litibus. Hic exercitus imminēte hyeme in The[ſſa-] lia hibernat. Sequenti anno Mardonius The[bas] cum exercitu venit (nam Thebani ad Perſas d[e-] fecerant) & miſit legatum ad Athenienſes Mu[ny-] chidem. Cumque Lycidas de eius poſtulatis ad p[o-] pulum ferendum eſſe ſuaderet, lapidibus obru[tus] eſt, vt ante deſcripſimus. Incendit etiam Mard[o-] nius vrbem Athenarum & ſolo æquat.

Poſtea ad Plateas vrbem Bœotiæ ſupra Athen[as] verſus Septentrionem (vide eaſdem tabul.) con[fli-] gens ducibus Pauſania Spartano, & Ariſtide Athe[-] nienſi (nam Themiſtocli iam erat imperium ab[-] rogatum, quod à Spartanis dona accepiſſe fereba-

tur,

tur Persicus exercitus 300000. hominum cæsus est, & Mardonius suasor belli lapide coniecto in caput à viro Spartano interfectus est.

P. 16. ℣. 6. *Lacedamoniis*] i. Spartanis, duce Leonida.

ib. *terra quoque*] ad Plateas, ducibus Pausania & Aristide.

ib. *reuertit*] traiecto Hellesponto nauicula.

ib. *Sestum*] vt describit Herodot. in fine lib. vlt. duce Xantippo.

ib. *suas vxores*] ex Salamine & Trœzene reducunt, teste Thucyd. initio lib. 1.

Restaurant] Themistoclis consilio, vt ait Thucyd.

Cicero] in Bruto.

℣. vl. *Eum Cic.*] 1. De legib. Herodotus vbi desinit Prophetica historia, incipit ac describit res gestas Cyri, Cambysis, Darii Histaspis, & Xerxis.

P. 17. ℣, 2. *fabulas esse dicit*] Scripsit etiam Plut. libr. περὶ κακοηθείας Ἡροδότου, de improbitate Herod.

ib. *indigne quidem*] teste Thucyd. lib. 1. Cum mœnia maiora complexi fuissent, suspecti esse Lacedæmoniis cœperunt; reputantibus plurimum incrementi daturam ciuitatem munitam. Mittunt ergo legatos qui monerent, ne munimenta hostibus & receptacula futuri belli exstruant. Sed Athenienses animaduertentes, spei vrbis inuiderũt, pertexeruntq; in opere suo.

ib. *Cyprum capiunt*] duce Pausania, & Aristide ac Cimone Atheniensibus. Cyprus est descripta à Ptol. 4. tab. As. & in minor. in Asia minore, ad meridiem. Vide Thucyd.

ib. *Byzantium*] Hodie *Constantinopolis* est. Vide tab. 9. Europæ, ad Bosphorum Thracicum, in minor. tab. in tab. Vngariæ. Tenebatur Persicis præsidiis, à quibus vrbem vt & ceteros in Cypro & Hellesponto liberat Pausanias cum sociis Atheniensibus.

Potentia nō fidendum. In historia Xerxis 1. obseruetur, non esse fidendū potentiæ. Nam totus exercitus Xerxis ferè innumerabilis est dissipatus & cæsus. Ita nostra ætate Viennam relinquere Turca coactus est, qui cum exercitu 200000 venerat in Germaniam 2. Studium concordiæ propter salutem commun[illegible] Nam facto syncretismo omnes deponunt simultates. Et Athenienses initio belli cedunt Lacedæmoniis, iisque summam imperii concedunt. Deinde in bello Plateensi passi sunt Arcades ante sec[illegible] locari. 3. Exempla præstantium virorum, de quibus etiam Sleidanus monet.

Pausanias. ib. *Pausanias*] qui dux fuit ad Plateas. Is initi[illegible] fuit modestissimus in victoria, adeò vt cum qu[illegible]dam Persicorum ducum capita cruci affigenda vellent, sicut ipsi Leonidæ caput contumelia affec[illegible]rat, responderit, *se mortuos nulla contumelia affici[illegible]rum.* A captiua etiam nobili muliere abstinuit, [illegible]amq; suis remisit. Postea cum Byzantium occ[illegible]passet insolentior factus, Xerxis filiam petit p[illegible] literas coniugē, & permittit se Spartam & reliqu[illegible] Græciam ipsi subiecturum. Cumque sociis tyra[illegible]nicè imperaret, accusatus à sociis Spartam reu[illegible]catur, sed à crimine proditionis absoluitur. Thucyd. lib. 1. Rursus deinde clam Byzantium redit, & cum Persis consilia communicat. Quare secun[illegible] Spartam reuocatur, & in carcerem ab Ephoris c[illegible]iicitur. Sed cum se iuri sisteret, rursum dimiss[illegible] est. Tandem proditus ab Argilio, cui literas [illegible] Persiam perferendas tradiderat, cum Ephori e[illegible] denuo comprehensuri essent, confugit in templ[illegible] Palladis, in quo fame necatus est. Et mater Alc[illegible]thea, cum fores muro obstruerentur, primum lapidem in ea obstructione locauit. Thucid.

Themistocles. *Ingratitudo* ib. *Themistocles*] ab ingratis ciuib. Athenis ann[illegible] 10. post prælium ad Salaminem eiectus est, test[illegible] Thucyd. Nocuit ipsi odium Lacedæmoniorum, qui præferebant Cimonem, & quod minus mode[illegible]

stè viuebat. Præterea Lacedæmonii Atheniensibus nunciarunt, Themistoclem socium fuisse consiliorum Pausaniæ. Itaq; ex Pelopōneso fugit in Corcyram insulam, inde in Epirum & ad regem Molossorum ante sibi inimicum, cuius filium manu tenens supplex Admeto factus est (id erat genus efficacissimum supplicandi & repulsæ securum, vt testatur Plutarch. in Themistocle) ac ab eo receptus. Sed cum timeret Græcos poscentes eum sibi dedi, curauit eum in Asiam transuehi. Ibi vixit apud Artaxerxen: promisitq; se ducem fore contra Græcos. Cum verò rex ei exercitum & pecuniam decreuisset, desperatione tantæ rei, & præcipuè metu Cimonis omisit expeditionem, & mortē sibi consciuit hausto taurino sanguine. Vixit annos 65. Plura de Themistocle vide apud Plut. in Parallelis.

Celebrantur alii duo duces Atheniensium, Aristides, & Cimon filius Miltiadæ; qui tanta moderatione sunt vsi in Græcia, vt Græciæ ciuitates relictis Spartanis se Atheniensibus adiungere voluerint. Sed de his postea plura.

ib. *Peloponnesus*] de quo bello infra.

ib. *Aristophanes*] In Acharnensibus.

P. 18. ℣. 1. *Vt Cicero narrat*] 1. Offic.

ib. *Is re malè*] Xerxes post bellum Salaminium in Asiam reuersus amori operam dedit. Nam relicta vxore Amestri incestam consuetudinem habuit cum vxore fratris Masistæ, & eiusdem filia, & fratrem Masisten de vindicta cogitantem interfecit. Secuta est mox pœna. Nam à cubiculario subordinato ab Artabano, qui dissuaserat bellū Græcum, domi interfectus est.

De rebus Græcorum.

ANte bellum * Troianum nil est clarius Argonautica expeditione; ad quam præcipui otius Græciæ principes conuenerant & in Colchicam (vide tabulam 3. Asiæ & in min. tab. Asiæ) ad vellus aureū[a] i. ad venas metallicas. Expeditio hæc

* *Hæc antiquissima ferè sunt fabulosa, teste Plutarcho.*

[a] *Aureum vellus videtur esse regni Aëta regis Colchici.*

incidit in tempora Iair Iudicis, qui proximè antecessit Iephthen. Interfuerunt expeditioni Iason, Hercules, Castor & Pollux, Orpheus, Telamon Aiacis pater, & alii b. Secuta est expeditio Thebana, eodem ferè tempore. Duxerat ignarus matrem Iocastam OEdipus, ex qua procreati sunt Polynices & Eteocles, qui de regno dimicantes mutuis vulneribus sunt interfecti. Mater seipsum interemit, pater hiatu terræ absorptus. Euripides in Phœnissis describit. Polynices vt hostis patriæ à rege Creonte insepult⁹ abiicitur, & soror Antigone, quæ contra leges fratrem sepelierat, à Creonte viua sepelitur. Vide Antigonen Sophocl.

b *Abduxerunt etiam secum Medeam filiam regis insignē veneficam.*

c *Helena tandem in Rhodo insula de arbore suspensa est, teste Pausania in Laconicis.*

Postea bellum Troianum exortum est propter raptam à Paride Helenam. c Incidit in tempus Elonis Iudicis, qui iudicauit populum Israeliticum ante Abdonem & Samsonem. Constat ex Dionysio Halicarnassæo, Diodoro Siculo, Strabone, Velleio Paterculo, Eusebio & aliis, qui vrbem Romam annis 430. post Troiæ excidium conditam scribunt. Est autem condita 750. annis ante natum Christum, hoc est, anno mundi 3212. Detrahe 430. remanent 2782. quo Troia euersa est: hoc est initio gubernationis Iudicis Abdonis. Decem autem annis ante incœpit bellum: ergo initium fuit anno 2772. quo Elon iudex fuit. Ita quidem Chytræus: qui numerus probatur hoc modo.

Series annorum ab initio mundi ad mortem & resurrectionem Christi.

ANni 1656. à condito mundo vsque ad diluuiū. *Genesis* 5.

350. a diluuio vsque ad mortem Noachi. *Ge.* 9.

17. à morte Noachi vsque ad vocationem Abrahæ. *Gen.* 12.

430. à vocatione Abrahæ vsque ad vocation Israelitarū ex Ægypto. *Ex.* 12. *Gal.* 3.

480. ab exitu ex Ægypto vsque ad 4. annum Solomonis & exstructum templum Ierosolymitarũ. 1. *Reg. 6.*

423, à templi prima structura vsq; ad desolationem sub Nabuchodonosore, 2. *Reg. & Chronic. vlt.*

70. à desolatione anni captiuitatis Babylonicæ, vsq; ad liberationem per Cyrum, *Ierem.* 25. *& alibi.*

80. à liberatione per Cyrum, per annos 58. Zorobabelis vsq; ad 22. annum Rhesa Medullam ducis, & 7. Darii Longimani, qui alias Artaxerxes, ab Esra *Artasasthba* nominatur, quo Esdra cum Nehemia plateas & muros vrbis reædificant, & omnia instaurant ac componunt, *Esd.* 8.

490. Ab anno 7 Darii Longimani, vsq; ad Christi mortem & resurrectionem, qui Danieli sub 70. hebdomadibus ab Angelo manifestantur.

Incipiendæ ab hoc 7. anno Darii Longimani, secundum Funccium. Dum enim tandem omnia sunt rectè composita & instituta, diuiduntur in tres classes. Prima 7. hebdomadas, hoc est, annos 49. comprehendit, in quibus multa impedimenta fuerunt sustinenda & superanda, vt Angelus prædixerat. Deinde 62. aliæ hebdomades, quæ conficiunt annos 434. Adde tertiam classem, nempe vnam hebdomadam, in qua mortuus est Christus, hoc est, annos 7. Erit summa horum annorum omnium 3996 A quibus si subtraxeris annos Christi à natiuitate ad mortem, nempe 34. retinebis à condito mundo ad natum Christum 3962. Adde à nato Christo ad hunc annum 1586. habebis annos 5548.

Constat igitur anno mundi 3963. natum Christ[illegible]. Annis autem 750. ante Christum natum Ro[illegible] [illegible]ondita; hoc est, anno mundi 3212. tempore [illegible]s regis Iuda. Melanchthon sequitur Virgilii [illegible]oritatem. Is ab initio regni Albani ad Romæ [illegible]um statuit annos 300: in 1. Æneid. Ergo secun[illegible] Virgilium à capta Troia ad initium Romæ

erat anni 360. Et sic incideret Troiæ excidium in annum 2832. Sed rectius multò numeratur 2782. propter causas adductas. Belli Troiani descriptio exstat apud Homerum annis 150. post bellum Troianum, & 280. annis ante Romam conditam, annis 100. ante Hesiodum.

Homerus.
Hesiodus.

Thales & Pythagoras circa Crœsi & Cyri tempora vixerunt: item Solon Atheniensis ciuis.

Thales.
Pythagoras.
Solon.
Olympiades.

Olympiadum initium anno 405. post excidium Troiæ capiendum esse Diodorus Siculus testatur. Ergo incidit in annum mundi 3187. vel 3188. qui est secudus annus Ioathan Regis Iudæ. Fuit σύγχρονος regis Assyriorum Phuli, qui Manahæ regi Israel tributum imposuit.

Archilochus

Archilochus poeta vixit tempore Romuli, teste Cic. I. Tusc. & tempore Gygis Lydorum regis, teste Herodoto. Circa tempus Manassis & Ezechiæ regnum Iudæ, hoc est annos mundi 3230. 3246.

Arion Musicus floret tempore Iechoniæ regis Iuda, qui captus est à Nabuchodonosore.

Septem Sapientes tempore Cyaxaris.

Alii viri docti.

Bias, Pittacus, Cleobulus, Chilon, Periander, Solon, Epimenides, Anacharsis. tempore Nabuchodonosoris.

Pythagoras, Phocylides, Theognis, Anaximander, Zeno Eleeates, dialecticus; Parmenides, Epicharmus Siculus. Vixerũt tempore Cyri.

Simonides, Anacreon, viuunt tempore Cambysis.

Empedocles, Anaxagoras, tempore Darii.

Euripides, natus die victoriæ Salaminię.

In bello cum Xerxe gesto anno imperii ipsius 16. vel 17. Cimon filius Miltiadis dux Atheniensium vrbem Eiona ad Strymonem flumen (vide tab. 10. Europæ in fine versus septentrionem, non longè ab Amphipoli) expugnat, quam Boges dux Persicus præsidio tenebat. Thucyd.

Anno 18. Xerxis Scyron insulam Cimon occupat

at. Primò omnium in Græcia regnum tenuerunt Sicyonii: deinde potentissimi fuerunt Athenienses; postea Spartani, deinde Thebani, donec tandem Macedonibus sunt subiecti: vide de bello Peloponnesiaco.

Athenienses ante Solonem absque legibus vixerunt, vt ait Iustinus. Plutarchus tamen ait vsos Draconis legibus rigidioribus. Postea verò Solonis legibus sunt vsi. Ac à tempore Xerxis vsque ad bellum Peloponnesiacum in Græcia maximè creuit potentia Atheniensium. Et Demosth. inquit Athenas tenuisse principatum inter Græcos annos 73. numerans annos à Cimonis victoriis vsque ad Lysandrum Lacedæmonium, qui Athenas cepit. Interea tamen etiam potentes fuerunt Lacedæmonii, & crebra bella gesserunt: de quib. paulò post.

Habuit vrbs Athenarum priscis temporibus reges. Numerantur inter alios Cecrops, Cranaus filius, post hunc Amphytrion, longo tempore post Erichteus: Item, Ægeus pater Thesei, Theseus, Demophoon filius. Tandem etiam Codrus, qui tempore Dauidis regis Iuda vixit. Annis 534. ante Cyri monarchiam.

Circa annum mundi 3416. 8. annis ante imperium Cyri I. Regis Persiæ, Pisistratus occupauit tyrannidem Athenis. Nam cum inter Megarenses & Athenienses propè ad interitum armis dimicatum fuisset, de proprietate insulæ Salaminæ, ac suasu Solonis bellum aduersus Megarenses decretum esset, insula deuictis hostibus Atheniensibus est subiecta, teste Iustino. Pisistrati tum ducis opera sunt vsi. Is igitur quasi sibi, non patriæ vicisset, tyrannidē per dolum occupat. Quippe se ipsum vulnerauit, & aduocata concione vulnera populo ostendit; deque crudelitate principum à quib. hoc se passum simulabat, queritur amore plebis inuisum se senatui affirmans. Itaq; *Pisistratus.*

obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium, per quos occupata tyrannide per annos 34. regnauit. Postea filius Pisistrati Hipparchus tempore Darii Hystaspis ab Aristogitone & Armodio, cuius pudicitiæ insidiatus fuerat, occisus est. Et frater Hippias post necem Hipparchi anno 4. propter tyrannidem Athenis pellitur, Anno 20. ante prælium Marathonium, teste Thucyd. libr. 6. cum Pisistratidæ 36. annos Athenis regnassent.

PosteaClistenes Alcmæonides Periclis auus maternus cum Isagora de principatu Athenarum contendit, & 10. trib. instituit. Deinde cum Lacedæmoniis, Bœotiis & Æginetis bellum gerunt Athenienses tempore eo, quo Darius misit legatos ad Amyntam regem Macedoniæ. Lacedæmonii reuocant Hippiam, sed repugnante Sosicle Corinthio nil actum fuit.

Miltiades Lemnum Atheniensib. subiicit.

Samii ante expeditionem Darii in Græciam coloniam in Messenem Siciliæ vrbem ducunt.

Aristides. Aristides in exilium eiicitur, cum bellum decerneretur à Xerxe in Græcos. Effectum est Themistoclis arte, qui clamitauit eum regnum affectare. Itaque ostracismo relegatus est, sed anno tertio post, cum Xerxis exercitus in Græciam irrumperet, reuocatus est. Tandem inops est mortuus, vt ex domestico sumptu iusta ei persolui non potuerint, vt testis est Plutarchus. Plura vide apud Plutarch.

Circa initium regni Artaxerxis Cimon dux Atheniensium ad Pamphyliæ fluuium Eurymedontem (vide tabul. 1. As. & in min. tab. As. min.) Persas profligauit nauali & terrestri prælio. Quam victoriam secuta est celebris illa pax, quâ omnibus in Asia ciuitatibus Græcis αὐτονομία & libertas concessa est, vt scribit Plutarch. in vita Cimonis. Le-

gatis

gationis Atticæ ad Artaxerxem princeps fuit Callias filius Hipponici.

Tempore illo Thasii ab Atheniensibus deficiunt. Sed tres annos ab Atheniensibus obsessi deditionem faciunt, & omnibus nauibus & venis metallicis priuantur, Thucyd. Illo tempore Εἱλῶτες, seu serui Lacedæmonii Ithomen in Messenia occupant (Messenia est in Peloponeso. Vide tabul. 10. Europ.) Lacedæmonii bellum cum Messeniis & εἱλωσι gerẽtes, auxilia Atheniensium accersunt; sed cum Atheniensium fidem suspectam haberent, ea auxilia statim iterum dimittit. Id primum initium dissensionis inter Athenienses & Lacedæmonios, quæ paulatim aucta est, donec bellum Peloponnesiacum inflammaretur.

Causa belli fuit, vt refert Iustinus, quod stuprarunt virgines suas. Sæpius autem renouatum est. Primũ bellũ inter Lacedæmonios & Messenios inchoatum est anno 2. Olympiad. nonæ, hoc est, anno 3. Ezechiæ regis Iuda, & durauit annos 19. Messenii in hostium potestatem venerunt, & has conditiones acceperunt à victoribus, ne vnquam à Spartanis deficerent, aut nouis rebus studerent. Item, vt dimidiam partem fructuum quotannis Reipubl. Spartanæ penderẽt. Sed cum Messenii intolerabili seruitute premerentur, hortante Aristomene, à dominis defecerunt: anno 39. à fine prioris belli. Alterum bellum confectum est anno primo Olympiadis 28. quo Messene funditus deleta est, & exules Messenii ex tota Peloponneso pulsi nouam sedem quæsiuerunt, & in Sicilia vrbem Messanam condiderunt. Interea domi Athenienses cum Corinthiis & Æginetis bellum gerunt, & Æginam vectigalem faciunt.

Circa hęc tempora Cimon in exilium eiectus est, quod nimium videretur fauere Lacedæmoniis. Nam orto terræmotu Spartæ, Messenii vt ruinæ reliquias diriperẽt, arma in Spartanos susceperũt;

Lacedæmonii verò aliis etiam impediti, ab Athe-nienſibus auxilium petierũt. Cimone multum ſua-dente, Spartanis ſuppetias tulerunt Athenienſes. Itaq; occaſionem adepti aduerſarii Cimonem cri-minati ſunt, & effecerunt vt per oſtracum relega-retur, quæ eſt pœna decennalis. Poſtea verò cum Athenienſes ad Tanagram vincerentur à Lace-dæmoniis, auctore Pericle in patriam reuocatus eſt. Vide Plutarch.

Pugnæ ad Tanagram, cauſa fuit, quod Lacedæ-monii Delphos à Phocenſibus liberaturi, opem tulerunt Dorienſium Metropoli contra Phocen-ſes, & ea re Athenienſes offenderunt. Itaq; inter-cludũt eos Athenienſes, ne in Peloponneſum re-ire poſſent. ſed magno prælio vincũtur Athenien-ſes ad Tanagram Bœotiæ (De Bœotia vide tab. 10. Europ. & in min. tab. Græciæ.) Poſt prælium ad Tanagram ſexageſimo ſecundo die Athenienſes rurſum vincunt Bœotios, & totã Bœotiã occupãt.

Tolmides. Tolmides dux claſſis Atticæ, aliquot vrbes La-cedæmoniorum occupat; poſtea induciæ fiũt quinquennales. Bœotii cædunt Tolmidem ad Coroneam, & Athenienſes ex tota Bœotia pellũt. Eubœa & Megara deficiunt ab Athenienſibus. Sed à Pericle tota Eubœa Athenienſib. ſubiicitur, cir-ca annum mundi 3520.

Poſtea pax 30 annorum inter Athenienſes & La-cedæmonios & cæteros confœderatos ſancita. Se-xto anno pacis bellum Samium cœpit, in quo Sa-mus in Athenienſium poteſtatem venit. De Samo vide tab. 1. Aſ. 57. 37. Anno 8. fœderis bellum mo-tum eſt inter Corinthios & Corcyræos de Epidamno colonia motum. In eo bello Athenienſes auxilia miſerunt Corcyræis. Facilè impetrarunt auxilia, quia Athenienſes potẽtes in mari, ſperabant con-fœderatione Corcyrẽſium (qui etiam in mari plu-rimum poterant) dominos ſe fore totius Græciæ.

ſe

Corcyræi sunt victi. De Corcyra tab. 10. Eur. 46. De Corinth. ibid. 51. 37.

Bellum Peloponnesiacum.

CAusa belli Peloponnesiaci non fuit magni momenti. Prima occasio fuit, quod in bello ... εἵλωσι Lacedæmonii auxilia Atheniensium ...mum remiserunt. Deinde quod iuuerunt Cor...ræos aduersus Corinthios, prætereà vt suam po...tiam augerent. Commune fuerat fœdus Græ...rum, ne qui aliis bella inferrent, sed vt contro...rsiæ communi iudicio dirimerentur. Inciderunt ...rò inter Megarenses & Athenienses de luco in...nso contentiones, propter quem Attica ciuitas ...ictum proposuit in Megarenses, vt à portu At...co abstinerent, ne liceret eis ingredi in terram ...tticam. [Megara vicina Atticæ. tab. 10. Eur. 52. 37.] ...e hac iniuria cum Megarenses apud Lacedæmo...ios questi essent, petũt Lacedæmonii, vt edictum ...lud tollatur. Pericles dissuadet, & exemplum ...icit non tolerandum: postea enim Lacedæmo...ios maiora imperaturos esse, si nunc in re parua ...ederent. Ita rem adducit ad bellum.

Sunt autem anni a fuga Xerxis vsque ad initium ...elli Peloponnesiaci 50. Et hoc tempore maxi...è potens erat Resp. Atheniensis: quam Demo...thenes ait tenuisse principatum inter Græcos an...os 73. numerant annos à Cimonis victoriis vsque ...d Lysandrum Lacedæmonium.

Anno autem 14. fœderis tricennalis decretum ...st bellum aduersus Athenienses. Varia fuit for...una huius belli. Nam aliquoties fuerunt victi & ...ictores Athenienses ac Lacedæmonii. Lacedæ...monii in auxilium vocarunt Persas.

Quomodo in Siciliam profecti sint, & quare de...scribit Sleidanus: nimirum, vt Leontinis auxilium

ferrent seu Catanensibus. de quibus vide tab. 7 Europ. 59. 38. & hac ratione totam Siciliam occuparunt. Catanenses enim cum Syracusanos grauis paterentur, auxilium ab Atheniensibus petere. Pace postea facta, cum fides pacis a Syracusanis non seruaretur, denuo auxilia petuntur ab Atheniensibus. Et classis ingens decernitur, creantur duces Nicias & Alcibiades ac Lamachus. Non multò post Alcibiades reuocatus est Athenas in iudicium, quod mysteria Cereris enunciasset, sed redire noluit, ac cum se condemnatum cognouit, Lacedæmoniis se adiunxit, vbi auctor fuit, vt Syracusanis auxilium mitterent, & ciuitatibus quæ ab Atheniensibus defecerant, opem ferrent. Ipse quoque multum damni Atheniensibus dabat. Sed Spartani principes ipsius gloriæ inuidentes, etiam insidias ei struebant. Itaque Persarum animos a Lacedæmoniis abalienauit, & tandem ad Athenienses reuocatus, rediit. Antequam rediret, occurrit Lacedæmoniis, & magno prælio vicit Mindarum ducem Laconicæ classis, & Pharnabazum ducem Persicum, ad Abydum (tab. 1. As. 56. 4. & postea ad Cyzicum (tab. 1. A s. ibid.) teste Xenophon in Hellenic. Postea Byzantium recepit. Ac tandem Athenas rediit. Sed tertio mense post, rursus profectus est aduersus Lacedæmonios & eos mari vicit deinde profectus est ad Hellespontum, iussitque ne pugnarent cum Lysandro. Sed Athenienses contra mandata pugnantes victi sunt. Quæ causa fuit, vt denuò Alcibiadi imperium abrogaretur. Itaq; priuatus in possessionibus suis ad Hellespontum vixit.

Alcibiades.

Anno belli Peloponnesiaci 27. 16. Mart. anno mundi 3563.

Non multò post Lysander vicit Athenienses ad Ægos-Potamos Thraciæ, non procul a Byzantio, ac captis dehinc Athenis, post obsidionem sex mensium, muros Atheniensium diruit, cum magna multitudo fame exstincta esset. Sed vrbem non deleuit, vt contendebant Thebani & Corinthii.

Quia

Quia verò Lacedæmonii metuebant Alcibiadem, scribunt ad Pharnabazum, vt eum interficeret. Missi igitur aliquot milites domum incenderunt, in qua erat Alcibiades, & erumpentem interfecerunt. Vide plura apud Plutarch. Captis Athenis Reip. forma est mutata sub Artaxerxe Mnemone, ac triginta viri Athenienses cõstituti, qui imperarent, quorum imperium cum esset crudelius, triginta tyranni dicti sunt. Inter eos Critias sæuissimus fuit; qui Theramenem vnum ex 30. virum bonum & misericordem sustulit. Hic Theramenes vt erat astutus, & aliquot mutationes rexerat, cogitauit hanc sæuitiam non posse esse diuturnam. Itaque moderationem suasit. Sed Critias metuens ne aduersus 30. aliquid moliretur, eum interfici iussit, & confugientem ad aram, inde abstrahi iussit, ac venenum bibendum exhiberi curauit. Id vbi ebibisset, & aliquantulum effudisset, *Hoc Critiæ*, inquit, *propino*. Vide Cic. 1. Tusc.

Cum iam 8. menses imperium tenuissent 30. tyranni; Thrasybulus exul recuperat Athenas conniuente Pausania rege Spartano, qui crudelitatem improbabat; ob quod factum accusatus Spartæ, absolutus est. Thrasybulus cum reliquis exulibus redit, & eiectis tyrannis leges veteres & Reip. pristinam formam restituit. Vt autem ciuitas esset tranquilla; decretum est factum de ἀμνησίᾳ. Lacedæmonii captis Athenis mandauerant ne Thebani Atticis exulibus præberent hospitium. Sed Thebani noluerunt parêre huic mandato.

Hæc de imperio Attico.

Imperium Laconicum.

SParta sine muris fuit. Vsa est legibus Lycurgi. Vide Plutarch. in Lycurgo, Lysandro, Agesilao, Agida & Cleomede. Reges habuit aliquot. Tandem in bello Peloponnesiaco Lysander Spartanus vicit

Athenienses, à qua victoria tenuerunt Spartani in Græcia imperium per annos 29. vsque ad pugnam Leuctricam, in qua Thebani fuerunt victores.

A pugna ad Ægos-Potamos Agesilaus rex Spartanus & Lysander duxerunt exercitum in Asiam, ac Persicam potentiam debilitare coacti sunt. Et Agesilaus sæpius vicit Persas.

Interea tumultus orti sunt inter Phocenses & Locros. Cumque Thebani defenderent vicinos Locros, accusatur a Phocensibus apud Thebanos. Spartani, qui alias oderant Thebanos, & eò magis quod exulibus Atheniensibus hospitium præbuissent contra edictum Spartanorum, decernunt bellum aduersus Thebanos. Thebani auxilium petunt ab Atheniensibus & Thrasybulo auctore qui memor erat beneficiorum a Thebanis collocatorum, impetrant. Lysander oppugnauit Haliartum, & in oppugnatione erumpentibus Thebanis, in pugna interfectus est. Spartani crescente potentia Thebanorum reuocant ex Asia Agesilaum; qui discedens classi præfecit Pisandrum v[...]ris fratrem.

Erat eo tempore Conon exul Atheniensis ap[...] Euagoram regem Cypri, qui fugerat ex pugna a[...] Ægos-Potamos. Hic mittitur ab Euagora & re[...] Persico contra Lacedæmonios, & ad Cnidum vi[...]cit classem Laconicam & Pisandrum interficit. [...] Lacedęmonii maius imperium denuò amiseru[...]

Agesilaus ad vrbem Coroneam in Bœotia [...]micans vulneratus est.

Inclinatione facta Laconicæ potentiæ in Asi[...] rediit Athenas Conon, & suis sumptibus muros re[...]fici curauit. Et cum Lacedæmonii classem repararent, missus est Thrasybulus ad impediendos Lacedæmonios, qui Byzantium recepit. Sed cum ad Aspendum milites eius populati essent agros Aspendii noctu erumpentes, subito tumultu Thrasybulum interfecerunt.

Crescente rursum potentia Atheniensium, Lacedæmonii accusant Atticam ciuitatem & Cononem apud Tiribazum ducem Persicum, & monent periculosam esse hanc potentiã. Athenienses mittunt legatos ad Tiribazum placandum. In his fuit Conon, qui contra ius gẽtium captus in carcere interiit. Accusator fuit Antalcidas legatus Spartanus, qui impetrauit à rege Persico, vt pacẽ imperaret omnibus Græciæ ciuitatibus, & bellum denunciaret pacem violantibus. Huius edicti regii defensores se ostẽdunt Lacedæmonii. Itaq; omnes Græciæ ciuitates in hanc pacem iurant; quæ dicitur *Pax Antalcidæ*. Sed astutè Spartani hoc prætextu suam potentiam augent, & fraude Cadmeam Thebarum arcem occupant, & quos volunt Thebis expellunt, duce Phœbida. Pelopidas verò & Epaminondas ac alii exules Thebani fœdere clam facto, in arcem irrumpunt, & Laconicum præsidium indeeiiciunt. Tandem rex Cleombrotus Spartanus cũ exercitu in Bœotiam veniens, non procul à Leuctra (oppido noto à latrocinio filiarum Scedasi perpetrato à quibusdam nobilib. Spartanis) ab Epaminonda cæsus est die 5. Iunii, anno 29. post captas Athenas, ante initium regni Alexandri M. 36. tempore Artaxerxis Mnemonis.

Imperium Thebanum.

Cum Archidamus filius Agesilai mitteretur cum exercitu Laconico in Bœotiam post pugnam Leuctricam, accersunt Thebani Iasonem Phereum ex Thessalia, qui pacem fecit inter Thebanos & Lacedæmonios.

Cumq; in Thessalia contra tyrannos aliquæ ciuitates à Thebanis auxilium peterent, profectus eò Pelopidas à tyranno Alexandro Phereo captus est, sed ab Epaminonda rursum liberatus: postea tamen Pelopidas cum Alexandri exercitu pugnãs, in acie interfectus est.

Pelopidas.

Interea Mantinæi exules freti pace Antalcidæ patriam instaurare conabãtur. Fuerat autem Mãtinea præcipua vrbs Arcadiæ, vicina Laconicę, quę

sæpe se hostibus Lacedæmoniorum adiunxit, & eoque tanquam arx hostilium cupiarum iuit Spartanis euersa. Eam instaurationem Agesilaus impedire conatus est. Itaque Marinæi accersunt Thebanos. Epaminondas igitur eò missus est. Sed cum Athenienses & Siculi auxilium ferrent, rediit Thebas, postea denuo ad Arcades est missus, & ad Mantineam prælium cum Archidamo filio Agesilai committit, ac victor occumbit. Cum morte Epaminonda vires Reip. Thebanæ atque Atheniensis ceciderunt. Præcipua tamen tunc fuit potentia Thebanorum, quæ durauit vsque ad bellum sacrum, post quod imperium translatum est ad Macedonas.

Bellum sacrum, & finis Politiæ Thebanæ.

INter pugnam ad Mantineam & initium belli Sacri anni sunt 15. Durauit annos 10. Occasio belli fuit. In iudicio Amphictyonico damnati sunt Phocenses, vt magnam mulctam penderent. Hanc mulctam cum dare nollent, clam incitati a Spartanis, qui ipsi quoque magnam debuerunt mulctam. Philomelus Phocensis collecto exercitu columnas Amphictyonum euertit, in quibus decreta mulctæ scripta erant; & templum Delphicum spoliat, auferens 60. tonnas auri ex templo: quæ ... cōflatæ erant ex donariis magnorum principum. Vt igitur opem ferrent iudicio Amphictyonico & templo Delphico vicini Locri, Thebani, & Thessali, bellū Phocensib. inferūt. Philomelus primus dux, victor trib. præliis, quarto victus sese de rupe præcipitauit. Secundus dux fuit Onomarchus, qui post multa prælia à Philippo rege Macedonum fuit cruci affixus. Nam Thebani cum infirmiores essent, quam vt id bellum sustinerent, Philippum Alexandri Magni patrem ad belli societatem accersiuerunt. Tertius Phayllus, cui Lacedæmonii

Ath

Athenienses & Thessali opem miserant, tribus prœliis victus, phthisi mortuus est. Quartus Phalæcus Onomarchi filius fuit. Sed cum Thebani non possent sustinere sumptus belli, ab Ocho petunt pecuniam 180000. coronatorum, & Philippus Macedo militem suppeditauit. Sed pace factâ Phocenses in seruitutem sunt redacti, & omnia oppida destructa: Iudiciū aūt Amphictyonum restitutum, & Philippo ac successorib. duo suffragia a eo decreta. Ita rediit in Macedoniam Philippus. Postea Phallæcus in Creta militans, fulmine ictus periit. Finis belli sacri fuit anno Ochi regis Persici XIX.

Res Macedonicæ.

Cum initas pacis conditiones cum Philippo rege non seruarent Athenienses & Thebani, coactus est Philippus inuadere totam Græciam. De qua re in historia Alexandri Magni. Nunc redibimus ad reges Persicos.

V. Rex Persarum Artaxerxes Longimanus.

Hic Artaxerxes dicitur aliàs *Darius Longimanus*. In oriente tenuit regnum absente Xerxe. Ideo eum Græci numerant post Xerxen. Dictus est Longimanus μακρόχειρ, quod dextra longior fuerit sinistrâ. Iudæi tradunt ipsum fuisse filium Darii Histaspis & Esther; quia munificus fuerit erga Ecclesiam. Habuit etiam in aula Persica Esdram & Nehemiam Iudæos. Iussit instaurari templum Ierosolymitanum iuxta edictum Cyri; quod anno fuit absolutum. Anno 7. regni sui misit Esdram cum magna multitudine Iudæorum & cum amplissimis donis Ierosolymam ad instaurandam politiam. Anno 20. misit Nehemiam pincernam in Iudæam ad constituendam Rempubl. Vide libros Esdræ.

ib. *ad hunc Themistocles*] Supra historiam illam commemorauimus.
ib. *Magnesia*] vide tab. 10. Europæ 51.39.
A Longimano] hic fuit 6. rex Persarum.

Darius Nothus sextus rex Persarum.

Hic fuit maritus sororis Artaxerxis, cui nomen fuit *Parysatis*. Fuit mirabilis fœmina, de qua multa Plutarchus in Artaxerxe. Ex ea nati sunt Cyrus minor, & Artaxerxes Mnemon.

Vt Leontinis adessem] Historia breuiter supra à nobis est descripta.

P. 19. ℣. 18, *post Codrum*] regem Atheniensem, qui pro salute patriæ certissimæ se morti obiecit. Nam oraculum redditum erat, si Codrus non interficeretur, hostes fore victores. Itaque fefellit hostem habitu pauperis, & per iurgia in se necē prouocauit. Vide Herodotum libr. 1. & libr. 5. Vixit tempore regis Dauidis. Meminit iurgiorum Codri Virgil. Ecloga 5.

ib. *Polydorum Spartanum*] qui bellum gessit cum Messeniis & Argiuis. Meminit ipsius etiam Plutarch. in Lacon. apophthegm.

ib. *Aristomenem*] qui tertium centum de Lacedæmoniis hostib. viros in pugna interfecit. Meminit ipsius Plutarch. in vita Romuli.

ib. *Miltiades*] de eo supra dictum, quomodo Persas vicerit, & tandem in carcere perierit.

Leonidas] qui cęsus est ad Thermopylas, vt supra commemorauimus.

ib. *Themistocles*] de quo multa diximus. Vide Plutarch. in vitis.

ib. *Pericles*] & de hoc quoque dictum est. Vide Plutarch.

ib. *Aristides*] Etiam de hoc dictum est. Vide Plutarch.

ib.

ib. *Pausanias*] dux fuit ad Plateas. Vide supra. & Plutarch.

ib. *Xantippus*] hoc duce Athenienses nauigarũt in Hellespõtum. Vide Herod. & Thucyd. sub finem belli cum Xerxe.

ib. *Leotychidas*] dux Spartanus, iudicatus fuit filius Alcibiadis, quem genuerit dum Spartæ fuisset, exul.

ib. *Cimon*] de hoc supra dictum est. Vide Plutarch. Filius fuit Miltiadis.

ib. *Conon*] Atheniensis dux, qui vicit Lacedæmonios ad Cnidum, & muros Athenienses rursus exstruxit suis sumptib. de quo vide supra.

ib. *Epaminondas*] Thebanus, qui ad Mantineã occubuit. Vide supra.

ib. *Leosthenes*] dux Atticus, de quo in bello Lamaico, infra dicetur.

Aratus Sicyonius] eius in bellis Macedonicis fiet mentio. Philippus Persei pater ipsum necauit. Dux fuit Achæorum.

ib. *Philopœmen*] dux fuit Achæorum & bellum gessit cum regib. Syriæ. De quo postea.

P. 20. ỽ. 13. *Dario filii*] sequitur Artaxerxes Mnemon.

ARTAXERXES MNEMON VII. rex Persarum.

Ne inter fratres de regno certamina orirentur, Darius Nothus Artaxerxen maiorem natu filium regem constituit, & Cyro tradidit Lydiam & Ioniam. Dictus est *Mnemon*, à memoriæ præstantia, quia fuit 20. linguarum peritus; teste Plinio libro septimo. Mater fuit Artaxerxis Parysatis omnium fœminarum pessima, de qua multa apud Plutarchum in Artaxerxe. Artaxerxes maximis virtutibus fuit exornatus, sed defœdauit suas virtutes probris libidinum. Nã cum Atossa filia incestam consuetudinem habuit: & A-

spasiam concubinam Cyri post mortem fratris ad se transtulit: Et cum eam filio Dario tradidisset, petenti eam eo die, quo ipsum regem creauerat, paulò post traditam repetiuit. Vnde tragicæ calamitates sunt ortæ. Nam filius retecta coniuratione aduersus patrem vnà cum coniuratis supplicio est affectus. Iustinus scripsit Artaxerxen è concubinis multis 115. filios suscepisse. Idem de Hermotimo Arabum rege scribit, quod de pellicibus 600. filios susceperit.

ib. *Ioniam Lydianaq;*] amœnissimum & fertilissimum tractum. Ei parti minoris Asiæ præfuit Crœsus captus à Cyro.

Ciceronem] de Senect. In Cyro est exemplum πολυπραγμοσύνης.

ib. *A Mnemone*] Sequitur 8. rex.

ARTAXERXES OCHVS Persarum rex VIII.

ARtaxerxes Mnemon tres habuit filios, ex quibus Ochus natu minimus cum regnum appeteret, fratrem Arseniam interfecit: alter frater metu perculsus sibi mortem consciuit. Itaque regnum occupauit, cui præfuit 26. annos. Gubernatio ipsius plena fuit crudelitatis. Initio gubernationis Sidonem Phœniciæ proditione cepit ac magnam tyrannidem exercuit. Iudęos etiam grauiter adflixit, templum Ierosolymitanum spoliauit, pēsiones annuas templo eripuit donatas à Cyro & Longimano, & indixit tributa populo, &c. Tandem Alexander Magnus restituit Iudæis αὐτονομίαν & pacem, & tributa remisit. Ochus à Bagoa Eunuchus interfectus est.

ib. *A Mnemone*] IX. rex.

ARSA-

ARSAMES IX. rex Persarum.

Bagoas post interfectum Ochum regem facit Arsamen, Ochi filium. Cui cum annos 4. regnasset, eum quoque interfecit Bagoas, metuens ne vindicaret cædem paternam. Hic finis est familiæ Cyri.

ib. *Hunc excepit*] vltimus rex Persarum Darius.

Darius X. & vltimus rex Persarum.

INterfecto Arsame Bagoas ad principem Armeniæ regnum transtulit, qui non fuit ex posteritate Cyri, ac nomen tribuit Darii. Hic Darius vltimus ab Alexandro victus & regnum & vitam amisit, vt dicetur.

DE REGIBVS MACEDONICIS.

HErcules, Hyllus, Cleodæus, Aristomachus, Temenus, Perdiccas. Hic I. in Macedonia rex factus est. Argæus, Philippus, Aeropus, Alcetas, Amyntas, Alexáder, Perdiccas, Archelaus, Amyntas, Philippus, Alexander Magnus.

Aristomachus pater fuit Aristodemi & Temeni. Ab Aristodemi liberis Procle & Eurysthene reges Spartani originem ducunt. A Temeno familia regum Macedonicorum est propagata.

Philippus pater Alexandri Magni.

ANno regni 15. sub fine belli S. de quo supra diximus à Thebanis vocatus est: & tum Phocenses in seruitutem sunt redacti. Thessaliam ferè totam subegit. Anno 23. ad Chæronæam vicit Thebanos & Athenienses. Nam ceperat a-

grum Phocensem. Itaque suasor fuit Demosthenes, vt Athenienses & Thebani se coniūgerent ad Græciæ defensionem. Quod factum fuit, & 7. Iulii pugnatū ad Cheronæam vrbem Bœotiæ. Victor Thebarum vrbi præsidium, & Græciæ iugum seruitutis imposuit, cum se prius mutuis bellis attriuissent Græci.

Anno 24. regni Philippus celebratis filiæ Cleopatræ nuptiis, cum statuam suam inter deorum statuas collocasset, à Pausania nobili adolescente satellite suo interfectus est, quod iniuria affecto in aula, nullam opē roganti tulisset. Etsi Diodorus Sic. scribat incitatū fuisse ab Hermocrate Sophista ad cædē, qui dixerit inclarescere posse Pausaniam; εἰ τὰ μέγιστα πράξοντα ἀνέλοι.

ALEXANDER MAGNVS & 3. Monarchia.

Anno mūdi 3628. Alexander successit Philippo patri. Nullus est regum Ethnicorum maioribus virtutib. ornatus, ante captā Babylonem. Primo anno regni, cum iuuenem multæ gentes excutere conarentur, ac reb. nouis studerent, omnes in ordinē redegit. Illyrios & Sirmum regem Triballorum ingenti prælio superauit. Thebas etiam euertit. Nam Thebani Macedonica præsidia ex arce Cadmea eiecerāt, & cum fidem daret publicā deserturis Thebas, Thebani proclamant omnes debere tyranno se opponere, &c. ita deleuit Thebas, occisis 6000, & 30000. sub hasta venditis. Post Thebanum excidium petiit ab Atheniensib. vt dederent oratores Demosthenem & Lycurgum, qui bellum suaserant. Sed orator Demades missus pacē petiit, & rogauit ne cogerentur exules Thebanos expellere: quæ omnia impetrauit.

Secundo anno, cum pax in Græcia esset constituta, communi decreto nominatus est Alexander dux Græcorum contra Persas. Traiecit igitur in Asiā, & cum Satrapis Darii ad Granicum Phrygiæ flumen dimicās, diuinitus per Clitum seruatus est. Postea omnes prouincias & vrbes Asiæ vsque ad Ciliciam occupauit.

Tertio anno vicit Darium in pugna ad Issum Ciliciæ, & coniugem ac filias Darii cepit, quas regio more alendas curauit, nec vlla contumelia affecit.

Quarto anno cum Asiam & Ciliciam magno labore domuisset, Tyrum obsedit, ac auxilium & tributum à Iaddo Pontifice populi Iudæi petiit, omniaque exegit, quæ Dario soluerint Iudæi. Respondit Iaddus, *se Dario viuente, cui iurauerit, alium Dominum non agnoscere.* Alexander inflāmatus hoc responso, expugnatâ Tyro, Palæstinam cum infesto exercitu ingreditur, & Hierosolymę phalanges admouit. Iaddus per somnium à Deo monitus cum cœtu sacerdotum & seniorum processit ei obuiam ornatus veste pontificia, & pacem ab irato victore petiit. Ibi Alexander de equo descendēs pontificem reuerenter salutat, & pacem promittit. Hæc enim species in somnis apparuerat Alexādro pollicens successus. Alexander ingressus in vrbem peracto sacrificio templum donariis ornauit & decedens αὐτονομίαν Iudæis concessit. Ita Iosephus lib. 11. c. vlt. antiquar. narrat. de reb. Iudaicis.

Quintus annus in ædificatione Alexandriæ, & in peregrinatione ad Iouem Hammonem, quem Arabes & Ægyptii coluerunt, consumptus est.

Sexto anno ad Arbelam in Assyriam venit, & ibi cum Dario conflixit ac eum superauit, die vigesimo sexto Augusti, quo die Monarchia Persica translata est ad Græcos. Darius fugit in Medos, sed Alexander rectâ accessit ad Babylonem & Susa, quæ vrbes vltro deditionem fecerunt.

postea partem exercitus duxit in Medos, vt Darium persequeretur, quem Bessus præfectus Bactrianorum, cum intelligeret Alexandrum prope esse, interfecit. Alexander videns regium corpus sine honore iacere cruentum, sepeliri regio honore Darium curat.

Septimo anno post captam Babylonem, & direptam Persepolin, Alexander remissa priore animi intentione, dedit se obscœnis voluptatibus helluationib. &c. interfecit ebrius optimos quosque, se etiã pro numine haberi voluit. Eodẽ anno Philotã ob futiles suspiciones è medio sustulit: & Parmenonem patrem optimum senem interfici curauit: quæ res abalienauit animos omnium ab Alexandro.

Anno octauo Bessum interfectorem Darii duab. arborib. incuruatis alligatum, iisdemque in altum tendentib. discerpsit. Sæuiit etiam ebrius in Clitũ, à quo in pugna ad Granicum seruatus erat.

Nono anno Alexander expeditionem aduersus Indos suscepit, & in pugna Porum Indiæ regem cepit, quẽ restituit in integrum; quia interrogatus quomodo tractari vellet, *pro regia dignitate*, respondit. Eodem anno Harpalus custos thesaurorum Alexandri fugiẽs in Creta interfectus est. Annus decimus insignis est morte Hephestionis, qui propter assentationem Alexandro fuit gratissimus.

Annus XI. nihil habet insigne, nisi prædictionem Chaldæorum de morte Alexandri, quod genus sapientum erat in Babylone. Anno duodecimo Alexander in funus Hephestionis effudit 72. thonnas auri. Et cum crapulis sibi accersiuisset febrem ardẽtem die 28. Iunii mortuus est anno ætatis 32. anno ante Christum natum 324.

Calamitates secutæ.

Cassander Antipatri filius, qui adolescens apud Alexandrum educatus fuerat, interfecit primum Olym-

Olympiadem Alexandri matrem: deinde Roxanē uxorem, & eius filium Alexādrum, & alterum filiū Herculem ex Barsine natum. Hanc gratiam alumnus principi benè merito reddidit. Hæc Pausanias. Sororem Cleopatram præfectus Sardium interfecit, vt Antigono gratificaretur.

Alexander Magnus exemplum est inconstantiæ rerum humanarum. Nunc ad textum redeamus.

Ib. *Thebis euersis*] vt ante commemorauimus.

P. 21. ✠. 8. *trucidatur à suis*] à Besso, vt indicauimus paulò ante

in Indiam] anno nono sui imperii.

Ib. *Vt ait Cic.*] lib. 1. de diuinat.

P. 22. ✠. 3. *trecentis viginti duobus*] anno v. c. 428.

ib. *Aristoteli*] teste Plin. lib. 8. c. 15.

ib. *traditur*] Athenæus lib. 9. & 12.

ib. *Xenocrati*] Cic. Tusc. 5.

ib. *ait Cic.*] lib. 13. ad Att. epist. 28.

P. 23. ✠. 17. *memoriæ*] Athenæus libr. 12. c. 2. lib. .c. 5.

ib. *vt ait Cic.*] Verrina 5.

ib. *biberat*] Cic. 5. Tusc.

ib. *A morte Alexandri*] Nunc de posteris Alex.

De Successoribus Alexandri, breuis historia.

Post mortem Alexandri Arridæus frater Alexandri rex cōstituitur, & adiungitur ipsi Perdiccas tutor. Ptolomæo autem Ægyptus; Antipatro Macedonia; Antigono Asia minor, Seleuco Syria & Babylonia obtigit; ita tamen vt omnes regem agnoscerent Aridæum. Sperans autem Perdiccas se imperio potiturum, coniugium petiuit Cleopatræ sororis Alexandri, & insidias struxit Antigono, quem putabat obsistere posse, ne regnum inuaderet totum. Antigonus fugit ad Antipatrum in Macedoniam, cum quibus etiam fœdus facit Ptolomæus. Adiunxit etiam sibi Antipater Craterum, cui dedit filiam Philam. Perdiccas misit Eume-

nem, qui scriba fuit apud Philippum & Alexandrum, contra fœderatos Antipatrum, Antigonũ, &c. & ipse duxit exercitum in Ægyptũ. Sed desertus à suis Perdiccas interficitur à suis equitibus, anno tertio post mortem Alexandri. Ita primus autor seditionis dedit pœnas. Mox & frater Perdiccæ Alcetas interfectus est, & eius soror.

Bellum Lamiacum.

Anno proximo à morte Alexãdri Attica ciuitas somnians veterem libertatem & Græciæ principatum, tumultuata est, & contra Macedonas bellum mouerunt. Antipater igitur & Craterus ingrediuntur in Thessaliam. Sed duce Leosthene Attici Antipatrum vincunt, & in vrbem Lamiam fugere cogunt. Leosthenes ante vrbem lapide ictus periit. Ita Antipater obsidione liberatus est. Postea cum Craterus exercitum adduxisset ex Asia magno prælio vicit Athenienses ad Cranonem vrbem Thessaliæ. Petentibus deinde Atheniensibus pacem, eam quidem promisit, sed certis conditionibus, vt reciperẽt præsidium Macedonicum & dederentur. Demosthenes & Hyperides oratores bellum suadentes vterque profugit, sed Hyperides in fuga captus est, & ad Antipatrum missus est, ac postquam lingua fuit excisa, trucidatus est.

Demosthenis mors.

Demosthenes templum quoddam ingressus est, ac cum egredi iuberetur, quasi scripturus in librum incumbens, venenum ex calamo hausit 16. die Octobris: cum paulò ante reuocatus esset ab exilio.

Exilium Demosthenis.

Causa exilii fuit, quod ab Harpalo thesaurario Alexandri Magni cum furtis in Græciam fugiente magnam vim auri accepit, & hospitium Athenis petiuit.

Paulo post mortem Demosthenis mortuus est Antipater. Cassander filius occupat Macedoniam, & eam tenuit annis 18. Cum verò Olympias mater Alexandri post mortem Perdiccæ, Crateri, & Antipatri conaretur regnum paruis Alexandri filiis

dere, Cassander occupata vrbe Pydna, in quâ e- Olympias, eam trucidari curauit, & coniuges filios Alexandri veneno sustulit, Roxanem, quę perit Alexandrum, & Bersenem, quæ peperit erculem.

Cassander deinde licèt esset socius Antigoni, hostis factus est cum in Asia Lyciam peteret. Fe- erat Cassander societatẽ cum Lysimacho, Ptolo- æo, & Seleuco, qui crescentẽ Antigoni potẽtiam etuebãt. Antigonus accusauit Cassandrum apud xercitum, quod interfecisset Olympiadem, con- ges & filios Alexandri. Expulsi sunt igitur Cas- ndri exercitus ex Asia, & Cassander non multò ost phthiriasi mortuus est. Cassander habuit lios, Antipatrum & Alexandrum. Antipater oc- idit matrem: & à fratre Alexandro est interfectus. lexander postea à Demetrio filio Antigoni oc- isus est.

Pulso Cassandro ex Asia, Antigonus Seleucum t Ptolomęum bello adortus est, qui se Cassandro diunxerant. Initio aliquot præliis victor euasit: ed tandem à Seleuci equitatu interficitur, cum ttigisset annum 80.

Filius Antigoni Demetrius amissa Asia regnũ Macedoniæ, exstincta Cassandri posteritate reti- uit. Sed cum recuperare Asiam conaretur, à Se- euco genero captus mortuus est. Postea Seleucus nterfectus est à Ptolomæo Ceranno.

Tandem post tot ingentia bella, Ptolomæi osteritas retinuit Ægyptum vsque ad C. Iulii tẽ- ora. Seleuci filius Antiochus possedit Asiã & Sy- iã. Sed posteri Asiam amiserũt occupatam partim b Eumene Bithynio, partim à Galatis. De Mace- oniæ possessione diutius certatum est, sed ad xtremum posteritas Demetrii, qui fuit Antigoni lius, tenuit Macedoniam, donec eam Romani ccuparunt.

ASIÆ REGES.

1 Antigonus, à Seleuci equitatu interfectus. Filius fuit nothus Alexandri M.

2. Demetrius, qui amisit Asiam & Macedoniam occupauit, mortuus apud Seleucum, qui Asiam obtinuit donec ab Eumene Bithynio & Galatis occupata est.

MACEDONICI REGES.

Antipater, præfectus non Rex: Athenienses vicit. Cassander filius phthiriasi mortuus.

1. Rex fuit Antigonus primus Asiæ minoris rex.

2. Demetrius primus, filius Antigoni, qui Cassandri filium Alexandrum interfecit.

3. Antigonus secundus natus ex Phile, filia Antipatri, quæ nupta fuerat Cratero primum, deinde Demetrio Antigoni filio. Fuit hic moderatissimus princeps, & Græciæ pacem restituit. Vnde dictus est Antigonus Εὐεργέτης.

4. Demetrius secundus, non diu regnauit.

5. Philippus posterior, qui bellum mouens Atheniensibus, Romanorum supplicibus vincitur à T. Q. Flaminio Romano, qui Græcis libertatem amissam restituit: de qua re infra.

6. Perseus, captus à Romanis: filius Philippi, de quo infra. L. Æmilius Paulus illum in triumpho duxit, & Macedoniam fecit prouinciam populi Romani.

SYRIÆ REGES.

1. Seleucus, qui Antigonum Asiæ regem vicit, deinde Demetrium captiuum detinuit. Lysimachum etiam interfecit: sed tandem circumuentus insidiis à Ptolomæo Ceranno fratre Ptolomæi Philadelphi interfectus est.

II. Antiochus Soter.

Filius rex Syriæ, Babylonis & Asiæ regnasse dicitur annos 19.

III. Antiochus Θεός.

Primam habuit coniugem Laodicen, ex qua suscepit duos filios, Seleucum Callinicum, & Antiochum cognomento Hieracem. Deinde Ptolemæus Philadelphus vt per eam occasionem recuperaret ciuitates in Syria amissas, dedit Antiocho Theo filiam Berenicem. Per mortem Antiochi inuadet Laodice, prior vxor repudiata, vt natu maior filius Seleucus nō pateretur sibi eripi regnum. Itaque obsedit vrbem, in qua erat Berenice cum filio paruo, cumque persuasisset vt deditionem faceret, deditam interfecit cum filio contra datam fidem.

IV. Seleucus Callinicus & frater Antiochus Hierax.

Seleucus Callinicus nouercam interfecit. Itaque Ptolomæus Euergetes vt sororis necem vlcisceretur, bellum Seleuco intulit, & magnam partem Syriæ ademit. Antiochus Hierax erat in Asia. Ab eo auxilium petiit Seleucus. Sed cum veniret cum copiis, Seleucus fratri diffidens, cum Euergetē pacem fecit. Quare frater Hierax bellum infert Seleuco, & Syria eiicit. Interea Eumenes Bithynius Asiam vacuam occupat, & passim in ea Galatæ vagantur, duce Brenno. Hierax ergò in Asiam redit, sed magnis acceptis cladibus fugit, & tandem hinc inde fugiens interfectus est. Seleucus eodem ferè tempore equo excussus, extinctus est.

V. Antiochus Magnus.

Filius fuit Seleuci, fratremque habuit Seleucum maiorē natu; qui initio sui regni est interfectus à suis in transitu Tauri, vt narrat Polybius.

Primum bellum gessit cum Molone duce, qui ab ipso defecerat, & eum in crucem egit. Deinde Syriæ ciuitates, quas Ægyptii, priore bello

occupauerant, recepit. Hinc ortum est bellum inter Antiochum Magnum, & Ptolomæum Philopatorem: quod gestum in Syria fuit. Sed Ptolomæus victor euasit, & amissas ciuitates recuperauit. Antiocho verò pacem concessit.

Postea cum mortuus esset Philopator, relicto Ptolomæo Epiphane filio impubere, rursus bellum mouit. Sed Ægyptii tutelam petierant a Romanis. Itaque Romani iusserunt eum ab Ægypto abstinere. Vnde bellum ortum est, in quo victus Antiochus cessit tota Asia citra Taurum montem, vt infra etiam dicetur. Coactus est & obsides dare Antiochum Epiphanem, & Demetrium. Paulò pòst spoliaturus templum Beli in Syria, a suis interfectus est.

Ptolomæus Philopator venit Ierosolymam victor visurus templũ: sed subita consternatione diuinitus repressus Iudęis irasci cœpit, & in eos sæuiit in Ægypto: vt liber Maccab. recitat. Epiphanes etiã misit Scopam Ducem in Iudæam, qui occupauit aliquot oppida. Sed Antiochus Magnus ad Iordanem ei occurrit, eumque vicit. Tum que Iudæi Antiocho Magno se dediderunt, qui tributa eis indixit; quod primum fuit initium seruitutis Iudaicæ sub regibus Syriæ.

VII. *Antiochus Epiphanes.*

Antiocho Magno tres fuerunt filii: Seleucus Philopator, Antiochus Epiphanes, Demetrius. Seleucus Philopator[a] post patrem non diu regnauit, ideò non nominatur tanquã VI. Alii duo fratres Romæ obsides erant. Cum autem Antiochus Epiphanes audiuisset patrem mortuum esse, clam ex vrbe Roma fugiens regnum Syriæ occupauit. Hic crudelissimè afflixit Iudæos, & propter mores tyrannicos *Epimanes* dictus est.

[a] *Hic Heliodorum misit Ierosolymã, vt templum spoliaret. 2. Macchab. 3.*

Initio regni mortuo Ptolomæo Epiphane venit in Ægyptum quasi tutor futurus cognati pupilli, quia Cleopatra mater pupilli soror erat Antio-

ai Epiphanis. Itaq; præsidia in vrbibus, Ægypti
locat, & clàm id agit, vt vrbes hoc prætextu oc-
patas retineret. Inde rediens venit Ierosoly-
um à Iasone inuitatus, cui pontificatum dedit
o ingenti pecunia. In hoc primo itinere tem-
um spoliauit. Post biennium Antiochus rursus
xit exercitum in Ægyptum; quia pupillus Pto-
mæus Philometor iam adoleuerat, & cognita
ude auunculi præsidia Syriaca ex vrbibus expu-
at, & à Romanis auxilium petierat. Itaque ve-
t legatus Romanus Popilius, qui iussit Antio-
um Ægypto abstinere, vt infra dicetur. Ità coa-
is est discedere. Venit igitur egens Hierosoly-
am, facultates locupletum diripit, profanat tē-
um statuâ Iouis Olympii in eo collocatâ; pro-
nit crudelia edicta de abolenda religione vera,
in retrectantes magnam exercet sęuitiam, vt
scribitur in libris Maccabæorum. Eam calami-
tem prædixerat Daniel. c. 12. Tandem in Persi-
m profectus ad diripiendum in Persepoli tem-
um Dianæ, in quo thesauri Alexandri repositi,
ebantur, successūq; frustratus, animi dolore in
orbum incidit, & curru excussus in morbum le-
alem incidit, ex quo miserè periit, vt describitur
Maccab. 9.

VIII. Antiochus Eupator.

Hic cum regnasset duos annos interfectus est à
emetrio patruo, 1. Macch. 7.

IX. Demetrius Soter filius Seleuci Philo-patoris 6. regis.

Hic reuersus ex vrbe Roma Syriam occupauit,
mox fratris filium regnantem, Antiochum
upatorem interfici curauit. Aliquanto post
terficitur ab Alexandro, qui se filium Antiochi
piphanis nominauit 1. Macch. 10. Hic Demetrius
isit Nicanorem aduersus Iudæos; sed Nicanor
am suis copiis interiit victus à Iuda Maccabæo.

X. Alexander, Epiphanis nothus.

Alexander victor petit filiã Ptolomæi Philometoris regis Ægypti Cleopatram, eamque ducit: sed cum insidiaretur Ptolomæi Philometoris regno, filium & regnum ei eripuit, & tradidit Demetrio Nicanori. Alexander fugit in Arabiam. Sed à Zabdiele Arabo ac hospite Alexandri truncatus est capite 1. Mach. 11. Demetrius duos habuit filios Demetrium Nicanorem, & Antiochum Sedetem.

XI. Demetrius Nicanor.

Demetrius Nicanor, filius Demetrii filii Antiochi Epiphanis, interfecit Alexandrum. Postea frater Antiochus Sedetes adiutus à duce Tryphone Demetrium regno expulit. 1. Mach. 11.

XI. Antiochus Sedetes.

Hic interfectus est operâ Tryphonis, 1. Mach.

XIII. Trypbon Tyrannus.

Hic vbi Demetrium Nicanorem regno expulit, & Sedetem interfecit, regnum inuasit; ac Iudæos afflixit: Ionatham Maccabæum contra fidem datam interfecit cum filiis. 1. Mach. 13. postquam triennium regnasset, rursus expulsus à suis est interfectus.

XIV. & XV. Antiochus Gryphus & Antiochus Cyzicenus.

Demetrius Nicanor reliquit filium Antiochum Gryphum, & Antiochus Sedetes habuit filium Antiochum Cycizenum. Hi duo dimicarunt de regno Syriæ: & vterque interfectus est.

XVI. XVII.

Regum modo dictorum filii de regno quoque dimicarunt. At cum postremi reges vires suas attriuissent, Tigranes Armeniæ Rex Syriam occupauit. Lucullus deinde deuicto Tigrane Romanorum imperio eam adiunxit, coronidem ei rei imponente Pompeio Magno

D

De Syriæ Regibus quædam.

Ante tempora Dauidis πολυκοιρανία fuit in Syria, 2. Sam. 8. Regnante autem Dauide, Syria magna ex parte regno Israelis fuit subiecta.

Sub finem vitæ Salomonis suscitauit Deus Razon Syriæ regem, qui Damascum regni sui metropolin voluit esse, 1 Reg. 11.

In historia regum Iudæ & Israelis Syriæ aliquot regum fit mentio, nempe *Benhadad*, *Hazaël*, *Rasim*, 1. Sam. 7. Tandem deuicti sunt Syriæ reges ab Assyriis.

REGES ÆGYPTI.

Notandum reges Ægyptiis *Pharaones* dictos. Fabulosa multa de his narrantur. Extant quædam nomina apud Herodot. & alios. In sacris etiam literis quorundam fit mentio. Sub Amenophe Pharaone dicitur fuisse illa grauissima seruitus Israelitarum. Regem qui in mari rubro submersus periit, alii *Cenchrem*, alii *Bochorin* vocant. 1. Reg. 11. mẽtio fit regis *Sesac*, quẽ alii *Smerden* vocãt. Necho 4. Reg. 23. 2. Paral. 35. interfecit Iosiam in Mageddo. Hophra Ierem. 44. dicitur *Apryes*. Hic interfecit Ieremiam. Psammenitus à Cambyse interfectus est. Herod.

Reges Ægypti post Alexandrum
fuerunt numero 12.

1. Ptolomæus Lagi.

Hic interfecit Perdiccam, vt supra commemorauimus. Postea Cyrenaicam, & magnam partem Syriæ adiecit suo regno. Mortuus est post mortem Alexandri exactis ferè annis 40.

2. Ptolomæus Philadelphus.

Hic à Ptolomæo Lagi, patre prælatus est filio maiori natu. Recuperauit Cyrenaicam. Postea studia doctrinarum instituit & auxit, instructa bibliotheca copiosissima. Cum audisset Iudęos prædicare suæ gentis antiquitatem & doctrinam, Vetus

Testamētum curauit transferri in sermonem Græcum: quæ versio dicitur 70. interpretum. Impendit in eam rem 2. tonnas auri.

3. *Ptolomæus Euergetes.*

Hic intulit bellum Callinico vt supra diximus, vt vlcisceretur necem sororis Berenices. Occupatis multis in Syria vrbibus cum Callinico pacem fecit. Imposuit Iudæis tributum, sed cum non soluerent, facilè placatus est à Iosepho duce, cuius mentio fit Luc. 3.

4. *Ptolomæus Philopator.*

Sic appellatus est ironicè, quia patrem, matrē & fratrem interfecit. Bellum gessit cum Antiocho Magno, vt supra diximus, eumque vicit. Grauis fuit Iudæis. Ingressurus templum subito terrore consternatus est, & semiuiuus ex templo exportatus. Itaque Alexandriam reuersus crudelia edicta proposuit in Iudæos, multos elephantis conculcandos obiecit. Interfecta coniuge nefandis se libidinibus contaminauit, & veneno periit.

5. *Ptolomæus Epiphanes.*

Huic bellum intulit Antiochus Magnus. Sed Ægyptii rogarunt Senatum Romanum, vt tutelam regis susciperet, sicuti supra indicauimus, vt autem Romanos eluderet, pacem fecit cum rege Ægyptio, datâ ei filiâ Cleopatrâ. Sub hoc rege Iudæi grauiter afflicti sunt: primum à Scopa Ægyptio, deinde ab Antiocho.

6. *Ptolomæus Philometor.*

Huius tutelam suscipere se simulauit Antiochus Epiphanes Syriæ rex, auunculus Philometoris, vt regnum occuparet, iussus est à Popilio legato Romano excedere Ægypto, vt supra narrauimus.

7. *Ptolomæus Euergetes alter: qui teste Strabone, est Physcon.*

Hic

Hic restituit in regnum Syriæ Demetrium Nicanorem.

8. Ptolomæus Physcon.

Ita dictus est a farcimine, propter tumidum ventrem. Frater fuit Philometoris. Teste Strabone dictus est *Euergetes*, ironicè; quia omnes crudelitate & obscœnitate vicit. Duxit sororem, & in die nuptiali puerum filium fratris in complexu matris interfecit. Aliquanto post duxit filiam coniugis ex priore marito fratre natam; erat autem ei filiolus: hunc interfectum & dissectum misit matri in die natali inter epulas. Alexandriæ quoq; quotidianis cædibus penè vastitatem effecit. Quare Romani legatos miserunt Alexandriam, inter quos fuit Scipio posterior & Polybius, imperantes vt desineret grassari in subditos; quia defensurus eũ Senatus non esset, si propter crudelitatem excuteretur. Breui post eiectus est regno ab Alexandrinis.

9. vel potius 8. Ptolomæus Alexander.

Frater Physconis regnauit pulso fratre Lathuro. Tandem Alexander matrem interfecit, & eo pulso reuocatus est in Ægyptum Lathurus.

10. vel potius 9. Ptolomæus Lathurus.

Ita nominatur, quia clam exul tentarit reditum. Mater ipsum expulit, quia putauit minus obtemperantem futurum. Exul hæc gessit. Cum Iudæi viderent se nactos occasionem vicinas vrbes occupandi propter discordias, bellum vicinis mouerunt. Vicini accersunt Lathurum, qui in Iudæam irruptionẽ fecit, cepitq; in Sabbato quoddã Galilææ oppidũ. Postea vicit Iudæos prælio, populatus est villas, trucidauit 30000. hominũ & coegit captiuos vesci carnibus interfectorum. Spectatores fuerunt Simeon, Zacharias, & alii multi: quo tempore in Iudæa parricidiis certabant Aristobulus, Antigonus & Alexander fratres. Improbitate & crudelitate omnes alios Reges

Exulauit in Cypro.

superauit. Iudæi à Ptolomæi matre auxilia petie-
runt, quæ misit exercitum, & ab Ægypto inter-
Ita denuò fugit in Cyprum. Postea verò reuocatus
in Ægyptum fuit, cum Alexander matrem inte-
fecisset.

11. *aut potius* 10. *Ptolom. Auletes.*

Tibicen dictus, quia tibiis certaret cum am-
bus. Hic regno propter ignauiam & crudelitat
est pulsus. Pater fuit Cleopatræ, quæ nupsit An-
nio. Tandem per Gabinium reductus est in reg-
interfecto Archelao, qui interea regnauerat. D
hac re infra dicitur.

12. *aut potius* 11. *Ptolomæus Dionysius.*

Filius Auletæ fuit, frater Cleopatræ. Hic Po-
peium fugientem iussit interfici. De quo al
Postea Iulio Cæsari quoque insidias struxit in b
lo Alexandrino, sed victo exercitu regis, rex fu
in mari euersa cymba periit. Postea dedit Iulius
gnum Cleopatræ sorori. Vide Plutarch.

CLEOPATRA regnum obtinuit, quæ nu
Antonio Triumuiro: quem vicit Augustus in b
Actiaco, & tandem Alexandriæ eò redegit, vt
psos interfecerint. De qua re infra. Ita Ægy
populi Romani prouincia est facta.

DVCES IVDÆORVM POST *reditum ex Babylone.*

GVbernatio populi Dei fuit triplex. C
nnista, & Ecclesiastica. Ciuilem guber
nem obtinuerunt duces è prosapia Dauid
rum ducentes numero 15. vel 16.

Iecomias consilio Ieremiæ obtemperans d
onem fecit, & in exilio honoratus est.

1. Sealthiel filius Iecomiæ primus fuit D
reditu.

2. Zorobabel vel *Serubabel*, filius Sealthi
Erræ 1. Agg. 1.

3. I

3. Resa Mosollam filius Sorubabelis. Huius temporibus Esdras & Nehemias, è Perside ad rectè constituendam Rempubl. in Iudæa ab Artaxerxe Longimano missi sunt, 1. Ezr. 7. Nehem. 1.

4. Ioannes Resæ filius.

5. Iudas Hircanus primus. Fortè ita dictus, quia eius tempore Ochus transtulit partem Iudæorum in Hircaniam. Præfuit Iudææ, cum Alexander vicit Darium.

6. Ioseph primus.

Post Alexandrum Magnum,

7. Abner Semei.

8. Eli Matathia.

9. Asar Mahat.

10. Nahid Artaxad. Huius tempore 70. interpretes in Ægyptum sunt vocati.

11. Haggai Eli. Lucas eum vocat *Esli*.

12. Maslot Nahum.

13. Amos Syrach.

14. Matathia Siloah.

15. Ioseph iunior. Hic placauit Ptolomæũ Eugeten, cum Iudæi non soluerent tributum. De eo ante dictum.

16 Ianna secundus Hircanus. Hic fuit vltimus dux Iudæorum è posteritate Dauidis. Interfectus est mandato Antiochi Epiphanis.

Post hunc summi Sacerdotes omnium rerum gubernationem ad se traxerunt. Horum scelera Antiochum Epiphanem, quem cum Maccabæi reprimerent, ipsi principatum tenuerunt, oriundi ex tribu Leui.

SERIES PRINCIPVM ET REGUM EX MACCABÆIS ORTORUM.

MAccabæi nomen habent ex literis pictis in vexillo. Fuerunt Principes, quia repulerant tyrannos Syriæ; orti verò sunt ex tribu Leui.

1, Est Matathias sacerdos, de vico Ioarib pater Maccabæorum. Hic contra Antiochi Epiphanis duces arma sumpsit.

2, Iudas Maccabæus, qui 4. duces Antiochi Epiphanis vicit, Apollonium, Seronem, Gorgiam & Lysiam. Vicit & Nicanorem, vt supra narrauimus. Postea fecit fœdus cum Romanis. Et postea tempore fuit infelix, & tandem in acie cidit. Vide suprà.

3, Ionathan Iudæ frater. Is cum duobus filiis Tryphone Syriaco per fraudem interfectus est, vt supra narrauimus.

4, Simon frater Iudæ & Ionathæ. Repulit Tryphonem & Antiochum Gryphum. Tandem a genero Ptolomæo interfectus est.

5, Iohannes Hircanus. Repulit Antonium Gryphum obsidentem Ierosolymam: destruxit Samariam, & cepit oppida in finibus Syriæ & Idumææ. Sub eo ortæ sunt tres sectæ, Pharisæorum, Sadducæorum, & Essæorum.

Reges ex familia Maccabea.

1, Aristobulus filius Ioan. Hircani principatum in regnum mutauit. Fratrem Antigonum interfecit: sed ex dolore conscientię paulò pòst mortuus est. Interfecit & matrem, existimans eam cum fratre Antigono inhiare regno.

2, Alexander Iamneus filius Hircani minimus natu. Sub eo Ptolomæus Lathurus 30000. Iudæorum trucidauit.

3. Alexandra coniūx successit. Huius temporibus Tigranes Syriam occupauit: & Iudæam ingressus muneribus à regina est placatus.

Alexandri filii fuerunt duo, Hircanus & Aristobulus.

4, Hircanus maior natu filius, fratrem habens Aristobulum, cuius filii fuerunt Alexander & Antigonus. Alexāder in bello ciuili inter Pompeium & Cęsarē, fuit Alexandriæ securi percussus. An-

gonus ab Antonio capitali supplicio affectus est. Hircanus Herodis iussu interfectus est. Post Maccabæos Iudæam regendam dedit Iulius Cæsar Antipatro Idumæo, qui fuit pater Herodis. Ita regnū ad peregrinos ac gentes est translatum.

Porrò licèt Hircanus maior natu erat, tamen Aristobulus collecto exercitu regnum inuasit viuente matre. Defenderunt initio Hircanum Antipater Idumæus, & Aretas rex Arabum. Postea cū Scaurus Pompeii legatus corruptus pecunia iuuaret Aristobulum, misit Hircanus legatos ad Pompeium, qui cognito negotio Ierosolymam occupauit cum exercitu die Sabbato, & templum prophanauit, ac Hircano tradidit summum sacerdotium: Aristobulum verò & filios Alexandrum & Antigonum abduxit Romam captiuos.

5, Aristobulus frater Hircanum regno expulit. Sed postea Hircanus restitutus est, cum captiuus teneretur Aristobulus: sed ita vt regium nomen sibi non vsurparet.

6, Alexander Aristobuli filius clam aufugit, & rediens in Iudæam potens est factus. Sed à Gabinio in Syria captus est, & tempore belli ciuilis Pompeiani, cum seditiones moliretur, à Scipione Alexādriæ securi percussus est.

7, Antigonus à Iulio post bellum ciuile dimissus Parthorum auxiliis recuperare Iudæam conatus est, præsertim mortuo Antipatro Idumæo. Senex Hircanus summus sacerdos, & patruus, ab eo captus est, cui vtramq; aurem præcîdit, & in Parthiam subduxit. Sed postq̄ regnauit annos 5. Sosias Ierosolymâ captâ Antigonum tradidit Antonio, qui ipsum capitali supplicio affecit. Hircanū verò secundum patruū Antigoni reuocatū ex Parthia Herodes interfecit octogenariū, anno ante natum Christum 34. Atq; hic est exitus familiæ Maccabæorum, quæ dissidiis domesticis, & ambitione seipsam totam pessumdedit.

Herodis posteritas.

Cum Iulius in bello Alexandrino multum esset adiutus ab Antipatro Idumæo, Cæsar Antipatro tradidit Iudæam regendam sine regio nomine: veneno sublatus est a Iudæo Malcho; quia ægrè ferebant Iudæi peregrinos principes regere.

Herodes 1.

Filius Antipatri viuo patre Galilæam rexit. Et cum sperarent Iudæi, ipsius filios excuti posse regno, vocarunt è Parthia Antigonum exulem, quia ope Parthorum occupauit Ierosolymam. Sed vicit rursus Herodes, ac Tetrarcha ab Antonio nominatus est: & paulò post rex Iudeæ appellatus Octauio & Antonio dominantib. Vir fuit crudelis & omnibus inuisus. Occidit summum Senatum populi Iudaici, quem nominabant 72. seniores. Anno 33. regni ipsius, natus est Christus.

Herodi successerunt 3. filii: Archelaus, Herodes secundus, & Philippus.

Archelaus

Ob crudelitatem accusatus est Romę à Iudæis, & ab Augusto Viennam relegatus, cum regnasset annos nouem.

Herodes 2. Antipas *dictus.*

Interfecit Iohannem Baptistam. A C. Caligula propter suspicionem initi fœderis cum rege Parthorum ad exilium perpetuum deportari Lugdunum in Galliam iussus est. Comitē habuit Herodiadem.

Philippus.

Tenuit Trachonitidem, & condidit vrbem Cæsaream. Huius vxorem Herodiadem cum filia Salome frater Herodes Antipas abduxit.

Herodes 3. Agrippa *dictus.*

Filius Aristobuli interfecti à primo Herode. Hunc Tiberius Romæ carceri inclusit, quod familiaris esset C. Caligulæ, quem Tiberius nol-

esse successorem. Postea Tiberius eum liberauit ex carcere, & regem fecit. Tradidit ei Trachoniti de. Claudius addidit Samariam & Iudæam. Regnauit annos 7. punitus à Deo postquam interfecit Iacobum Apostolum, vt describitur Act. 12.

Herodes 4.

Filius Herodis Agrippæ. Cum esset adolescens & ortæ essent seditiones, Iudæa per Romanos magistratus est administrata. Sed Claudius tradidit ipsi Chalcidem Syriæ & Trachonitidem. Nero adiecit aliqua oppida Iudææ. Fit eius mentio Actor. 21. Ipsius tempore Ierosolyma deleta est. Regnauit autem annos 27. Hic finis est familiæ Herodis.

Nunc ad textum redeamus.

Ptolomaum] Ægypti ducem. *Laomedontem*] prouinciç Syriæ, teste Iustino. *Antigonum*] Asiæ minoris. *Cassandrum*] Cariæ. *Leonatum*] minoris Phrygiæ. *Eumenem*] Cappadociæ & Paphlagoniæ. *Pythonem*] coloniarum in Indiis conditarum. *Lysimachum*] Thraciæ & regionum Pontici maris.

P. 24, ỽ. 1, *Antipatrum*] Macedoniæ.

Seleucus] qui Syriam deinde adeptus est. Multo plures recenset Iustinus; & addit quas regiones occuparint singuli.

Oppressis omnibus] Sicut supra commemorauimus 31. in serie regum Macedonicorum.

Philadelphus] De quo etiam supra diximus.

Roma igitur vrbis] Hoc demonstrauimus supra in serie annorum mundi vsque ad Christum natum.

P. 25, ỽ. 1, *Plutarcho*] in Romulo.

Homerus] scribunt vixisse ipsum post bellum Troianum cum essent exacti anni 150.

Cic.] in Bruto.

Tenuis autem] Nam quia ex Rhea Vestali virgi-

ne nati erant, Numitoris Albani regis filiā, Amulius partum enecaturus, ne fortè regnū adipiscerentur, in profluentem iussit proiici; sed beneficio Faustuli pastoris Regis sūt seruati & educati. Postea Romulus Amulio interfecto auum Numitorem, quem Amulius in exilium egerat, restituit. Et Romulus atque Remus de condenda noua vrbe consilium ineunt. Et iam rem augurio cōmisissent, vter eam excitaret, Romulo 12. vultures apparuerunt. Itaque is auspicatus est vrbem, quam vallo satis munitam iudicauit primam. Et cum deessent incolæ, lucum fecit asylum: & statim Latini, Tulcique pastores aliique confluxerunt: ex quibus fecit populum Rom. Et cum matrimonia nō impetrarent à finitimis, manu capta sunt in ludis equestrib. vnde statim bella orta.

Principio] Regum nomina sunt.

1, Romulus imperauit annis 38.

2, Numa, annos 43.

3, Tullus Hostilius, 32.

4, Ancus Martius, 24.

5, Tarquinius Priscus, 37.

6, Seruius Tullius, 44.

7, Tarquinius Superbus, 25. Hic pulsus est regno propter filii scelus, qui Lucretiam per vim compresserat. De his vide Flor. & vitas Plutarch.

[*Solonem*] Cic. in Bruto.

Pythagoram] Cic. 1. & 4. Tusc. quæst.

P. 26. ꝟ. 1. *Athenas*] Cic. in Bruto.

Brutus] De mutatione Reip. magistratuum, vide infra. Recensentur à quibusdam 4. ætates imperii Rom. primum infantiā egit sub regib. annis 244. Adoleuit sub Coss. & dictatorum magistratu, annis 245. ad primum vsque bellum Punicum. Maturuit virilitate suâ annis 221. vsque ad Cæsaris Augusti primum consulatū, postea paulatim consenuit. Cæterum quod scribitur de Bruto, ita dictus est à stultitia quam simulauit, vt tutus esset

a Tar-

Tarquinio: quam simulationem deposuit quã-
do patriæ libertas & pudicitia erãt vindicanda.

Tarquinio] marito Lucretiæ.

Cicero] libr. 3. Officiorum.

Hetruria conspirasset] Nam Tarquinios eiectos
Porsena Etruscorum rex armis summaque vi co-
natur reducere. Sed Veientes & Tarquinienses à
Romanis ad Vrsum siluam victi sunt an. V. C.
245. Anno sequenti Horatius Cocles cum hostes
plus submouere non posset, ponte sublicio re-
scisso tranat Tiberim. Mutius Scæuola manum
ardentibus focis iniicit, inquiens, *vt scias, quem
virum effugeris*, (insidias enim struxerat regi) *idem
pacti iurauimus*. Clœlia etiam quæ fuit data obses
inter alios pacis, oblata occasione equo conscen-
so Tiberin tranauit, reliquas secum natantes ad-
duxit: quæ vbi Porsennæ essent redditæ, honori-
ficè sunt remissæ. Anno V. C. 274. Reip. nomine
contra Veientes suo periculo 306. Fabii mouerũt:
qui ad Crameram flumen cæsi sunt. Sed ea cla-
des postea ingentib. victoriis Romanorum est
expiata.

P. 27, ✠. 2, *mutata Reip.*] vti paulò deinde di-
citur.

Decemuiri] Causa fuit, quod plebs quotidianis
tumultibus insurgebat ob creandos de suo corpo-
re Magistratus, ob ferendam legem de soluendo
nexibus fœneratorem; de connubio, vt inire li-
ceret cum Patribus: ob ferendam legem A-
grariam, &c. Placuit igitur populo ne quis
inuidiæ locus esset, externas leges in vrbem in-
ducere. Itaque mittuntur Athenas Legati tres,
qui Solonis leges describerent, & iura ac mores
aliarum ciuitatum perdiscerent. Quod fa-
ctum est. Pro legibus ergò promulgandis DE-
CEMVIRI creantur, quibus plena & sum-

ma potestas datur, vt ab his prouocare non liceat.

Abriperet] Nam aiebat seruam esse, & pro tribunali hoc ipsum conatur obtinere. Resistunt illius sponsus & Numitorius auus, sed summouentur à lictoribus. Pater vocatus in vrbem, etiam venit postero die ad tribunal sordidatus. Appius Claudius contendit rursus esse seruam domi suæ natam, in domo Virginii abstractam, & pro filia ipsius suppositam. Pater in Appium comprehendi iubentem virginem, manus intentat; & seductam filiam percontandi prætextu cultro interemit. Rei indignitate omnes commoti concurrunt, & abrogandum curant hunc Magistratum.

Tribuni militum] Tribuni militum fuerunt duorum generum. Quidam *Rutili* appellati, qui tantum in militia præerant. Alii *Comitiati*, qui Comitiis designabantur, & cum potestate consulari præerant. Nam plebs volebat ex suo quoque corpore coss. creari. Itaque factum est, vt rogatione Camilli tam ex plebe, quam ex patribus crearentur patres, sed de Coss. nihil immutaretur. Vario autem numero sunt constituti. Penes illos igitur potestas eadem fuit, quæ apud Coss. nomina tantum variata, vt ratio plebis haberetur.

Dictator] Dictatoris summa fuit potestas, cui licebat in caput ciuis animaduertere, neque ab eius sententia licebat prouocare. Insignia habebat regia, & lictores duodecim. Semestris erat, nec vnquam creabatur, nisi in summo Reipublicæ periculo, vt in extremo periculo extremum remedium adhiberetur. Omnes alii magistratus cessabant, exceptis tribunis pl. Dictator creabat Magistrum EQVITVM: at sicut Dictatori fuit ius summum in populum; ita magistro equitum in omnes equites fuit ius & accer-

sos. Solus dictator Magistrum equitum dicebat & soli dictatori paruit. Reliqua paulò inferius.

DE MONARCHIA ROM.

Roma condita est anno mundi 3212. aut secundum alios, 3213. Ab initio vrbis Romæ ad natum Christum anni sunt 750. Variè autem fuit gubernata Resp. Rom. primum per reges, annis 244. Deinde exactis regibus propter libidinem filii Tarquinii Superbi, mutata est Reip. forma, & coss. creati, qui imperium administrarunt per annos 57. hoc est, vsque ad annum V. C. 302. quo tempore *Decemuiri* sunt creati. Nam ob turbulẽtum vrbis statum legati in Græciam sunt missi, qui leges illinc adferrent, quibus deinde ciuitas vteretur: quod factum est. Occasionem scribendarum legum præbuerunt sæuitia fœneratorum, & nobilitatis superbia, quę iudicia eludebat. Decemuiratus hic propter libidinem Appii Claudii anno tertio rursum abrogatus est: ac rediit imperium ad coss. circiter annum 305. qui postea imperarunt annis 5. hoc est, ad annum 310. ita tamẽ vt tribuni militum bini summæ quoque rerum vno anno præessent. Postea anno 311. rursum tribunis militum administratio Reip. est commissa: qui eam tenuerunt annos 70. aut secundum Liuium 78. hoc est, ad annum 389. quo tempore Reip. procuratio ad coss. rediit: & hæc Reip. forma cõseruata est vsq; ad Iulium Cæsarem & Augustum.

Porrò, quoniam crebro in supputationibus mentio fiet nati Christi, sciendum est Christum natum esse anno mundi 3963. anno V.C. 751. iuxta Xyland. Porro perturbata fuisse omnia in Rep. Rom. satis indicãt tot magistratuum mutationes.

Inter alios etiam creati sunt Censores, videlicet magistri bonorum morum, qui ob nimium luxum in Epulis, vestibus & aliis rebus sunt constituti.

IN SLEIDANI MONARCH.

C. *Seruilium Halam*] Sp. Melius Eques Romanus largitione frumenti regnum videretur ancupari, a L. Minutio annonæ præfecto defertur. Senatus ex sententia T. Quinctii cõsulis dictatorem dici iubet L. Quinctium Cincinnatum iam octogenarium, qui equitum Magistrum sibi cooptat C. Seruilium Ahalam. Hic Melium iussu dictatoris in ius vocatum obtruncat. Eodem anno Nehemias rediit in Babylonem.

Biennio post] Hoc tempore fuit bellum Peloponnesiacum; quod Thucydides describit. Hoc tempore vixit Pericles autor belli Pelopõnesiaci teste Plutarcho. De quo vnum hoc loco cõmemorabo. Contemsit conuicia & maledicta etiam atrocissima. Nam nocte quadam domum reuersurus cum famulo, incidit in quendam, qui omne genus conuiciorum & maledictorum in ipsum effudit, & insecutus est vsque ad ædes suas. Domum ipse reuersus, mandauit famulo, vt huic maledico faces præferret & domum ipsum deduceret, ne in tenebris fortè periclitaretur. Hoc tempore natus est Plato. Vixerunt item Euripides, Sophocles, Alcibiades.

Camillus] De hoc vide Plutarch. Nota exemplum Camilli, cui nulla est habita gratia à patria sua.

Senonibus] Roma capta est anno V.C. 365. die 16 Iunii. Galli Senones dum per iniuriam agros producere conantur, Clusium Etruriæ oppidum obsidebant. Populus Rom. pro socia ciuitate legatos deprecatum mittunt, sed frustra. Brennus enim dux Gallorum eos contemtim excepit. Ex legatis fuit Q. Fabius Ambustus, qui contra ius gentium arma in Gallos mouit. Quâ re irritatus Brennus solutâ obsidione Romã contendit, Fabiumq; sibi dedi

dedi postulat. Sed frustra. Itaque vrbem vi capit, ac incendit. M. verò Manlius Capitolinam arcem cum ciuib. Rom. occupat, ac septem menses obsidionem sustinet. Tandem certum auri pondus promittitur Gallo, vt cum exercitu decedat. Id dũ appenditur, Brennus insuper gladium & baltheum ad pōdera adiecit: De quo cũ cōquererentur Rom. ac contra pacta agere dicerent, respondit Brēnus: *Quid nisi victis dolor*? Interea Camillus qui Ardeæ exulabat, quia dies erat dicta ipsi ab L. Appuleio tribuno Pl. ob prædã Veientanam iniquè diuisam, lege curiatâ reuocatus dum Gallis appenditur aurum, cum exercitu Gallos adortus, Româ eiicit. Cumque cōtra pacta id fieri quereretur Brennus, respondit Camillus, *Quid nisi victis dolor*? Postea etiam profligati sunt Galli iterum non longè ab vrbe castra metati, à Quinctio Dictatore. In eo prælio T. Manlius prouocatus à Gallo ad singulare certamen, Gallum vicit, & detraxit torquem aureum. Vnde postea dictus est Torquatus.

M. Manlius] Hanc historiam describit Liuius. Cum ageretur de capite Manlii, in conspectu Capitolii ita locutus est Manlius, vt flexerit iudices ad misericordiam & propè sit absolutus. Itaq; coacti sunt locum iudicii aliò transferre; ne ipsis in conspectu esset Capitolium. Porro in hoc Manlio exemplum habemus mutationis ingenii. Fuit enim & ἀγαθὸν, dum vrbem Romam aduersus Gallos defendit, & πονηρὸς, dum regnum affectauit. Ita Neronis laudatur quinquẽnium primum administrationis Reip. postea tamen fuit homo deterrimus. Sic Saul primò visus est pius, & Ioas rex Iudæ. Contrarium euenit in Antigono, qui iuuenis magnam exercuit tyrannidem, senex verò moderatè se gessit. De qua re interrogatus à quodam respondit; *atrocitate regnum fuisse adquirendũ, sed lenitate adquisitum, esse constabiliendum*. Anno mundi 3612 Xenophon mortuus est.

Biennio post sociale bellum exortum. Durauit annos tres. Triennio post spoliatum est templum Delphicum, vnde bellum sacrum, quod describitur a Pausania, Diodoro Siculo. Quarto anno post natus est Alexander Magnus.

P. 28. ψ. 15. *Duello*] Monomachiam fuisse vsitatam priscis temporibus constat multis exemplis. Sic Valerius Coruinus & Gallus decertarunt. In tempore Saulis Goliath & Dauid. Et nostro seculo anno Domini 1553. cum Albertus Marchio Brandeburgensis, & Melchior Zobel Episcopus Wirtzburgensis Heidelbergæ essent cum Electore Palatino, vt certis conditionibus pax inter ipsos posset constitui; cum nullas accipere vellet conditiones Marchio, obtulit ipsi duellum Episcopus. Tumque dixisse fertur Palatinus, **Das ist ein ehrlichs erbieten/was wil man weiters?** Sed Marchio detrectauit monomachiam, ac dixit: **Es gebühret sich nicht/daß ein gebohrner Fürst mit einem Pfaffen kämpffe.** Circa hæc tempora mortuus est Plato: & Dionysius iunior profugit Athenis, & factus est Ludimagister.

Securi percussit] vide prouerb. *Manliana imperia.*

Contra Latinos] anno V. C. 415. Latini dum Samnites socios Romanorũ bello lacessunt, armaque ponere iubentur, responso ferociore alterum consulem ex Latinis creari postulant. Romanorum in se arma conuertunt. Mittũtur igitur Coss. Torquatus & Decius. Decius se pro legionum salute deuouet. In hac expeditione T. Manlius Consulis filius prouocatus ad monomachiam a Geminio hostium duce, cum eo congreditur, & ipsum vincit. Quam ob causam securi percutitur.

L. Papirium Curs.] In comparatione virorum illustrium quatuor sunt obseruanda: personæ, virtutes, gesta & euentus. Personæ sunt trium generum. vel enim comparantur antiqui cum anti-

antiquis, vel veteres cum recentioribus, vel neoterici cum neotericis. Ita comparari non ineptè posset Iosias & Dux Iohan. Fridericus Saxoniæ. Sic Ezechias & Philippus dux Pomeraniæ. Ita Pyrrhus & Carolus Burgundus. Opera autem danda, vt in comparatione non ea adducamus, quæ inuidiam creant, aut ad contumeliam spectant. Præterea potius encomia recitabimus clarorum virorum.

P. 29. ♈. 7. *T. Veturium.*] Id factum est bello Samnitico, quod exortum est; quoniam Samnites oppresserant Capuanos, qui vt opem à Rom. impetrarent, se suaque populo Rom. dediderunt, anno V. C. 410. Quare misit Senatus Coss. Coruum & Cossum, qui Samnites vincunt. Itaque pacem petunt à Rom. quam tamen non seruant. Quare Papyrius ad eos cum exercitu mittitur, qui ipsos fugat. Iterum pax constituitur, & violatur.

A° ergo V. C. 432. Potio duce T. Veturium & Posthumium Coss. ad furcas Caudinas sub iugum mittunt, & turpi sponsione obstringunt. Anno igitur 434. L. Papyrius contra Samnites missus, ignominiam ante receptam ipsorum ignominiâ est vltus. Notandum exemplum Papyrii, qui inustam contumeliam deleuit suâ virtute. Ita Marius à Cimbris maculam aspersam eluit. Ita Ventidius Bassus contumeliam Romanis illatam à Parthis, qui ante annos 17. Crassum occiderant, vindicauit. Sic Amurathes Turcus ante annos 150. Christianos deuincit: sed Iohannes Huniades multis victoriis hanc maculam eluit.

Equitum Magistro] Re benè gesta, equites petierunt à Papyrio aliquã remunerationem, videl. relaxationem à negociis bellicis. Papyrius respõdit, concedere se, *vt ab equis descendentes non teneantur demulcere terga equorum*. Quo significauit potius esse, vt aliquid decederet curæ equorum, quam disciplinæ militari.

Protulit insuper] De his vide Diogenem Laert.

Callisthenes] Hic, quia Alexandro adulari noluit, in ipsius odium incurrit. De hoc dixit Alexander: Μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐχ ἑαυτῷ σοφός.

P.30,ψ.2. *Dionysius*] Diod. Sic. huius vitã describit. Sleidanus sequitur iudicium Ciceronis. At si consulamus Græcos, paulo erimus ipsi æquiores. Familiaritatem coluit cum doctis, cum Platone, Antisthene, &c. Plato in Siciliam nauigans cum ipso collocutus est de Principis officio, ac inter cetera dixit, *non semper præstantius esse, quod viro Principi sit vtile, nisi is virtutibus præstet*. Ad hæc respondit Dionysius: *Sermones tui sapiunt delirium anile*. Cui Plato, *& tui tyrannidẽ*. Postea in Siciliam reuersus Plato cum Dionysio colloqui cupiẽs, colloquiũ impetrauit. Ibi quæsiuit ex Dionysio. *Quid esset statuendum de homine, qui tui interficiendi gratia in Siciliam nauigaret, nec tamen posset cogitata perficere?* Respondit tyrannus. *Talem hominem vel propter illam προαίρεσιν è medio tollendum*. Tum Plato, *Si autem vir aliquis præstantissimus te cuperet beneficio afficere, an etiam sola sufficeret voluntas?* Assensus est. *Tum Plato adiecit esse aliquem talem*. Dionysius quæsiuit, *quis nam*? Respondit Plato, *Æschinem esse, quem paupertas prohibeat quo minus queat aliquid præstare beneficii Dionysio*. Dionysius valde delectatus hoc colloquio, Æschini dona dedit pclara. Narratur etiam, quod quidam impostor gloriatus sit, se omnes insidias posse depręhendere ac etiam instruere alios de insidiis. Rex eam artem addiscere volens, ad se vocauit impostorem, qui nihil hac in parte tegere docere potuit. Tamẽ rex vt saltem eam opinionem concitaret, quasi insidias nosset omnes, impostorem dimittit cum muneribus, & mandatis, vt probè adsimularet, se regem instituisse in artib. illis deprehendendi insidias. Inter alia etiam refertur, delatum esse quendam sycophãtam omnibus inuisum propter conuicia

nicia, ad Dionys. sed eum respondisse, *Praestare, vt aliquis magis se exosus oberret.*

Pyrrhus] Pyrrhi vitam lege apud Plutarch. Constat autem virum fuisse fortissimum & animo & corporis viribus. Prouocatus à Pantauro viro magno robore & proceritate, ad certamen, ipsum confractis hastis duob. transfossum vulnerib. humi prostrauit. Deinde in cuiusdam oppidi oppugnatione muros primus conscendit, ac obuios quosq; interfecit. Item è Sicilia in Italiam profecturus à barbaro quodam ad monomachiam prouocatus, ipsum vno ictu mediũ in duas partes dissecuit. Tandem interfectus est à fœmina ipsum tegulâ petente, cum videret eum insequi filium suũ. Antequam moreretur, cum iaceret humi, miles quidam amputaturus Pyrrho caput, ob trucem eius aspectum, vix ausus fuit ipsi caput resecare. Scribit Plutarchus vim quandam insitam fuisse Pyrrhi digito dextri pedis, medendi splene laborantes. Ad rem praesentem quod attinet, Pyrrhus euocatus est à Tarentinis in subsidium. Nam Tarentini eum ludos fortè celebrarent, ac remigantes litori Romanas classes viderent, hostemq; rati essent, in classem illã faciunt impetum. Aderat sine mora querelam ferens legatio, hanc etiam per obscœnam contumeliam violant. Itaque oritur bellum, omnium quae in Italia gesta sunt, nobilissimum. Initium belli fuit anno V. C. 472. Durauit sexennio. Anno vrbis 473. pugnatũ est apud Heracleam, & Campaniae flumen Sirim, Leuino consule parum feliciter. Anno V. C. 475. in Apulia apud Asculum melius dimicatum est Fabricio Æmilioq; coss. *Perfugam*] Medicum Timocharem.

Manius Curius Dentatus] Anno vrbis C. 478. Curius deuicit Pyrrhum sub campis Arusinis. In Graecia anno 3690. vltima pugna inter successores Alexandri est commissa, post eius mortem anno 42. Ibi periit Lysimachus, an nos 74. natus.

Eo tempore vixit Iosephus Philadelphus, cuius regni anno decimoseptimo 70. interpretes Biblia vertere cœperunt. De hoc vide Iosephum & Aristęum. Eodem anno Demetrius in potestatem Seleuci generi concessit. Eodem tempore Celtæ in Macedoniam infusi Ptolomæum Ceraunum oppresserunt. Anno M. 3704. mortuus est Epicurus.

Latini] De hisce bellis vide Florum.

Initium belli] Hoc loco Polybius suam incipit historiam. Causas belli primi Punici variè referunt. Quidam eò referunt, quod Pœni siue Carthaginenses classe Tarentinos contra fœdus cum populo Rom. ictum adiuuissent. Alii dicunt, quia Carthaginenses Hieroni Syracusano, socio populi Romani regnum eripere conabantur. Veriti igitur Rom. ne Carthaginenses totam Siciliã occuparent, quam præter Messanam & Syracusas vniuersam possidebãt, opem ferendam decreuerunt. Causa tamen præcipua Romanos hæc mouit, vt paulatim aliis etiam regionibus potirentur. Sic etiam Albertus Archidux Austriæ ante annos 300. sub prętextu tutelę in fidem recepit hasce partes Germanię superioris, totam Alsatiam, *&c.* & postea in seruitutem redegit. Missus ergò est in Siciliam cum exercitu Appius Claudius, anno V. C. 489. Pœni obsident Messanã, vocato in societatẽ obsidionis Hierone Syracusanorum rege. Appius ergò conditiones primũ pacis proponens frustra, seorsùm Hieronẽ aggreditur, áque Messana repellit, ac Syracusas fugâ petentem sequitur, quas etiam obsidet. Anno 490. fit pax cum Hierone, graui mulctâ ei impositâ, 100. videlicet talentorum. De Hieronis laudibus vide Diodorum Siculum. Amans fuit eruditorum. Quæsiuit ex Simonide, *quid esset Deus*? Simonides petiit spatium meditandi: reuersus, denuò petiit tẽpus, & iterum: ac tandem respondit, *quo magis de hac re cogites, eo minus*

nus se scire quid Deus sit. Hoc tempore vixit Aratus Sicyonius; item Iesus Syracides.

P.32, ỳ.1, *Attilio Regulo*] In historia Reguli tria sunt obseruanda. 1, vicissitudo & inconstantia rerum humanarum. Nam victor Regulus anno sequenti capitur, & miserrimè postea interit. 2. exemplum hominis, qui priuatam vtilitatem posthabuit publico bono. Suasit enim Senatui captiuos non esse permutandos, *&c.* 3. exemplum fidei in seruandis pactis. Anno nono huius belli, cum duo Coss. Manlius & Regulus in Aphricam traiecissent, & post reditum Manlii ad vrbem Regulus in Africa mansisset, vicit acie Asdrubalem & Amilcarem patrem Annibalis. Anno 10. belli Regulus victus est & captus. Anno 15. missus est Metellus in Africam, qui 20000. Carthaginensium trucidauit. Tumque missus est Romam Regulus pro pace vel permutatione captiuorum. Anno nono post 1, 24. belli, Q. Luctatius consul, cum vidisset Hannonem adducere classem ad Amilcarem, priusquam duo exercitus coniungerentur, occurrit Annoni, & prælio nauali vicit, posteaque ad Amilcarem properauit, & ex Eryce discedere coëgit. Postea pax vtrinque facta, teste Polybio. 1, vt excederent Pœni Siciliâ & omnibus insulis inter Italiam & Africam. 2, vt duo millia & ducenta talenta Euboica (Euboicum talentum erat 400. coronatorum) hoc est, 880000. in annos 20. penderent, in præsens mille 1,400000. coronat. 3. vt captiuos Rom. redderent sine precio. 4, vt vtriusque populi socii apud vtrumque populum tuti essent. 5, vt alterius socios neuter in amicitiam reciperet, neuter in alieno imperio imperaret, neve milites conduceret.

Anno V.C. 498. duce Xantippo Spartano.
Anno 502. ad Panormũ
Anno 512.

C. Duillio] anno V.C. 493. ad Liparas insulas. Alter consul Cn. Cornelius Asina, C. Duillii collega, dum Liparas cum nauibus contendit, ab Annibale Pœnorum duce capitur, teste Polybio libr. 1. Alii

dicũt Punica fraude & iureiurando deceptũ Cos. dũ adduceretur ad ducẽ, quasi visendi ægrotorũ gratia, captiuum esse abreptum in Africã è Sicilia: quod perfidiæ Punicæ documentũ scribit Florus.

Celeritas Luctatii in hoc bello obseruanda.

Anno sequenti] V. C. 494. *Luctatio*] V. C. anno 512. apud insulas Ægates. Eodẽ anº Antigonum Dosonũ Macedonẽ vocauit Aratus Sicyonius cõtra Cleomenẽ valde infeliciter. Nã cũ mortuo Antigono vocaret filium in alio periculo, Philippũ, aduersus Ætolos, veneno iussu Philippi Aratus est exstinctus. Sed tyrannus Macedo iustas dedit postea pœnas, vt infra dicemus. Ceterum Plutarchus scribit de Dosone quod omnib. benignè quæuis promiserit, nil aũt vnquã seruauerit. Vnde prouerbio dicuntur *Dosones qui promittunt, nec seruant.* δώσω, dabo.

P. 33, ℣. 1, *Ligures*] quos iã Genuenses vocãt. Hoc tẽpore regnauit Philippus Macedo, homo inquietus; de quo postea. Itẽ, Ptol. Philopator, & Antiochus M. *Insubres*] Hi cum sociis in Etruriam irrumpunt anº V. C. 528. Aduersus eos missi sunt Æmilius Papus & Attilius Regulus Coss. a quib. victi sunt, postea etiã superati à Flaminio, ac 3º à Marcello, anº 531. occiso eorum rege Viridomaro.

Alterum bellum Punicum.] Hoc bellum describit Polybius, Liuius, Appianus, Silius item Italicus. Durauit annos 17. Causæ huius belli fuerunt, ingens odium inter Carthaginenses & Romanos. Annibal anno ætatis nono iuramentum præstitit, non se odium depositurum erga Rom. teste Plut. Altera causa fuit, quod Deus voluit crescere monarchiam Rom. Ἀφορμὴ belli fuit expugnatio Saguti. Annibal enim annos 26. natus ab exercitu imperator salutatur, substitutus Asdrubali mortuo. Itaque varias & multas occupat vrbes mirabili successu in Hispania, ac tandem etiam Saguntinos obsedit, qui restiterunt per menses 8. teste Plut. sed tandem superati sunt. Itaque Annibal Sa-

gun-

guntũ deleuit. Erãt aũt Saguntini socii Rom. quare Romani conquesti sunt Carthaginenses nõ seruare pacta fœderis. Ad id responderunt Carthaginenses, Saguntinos non fuisse tum socios Romanorum. Romani cõtra instabant, socios & præsentes & futuros intelligi. Cum ad eos mitteretur Fabius, & tergiuersarentur Carthaginenses, dixit Fabius: *Qua mota est? in hoc ego sinu bellum affero & pacem, vtrum placet, sumpite.* Succlamarunt Pœni, *vtrum vellet, daret. Bellum igitur*, inquit Fabius, *accipite, excusso toga gremio.* Est autem Saguntum expugnatum anno V. C. 535. aut secundũ alios 556. Quãta fuerit calamitas Saguntinorũ, lege in prouerb. *Sagũtina fames.* Exstructo. n. rogo Sagũtini quidqd habuerũt pretiosi, cremarunt, & postea se quoque in ignẽ cõiecerũt. Annibal superatis mõtib. asperrimis in Italiã trãsiit. Dicitur amisisse 30000. homines priusq̃ mõtes cõscẽdere posset cũ exercitu.

Ticinum] In Italiã venit Annibal an° 535. mẽse Octob. quo etiã vicit equestri prælio. Scipio cõsul in eo prælio vulneratus est, quẽ filius, qui postea *Africanus* dictus est, admodũ adolescens, ne in manus hostiũ veniret, ꝓtexit. Eodẽ an° T. Sẽpronius collega Scip. antequam Scipio cõualuisset, cũ Annibale est cõgressus ad Trebiã, sub brumæ tẽpus, mense videlicet Decembri, acieque fusus.

Trasymenum lacum] Tertiam cladem in agro Perusino accepit Consul Flaminius, qui vnà cum exercitu cæsus est, desideratis 15000. Factum id anno 536. in vere. *Fabius Maximus.*] Missus est cõtra Hannibalem anno V. C. 536. Hic cunctando attriuit Hannibalis vires, quod animaduertit Hãnibal, & sæpe prouocatis Romanis ad pugnam, tamen eos pellicere non potuit. Idem fecit nostra ætate Albanus aduersus Auraicum, sperans cunctatione se fracturum eum, vt desint ad bellum necessaria. Inter cetera commemorat Plut. stratagema Hannibalis; quod cum de Capua occupanda

cõsultaret, ac deduci cuperet in agrũ Casinatẽ, ductus sit in agrum Casilinum, vndique montibus septum. Ibi ergò noctu sarmentorum fasciculos ad boũ cornua alligandos curasse, & accẽdẽdos, postea belluis ad montium iuga agitatis, ipsum secutũ ac Rom. metuẽtes insidias saluus deseruisse, sicq; ipsum reduxisse exercitum superatis montium iugis. Cum Fabio missus erat Minucius collega. Ei interdixerat Fabius, ne se absente dimicaret. Verũ non obtemperat Minucius, ac hostẽ aggreditur feliciter. Itaque elatior factus, calumniatur Fabium apud Romanum Senatum. Senatus decernit, vt pari imperio bellum administrarent. Diuidit ergo cum eo exercitum Fabius. Minucius hostem prouocat, cũ eo cõfecit, ac in summũ discrimẽ se atq; exercitũ cõiicit. Quo intellecto Fabius Minucio opẽ tulit, & rẽ in integrũ restituit. Vnde Hannibal in hãc vocẽ erupit: *A me hodie victus erat Minucius, ego autem à Fabio.* Propter hoc beneficium Minucius publicè Fabio egit gratias, ac imperium deposuit, tradiditq; Fabio. Postea Annibal mira arte arcem Tarentinam cepit; sed eodem prorsus artificio, quod Plutarchus describit, recuperata à Fabio. Itaq; dixisse fertur Annibal: *Habent & Romani suum Annibalem.* Quidam Salinator homo vanissimus gloriabatur suâ operâ factum, vt Tarentum receperit Fabius: Cui Fabius festiuè: *Si Tarentum non amisisses, ego nunquam recepissem.*

Exemplum gratitudinis.

Cannas] a. V. C. 537. Missus aduersus Annibalem erat L. Paulus Æmilius, & C. Terẽtius Varro, quorum illè cæsus, hic fugâ elapsus fuit. Plutarchus scribit tres modios aureis annulis ex mortuorum cadaueribus detractis fuisse repletos.

P. Corn.] Hic Scipio cum adolescens tribunus esset militum in pugna Cannensi, & multi cogitarẽt de deserẽda Italia, coegit eos iurare, se patriam non deserturos. Si quis nollet iurare, necem ei minitatus est stricto gladio. Noluit tũ Annibal persequi

sequi Rom. Quare ipsi Adherbal dixisse fertur: *Vincere nosti Annibal, sed nō vti victoriā.* Narratur quod quid Cisco Annibali retulerit de eleganti acie Romanorū, Annibalē aūt dissimulantē omne periculum, respondisse, *non esse mirandum illum exercitū, sed id mirabilius accidere, quod nemo in tam praeclaro exercitu appelletur Cisto.* In Scipione videmus verū esse quod dici solet, *vnū virum loco multorum esse.* Exemplum aliud hîc referre placet huius rei. Rodolphus ab Erlach Comiti Nidauiensi dissuaserat bellum quod cū Bernatib. gerere volebat. Ibi comes valde iratus dixit Erlacēsi, Wer sich fürchte der leg ein Pantzer an. Erlacensis respondit, *tam se nō metuere sibi, quam fortè alii; interim tamē nō posse suadere bellum.* Tunc comes, Ein mann kein mann. *Si tibi metuis, ad ipsorum castra transeas.* Erlachius hac voce irritatus respondit: *proficiscar ergo ad eos, tu verò intelliges vnum virum esse plures.* Abiit ergo Bernam ac Senatui ista denunciauit. Senatus huius integritate oblectatus, ipsi demandauit belli totius administrationem; quam etiam summa cū fide gessit. Ac in cōflictu comitem vicit; quo in prælio comes ipse cum plurib. viris illustrib. cæsus est. Anno huius belli quinto Marcellus vicit Annibalem ad Nolam, ac docuit hac pugnâ, Annibalem vinci posse. Dixisse tum fertur Annibal: *Sibi rem esse cum hostibus, qui nec victi, nec victores possent quiescere.*

Quarto post anno] anno V. C. 541. Sicilia Hieronymi regis (qui Hieroni successor erat) cæde turbata, ad Pœnos inclinabat ex consilio Hippocratis ipsorum ducis. Quare Marcellus missus est Syracusas, quam diu oppugnauit. Oppugnare cœpit anno V. C. 539. expugnauit anno 541. Machinis Archimedis Mathematici vrbs est tandiu defensa. Coactus fuit ab obsidione vrbis discedere. Itaq; Megaras oppugnat & occupat, ac Hippocratis exercitum apud Acillas profligat, vt refert Plutar-

chus. Hac autem occasione cepit Syracusas. Damippus Spartanus in Marcelli potestatē deuenerat, quē summo desiderio Syracusani redimere cupientes, sępius cū Marcello sub muris colloquia habuere. Ille pspectā turri nō accuratè obseruatā, eā noctu occupauit, & murū armatis cōpleuit militib. ac illucescente die ex insperato vrbē cepit, & militib. inuitus eā diripiendā cōcessit. Edixerat tamen, ne homines liberos læderent, parcerent matronis, &c.

Archimedes] De Archimedis interitu diuersæ sunt sententiæ. Quidam occisum ferunt, sicut narrat Sleidan. Alii dicūt ipsum voluisse offerre globū Mathematicū victori Marcello, sed in itinere cum ad ducē cōtenderet, à militib. existimantib. ipsum aliquid pretiosi portare, interfectum. Alii aliter narrant.

P. 34, ℣. 11, *Liuius*] Idē ait Plut. Non minores opes, q̃ ex Carthagine, è Syracusis Romā importatas existimāt. Inuidia aūt ferè comitatur præclarè facta. Vnde quidā Marcello diem dixit. 1. ob impietatem in deos Tarentinos cōmissam. 2, quod importasset tantam pecuniā in vrbē, & hac ratione ciues corrupisset. Sed & Syracusani diem Marcello dicebāt. Verū Marcellus absolutus est à Senatu, & quintū coſ. creatus. De Marcello plura vide apud Plut. Egregius fuit miles. Fratrē Otaciliū in Sicilia grādi liberauit periculo. Cōtra Insubres missus, cū Briomaro cōcurrit, & eū interfecit. Ac ꝓpter animi robur Hānibal Marcellū vocare solitus est pugilē, Fabiū verò præceptorē. Ad Canusiū vicit Hānibalē. Tandē cū videretur occasio oblata prodeundi speculatū quid ageret hostis, adiūxit sibi Crispinum, & 200. equites, ac profectus est exploratū res Hānibalis. Id aūt per indiciū emanauit, & significatū Hānibali: Itaq; inter Bantiā & Venusinū insidias collocauit quodā in tumulo, ac ibi adortus est Marcellū Hānibalis exercitus. Crispinus vulnera-

peratus est, Marcellus transfossus lanceâ, & filius ipsius saucius in castra relatus. Annibal vbi hoc resciuit, accessit ad cadauer, & testatus est se mirari robur, detractoq; annulo, curauit ipsum honestè cremari, & cineres argenteæ impositos vrnæ ad filiũ transmisit. Aiũt aũt Numidas in itinere adortos esse baiulos, & auferre conatos argentum; inq; eo tumultu cineres fuisse effusos; postea tamen rursum collectos. Vbi primũ Annibalis copiæ interfecerunt Marcellũ, scribit adulterinas literas Annibal, nomine Marcelli, annulo Marcelli obsignatas ad Salapianos, se vesperi apud ipsos futurum. Sed Crispinus de cæde facta Salapianos iã monuerat. Itaque præmoniti, hostes admittunt, ac vbi 600. intromiserunt in vrbem, portas claudunt, & quos admiserunt, occidunt.

Sepulcrum] De sepulcris hoc noto. Lycurgus apud Spartanos sustulit superstitiones sepulcrorũ. Vetuit ne res pretiosę sepelirentur cum mortuis; prohibuit expiationes, non cõcessit adhiberi præficas mulieres, nõ concessit Epigraphas & epitaphia; quia tantũ ista cõpeterent benè meritis de Rep. Concessit tamẽ vt ad tẽpla sepelirẽtur. Nostri Rom. videtur suas hinc superstitiones mutuasse. Quanta apud Rom. fuerit sepulcrorũ religio, notũ est ex historiis.

Vrbem Syracusas] vrbs Syracusarum fuit tetrapolis, vti hodie Brunsuicensem aliquot aiunt cõstare vrbibus Sic Basilea est dipolis, *&c.*

Cic.] act 4. in Verrem.

P. 35, ℣. 3, *Campaniam omnem*] Mutatio Rerumpubl. mutat animos hominũ. Campani mox se dedunt Annibali post cladem Romanis illatam. Ita cum primum Lantgrauius & Saxo capti fuerunt, statim secutæ sunt deditiones vrbium.

Eneruatus] vnde dictum fuit, Annibali Capuam fuisse Cannas. Plutarchus scribit cum Capuæ diuertisset Annibal in ædibus Pacuuii, filium Pacuuii rogasse patrẽ, vt sibi liceret Annibalẽ occiderẽ,

quia tot mala Romanis inflixisset. Sed Pacuu[illegible] id filio concedere noluisse, sed potius hospi[illegible]tum apud se maluisse. Plutarchus scribit in [illegible]niam conuersum Annibalem profligasse M. C[illegible]nium: Deinde in Apuliam profectum, Fu[illegible] prætorem cum exercitu sustulisse.

Capua deditione capta] Cum Romani obside[illegible] Capuam, nec posset ab obsidione Romanos a[illegible]cere Annibal, Romam festinat, ac ad An[illegible] consistit. Sed Romani expugnatunt Capuam a[illegible] 544. post Capuam amittit etiam Annibal S[illegible]piam. Proficiscitur igitur Herdoneam, & [illegible]uium nil tale opinantem vincit.

Ademptus eis ager] Pœna Capuanorum, q[illegible] fœdus fecerant cum Annibale. Hic notandi[illegible] gradus pœnarum. Xerxes redacta in suam pote[illegible]tem vrbe Babyloniorũ, hanc pœnam imposuit, [illegible] exercerẽt militiã, & vt voluptates sectarẽtur. T[illegible]odosius Imperator fuit seuerior erga Thessalo[illegible]cẽses, qui aurigam impurũ liberare conati [illegible] vinculis, ac præfectos regis trucidauerant, i[illegible]pedire conãtes. Theodosius ergò 6. mille Th[illegible]lonicenses interfecit. Quo etiam nomine re[illegible]hensus fuit ab Ambrosio. Fridericus Barbaro[illegible] vicisset aliquoties Mediolanenses, & vrbem oc[illegible]passet, vxor eius imperatrix vrbem illam vider[illegible]piuit. Eò igitur profecta, cum Mediolanenses [illegible]peratricem adesse cognouissent, ipsam magn[illegible] fecerunt contumeliã. Imposuerant enim ea[illegible] sino, & caudam loco freni in manus dederant, [illegible]que per vrbem circumduxerunt. Imperator [illegible] denuò Mediolanum obsidet, & capit deditio[illegible] ac istud factum vlciscitur impurâ ipsis conditi[illegible] impositâ. Carolus V. Gandauenses multauit [illegible]mè, coegit cõplures laqueos induere & circu[illegible]gestare. Franciscus rex Galliarum compulit [illegible]degalẽses refodere digitis manuum terram, vb[illegible]pultus erat quidam quem ipsi interfecerant. Ioa[illegible]

bertus Megapolitanus erga Rostochianos fuit
bderatus, &c.

Biennio post] a. V. C. 546. anno belli 10. Asdrubal
iter Annibalis exercitum adduxerat in Italiam
Hispania, & se fratri coniuncturus erat, quod
eris Annibali significabat. Liuius ꝓficiscitur in
llliã aduersus Asdrubalem. Missi .n. erant M. Li-
is, & Claudius Nero à Senatu. Claudius literas
drubalis intercipit, & de consilio ipsius certior
Itaque rectâ relicto Annibale in Apulia profi-
citur Senam sex dierum spacio, & suas copias
m Liuii Salinatoris copiis coniungit.

Postea congressi hi duo duces cum Asdrubale,
psum cum exercitu concidunt ad Senam Vm-
orum. Nero summa celeritate ad sua castra con-
idit, ex quibus nondũ senserat excessisse ipsum
nibal, ac caput Asdrubalis ante castra Anniba-
abiici curat per captiuos. Annibal itaque mæ-
s longius abduxit exercitum in Brutios. Obser-
tur autem in hoc bello Claudii consilium & ce-
itas. Hannibal cum interfectus esset frater, edi-
maximam vocem, dicẽs; *Agnosco infelicitatem
rthaginis.*

Interea rem feliciter] Cn. Scipio, Scipionis Afri-
ni patruus proconsule in Italiam missus Anno-
m vicit. Inde Asdrubalẽ agro cis Iberum cedere
git. Postea P. Scipio, Africani pater post con-
atũ prorogato imperio, in Hispaniã mittitur.
ulta præclarè gerũt, sed tãdem à Celtiberis mer-
nariis duo Scipiones occiduntur; P. quidem in
stris, Cn. verò in quadã turri. L. Martius Eques
terea Hispaniam ne deficeret, continuit, & ma-
am hostium stragem edit, anno V. C. 541. Tandẽ
Scipio, P. Scipionis, qui in Hispania occidit,
nos natus 24. missus est in Hispaniam, anno V.
442. reuersus Romam anno 447. debellatâ Hi-
niâ propè vniuersa. Inter ceteras vrbes Car-
aginem Hispanicam mira celeritate capit. Mo

moriâ dignum est, quod ibi narratur de Scipionis cõtinentia, dum virgo nobilis adduceretur formosissima, sponsa Luceii Celtiberi, vt refert Plutarchus, abstinuit ab ea, & sponsum libertate donauit captum, ipsam puellam donis honestatam tradidit sponso. Simile ferè exemplum est in Pericle. Cum enim Pericles & Sophocles prætor viderent venustissimum adolescentem, & ea de re moneret Sophocles, Pericles ait, *Prætorem non tantum oportet manus & oculos, sed linguam quoque habere puram.*

Q. Fab. Max.] Fabii hæ fuerunt rationes: 1, cõfecto feliciter bello desierunt exercitia bellica iuuentuti Romanæ. 2, si desint hostes, periculum est, ne bellum oriatur ciuile. 3, stultum videtur hostẽ quærere in Africa, quem habemus in Italia. Scipio respondit ad has rationes. Ad 1. deficit nunc paulatim Romana virtus. Itaq; augescente indies potentia Carthaginensiũ, ingens imminebit Romanis periculum. Ad 2. dixit, non malè ominandum, sed omnia potius fausta speranda. Ad tertium, si bellum in Africa geratur, Hannibalem eâ ratione ab Italia abduci, quo multis annis liberari non potuerit.

P. 56, ỽ. 12, *Præliis aliquot*] In Africã profectus est a. V. C. 549. Eô cum venit, Asdrubalem vicit apud flumen Besalam, neque Syphacis exercitum fudit. Hic Syphax rex Masæsylorum prope Mauritaniã, Scipionem ex Hispania in Africam nauigantem in sua regia benignè exceperat, & amicitiæ fœdera cum Scipione inierat. Eam societatem vt Asdrubal diuelleret, Syphaci in matrimonium collocat Sophonisbam adolescentulam, cuius amore & complexu dementatus amicitiæ Scipionis renunciat. Cuius postea perfidiæ pœnas dedit, Romam ductus, & in exilium relegatus. Ab hoc Syphace Masanissa rex Massyliorum regno erat exturbatus. Itaque ad Scipionem confugit, & in fidem

em receptus Romanorum, egregiè seruauit fidem. Itaque Romani eum amplissimo Syphacis regno donarunt; in quo florens opibus & gloriâ vixit ad 90. annum ætatis. Scribunt quendam dixisse, Scipionis exercitum nimis exiguum esse, qui tantis Africanorum copiis opponeretur: respondisse autem Scipionem, cum videret in propinquo turrem, *Neminem esse in toto suo exercitu, qui si iuberetur, ex vicina turre se præcipitare, non esset exsecuturus mandatum Imperatoris.* Itaque non esse dubitandum de exercitu suo, &c.

Ingenti prælio] Annibal ex Italia recedere fuit coactus. Cumq; animaduerteret tutius esse pacem inire cum Scipione, de pacis legibus inter ipsos fuit colloquium. Vbi verò de pace non conuenit, signa cecinere. Ad Zamiam igitur conflixerunt anno V.C.451. Vtriusque confessione, Scipionis & Annibalis, non potuisset melius instrui acies, nec acrius pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicauerunt. Appianus narrat, quomodo in pugna inter se ipsi dimicauerint duces, Scipio & Annibal, & deinde Masinissa & Annibal. Annibalis scutum petebat Scipio, sed vulnerabatur equus Scipionis. Cumque resiliret equus, interuenit Masanissa, & ipse quoq; scutum petiit Annibalis, qui etiam Masanissæ equum vulnerauit. Quare desiliens ex equo pedes pugnauit, & propugnatorem equitem interfecit, alioque telo Annibalem petiit, sed aberrans, alium interfecit equitem. Interea vulneratur Masanissa. Et redit Scipio insidens equo recenti Masanissæ opitulaturus, quem inuenit iam obligato vulnere redeuntem in prælium in alio equo. Tandem Annibal tumulum proximum adscendit, vt commodius in hostem posset impetum facere. Pœni existimantes fugere ducem, terga dederunt. Ita Scipio victor euadit. Annibal autem fugit in Asiam ad Antiochum.

Pacem deinde] anno proximo à prælio, videlicet V. C. 552. pacis conditiones erant, vt Pœni liberi viuerent suis legibus, perfugas, fugitiuos, captiuos, traderent, neque naues, & elephantos domitos, bellum non gerent iniussu populi Rom. Massanissæ sua redderent, decem millia talentorum, i. sexaginta tonnas auri pensionib. æquis in annos 50. soluerent, & obsides 100. arbitratu Scipionis darent. His temporib. vixerunt Ennius, Plautus, M. Cethegus nobilis Orator.

P. 37. ℣. 10, *Cũ Philippo*] Philippus Demetrii filius penultimus rex Macedoniæ cum Annibale post Cannensem calamitatem fœdus sanxerat anno V. C. 538. Vt igitur Philippum ab Italia arcerent Romani, Valer. Læuino prætori imperium mandāt, qui Philippum in regnum suum retrò abire cogit anno 539. Anno 541. consul declaratus Læuinus, in vrbem reuocatur. Successor mittitur Sulpitius Galba, qui tandem cum Philippo pacem fecit anno 549. Postea Romani anno V C. 553. bellum renouant 199. annis ante Christum. nam Philippus non seruarat cum Ætolis & ceteris Græciæ sociis pacem: præterea nuper auxilia in Africam Annibali submiserat: &, quæ fuerat præcipua belli causa, Atheniensibus bellum intulerat, qui à Rom. auxilium petebant Hic Philippus κακοζηλίᾳ ductus imitari voluit exēplum Philippi patris Alexandri Magni. Itaque cum vicinis bellum gerere cœpit. Sed fuit illi longè dissimilimus. Extat oraculum apud Pausaniam in Achaicis de duob. Philippis, quorum alter futurus esset ἀγαθὸν, alter πῆμα. Græcos oppressit, vsus amicitiâ Sicyonii Arati, cui contra Achæos bellum gerēti auxilium miserat, & hac ratione Aratum cũ filio oppressit. Sed iustas reddit pœnas Philippus. Initio autem cum Arati consiliis vteretur, fuit moderatus, sed postea leoninam naturam ostendit.

Flaminius] anno V. C. 556. in Thessalia ad locũ qui

qui dicitur κυνοσκέφαλος, vicit Philippum. Et conditiones ei præscripsit hasce, vt Macedoniæ finib. contentus Græciâ totâ cederet: talenta mille penderet, i. 6. tonnas auri, naues non nisi decem haberet: Demetrium filium obsidem daret; neque Nabis Armenem. Quantus fuerit dux hic Flaminius, lege Plutarch. vbi elegans inter cetera describit stratagema, qua ratione superarit mõtes, &c. Homo fuit vrbanus, ac dicta faceta refert Plutarchus complura.

Libertati restituit] anno V. C. 557. αὐτονομία Græcis est reddita. In Flaminio autem notãda summa beneficentia: quâ effecit, vt se multæ ciuitates vltro dediderint. Immo controuersiarum ipsum cõstituerunt arbitrum. Hinc in Isthmiis ludis Græci acclamarunt Flaminium, σωτῆρα appellantes. Sed & diuinos propè exhibuerunt ipsi honores, magnificas ferè structuras, & templa ei consecrarũt. Vide inter cetera quæ in templo Delphico fuerunt suspensa, & carmina adiuncta; quæ exstant in Chronicis Philippi. Cum Philippus rex Romanis mulctam irrogatam penderet; intercessione Flaminii effectum est, vt ipsi redderetur. A Naupacto, à Chalcidensibus Manlium auertit, & ipsi conciliauit. in summa beneficentissimus fuit erga Græcos.

Notetur etiam gratitudinis exemplũ in Romanis, qui cum leges à Græcis essent mutuati, nil durius in ipsos volunt statuere; hunc honorem etiam habentes studiis liberalibus. Tanta etiam humanitate sunt vsi Romani, vt dimitterent filium regis Demetrium: qui mirificè delectatus Romanâ virtute & disciplinâ, cum Romanis amicitiam coluit, ac patrem iam de alio bello consultantem diligenter est dehortatus. Itaque frater ipsius Perseus, eum præstantem virtute & animi dotibus animaduerteret Demetrium ac metueret, ne prior in regno succederet, ipsum patri reddit su-

spectum, ac de insidiis patri structis accusat, adductus ad huius rei confirmationem fictitiis literis. Quare occidendum curauit pater filium. Orationes illæ exstant apud Liuium decad. 4. lib. 3. quas habuêre pater & filius. Posteà tamen detectæ sunt fraudes. Et pater Persei caput diris exsecrationibus deuouit. Nec multò pòst iustas dedit pœnas Perses.

Aduersus Antiochum] Causa belli Syriaci exponitur pag. 37. præcipua tamen causa fuit Annibal profugus. Durauit hoc bellum duos annos. Incœpit anno v.c. 562. quo Antiochi exercitus à M. Attilio Glabrione fuit profligatus ad Thermopylas. Postea à Scipione Asiatico ad Magnesiam victus est, & leges ei pacis præscriptæ, vt Europa omni abstineret, Asia omni cis Taurum montem decederet, pro impensis belli 15000. talenta Euboica daret 1000, talentorum per 12. annos penderet.

Partiti] De quadripartita Alexandri monarchia alias.

P. 38, ✠. 11. *Annibal profugus*] Narrant, quod Antiochus, cum ageret delectum militum, & ostenderet barbaricum ornatum auro ac gemmis conspicuum, quæsierit, *An tam splendidus exercitus posset Romanis opponi.* Ibi Hannibal respondisse fertur, *hunc exercitum sufficere Romanis, etiamsi omniũ hominum sint rapacissimi*: tacitè volens significare, non esse virtutem exercitus positam in auro & gemmis.

Maximo prælio] Ad Magnesiam anno v.c. 564. Conuenerat inter pacis conditiones, vt Romani dimidiam partem nauiũ darent Antiocho. Sed Rom. fraude ac impostura vsi, misso legato Tito Fabio Labeone omnes naues dissecuerunt, & dimidiã partẽ tradiderunt. Reperio tamẽ Antiochũ ista vsum fraude erga Rom. De Antiocho inter cetera hęc cõmemoratur memoriã haud indignã.

Quum

Quum aliquando in venatione in loca quædã inculta delatus esset solus ac admodum vesperi in horrida quadã casula diuertere cogeretur apud pauperẽ rusticũ, factũ est, vt interrogaret, quid diceretur de rege. Respõdit rusticus; *Regẽ aiunt, esse probũ, sed Reip. functionẽ cõmittere aulicis improbis, qui iniquè grassentur in subditos. Deinde reprehendi regem, aiebat, quod nimirum venationib. delectaretur atq; indulgeret.* Postridie igitur cum famuli aulici regem inuenirent, induit rex purpuram, & diadema capiti imposuit, dixitque: Ab eo tempore, quo hisce ornamentis vtor, nunquam audiui verum, nisi heri vesperi. Simile quid accidisse narrãt Ernesto Luneburgẽsi, qui cum suos amisisset in venatione secutus feram, deuenit in locum desertũ ad quendã rusticũ, quẽ interrogauit, *An nõ vidisset præteruolantẽ leporem:* Respondit rusticus, *se vidisse.* Ibi Ernestus quæsiuit, *An nouisset suum principem.* Respondit rusticus, *Noui.* Es ist schier also ein schwartzer schelm/ wie du. Obseruatione quoque dignum est ἀπόφθεγμα Antiochi Magni hoc: Quum obsideret Hierosolyma diebus festis, rogarunt ipsum Iudæi, vt abstineret iis diebus ab oppugnatione. Antigonus respondit libenter se ipsis gratificaturum. Soluit igitur obsidionem, & adduci iussit boues & aromata pro sacrificiis. Iudæi experti tantam benignitatem, se ipsi dediderunt, ac benignè sunt ab eo tractati.

Post acceptam) Erasmus putat Antiochũ hoc dixisse seriò; sed puto iocum esse & ironiam.

Ætolos) Ætoli cum populo Rom. arma sociarẽt bello Philippico, & ibi parum honoratam militiã suam fuisse accusarent, ad Antiochum deficiunt. Sed Antiocho deuicto etiam ipsi à Rom. sunt perdomiti, a. v. c. 564. & coacti imperata facere, M. Fuluio Nobiliore consule.

P. Scipio) Dignum obseruatione, quod Scipio cessit furori tribunorũ militum, ne perturbaretur

Respublica Quidam existimant interfectum esse ab aduersariis. Bis fuit accusatus, teste Plutarcho, quasi nó pecunias ab Antiocho extortas retulisset in publicum. Sed se purgauit grauissimè. Memorabile etiam est colloquium Scipionis cum Annibale apud Antiochum. Quæsiuit Scipio, *quem ... existimaret summum imperatorem?* Respondit, *Alexandro Magno primas se cōcedere.* Tum Scipio, *cui secundas tribueret:* Respondit, *Pyrrho regi Epirotarum.* Denuo institit Scipio, *cui tertias:* respondit, *sibi.* Tum Scipio, *quem verò te iudicares, si me vicisses?* Respondit, *primum inter omnes.* Ita præclare sensit Annibal de Scipione. Anno 568, quo mortuus est Scipio maior, natus est Scipio minor. Anno 5.. Plautus est mortuus. Notanda etiam est mantica vox Scipionis de Mario. Cum enim aliquando in conuiuio rogaretur, *Quis esset futurus præclarus dux?* respondit *Marium assidentem, & puerum tunc futurum.*

P. 39. ℣. 13, *Annibal ad Prusiam*] Eodem anno ferunt Annibalem mortuum, quo Scipio est mortuus. Alii tamen dicunt biennio post obiisse. Ceterum post conflictum ad Zamiam, vt supra indicauimus, fugit Annibal ad Antiochum. Inde cum Antiochus pacem peteret à Romanis, ac ... ipsis posci se intelligeret, in Cretam profugit, vt narrat Plutarchus. Cumque Cretenses tantum opibus inhiare cerneret, ad Prusiam Bithyniæ regem profugit, & in bello aduersus Eumenem Pergamenorum regem, socium populi Rom. classi præpositus est. Ibi amphoras vinis serpentib. repletas & cum confligerent, in naues sociorum Eumenis proiici curauit. vnde in fugam coniecti fuerunt. Tandem verò T. Flaminius ad Prusiam missus, iussit sibi pro componendis cum Eumene rebus Annibalem dedi. Annibal ne in potestatem hostium perueniret, venenum, quod diu secum tulerat, hausit, inquiens; *Soluamus omni cura Romanum populum*

populum. Mortuus est (vt refert Plutarch.) anno ætatis 70. vt alii, anno ætatis 59. Vrbis C. 566. In Annibale exemplum est ducis, qui se non necessariis bellis implicuit.

Antiochus Epiphanes] Antiochus Magnus, quintus Syriæ rex tres habuit filios, Seleucum Philopatorem, Antiochum Epiphanem & Demetrium. Mortuo patre successit maior natu filius Seleucus. Reliqui duo fratres Romæ obsides erant. Non diu post mortem patris regnauit Seleucus; mortuus anno mundi 3797. Successit igitur filius Seleuci in regno. Cum autem Antiochus audisset fratrem Seleucum mortuum esse, clam Româ profugit, & regnum Syriæ occupauit, filio Seleuci pulso. Anno V.C. 579, ante natum Christum 173. Dictus est ἐπιφανὴς, ob generis nobilitatē, & ἐπιμανὴς, ob mores. Hic Antiochus gymnasia Ethnica Hierosolymis instituit, & Biblia combussit, profitentes religionem crudelissimè interfecit. Vide historiā Maccabæorum. Anno mundi 3800. hic Antiochus ab Iasone inuitatus, Ierosolymam venit. Hoc tempore Actius & Statius vixerunt Poetæ. Actio seni oblatum fuit poema Statii iuuenis: de quo dixit Actius: *Initio fructus produci acerbiores, qui tēmporis progressu maturescant & dulcescant.*

Tutorem se] nam nupta erat Ptol. Epiphani Cleopatra soror Antiochi Epiph. Ex hac natus erat Ptol. Philometor, cuius ætas cum nondū esset matura gubernationi; simulat tutelam Antiochus.

P. 40, ỳ. 19. *Is quem supra dixi*] Causa huius belli fuit, quod Perseus inuasit reges socios populi Rō. Abrupolin enim Sapensium regulum regno expulit; Arietarum Illyriorum interfecit, Eumenē Pergamenorum regem Delphis afflixit; Græciam contra Rom. ad arma solicitauit, legatos populi Rom. ad res repetendas missos contemtim exceptos, regni finib. intra triduum exire compulit. Bellum igitur susceperunt, quod durauit annos

quatuor. Mortuum est anno V.C. 582. ac missus est P. Licinius Crassus, qui equestri prælio ad Sycuri Thessaliæ oppidum a Perse victus est. Licinio Hostilius consul successit. Postea missus est Q. Marcius Philippus consul, anno V.C. 584. qui aduentu suo ita perterrefecit regem, vt mox fugā sibi consuluerit. Quartus in Macedoniam venit L. Paulus Æmilius, q ad Pidnā Pieriæ vrbē collatis signis non. Septemb. anno v.c. 586 ingenti prælio superauit, cæsis 20000. peditum. Rex ipse cum duobus filiis, Philippo & Alexandro, è fuga retractus est, & ad Æmilium adductus, qui postea eos in triumpho duxit. Deinde in carcerem ducti; mortuus est Perses cum filio Philippo. Alexāder superstes scriba magistratuum Romanorum factus est. Ita iustas dedit Perses parricidii pœnas. Narrat Plutarchus ante id prælium conspectam esse eclipsin Lunæ, quā ne perterrefierent milites, præmonendos cauisse. Memoria dignum est stratagema Æmilii. Aciem enim quasi in gyrum circumduxit. Idem facere cogebantur Macedones. Eo consilio effectum fuit, vt clarissima die fulgor armorum perstringeret aciem oculorum hostium. Notandum etiam in Æmilio exemplum *ἀδωροδοκίας*. Nam facultates ipsius non superarunt 37000. coronatorum, cum intulerit in ærarium plus 5000000. Scribit item Plutarch. in Hispania ipsum vrbes circiter 250. cepisse, nec asse ditiorem rediisse. Cum aduersus Persen esset profecturus, natus iam annos 60. occurrit ei filia plorans, quā cum rogasset cur lachrimaretur, respondit, *Canem Persea mortuū esse.* Id ominis loco fuit Æmilio. In historia autem huius belli cōsiderandum est, quam difficulter patiantur homines circumscribi suas cupiditates. Ideo Philippus redintegrare bellū cogitauit. Deinde consideretur præcipuā bellorum causam esse *φιλαρχίαν & πλεονεξίαν.* In Philippo etiam exemplum

plum est hominis qui etiam alterâ vice cupit ad eundem lapidem offendere. Nam alterum molitur bellum.

P. 41. ✝. 4. *paucis deinde*] De tertio bello Punico vide Appianum & Polybium. Cepit hoc bellum anno v. c. 604. Durauit annis 4. Causa belli fuit, quod Massanissæ socio populi Rom. contra leges pacis ante annos 50. factæ bellum inferrent.

Vna erat] Hæc erat sententia Scipionis Nasicæ, qui nimis iudicabat crudele exemplũ, non conueniens Romanæ clementiæ, si vrbem euerterent. Præterea facilius iudicabat exoriri posse bella intestina, si omnis hostium metus abesset. Cato contrarium suasit.

Cato] Dicebat Cato Romanam virtutem paulatim elanguescere. Itaque metuendum ne nimium crescente potentia Carthaginensium, tandem Romani debellentur. Missi aũt sunt primũ Coss. in Africam Manilius & Censorinus, qui biennio aliquoties infeliciter pugnarunt, sed virtute Scipionis Æmiliani exercitus fuit seruatus.

Cethego) qui ob suauiloquentiam dictus est *Suauimedulla*, Cic. de clar. oratoribus.

P. 42, ✝. 7, *P. Scipio Æmilianus*) Hic fuit filius Pauli Æmilii, qui Persen vicit. Adoptatus in Scipionum familiam, vnde & ipse *Scipio* appellatus est. Adoptiuo enim adoptantis gens & familia tributa est.

Anno secundo belli, videlicet vrbis conditæ, 606. Scipio creatus est consul ante ætatem consularem. Itaque tum dictum fuit, *Dormiant hodie leges*. Ita relaxatæ sunt olim leges, cum in prælio Leuctrico cæderetur exercitus Thebanus, & multi fugerent, ideoque infames fierent (nam abiectis armis fugere erat valde probrosũ, vt videre est in prouerbio Rhipsaspides) nec Spartam ingredi auderent; Agesilaus cõcessit vt ingrederẽtur, dicẽs,

se non abrogare legem, sed velle vt sequenti die rursum valeat.

Is post inchoatum] Scipio totam vrbem circumuallauit ne frumentum inuehi posset. Quod fuit difficillimum factu. Nam si credimus Melanchthoni, ambitus fuit vrbis 6. milliarium Germanicorum, & diameter circiter duorum. Polybius author fuit, vt Scipio murices spargeret, ne possent egredi hostes vrbe. Sed Scipio respondit, fore ridiculum, si occludatur hosti via prœliandi aut copia fugiendi.

Capit, diripit] Priusquam diriperetur, iussit edici Scipio, vt fugerent qui vellent; Fugerunt igitur ex vrbe 50000. hominum. Quod exemplum est insignis clementiæ. Ita dum Salinator & Nero (si non fallit memoria) confligerent cum Asdrubale & fusæ essent Pœnorum copiæ, noluerunt fugientes insequi, ac dixerunt: *Supersint aliqui testes victoriæ nostræ apud hostes.* Simile ferè est τὸ ἔργον Alfonsi regis, qui oppugnauit Caietam. Caietani enim cum fame premerentur, ex vrbe eiecerunt omnem imbellem turbam puerorum, puellarum, senum, vetularum, *&c.* Cum autem videret Alfonsus miseros illos homines, & milites, eos in conspectu Caietanorum, qui mœnia conscenderant spectaturi fatum imbellis istius turbæ, trucidare vellent, iussit Alfonsus adornari mensam & epulo excipi. Oppidani videntes tantam regis humanitatem, statim se ipsi dedunt.

P. 42, ỷ. 8, *Incendit*] vrbs inflammata 16. arsit dies Polybius scribit, se adstitisse Scipioni spectanti vrbis incendium. Lacrymasse autem, & rogatum cur funderet lachrymas, respondisse: *Se cogitare mutuos humani generis casus, & futurum aliquando simile vrbis Romæ excidium.* Id quod accidit septingentis post annis, Totilæ temporibus. In Scipione notandum frugalitatis ac αὐταρκείας exemplum, qui annis 54. quib. vixit, dicitur nil emisse, vendidisse,

ædificasse. Moriens reliquit libras 33. argenti, auri 25. cum potuisset se & suos locupletare euersa Corintho. Præterea fuit φιλόφιλος. Studiosè operam dedit, ne quemquam læderet, & omnibus bonis benè velle existimaretur. Quum Appius Claudius cum eo censuram appeteret, & gloriaretur de genere suo, diceretque neminem ferè notum esse Scipioni: respondit Scipio: *Ego non tam operam do, vt nossem alios, quàm vt notus essem multis.*

Vetustior] centum annis & amplius.

P. 43, ℣. 1. *Eodem ferè tempore*] Durauit hoc bellum vnicum annum. Causa fuit, quod dum legati Romanorum Corinthi voluerunt dissoluere conspirationem Achæorum, pulsati sunt, aut superbius appellati. Præterea Achæi in Lacedæmonios populi Rom. socios, coniuncta cum Bœotis & Chalcidensibus societate, mouerant.

Incendit] anno v.c. 607. Ita propter violatos legatos Dauidis bellum est exortum. Vide etiam apud Sleidanum historiam de Fregoso. Romanis autem vitio datum fuit, quod ex sepulcris Corinthiorum venas protulissent, *νεκροχωρείνθια*. Vide prouerbium, *A mortuis tributum*. Non multò post restaurata est vrbs Corinthus. Ita Henricus V. deleuit Noribergam & Rubeaquum. Sed Noriberga restaurata est sumptibus nobilium virorum. Vnde etiam aristocratia ad eos est translata.

Per aliquot annos] anno 604. imperator factus est Viriathus. M. Rutilium prætorem interfecit, C. Plautium bis fudit. Post Plautium, C. Vnimanum profligauit, & C. Nigidiũ imparatum oppressit, vt quatuor prætores intra annos quatuor deuicerit. C. Lælius prætor ferocitatem Viriathi repressit. Et anno 608. Q. Fabius Max. Æmilianus Viriathum propulsauit. Tandem anno 613. interfectus est. Cum enim Seruilius Cœpio, Fabii successor, non posset alia ratione vincere hostem, legatos Viriathi, qui mittebantur de pace, corrupit, vt

dormientem eum opprimerent, qui ipsi dormienti iugulum præciderunt. Turpissimum semper hoc facinus est à Rom. habitum, vt qui percussores in hostem emerit.

Numantinis] Causa belli huius est: Arenacces Celtiberiæ populi Segidam muris contra fœdera cum Graccho percussa muniebant, quare Fuluius Nobilior in eos mouit. Segidenses fugati & dissipati à Numantinis recipiuntur. Itaq; Fuluius exercitũ ad Numantiã mouet, sed profligatur. Cæpio anno 612. An° 613. Q. Põpeius fuit missus, qui pacẽ fecit q̃ senatus nõ approbauit. Missus ergo est Popilius Lænas an° 615. sed profligatus à Numantinis. An° 616. missus Hostilius Mãcinus, quẽ etiã vicerũt, & ignominiosam pacẽ facere coegerunt, quã Senatus repudiauit, & misit Calpurniũ Pisonẽ consulẽ, cuius etiam fuit oppressus exercitus. Ita sex consules ordine deuicerunt.

P. Scipionem) Scipio, cum toties essent profligati Rom. ac causam existimaret esse luxum exercitus Rom. nouum voluit conscribere exercitum. Sed obstitere alii. Et vt impedirent, factum est S.C. vt ex vectigalibus, non ex ærario pecunia daretur Scipioni. Preterea non fuit copia data Scipioni iustum conscribendi exercitũ. Scipio igitur dixit, se ex sua & amicorum pecunia militẽ conscripturũ. Iustum verò exercitũ petiuit; hoc vsus dilẽmate: si fortitudine hostiũ factũ est, vt toties sint victi Rõ. omninò opus est iusto exercitu. Sin ignauiâ & socordiâ militum, difficile erit cum hoste bellum gerere, non aliis substitutis militibus.

Ad seueram disciplinam) Eiecit ex exercitu sacrificos homines, vasa non necessaria iussit efferri: diuitib. non concessit vas argenteũ; lugubri veste circumiuit lugens dedecora exercitus. Cum occurreret adolescens egregium habens clypeum, dixit: *Non tam de laua, quàm de dextra, sollicitum esse oportere.*

P. 44.

P.44, ℣.2, *Circumuallasset*] prohibuit ne commeatus importaretur. Non autem congressus est aliquamdiu cum hoste, exemplo bonorum medicorum, qui ferrum non nisi extrema vrgente necessitate adhibent. Congressus tamē est aliquoties leuioribus præliis, ac in fugam vertit Numatinos, qui in vrbem pulsi, dicere sunt soliti, *easdem nunc quidem oues esse, quæ prius fuerint, sed nō eundem pastorem*. Vnde non mirum esse, quod in vrbem recedere compellantur. Tandem vrbe captâ, Numantini partim mutuis vulneribus, partim igne, partim veneno sunt sublati.

Eodem tempore) De bello seruili vide Diodor. Sicul. Anno v. c.618. Syrus quidam nomine Eunus, dum Syriæ deæ ceremonias iactat, ad libertatem seruos quasi numinum imperio concitauit. Idque vt diuinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quā sulphure & igne stipauerat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primum duo millia ex obuiis, mox refractis ergastulis quadraginta amplius millia fecit exercitum. Contra seruos in Siciliam missi sunt prætores, Manilius, Lentulus, Piso, Hypsæus, quorum castra serui ceperunt: Tres consules in Sicilia cum seruis rem gesserunt, C. Ful. Flaccus an° 619. deinde L. Piso, anno 620. qui 8000. seruorum interfecit, & quos capere potuit, patibulo affixit, postea P. Rupilius anno 621. qui bellum confecit. Causa præcipua fuit belli sæuitia dominorum. Similis fuit causa in bello rusticano, exorto anno Domini 1525.

Aristonico) Attalus testamento hæredes instituit anno vrbis c. 620. Cum autem vrbes occuparet Aristonicus, missus est contra ipsum C. Licinius Crassus consul; sed ab Aristonico victus, captus & occisus, anno vrbis conditæ 622. Itaque Marcus Perperna missus est, qui Aristonicum

vicit anno V.C. 623. Perperna Pergami moritur. Successit igitur ei M. Aquilius Consul, qui Attalicas gazas Romam deportauit, & de victoria Perpernæ labore parta, & capto Aristonico triumphauit anno 623. Aristonicus in carcere strangulatus est. Porro Seleuco ademta erat Bithynia & Syria, in qua regnare cœpit Attalus, qui Romanos iuuit milite in bello Macedonico aduersum Philippum. Oraculum significauit ei quam diu posteri eius regnaturi essent hoc versu;

Αὐτὸς καὶ παῖδες, καὶ παίδων οὐκ ἔτι παῖδες.

Id multis aliis etiam familiis accidit. Vt Otthonibus Sueuiæ ducibus. Non dissimile exemplum in Georgio duce Saxoniæ, qui ob odium Euangelii successorem substituere volebat in Misniæ ducatu Carolum Cæsarem & Ferdinandum. At cum morbo corriperetur, & consiliarii nouissent volũtatem sui domini, miserunt legatos ad Henricum Saxonem; qui petiuerunt, ne mutaret religioné si contingeret mori Georgium, alioqui futurum vt Misnia excideret. Henricus auditis legatis respondit, *idem sibi accidere quod Christo Domino, ad quem venerit Satan, & ipsi monstrarit totam terram, quam se daturum promiserit, si procidens adoraret ipsum, &c.* Vt porrò hi iã enumerati paucos habuerunt ex sua familia successores, ita Austriaca familia plurimos habuit ordine Cæsares.

Propinquis) immo ab hostibus, vt paulò post dicam.

P. 58. *Fabius Max.*) anno V.C. 631. 632.

Eodem tempore) anno V.C. 632. Rectè præuiderat Fabius ciuiles motus excitatũ iri sublatâ Carthagine. Originem bello huic dederunt leges Agrariæ. Fuerat autẽ vetus lex: *Quando deletis hostib. agri publici diuisi erant, nemini ciuium Rom licebat ex his plus quam* 500. *iugera possidere* (iugerum est quadratũ, cuius vnũ latus habet 120. pedes) *nec licebat diuitibus emere pauperum ciuium agros & suis addere,*

&

& per mancipia colere, ne pauperũ ciuium familia redigerentur ad egestatem; & Italia repleretur peregrinis hominibus & seruis. Sed diuites hanc legem violarunt. Cum igitur in prouinciam iret Tib. Gracchus, obuiam ei processerunt passim ciues cum paruis filiis & matribus, se spoliatos suis bonis, rogantesque vt veterem legem reuocaret. Id promisit Gracchus, ac reuersus ex prouincia factus tribunus legis, fert rogationem de veteri lege. Fauerunt huic negotio etiam Lælius & Scæuola. Sed postea Tib. Gracchus Octauius collega à diuitib. subornatus intercederet, ei magistratum abrogauit. Præterea sibi magistratum contra leges prorogari voluit. Quæ res cum haberet speciẽ tyrannidis, iussit Senatus vt Scæuola Consul armis reprimeret Tiber. Gracchum, cui populus adhęrebat. Id cum recusaret, Scipio Nasica eum est aggressus, & interfectus est Gracchus, cedente populo Senatui accedenti, & deserente Tiberium. Interfectus est anno V.C. 620. cum abesset Scipio Æmilianus ad Numantiam. Id cum audiret Scipio, probauit necem Tiberii, recitans versum Homeri:

Ὡς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος ὅτις τοιαῦτά γε ῥέζοι.

Notanda autem inconstantia populi Rom. qui primo Tiberium defendebat, postea vbi ad rem est ventum, statim eum deseruit. Immò verò initio Scæuola & Lælius approbarunt eius actiones; postea deseruerunt Tiberium, cum viderent se absque diuitum inuidia non posse obtinere legis agrariæ promulgationem. Decennio post, i. anno 630. C. Gracchus eandẽ egit causam de lege agraria per biennium. Tandem cum Minutius Rufus tribunus plebis Gracchi leges postquã tribunatu abierat, abrogaturus esset anno V. C. 632. occupatum est ab vtraque parte Capitolium. Inque ea turba Atilius Opimii consulis minister occiditur. Senatus eius cęde grauiter offensus L. Opimio mã-

dat: *Videret ne quid Resp. detrimenti caperet.* Itaque arma capit Opimius. Et Gracchum armis pellit. Gracchus interfectus est anno 632. Adiuuit Gracchus Carbonem tribunum plebis, qui rogationem tulerat, *vt liceret eundem creari tribunũ plebis quoties vellet.* Acerrimè verò obstitit Scipio Æmilianus, qui etiam dicebat iurè interfectum esse Tiberium Gracchum. Cum autẽ populus videretur impetũ facturus in Scipionẽ in foro, dixit: *Me nec hostium fremitus, nec armorũ strepitus perterruit vnquam, neq; iste populi concursus me perterrefacit, etsi non ignorem Italiam nouercam.* Addebat; *Iurè me cupiunt sublatũ, quo stante, Roma non cadet, nec collapsâ Româ, Scipio viuere potest.* Manè inuentus est postridie mortuus, occisus haud dubiè opera Carbonis & Gracchi. Sed secutæ sunt pœnæ. Carbo enim sibiipsi mortem intulit, & Gracchus interfectus in vrbe.

P. 46, ℣. 3. *Hos motus tribunitios*] Bellum Iugurthinũ durauit annis 7. Cœpit an° 642. Occasio hæc fuit. Iugurtha Masanissæ nepos fuit, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Æmiliano rẽ cum Numantinis gerẽti auxilio misit. Cũq; ibi res magnas gereret, & Scipio literis ad Micipsã testaretur, etsi rex eũ, Adherbalem & Hyempsalẽ filios haberet, in filium adoptauit, hoc beneficio suis tutorem & patronum parare cupiens. Iugurtha igitur regni cupiditate agitatus interficere fratres cogitat, ac Hyempsalis capite potitur per insidias: quumque se in Adherbalem conuertisset, isque Romam profugisset, legatos misit Romam cum magna pecunia quâ Senatum corrupit & in suã pertraxit sententiã. Et hæc prima ipsius victoria de Rom. postea missi sunt a Romanis legati, qui regnum inter illũ & Adherbalem diuiderẽt. Sed & hos corrupit pecunia, vt nihil sit actum. Cum res detecta est, placuit Romanis parricidam bello persequi anno 642. Missus igitur est Calpurnius Bestia, quem item corrupit muneribus Iugurtha, & pacem emit.

it. Postea Masanissæ nepotē patruelem Gulussæ ium Massiuā anno 643. immisso percussore con- cit. Hæc igitur altera fuit causa bellandi contra gem. Igitur sequens vltio mandatur Albino, sed ius exercitum ita corrupit, vt voluntariâ fugâ nceret Iugurtha. Exercitui Romano, quem prius nerat, pepercit. Mittitur ergo aduersus Iugurthā . Metellus Numidic⁹, vrbib. regē exuit, & e finib. is fugere compulit, quem insecutus est Metellus er Mauros & Getuliam. Postremo videlicet anno 46. C. Marius regē adortus est, & Capsam cepit; gurtham prælio vicit, qui ad Bocchum regem auroram, generum suum profugit. Qui me- iens alienæ cladis ne fieret accessio, Iugurtham adit Syllæ Marii quæstori, ad Marium deducen- um anno 647. Ita fraudulentissimus rex fraude eneri sui in insidias est deductus. Tandem oper- im catenis Iugurtham in triumpho duxit C. Ma- us anno v. c. 649. post triumphum in carcerem est actus Iugurtha, vbi sex dierum fame contabuit. a pœnas dedit parricidii. Numidia hoc bello in ouinciæ formam est redacta.

Genealogia horum regum talis est. Masanissa x Numidiæ bello secundo Punico iuuit P. Scipi- nem Africanum, & amicitiam contractam con- anter seruauit. Vnde populus Romanus mul- s ei vrbes in Africa captas tradidit. Huius filii ierunt hi:

MASINISSA.

Micypſę, cuius filii 2.	Manaſtabiles	Gulu[illegible]
Adherbal, Hyempſal.	Iugurtha ex concubina natus, adoptatus à Micypſa. Guda	Maſſi[illegible]

Ex his Maſiniſſæ filiis, mortui ſunt Manaſtabiles & Guluſſa. Itaque ſolus ſuperfuit Micypſa, [illegible] imperium obtinuit. In Iugurtha obſerua exempl[illegible] φιλαρχίας. In Ocho verò, exemplum λυκοφιλίας [illegible] enim Iugurthæ res eſſent integrę, fuit ipſius a[illegible] cus & σύμμαχος. Eodem anno, quo Iugurtha [illegible] ptus, natus eſt Pompeius Magnus, annis [illegible] Chriſtum 105. Iulius autem Cæſar natus eſt a[illegible] 653. 12. Iulii.

Per bellum Iugurthinum] Anno v.c. 640. Cim[illegible] Teutoni & Tigurini, cum terras eorum inun[illegible] ſet oceanus, nouas ſedes in toto orbe quæ[illegible] & illecti fertilitate Galliæ & Italiæ, eò q[illegible] tranſierunt. Petiuerunt autem à Senatu pri[illegible] vt terram ſibi daret. Quod Senatus recuſan[illegible] quod precibus obtinere non potuerant, [illegible] petere conſtituerunt. In Illyricum profect[illegible] Carbonem conſulem, cui ea prouincia o[illegible] rat, ad Norbeiam profligant. Arma deinde [illegible] 644. aduerſus M. Iunium Silanum conſulem [illegible] uent, & magnâ calamitate fundũt ac fugant. [illegible] miſſus M. Scaurus contra illos in Galliam, [illegible] cladem accepit. Scauro Caſſius Lõginus ſucc[illegible] conſul, qui à Tigurinis in finibus Allobrogum [illegible] L. Piſone legato & exercitu cæſus eſt. Huius [illegible] ceſſor fuit C. Cæpio, qui Gallis Toloſanis [illegible] lum facit, & theſaurum Toloſanum è templo [illegible] pollinis diripit. Cæpioni poſtea primo conſul[illegible] C. Manilio conſule prorogatum deinde im[illegible]

cla[illegible]

est in Gallia; sed cum dissidium inter eos oriretur, partiti sunt exercitum & prouinciam; Cimbri autem inuaserunt Manilium & vicerunt; itemque Cæpionem, quem etiam profligarunt. *a die 6. Octobris an. 648.*

Cæsi sunt eo bello ex Rom. 80000 militũ, calonum & lixarum 40000, & bina castra capta. Factũ id anno V.C. 648. Ob rem male gestam Cæpio in carcerem est detrusus, & postea cũ esset mortuus, cadauer à carnifice in Gemoniis potiti. Cimbri in Hispaniam redeunt. Interim mittitur C. Marius cõsul in Galliã, cui imperiũ per bienniũ prorogatur ob metũ à Cimbris impendentem. Postea Cimbri à Celtiberis repulsi in Galliam cum Teutonis & Ambronibus superatis Alpibus, Italiam occupare conabantur. Marius primò non statim dimicauit. Cum esset demandatum bellum Cimbricũ usus consilio fatidicæ mulieris, Marthæ nomine, fortassè Iudææ. Tandem verò cum Alpes iam ferrẽtur, Marius anno 651. ad aquas Sextias cum Theutonis est congressus & interfecit 150000. 3. Non. Sextil. Anno deinde 652. Cimbri ingressi sunt Italiam per Noricum, Catuli exercitum à faucibus Alpium pepulerunt, & ad Athesim flumen castra fecerunt. Eò venit Marius, & se cum Catulo coniungens, cum Cimbris cõgressus trucidauit 140000. hostium. Cimbri erant incolæ earum regionum, quas hodie vocamus *Daniam, Suetiam, Holsatiam*. Teutonorũ sedes erat in Wesphalia; item ad Visurgim amnem. Ambrones videntur Rheni accolæ, *Cliuenses, Iuliacenses, Tencteri, &c.* Anno, quo Cæpio & Manilius sunt victi, Aristobulus regnare cœpit apud Iudæos, qui occidit fratrem suum Antigonum, & Alexandrum in carcerem detrusit: postea ipse eo loco periit, quo fratrem interficere iusserat. Cimbrorum reliquiæ hodie sunt in comitatu Zimrensi. Comites Simrenses eadem habent insignia, quæ fuere Cimbrorum.

Hanc felicitatem] Bellum hoc triplici nomine

dicitur Sociale, quia cum sociis gestum sit; Marsicum, quod à Marsis primo commotum; & Italicũ. Causa præcipua hæc fuit. Anno 628. v. c. M. Fuluius cõsul promulgauit legẽ, vt socii ius ciuitatis haberent, & honores quoque consequi possent. Senatus autem impediuit hoc consilium, licèt iam spes esset facta eius rei sociis. Postea Liuius Drusus eãdem legem perferre conatus est. Sed non obtinuit. Itaque Italici bis tanta spe deiecti aduersus populum Rom. coniurant, anno v. c. 662. Accesserunt aliæ quoque causæ; 1, inuidia. Inuidebant enim socii Romanis tantam felicitatem, qua vtebantur. Inuidus quippe vicini oculus. 2. ad bellum incitabat memoria auitæ libertatis. 3, ὕβρεις Roman. qui abutebantur opera sociorum. Anno igitur 663. bellatum est diu, & tandem anno 664. omnes sunt debellati. Cato cõsul discussit Etruscos (scribit tamen Orosius fraude Marii in turba occisum Catonem) A. Gabinius Marsos, Carbo Lucanos, Sulla Samnites, Pompeius Strabo Picentes & Asculanos edomuit.

P. 47. ỳ. 5. *Mox aliud malum*] Occasio belli recẽsetur a Sleidano. Cum Mithridates Romanos videret ciuilibus armis seditionibusque veluti oppressos, vtendum ea occasione ratus ad regna Asiæ & Europæ occupanda, pulso Ariobarzane, primas belli causas mouit anno v. c. 659. Hunc regem socium Sulla armis restituit in regnum. Durauit autẽ bellum hoc Mithridaticum, annis 32. & finitum anno v. c. 690. Vide de hoc bello Appianum.

in Asiam] anno v. c. 666.

Orta factione] Anno v. c. 665. Senatus decreuit, vt Sylla dux contra Mithridatem mitteretur. C. autẽ Marius incredibili ardens eius belli gerendi cupiditate, P. Sulpitium tribunum plebis impulit, vt lege latâ Sullæ (qui adhuc in Campania socialis belli reliquias persequebatur) imperium abrogaret, & in se transferret. Huic legi cum consul Q.

Pom-

Pompeius aduersaretur, filium consulis, generum Syllæ occidit Sulpitius. Hoc tumultu cognito Sylla, priusquam in Græciam nauigaret, cum exercitu Romam redit, & Marium ac Sulpitium atque alios hostes damnat, & proscribit: Sulpitium occidit. Marius fugâ elabitur. Postea Sylla contra Mithridatem proficiscitur, & res feliciter gerit, vt postea dicemus.

Per absentiam) Anno v. c. 666. Cinna, vt ab Italicis gratiam iniret, voluit eos distribui in 35. tribus antiquas, in quas distributi erant ciues Romani. Senatus concesserat vt non in 35. veteres noui censerentur ciues, sed in nouem, aliàs decem, conscriberentur. Sed Cinna legem per vim voluit ferre. Itaque à Cn. Octauio collega vrbe pulsus est. Cinna cum ad solicitandas Italicas ciuitates circumiret, & exercitum comparasset, rediit ad vrbē, & reuocato ab exilio Mario, præcipuos Romanæ nobilitatis interfecit: Octauiū consulē, Antoniū oratorem, L. & C. Cæsares, Catulum, aliosq;.

P. 48, ℣. 6, *His reb cognitis*) Tertius turbo seditionis Marianæ anno tertio post, hoc est, v. c. 670. Sylla factâ pace cum Mithridate, redit in Italiam. Cinna igitur metuens Syllam aduersus eum ducturus erat exercitum. Cumq; milites ingredi nauē nolentem vi compellere vellet, ab iis est interfectus. Ita pœnas dedit Cinna suæ crudelitatis.

Pace cum Mithridate) Cum recuperasset ferè omnia Sulla in suam potestatem redactis Cycladibus, Delo, Eubœa, Athenis, Bœotia, Cheronæa, Orchomeno, Bithynia, Cappadocia, *&c.* & Mithridates tot cladibus esset fractus, pacem per Archelaum petit, quam facilius impetrauit; vt posset redire Romam & compescere seditiones Marianas & Cinnanas. Scribunt; cum ageretur de conditionibus pacis, Mithridatem Syllæ porrexisse manum & salutasse; Syllam autem nō resalutasse. Dixit tū Sulla, *Victi est respondere, de*

pace victoris tacere. Tum Mithridates ornatissimè vsus est oratione de pace. Sulla respondit nil aliud quam intellexisse se dudum, quod esset eloquens Mithridates, nunc autem id se ipsa re comperiit, dum flagitia summa verbis ornatissimis excuset. Sylla puniendos existimauit Græcos, quod partibus Mithridatis fauissent. Primū igitur Athenienses, vt impedirent Sullam, miserunt legatos de pace. Hi gloriabantur de præclaro ortu Atheniēsium, & multas alias laudes referebant. Ibi Sylla dixit: *Abite, non veni discendi gratia, sed puniendi hostes causa.* Expugnauit igitur Athenas & plurimos interfecit. Libros Arist. conquiri iussit, quos Romam tum transtulit. Cum deessent aliquando numi, misit Delphos, qui spoliarent templum & auferrent dona deorum. Legati cū auro reuersi, dixerunt audisse se citharam in templo Apollinis. Itaque haud dubiè indignè ferre Apollinem hanc rapinam. Hisce respondit Sulla: *Id argumentum esse lætitiæ Apollinis.* Thebas profectus, dedit Phocensib. bonam partem finium.

L. verò Cinna] Sulla in Italiam cum 30000. redit, & Brundusium appulit; vbi erant duo consulares exercitus, L. Scipionis & C. Norbani, ad 200000 armatorum. Sylla ad Canusium cum Norbano signa confert. Desiderat ex Norbani exercitu VI. M. ipse Capuam profugit, postea in Rhodum fugit & cum ad supplicium deposceretur à Sulla, in foro Rhodio sibi mortem consciuit. L. Scipio alter Consul signa ad Sullam, deserto Norbano transtulit. Postea tamen Scipio Massiliæ in exilio vixit, & à Sulla inter proscriptos est relatus. Postea anno 671. Marius filius aui victus est: ac scripsit Sylla, se tantum 20. milites amisisse, ac hostium interfecisse 20000. Marius in oppidum Preneste fugit, quod Sulla circumuallauit; cumq; effugere non posset, mortem sibi consciuit. Cn. Papyrius Carbo fugit in Siciliam, ibi à Cn. Pompeio captus,

cum

cum muliebriter etiã fleret, interfectus est. Propter hasce verò victorias elatus Sulla, Felicem sese deinceps cognominari voluit.

Proscriptionis tabulam] anno V.C.672.

Cum iam omnes aduersarios vicisset. Senatus comitiorum causa creauit L. Valerium Flaccum, qui legem ad populum tulit, vt Sylla perpetuus diceretur Dictator. In hac dictatura Remp. constituit.

Tribunitiam potestatem] Permisit vt tribuni crearentur, sed duos neruos incidit. Non concessit vt puocatio ad eos fieret, nec vt nouas leges ferrent, sed reliquit eis ius conuocandi Senatus, itemque vt intercederent, si quis videretur iniustè opprimi. Pópeius restituit tribuniciam potestatem. Postea Cæsar & Augustus antiquatas Syllæ leges reuocarunt. Hæc de hoc bello. Sylla gratulatus est sibi, ꝙ non euertisset Athenas, & quod Metellũ haberet amicum. Reprehendendus est meritò, quod etiam scelerosis vsus est militibus, qui Albinum occiderant. Cum, terræ hiatu exorto, erumperet ignis, & in cœlum adscenderet, dixerunt vates, *Virum egregiè bonũ Remp. sedaturum.* Ibi Sylla se eum esse affirmauit. Erat enim cæsaries rubra Syllæ.

Peccauit etiã Sulla, quod Remp. curauit excedendo modum in Medicina. Nam non tantum sublati sunt nocentes, sed viri quoque boni, vt Aurelius quidam qui prodibat in forum lecturus tabulam proscriptionis. Ibi reperit nomen suum expressum, cum tamen esset innocentissimus. At statim fuit eo loco à sicariis trucidatus. Cadens exclamauit: *ô via Aurelia, cur occidis dominum tuum?* Vide Plutarch. Ita plurimi occidebantur tantũ propter opes: sicut nostro tempore factum est in inferiori Germania. Proscriptione hac premiũ percussoribus constituit duo talenta. proscripsit Senatores 80. equites 1600. Tanto etiam odio flagrauit in Marium, vt etiam sublatos cuperet o-

mines Marii similes. Itaque voluit interficere puerum C. Iul. Cæsaris. Ac sæpe cauendum, dicebat, a puero malè præcincto. Fuit in Sylla magnum animi robur. Nā depositâ dictaturâ sine præsidio paratū se dixit reddere Senatui rerū a se gestarū rationem. Proximo verò a dictatura abdicata anno, natus annos 60. periit morbo pediculari. Cum mentio fit tribunitiæ potestatis refrenatæ, similia consideremus exempla. Vno & eodem die Norimberga & Augusta Rhætica petiuerunt contraria a Sigismundo Imperatore. Norimberga petiit ne liceret tribunis opificum impedire Senatus decreta. Idque impetrauit, & iure quidem. Nam nobiles familiæ vrbem vastatam restaurarunt. Itaque stabilita ibi est aristocratia. Augusta contrà petiit, vt ne quid Senatus constitueret, nisi tribunis opificum approbantibus, hoc est, exoptauit democratiam. Carolus postea tribunitiam potestatem Augustæ rursus sustulit.

Reliquias) Sylla violauit sepulcrum Marii.

P. 49, ꝟ. 3, *L. Sylla quatuor*) De his vide Iureconsultos.

Ex proscriptorum.) Sertorius desperatis Marianorum reb. in Hispaniam, quam prætor sortitus erat, profectus est. Sulla mittit C. Annium in Hispaniam contra Sertorium anno 674 qui Sertorium recedere coegit in Mauritaniam. Postea misit Sulla Q. Metellum Pium, anno 675. sed nil p̄clari gessit, ac insuper ipsius legatus L. Domitius occisus fuit. Deinde Manilius proconsul è Gallia in Hispaniam transgressus infeliciter pugnauit, castrisque exutus vix fugâ elapsus est. Quocirca Senatus Metello, cum impar aduersus Sertorium videretur, Cn. Pompeium adiunxit anno vrbis c. 676. Hi copiis ancipiti semper acie dimicauere. Nec prius bello Sertorius, quam suorum scelere & insidiis exstructus est Nam M. Perperna (qui exercitum cum Sertorii copiis coniunxerat, ac Metellus

ellus cum *Perperna* congressus fugatus est, Pompeium autem vicit Sertorius: iterumque Perperna ugatus & Pompeius victus à Sertorio: tertiâ autẽ ice victus est Sertorius) Sertorio insidias struxit, t vnà cum insidiatoribus reliquis Sertorium epulantem confodit. Postea Perperna prælio victus, d Pompeium, vt percussor Sertorii retrahitur ad upplicium. Perperna literas ostendere volebat Pompeio nobilium, qui Sertorium ad inuadenam Italiam inuitauerant. Sed Pompeius conquiitas omnes epistolas & nondum etiam lectas, statim comburi iussit: & Perpernam occidit.

In hoc tempore) Id factum anno v.c. 679. Cum Mithridate cõgressus est Lucull⁹ an.º 680. ad Æsapũ lumen, & ad Granicum iuxta Lampsacum ipsius exercitus fusus. Dicunt in vtroque conflictum perisse 300000. hominum. *Plutarch.* in Lucullo. Rex ugiens maximam vim auri atque argenti, pulcherrimarumque rerum supellectilem sparsit. Hæc dum Romani colligunt, rex qui aliàs in potestatem venisset, è manib. effugit.

P. 50, ℣. vlt. *Lucullus verò persequens*) conflixit cum iis prid. non Octobr. atque regem Tigranẽ, qui Mithridatem socerum adiuuerat, fudit.

P. 51, ℣. 7, *reuocato*) cum annis septem id bellum gessisset.

Luculentam) pro lege Manilia.

Seque eo venire) Mirum est Lucullum immemorem iniuriæ à Cic. illatæ propter substitutum Cn. Pompeium in bello Mithridatico, ita amicitiam etiam postea cum Cic. coluisse.

Pompeius Mithridatem) Pompeius profectus est anno, ni fallor, 687.

Mithridates tandem) anno 690. Mithridates nõdum fuit omnino victus à Pompeio, sed Pharnacem filium in patrem armauit, & propter operam præstitam dono dedit regnum Bosphori.

P.52, ✠ 2, *Quod cum piratis gessit*] Piratæ, dum populus Romanus domi seditionibus & Cimbrico bello laborat, maria latrociniis infestabant. M. ergò Antonius prætor à Byzantinis adiutus, eos profligat. Inde anno v.c. 674. à P. Seruilio proconsule per quinquennium in Cilicia variè afflicti sunt, qui appellatus est *Isauricus*, quod Isaurum oppidum seu arcem Ciliciæ euertisset. Deinde à L. Metello prætore mari & terrâ profligati sunt anno 684. Tandem bellũ id demandatur Cn. Pompeio anº v.c. 686. qui eos per 15. legatos aggressus prorsus deleuit.

Bellum Catilinarium. *Eo sedato bello*] Anno ab v.c. 687, qui fuit ante natum Christum 63. coss. fuerunt Romæ M' Æmilius Lepidus, & L. Volcatius Tullus: Cicer. autem tunc prætor Romæ fuit. His coss. cum comitia consularia haberentur, designati fuerunt in annum proximè insequentem 688. coss. P. Cornelius Sulla, & P. Autronius Pætus. Sed hos iam designatos coss. accusarunt de ambitu lege Calpurnia, L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, eosque damnarunt. Cumque hi pœnas dedissent, in eorum locum suffecti sunt coss. L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, qui ante dictos accusarunt. Eodem anno L. Serg. Catilina de prouincia Africa decesserat, Romæ petiturus & ipse consulatum. Sed cum repetundarum reus factus esset, à petitione consulatus tum fuit exclusus. *I. Coniuratio.* Itaque Autronius & Sulla & Catilina hanc repulsam consulatus indignissimè ferentes, coniurant contra Rempubl. Erat eo tempore adolescens nobilis summæque audaciæ, egens ac factiosus Cn. Piso. Cum hoc ergo Pisone Autronius, Sulla, & Catilina circiter nonas Decembr. communicant hoc suum consilium, vt calend. Ianuar. quibus coss. designati Cotta & Torquatus inituri magistratum erant, in Capitolio Torquatum

&

& Cottam coss. interficiant, ipsi consulatum ad se transferant, ac fascibus ereptis, Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittant. Placuit tunc ea conditio Pisoni: Et iam cogitata perficere hi parabant. Sed cum hæc horum in coss. coniuratio esset patefacta, consilium cædis consulum non deposuerunt, sed in aliud tempus, videlicet proximas Non. Febr. anni 688. transtulerunt, quo tempore iam non coss. tantum, sed plerosque etiam Senatores interficere machinabantur. Ceterum etiam Non. Februariis concepta animo cædem non perfecerunt, idque culpâ & nimiâ festinatione Catilinæ, vt qui pro curia sociis coniuratis signum cædis patrandæ dederit prius, quam frequentes armati conuenissent. Cn. tamen Pisonem, senatus postea, eo quod hominem audacem & factiosum procul ab vrbe esse vellet, in citeriorem Hispaniā misit. Sed is in prouinciam proficiscens, ab equitibus Hispanis, quos in suo exercitu ducebat, est interfectus, meritasque coniurationis pœnas luit. Anno ergò v.c. 688. Catilina repetundarum reus factus anno superiore, hoc anno à P. Clodio accusatur. Sed Clodius pecuniâ corruptus turpissimè præuaricatus est. Itaque Catilina est absolutus. Anno deinde 689. coss. fuerunt L. Iulius Cæsar, & C. Martius Figulus. His coss. accusatus est inter sicarios (i. de cæde) à L. Lucullo, quod tempore dominationis Syllanæ complures interfecisset. Eodem anno cum comitia consularia haberentur, consulatum petiuit M. Tull. Cic. ac competitores consulatus habuit sex, duos patricios, in quibus erat Catilina, & quatuor plebeios. Vide 1. epist. ad Attic. Senatus ergò videns in dies magis magisque ambitum augeri, præcipuè ab Autronio & Catilina, censuit vt lex Calpurnia de ambitu, aucta etiā pœna, ferretur. Catilina interim iterum in patriam circa Kal. Iun. coniurat, complurib. aliis (quos 15. numerat Sal-

lustius, 11. Senatores, & 4. equites) ac conuocatis iis quos maximè sibi fidos & maximè audaces existimabat, consilium suum aperuit. In his fuit Q. Curius, homo vanus & audax, qui probri causa è Senatu erat amotus. Ex hoc coniurationem hanc Catilinę Fuluia fœmina nobilis, cũ qua vetus cõsuetudo erat huic Curio, cognoscit, remque omnem compluribus narrat. Atque ita consilium Catilinæ per Fuluiam in vulgus est prolatum. Quæ res Ciceroni ad consulatum consequendum profuit. Itaque comitiis habitis, Cic. consul in annum 690. omnium consensu factus est, eique collega adiunctus C. Antonius. Catilina verò repulsam tulit. Catilina ergo adeo non destitit ab incepto, vt etiã indies plura agitare cœperit. Anno sequenti 690. Coss. designati Calend. Ianuar. ex more consulatũ inierunt. Catilina interim locis opportunis arma per Italiam clam parabat, pecuniam Fesulas ad C. Manliũ Centurionẽ portabat, & q̃ poterat plurimos cuiuscunq; generis hominum sibi adiungebat, Cic. vitæ insidias struebat, eumque ipsis comitiis hoc anno 690. futuris interficere, atque ita ipse consul in annum sequentem 691. fieri statuerat. Hæc omnia Cic. per Fuluiam rescivit, seque contra insidias muniuit. Cum ergo nihil intentatum relinqueret Catilina, vt consul in annum 691. designaretur, censuit Senatus, idque auctore Cic. consule, vt ad pœnam, quæ lege Calpurniâ ambitus crimini erat constituta, decem annorum exilium adderetur. Hanc legem Catilina contra se latam existimans, comparata hominum multitudine quadam, Ciceronem cum aliis in campo Martio die comitiorum interficere cogitauit, vt hoc modo ipse comitiis illis cõsul designaretur. Cõitia cõsularia huius anni edicta erãt, vt colligitur ex Cic. primâ Catilinariâ, in XII. Cal. Nouembr. sed pridie eius diei Cic. Catilinæ consilia, cum alia, tũ de cæde Cic. & aliorum per Fuluiam co-

am cognitâ, ad Senatū detulit: decreuitque Senatus, ne postero die, vt constitutum erat, comitia consularia haberentur, vt de illis ipsis rebus, quas Cic. ad Senatum de Catilina retulerat, tunc agi posset. Cic. igitur in Senatu postridie de iis rebus interrogat. Ibi Catilina non ignorans multos etiā in Senatu suorum consiliorum esse conscios, nouarumque rerum cupidos, Ciceronem hoc ænigmate illusit. Quid mali facio, si, cū duo sint corpora, vnum tenue & infirmum, caput tamen habens: alterum validum & firmum magnumque, sed caput nō habens, huic quod capite caret caput me ipsum imposuero? Hac oratione Catilina Ciceronē vehementer terruit: ac tunc eo ipso die de consiliis Catilinæ, de cæde Cic. & Senatus, incendiis vrbis, & opprimenda Rep. quam ad rem Catilina iam per C. Manlium in Hetruria ad Fesulas exercitum compararat, per indices, & præcipuè Fuluiam patefactis S. C. factum est, vt viderent Coss. ne quid Resp. detrimenti caperet. Comitiorum ergò consularium die Cic. cum iam cōiuratos in campum Martium deduci sciret, lata & insigni loricâ munitus, quam ad significationem periculi sui & metus, ciuibus ostēdebat, scissâ modicè togâ, aut ea aliquantum ex humeris demissâ, cum præsidio fortissimorum virorū ex domo sua in campum Martium est deductus. Ita plærisque bonis ad opem & præsidium Cic. concurrentibus Catilinæ insidias euitauit. Comitiis habitis Coss. designantur in annum 691. Decius Iunius Syllanus, & L. Licinius Murena, ac Catilina tertiùm est repulsus. Quare Catilina quod adhuc occultè tentauerat, id nunc aperte, & bello persequi constituit, Herruriamque, Apuliam & agrum Picenum atque alia loca, missis cò C. Manlio, Septimio Camerte, & Caio Iulio, aliisque, ad arma solicitat: ipseque interim Romæ nil tentat. Sed & hæc cum non procederent, rursus coniurationis principes VII. Id. Nouembr. in ædes M. Portii,

Leccæ intempesta nocte conuenire iubet. Ib[i a]cusata eorum ignauia, præmissos iam ad exerci[tum] alios aliò exponit, seque eodem etiam pro[fectu]rum dixit, si prius Cic. consulem interfecisset. Ho[c fa]cinus suscipiunt C. Corn. eques, & L. Vargu[nteius] senator, qui se illa ipsa nocte paulò ante luce[m per] salutationis speciem Ciceronem in suo lectul[o ex] improuiso interfecturos promiserunt. Ea [no]cte constitutum est tempus, quo Catilina vrbe ad [ex]ercitum exiret, quo item die ii, qui in vrbe [con]iuri erant, Lentulus, Cethegus & alii vrbem [incen]diis & cædibus vastarent. Conuentu hoc Cati[linæ] vix dum dimisso, de insidiis his & dolo Corneli[i &] Varguntei per Curiũ, & deinde per Fuluiam [cer]tior factus Cicero, domum suam maiorib. p[ræsi]diis muniuit, venientesque Cornelium & Varg[un]teium non admisit. Postridie, hoc est, VI. Id. N[o]uemb. Cic. Senatum conuocat in ædem Iouis S[ta]toris, ac præsidiis in vrbe dispositis, ex S. C. XI[I] Cal. Nouembr. facto Q. Martius Rex Fesulas, Metellus Creticus in Apuliam, Q. Pomp. R[ufus] Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Picen[um] mittũtur; hisque permittitur, vt pro tempore [&] periculo exercitum comparent. Catilina e[tsi] fieri videret, tamen præsidiis publicis & vig[iliis] quæ per totam vrbem habebantur, nihil te[rritus] in Senatum & ipse venit. Sed accedentem Cati[li]nam Senatus ita est auersatus, vt nullus Sen[ator] ei assidere vellet. Catilina intempestâ nocte, [quæ] quæ VI. Id. Nouembr. proximè est insecuta, [cum] paucis, vt ait Sallustius, cum 300. armatis vt [ait] Plutarch. in vita Cic. lictorib. & fascibus, imper[ii] insignibus adhibitis, ex vrbe se eduxit, & in Ma[n]liana castra profectus est. Senatus Catilinam & Manlium hostes patriæ iudicat, ideoque C. An[to]nio, Cic. in consulatu collegæ mandat, vt de[le]ctu habito Catilinam primo quoque temp[ore] cum exercitu persequatur: Ciceroni verò, vt v[rbi]

præ-

ſidio ſit. Catilina ergò palàm bellum ge-
ꝛte, ſocii tamen eius, & in his princeps P. Len-
us Sura tunc prætor, ex Catilinæ mandato in
e manebant, & quanta poterant ope initam
niurationem fouebant, & quoscumq; vel pro-
r naturæ malitiã & morũ turpitudinẽ, vel pro-
r egeſtatem, aut æris alieni magnitudinem
ſſet ad turbandam Rempubl. ſibi adiungebant.
rè iisdem temporibus Romam venerunt Al-
rogum legati, vt apud Senatum Roman. de a-
itia magiſtratuũ Rom. in ſua prouincia que-
ẽtur, & ſuam ciuitatem ære alieno, quo & pu-
cè & priuatim erat oppreſſa, quãtum poſſent,
erarent. Hi quoque legati viſi ſunt P. Lentulo
nſtitutum de internecione ciuium Rom. incẽ-
ae vrbis & totius Reipubl. interitu ſceleratum
ſilium idonei. Itaque eos per P. Vmbrenum
lidè ad coniurationis ſocietatem ſolicitat: o-
idit fore, vt facile & ſe & ſuam totam ciuita-
æere alieno, & Rom. auaritia liberent. Mox
omnem de coniuratione exponit. Legati cõ-
onem accipiunt, ſuamque operam promit-
. Sed tamen rem illam tam arduam diligen-
expendentes eam cum Q. Fabio Sanga (quo
rono ciuitas Allobrogum tum vtebatur) com-
nicant. Sanga ad Cic. quæ ex Allobrogib. audi-
at, defert. Is legatos per Sangam hortatur, vt
d Vmbrenum cupidos inſtitutam promouen-
oniurationem oſtendant, interimque ope-
dant, vt omnia coniuratorum conſilia explo-
. Hæc ita fiunt, & inſuper à Lentulo, Ce-
go, Statilio iusiurandum & literas, quibus illi
brogum ciuitatem ad arma contra Rom. ex-
nt, legati accipiunt. Cicero cum ex legatis
pus, quo ex vrbe in Galliam vnà cum T. Vul-
io, quem ipſis adiunxerat Lentulus, vt eos an-
iam ad ſuos redirent, ad Catilinam ipſum ad-
erent, exituri eſſent, L. Valerio Flacco & C.

Pomtino prætorib. dat negocium, omni re p
expositâ, vt legatos Vulturtiumq; cũ literis, q
ad Catilinam & Allobrogũ ciuitatẽ habebũt, o
cultè insidiis in ponte Miluio cõparatis,
multu intercipiatur, simulque ad hanc rem p
sidio aliquot adolescentes ipsis adiungit. Præ
res, vt iussi erant, quarto Non. Decembr. cum
aduesperasceret, sine cuiusquam suspicione
be proficiscuntur, ac ad pontem Miluium
die, videlicet Non. Decemb. legatos omnes
psorum comitatum ac literas tertia fere
vigiliâ exactâ comprehendunt, moxque ad Ci
cum iam illucesceret, in vrbem captos
cunt. Cic. statim III. Non. Decembr. coniurato
se arcessit, & Senatum de his rebus conuocat.
dem & coniurati & Allobrogum legati deduc
tur, literæ leguntur, & Allobroges audiuntur
omnia coniurationis consilia Senatui detegu
tur. Fit igitur S.C. vt Lentulus, Cethegus, G
nius & Ceparius in custodiam tradantur libe
ac Ciceronis nomine supplicatio per omnia
rum templa celebraretur. Die 4. Decembr. le
Allobrogum & Tito Vulturtio, quod
coniurationem detexissent, præmia decern
amplissima. Interea Lentuli & Cethegi serui,
berti & clientes (teste Appiano) magnam in
cogunt opificum seruorumq; manum, quæ
torum, apud quos coniurati in custodia
bantur, domos, diuersis itineribus inuadat,
captiuos liberent. Cic. hac re cognitâ, oppo
in vrbe locis ad tutandam vrbem contra vim
tam præsidia & vigilias disposuit. Postera di
Nonas Decembres, cum intelligeret par
esse nunc, qui Lentulum, Cethegum aliosq
ex custodiis eriperent, refert ad Senatum q
de iis Senatui fieri placeret. Tum Deci
nius Syllanus sententiam princeps (vtpote co
designatus) rogatur. Is censet, vt in carcere

cti, extremo ibi supplicio afficiantur. Hanc se-
:am Syllani sententiam Senatores sequentes
probarunt, (authore Appiano) donec ordo sen-
itiæ dicendæ ad Tiberium Neronem peruenis-
. Huic placuit, vt in custodiis diligenter asserua-
tur, donec Catilina esset debellatus, & iam res
a plenius cognosceretur. Post Neronem cen-
C. Cæsar, vt Lentuli, Cethegi aliorumque bo-
publicentur, ipsi verò in municipiis Italiæ, quæ
onsuli Cic. viderentur, in vinculis detineantur,
nec Catilina deuicto res cognoscatur. Hæc
ntentia tantum habuit ponderis, vt eam ipse
oque Syllanus probaret, & sententiam priorem
itaret. Et ipse Cic. quasi dubius suam dixit sen-
tiam: Visus tamen est approbare sententiam
llani. Post Ciceronem omnes sunt amplexi sen-
itiam Cæsaris, donec ad Q. Lutatium Catulum
Marcum Catonem sententiæ dictio perue-
t. Hi Cæsarem suspectum de coniuratione
ldiderunt, & Syllani sententiam sunt amplexi,
primis verò Cato grauiter sententiam Syllani
fendit, vt narrat Paterculus. Post longam deli-
rationem fit in Catonis sententiam Senatus C.
io facto, Cic. quam primum coniuratos ex æ-
bus prætorum in carcerē deduci iubet, ibiq; eos
: strangulari. Catilina cū pars coniurationis es-
t oppressa, tamen ab incœpto non destitit; sed
festis ab Etruria signis patriam petens, obuio
atonii exercitu opprimitur, fortissimè cum suis
ugnans, anno 691. Cic. reprehenditur, quod mul-
s iniuriam fecisse existimetur, & multis etiā no-
:ntib. pepercisse; inter quos fuit Cæs...

P. 52, ℣. vlt. *Cic. Consule*] Anno 691. 23. Decembr.
itus est August. Cæsar, qui diutissimè omniū re-
nauit. Ita Frid. III. postea diutissimè ꝓfuit imperio.

P. 53, ℣. 2. *Iudaa Romanis*] Anno 692. cum iam vi-
tus esset Mithridates, Pompeius totam Asiam fe-
: peruagatus est, & regiones propè omnes, quę se
efendebant, subegit. Cum veniret Ierosolymam,

defendere se tentauere Iudæi. Aggressus est i
vrbem, & cepit die Sabbato, in ipso Pas
Cumque disceptarent inter se Hircanus &
ristobulus de regno, Pompeius arbiter reg
iussit Hircanum. Id cum renueret Aristob
vinctum eum misit Romam. Ingressus est in te
plum, & in sancta Sanctorum, licèt multum
suaderet summus sacerdos. Constituit autem su
mum sacerdotem Hircanū. Ab eo tempore ia
esse cœpit Pompeius, ac postea periit prope
ipso conspectu Ierosolymæ. Ita Cic. factus e
felix, postquam Deum Iudæorum perstrinxit,
licèt colerent suum numen Iudæi, tamen eos i
felices diceret. Sic Carolus V. antequam D
bellum inferret, magnos habuit successus, pos
verò omnino est factus infelix, nec quidquam
plius laude dignum præstitit.

Quinto post an°] occasio belli describitur à S
dano. Initium belli Gallici est an° v.c. 695. De
uerat Senatus, vt Heduos & alios populi Rom
cios defenderet Cæsar. Gessit aūt hoc bellū
nouē. Primo an° Tigurinos cædit ad flumen A
rim, ac tandem iusto prælio vicit Heluetio
Ariouistum non longè à Rheno profligat. A
no 697. Belgæ in deditionem Cæsaris veniunt,
Neruios ad internecionē ferè redigit. Anno 6
Valesii in Alpib. vincuntur: Cæsar Nanneta
cæteras ciuitates Armoricas prælio nauali
P. Crassus in Aquitania feliciter hostium ca
expugnat. Anno 698. Germanicæ gentes, qu
Sueuis pulsæ in Galliam transierant, à Cæsare
ostium Mosæ profligantur. Cæsar Rhenum po
iūnctum in Vbiis transit. Anno 699. Cæsar pa
Treuirorum ciuitate in Britanniam cum exerci
tu transit, & tributo annuo insulæ imposito, re
it. Legio hoc anno Romana ab Ambiorige E
buronum seu Leodiensium rege ad internecio
nem cæditur. Q. Cic. legati castra oppugnantur;

ita

ed aduentu Cæsaris Gallia iterum pacatur. Anno 700. Cæsar Senones, qui defecerant, & Treuiros recipit, & secundò Rhenum, ponte facto, in Germaniam transit. Ambiorigis regionem vastat. Anno 701. Vercingetorix Galliæ deficientis rex delectus est; Cæsar Auaricum expugnat, & tandem ad Alexiam Gallorum copiis profligatis, Vercingetorigem deditione capit. Anno 702. Bituriges & Bellouacos ad deditionem cogit, Vxellodunum cepit, & totam Galliam pacat. Anno 703. Cæsar in Italiam excurrens se & honorem suum municipiis ac coloniis commendat. T. Labienum Galliæ togatæ præficit.

P. 69, *Cum in Galliam*) Anno 690. sub finem consulatus IV. Id. Decembr. noui tribuni plebis res eas quas Cic. gesserat, vexare cœperunt. Itaque P. Sextium Capuâ accersiuit cum exercitu, cuius aduentu tribunorum conatus sunt retardati. Cic. pro Sextio. Q. Metellus Nepos nouus tribunus prid. Kal. Ianuarii Ciceronem abeuntem magistratu concionis habendæ potestate priuauit, ac tantum permisit, vt iuraret. Iurauit igitur Cic. se patriam conseruasse, lib. 1. ad Att. 13. quod magna voce populus ipsum verè iurasse iurauit. Lib. 5. fam. ep. 2. Anno 691. Metellus tribunus pl. oratione habita, dicebat non licuisse Ciceroni Lentulum Cethegũ & alios indicta causa necare. Cic. autem fortiter restitit, & se excusauit. Anno eodem P. Clodius Pompeiæ vxoris Cæsaris amore captus veste muliebri indutus ad sacra Bonæ Deæ venit, vt ibi stupraret Pompeiam. Id facinus patefactum est anno 692. ad quod euulgandum operam suam contulit Cicer. anno 693. Clodius tribunatus cupidus tribunos submisit, qui legem ferrent, vt patriciis quoque eius magistratus capiundi potestas esset: quod vbi non persuasit, patriciatum eiurauit, & in plebem transiit: petit igitur tribunatum; sed creatus non est. Creari autem voluit, vt Cice-

ronem vrbe expelleret. Anno autem 694. tribu[...]
est factus, ac promittere coactus Pompeio, se in tri-
bunatu nil contra Cic. esse facturum. Ille tamen
in fide non mansit, sed tribunus factus continuo se
in Cic. conuertit. ac anno 695. Cic. in exilium e[...]
cit. Cic. vestem mutauit, & sordidatus p[...]
supplicauit: sed Clodius supplicationem [...]
quantum potuit impediuit. Cum Cicerone t[...]
omnis ferè ordo equester mutauit vestem, & [...]
lissimi adolescentes numero ad 20000. sord[...]
Ciceronem comitabantur. Intercesserunt p[...]
equites & plurimi Senatores. Sed coss. iusser[...]
mnes recipere suas vestes. Cum non tantum [...]
sed etiam a Cn. Pomp. proditus esset, maluit [...]
cedere, q̄ auctor esse tumultus. Cessit igitur [...]
mense Martio extremo. Clodius post disce[...]
Cic. de exilio eius ad populum tulit, & edict[...]
posuit, vt illi aquâ & igni interdiceretur, & [...]
tra quingenta millia passuum ab Italia tecto [...]
peretur. Præterea villas Cic. inflāmauit, & do[...]
in Palatio incēdit. Cic. Dyrrhachium est prof[...]
& in Macedoniam ad Plancium, qui ipsum T[...]
salonicæ per 7 menses retinuit. Hoc anno de[...]
uit Senatus reuocandum esse Ciceronem, ac [...]
resisteret Clodius, nil agendum in Rep. n[...]
reuocaretur. Eam rem adiuuit Pomp. Anno [...]
de reditu Ciceronis sententia ad populum [...]
lata VIII. Kal. Febr. Sed Clodiani tumultu ex[...]
& multis occisis impedierunt. Postea tamen [...]
po Martio approbatum fuit ab omnibus c[...]
vt Romam rediret. Itaque Cic. commoratus [...]
diu in itinere, prid. non. Sept. Romam venit. O[...]
currit ei totus Senatus & populus Rom.

P. 54, v. 12, *Interea Ptolomaeus*] Anno 696. Pto[...]
mæus rex Ægypti cum ingenti pecunia consu[...]
vt rex atque socius populi Rom. appellaretur, [...]
vi ab Ægyptiis extorqueret, & hoc nomine, [...]
quod Cyprum a Rom. repetere nollet, apud [...]
offendisset, regno pulsus Romā venit, petens [...]
regnu[...]

regnum restitueretur. Eum Aulus Gabinius anno v.c. 698. iussu Pompeii in regnum restituit.

M. etiam Crassus) Crassus anno 698. consulatum expetiuit cum Pompeio. Pompeius reb. secundis sublatus adeo insolens est factus, vt cum quæreret, *An esset petiturus consulatũ*, respõderit, *fortasse petã, fortasse non*. Cum instarent vt responderet, dixit: *A bonis petam, à malis non*. Crassus etiam interrogatus an esset petiturus, respondit: *Si videro id futurum ex re Reip. petam; sin minus, non petam*. Cum vterque deponeret magistratum, factum est, vt Cn. Aurelius in publicũ prodiret, & diceret, apparuisse sibi per noctem Iouem, qui suaserit, non prius deponendum magistratum, quam simultates Pompeii & Crassi sint ablatæ. Pompeius nihil illius exhortatione fuit motus. Itaque Crassus multò senior accessit ad Pomp. in frequentia populi, & manum ei porrexit dicens: *Non me pudet tibi, quem iuuenem in castra duxi, quique ob præclarissimas res gestas Magni nomen promeritus es, dextram porrigere, &c.* Malè audiuit Crassus ob auaritiam. Excelluit verò hac virtute, vt institui curaret omnes seruos, ac ipse quoque in literis per otium eos instituit. Rogatus cur id faceret, respondit ex Aristotelis Politicis, *quia serui sint instrumenta animata*. Itaq; se eos erudire, vt rectius possint exequi mandata, & liberalius seruire. Ad bellum Parthicum quod attinet, Crassus videns Pompeium & Cæsarem res suas agere, fuit author belli Parthici, dissuadentibus omnibus, eo quod nullam satis iustam causam belli Parthi præbuissent. Obtinuit tamen Crassus. Et profectus est ad Parthos. Ante portas occurrit ei flamen dialis, dira ei imprecans, quod bellum suaderet absque causa. Bellum motum est anno 698. In ea expeditione peccauit multis modis. Vrbem Ierosolymam cum templo diripuit. Eò Parthi miserunt legatos de pace, dissuadentes bellum. Respondit Crassus, Seleuciæ se ipsis respõsurum. Erat autem Seleucia in media ipsorum

regione. Ibi legati dixerunt, *in media manu citius succrescent seta, quam hoc fiat.* Cum veniret in Syriam, offendit regem Deiotarum senem condentem vrbem. Ad quem Crassus; *Tu ne hora duodecima diei* (i. in extremo senio) *vrbem ædificas?* Respondit Deiotarus: *Et tu Imperator haud matutinus bellũ Parthis infers?* Erat. n. Crassus annos natus 60. Cũ accessisset ad fines hostium, sacrificauit, & cum inspicere vellet exta, deciderunt è manibus; quod mali ominari quid dixerunt aruspices. Crassus respondit, Id esse argumentum senectutis, quod tremulæ sint manus. In prælio initio amisit P. Crassum filium præstantem adolescentem. Caput ipsius Parthi circumferebant, ac per ludibrium quærebant: *Quo patre natus esset?* Romani valde tristati sunt eius morte. Itaque Crassus eos est consolatus, & dixit, *hunc luctum esse suum priuatum,* hortatusque est ad virtutem. In eo conflictu mētio fit Germanicorum equitum, qui nudi ferè pugnarint, hoc est, non munito armis corpore. Periit autem ipse quoque anno 700. mense Iunio, vt cõstat ex Ouid. lib. 6. Fast. Ita pœnas dedit temeritatis, & quod spoliauit templũ Ierosolymitanũ.

Per hoc quoq;) a° 701. De tota causa hac vide argumentũ Milonianæ Orationis. Fuerunt acerrimi inimici, & eodem an° Milo consulatum, Clodius præturam petebat, alterque alterum impedire conatus est. Interim fortè Miloni iter erat Lanuuium. Obuiam fit ei Clodius in via ante fundum suum. Ibi confligunt Milo & Clodius, ac in conflictu Clodius occiditur.

Cn. Pompeio) Hic consulatus vocatur *diuinus,* quia solus fuit consul. Is autem fuit primus gradus ad ruinam Pompeii. Rectè Theopompus dixit, *Mediocres honores tempore crescere, maximos autẽ minui.* Eius imaginem habemus in ipsa natura. Quæ herbæ subito crescunt, subitò ferè pereunt; quæ tardè crescunt, sunt ferè diuturnæ, vt videmus in arboribus, &c.

P. 53, ✝. 3, *Confecto bello Gallico*) In annum vrbis conditæ 701. ante natum Christum 49. T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus, & Q. Metellus Scipio, non solum largitione palàm profusâ, sed etiam armatorum factionib. succincti, consulatũ summis contentionib. petebant. Cùm ergò comitia consularia diu tracta essent, & perfici ob has horum candidatorum contentiones non possent, ideoq; mense Ianuario nulli dum consules essent, ac interea alii ex aliis interreges fierent, qui tamen cõsularia comitia propter horum candidatorum tumultus & armatas manus habere non poterant, tandem cũ crebresceret rumor, Cn. Pomp. Magnũ creari dictatorem oportere, visum est optimatibus, tutius esse Pompeiũ sine collega consulem creari. Itaque facto S.C. Pompeius ab interrege S. Sulpitio v. Kal. Martias consul creatus est, idque absens & solus, quod nulli alii vnquam ante contigit; statimque honorem nemini ante delatum libentissimè accepit, consulatumque hunc tertiũ iniit. Consul ergò Pompeius præterquã quod nouas leges aliquot tulit, etiam tribunis plebis author fuit, vt legem promulgarent, quâ ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, eaq; lex contradicente M. Catone Vticensi est lata. Interim hoc ipso Cæsar in Gallia, vbi Carnutes bellum renouarunt, rem feliciter & fortiter administrauit. Porrò in sequẽtem annum v.c. 702. coss. creati sunt M. Claud. Marcellus, & S. Sulpitius Rufus. Hoc igitur anno M. Marcellus consul Cæsaris grauis & acer inimicus, ad Senatum retulit, vt Cæsari contra legem Pompeii & Crassi (quæ lex Pomp. & Crasso iterum coss. anno v.c. 698. lata erat, quâ Cæsari Gallia & Germania in alterum adhuc quinquennium prorogabatur) ante exactũ quinquẽnium succederetur, & vt Cæs. exercitum dimitteret, & ne eius absentis in petitione consulatus ratio haberetur, id quod anno proximo superiore Pom-

De bello ciuili inter Pomp. & Cæsarem.

petiis Cæsari concesserat, & vt colonis, quos Cæsar rogatione Vatinia Nouocomum deduxisset, ciuitas adimeretur. Quib. cognitis Cæsar per Sulpicium Marcelli collegam, & per aliquos tribunos pl. summa ope obstitit, & dictis in Senatu sententiis, discessionem faciente Marcello, Senatus in alia omnia iuit (i. dissuasit & improbauit) Erat hoc tempore in Gallia adhuc Cæsar, vbi Carnutes, Bellouacos, Pictones, Treuiros, Aquitanos bello est hoc anno persecutus. Anno sequenti 703. coss. subsecuti sunt L. Æmilius Paulus, & C. Cl. Marcellus patruelis M. Marcelli. Hoc igitur anno veritus Cæsar, ne se prouincia Gallia & exercitu spoliatum inimici sui præsentem petere consulatum compellerent, L. Paullum consulem & C. Curionem tribunum pl. magnâ mercede sibi defensores absẽs parauit. Cum autem ad Senatum de dimittendis Cæsaris exercitibus referret cõsul Marcellus, Curio tribunus pl. ita est assensus, si & cæteri quoque, nimirum Pompeium notans, ab armis discederent & exercitum dimitterent. In eam sententiam ne discessio fieret, coss. & amici Pompeii impedimẽto fuerunt. Itaque S. C. fit, vt ad bellum Parthicum legio vna à Cn. Pompeio, altera à C. Cæsare mitteretur. Cæsar itaque Pompeio legionem primam, quam ab eo ex Pompeii numero ad bellum Gallicum acceperat, itemque ex suo ipsius numero decimamquintam legionem misit, atque ita Cæsar duabus legionibus est spoliatus, quas cum ad bellum Parthicum nõ essent necessariæ, tradidit Marcellus Pompeio. Porro Cæsar hoc anno 703. qui erat nonus belli Gallici ab ipso administrati, nullum bellum in Gallia gessit, sed operam dedit, ne sub suum discessum ex Gallia necessitatem aliquã belli gerendi, quo reditus ipsius Romam impediretur, sibi ipse imponeret. Itaque honorificè ciuitates Galliæ appellando, principes eiusdem maximis præmiis adficiẽdo, nulla onera noua imponẽdo,

o, defessam tot aduersis pliis Galliā, quæ iā paré-
i conditione melior erat, facilè in pace cōtinuit.
Cæterum sequens annus 704. coss. habuit L. Cor-
nelium Lentulum, qui *Crus* dictus fuit, & C. Clau-
dium Marcellum, fratrem germanum M. Marcel-
li. His coss. cum pridie non. Ianuar. Cic. ex Cilicia
proconsul ad vrbem accessisset, incidit in ipsam
flammam ciuilis discordiæ. Cui cum Cic. mederi
cuperet, ex vtraq; parte, qui pugnare cupiebant, im-
pedimento fuerunt. Nam quod proximis priori-
bus duob. annis aduersarii Cæsaris obtinere non
potuerant, id tandem initio huius anni est perfe-
ctum. Etenim in sententiam Q. Metelli Scipionis
S. C. factum est, vt ante certam diem Cæsar exerci-
tum dimitteret; si non faceret, eum aduersus Rēp.
facturum videri. Sed intercesserunt huic S. C. tri-
buni pl. M. Antonius, & Q. Cassius, & Cæsar exer-
citum & prouinciam inuitò senatu tenuit. Itaque
de imperio Cæsaris, & de tribunis pl. huic S. C. in-
tercedentibus, grauissimè acerbissiméq; senatus
decreuit. Factum etiam S. C. est, a. d. VII. Id. Ianuar.
darent operam coss. prætores, tribuni pl. qui-
que pro consulibus essent ad vrbem, ne quid de-
trimenti Resp. caperet, profugiunt statim ex vr-
be tribuni pl. seq; ad Cæsarem, qui eo tempore e-
rat Rauennæ, exspectabatq; suis postulatis de pe-
titione consulatus responsa, conferunt. Mox totâ
Italiâ à senatu delectus habetur, res ad arma dedu-
citur, pecuniæ à municipiis exiguntur, & è fanis
tolluntur. His rebus cognitis Cæsar, iam etiam M.
Antonii & Q. Cassii tribunorū pl. verbis incitatus,
exercitū ad suam dignitatem aduersus suos inimi-
cos defendendam cohortatus, traiecto Rubicone,
Ariminū, quod extra prouinciam eius erat, profi-
ciscitur. Missis deinde vltro citroq; de pace lega-
tis, vbi res cōuenire non potuit, Cæsar exercitu Pi-
saurum, Fanum, Anconam occupat, Tigurumq;
& Auximum recipit. Quib. auditis, tantus Romæ

terror est coortus, vt coss. atque optimates plerique omnes Româ profugerint. Interim Cæsar agrum Picenum percurrit, Asculum à Lentulo Spinthere desertum recipit. Potitur etiam Corfinii, quod à L. Domitio Aenobarbo tenebatur: ipsũ Domitium capit, quem tamen dimisit. Quo cognito Pompeius Luceria vrbe proficiscitur Canusiũ, atque inde Brundusium, Brundusioque munito, in Epirum Dyrrhachium, quo coss. ante traiecerant, cum omnibus suis copiis, relictâ Italiâ, traiicit. Cæsar Pompeium persequitur, Brundusioque tandem potitur, eique impositis custodibus ad Romam accedit. Ibi concione aduocatâ, iniuriis inimicorum expositis, animum suum Reip. recuperandæ & conseruandæ aperit. Pecuniæ quoque vim maximam, frustra reclamante L. Metello tribuno pl. ex ærario extorquet, & M. Lepido prætore vrbi præfecto, ipse in Hispanias cum exercitu contra legatos Pompeii L. Afranium & M. Petreium proficiscitur, quos tandem cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit ambosque incolumes dimisit. Hispaniis hoc modo receptis, ad vrbem regreditur Cæsar, ac in itinere Massiliæ, se à M. Lepido prætore quem ipse vrbi præfecerat, dictatorem dictum cognouit.

Reuersus Romam Cæsar dictator iam, comitia habet, quibus coss. creantur in annum sequentem 705. C. Iul. Cæsar, P. Seruilius Isauricus, Comitiis his aliisque rebus nonnullis intra dies XI. confectis, Cæsar dictaturâ se abdicat, & ab vrbe profectus exitu anni 704. Brundusium contendit, atque inde soluens cum legionibus septem ipsis nonis Ianuar. anno 705. in Epirum peruenit. Interea collega Cæsaris P. Seruilius, Cæsare bellum in Macedonia contra coss. Lentulum & Marcellum ac Pompeium gerente, consulatum Romæ administrauit. Cæsar verò ad Pompeium cum mãdatis de pace mittit L. Vibullium Rufum, eum, qui cũ bis

in potestatem Cæsaris venisset, ab eo erat dimissus, & apud Cn. Pomp. authoritatem habebat. Mandatorũ summa erat hæc: Debere vtrumq; ab armis discedere, dum pares adhuc viderentur ambo: Romæ à Senatu populoque R. pacis conditiones peti debere. Sed frustra de pace actum. Expositis in Epirum suis legionibus Cæsar Orium, Apolloniam, Bellidenses, Amatinos, reliquasq; finitimas ciuitates, & totam Epirum recipit. Inde Dyrrhachium petit: quô & Pompeius, Cæsaris repentino aduentu, eiusque rebus in Ægypto feliciter gestis, cognitis, magnis itineribus contendit. Ibi Cæsarem Pompeius ita vicit, vt Cæsar rei frumentariæ inopiâ à Dyrrhachio in Thessaliã castra transferre coactus sit. Tunc eũ Pompeius magno animo propter secundum prælium est persecutus. Ibi tandem ambobus exercitibus mediâ æstate extremo congressis prælio, Pompeium Cæsar vincit & fugere cogit. Fugiens is, detractis insignibus imperatoris, Larissam primum contendit, inde ad mare cum paucis comitibus peruenit. Exercitus Pompeii Cæsari se dedit, proiectis ad terram armis, passis palmis, flens à Cæsare salutem petit. Cæsar incolumes omnes seruat. Perierunt in hoc prælio ex Pompeiano exercitu circiter millia xv. in deditionem venerũt amplius millia xxiv. Cæsar Larissam inde properat, & omnibus rebus relictis Pompeium persequitur. Is ad Amphipolim vnâ nocte ad anchoram constitit, cognitoque Cæsaris aduentu, inde discessit, & Mitylenas peruenit: ac inde in Ciliciam, vnde in Cyprum, atque illinc Pelusium in Ægyptum peruenit. Quo cum venisset, à Ptolomæo rege puero adhuc, missis legatis petit, vt pro hospitio & amicitia patris Alexandriam reciperetur, atque illius opibus in calamitate tegeretur. Sed Pompeius iussu Ptolomæi regis, authore Theodoro præceptore & Photino in nauicula, antequam in terram ingrederetur,

ab Achilla præfecto regio, & L. Septimio tribuno militum est interfectus. Cæsar Pompeium persecutus, paucis diebus cum Alexandriam peruenisset, ibi de Pompeii cæde cognoscit: ac Theodoto caput Cæsari & annulum Pompeii offerente, doluisse ac illacrumasse dicitur. Victo Pompeio, quidam bellum renouare sunt conati, hiq; se in Africam contulerunt ad Iubam regem; alii, inter quos Cic. victori Cæsari se crediderunt. M. verò Cl. Marcellus metuens Cæsarẽ, concessit Mitylenas, ibiq; in studio bonarũ artium vixit. Porrò populus Rom. auditâ Cn. Pompeii cæde, dictaturam Cæsari absenti in annum sequentem 706. eumque integrum, & alios maximos honores mandauit. Hanc dictaturã Cæsar statim, quãuis extra Italiã esset, iniit, adiuncto sibi magistro equitum M. Antonio. Anno ergo 706. Cæsar iterum dictator bellum gessit in Ægypto ad Alexandriam, contra

Bellum Alexandrinum.

Ptolomæum regem puerum, cum quo quum prælio decertasset, rex ipse cum magna Ægyptiorum parte est interfectus. Ac consumsit in hoc bello gerendo menses 9. Qua victoriâ partâ, in Pharnacem Bosphori Cimmerii regem se contulit hoc eodem anno 706. cum quo Cæsar ad Zelam congressus, vno eum prælio fugauit. Is profugiens in Bosphorum, ab Asandro est interfectus. Itaq; victo & interfecto Pompeio, Ægypto subactâ, & Pharnace in Ponto superato, Cæsar secundùm dictator in Italiam celerius omnium opinione traiecit, & Romam rediit extremo anno 706. Cum igitur verè dictator esset, tamen ad speciem, exitu huius anni 706. coss. creati sunt Q. Fufius Calenus, & P. Vatinius. Anno 707. coss. fuerunt C. Iul. Cæsar III. & M. Æmilius Lepidus. Licèt autem summus aruspex moneret, ne ante brumam in Africam transmitteret, tamen VI. Cal. Ianuar. Lilybæi conscendit, & hoc anno 707. bellum in Africa cum Scipione, Iuba & Catone confecit. Africano bello confecto

Bellum Africanum.

fecto Idibus Iunii, classem conscendit, & post diem tertiam in Sardiniam peruenit. Inde a. d. III. Kal. Quintil. naues conscendens duodetrigesimo die ad vrbem Romam venit. Hoc anno Cæsar fastos correxit, annumque constituit, vt hodie est constitutus. Vtque magis in posterum ex Kal. Ian. tẽporum ratio congrueret, inter Nouemb. & Decẽb. interiecit duos alios: fuitq; hic annus xv. mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat. vt Suetonius narrat.

Sub finem anni 707. cum Cn. Pompeius Magni filius bellum instauraret in Hispania, Cæsar extremo hoc anno ad bellum Hispaniense profectus 27. diebus in Hispaniam peruenit. Anno 708. Cæsar liberos Pompeii in Hispania vicit, è quibus Sextus profugit, Cn. autem interfectus est Id. April. Cæsar deinde mense Nouembri in vrbem reuertit. In vrbem reuersus cõsulatu se abdicauit, & in reliquum anni Q. Fabium & C. Trebonium suffecit. Anno 709. Idibus Martiis in curia Pompeii Cæsar à coniuratis occiditur. **Bellum Hispanicum.**

se saluum esse non posse) Si enim priuatus rediisset in vrbem, inimici eum accusaturi & oppressuri erant.

P. 56, ỷ. 11, *Pompeium maximo prælio*) Fugientib. & dissipatis hostib. clamabat Cæsar: *parce miles ciuib.*

insidiosè] Missi enim sunt Achillas, qui præerat exercitui, & Septimius tribunus plebis, qui aliquando fuerat centurio in exercitu Pompeii. Septimius primum alloquitur Pompeium Latinè, Achillas postea Græcè: ac Septimius Pompeium è nauicula egressum & legentẽ orationẽ Græcam, quâ Ptolomæum erat allocuturus, à tergo transfodere incipit: deinde labentẽ fodiunt Achillas & alii. Hui9 spectaculi spectatrix fuit vxor Cornelia. Notandũ etiam, quod ferè in conspectu Ierosolymæ est occisus, cuius templũ ante profanarat, vt diximus s̃. Digna etiã sunt obseruatu ꝓdigia, quæ Cæsaris victoriã significarũt. Trallib. in tẽplo Vi-

ctoriæ statua Cæsaris collocata erat, iuxta qua loco solido & lapidibus constrato palma exst teste Plutarcho. Pataulii autem C. Cornelius eo die, quo pugnatum est, tempus pugnæ no & paulò post exclamauit: *Vincis ô Cæsar*. rronam capiti detraxit, sacramento se obstring non ante se eam resumturum, quam exitus comprobasset. Post pugnam maxime sollicitu Cæsar de Bruti vita. Post bellum comm Thessalis libertatem concessit, & Cnidiis in Theopompi qui fabulas obtulerat aliquot. In Asiaticis tertiam tributorum partem remisit.

Bellum Alexandrinum. P. 57, ℣. 1, *Gerebat tunc*) occasio belli des à Sleidano. Cum venisset Alexandriam, id metuebat rex Cæsarem, quia debebat ing pecuniam Cæsari, videlicet 1750. myriadas. men Cæsar 750. myriadas remisit. Ibi cum P nus insidias cœpit struere Cæsari, & aperte contra Cæsarem dixit & fecit, frumentum dabat Cæsari, inquiens, *vt boni consuleret alieno ederet*. Itaque se munire aduersus insid coactus. Ac clam Cleopatram ad se accius in lēbum ingressa, noctu ad regiam appulit atque etiam ita apportari se passa est ad Cæ ne agnosceretur. Cæsar eius suauitate victa tuit vt vna cū fratre regnaret. Cūq; cænaret Cæsaris intellexit strui insidias Cæsari, qu dicauit. Cæsar igitur cænaculum præsidio uit & Photinum occidit. Achillas fuga elaps castra, bellum parat. Tunc Cæsar in summi angustiis. Primum aquâ prohibebatur. De itium classis igne est coactus amoliri, quo dium grassatum postea Bibliothecam Al drinam absumsit. Tertio, ad Pharum pericli est, cum desiliret in lembum ac ex eo in ma coniicere cogeretur. Tulit tamen sinistra co los extra aquam, & altera natauit. Tandem sunt Ægyptii, & rex desilire volēs in nauem, p

;iari. Hæc omnia Plutarch. Malè audiuit Cæsar, ;d vti cogeretur quorundam familiaritate, vi- ;icet Dolabellæ, Antonii, Amincii & Cornificii, domum Pompeianam tanquam non satis tè ædificatam mutare cœperunt. Omne autẽ um in Cæsarem deriuabatur. Cæsar dum esset Egypto, filium genuit ex Cleopatra, quem voca- Cæsarionem.

?. 74, *Inde profectus*) Cæsar in Asiam profectus gnouit Domitiũ à Pharnace Mithridatis filio vi- m & fugatum; ac Pharnacem in hisce tumul- us, prouincias Rom. inuasisse, contra eum p- scitur, & prælio vincit ad vrbem Zelam. Rex iens in Bosporum, ab Asandro necatus est, & tas parricidii pœnas dedit, cum patrẽ ad mortẽ npulisset. Reliqua lege apud Plutarch.

In Italiam ac Romam) De bello Africano historia is commodè & luculenter est descripta à Slei- io. Incidit in annũ 707. v. c. vt ante monuimus.

Lilybao) vrbe & promontorio Siciliæ. de quo vide . 7. Eur.

In Aphricam) versus meridiem. Postquam in A- cam venit, ad Adrumetum vrbem maritimam de 2. tab. Afr.) vbi præsidium erat aduersariorũ, tra posuit: inde ad Leptin oppidum versus or- n est profectus. Inde regressus, non longè ab eo o in Labieni copias incidit, cum quo conflixit, psum in fugam vertit. Postea Scipio cum ma- o exercitu Adrumetum accedit, cum eo præliũ it Cæsar, & fugauit. Variè postea hinc inde de- tatum est, ac non longè à Thapso Scipionem nuo vincit, ac Vticam contendit, vbi Cato sei- im interfecit, cum vrbem defendere non posset. ba rex & Petreius passim oberrantes in fuga, m nusquam reciperentur, sese interficiunt. Fau- s & Afranius in Hispaniam fugere intendentes, . Sitio capiuntur, & dissensione ortâ interfici- tur. Scipio etiam fugiens periit, cum iter habe-

ret in Hispaniam. P.58, ỽ.2, *Cic. defendit*] Offi

an^o 708. *ait Cic.*] lib.2. ad Attic. epist.1. *aduersus Sext.*
mo aduersus Cn. & Sext. Pōpeium filios, quos
ad Mundam mense Aprili, ac Cn. in fuga in qua
spelunca interfectus est: Sextus verò fugā
est, quē postea August. vicit in Asia, accepit Mile
anno quinto) Mense Octobri. Eo tempore an
ordinauit, vt nunc est, opera Sosigenis mathem
tici, quem ex Alexandria Romam duxit.

idibus Martiis) anno v.c.709.

P.59, ỽ.4, *C. Cassius*) Hic quum non obtine
præturam vrbanā, quā appetebat, & alioqui Cæ
sarem odisset, primus fuit auctor de interficie
Cęsare, & alios quoq; ad societatem huius con
lii pertraxit. In Cæsare illustre habemus ex
plum instabilitatis fortunæ. In percussoribus
exemplum summæ ingratitudinis & perfidiæ
ceronem quoq;) Nam Octauius omnes percusso
vindicauit, & conscios coniurationis.

Cicero etiam) Philipp.2.

in quadam ad Atticum] lib.10. epist.7.

epistolis] Ad Atticum libr.8. epist.9. Sed hoc
cus horribili vigilantia, celeritate, diligentia
tem lib.7. ep.19. lib 10. epist.4. ad Atticum.

P.60, ỽ.10. *orationib.*] pro rege Deiotaro, pro
Ligario & M. Marcello. *ille deprecatur*] in ora
ne pro M. Marcello.

Omnes] pro M. Marcel. *exultabas*] Philipp.

Videretur] lib.9. ep. ad famil. ep.28. cædem Cæ
tis *diuinum in Remp. beneficium*.

P.61, ỽ.1, orbis terrarum] De victoriis popu
man. sic scribit Cic. lib.3. in Verrem: *Lugent om
prouinciæ; queruntur omnes liberi populi; regna
iam de nostris cupiditatibus ac iniuriis expostulant
tus intra Oceanum nullus est, neq; tam longinq
neq; tam reconditus, quo non per hæc tempora nostro
hominum libido, iniquitasq; peruaserit.*

NOTA

Notæ in Lib. II. Sleidani De quatuor Monarchiis.

Bellum cum Antonio Mutinense.

POst necem Cæsaris Calphurnia Cæsaris vxor vel mariti cæde perturbata, vel Antonii consu-is perculsa minis pecuniam & acta Cæsaris in eius lomum transferri permisit; quæ Antonius corru-pit vsus fraude Taberii, qui Cæsari à manibus fue-rat. In testamento autē Cæsaris Octauius scriptus st hæres, & Antonius secundus hæres doluit sibi prælatum Octauium. Itaq; eum conuitiis proscidit, & adoptione Iuliæ gentis inhibere voluit. Pe-cuniam quoq;, vt dixi, intercepit; & Sestertium quoque septies millies depositum à Cæsare ad O-pis ædem occupauit. Sperauit se posse regnū ob-tinere, & Cleopatrā habere reginā. Octauius igi-tur pecuniam illā repetiit, & insuper rogauit vt sibi aduersus auunculi percussores adesset. Sed superbè repulsus est. Quoniam autem Cæsar testamento legauerat populo viritim trecētos sestertios & hor-tos circa Tiberim publicauerat, vt legatū Octaui-us populo Rom. repræsentaret, suū patrimoniū & quidquid testamēto à Cæsare obuenerat, venale pscripsit, & legatū populo psoluit: quâ beneficētiâ plebem ita sibi deuinxit, vt Antoniū inuidiosissi-mū omnib. redderet. Octauius vt sibi vires pararet, veteranos & Martiā ac Quartā legiones ad se at-traxit. Quo nūcio audito Antonius, in Galliā cite-riorē quā a populo obtinuerat, pperauit mēse No-uēbri. Decimus Brutus, q puinciā illā à Cæsare pri-mū, post à Senatu cōfirmatā obtinebat, Antonio obstitit, & Mutinæ se ab Antonio obsideri pmisit. Cal. Ian. Hirtio & Pansa coss. an. v.c. 710. S.C. factū st, vt Octauius, qui priuato cōsilio p Rep. arma cōtra Antoniū sumpserat, bellū gereret. Antonio hoste à Senatu iudicato, Hirtius & Pansa cum

Octauio ad bellum profecti sunt. Pansa autem a[...] Bononiam ab Antonio clam aduenienti grauite[r] vulneratus: ex quo vulnere mortuus est Bono[niæ.] Audita re, Hirtius obuiam processit Antonio [...] eunti in castra, ac ipsius copias fudit. Paucis [...] post, ad Mutinam summo prælio pugnatum est, [in] quo victus est Antonius, qui ad M. Lepidum pro[-] consulem in vlteriorem Galliam cũ paucis pro[fu-]git. Hirtius post victoriam in inimicorum ca[stris] saucius obiit.

TRIVMVIRATVS.

Anno v.c. 710. quum Octauius vicisset Anto[nium] & Decium Brutum liberasset obsidione, Sen[a-]tus in contumeliam Octauii Bruto, velut [...]ri, quæ Cæsari tribuenda erant, decreuerat, [...] quoque deprimeretur. Quare Octauius cum [sen-]tiret fauere Senatum Pompeianis partib. ac [no-]bulli se puerum cõtumeliosè vocassent, sibi [...] consulere, ac cum Antonio pacem fecit, & pe[r] [...] milites consulatum Romæ petiit. Militib. a[u-tem] re infectâ ad Octauianum reuersis, Lepidum [...]que in Italiam accersiuit, qui spe diuitiarũ [...]batione Reip. se facilè adiunxit. Itaq; Cæsar [legi-]ones hostiliter ad vrbem admouit, & consul[atum] statim impetrauit, ac se, M. Antonium & Le[pidum] Reip. constituendæ causa trium uiros in quinq[uen-]nium renunciauit: ac statim hi tres omnes [...] inimicos proscripserunt: Cæsar Octauius per[cus-]sores Cæsaris, alii alios, inter quos fuit Cic. [quem] maximè oderat Antonius, partiti sunt etiam [in-ter] se Rom. imperium, vt Cæsar vtramque Libya[m ...] Sicilia & Sardiniа, Lepidus Hispanias & Gal[liam] Narbonẽsem, Antonius reliquas haberet Gal[lias.] Postea Cassium & Brutum Cæsar & Antoniu[s per-]secuti sunt, relicto Romæ ad vrbis præsidium [Le-]pido.

P. 61. v. 13, *percussores*) Notandũ exemplũ vindic[tæ] diuinæ. Omnes percussores aut interfecti sunt [...] alii

iis aut sibiipsis violentas attulerat manus, non
.u post Cæsaris necem. C. Trebonius anno 709.
im P. Cornelium Dolobellam ad bellum Parthi-
i proficiscentem à Pergameno & Smyrna vellet
excludere, vrbe ex insidiis occupatâ, in cubili suo
eprehensus est, & omni cruciatu corporis primũ
exatus, trucidatus est. Eius caput per vias lapidè
ratas, milites sibi inuicem pro pila mittentes, ita
ontriuerant, vt nulla appareret facies. Et primus
arricidii in Cæsarem luit pœnas. Anno 710. initio
riumuiratus omnibus qui Iulium interfecerant,
quâ & igni interdictum est, quâ etiam lege postu-
ati sunt, M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus & alii. De-
imus Brutus à suis militibus desertus cum peteret
quileiam captus est, & à Capeno Sequano truci-
atus sesquianno post Cæsarem peremptum, &
aulo post Minucius Basillus etiam percussorum
nus à suis seruis trucidatus est. Inde M. Antonius
t Octauius anno 711. relicto Romæ Lepido, con-
ra Brutum & Cassium profecti sunt in Græciam,
t ad Philippos vrbem Macedoniæ conflixerunt
ubio Marte, ita vt Brutus Cæsarem, Antonius
Cassium pelleret. Cassius dum suos fugere, qui vi-
erant, opinaretur, vni ex proximis Pindaro liber-
o suo auferendum præbuit caput. Brutus quoque
oost paucos dies altero prælio victus, exorato Stra-
one, vt se gladio confoderet, vitam finiuit, anno
gens 37.

Bellum Perusinum.

Anno 913. L. Antonius consul, frater, Antonii
riumuiri & Fuluia vxor triumuiri, bellum Octa-
uio concitarunt. Nam veteranis in castris Philip-
oicis Cæsar & Antonius agros diuisit, pro militiæ
precio. L. ergo Antonius modò apud veteranos
Cæsarem criminatus, modò eos qui agros amise-
ant ad arma concitans, magnum conflauit
exercitum. L. Antonius hostis est iudicatus à Sena-
u. Cæsar in Nursinos & Sentinates exercitum du-

xit. L. Antonius in vrbem hostiliter inuasit. M. Lepido, qui custodiæ vrbis cũ exercitu præerat, profligato. Cæsar Romam accurrens Antonium eiecit, & in Galliam contendentem insecutus est, atque Perusię eum obsedit, tandemq; fame ad deditionem coëgit, sed veniam petenti dedit. Hoc tempore M. Antonius Cleopatræ amoribus irretitus erat. Itaq; sperabat Fuluia eũ motu Italico Cleopatra auelli posse. Post deuictũ L. Antonium, Fuluia cũ prolib. & Iulia Antonii matre in Asiam nauigat. Sed Antonius re intellectâ cum 200. nauibus in Italiam contra Cæsarem nauigat. Sed pax ex militum intercessione fuit composita, atq; Octauia Cæsaris soror Antonio collocata est. Ita reconciliati vrbem inuecti sunt anno 714. Fuluia autem moritur in Asia Sicyone.

Bellum cum Sexto Pompeio.

S. Pompeius ex S. C. in Italiam reuocatus est, & ex ærario patrimonium restitutum, & classis commissa. Sed cũ quosuis proscriptos à triumuiris reciperet, & prædaretur in mari, ac Siciliam occuparet, pacem cum eo fecerunt, vt Siciliam & Sardiniam & Achaiam per quinquẽnium haberet. Verum Sextus denuo prædatus est, & commeatus Romanis intercepit. Itaq; Cæsar contra ipsum profectus, & dubio Marte pugnauit anno 715 itemque anno 717. Tandem victus Pompeius fugit, à Titio Antonii legato, tandem Mileti iugulatus est, anno 718. ætatis verò 40. Anno 718. post Pompeii fugam Cæsar Lepidum triumuirum, quem ex Asia euocauerat, superbientem 20. legionum fiducià, sũmasq; sibi partes terrore ac minis vindicantem, exercitu spoliauit, & vitâ concessâ, abrogato triũuiratus honore, Circeiis in perpetuũ relegauit.

Lepidi exilium.

Bellum Parthicum.

Anno 715. Ventidius Bassus Antonii legatus Labienum (a Bruto & Cassio missum ad Orodem Parthorum regem, vt eum in societatem armorum solicitaret) & Pacorum regis Orodis filium

occidit, & Suriam recepit. Hic Pacorus vsus opportunitate temporis, dum Cæsar L. Antonii & Fuluiæ bello domestico distineretur, & M. Antonius Cleopatræ amorib. cōtabesceret, multas regiones occupauit. Anno postea 717. Antonius quoque in Parthos mouit, sed infeliciter bellum gessit, quod nulla de causa mouerat.

P. 62, ṽ. 16, *relegatus M. Lepidus*) vt pag. præcedenti indicauimus.

In Antonium alterum) anno 722. Cæterum inimicitiæ inter Antonium & Cæsarem cœperant anno 720. eruperant verò anno 721. Antonius Cæsarem criminabatur; quod Lepidum triumuiratu exuisset: quod militem eius & Sexti Pompeii, quem commune esse oportebat, solus occupasset, & quod militis etiam illius, quem in Italia vtrisq; cōmuni conscripserat, partē repetebat. Cæsar aut Antonio crimini dabat, quod Ægyptū sine sorte obtinebat; & Sextum Pompeium, cui ipse sponte ignouerat, interemerat; & Artuasden Armeniæ regem fraude circumuectum, in vincula cum magna populi Romani infamia coniecisset, partemq; spoliorum reposcebat. Vitio etiam vertebat Cleopatram pro vxore habitam in sotorис suæ contumeliam, & liberos ex ea susceptos esse reges salutatos: item quod Cæsarionem Cleopatræ filium ex C. Cæsare nominasset, atque ad genus Cæsaris traduxisset. Ad hæc omnia accessit causa publica. Nam Antonius Cleopatrę amoribus dementatus, Cleopatræ Roman. imperium promisit: ac bellum molitus est. Itaq; contra Antonium profectus est Cæsar, ac cum eo pugnauit nauali prælio ad Actium Epiri promōtorium, iuxta Ambracium sinum, vbi victus est Antonius a. d. 4. Non. Septemb. anno 722. Fugiens Cleopatra secum in fugam rapit Antonium, ac in Ægyptum se contulit. Cæsar Antonium & Cleopatram fugientes aliis persequendos de-

dit, ipse in vrbem ad res vrbanas ordinandas reuersus est, ac postero anno Alexandriam obsedit. Antonius in vltima rerum desperatione, vbi pacisci cum Cæsare non potuit, falso rumore occisæ Cleopatræ perculsus se interemit, anno ætatis 56 vel 53. Cleopatra metuens ne triumpho seruaretur, necem aspidis morsu consciscit, ac moritur quasi somno soluitur.

Et Ægyptum) de qua re supra libr. 1. dictum est.

Tradunt) Strabo lib. 17.

Pag. 63, ꝟ. 5, XXIX.) imo 41. Nam cōstat Christum natum esse anno v. c. 750. Iulius autem Cæsar interfectus est anno v. c. 709. Hos detrahe de 750. relinquuntur 41. nisi intelligas 29. quibus solus regnauit Augustus post interfectum Antonium.

3954) imo anno 3962. vt supra demonstrauimus.

C. Octauii sororem) de hac re supra dictum. *summus autem erat*) vide Plutarch. in Antonio. *supra dictum*) P. 48, & 49. *in Celtis*) vt narratur lib. 1. comment. Cæs. non procul à Rheno Ariouistum profligauit. *ad Mosæ confluentem*) vt narrat lib. 4. comment.

P. 64, ꝟ. 1, *Extructo ponte*) vt lib. 4. narratur. *Rursus deinde*) sicut cōmemorat lib. 6. *Sueuos*) qui in parte Saxoniæ vltima habitabant, vbi nunc est Pomerania.

Verum Octauius) Præcipua bella gessit Augustus per Tiberium in Pannonia & Norico: per Drusum in Rhætia & Vindelicis. *Rhætis intulit*) Rhæti sunt vbi iam est Tyrolensis regio. Vindelici vbi Sueui. Rhætis autem bellum intulit per Drusum. Anno v. c. 742. & aliquot sequentibus.

Quintilio Varo) circa annum Christi 12.

Inter Amisiam & Luppiam) in Westphalia, est propè Dusburgū. Ac vestigia & monumenta indubitata in agro Lippiensis Comitatus supersunt.

Cheruscorum dux) Tenebat Westphaliam, Saxoniam,

iiam, Marchiam, Misniam, Bohemiam.
Horatius) lib. 1. ode 14.
Drusus) non procul à Moguntia, cum in prælio rus fregisset. Strabo dicit inter Salam & Rhenum prælian tem læsum esse. *Ode doctissima*) lib. 4. ode 4.
P. 65, ÿ. 3. *Asdrubalem*) de quo supra dictum p. 4, 35.
Cantabros) populum Hispaniæ. Anno v.c. 727. *Aquitanos*) Gallos vicinos Hispanis. *Pannonios*) Bellum Pannonicum cœpit anno v.c. 724. teste Paterulo. Postea rebellarunt, & à M. Agrippa & tandem Tiberio perdomiti sunt anno 742. Est autem annonia duplex, superior quæ *Austria*, inferior uæ *Hungaria* dicitur.
Dalmatas) vicinos Pannoniis inferiorib. seu Hunaris.
Illyricos) hoc est, Dalmatas. Liburnos, Iapudes quos nunc Illyrios dicit Florus sub Alpib. agere.
Stirii dicuntur) anno 728. ab v.c.
Salassios) qui sunt incolæ Alpium.
De deponenda) Anno 726. rogatus est à Senatu t curam Reip. susciperet. Itaque prouincias cum enatu partitus est. *Archelaus*) vide s. *Scribitur*) Dione, & Tacito.
P. 66, ÿ. 5. *M. Portio Catone*) Censorio. Claruit irca an. v.c. 540. & sequentib. *Alphricano maiore*) ui vicit Hannibalem in 2. bello Punico a.v.c. 5. & sequentib. *Tullius*) in orat. pro Archia. *Ceterum Tiberius*) De Tiberio 1. Annal. Suet. c. 24. Tiberio. Aurelius.

TIBERIVS IMPERATOR.

AbAugusto vsque ad Traianum, nempe annum hristi 100. Mortuus est Augustus anno Christi 5. die 19. Augusti. Successit Tiberius qui regnauit nnos 23. vsque ad annum Christi 39. Suet. c. 73. . Calend. April. ætatis 78. *Solus agebat*) Suet. c. 30.
P. 67, ÿ. 1, Voluptatibus tradidit) Suet. in Tib. c. t. & seq. *Masiam*) Suet. c. 41.

Daci) Hodie sunt Trãßiluani, Walachi, Mo...
Sarmatæ) Hodie sunt Moscouitæ, Lituani, Ru...
Lucas) c. 3. initio cap. *Alexandrino*) Suet. c. 4

C. CALIGVLA.

Præfuit annis 4. à coniuratis interfectus. T... suas sorores stuprauit. Sueton. c. 24. Multos sena... tores & alios interfecit. Occisus est anno Chri... sti 43. *Ioannes Baptista*) de quo Herode supra di... ximus.

Extinxit) Act. 12.

CLAVDIVS.

Imperare cœpit anno Christi 43. Tenuit impe... rium annos 13. menses 8. dies 20. Summa in eo fu... stultitia & crudelitas. Cibi fuit vinique quocu... que tempore & loco appetentissimus. Suet. c. 33.

Domum rediit) Suet. c. 17.

P. 68, ℣. 1, *Lucas*) Act. 11.

Veneno fuit sublatus Suet. c. 44. & mortuus a... no Christi 57, 3. Id. Octobr. anno ætatis 64.

Sub Claudio Agrippina Claudia vxor in opp... dum in Vbiis **gehn Cöln**/Coloniam hodie dictu... vbi nata erat, veteranos coloniam deduci impera... uit. Vnde id oppidum nomen accepit, vt dicitu... Colonia Agrippina.

DOMITIVS NERO.

Tenuit imperium per annos 13, menses 8. ... anno Christi 57, vsque ad annum 71.

Non obscurè significabat) Suet. c. 37.

Britannia) Eius facit mentionem Suet. c. 38.

Legiones) Suet. eodem cap.

Galliæ defecit) Suet. c. 40.

Hispania) Suet. c. 42.

Quam fuerit immanis) Interfecit matrem, du... coniuges, & multos præstantes viros. Exercu... etiam magnam sæuitiam in Christianos: Et inte... fecit Paulum & Petrum. Incendit vrbem Roma...

Prima persecutio Christianorum cœpit sub Nerone.

seipsum interfecit) Suet. c. 49. anno ætatis 32, Suet. c. 57, anno Christi 71.

Sergivs Galba.

Grandis natu imperium tenuit per menses 7, & totidem dies anno Christi 71. Periit 73. ætatis anno, occisus iussu M. Sylvii Othonis.

Otho Sylvivs.

Malè partum imperium vix per 3. menses tenuit. Regnauit enim tantum dies 95. teste Suet. in Oth. c. 11. Victus est à Vitellio, in cuius verba iurauerant Germanici exercitus, apud Placentiam: dehinc apud Bebriacum. Itaque semetipsum gladio transfixit anno ætatis 38. Hæc etiam acciderunt anno Christi 71.

A. Vitellivs.

Per menses 8. imperauit. Fuit ingenio fœdo, veneri & gulæ natus, & crudelis. Exercitus ab eo defecerunt & in Vespasiani verba iurarunt. Superatus est à militib. Vespasiani sub muris vrbis, & è Palatio quo se abdiderat, vinctis à tergo manib. productus, per Scalas Gemonias est tractus, anno ætatis 58.

Vespasianvs.

Anno Christi 71, aut 72, regnare cœpit, & regnauit annos 10. Imperium rexit singulari prudentia: inimicitias obliuiscebatur omnes. Anno 2 imperii cum Iudæi rebellassent, Galilæam recepit, & filium iussit obsidione cingere Ierosolymã. Inchoata est obsidio 14. Aprilis. Die 10 Aug. templo ignis iniectus est, quo conflagrauit, nec vnquam postea est restitutum. Die 8. Sept. quantum vrbis reliquũ fuit, combustum fuit. Mortuus est anno Christi 81, anno ætatis 69. Moriturus alleuatus inter assidentium manus, *Stantem*, ait, *Imperatorem mori decere*.

Vespasiani verba iurarunt) Suet. in Vitell. c. 15. in Vesp. c. 6.
Hic Achaiam) Suet. c. 8.

T. VESPASIANVS.

Regnare cœpit anno Christi 81. Rexit annos duos. Princeps fuit laudatissimus. Plerosque omnes superauit clementiâ, liberalitate, & pecuniæ contemptu. Vnde amor & deliciæ humani generis vulgò appellatus est. Mortuus est anno ætatis 41.

DOMITIANVS.

Frater fuit Titi. Regnare cœpit anno Christi 83. Tenuit imperium annos 15. crudelis fuit, suspicax, insidiator, obscœnus & rapax.
Dacis) qui fuerunt Transsyluani & Walachi.
Sub Domitiano SECVNDA fuit persecutio in Christianos, quos passim interfici iussit, fortassis propter Iudæorum tumultus. In hac persecutione Iohannes Euangelista relegatus est in insulam Pathmon. Quod ad Ecclesiam attinet, Domitiani tempore vixit Iohannes Euangelista, qui dicitur mortuus anno 4. Traiani, hoc est, Christi ... ætatis 89. Simeon filius Cleopæ episcopus Hierosolymæ, interfectus tempore Traiani, anno ætatis 120. Ignatius episcopus Antiochiæ, qui vidit Christum post resurrectionem. Clemens episcopus vrbis Romæ, cuius meminit Paulus in epistola ad Philipp., Titus in Creta, qui attigit ætatis annum 94. Polycarpus auditor Iohannis, passus est sub M. Antonino Philosopho & Vero. Plurimi impostores fuerunt tempore Domitiani. Ac quatuor fuerunt precipuæ controuersiæ. 1. Cerinthi & Ebionis, quod in Christo tantum sit natura humana. Hos refutauit Iohannes. Iohannis auditor fuit Polycarpus episcopus Smyrnæ: Polycarpi Irenæus. Cerinthus oppressus est ruinâ balnei, in quod ingressus Iohannes, viso Cerintho & audito his-

asphemiis cum comitatu suo egressus est, ac rui-
ta mox domum predixit, quod illico factum est.
Carpocratis, qui finxit Christianos omnes fa-
ltates conferre in commune debere, & proba-
t confusionem libidinum. 3. Ebionis & alio-
m, qui contenderunt seruandas esse ceremoni-
Mos s. 4 de causa mali. Marcio posuit duo
incipia cōtraria coæterna, bonum & mal : &
axerat fatum Stoicum.

COCCEIVS NERVA.

Regnare cœpit anno Christi 99. Tenuit impe-
im annum vnum, meses 4. dies 9. princeps iustus
it & beneficus, clemens, Vlpium Traianum in
ispania natum propter virtutem adoptauit, &
ccessorem nominauit.

VLPIVS TRAIANVS.

Hispanus fuit, regnare cœpit anno Christi 99.
nuit imperium annos 19. menses 6. dies 15. prin-
ps fuit sapiens & iustus. Doctorem habuit Plu-
chum. Sub eo cœpit TERTIA persecutio Chri-
anorum, in qua Simeon Episcopus Ierosolymæ
interfectus: & Ignatius Episcopus Antiochenus
stiis obiectus, &c. Tria bella præcipua gessit. 1.
tra Decebalum, qui circiter annos 16. Romanos
ercuit, & recens Iazygas vexauerat. Eum vicit: ac
adegit vt sibi mortem consciuerit. 2. Arme-
um occupauit, & progressus in Assyriam, Par-
os repressit. 3. Cum Iudæi in Ægypto & Cy-
e & Cypro supra 40000. hominum trucidasset,
carnes interfectorum comedissent, (a Tito Ve-
as. vsque ad hunc annum Traiani sunt tantum
ni 34.) vt seditiones opprimeret, bellum mo-
t contra Agarenos, qui fuerunt pars Arabum.
t in eius belli apparatu mortuus est hydrope, an-
ætatis 64. In hoc principe est exemplum in-
nstantiæ fortunæ, quia subiecti populi rebella-
int. *Dacos*) de quibus p. precedenti dictum.
rmeniam) vide tab. 4. As.

Parthos) Vide tab. 5. Af. *Mesopotamia*) Vid. tab. 4 Af.

Iudæi ferebant] Dion Cassius in Adriano. Euseb. lib. 4, c. 2, & seqq. Nicephor. lib. 3, c. 22, & seqq. Orosl. lib. 7, c. 3, Zonaras tomo 2.

Gallias] Ælius Spartianus in Adriano.

Romam redit] Festus Rufus.

In Ægyptum] Vide Aureliū Victorem, Xiphilin.

P. 70, ṽ. 3, *Conuocato Senatu*] Dion Cassius.

In off. continuit] Aurel. Victor. Eutrop. lib. 8, Capitolinus, Orosl. lib. 7, c. 14. *Invitus* [illegible] Capitol. in Pan. *success. filius*] Iul. Capitol.

Parth. bellum] Eutrop. lib. 8, Festus Rufus. [illegible] *nominis innas.*] Quadi, Germaniæ populi Ptolomæo, Tacito & aliis. Hos ip[illegible] Austriacos quidam [illegible]tant; Silesios indigitat D[illegible]ubrauius; Auem. Marckfelders (Austriæ tracti[illegible]unt, Eutrop. [illegible] Quadi quondam Heluetii dicti [illegible]em [illegible]zimus lib. 3, Quados Saxonum par[illegible] Quaden Sachsen. *Conspirauerant*] [illegible] c. 15, Euseb. hist. Ecclesiast. lib. 5, c. 5, Nice[illegible] 4, cap. 12. Tertullianus in Apologet. c. 5.

Dacos] Ælius Lamprid.

P. 71, ṽ. 2 *Degens*] plura de eo Aurel. Vict. [illegible]trop. lib. 8, Herodot. lib. 1, Xiphilin. Orosl. [illegible] c. 9. *Sept. Seuerus*] Ælius Spartianus. *Vita*[illegible]*niis*] Eutrop. lib. 9, Aur. Victor, Herodianus l[illegible] & 3, Orosl. lib. 7, c. 17, Xiphilin. Festus Rufus. *Trucidari iuss.*] Spartianus de causa necis variat. apud Xiphilinum Eutrop. lib. 8, Sex. Aur. V[illegible] Herod. lib. 4, Fest. Rufum. *Plures ICti*] La[illegible]prid. in Seuero. *Interf. Caracalla*] Iul. Capit. *Artaxerxem*] Lamprid. in Alexand. Herod. lib. [illegible] *Artaxerxem*; Orosl. Eutropius & Cassiod. *Xerxe*[illegible] nominant.

P. 72, ṽ. 9, *Interf. est*] Aurel. Orosl. lib. 7, c. 18, E[illegible]trop. lib. 8. *Vlp. I.C.*] Eutrop. lib. 8, Fest. Rufus. Lamprid. in Alexandro. *Rom. milite*) Iul. Capitolin. *Gordianum*] Capitol. in Gord. *Hæc fact.* [illegible] Eutrop. lib. 9, Herod. lib. 8.

P. 73, ✠.7, *fuit interf.*] Oros. lib. 7, c. 19, Aurel. ict. Euseb. lib. 6, c. 21, Niceph. lib. 5, c. 25, Zosim. b. 1. *Post hæc*] Iul. Capitol. in Balbino. *Pupieno*] upienum multi Maximum putant. Capitol. Eu-op. lib. 7, Zozimus lib. 1, *Gordianum*] Capitol. Gordiano *Interfectus est*] Aurel. Eutrop. lib. Oros. lib. 7, c. 19, Pompon. Lætus in compen-o Rom. hist. *Cum exerc. misit*] Aurel. Eutrop. b. 9, Oros. lib. 7, c 20, Pompon. Lætus. *Primus* ic Christo fidem dedit. Euseb. lib. 6, c. 72, Niceph. b. 5, c. 25.

P. 74, ✠. 12, *interficeretur*] Sext. Aurel. Eutrop. b. 9, Euseb. Eccl. hist. lib. 7, c. 1, Niceph. lib 5, c. , Pomp. Lætus. *Rege Tyridate*] Pom. Lætus.

P. 75, ✠.8, *fuit interfectus*] Eutrop. lib. 9, Oros. lib. c. 21, Aurel. Vict. *Cyprianus*] Euseb. lib. 7, c. Niceph. lib. 6. c. 7. *Exer. alter*] Pomp. Lætus.

P. 76, ✠. 1, *Transeunt*) Eutrop. lib. 9, Aurel. Oros. r. 7, c. 21, Zozimus lib. 1. *Valerianus*] Trebell. llio in vita. *Resistant*] Eutrop. libr. 9, Fest. ufus, Aurel. Oros. lib. 7, c. 22, Euseb. lib. 7, c. 9, eph. c. 10, li. 6, Zozimus lib. 1. *Oppressi fuer*] Vi-tur Pollionis historia de 30 tyrannis eorum-mutuis lanienis. *Vim faciunt*] de Gallieno Aur. Vict. Fest. Ruf. Euseb. lib. 7, c. 18, Zozi-lib. 1, *Long. vitâ*) Treb. Pollio in vita, Eu-. 9, Oros. lib. 7, c. 23. *Claud. Aurel.*) Fla. Vo-is Rufus.

78, ✠. 1. *in locis gess.*) Eutrop. lib. 9, Aur. Victor Rufus, Pollio in vita 30. tyrannorum, Oros. , c. 23, Procop. de bello Pers. lib. 2. *Palmyra*) vrbs, olim *Hadrianopolis* vocata fuit, teste Ste-o. Syrorum quoque lingua *Thadamus* dicta tradit Bapt. Egnatius. *est interfectus*) Aur. Pomp. Lætus, Zozimus lib. 1. hist. nouæ.

cones) Romanæ historiæ scriptores, Francos, Francones scribunt.

79, ✠. 5, *prœliis deuicit*) Vopiscus Aurelius

Eutrop. li. 9. Pomp. Lætus, Orof. lib. 7, c. 24. *fuit* *terf.*] Orof. li. 7, c. 14. Pomp. Lætus. *tollendum* Vopiscus, Euseb. hist. eccles. lib. 7, c. 24 *profect.* *teritis*] Vopiscus in vita Sext. Aur. Eutrop. lib. 9, Lætus, Orof. lib. 7, c. 24. Fest. Rufus.

P. 80, ℣. 1. *Numerianus*] Vopis. in vita Num ni & Carini. Eutrop. lib. 9, Aurel. Orof. lib. 7, c. *Chlorum*] Sex. Aur. Victor, Fest. Ruf. Eutrop. li. 9, Orof. lib. 7, c. 25. *def. recepit*] Eutrop. Pomp. Læ

P. 81, ℣. 5, *Græc. & Asia*] Eutrop. in fine libri lib. 8, c. 26, Socr. lib. 1, c. 1, Pomp. Lætus. *Hic* Tomo 1. concil. *P.* 457. edit Venetę. *Romam* *caris*] Repetitur 2. q. 6. ad Romanã Ecclesiam, 17, c. Synodum episcopalem. *Maximianum*] lib. 7, c. 25, Eutrop. li. 10, Sext. Aurel. *Cæsarem* trop. lib. 10, Aur. Vict. Socr. lib. 1, c. 1, Zozim Pomp. Lætus. *Licinii*] Eutrop. lib. 10, Socr. lib 1, Zozimus lib. 2, Pomp. Lætus. *Planè consid.*] trop. lib. 10, Orof. lib. 7, c. 28, Euseb. hist. eccles. 9, c. 8. & lib. 1, de vita Constantini, c. 32, Socrat. 1, c. 1, Zozimus lib. 2, Pomp. Lætus. Meminit & dentius poeta. *Fuit interfectus*] Aur. Vict. Eut lib. 10, Orof. lib. 7, c. 28, Eus. in vita Constan Magni, lib. 2, c. 18, Niceph. lib. 7, c. 45, Socrat. c. 2, Zozimus lib. 2.

P. 82, ℣. 4, *ne faceret*] Euseb. lib. 10, c. 8, Socr 1, c. 2, Zozom. lib. 1, c. 7, Niceph. libr. 7, c. 44, Lætus. *Diocl. Maximianus*] August. lib. 8, de Dei, c. 52. De his persecutionibus vide scrip ecclesiast. Eusebiũ, Nicephorũ, Seuerũ Sulp *Christianis*] Quomodo Constantinus ad Chri nismum amplexandum adductus sit, scribit Zo mus lib. 2, longè aliter ac ecclesiastici scrip rem explicans. *Decreta sunt*] Tomo 1, concil

P. 83, ℣ 10, *Anacleto*] Tomo concil. *P.* 309, al. ecclesiarum] Repetitur dist. 22, c. sacrosan item dist. 21, c. In nouo. *Diaboli*] extat de co dist. 3, c. Aquam cum sale. *Produxit*] De obitu

Eu

uangelistę nihil certi extat. Hieronymus breuiter
t Iohannem anno 68. post Passionem Domini
uno Ephesi mortuum. Suidas ad ætatem 120,
tuenisse refert. *Cæsar edictum*] Dist. 96, c. Con-
int.

P. 84, ℣. ex historiis atq. conuinci] In vetustioribus
ratiani decreti exemplarib. non exstat Donatio
ōstantini M. vt annotatur cent. 4. hist. eccles. Otto
isingens. lib. 4. scribit fuisse Gratiani tempore,
ui donationē illam fictam asseuerarēt. Impugna-
nt publicis scriptis hoc commentum Marsil.
tauinus in lib. suo, cui titulus, *Defensor pacis*. Ni-
laus Cusanus Cardinalis lib. 3, c. 2, de concor-
a Catholica. Æneas Siluius in suo Dialogo, Vo-
terranus, Laur. Valla, Ludolphus de Bapenberg
iure regni Imperii Rom. c. 13. Ioh. de Parisiis tra-
itu de potestate regia & Papali, Mart. Lutherus.
m Hotom. in Bruto fulmine, Theoph. Banosius
r. 10, de politia ciuitatis Dei, c. 11. Defendunt
nc ementitam donationem August. Steuchus
gubinus duob. libris contra Vallam scripits, &
ethius Epo. Frisius lib. 2 heroicarum quæstio-
m, Ioh. Auentinus lib. 5, Henrico 4, imperante
ulam donationis Constantinianæ primum ex-
gitatā affirmat, quod ab illorum temporum
tu non alienum videtur. *Præiudicare*] l. 4, De re-
pt. arbitr. item in l. 58, D. dū iudic. & l. ille 13. §. tē-
stiuum, D. ad S c. Trebel. *Constantini Cæsaris*] Eu-
. de vita Constātini Magni, lib. 3, c. 6, 7. Niceph.
. 8, c. 4. & seqq. Theodoret. lib. 1, c. 7, & seqq. So-
t. lib. 1, c. 5, Sozom. lib. 1, c. 16. Ruffin. lib. 10,
, Zonaras tomo 3. *scrib. Episcopi*] Hinc Augusti-
s lib. de baptismo, c. 18, Nicenum concilium
bis terræ concilium nominat. *Decretum*] Tom.
oncil. c. 6. Decretor. concilii Niceni pag. 485.
508, & 578. *Priuilegia*) Dist. 65, c. Mos antiquus.
hanc synodum] Dist. 16, c. prima annotatio.

P. 85, ℣. 1, relinq. possessionibus] Athanasius oran

1, contra Art. Basil. epist. 74, Socr. lib. 2, c. 47, Ni
ceph. lib. 9, c. 16, Sozomen. lib. 3, c. 13, *Quum op*
&c.] Huius concilii Canones Decretis Grat
fere omnes inserti sunt, Dist. 30, 31, & 42. *dit*
sentirent] Canones concili Gangrensis extant
tom. 1, concil p. 609. subscripserunt episcopi
veneni suspicione] Eutrop. 10, S. Aur. Oros. lib. 7,
28, Socr. lib. 1, c. 25, Zozom. lib. 2, c. 32, Nic
lib. 8, c. 54, & 55, Augustin lib. 5, c. 22, de ciuit
Pomp. Lætus. *sede regia*] Eutrop. lib. 10, Oro.
3, c. 13, lib. 7, c. 28, Socr. lib. 9, c. 12. Sozom.
c. 2, August. lib. 5, c. 25, de ciuitate Dei, Z
lib. 2.

P. 86, ℣. 6, *Asia & Thracia*] Aur. Vict. Euseb
4, c. 51, de vita Constantini M. Niceph. lib. 8,
Zozom. lib. 2, Pompon. Lætus. Non satis
conuenit, diuiserit ne Constantinus ipse
imperium, an ipsi post eius mortem sorte id
rint. Viues ad cap. 25. lib. 5. Augustin De ciui
Const. amisso exer. confod.] Eutrop. libr. 10, Aur.
Oros. lib. 7, c. 29, Sozom. lib. 2, Pomp. Læt.
terfectus] Aur. Vict. Eutrop. lib 10. Oros. lib. 7,
Socr. lib. 2, c. 20, Sozom. lib. 4, c. 1, Niceph. lib. 9,
29, Zosimus lib. 2. *Imperatorem*] Aurel. Vict.
trop. lib. 10, Oros. lib. 7, c. 29, Socr. lib. 2, c. 2
mus per iocum imperatorem factum scrib
2. *conscinit ipse*] Sext. Aur. Victor, Eutrop. li
Oros. lib. 7, c. 29, Socrat. lib. 2, c. 27, Sosomen.
4. c. 6. Niceph. li. 9, c. 32. Zozimus lib. 2, Pomp.
tus, Athanas. in Apologia ad Const. Cæsar
bit Magnentium Iudam imitatum eodem
genere sibiipsi carnificem factum: Aurel. gla
cubuisse refert.

P. 87, ℣. 7, *intermiserat*] Socrat. lib. 2, c. 47,
lib. 4, c. 6, & 5, c. 2, Niceph. lib. 9, c. 82, Zos
Læt. *constit. successore*) Aurel. Vict. Eutrop.
Oros. libr. 7, c. 29, Socrat. libr. 2. c. 37, Niceph

c. vlt. Theodoretus libr.3, c.1. Sozomen. libr.5, ap.1.

P.88, ℣.8, *nominis hostis*) Quod Christiani nomiis hostis fuerit & persecutor Iulianus, attestatur ocrat. lib.3, c.11, Theodor. lib.3. c.7, Zozom. libr. c.1, & 2, Niceph. libr.10, c.21, 22, 23, &c. Augustius libr.18, c.52, Pomp. Læt. *quodam priuil.*) Eist.1. quæ tamen censetur esse fictitia. *Synodos tuer.*) Repetitur 3, q. 6, c. Dudum à sanctis. *coioscat*) Epistola hæc Iulii supposititia est, vt ex ocrat. lib.2, c.18, & Sozomeno libr.3, c.8, vbi literrum summa indicatur, quæ cum argumento ctitiæ huius epistolæ non congruit, liquet.

P.89, ℣.8, *postulabit*) Exstat epist. hæc inter Decreta Iulii pontificis. 1. tomo concil. p. 621, edit. Venetæ, & responsum Iulii subnexum est, pag. 625. *Coerc. esse dicunt*) 12, quæst. 1, episcopus ecclesiaorum rerum.

P.90, ℣. 9, *mortuus est*) Eutrop. lib. 10, Oros. libr. c.31, Socrat. lib.1. c.22, Theodor. li.4. c.4, Sozom. b.6, c.6, August. de ciuit. Dei, libr.5, c.25, Diacon. b.11, Pomp. Letus. *Ilico Cæsar exer.*) Sext. Aur. mmian. lib.26, Diacon. libr.11, Oros. libr.7, c.32. *domuit*) Marcellinus libr.28, Diacon. lib.12. *perrsur*) Aurel. Vict. Paulus Diaconus libr.12, Amiian. libr.30, Socrat. libr.4, c.26. Zozom. libr.7, c. 5, Zosimus lib.4, Pompon. Lætus. *conflagrauit*) Oros. lib.7, c.33. Qua ratione Valens interierit, inertum. Socrat. libr.5, c.1. Alii igne ambustum ribunt, Diaconus lib.12, Zozom. lib.6, c. vltim. Theodoret. lib.4, c.36. Alii prætorio habitu muta-, se in mediũ suorum peditum iniecisse, ibiq; ce-disse & iacuisse incognitum, Soc. lib.4, c.31, Marllinus lib.31. *edictum exstat*) lib.26, C. de decuonibus.

P.91, ℣, 6, *sustinent*) Exstat hæc lex in Cod. Theos. lib.12, tit.1, lib.26. Meminit etiã Paul. Diac. lib.

12, & Iornandes Gothus lib. 1. Pertinet autem
monachos Ægypti, quib. fuit Valens pertinac
infensus, vt Iac. Cuiac. annotauit. Consulen
tationes Alciati in decimum libr. Cod. Iustinian
in l. 26, quidam ignauiæ; vbi Bartoli erroneam
terpretationem refellit. Vide eundem Alciat
lib. 3. Dispūct. c. 11. *discesserunt*] Ammianus lib
& Socrat. libr. 5, c. 1. Barbaros à Saracenis pr
conductis repulsos scribunt. Sozom. libro 7,
Paulus Diaconus libro 12. *collegam*] Aurel
ctor. Diaconus libro 12. Marcel. libr. 27. Socrat. l
4. cap. 10. *eiecit*] Diaconus lib. 12. Oros. lib. 7,
34. Theodor. libr. 5, c. 5, Zosimus libr. 4. *interfic*
Aurelius Victor, Socr. lib. 5, c. 11. Sozom. lib. 7, c
Niceph. lib. 12, c. 19, & 20, Oros. lib. 7, c. 31. Zo
libr. 4. Diacon lib. 12 *Roma perduxit*] Exstat gra
rum actio Ausonii ad imperatorem pro cons
tu. *Valent. occubuit*] De hoc legitur oratio fun
Ambrosii episcopi Mediolanensis. *Arbogast*]
Victor. Oros. lib. 7, c 35, Diaconus lib. 3. Socrat. l
5, c. 24. Sozom. libr. 7, c. 22. Niceph. lib. 12, c. 3
Hieronymus in epitaphio Nepotiani suffoca
& laqueo suspensum scribit. Fuit autem, Zo
teste, Arbogastes ex Francis Germanis
Maximus quidem] De cæde Maximi legatur Au
Victor, Oros. lib. 7. c. 35 Diaconus lib. 13, Soc
5, c. 14. Sozom. libr. 7, c. 14, Theodor. libr. 5. c. 1
ceph. lib. 12, c. 21.

P. 92, ℣. 9, *Vitam finit*] Aur. Vict. Diacon. lib
Socrat. lib. 5, c. vlt. Theodor. libr. c 25. Sozom.
7, c. 28. Niceph. lib. 12, c. 48, 50. Sozim. lib. 4
Sp. Sancto derog). Socr. lib 2. c. 8. Sozom. libr. 7, c. 7
8, Augustin. de hæres. c. 52, Niceph. libr. 12, c. 11,
16. c. prima autem Synodus. Basilius in expo
ne fidei Nicenæ, Macedoniū *Pneumatomach*
propterea nominatum scribit. *Damase fuit*
masus Hieronymi opera vsus est in scription
epistolarum Synodalium, vt Hieronymus

scribit epistolâ ad Eustochium, item ad Geron-
iam. *patienter tulit*) Theod. lib. 5, c. 17, Nicephor.
ib. 12, c. 40, 41, Sozom. lib. 7, c. 24, Augustin. lib. 5, c.
6 De ciuit. Dei, Paul. Diaconus libr. 13, Zonaras
om. 3, Mich. Glycas annal. parte 4. De hoc Am-
rosii grauissimum exstat iudicium Th. Erasti me-
ici excellentiss. qui illud iniquum esse, nec vn-
uam veris & iustis rationib. excusari posse palàm
ffirmat. Vide Rod. Hospinianum libr. 2, c. 1, de o-
ig. vsu & abusu templor.

P. 93, ỽ. 5, *Rufin. à mil. trucid.*) Socr. lib. 6, c. 1. Sozo-
ien. lib. 8, c. 1. Niceph. lib. 13, c. 1, Zosimus lib. 5, Di-
con. lib. 13. Ruffinus fuit Gallus, teste Suida in vo-
: Theodosius. *Pontif. refertur*] Dist. 96, c. Duo
int quippe. Videatur Glycas Annal. part. 4.
hospitiolum) Decret. synodi Carthagin. quartæ,
in 14, tom. 1 concil. p. 759.

p. 94, ỽ. vltim. *August. tunc è vita dis.*) Augustinus
biit Hippone, non anno Christi 440, vt ait Sige-
ertus in Chronico, vel 446, vt Beda, sed 432. Dia-
on. lib. 14, siue 433. Prosper in Chronico. Libera-
is Archidiaconus Carthaginensis scribit c. 5, sui
reuiarii, Augustinum ad hanc synodum accersi-
m, sed morte præuentum esse.

p. 95, ỽ. 7, *natum CCCCXII*) August. lib. 1. c. 1. De
uitate Dei, Iornand. libr. 2, Sozom. lib. 9, c. 9, O-
of. lib. 7, c. 38, Paul. Æmil. lib. 1. Mich. Ritius de re-
b. Hisp. lib. 1. Egnat. lib. 1. princ. Roman. *fuit in-
f.*) Diacon. lib. 13, Oros. lib. 7, c. 38, Sozom. libr. 9,
, Zosimus libro 5. *absumunt*) Adolphus hic A-
rico affinis fuit, coniugis nempe frater, vt Zo-
nus innuit. Diaconus *Athaulphum*, Oros. An-
alphum vocat. *inhabitaret*) Oros. lib. 7, c. vlt. Di-
on. lib. 14, Iornand. lib. 2, Prosper in Chron.
grassabantur) Procop. de bello Vandal. lib. 1. Paul.
aconus libro 14, Sozom. libro 9, c. 2.

P. 98, ỽ. 7, *campus Catalaunicus*) Iornādes campos
uriacos, Freculphus *Mauriacos* vocat.

P. 99, ỷ. 4, *vitam finiit*] De Attilæ interitu refert ex prisco Historico Iornandes lib. 1, Iouius libro elogiorum. *sese receperunt*) Volaterran. lib. 4 Geograph. Blondus dec. 1. lib. 3. Sabell. de reb. Venetis, dec. 1, lib. 1, Anton. Bonfinius dec. 1, lib.

Paulus Anazatus] In historia Ducum Venetorum a Petro Marcello Veneto, Siluestro Gyrell. & Hiero. Kelnero edita, hic dux vocatur *Paulutius Anafestus*, & initium imperii illius collocat in annum 697, a Christo nato, quem faciunt vrbis conditæ annum 282. De numero etiam ... 4. enim & 80, vsque ad illud tempus, quo hæc Sleidano scripta sunt, Duces recensent. *...cade*) Iornand. Euagr. lib. 2, c. 7, Vrspergensis.

P. 101, ỷ. 25, *Augustulus quidam*] De Romulo Orestis filio, cui Augustulo cognomen fuit, scribit Procopius de bello Vandal. lib. 1, & de bello Gothico lib. 1, Euagrius lib. 2, c. 16, Iornand. lib. 1, Pompon. Lætus.

P. 102, ỷ 5, *resist. præfuit*] Procopius de bello Goth. lib. 1, Leonh. Aretinus de bello Goth. lib. 1, Blondus dec. 1, lib. 2, Bonfin. decad. 1. lib. 7, *plerique ...abant*) centuria 6, hist. Magdeburg. c. 9, *de ...dis.*

P. 103, ỷ 2., *pōtif. lib. dicunt*) Ioan. I papa in epist. ad episcopos Italiæ, tom. concil, 2, p. 534. *German. pop.*) Tacit. in Germania, & in eum Althemerus Gotho. Viterbiensis perperam Odoacrum ...thenorum ducem nominat. *sibi conciliauit*) Procop. lib. 1, belli Goth. Iornand. lib. 2, Frising. 5, c. 1.

P. 104, ỷ. 12, *loc. dat Antiochia*] Secundo tom. concil. in Decret. Gelasii tit. ordo librorum V. Testam. §, post Propheticas, p. 460. *oppresso auctore*] Auctor huius seditionis fuit Vitalianus Thrax, qui iussu populi Imperatori propter hæresim Eutychianam rebellauit. Zonar. tom. 3. *pla...re*] Euagrius lib. 3, c. 43, Niceph. lib. 16, c. ...

fuit...

Superstitione) Greg. Turonens. libr. 2, c. 29, 30, & r. Adon. Viennẽsis ætate 6, Robert. Gaguinus libr. , c. 3 hist. Franc. Æmil. hist. Frãc. lib. 1, Mich. Ritius e regibus Franc. lib. 1

P. 105, ℣ 1, *se redimat*) 36, q. 1 de raptorib. aũt. *vti ribitur*). Lapsus hic est memoriâ Sleidanus: nam ap. Anastasius, dist. 19, quô hic locus respicit, lo- uitur de Anastasio papa; qui Photinum & Aca- ium hæreticos fouit, & ob id diuino iudicio per- assus creditur. nam vt glossa d. cap. refert, *dum as- llaret, emisit intestina. vtiq; studio*) Procop. de bello oth. lib. 1, Iornand. lib. 2, Leonh. Aretin. lib. 1. *de- ata confirmat*] Zozom. Vitum & Vicentium lega- s nominat lib. 1, c. 16.

P. 106, ℣ 5, *fortiter agant*] Epist. 2 Iohan. 1 papæ ad piscopos Italiæ de Theodorico rege, 2. Tom. cõ- l. p. 534. *Iustini filius*] Diaconus libr. 16, Euagr. b. 4, c. 9, Niceph. lib. 17, c. 7, Pomp. Lætus & alii. *Theodatus*] Fuit hic Theodorici Veronensis ex rore Amelfreda nepos: propter ingratitudinem utem erga Amalosuntham à Gotthis interemtus t, anno regni 3. Apud Cassiodorum libr. 10, epist. , *Theodahadus* nominatur; ibidem reperias eius ncomium. *Belisario*] Diaconus lib. 16, Iornand. br. 1, Sigeb. Blond. dec. 1, libr. 5. *Hildebrandum*) ómp. Lætus *Hildebrandum*, Procop. Theduibal- um vocat. Sequitur eum Diaconus: Sigeberto *El- padés* indigetatur. *dir. incendit*) Procop. lib. 3. bel- Goth. Euagr. lib. 4, c. 20, Sabell. Ennead. 8, libr. 3, lond. dec. 1. lib. 6

P. 107, ℣ 1, *Romam redit*) Totilas Iornando *Badi- *, seu potius *Dadiula* nominatur. *Narsetem Eu- ch.* Procop. de bell. Goth. libr. 3, Agathias in sua ist. Goth.

fuit product.] Procop lib. 3 bell. Goth. Sabell. En- ead. 8. lib. 4, Blond dec. 1, lib. 7. *subiect. fuisse trad.*) idas literarum rudem fuisse scribit Zonaras

tom. 3 scribit eum adeo immodico ædificandi studio flagrasse, vt & stipendia artium liberalium magistris iam olim constituta, sustulerit, vt haberet sumtus, quos in ædificationes profunderet. *scri- ptx. tradunt*) Procop. li. 1. de bell. Pers. Suidas in dictione Tribonianus. Alciat. dispunct. lib. 4, c. 7, Ægidius Perrinus Aremarrẽsis in vita Iustiniani imp.

excæcauit etiam) Habet idem P. Crinitus lib. 5, c. 6, de hon. discip. & Ioh. Iouinian. Pontanus lib. 2 de fortit. domest. c. 8. Alciat verò lib. 4. parerg. c. 14. totum hoc falsum esse demonstrare conatur. Virtutes Belisarii commemorat Suidas in voce Belisarius; origine Germanum fuisse docet proœmium Ioan. Leunclauii in Zosimum. *habent libri*] Tom. 2. concil. synodi quintæ Constantinopol. act. 1, ... cta à Menna patriarcha Constantinop. & alibi.

P. 108, ỷ. 13, *sit collocata*] De epistolis mutuis Iustiniani Imper. & Ioh. Papæ Rom. dubitatum fuit omnibus temporibus: legatur Alc. libr. 5. parerg. 23. Cuiac. obs. 12, c. 26. Fr. Hotom. lib. obs. 7, c.

Bonifacius II.] Tom. 2. concil. ad Eulalium Alexand. epis. p. 544.

P. 109, ỷ. 16, *vrb. Rom. epis.*] Procop. Syluerium relegatum scribit propter suspicionem defectionis ad Gothos lib. 1, bell. Goth. Blondus lib. 7, dec. 1. Vigiliũ carceri inclusum, socios partim relegatos, partim ad metalla dãnatos, tandẽ tamẽ liberatum esse commemorat. *Iustino II. Cæs.*] Diacon lib. ... Euagr. lib. 4, c. 7. *ingrat. in iis depreh.*] Paul. Diac. de gest. Longob. lib. 2, c. 5, Regino lib. 1, Pomp. Læt. Frising. lib. 5, c. 5.

P. 110, ỷ. 5, *Exarchũ*] Primus Exarchus nominatur Longinus Græcus: sed Palmerius Patricium Rom. primum talem magistratum suscepisse scribit. Durauit illa dignitas annis 164; siue, vt alii volunt, 124, Blond. lib 10, dec. 1.

mortuus est] Narsetem in exilio defunctum commemorant omnes; mortui verò corpus in loculo plum-

lumbeo cum omnib. eius opibus Constantinopolim portatum scribit Paul Diac. lib. 2, de gestis Longobard. c. 11. Idem eodem lib. c. 3, pietatem eius prædicat, sicut Euagr. etiam lib. 4, c. 24. Suidas ingenium & corporis habitũ describit. *Success.* *Tiberius*] Diacon. lib. 17, Euagr. lib. 5. c. 14, Niceph. lib. 18, c. 2, & 5. *Mauritius*] Diaconus lib. 17, Niceph. lib. 18, c. 6, 7, & 8.

P. 111, ℣. 5, *Episcop. Iohannes*] Iohannes hic è vitæ sobrietate *ieiunator* nominatur, libr. 17, c. 36, & lib. 18, c. 34. histor. Eccles. Niceph. primatum sibi arrogauit in concilio Constantinopolit. teste Gregorio Magno lib. 4, indict. 13, ep. 36. Sed Pelagius episc. Rom. misso Constantinopolim archidiacono, synodi decreta cassauit, ibid. epist. 36, vide 2, tõ. concil. epist. 1, Pelagii II. papæ; p. 842. *Vsurpasse sit*] Gregor. lib. 4, indict. 13, epist. 36, & 38, item lib. indict. 1, epist. 30. *imminuat*] Greg. libr. 4, indict. 13, epist. 32. *atq; diplomatis*] Adon Viennensis ætate 6, Beda de rat. temp. Regino Prumiensis li. 1; Frisingensis lib. 5, c. 8, Vrsperg. Platina in vita Bonifacii tertii. *Phoca rerum pot.*] Diac. lib. 17, Zonar. tom. 3, Beda de rat. tempor.

P. 112, ℣. 21, *felic. præliantur*] De Saracenorum origine, incrementis & imperio videatur Cœlius Augustinus Curio lib. de hist. Saracen. item Wolfgangus Drechslerus in compend. histor. Saracenicæ. *Fuit Mahometus*] Liber de generatione Mahometi & Chronicon Saracenorũ, Zonar. tom. 3. Chalcocondiles lib. 3.

P. 113, ℣. 9, *concil. Toletanum*] Tom. 3, concil. p. 63, Iohan. Magnus historiæ Goth. lib. 16, c. 17. *repetit. it*] concilii 5, canone 3, & 4, concil. 6, can. 17, & 18. *non lætitia*] concil. 4, can. 10, p. 70.

P. 114, ℣. 14, *Langobardis*] Paulus Diac. de gestis Longobard. lib. 1, c. 10. *secum asportant*] Regino lib. Blond. dec 1, lib. 9, Nauclerus gener. 23, Diacon. lib. 5, c. 13, de gestis Langobard. *vectig. annuum pa-*

eisc.) De tributo auri consentiunt Zonaras & Di-
aconus: de equis & seruis variant; hic enim quin-
quaginta, ille octonos tantum nominat.

P.115, ỽ 8, *vires attenuab.*] Zonar. tom.3, Sig...
Auentin. lib.3 Annal. Boiorum. *Hic Cæsar*] Sabel-
licus Ennead. 8, lib. 6, Blond. dec. 1, libr. 9, Plati...
in vita Benedicti 2. *pendebat*] Polydorus Virg...
lib. 4, c. 10, hanc legem scribit haud diu seruata...
esse. *centum quinquag. episcoporum*] De nume...
patrũ, qui ad hanc synodum conuenerunt, varia...
auctores. Regino lib. 1, & Beda de rat. temp. nu...
rant 150, Diacon. lib. 19, Iuo in Chron. Simon...
libro 4, cap. 46 nominant 289. in catalogo subscri-
ptorum exstant 162, Chronicon Martini tre...
tos minus vno habet.

Obscuris verbis] Tom. 3 concil. in Decret. syn...
6 Constantin. tit. de canone apost. p. 393.

P.116, ỽ 12, *à diuers. emanassent*] Fr. Sixt. Sene...
in bibliotheca sancta, libro 2 de canonibus ap...
stol. sic scribit. Isidorus tantum 50 recenset. Se-
xta synodus can. 2, probat 85; tametsi non sint...
84. Sed duodecimus Latinus est in codice Græ...
in duos diuisus. Zepherinus quingentis ann...
quinta synodo prior, sexaginta tantum cano...
admittit. Leo nonus trecentis & quinquagin...
annis posterior sexta synodo ad Michaelem Pa-
triarcham totidem enumerat. Hæc Fr. Sixtus. ...
horum canonum defensione luculentum libr...
edidit Fr. Turrianus Iesuita.

Rauennas episc. Rom.) Ecclesia Rauennas a Ro-
mana multis ab annis segregata, *allocephalus* dic...
est, vt Platina in vita Doni, I. papæ Romani. Theo-
dorus autem episcopus Rauennas sedem suam
Rom. episcopo subiecit. Occasionem explica...
Blondus decad. 1, libro 9, Sabellicus Ennead. 8, li-
bro 7.

P.117, ỽ 4, *Tiberium quendam*) Tiberio huic Ab-
sima-

[I]mari nomen fuit, quod repudiauit; vt Diaconus libro 20, & post eum Egnatius scribit.

prope totam] Blond. dec. 1, lib. 20. *Is quem sup. dicti Iustin*] Diacon. lib. 20, Sigebertus. *Anastasium II. hab. success.*) Anastasius hic alio nomine *Artemius* appellatus fuit. Diaconus lib. 20, Zonar. tomo 3.

P. 118, ꝟ 14, *Gothi elegerant*) Iohan. Gothus libro 16, c. 27, ad annum 714 refert. *Leone reg. Saraceni*) Diac. lib. 21, Zonar. tom. 3, Frising. libro 5, cap. 18, Sabell. Ennead. 8, lib. 7, Blond. dec. 1, libro 10.

Erat Leo] Paul. Diaconus lib. 21, Sigebert.

Occuparunt] Blond. dec. 1. lib. 10

P. 119, ꝟ 2, *Bonifacio quodam*] Bonifacius hic *Wunefridus* antea vocatus, natione fuit Anglus, Cridioduni in patria Deuoniensi natus, Balæus. Iacobus Curio Londæ natum asserit, & Muntzerus in Chronographia affirmat eum Ricardi regis Anglorum fuisse fratrem.

Leo Cæsar. stat.) Diaconus libr. 6, c. 49, de gestis Langobard. *Huic etiam*) Tom. 3. concil. in histor. Gregorii III, p. 418. *A Gregorio III.*] Tomo 3. concil. epist. vlt. ad Bonif. episc. p. 435.

P. 120, ꝟ vlt. *De vxorib. verb. nullum*) Habet hoc edictum Auentinus lib. 3 annal. Boiorum.

P. 121, ꝟ 3, *dependerent*) Sigeber. Viterbiensis parte Chronici 17, Blond. dec. 1, lib. 10.

opem ferat) Frising. lib. 5, c. 25, Vrsperg.

Placentia) Vrspergens. Sabell. Ennead. 8, libro 1, Balæus centur. 2, c. 5, Adon ætate 6.

Eccles. Romana] Blond. dec. 1, lib. 1, Antoninus tit. 4, c. 1, paragr. 3, Æmil. lib. 2.

P. 122, ꝟ 13, *Nicephorum*] Diacon. libr. 24, Zonar. tom. 3.

expulit Italia) Sigebertus, Gaguinus libro 4, c. 1, Emil. Veronensis rerum Francic. lib. 2.

P. 124, ꝟ 10, *fuer. ignaui*] De his legatur Zonar. tõ. , Nicetas Choniates, Niceph. Greg. Chalcocõdil.

& alii. *Ottomannus ad*] Chalcocondiles de reb. Turcicis, Matthias Mechouius in Sarmatia Asiatica, c.15.

P. 126, ỷ.21, *nutu pendebat*] De hac Rom. imperii infelicitate sic scribit Eras. Roterod. præfat. in Sueton. Tranquill. O miserum ac deplorandum illorum temporum statum! oppressa senatus authoritate, oppressis legibus; oppressa populi Romani libertate, sic creato principi seruiebat omnis; princeps ipse seruiebat iis, qualem nemo vir probus domi vellet habere seruum. Imperatorem timebat senatus: Imperator scelestam istam militum multitudinem formidabat. Imperator leges dabat regibus; at huic leges dabāt conductitii milites. Summa rerum orbis ab armata paucorum temeritate pendebat.

IN LIBRVM III. NOTÆ.

P. 127, ỷ.9, *orig. deducis*) Origo Caroli Magni ad Francos antiquiss. Germaniæ populos refertur a Gotfrido Viterbiensi, Ludolpho de Bapenberg de iure regni c.3, Iac. Wimphelingo rerum Germanic. c.22, Hieron. Gebuilero de libertate Germanica, c.6, Ægidio Tschudo in descript. Rhætiæ Alpinæ, c.56, Franc. Irenico exegeseos lib. [illegible] rum Ioann. Bodinus, Germanici nominis [illegible] Carolum natione Gallum, in Gallia natum, lingua quoque, morib. & institutis Gallorum [illegible] suis maioribus educatum scribit, in Meth. [illegible]

profligati) Florus lib.3, c.3, Vell. lib.2, Oros. lib. [illegible] c.6, Eutrop. lib.5. *Aruerni & Hedui*) Cæsar de bell. Gall. libr. 1. *Eburones*) Hub. Thomas Leodius de Tungris & Eburonib.

P. 128, ỷ.11, *illos reijceret*) Fl. Vopisc. in Probo, Eutrop. lib. 9, Zosimus lib. 1, *Franceses*] Quos Sleidanus *Francones* nominat, antiqui Rom. hist. scriptores, vt & recentes, *Francos* indigetant. [illegible]

Vopi-

opiscus in Aureliano & Proculo. Zosimus lib. 1, mmianus Marcell. lib. 15, 27, & 30, Aurel. Vict Eu-op. lib. 2, & alii.

P. 129, ℣. 12, Maior domus) De maiore domus vi-ìatur Francogallia Fr. Hotomani, c. 12, Nomina-ır ibi *palatii magister*; & dignitas ei tribuitur eadẽ, uæ fuit præfecti prætorio apud Romanos, qui io nomine *aulæ præfectus* nominabatur. Sunt & ia nomina quæ maioribus domus tribuuntur, præfecti aulæ, comites palatii; quin etiam a-quot seculis post *Seneschalli Franciæ* appellati nt. Exstat de maiorib. domus fragmentum editũ P. Pithœo, in annalib. Francicis. De bellis autem pini in Germania gestis videatur Viterbiensis rte Chronici 17, Gaguinus lib. 3, c. 4, Auētin. An-il. Boiorum lib. 3. *Gallia script.*) Eginhard. in ta Caroli M. Sigeb. *Pipinus*] Eginhard. Regino).2. Sigeb. Viterb. parte 17, Chronici.

in decreto) 15, q. 6. Alius item Romanus.

P. 130, ℣. 6, *Papa Gelasius*) In recenti iuris Cano-ci editione, auspicio Gregorii XIII. adornati, pitulum hoc non papæ Gelasio, vt est in vulga-i codicibus, sed Gregorio papæ adscribitur. Is est iius nominis septimus, qui in epist. ad Herman-um Metensem episcopum ista scripsisse memora-ır. *Armorica*) Ioh. Lelādus *Anmoria* idem signi-care dicit, quod supra mare, in ipsa Britānica lin-ıa. Repetit hoc Guiliel. Camdenus in Britan-a.

P 131, ℣. 4, *In Hispaniam*) Ioh. Turpinius. *paca-t*) Antoninus lib. 14, c. 2, § 5, Gaguinus lib. 4, c. 1 *Magnus dic.*) Nithardus histor. lib. 1, Gaguinus).4, c. 1.

P. 132, ℣. 6, regnass. annos XXXIII.) Eginhard. Re-no lib. 2, Sigebertus, Gaguinus lib. 4, c. 1, Plati-ı in Leone 3, Sabell. Ennead. 8, lib. 9, Blond. dec. lib. 1. *certi limites*) Auentin. lib. 4. *decretum fu-* capit. 14, Decretorum huius synodi, p. 701.

Turoni] De Turonensi synodo videatur tom. concil. p. 682. De Cabilonensi ibid. p. 686. De Arelatensi videatur p. 679. Legatur etiam vita Caroli M. edita à Petro Pithœo, & auctor annalium Francicorum: meminit Sigebertus & Gaguinus lib. 4, c. 1.

P. 133, ℣ 3, *septuaginta natus annos*] Carolo aetatis annos assignant 72. Eginhard. Gaguinus & alius auctor annalium Francicorum 71 adscribit.

Ipso regn. per Ital. & Gall.] Eginhardus in vita Caroli M. Sigebert.

Bituriges) Metropolis ex μήτηρ & πόλις, i. mater & vrbs, iuncto nomine, dicitur ea ciuitas vnde Colonia deducta est. Vlp. libro 4, § 4, D. de offic. proconf. Ephesum, metropolim appellat. Isidorus ἀπὸ μέτρου, i. mensura fictum vocabulum tradit; quod & distinct. 21 asseritur, sed falso. Denique Metropoles ad extremum dictæ sunt matres vrbium, & capita prouinciæ, vt *l. 1, C. de Metropol. Beryth.* & apud Solinum & Marcell.

scriba iuratus] in vita Caroli M. *Eginardus, &c. Petri*) Eginhardus, vel *Einardus*; scriptor vitæ Caroli M. eiusdem Imperatoris non cancellarius tantum, vt Trithemius, verum etiam gener fuisse scribitur. Videatur Iac. Curio libro 2 rerum Chronolog. item, Iustus Reuberus initio comis... German.

P. 134, ℣ 14, *libri dicunt*] Dist. 36, c. Hadrianus papa. *potest. ei concessit*) Blondus dec. 2 libr. 1, Gaguinus lib. 4, c. 1, Auentin. Annal. Boior. lib. 4.

Parisinam quoq; trad. academ.] Vincent. spec. hist. lib. 24. Sabell. Ennead. 8. li. 9, Gaguin. lib. 4, c. 1, Middẽdorp. lib. 2 Academ. orb. Christ. lib. 2 chron.

vter barbarus] Eginhard. Sigeb. Vsperg. Abb. Vrdensis.

P. 135, ℣ 23 *breuiter expon.*] Annales Galliæ ...

thi

thematico auctore. Sigebert. *consecrauit*] Frising. lib. 5, c. 32, Viterbiens. part 17 Chron.

P. 136, ℣. 4, *esse obtrusum*] Gaguin. lib. 4, c. 2, Æmilius lib. 3 vitâ Ludouici, edita à P. Pithœo. *Libri pontificii*] distinct. 63, c. ego Ludouicus.

Quantum fid. sit eius m. scriptis] Carolus Molinæus Iurisconsultus Bibliothecarium, pontificum Roman. fautorem & domesticum huius capituli auctorem esse, & ob id tanquam homini suspecto minime credendum scribit. *Lud. Bauaria praef.*] Annales Gallici, Viterb. Æmilius libro 3, Blond. lib. 3, dec. 2.

Coniurat. facta] Regino lib. 2.

ad mon. genus vit. f. detr.] Historia huius exauctorationis peculiari scripto exposita est, quod P. Pithœus edidit. Videatur etiam Theganus chorepiscopus Treuirensis, lib. de gest. Lud. Imper. Item vita Ludouici incerto auctore, edita ab eodem Pithœo. Meminit Gaguin. lib. 4, c. 2, & seqq.

auderent impulisse] Fastus sacerdotum coerciti meminit Gaguin. libro 4, c. 2. videatur 3 tomo concil. Synodus Aquisgranensis, p. 820. Deiectionis vero longe aliam caussam, vxoris vid. incontinentiam atque efferatam libidinem Regino lib. 2 adfert. idem habet Viterbiensis, de quib. criminib. sese publicè purgauit, teste Nithardo lib. 1. *recuperauit*] Annales Gallici lib. 4, c. 2.

P. 137, ℣. 5, *Autrici Aurelia*] Vide Ioan. Marii Belgæ lib. de schism. & conciliis parte 2, c. 5, & seqq.

publ. intent. medit.] Contrarium fieri oportere docet Gratianus dist. 17, c. Synodum, c. regula vestra, c. Nec licuit, c. Multis denuo, c. Concilia sacerdotum. Legatur Bellarminus tom. part. 2, lib. 1, c. 12, de conciliis.

Ad hunc mod. Ludouicus] Hubertus Velleius append. ad Gaguinum c. 4. *salutis anno* M D X & X I.]

Ioan. Marius de schism. & conc. part. 2, c, 25. *Ind. mort.*) Gaguin. lib. 5, c. 1, *Galliaq. pars*) Regino li. 2. *Narb. prou. obtin.*) De dissensionib. filiorum Ludouici Pii exstant lib. 4, Nithardi Angilberti F. Caroli M. ex Bertha filia nepotis. Videatur etiam Frising. lib. 5, c. 35, Helmoldus lib. 1, c. 2, *Ei successit*) Regino lib. 2, Sigebert. *habent libri*) Dist. 63, c. cum Hadrianus.

P. 138, ✠. 14, *si Ludouicus*) Dist. 63. c. Ego Ludouicus. *ante Adrianum*) Tom. 3, concil. p. 906. *Ignatius*) Zonar. tom. 3.

P. 139, ✠. 4, *maiest. papal.*) Decreta huius Nicolai pontificis ex Gratiano collecta sunt, & in 10 titulos dispertita a Ioan. Cochlęo. *Car. Gall. rex*) Frising. lib. 6, c. 6. *consecratur*) Gaguin. lib. c. 1. *Mutua mort. est*) Carolus veneno a Sedechia Iudæo propinato interemtus est. Regino, Sigebert. Gaguin. lib. 5, c. 1.

præfuit) Gaguinus libr. 5, c. secundo. *tempus tinet*) Frodoardus in Chronico. Sigeb. Gaguin. lib. 5, c. 4 sunt autem Nortmãni iidem cum Danis, vt ex Adamo Bremensi, Alb. Stadensis refert. Helmoldus lib. 1, c. 7, ex Danis, Suenonib. & Neutis collectam fuisse multitudinem scribit.

P. 140, ✠. 1, *auct. vindicat*) Luitprand. Ticinensis lib. 1, c. 8, Frising. lib. 6, c. 13, Viterbiens. *incendia vastant*) Luitpr. lib. 2, c. 1, & 2, Regino lib. 2, Vrsperg. *Arnolph. Cæsare*) Tom. 4, concil. p. 26, Regino lib. 2. *decretum*) 15, q. 2. c. In ecclesiast. *Adhoc. t. pus*) Luitpr. lib. 1, c. 6, Regino lib. 2, Sigebertus. *afficiunt*,) Blond. dec. 2, lib. 2.

Ludouicum Cæsar.) Ludouicus hic excæcatus à Berengario, non Arnolphi Imperatoris filius & successor fuit, sed Bosonis Burgundiæ regis, ex Hermingarda filia Ludouici secundi Imperatoris nepos, qui inuitatus in Italiam, & contra

iura-

iuramentum agens, hostis tandem proditur, & Veronæ crudelibus suppliciis excarnificatur. Regino lib.2, Sigebert. *Saraceni Aphri*] Luitprand. lib.2, c.12, Sigeb. *vastant Ital.*] Antoninus 2 parte histor. tit 15, c 16

P.141, ℣. *salutab. Othonem*] Widechind. libr. 1, Dith. lib. 1. *grauit. agr.*) Luitpr. libr. 2, c.7. Widechind. lib. 1. Sigeb. *Anceps*) Aucupi nomen vnde factum, indicat Vrspergens. *Saxonicarum*] Rosuitha in Panegyrico. *Hi duo Cæsares*] Crantzius lib. 3, c. 4 Saxon. *sese diceret*] Witechind. lib. 1

P.142, ℣ 20, *in eg. distribuit*] Luitprand. libr. 2, c. Sigebert.

P.143, ℣ 2, *ducit Adelheidam*] Witech. lib. 3, Dithmarus Mersepurgensis lib. 2, Rosuitha in Panegyrico, Regino lib. 2, Frisingens. lib 6, c. 19.

Luitholdus] Witechind. lib. 3, Regino lib. 2.

Vbi tand Romam] Luitprand. libr. 6, c. 6, & seqq. Rosuitha in Panegyrico, Dithm. lib. 2. *pontif. deiectum*] Dist. 63, c. In synodo congregata.

P.144, ℣ *super al. contrarium*] Mendacem oportet esse memorem. *formula iurusiur.*] Dist. 63, c. Tibi domino Iohanni. *Otho pr. motus*] Witechind. lib. Dithm. lib. 12. *vocatur Magnus*] Helmoldus Buouiensis lib. 1, c. 6

P.145, ℣ 11, *pacem d. f.*) Wilhelmus Nangius in Chronico suo ad annum 977. Gaguinus lib. 5, c. 6.

Romæ sepultus) Dithm. libr. 3, Viterbiens. parte Chronic. 17, hunc Othonem *Sanguinarium* appellatum scribit, sicut & aliis *pallida mors Saracenorum* dictus est.

P.146, ℣ 1, *oculis priuat.*) Lambertus Schafnaburgensis, Sigebert. *dignitatem i. v h. posthac*) Mart. Polonus in Chronicis. Leopold. de Papenberg de iuribus regni & Imperii, c. 2, Rod. de Columna, de translat. Imperii, Marsil. Patauinus de translat. Imper. c. 11, Nic. Cusanus de concord. Catholica, lib. 3, c. 4, Antoninus hist. parte 2, tit. 16, c. 4. Platina

In vita Gregorii; aliique infiniti. Verum ab illi dissentiunt Auentinus lib. 5 annal. Boiorum, Io Curio libr. 2 rerum Chronolog. Onuphrius li 4 De comitiis imperat. Caspar Peucerus libro Chronici. *religionis caussa*) Roberti Gallia regis insignis pietas fuit: quippe qui aliquot sa cantica, quorum adhuc in Ecclesia vsus est, co scripsit. Vt; *Spiritus S. adsit nobis gratia*, item de n tiuitate Christi; *Iudaa & Ierusalem*. Item de Pe tro; *Cornelius centurio*. Item collecta de Matty Concede nobis Domine. Legatur Helgaldu Floriacensis in vita Roberti regis. *Boleslav dign.*] Mechouius in Chron. Poloniæ, Matt. Cro lib. 3 hist. Polon. Curæus annal. Silesiæ parte Crantzius Saxon. lib. 4, c. 33. His fide dignis h storiis contradicens primo Bodinus li. 1, c. 9 Re impudenter scribit; *Polonos sceptra regia sibi ab In peratorib. Germanicis oblata recusasse*. *rediens* Di Dith. lib. 4, Herm. Contractus. Propter singula rem prudentiam & ingenium excellens *Mirabi mundi* nominatus est, teste Viterbiensi.

P. 147, ℣. 1, *fr. vtrimque amicit.*] Sigeb Hel parte 3 histor. Eccles. libr. 9, c. 1, eos de statu Ec clesiæ corrigendo quidve cum Rom. præsule a cturi essent, cum Patauii conuenissent, consili cõtulisse scribit. *gratus Cæsar*) Hinc ab Helmo do lib. 1, c. 16, *Pii* cognomento ornatur. Hart Schedel in Chronico *Humilem* vocat. *dit. fecis* Sigeber. Vrsperg.

Vastig. fecit) Frising. libr. 6, c. 32, Viterbiens parte Chronici.

Hung reg. Petrum] Sigeb. Schafnaburg. Vrsperg Contractus. Mich. Ritius de reg. Hungar. lib. 1 Bonfinius dec. 2, lib. 2

P. 148, ℣. 9, *Clemens II.*] Frising. libro 6, c. 3 Sigeb. Schafnaburg. Vrsperg. Contractus. Sab lib

b, 2., Ennead. 9, hos pontifices *tria monstra* ap-
ellat. *Cas. Popponem*) Poppo bis Ottoni Fri-
agensi est *patriarcha Aquileiensis*, lib. 6, c. 33. H.
ontractus *Brixiensem episcopum*) nominat. *quad.*
istola) contra epistolā Nicetæ Abbatis. Distinct.
, c. omnino.

P. 149, ℣. 3, *unà cum ipsi alerentur*) De Niceta eius-
ue contra Romanos scriptis videatur Sigebert.
d annum Christi 1504. Mart. Chemnitius part.
concilii Trid. eum non Græcæ, sed Latinæ ec-
lesiæ membrum fuisse autumat, licèt Græcus
atione fuerit. *Anno supra mill.*] Frising. libro
, c. 33. *præs. Cæsare*) Schafnaburg. H. Contra-
tus, Vrspergens. Crant. Saxon. lib. 4, c. 34.
Victor II.) Lamb Schafnab. continuator Contracti.
non m. p.) Schafnab. continuator Contracti.

P. 150, ℣ *penult.*) *Brem. archiepisc.*] Bremensis hic
archiepiscopus Adelbertus fuit, non vt quidam
olunt, ex Bauaris oriundus, sed Friderici Saxo-
iæ Palatini F. Dedonis primi, Wetinensis fami-
iæ, nepos: princeps magnificus, & ad summa
atus, ad quæ contendenti, mirabilis fortunæ
icissitudo obiectus est. Vide Adamum Bremen-
sem canonicum, ecclesi. histor. libr. 4, Albertum
Stadensem & Alb. Crant. in Metropoli.

P. 151, ℣. 14, *uxorem Bertham*) Bertha vxor Hen-
4, nominatur à Viterbiensi Othonis Italiæ Mar-
chionis filia.

vix elapsus) Autor vitæ Henrici. Helmoldus
lib. 1, c. 27, & seqq.

Alex. II. mortuo) Frisingens. libr. 6, c. 34, Pla-
tina.

P. 152, ℣. 7, *confirm.*] Schafnaburg.

P. 153, ℣. 8, *facto trucid.*) Nauclerus volum. 2,
generat. 36, Car. Sigonius lib. 9 de regno Ital.

à Gregorio VII.) Schafnab. Nauclerus.

P. 154, ℣. 23, *nobilit. q. plur.*) Helmoldus lib.
1, c. 27.

P.155, ꝟ 13, *ille Wormatiæ*) Sigeb. Marianus Scotus libro 3, ætate 6. *illum excommunicat.*) Apud Sigonium de regno Italiæ lib. 9, extat fulmen pontificium in Henricum imperat. vibratum, plenum arrogantia & impietate. De hac excommunicatione sic loquitur Otho Frising. episcopus: *Lego & relego Romanorum Regum & Imperatorum gesta, & nusquam inuenio quemquam eorum ante hunc à Roman. pontifice excommunicatum, vel regno priuatum* lib. 6 Chronici, c. 35. *Germaniæ prin.*) Auentinus libro 5.

P.157, ꝟ 22, *Ingressus it.*) Schafnaburg. Bertholdus Constantiensis.

P.158, ꝟ 11, *Cæsar autem*) Benno Cardinalis in vita Gregorii VII. Vrsperg. Berthol. Constantiensis.

P.160, ꝟ 8, *sept. septimo*) Berth. Constantiensis. *è vita decessit*) Auctor vitæ Henr. 4, Frising. lib. 6, c. 35, & de gestis Fred. lib. 1, c. 7. Helmold. lib. 1, c. 29 & 29, Berth Constant.

Henr. ab ea Victor) Frising. de gest. Frid. libr. 1, c. Vrsperg. *consecratur*) Helmold. histor. Sclauonicæ lib. 1, c. 30, Marianus Scotus lib. 5, ætate.

Gregorio mori Guil. Tyrius lib. 1, c. 14 & 15, ... lib. 4, Blond. dec. 2, lib. 4. *bellum Saracenicum*) Bellum hoc sacrum descripserunt præter Guiliel. Tyri archiepisc. auctor Chronici Hidrosolymitani Reineccio editi, Fucherius Carnotensis Balduini regis capellanus, Rob. Monachus, Benedictus de Accoltis.

P.161, ꝟ 15, *in ærumnis*) Frising. libr. 7, c. 12, Vitterbiens. De hoc Imper. Henrico 4 sic scribit Vincentius in Speculo historiali, libr. 26, c. 117: Henricus ore facundus fuit, acer ingenio, eleemosynis largus; sexagies & bis acie collata dimicauit.

venit) Frising. lib. 7, c. 14. *Hic ergo Cæs.*) Frising. libr. 7, c. 12 Helmoldus lib. 1, c. 40. Vrsperg. Sigeb.

P.162, ꝟ 5, *Cæsar. excommunicat*) Liuius lib. 39. Nihil

il in ſpetiem fallacius eſt, quam praua religio. vbi Deorum numen prætenditur ſceleribus, ſubit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandus diuini iuris aliquid immiſſum violemus. Q. Curt. lib. 4, *Nulla res efficacius multitudinem regit quã ſuperſtitio; alioquin impotens, ſæua, mutabilis, vbi vana religione capta eſt, melius vatibus, quam ducib. ſuis paret. Cum Cæſare tranſig.)* Quib. condicionib. transactum ſit, explicat Friſing. lib. 7, c. 16, Crant. Saxon. lib 5, c. 42, Sigon. de regno Ital. lib. 10, Platina in Calixto. *Hic ...euia dux)* Vrſp. Alb. Albert. Abbas Stadenſis.

P. 163 ỽ. 12, *egiſſe fertur)* Friſingenſ. lib. 7, c. 15, Vrſperg. Helmoldus lib. 1, c. 55, Ritius de reg. Siciliæ lib. 1, *conſtit. eſſe diximus)* Vrſperg. Auentinus lib. 6, Sigonius de regno Italiæ libr. 11, Theod. Bibliander in Chronolog.

P. 164, ỽ. 1, *prouinc. dederat)* Friſing. lib. 7, c. 25. Leupoldus hic Auſtriæ dux fuit, S. Leopoldi filius, Auentin. lib. 6. *Hic Rogerium)* Vrſperg. Viterbienſ. *Cæſarem metuens)* Geyſa ſecundus Vngariæ Rex, Geyſæ Magni pronepos, *Borychum*, vel vt alii vocant, Broycum filium Calomani regis ex adulterio natum regno eiecit, ob id ei Imperator infenſus erat, *Ritius* libr. 2 de reg. Hungar. Auentin. lib. 6. *Tandem prof.*] Æmil. lib. 5. Auent. lib. 6. *Frid. Aenobarb.*] Friſing. de geſt. Frid. lib. 2, c. 1. *Is initio reg.*] Friſing. lib. 2, c. 11, Otho de S. Blaſio, c. 6, & 7. *Dertonam comp.*] Gunth. Ligurini lib. 5, Friſing. de geſtis Friderici lib. 16, 17, 18, 19, & 20.

P. 165, ỽ. 3, *Ignominioſe multat)* Duo hic notanda ſunt. Primo ignominioſa Palatini mulctatio; quæ fuit geſtatio canum, priſcis Germanis vſitata. Meminit eius Witechindus monachus lib. 2, Otho Friſing. de geſt. Frid. Imper lib. 2, c. 28, Guntherus Ligurini lib. 5, Arnoldus Lubec. continuator Helmoldi lib. 7, c. 2, Dodechind, ad annum 1155, Crantzius Saxon. lib. 3, c. 15. Erudi-

tè autem hunc morem expressit Georgius Sabinus in Cæsarib. suis hoc tetrasticho:

Mos erat antiquis, qui publica commoda pacis
Cæsare turbasset bella gerente foris;
Totius Imperii ratus inspectante senatu,
Vt canis impositum corpore ferret onus.

Secundo notetur creatio ducis Boemiæ in regē. Facta est illa hac lege, *Ne dignitas ista ad posteros transiret, sed ei honori successor exheres foret.* Auctor inter. Mediolan.) Frising. libr. 2, c. 30.

P. 166, ỷ. 8, *Cæs. excommunic.*) Mutius lib. 18, Ioan. Marius de schismat. & concil. part. 3, c. *prof. Venetias*) Sabell. Ennead. 9, libr. 5, Naucler. generat. 41, vol. 1. *Facta d. p.*) Nicetas Choniates lib. 2, de rebus Isaaci Angeli. *impetu fluminis*) Arnold. abbas Lubecensis Helmoldi continuator nominat fluuium hunc *Saleph*, aliis *Serra* dictum. Hier. Mercurial. lib. 4 var. lect. Cydnum Ciliciæ flumen esse censet, & citato Galeno ex lib. de causis procatarcticis, Alexãdrum M. æstiuo tempore cum se in eodem flumine lauisset, conuulsione, & tumore, corporeve captum fuisse scribit.

Apulia & Calab.) Otto de S. Blasio, c. 39, & 40.

P. 167, ỷ. 15, *Occisus d. in cub.*) Otto de S. Blasio c. 50, Arnold. Lubec. lib. 7, c. 14.

P. 168, ỷ. 5, *Innoc. tertius*) Tom. 4, concil. p. 211, Vrsperg. *seruentur*) Decret. concilii Lateranens. c. 20. *peccatorum*) c. 21.

nullam hab.) c. 25. *promittant*) c. 43. *præiudicant*) c. 44. *ecclesiast.*) c. 46.

decumas) c. 54. *capsulam*) c. 62. *priuantur ordine*) Repetitur 3 Decretal. t. De baptis. & eius effectu. c. 6.

P. 169, ỷ. 20, *Mort. d. vxore*) Vrsperg. Ioh. Cuspinianus.

P. 170, ỷ. 3, *Cæsar q. amans*] Mutius lib. 20, Cuspinianus.

P. 171, ỷ. 10, *B. Petri sedes*) Dist. 19, c. Enimuero

Rom.

tom. pontif.) Dist. 17, c. 1, Synodum, & c. 4. Ne liceat. item c. 5, Multis denuo. *pronunciauit.*) Dist. 19, c. 2, Sic omnes. *Perferend.*) Dist. 19, c. 3, In memoriam. *vxores*) Dist. 31, c. 2, Sacerdotib. item c. 7, si laicus, & c. 10, lex continentiæ. *habere*) dist. 34, c. 4, Is qui non habet, item c. 5, Christiano. *iudicet*) Dist. 40, c. 6, si papa. *non praeesse*) Dist. 96, c. 11, si imperator, item c. 12, Nunquam de pontificib. *à solo Deo*) 9, q. 3, c. 13, Nemo iudicabit. item c. 14, Aliorum hominum, & c. 15, Facta subditorum. *teneantur*) 15, q. 6, c. Alius item.

P. 172, ¥ 5, *non subiici*] Decretal. Gregor. lib. 1, t. 6, c. 4, significasti. § Aiunt in conciliis. *reiicere*) Decret. lib. 1, t. 6, c. 34, venerabilem. *Luna*) Decretal. lib. 1, t. 33, c. 6, Solitæ. *remissius*) Decretal. lib. 2, t. 1, c. 4, At si clerici. § De adulteriis vero. *cognoscere*) Decretal. lib. 2, t. 1, c. 12, cum venissent. *exh. & prouici*) Decretal. lib. 3, t. 18, c. 12. sacris, & lib. 5, t. 33, c. 5, Adhæc. *loco & mag.*) Sexto Decretal. lib. 2, t. 14, ad Apostolicæ. *per iusiurandum*] Clement. lib. 2, t. 9, c. vnico. *munere*) Decret. lib. 3, t. 49, c. 7, Aduersus. *publicani*) Decret. lib. 5, t. 7, c. 10, Vergentis. item 24, q. 2, c. 6, Sanè profertur. *admitti*] Sext. Decretal. lib. 5, t. 2, c. 15, Statutum. *subsint*] Extrauag. comm. lib. 1, t. 8, de maiorit. & ob. c. vnam sanctam.

P. 173, ¥. 26, *omitto pelagus*] In Decret. lib. 3, t. 5, de præbendis & dignitat.

Ludouicus] Blond. dec. 2, lib. 8.

anno salut.) Gaguinus lib. 7, c. 2, Æmilius lib. 7.

P. 174, ¥. 3, *Guil. Episc.*] Ioan. Til. in Chronic. Franciæ. *tantum atque scr.*] Hen. Pantaleon in Chronologia Ecclesiæ, Chronicon Fland. lib. 8, Guil. Episc. Parisinus scripsit librum de pluralitate beneficiorum, teste Ioh. Trithemio de scriptor. ecclesiast. *Greg. successit*] Tom. 4, concil. Æmil. lib. 7.

dem. innocent.) Vide Matthæi Paris Monachi Al-banensis historiam maiorem p.642. *Dat. Cæsar*) Mutius lib.20. *post inuasit*) Mich. Ritius lib.1 de regibus Siciliæ. Mutius lib.20, Crant. Saxon. lib. 8,c.6. Sigon. de reg. Ital. libr. 18. *Azo*) Alciat. Par-erg. libr.10,c.25. *cas. edicto*) l.1, § Nostram, C. de vet. iur. enucl.

P.175, ℣ 5, *scrinia comp.*) Horat. lib.1, Sat.1. *multo s.q.d.*) Terent. Phorm. Act.2, sc.4 *comicus*) Terent. Eunuch. Act.5, sc.6

Cicero) 2 De legib. *mediis Philos.*) Cicero 1 De legibus.

P.176, ℣ 4, *Ab eius morte*) Egnat.18, annotat. terregni nominat. *non tenebant*) Frid.2. Imper. exstincto successit Conradus F. eius nomine, cui oppositus est Wilhelmus comes Hollandiæ. Illo autem exstincto, & hoc in Frisia cæso à septem-uiris de electione discordantibus, creati sunt duo Cæsares, Richardus princeps Cornubiæ Angl. & Alphonsus rex Castellæ. Neuter tamen re-rum imperio diu præfuit: Nam Adolphus sponte abdicauit; Richardus pecuniis exhaustus in An-gliam rediit. *regnum Neapolit.*] Mich. Ritius lib. 3, de regibus Siciliæ & Neapolis. *prælio uinci-tur*) Æneas Syluius historia Bohemica c.27. Mu-tius lib.21, Cuspinianus. *Chunnus*] Mutius lib.4 Bonfin. dec.2, lib.8

P.177, ℣ 1, *Cæsar prof.*] Ioh. Cuspinianus. *narrasse fab.*) Refert apologum Plato in Alcibiade priore, & Horatius libr.1, epist.1.

Exarchatum) Exarchatum Pontifici concessit Rud. Imper. ea conditione, vt Pontifex suis im-pensis & sumtu exercitũ contra infideles & Barba-ros in Asia & Africa alat, quemadmodum in li-bro suo contra Iul. Pontificem edito Maximilia-nus Imper. demonstrauit. Auentinus lib.7. Quas verò ciuitates complexus sit Exarchatus, docet Si-gonius de regno Ital. lib.3.

P.178.

P.178, ✝ 6, *iurant inter alia*] Bergomensis libro 3, Æmil. lib. 7, Mich. Ritius libro 2 de regibus Siciliæ; Blond. libro 8, dec. 2, Crantzius Metropol. libro 8, c. 30. Meminit Sleidanus comment. libro 1, & Brutum fulmen, auctore Fr. Hotomano, et volunt.

vesperas Siculas] Paulus Æmilius hist. Franc. lib. 7, Tilius in Chronico Franc. Thomas Fazellus rerum Siculatum, dec. 2, lib. 2, lib. 8. Michael Ritius de regibus Sicil.

Lucenses & al.] Mutius libro 2, Sigon. libr. 20 de regno Italiæ; Crant. Metropol. libro 8, c. 40. Naucleus.

succes. Adolphum] Alb. Argentinens. Mutius libro 22.

P.179, ✝ 13, *Phil. Pulcrum*] Æmilius libro 7. Gaguinus libro 7, c. 5, Mutius libro 22

licere pontifici] Sext. Decret. libro 1, c. Quoniam aliqui. *scribitur*] Platina, Crant. Metrop. libr. 8, c. 38. *Bohemia rege*] Æneas Syluius in Bohemia na, c. 31. *Frid. II. Cæsar.*] Vita Henrici VII. descripta est à Conrado Vecerio, secretario regio.

vrbis commitiis] Paul. Iouius libr. 2, de vita Comitum Mediolanens.

Auenione hab.] Platina, Crant. Saxon lib. 9, c. 3, & 4.

P.181, ✝ 15, *Rhodii dic. eq.*] Fasciculus Temporum, Alb. Argent. Paulus Æmilius libro 8, Gaguinus libro 7, c. 5, Huld. Mutius Chronic. German. libro 22, Naucl. volum. 2, Generat. 44, Tilius in Chron. reg. Franc. Crant. Metropol. libro 9, c. 6, Rod. Hospinianus de orig. Monach. libro 5, c. 18

Aurelianensis academia] Middendorp. libro 2 Acad. orb. Christ. Tilius in Chronic. regum Franc.

Nam de principatu] Alb. Argent. Mutius libro 24, Auent. libr. 7.

P.182, ✝ 8, *moritur*) Iohann. Cuspinianus, Alb.

Argent. *Cæsarem ei pec. sup.*] Tilius in Chronicá Franciæ regum.

P.183, ẏ 9, *ad pontificem Romanum*] Mutius libro 24, Auentin. 8

P.184, ẏ 1, *Paulo ante hoc tempus*] Polyd. rerum Anglic. libro 19, Gaguinus libro 8, c.2, Georg. Lilius in Chronic. rerum Anglic.

bellum grauiss.) Bellum hoc ingens & atrox anno Christi 1335, vsque ad annum 1400. perdurans Frossardus copiose persecutus est. Sleidanus eandem historiam ex Frossardo breuiter & lucide peculiari libro explicauit. Exclusit autem Eduardum Anglum à regno Galliæ lex illa, quæ exstat lib. leg. Salicæ, t.62, § 6. edit. Ioh. Heroldi.

Carolus eius nom.) Huld. Mutius lib. 25, Auentinus 8, Iacobus Meierus in annal. Flandriç libro 12, scribunt nominatum à Ludouico Imper. vicarium sacri Romani Imperii Eduardum Angliæ regem, deinde ab Electoribus ad Imperium vocatum; quod tamen non accepit, omnia interim sua publ. studia pollicitus.

ne vel Roma) Lege hic Francisci Petrarchæ epistolam ad Nerium Foroiuliensem, Cæsaris notarium. Iouius lib. 8 de vita vicecomitum Mediolanensium.

P.185, ẏ *plurimum eneru.*) Atque hinc est, quod Maximilianus primus Imperator de Carolo 4 dixisse scribitur; *Eo pestilentiorem pestem alias nunquam Germania contigisse.* Refertur à Iacobo Spigelio in comment. ad 5 librum Guntheri Ligurini. Videatur præterea Theodor. de Niem, qui Carolum 4 libro 2 cap 25 de schismate, Dissipatorem Imperii: in Nemore Vnionis tractatu 6, *alterum M. Crassum*; item, *Vitricum Imperii* nominat. Idem Carolum cum Wenceslao F. Imperium totum affirmat vendituros, modo emtorem habuissent. Consule Crant. Saxon. libro 10, c.3, & 4.

Ex Italia] Alb. Argentin. Philip. Bergomens.
mortuus est) Æneas Syluius hist. Bohem. cap. 33, gnatius, Crantz. Saxon. libro 9, cap. 29, & libro ,cap. 3. Iohannes Dubrauius histor. Bohem. libro 22.
Galliae rex] Æmilius libro 9, Gaguinus libro 9. p. 1. *vitam ib. fin.*) Æmil. libro 9. Rob. Gaguin.). 9, c. 1, Lilius in historia Anglica. Ritius libro 3. e regib. Francorum.
P. 186, ✝. 5, *auarum & crudelem*) Accusatur hoc omine ab Electoribus Imperii in diplomate uod exstat editum operâ Christ. Vrstisii, tom. 2, st. German. p. 180, videatur etiam Theo. à Niem schismate lib. 2, c. 25, & Nemus vnionis tractu 6, item Iohann. Dubrauius lib. 23.
P. 186, ✝ 10, *vocat. Vladislaus*] Matth. Mechouius Sarmatiæ Europææ, Curæus part. 1. Annal. lesiæ, Mart. Cromerus lib. 14, & 15, de reb. Poln. Auent. lib. 8, Alex. Gaguinus in descript. Lituaniæ.
Cal. Octobris] Chalcocondiles libro 2 rerum Turcic. Bonfin. dec. 3, lib. 2.
Gal. rex Carolus] Rob. Gaguin. lib. 9, c. 3.
P. 187, ✝ 2, *pretium persoluiss.*] vide Iac. Meieri nnal. Flandr. libr. 14, vbi nonnihil ab hac narratione variat.
Cum in Gall. red.) Gaguin. lib. 9, c. 3, *Cal. Decembr.*) Æmil. lib. 10, Mich. Ritius lib. 3, de reg. ranc. comment. Pii papæ 2, lib. 6, p. 273.
causa praeerat) Æmilius lib. 10, Tilius in Chronico Franciæ. Ritius de reg. Francor, comment. ii papæ libr. 6, p. 280, Annal. Flandr. lib. 15.
P. 188, ✝. 2, *cum pr. ign. cont. è Wencesl.*] Æn. Syl. ist. Bohem. c. 34. *Rober. palat. el.*) Ioan. Cuspinian. Egnatius, Mutius lib. 26.
Galeatio) Egnatius, Cuspinianus, Iouius libr. 10 e vita Vicecomit. Mediolanens. Auent. lib. 7. *atq.*

potentia) Pomp. Mela lib. 3, *Germaniis habent in virib.* Ammian. Marcell. lib. 17, *Barbaris esse omne ius in virib. consueuit.*

P.189, ♈.2, labefactata fuit] Iouius lib. 11, de vita & gest. Vicecomit. Mediolanens.
Bohemia q. rex] Io. Cuspinian. Æn. Syluius hist. Bohem. c. 59.

lib. XIII) Ioan. Marius de schism. & concil. par. 3, c. 13.

fuit enim int. Bonifac.) Crant. Saxon. lib. 10, c. 36, Auent. lib. 7.

in Gallias] Gaguinus lib. 7, c. 5, Alb. Argentinens.

Romam reuertit] Sabell. Ennead. 9, lib. 8, Theodoricus Niemus lib. de schismate.

P.190, ♈. 7, Deplorabant tunc] Vide Catalogum testium verit. à Matth. Flacio editum. *uocetr Babylonicam*) Petrarcha in epist. sine tit. epist. 7, 8, 12 & 13, Auenionem *tertiam Babyloniam, quintum labyrinthum, scelerum & dedecorũ sentinam, laruarum ac lemurum domum* appellat. *concilium in Germ.*) Tom. concil. 4, p. 248. *eò venissent*) Æneas Syluius hist. Bohem. c. 36, H. Mutius lib. 27, Io. Dubrauius li. 24. vide acta huius cõcilii integro volumine comprehensa. *in commun. consuler.*) Mutius lib. 27, Egnatius, Cuspinianus.

P.191, ♈.2, *Eugenio IV. consecr.*] Mutius li. 27. Huius synodi historiam duob. lib. complexus est Æneas Syluius, quos postea põtificatum adeptus abolere conatus est. Vide tom. 4 concil. p. 414. *Hic success. habuit*) Æn. Syl. hist. Bohem c. 55. *typographicum inuentum acc.*) Ars typographica ab homine Germano, in media Germania Moguntiæ inuentã & excogitata est anno Christi 1440, vt Polyd. Virgil. lib. 2, c. 7, de rer. inuent. S. Munsterus, Fr. Philelphus, Philipp. Beroaldus, aliiq; plurimi attestantur. Verum Patrum memoria, referente Cõr. Peutingero, in sermonib. conuiualib. Pompon.

Laetus